АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Он екі томдық шығармалар жинағы

Қазақ және орыс тілдерінде

Бесінші том

БАЙАНШЫ

САУАТ АШҚЫШ

Астана, 2022

1–7072

ӘОЖ 070
КБЖ 76.01
Б 20

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
«Алаш» мәдениет және рухани даму институты
Ахмет Байтұрсынұлы «Тіл – құрал» оқу-әдістемелік,
ғылыми-зерттеу орталығы

ҚР Мәдениет және спорт министрлігі «Мәдениет және өнер саласындағы бәсекелестікті жоғарылату, қазақтың мәдени мұрасын сақтау, зерделеу мен насихаттау және мұрағат ісінің іске асырылу тиімділігін арттыру» бағдарламасы «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін сатып алу, басып шығару және тарату» кіші бағдарламасы бойынша жарық көрді

Құрастырып, баспаға дайындағандар:
С. Жүсіп, Р. Имаханбет, Д. Қамзабекұлы, С. Жұмағұл, Қ. Кемеңгер, Х. Маслов, А. Мырзағали.
Жауапты редактор: *Р.С. Имаханбет*
Жауапты шығарушы: *С. А. Жүсіп*

БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АХМЕТ
Б 20 Шығармалары – Сочинения. Он екі том. Байаншы; Сауат ашқыш. *Қазақ және орыс тілдерінде* /Ахмет Байтұрсынұлы. – Астана: «Алашорда» ҚҚ, 2022.

ISBN 978-601-337-719-3
Т. V: –384 б.

Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ балаларының ана тілінде сауат алуына арналған алғашқы әліппелер мен қазақ тілі грамматикасын танытатын тұңғыш оқулықтардың авторы, қазақ баспасөзінің негізін қалаушы. Жинақтың 5-томына «Оқу құралы: қазақша алфбаға байаншы» (1921), «Сауат ашқыш» (1926) және осы оқулықтардың кейінгі басылымдарының факсимилесі қосымшада берілді. «Шура» журналы, «Қазақ» газетінің 1914–1915 жылдарғы оқу-ағарту мәселелері көтерген түрлі тақырыптағы мақалалары топтастырылды.

Жинақ ЖОО студенттері мен оқытушыларына, магистранттар мен докторанттарға, ғалым-зерттеушілерге, сонымен бірге мектеп оқушылары мен мұғалімдеріне, жалпы әдебиетті сүйетін оқырман қауымға арналған.

ӘОЖ 070
КБЖ 76.01

ISBN 978-601-337-719-3
ISBN 978-601-337-727-8

© Байтұрсынұлы А. 2022
© «Алашорда» ҚҚ., 2022
© А.Байтұрсынұлы «Тіл–құрал» ОӘҒЗО., 2022

БІРІНШІ БӨЛІМ

БАЙАНШЫ

Әлеуметшіл негізіне құрылған Түркістан Кеңесдер Республикасы

А. Байтұрсонф

ОҚУУ ҚҰРАЛЫ

Усул сотие жолымен тәртіб етілген

ҚАЗАҚША АЛФБАҒА БАЙАНШЫ

Методические записки
по родному языку
(На киргиз. яз.)

«ТГИЗ» №926 Тираж 10,000

Түркістан мемлекетінің басба ісдерін басқарұу махкамасы
Ташкенд – 1921

مختار مەتپل نیگزینه قورولغان تورکستان کیگەسدەر ریسپوبلیکاسی.

ا. بایتورسونف

اوقوو قورالی

اصول صوتیه جولی مین ترتیب ایتلگەن

قازاقچا الفباغا بایانچی

Методические записки
по родному языку.
(На киргиз. яз.)

Казахстанская [illegible]
Книжная [illegible]
г. Алма-Ата, пр. Ленина, 31

„Тина" № 926. Тираж 10,000.

تورکستان مملەکەتنیك باسپا اسدەرن باسمارزو ناشکاماسی.
تاشکەند—۱۹۲۱

А. Байтұрсонф

ОҚУУ ҚҰРАЛЫ

Усул сотие жолымен тәртіб етілген қазақша алфбаға

БАЙАНШЫ

Балалар, бұ жол басы даналыққа
Келіңдер, түсіб, байқаб қаралық та!
Бұ жолмен бара жатқан өзіңдей көб;
Соларды көре тұра қалалық ба?
Даналық өшпес жарық, кетбес байлық,
Жүріңдер іздеб тауыб алалық та!

А. Б.

Бастырұушы:
Түркістан Республикасының Халық ағартұу камиссариаты

۱. بایتورسونق.

اوقووقورالی

اصول صوتیه جولی مین ترتیب ایتلگن قازاقچا الفباغا

بایانچی

بالالار! بو جول باسی دانالتا
کیلگدر، توسه، بایقاب قارالتغا!
بو جول مین بارا جاتقان اوز کدمی کوب،
سولاردی کوره تورا قالالتیا؟
دانالق اوچیمس جارق، کیتبمس بایلق
جورگدمو ازدمب تلوب آلالتغا!

ا. ب.

باسیرووچیسی:
تورکستان ریسپوبلیکاسینگ ملق آغارتوو کامیساریاتی.

СӨЗ БАСЫ

Үйрену һәм үйрету ең басында қиын. Балалар оқудың басында қиналмаса, оқудан тауы шағылмай, көңілі қайтыб, мұқалмайды, оқуға ықыласдаб, оқыған сайын қызығады. Үйретушінің де жігері құм болмай, ісі ілгері оңай жылжыған сайын көңілденіб оқытуға жаһады зорайыб, шабыттанады. Оқу басында қиын болса, балалар миға (ұйыққа) түскен мал сықылды малтығыб, жылжи алмай қиналады. Үйретуші сүйреб, шығара алмай қиналады. Екі жағында жігері кейіб, шабыты болмайды. Шабытданыб істемеген іс оңды да болмайды.

Сондықтан алфба кітабы оңай болыб, оқытқанда балаларды неғұрлым аз қинаса, соғұрлым жақсы болмақшы. Алфбаны балалар қиналмай оқыб шықса, онан әрі оқуға ықыласданыб талабдар қанат байлағандай көтеріліб, зоймақшы. Осыны ойлаб, алфба оңай болмағын көздеб, әуелі алфбаның басынан айағына шейін оңай һәм қысқа сөздерді алдым; Қазақ сөзіндегі харіфлерні оқыб шыққанша, балалардың жолында малтықмандай һеш қиындық, Құдай біледі ушырамас. Екінші, бұ алфбада һәр дыбысқа, өзіне деб анықтаб, харіф арналды; Олай болғанда бұрынғыдай бір харіф һәр түрлі орында һәр түрлі оқылмай, қай орында да болса, бір харіф бір-ақ түрлі оқылады; бұл һәм оқуды жеңілдетеді.

Ғараб сөздерін оқутқанда да: менің ойымның көшесіне түсінген үйретуші қиналмас һәм балаларды да қинамас. Менің ойым: ғараб сөзінің оқуын қазақ оқу – ойына түйіншексіз жалғау. Екі оқуды жалғау түйіншексіз болу үшін, ғараб оқу ондағы белгілерді бұлай айтыб ұқтыру керек: Ғараб сөзінде дауысты дыбыстар жазылмайды; Олардың орнына һәр түрлі белгілер қойылады. Мысалы, жіңішке «ә» орнына «ـَ» белгісі, «ы» орнына «ـِ» белгісі, «о» орнына «ـُ» белгісі, «а» созылатын орнында «ا» белгісі, «ы» созылатын орнында «ا» белгі деб һәр белгіні оқытардың алдында түсіндірсе, ғараб сөздерін оқу қазақ сөздерін оқудан артық қиын болмас. Неге десек, ا ـُ ـِ ـَ белгілерінің орнына тиісті дыбыстар балаларға жат дыбыстар емес һәм

سوز باسی

اویره‌نو هم اویره‌تو ایك باسنده قیین. بالالار اوقودك باسنده قینالماسه اوقو-
دن تاوی چاعلمای، کوکلی قایتب موقالمایدی؛ اوقوغا احلاسداب، اوقوغان
ساین قزغادی. اویره‌توچینکده جگه‌ری قوم بولمایدی، 'اسی السکاری اوکای
جلجغان ساین، کوکلده‌نب اوقوتوهاجهدی زورایب، چابلقانادی، اوقو باسندا
قیین بولسا، بالالار میغا(اویقا) توسکان مال سقلدی، مالتغب جلجی آلمای قینالادی.
اویره‌توچی سوبره‌ب، چغارالمای قینالادی. ایکی جاننده جگه‌ری کیپب، چابیتی
بولمایدی چابتدانب استیمه‌گه‌ن 'اس اوکدیده بولمایدی.

سوندقدان الفبا کتابی اوکای بولوب، اوقوتقاندا بالالاردی نه‌غورلم آز
قیناسه، سوغورلم جاقسی بولماقچی. الفبانی بالالار قینالمای‌اوقب جقسا، اونان
'آری، اوقوغا اخلاسدانب، طلبدار قانات بایلاغاندای کوتارلب، زورایماقچی.
اوسونی اویلاب، الفبا اوکای بولماغن کوزده‌ب، اولی، الفبانك باشغان آیاغنا
چیین اوکای هم قسقا سوزده‌ردی آلدم؛ قازاق سوزنده‌گی حرفلرنی اوقوب چققانچا،
بالالاردك جولندا مالتقه‌ماندای هیچ قیمندق، حدای بلادی اوچراماس، ایکنچی بو
الفباده هر دبسقا اوزنه دیب آنقتاب، حرف آرنالدی؛ اولای بولغانده بورونغیدای
بر حرف هر تورلی اورنده هر تورلی اوقولمای، قای اورندادا بولسا، بر حرف
براق تورلی اوقولادی؛ بول هم اوقودی جیکلته‌دی.

عرب سوزده‌رن اوقوتقانداداء مینك اویمنك کوچه‌سنه توسنگه‌ن اویره‌توچی
قینالماس هم بالالاردیدا قیناماس، مینك اویم: عرب سوزنك اوقوون، قازاق اوقو-
ینا توینچه‌کسز جالغاو. ایکی اوقودی جالغاو توینچه‌کسز بولو اوچون، عرب اوقو
وندغاغی بیلگه‌ردی بولای آیتب اوقترو کیزه‌ك: عرب سوزنده داوستی دستار
جازلمایدی؛ اولاردك اورنینا هر تورلی بیلگه‌ر قویولادی، مثلا: جکچکه «آ»
اورنینا = ـَ ـ بیلگسی، «ی» اورنینا = ـِ ـ بیلگی، «و» اورنینا
= ـُ ـ بیلگی، «آ» سوزلانن اورنده «ا» بیلگی، «ی» سوزلانن
اورنده «ی» بیلگی دیب هر بیلگنی اوقوتاردك آلدنده توسندرسه، عرب
سوزده‌رن اوقو، قازاق سوزده‌رن اوقودان، آرتق قیین بولماس، نیکه دیسه‌ك،
بیلگه‌ردك اورنینا تیستی دبستار بالالارغه چاتی دبستار اپه‌س هم

Ғараб сөздерінен алған сөздерім қазақ арасында көб айтылұб құлақтарына сіңген таныс сөздер.

Усул сотие (Жаңа оқу. – Құраст.) жолымен таныс емес оқытушылар төмендегі «Қазақ дыбыстары һәм олардың жазу белгілері» деген һәм «Дыбыспен жаттау» деген екі сөзді оқыб, алфба қалай тәртіб етілгенін көріб, оқу бастауы афзал. Бұл екі сөз оқушылар емес, оқытушылар үшін жазылған.

Адамның өзінде кәмілдік болмаған соң, ісінде де кәмілдік жоқ. Сондықтан: 14 жыл бала оқытыб аңғарған, сезген, білген, іс көргендігім болса да, алфба мінсіз болады демеймін. Ұнамсыз мінді жерін аңғарған адамдар көрсетсе, көб-көб алғыс айтамын.

А.Байтұрсонф

عرب سوزده‌رنه‌ن آلغان سوزده‌رم قازاق آراسنده کوب آیتلوب قولانتاوینا سکگه‌ن تانس سوزده‌ر.

اصول صرتیه جولی مین تانس ایمه‌س اوقوتوچیلار تومه‌نسده‌گی «قازاق دبستاری هم اولاردڭ جازو بیلگلاری» دیگه‌ن هم» «دبس بین جاتقه‌و» دیگه‌ن ایکی سوزدی اوقوب، الفبا قالای ته‌رتیب اینلگه‌نن کوروب، اوقو باستاوی افضل» بول ایکی سوز اوقوچیلار ایمه‌س، اوقتوچیلار اوچون جازلغان.

آدمنڭ اوزنده کمالدڭ بولماغانسرڭ 'اسنده‌ده کمالدڭ جوق. سوندقده‌ن: ١٤ جل بالا اونوتوب آکغارغان، سیزگه‌ن، بلگه‌ن، داس کورگاندگم بولسادا، الفبا منسز بولادی دیمه‌یمن. اونامسز، مندی جیرن آکغارغان آدامدار کورسه‌تسه، کوب کوب آلغس آیتامن.

ا. بایتورسونلی.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ДЫБЫСТАР ҺӘМ ОЛАРДЫҢ ЖАЗУ БЕЛГІЛЕРІ

Қазақ тілінде 24 түрлі дыбыс бар. Оның бесеуі дауысты, он жетісі дауыссыз, екеуі жарты дауысты. Дауысты дыбыстар мынау: ا (а), و (о), ۇ (у), ى (ы), ەي- (э). Дауыссыз дыбыстар мынау: ب (б), پ (п), ت (т), ج (ж), چ (ш), د (д), ر (р), ز (з), س (с), غ (ғ), ق (қ), ك (к), گ (г), ڭ (ң), ل (л), م (м), ن (н). Жарты дауысты дыбыстар: шолақ ۇ (у) һәм шолақ ي (й).

Бұл дыбыстардың ішінде ق «қ» һәм غ (ғ) ылғи жуан айтылады. ك (к), گ (г), һәм ە (е) ылғи жіңішке айтылады. Өзге 19 дыбысдардың һәрқайсысы бірде жуан, бірде жіңішке айтылады. Егерде бұл 19 дыбысдың жуан айтылуы үшін бір белгі, жіңішке айтылуы үшін бір белгі керек десек, мысалы: ت – ط (т), س – ص (с) сықылды, онда 19 дыбысқа 38 белгі керек болар еді. Бұған дайым жуан айтылатын ق «қ» бен غ (ғ)-ны қосқанда, дайым жіңішке айтылатын ك (к), گ (г), ە (е) -лерді қосқанда, һәммесіне 43 белгі (харіф) керек.

Ғараб алфбасында 43 жететін харіф жоқ. Өзге алфбаларды қазақ қабыл алмайды. Ғараб алфбасы қазақ арасына дінмен бірге жайылған. Дінмен байланысқан алфбаны тастап, қазаққа басқа алфба алдыру – қиын жұмыс. Бұлай болған соң, ғараб харіфлерін қазақ дыбыстарына жеткізу амалын табу керек. Ғараб харіфлерінде түрін тым бұзып жіберсек, халық тағы қабылдамайды. Ғараб харіфлері қазақ дыбыстарына жетбесе, түрін тым өзгертіб бұзуға болмаса, қалай амалын таббақ керек. Мұның амалы менің ойымша мынау: дауысты дыбыстар сөздің жаны есебінде, дауыссыз дыбыстар һәм жарты дауысты дыбыстар сөздің тәні есебінде. Тәнді жан қандай билейді,

قازاق تلنده‌گی دبستار هم اولاردڭ جازو بیلگله‌ری.

قازاق تلنده ۲٤ تورلی دبس بار. اونڭ بیسه‌وی داوستی، اون جیتیسی داوسسز، ایکاوی جارتی داوستی. داوستی دبستار مناو: آ (a) و (o) و (y) ی (ы) یه (ə) داوسسز دبستار مناو: ب، پ، ت، ج، چ، د، ر، ز، س، غ، ق، ك، گ، ڭ، ل، م، ن، جارتسی داوستی دبستار چولاق «و» (y) هم چولاق «ی» (ü).

بول دبستاردڭ اجنده ق هم غ الفی جوان آیتلادی. ك گ هم یه (ه) الفی جڭکه آیتیلادی. اوزگه ۱۹ دبسداردڭ هر قایسیسی برده جوان، برده جڭکه آیتیلادی. اگرده بول ۱۹ دبسدڭ جوان آیتلووی اوچون بر بیلگی، جڭکه آیتلوی اوچون بر بیلگی کیره‌ك دیسه‌ك، مثلا: ت ـ ط، س ـ ص سقالدی، اوند، ۱۹ دبسقا ۳۸ بیلگی کیره‌ك بولارایدی. بوغان دائم جوان آیتلاتن ق بین غ ـ نی قوسقانده، دائم جڭکه آیتلاتن ك، گ، یه ـ له‌ردی قوسقاندا، همه‌سنه ٤۳ بیلگی (حرف) کیره‌ك.

عرب آلفباسنده ٤۳ جیتاتن خرف چوق. اوزگه آلفبالاردی قازاق قبول آلمایدی عرب آلفباسی قازاق آراسنا دین مین برگه جایلغان. دین مین بایلاسقان آلفبانی تاستاب، قازاقنا پاسقا آلفبا آلدرو قیین جومس. بولای بولغانسوڭ، عرب حرفلرن قازاق دبستارنا جیتکزو آمالن تابو کیره‌ك. عرب حرفلارنڭ تورن تم بوزب جبه‌رسه‌ك، حلق تاغی قبول دامایدی. عرب حرفلاری قازاق دبستارنا جیتیه‌سه، تورن تم اوزدرتب بوزوغا بولماسا، قالای آمالن تابیاق کیره‌ك. مونلا آمالی مینڭ اویلاومچا مناو: داوستی دبسدار سوزدڭ جانی ایسه‌بنده، داوسسز دبستار هم جارتی داوستی دبستار سوزدڭ «تانی ـ ایسه‌بنده» «تاندی جان قاندای بیله‌یدی»

дауысты дыбысдар басқа дыбысдарды сондай билейді; Йағни дауысты дыбыстар жуан айтылса, дауыссыз, иә жарты дауысты дыбыстар да жуан айтылады: Дауысты дыбыстар жіңішке айтылса, басқа дыбысдар да жіңішке айтылады. Бұлай болғанда дауысты дыбыстардың жуан жіңішке айтылмағын белгілеб айырсақ, басқа дыбыстардың да жуан-жіңішке айтылатындығы да айрылғаны.

Дауысты дыбыстар: ا (а), و (о), ۇ (ұ), ى (ы) осы түрған күйінде жуан айтылады, мысалы: аз, оз, тор, сары. Бұлардың жіңішке айтылатын орнын айыратын белгілер аламыз «ء»-ні (Дәйекше. – Құраст.) (Ғаламат фарқы). Бұл белгі сөздің алдында дәйекшеге тұрып, ол сөздің жіңішке оқылмағын хабарландырады йағни бұл белгі тұрған соң, сөздің ішіндегі дауысты дыбыстарды жіңішке айтамыз. Дауысты дыбыстар жіңішке айтылса, олардың қатарындағы басқа дауыссыз иә жарты дауысты дыбыстар да жіңішке айтылады; Мысалы: арман – әрмен, нұр – нүр, тор – төр, жоны – жөні. Жіңішкелік үшін жалғыз ғана белгі алып ٤٣ түрлі дыбысды 25 белгімен дұрыстап жазуға болады. Сонда қазақ тіліндегі сөзге жазылатын белгілер мынау болады: ا (а), ٰا (ә), ب (б), پ (п), ت (т), ج (ж), چ (ч), د (д), ر (р), ز (з), س (с), ع (ғ), ق (қ), ك (к), گ (г), ڭ (ң), ل (л), م (м), ن (н), و (о), ۇ (ұ), ى (ы), ـھ (э), ه (е) ء (дәйекше).

Бұнан басқа харіфлер ғараб, иә фарсы, иә өзге түркі сөздеріне керек болса да, қазақ сөзіне керек емес.

43 түрлі дыбысды 25 белгілермен қалай жазыб, қалай оқу жайын айтайын:

5 дауысты дыбыс үшін алдық мынау жеті белгіні: آ (а), و (о), ۇ (ұ), ى (ы), ي , ـه , ه (е) бұларды жіңішке айту үшін бір белгі « ء » hәм оларға сүйеу есебінде бір белгі « ا » (тайақ).

«آ» (а) сөздің басында «ٓ»-бен тұрса, «آ» (а) болыб оқылады; «ٓ» жоқ « ا » (а) сөз басында басқа дауысты дыбыстардың харфына сүйеу үшін жазылып, « ا » (а) болыб оқылмайды. Мысалы: اوت (от), أرت (өрт), ارىم (ырым), اير (ер) дегендей орындарда.

« ا » сөздің ортасында иә ақырында «ٓ» жоқ болса да, « آ » (а) болыб оқылады: قازاق (қазақ), قالماق (қалмақ), قالقا (қалқа), قارا (қара).

داوستی دیسدار باسقا دبسداردی سوندای بیله‌یدی؛ یعنی داوستی دبستار جوان آیتلسا، داوسسز یا جارتی داوستی دبستاردا جوان آیتلادی: داوستی دبستار جکچکه آیتلسا، باسقا دبسداردا جکچکه آیتلادی. بولای بولغاندا داوستی دبستاردڭ جوان جکچکه آیتلماغن بیلگیله‌ب آیرساق، باسقا دبستاردڭدا جوان جکچکه آیتلاتندغی‌دا آیرلغانی.

داوستی دبستار: آ (a)، و (o) ؤ (y)، ی (ы) اوسی تورغان کویینده جوان آیتلادی: مثلا: آز، اوز، تور، ساری. بولاردڭ جکچکه آیتلاتن اورنن آیراتن بیلگیله‌ر آلامز «ـ» نی (علامت فارقه)، بول بیلگی سوزدڭ آلدندا دایه‌کچیکه تورب، اول سوزدڭ جکچکه اوقولماغن خبرلاندرادی؛ یعنی بو بیلگی تورغانسوڭ، سوزدڭ اجنده‌گی داوستی دبستاردی جکچکه آیتامز؛ داوستی دبستار جکچکا آیتلسا، اولاردڭ قطارنداغی باسقا داوسسز یا جارتی داوستی دبستاردا جکچکه آیتلادی؛ مثلا: آرمان، = «آرمان = نور = «نور، تور = «تور، جونی = «جونی. جکچکه‌لك اوچون جالقزغانا بیلگی آلب، ٤٣ تورلی دبستی ٢٥ بیلگی مین دورستاب جازوغا بولادی. سوندا قازاق تلنده‌گی سوزکه جازلاتن بیلگی‌لەر مناو بولادی: ا، ا، ب، پ، ت، ج، چ، د، ر، ز، س، غ، ق، ك، گ، ڭ، ل، م، ن، و، ؤ، ی، یه، «، ـ

بونان باسقا خرفلر عرب، یا فارسی، یا اوزگه ترکی سوزده‌رینه کیره‌ك بولسادا، قازاق سوزنه کیره‌ك ایمەس.

٤٣ تورلی دبستی ٢٥ بیلگی‌لەر مین قالای جازب، قالای اوقو جاین آیتایین:

٥ داوستی دبس اوچون آلدق مناو جیتی بیلگینی: آ (a)، و (o) ؤ (y) ی (ы)، یه، ه، «، (e)، بولاردی جکچکه آیتو اوچون بر بیلگی، «ـ» هم اولارغه سویه‌و ایسابنده بر بیلگی "ا" [تاپاق].

"آ" سوزدڭ باسنده «ـ» بین تورسا «آ» (a) بولب اوقیلادی؛ «ـ» جوق، «ا» سوز باسنده باسقا داوستی دبستاردڭ حرفنا سویه‌و اوچون جازلوب، «ا» (a) بولوب اوقولمایدی، مثلا: اوت، اؤرت، ارم، ایر دیکه‌نده‌ی اورندارادا.

«آ» سوزدڭ اورتاسنده یا آخرنده «ـ» جوق بولسادا، «آ» (a) بولوب اوقولادی؛ قازاق، قالماق، قالقا، قارا.

« ا » (а) – анық дыбыс; оның харфін қалдырыб жазсақ, басқа түрлі оқыб, басқа мағана беріб қаталасуға ықтимал. Мысалы: тамақ-ды (تاماق) тымақ (تیمق) деб жазсақ, қарауды (قاراؤ) қырау (قراؤ) деб жазсақ, адам-ды (ادام) «адым» (ادىم) деб жазсақ, менің ойымша сөз жазылу керек айтылуы бойынша йағни: сөз ішінде қай дыбыс естілсе, сол дыбысдың харфі жазылсын, ол жазылмай, басқа харіф жазылатын орны болса, естілген дыбысдың харіфі жазылмай, басқаның жазылатын себебі ғылым, наху иә ғылым сарф жолыменен ыспат етілсін.

« آ » (а) жазылған сөздің алдында дәйекше « ء » тұрса, «آ» (а) жіңішке айтылады. Мысалы: ءابدان (әбдан), ءان (ән), ءسان (сән) деген сөздер ішіндегідей.

« و » (о) – боқай, тоқай, қомағай деген сөздерде де: б-ның, т-ның, қ-ның соңынан қандай дыбыс естіледі, сол дыбысдың белгісі. Бұл харіфді оқыганда һәм оқытқанда, сол естілген қалбында айтарға керек. « و » (о) қазақ тілінде анық дыбыс. Оны қалдырмай жазу тиіс. « و » (о) жазылған сөздің алдында дәйекші « ء » тұрса, « و » (о) жіңішке айтылады. Мысалы: اوت (от) – ءاوت (өт) ، تور (тор) –ءتور (төр), بوز (боз) – ءبوز (бөз).

« ۇ » (у) алу, бару, қалу деген сөздерде: л-ның, р-ның, н-ның соңынан қандай дыбыс естіледі, сол дыбысдың белгісі. Бұл дыбысдың харфін «у»-дан айыру үшін үстіне « ء » дәйекше қойамыз. У-ды оқыганда һәм оқытқанда сол естілген қалыбында айтарға тиіс. «У» сөз басында көмескілеу – шолақтау айтылады, мысалы: құрғақ, құрақ, құлақ деген сөздердің ішіндегідей. Сөздің айағында анық естіледі, мысалы: ағу, ату, асу, азу дегендей.

« ۇ » (ұ) сөз басында иә ортасында анық һәм ұзын естілсе, ол екі дыбысдың қатар келгенінен; Мысалы: تۇۇرا (тұура), تۇۇس (тұуыс) деген сөздер ішіндегідей. Басқа түркі тілінде екінші «ۋ» (ү) орнына «غ» (ғ) келеді. Мысалы: تۇغرا (тұғра), تۇغـج (тұғыш). « و » (о) мен « ۇ » (ұ) екеуіне зор ілтипат керек. Бұлардың жазылуы ұқсас болғанмен, айтылуы ұқсас емес. Қой (мал) деген сөзбен құй

«آ» آنق دیس؛ اونك حرفن قالدروب جازساق، «باسقا تورلی اوقوب باسقا معنا بیرب خطالاسوغا احتمال مثلا: تاماق ـ دی تماق دیب جازساق؛ قاراو ـ دی قراو دیب جازساق؛ آدام ـ دی آدم دیب جازساق، مینك اویمچه سوز جازلو کیره‌ك آیتووی بوینچا، یعنی: سوز اچنده قای دیس ایستلسه، سول دیسدك حرفی جازلسن؛ اول جازلمای باسقا حرف جازلاتسن اورنی بولسا، ایستلگه‌ن دیسه‌ك حرفی جازلمای باسقانك جازلاتن سببی علم نحو یا علم صرف جولی منان اثبات ایتلسن.

«آ» جازلغان سوزدك آلدندا دایه‌کچی «ء» تورسا، «آ» جکچکه آیتلادی، مثلا: 'آبدان، ءآن، مسان، دیگه‌ن سوزده‌ر اچنده‌گیده‌ی.

«و» (o) بوناى، توقاى، قوماغای دیگه‌ن سوزده‌رده: ب ـ ناك، ت ـ ناك، ق ناك سوکنان قاندای «بس ایستله‌دی، سول دیسدك بیلگیسی. بول حرفدی اوقو. قاندا هم اوقوتقاندا سول ایستیلگه‌ن قالبنده آیتارغا کیره‌ك. «و» (o) قازاق تلنده آنق دیس؛ اونی قالدرمای جازو تییس. «و» جازلغان سوزدك آلدندا دایه‌کچی «ء» تورسا، «و» جکچکه آیتلادی، مثلا: اوت، ـ 'اوت؛ تور ـ 'تور؛ بوز ـ 'بوز.

«و» (y) آلو، بارو، قالو دیگه‌ن سوزده‌رده: ل ـ ناك، ر ـ ناك، ن ـ ناك سوکنان قاندای دیس ایستله‌دی، سول دیسدك بیلگیسی. بول دیسدك حرفی «و» دان آیرو اوچون اوستنه «ٔ» تویامز «ؤ» دی اوقوغانده هم اوقوتقانده سول ایستلگه‌ن قالبنده آیتارغا تییس. «ؤ» سوز باسندا کومه‌سکیله‌و ـ چولاقتار آیتلادی. مثلا: تؤرغاق، تؤراق، تؤلاق دیگه‌ن سوزده‌ردك اچنده‌گی‌دی. سوزدك آیاغنده آنق ایستلادی، مثلا: آغؤ، آتؤ، آسؤ، آزؤ، دیگه‌نده‌ی.

«ؤ» سوز باسندا یا اورتاسندا آنق هم اوزون ایستلسه، اول ایکی دیسدك قاتار کیلگانیتن؛ مثلا: تؤؤرا، توؤمس، تؤؤس، دیگه‌ن سوزده‌ر اچنده‌گیده‌ی. سوندای سوز اورتاسندا یا باسندا آنق هم اوزون ایستله‌تن جیرله‌رده ایکی «ؤ» جازرغا تییس. باسقا ترکی تلنده ایکنچی «ؤ» اورنینا «غ» کیله‌دی. مثلا: توغرا، توغسج (o) مین «ؤ» (y) ایکه‌وینه زور التفات کیره‌ك. بولاردك جازاووی اوحساس بولغانمین. آیتلووی اوحساس ایماس. توی [مال] دیگه‌ن سوز بین توی

2–7072

(шай құй) деген сөздердің мағыналары қандай басқа болса, айтылуы hәм сондай басқа. « ۇ » (ұ) көмескі айтылса да, қалдырмай жазу керек. « ۇ » (ұ) жазылған сөздің алдында дәйекші « ء » тұрса, « ۇ » (ұ) жіңішке айтылады; Мысалы: اۋر – ءاور (ұр) – (үр), ءتور (тұр) – تۋر (түр). بۋر – ءبور (бұр) – (бүр).

«ى» (ы) – «жаны», «малы», «тары» деген сөздерде: н-ның, л-ның, р-ның соңынан естілетін дыбысдың белгісі. Бұл дыбысқа тура келетін ғараб алфбасында харіф жоқ. Сондықтан аламыз « ى » (ы) белгісін. Оны қалдырмастан жазамыз сөздің айағында, ортасында иә басында ашық естілетін орында hәм жазбасақ кемшілік болыб жоқтығы еленетін орында. Мысалы: جانى – جاننا (жаны) – (жанына).

Сөздің басында, ортасында « ى » (ы) қысқа hәм көмескі естіліп бар-жоғы еленбейтін орындарда жазбаймыз. Мысалы: قن (қын), قر (қыр), قرغن (қырғын), جلم (жылым), جلتر (жылтыр) деген сөздердің ішінде «ى» (ы)-ның барлығы аз сезіледі, хатта сезілмейді деб айтуға да болады. Бұл сөздерді ى (ы)-ны жазғанда да осылай оқимыз. Жазбағанда оқуымызға кемшілігі болмаса, оны жазуға да қажет жоқ. قانى (қаны), جانى (жаны), مالى (малы) деген сөздерді ى (ы)-ны жазбай, солай оқи алмаймыз, сондықтан сөздің айағында ى (ы) жазу қажет.

Сөз басында ى (ы)-ның өзі жазылмаса да, сүйеніш харфі «ا» жазылады. Мысалы:اقتن (ықтын), انتق (ынтық), ارعاق (ырғақ), ازعرق (ызғырық), اسقرۋۋ (ысқыру), اجقنۋۋ (ышқыну).

« ى » (ы) жазылған сөздің алдында дәйекші «ا» тұрса, « ى » (ы) жіңішке айтылады, мысалы: ءسانى – سانى (саны) – (сәні), جۋنى – جونى (жоны) – жөні), ءبوزى – بوزى (бозы) – (бөзі).

« ى » (ы)-дан жарты дауысты «ى» (й) басқа. Жарты дауысты дыбыстар –дауысты дыбыстардың жанында ғана қосымша болыб айтылады. Дауысты дыбыс жоқ жерде олар болмайды. Сондықтан қай жерде « ى » (ы) тұрса, оның алдында иә артында дауысты дыбыс боларға керек. Мысалы: قيقم (қиқым), سيقم (сиқым) деген сөздерде жарты дауысты « ى » (й)-діңі» алдында « ى » (ы) бар, قين (қиын), تيين (тиын) деген сөздерде жарты дауысты « ى » (й)-дың алдында, артында, екі жағында да « ى » (ы) бар. Сондықтан, бір жарым « ى » (ы, и, й) келетін қиқым, сиқым, ит, кит деген сөздер жалғыз « ى » (ы, и)-мен жазылады. Екі жарым « ى » (ы) келетін قين (қиын), تيين (тиын), كيم (киім), كييك (киік) деген сөздер екі « ى » (иы, иі)-мен жазылады.

«ـه» (е) جيجه (шеше), كيمه (кеме), كيرمه (керме) деген сөздерде ш-ның, к-ның, м-нің соңынан естілетін дыбысдың харіфі. Бұл дыбысқа тура келетін ғараб алфбасында харіф жоқ. Бұл дыбысты осы күнде жазып жүрміз: Сөз басында бұлай «ا يـ» ортасында, айағында

(چای قوی) دیگەن سوردەردڭ معنالاری قاۋدای باسقا بولسا، آیتلووی هم سوۋدای باسقا. „ۋ“ کومەسکی آیتساداا، قالدرمای جازو کیرەك. „ۋ“ جازلغان سوزدڭ آلدندا دایەکچی „ء“ تورسا، „ۋ“ جکچکە آیتلەدی؛ مثلا: ۋر ـ 'اۋر ـ ؛ تۋر ـ 'تۋر؛ 'بۋر ـ 'بور

„ی“ (ы)، „جانی“، „مالی“، „تاری“ دیگەن سوزدەردە: ن ـ نڭ، ل ـ نڭ، ر ـ نڭ سوڭغان ایستلەتن دبسدك بیلگسی. بول دبسقا تووورا کیلەتن غرب آلفباسندا حرب جوق. سوندقدان آلامز „ی“ بیلگیسن اونی قالدرماسدان حازامز سوزدڭ آیاغندا، اورتاسندا یا باسندا آچق ایستلەتن اورندە هم جازباساق کیمچیلك بولوب حوقدغی ایلەنەتن اورندا، مثلا: جانی ـ جانینا.

سوزدڭ باسندا اورتاسندا „ی“ قسقا هم کومەسکی ایستلب بار جوغی ایلەنبەیتن اورندارداا جازبایمز مثلا: قن، قر، قرغن، جلم، جلتن دیگەن سوزدەردڭ اچندە „ی“ دڭ بارلغی آز سبزیلەدی حتی سیزلمایدی دیب آیتوغادا بولاەی. بول سوزلەردی „ی“ دی جازغاندادا اوسولای اوقیمز. حازباغاندا اوقوومزغا کیمچلکی بولماسا، اونی جازوغادا حاجت جوق. قانی، جانی، مالی دیگەن سوزدەردی ـ „ی“ دی جازبای، سولای اوقی آلمایمز؛ سوندقدان سوزدڭ آیاغندا „ی“ جازو حاجەت.

سوز باسندا [ی] دڭ اوری حازلماسادا، سویانچ حرفی (ا) جازلادی، مثلا: افتن، افتق، ارغاق، ازغرق، استرو، اچقنو.

(ی) جازلغان سوردڭ آلدندا دایەکچی (ء) تورسا، [ی] جکچکە آیتلادی؛ مثلا: سانی ـ 'سائی؛ جونی ـ 'جونی؛ بوزی ـ 'بوری.

„ی“ دان جارتی داوستی „ی“ باسقا. جارتی داوستی دبستار ـ داوستی دبستار. داوستی دبستاردڭ جاننداغانا قوسچا بولوب آیتلادی. داوستی دبس جوق جیردە اولار بولمایدی. سوندقدان قای جیردە „ی“ تورسا، اونـڭ آلدندە یا آرتندە داوستی دبس بولارغە کیرەك؛ مثلا: قیقم، سیقم دیگەن سوزدەردە جارتی داوستی „ی“ دڭ آلدندە جای „ی“ بار؛ قیین، تیین دیگەن دەردە جارتی داوستی „ی“ دڭ آلدندا آرتندە ایکی حاغندادا „ی“ بار. سوندقدان: بر ـ جارم „ی“ کیلەتن قیقم، سیقم، ایت، کیت دیگەن سوزدەر جالغز „ی“ مین جازلادی. ایکی جارم „ی“ کیلەتن قیین، تیین، کییم، کییك دیگەن سوزدەر ایکی „ی“ مین جازلادی.

„یە“ جیچە، کیمە، کیرمە دیگەن سوزدەردە: ج ـ نڭ، ك ـ نڭ، م نڭ سوڭغان ایستلەتن دبسدڭ حرفی. بول دبسقا [تووورا کیلەتن غرب آلفباسندا خرف جوق. بول دبستی اوسی کوندە جازب جورمز: سوز باسندا بولای „ا“ اورتاسندا آیاغندا

иə бұлай «ـه» иə бұлай «ه» . Мұны осы жөнімен жазып, бірақ қайсысы қай жерде жазылатын орындарын айырыб, жана да басқа харіфтерден анық айыру үшін түсін азырақ ғана өзгерту қажет деб ойлаймын. Бұрын бұлай «ـي» жазған орнына енді бұлай «ـيـ» жазылса деймін. Мұнан ғараб харіфі онша бұзылмайды. Жазудың тәртіблі болуы үшін бұлай ету қажет. Мысалы: ايت (ит) деген сөз бен (ет) деген сөзді бірдей жазсақ, ол жазумыздың тәртібсіздігі болар еді. Бұл екі сөздің мағынасы қандай басқа болса, айтылуы həм сондай басқа. Айтылуы басқа сөздерді бірдей жазуға жол жоқ. Негізгі жол: айтылуы басқа сөздерді (мағынасы басқа болсын, бір болсын) басқа жазу, айтылуы бірдей сөздерді (мағынасы басқа болсын, бір болсын) бірдей жазу.

«ـيـ» (е) жазылады сөздің бас буынында. Мысалы: اير (ер), ايرك (ерік), ايركن (еркін), مين (мен), مينكء (менің), مينكى (менікі), басқа орында оның орнына «ـه» жазылады: ايركه (ерке), سيركه (серке), كيله كه (келеке). Қосылмайтын харіфлардың соңынан «ـه» (е) орнына «ه» (е) жазылады. Мысалы: كره (кіре), تزه (тізе), كيره ك (керек), كيده ي (кедей). «ـيـ» (е), «ـه» (е), «ه» (е) жазылған сөздердің алдына дəйекші « ء» қойылмайды; себебі бұл дыбыс ол болмаса да жіңішке айтылатын дыбыс.

Дауыссыз дыбыстар үшін біз алып тұрмыз мынау харіфларды: ب (б), پ (п), ت (т), چ (ш), د (д), ر (р), ز (з), س (с), غ (ғ), ق (к), ك (к), گ (г), ل (л), م (м), ن (н). Бұдан көрінеді: осы күнде қазақ сөздеріне жазыб жүрген «ط» мен «ص »-ларды алмағанымыз: жоғарыда айтылу бойынша, дауыссыз дауысты дыбыстардың иелігінде боларға, йағни олардың жуан иə жіңішке айтылуы дауысты дыбыстардың жуан иə жіңішке айтылуына қарай. Оған көнбейтін дауыссыз дыбыстар: ق (қ), غ (ғ), ك (к), گ (г).

«ط» (т)-ның орнына « ت » (т) жуан айтылатын болған соң, «ص»-ның орнына « س» жуан айтылатын болған соң, «ط» мен «ص »-лардың бізге керегі жоқ. Олар жазу емлесіне оралғы болады: қай жерде «ط» (т) қай жерде « ت » (т) жазуды білмей осы күнде де шатасамыз. Егерде екі түрлі айтылатын дыбыстарда жуан айтылуы үшін бір харіф, жіңішке айтылуы үшін бір харіф керек десек, ондай дыбыстардың əрқайсысына екі харіфтен керек болар еді. Олай етуге болмайтын жайын жоғарыда айттық. Басқадан ала-бөле « ت » мен «س»-ның жуан айтылуы үшін өз алдына басқа харіф керек десек, онымыз жөнсіз болар еді: дауыссыз дыбыстардың бірінен-бірінің артықтығы жоқ – дəрежесі бірдей.

«ش» (ш)-ды алмай «چ» (ч)-ды алғанның мəнісі: қазақ тілінде жазылған кітаблар,

یا بولای „ ه „ یا بولای „ ه „. مونی اوسی 'جونی مین جازب، براق قایسی قای جیرده جازلاتن اورندارن آپروب' جنادا باسقا حرفلاردان آنق آیرو اوچون 'توسون آزراقفانا اوزگه‌رتو حاجت دیب اویلایمن. بورون بولای „ ی „ جازغان اورنینا ایندی بولای „ ی „جازلسا دەیمن. مونان عرب حرفی اونچا بوزولمایدی. جازودك ترتیبلی بولووی اوچون بولای ـیتو حاجت مثلا: ایت دیگەن سوز بین ایت دیگەن سوزدی بردەی جازساق، اول جازومزدك ترتیبسزلیگی بولار ایدی. بول ایکی سوزدك معناسی قاندای باسقا بولسا، آیتلووی هم سوندای باسقا، آیتلووی باسقا سوزده‌ردی بردەی جازوغا جول جوق نیگزلی جول: آیتلووی باسقا سوزده‌ردی [معناسی باسقا بولسون' بر بولسون] باسقا جازو؛ آیتلووی بردەی سوزده‌ری [معناسی باسقا بولسون' بر بولسون] بردەی جازو.

„ ی „ جازلادی سوزدك باس بوونداا؛ مثلا: ایر، ایرك' ایرکن، مین مینك، مینکی، باسقا اورنده اونك اورنینا „ ه „ جازلادی: ایرکه، سیرکه' کیلەکه قوسلمایتن حرفلاردك سوکنان „ ه „ اورنینا „ه „ جازلادی مثلا: کره، تره، کیرەك' کیدەی. ی، ه، ه' جازلغان سوزده‌ردك آلدنا دایەکجی „ ء „ قویلمایدی؛ سەبیی بول دیسی اول بولماسادا حکچکه آیتلاتن دیسی.

داوسز دیسدار اوچون بز آلب تورمز مناو حرفلاردی: ب' پ' ت، ج' د' ر، ز' س، غ، ق، ك، گ، ل' م' ن، بودان کورنەدی: اوسی کولنده قازاق سوزده‌رنه جازوب جورگەن „ط „ مین „ص „ لاردی آلماغانمز: جوغاری‌دا آیتلو بوینچا' داوسز داوستی دیسداردك بی‌اگنده بولارغه' یغنی اولاردك جووان یا جکچکه آیتلووی داوستی دیستاردك جوان یا جکچکه آیتلوونا قارای. اوغان کوتیەیمن داوسز دیسدار: ق' غ' ك' گ.

„ط „ نك اورنتا „ت „ جوان آیتلاتن بولغانسوك' „ص „ نك اورنتا „س „ جوان آیتلاتن بولغانسوك' „ط „ مین „ص „ لاردك بزگه کیرەگی جوق. اولار جازو املاسنه اورالغی بولادی: قای جیرده „ط „ قای جیرده „ت „ جازودی بلمەی اوسی کوندەده جاتاسامز. اگرده ایکی تورلی آیتلاتن دیسدارغا جوان آیتلووی اوچون بر حرف، جکچکه آیتلووی اوچون بر حرف کیرەك دیسەك' اوندای دیستاردك هر قایسی‌سنا ایکی حرفدان کیرەك بولار ایدی؛ اولای ایتوگه بولمایتن جاین جوغاری‌دا آیتدق: باسقادان آلا ـ بولا „ت „ مین „س „نك جوان آیتلووی اوچون اوز آلدنا باسقا حرف کیرەك دیسەك' اونمز جونسز بولار ایدی: داوسز دیستاردك برنەن برینك آرتقدغی جوق ـ دەجەسی بردەی.

ش ـ دی آلمای چ ـ دی آلغان‌نك 'مانسی: قزاق تلنده جازلغان کتابلار'

жорналдарды қарасақ, «ش» (ш) жазылған сөздер тіпті аз, жоқ есебінде. Көбіне «ش » (ш) орнына «چ» (ч) жазылыпты. Басқа түркі тілдерін қарасақ, қазақтың «ش » (ш) келетін жеріне оларда «چ» (ч) келеді. Мысалы: اقشا – اقجا (ақша – ақча), – قانشا قانجا – (қанша – қанча) كيش – كيچ (кеш – кеч).

Шамада «ش» (ш) дыбысы «س» (с-тен) гөрі «چ» (ч-ға) жақын, олай болғанда харіфінің түрі де «چ» (ч-ға) жақын болғаны ұнамдырақ көрінеді. Осы айтылған оймен қазақ тіліне «ش» (ш) харіфі алынбай, (ч) харіфі алынды. Мұны алғаннан кемшілік аз, ұнамы көб. Мысалы: екінчі, үчінчі, бесінчі уа ғайри сондай «ش» (ш) келетін сөздерді екінші, үшінші, бесінші деб жазсақ, бастапқылары ұнамдырақ көрінеді; Себебі менің ойымша мынау боларға: «ش» (ш) ғараб тілінде «س» (с-ға) жақын дыбыс боларға керек, сондықтан басқа түркі тілінде біздің «س» (с) орнына жұмсалады. Мысалы: – باس – باش (бас–баш), كاس–قاش (кас–қаш) قاش – قاس (қас–қаш) деген сөздерде « ق» (к) hәм «غ» (ғ)-бен дәйім жуан айтылады, жіңішке айтуға көнбейді. « ك» (к) hәм «گ » (г) дәйім жіңішке айтылады, жуан айтуға келмейді. « ق» (қ) мен «غ» (ғ) жазылған сөздердің алдында дәйекші «ء» қойылмайды: оны қойғанмен бұл харіфтер жіңішке айтылмайды. « ك» (к) мен «گ » (г) алдында дәйекші «ء» қойылмайды, оны қоймаса да жіңішке айтылатын болған соң. Ескерту: жоғарыда бір жерде қосылмайтын харіф дедік; Қосылмайтын харіф деб айтылатын – сол жағымен жалғаспайтын харіфтер. Мысалы: ا (а), ل (д), ر (р), ز (з), و (о), ه (е). Оң жағымен жалғыз ه (е)-ден басқа харіфтің бәрі де жалғасады.

Дыбысбен жаттығыу

Оқу үйренгендегі бас мақсат – керек сөзді жаза білу, жазылған сөзді оқи білу. Сөз – дыбысдың мағыналы болыб тізілгені. Сөз айту дыбысды ауызбен тізу, сөз жазу – дыбыстардың белгісін қағаз бетіне тізу. Оқуға келген балалар сөйлей білсе де, дыбыстарды тізіб сөз қыла білмейді. Себебі: олар сөздің дыбыстан тізілетінін білмейді, оқуға балалар дыбыс үйренеміз деб келмейді, оқу, жазу үйренеміз деб келеді.

جورنالداردی قاراساق، «ش» جازلغان سوزده‌ر تنتی آز، جوق ایسه بنده. کوبنه «ش» اورنینا «چ» جازلوبدی، باسقا ترکی تنده‌رن قاراساق قاز اقدك «ش» کیلاتن جیرنه اولاردا «چ» کیله‌دی مثلاً: آقشا ـ آقچا؛ قانشا قامچا؛ کیش ـ کیچ.

جامادا «ش» (III) دبسی س ـ نان گوری چ ـ غا جاقن، اولای بولغاندا حرفی‌نك نوری‌ده ج ـ غاجاقن بولغانی اونامدراق کورنه‌دی. اوسی آیتلغان اوی‌مین قازاق تلمه «ش» حرفی آلنبای، چ حرفی آلندی مونی آلغاننان کیمچلك ز، اونامی کوب. مثلا: ایکنچی، اوچونچی، بیسنچی و غیری سوندای ش کیلاتن سوز دردی ایکنشی، اوشونشی، بیسنشی دیب جازساق باستابقی‌لاری اونامدراق کورنه‌دی؛ سببی مینك اویمچا مناو بولارغا: ش عرب تلنده س ـ غا جاقن دبس بولارغا کیره‌ك، سوندا‌قدان باسقاترکی تلنده بزدك س اورنینا جومسالادی، مثلا: باس ـ باش؛ کاس ـ قاش؛ قاس ـ قاش دیگه‌ن سوزده‌رده ق هم بین غ دائم جووان آیتلادی، جکچکه ایتوغا کوتبه‌یدی. ك هم گ دائم جکچکه آیتلادی، جووان آیتوغا کیلمه‌یدی ق بین ع جازلغان سوزده‌ر دك آلدندا دایه‌کچی «ء» قویلمایدی: اونی قویغان مین بول حرفلر جکچکه ایتلمایدی ك بین‌گه آلدندا دایه‌کچی «ء» قویلمایدی: اونی قویماسادا جکچکه آیتلاتن بولغانسوك. ایسکه‌ر توو جوغاری‌دا برجیرده قوسلمایتن حرف دیدك؛ قوسلمایتن حرف دیب آیتلان ـ سول جاغی مین جالغاسایتن حرفلر، مثلا: ا، د، ر، ز و ه، اوك‌جاغی من جالغز «ه» ده‌ن باسقا حرف‌دك باری‌ده جالغاسادی

دبس بین جاتتغو

اوقواوبر نکه‌نده‌گی باس مقصود ـ کیره‌ك سوزدی جاز ایلو، جازلغان سوزدی اوقی بلو. سوز ـ دیسدك معنالی بولوب تیز لگه‌نی، سوز آیتلو دیستی آواز بین تزو. سه‌زجازو ـ دبستاردك بیلگسن کاغر بیتنه تزو اوقوغا کیلگان بالالارسویله‌ی بلسه‌ده دبستاردی تزوب سورقلا بلمه‌یدی، سببی: اولار سوزدك دبستان تزلاتنن بلمه‌یدی، اوقوغا بالالار دبس اویره‌نه مزدیب کلنه‌یدی، اوقو، جازو اویره‌نمز دیب کیله‌دی؛

Бірақ дыбысды білмей, дыбысдың қалай тізілетінін білмей, оқу, жазу үйрену қиын. Сондықтан осы күнде оқуы тәртіблі жұртдар балаларға харіф көрсетпей тұрып, әуелі дыбысбен жаттықтырады. Дыбысбен жаттықтыруға көб уақыт кетбейді, онан келетін пайда көб: дыбыстарды тізіп үйренсе, харіфларды тізу қиын болмайды; Сөздің ішінде қанша hәм қандай дыбыстар бар екенін айыруды білсе, харіфлар қойыу қиын болмайды.

Бұл усул сотиенің ең жақсы жолы; Мұны түсініб, біліб істесе, бұл үйретудің ауырлығын көб жеңілтеді. Мұндағы негізгі қағида мынау: әуелі балаларға hәр түрлі дыбыс бар екенін білдіру; екінші – балаларға таныс сөздерді алыб, олардың ішінде қандай дыбыстар барын айырту; үшінші бөлек-бөлек дыбыстарды тіздіріб сөз етуді білдіру. Мұны білген соң балаларға харіф көрсетіб оқытса, оларды құрастырыб, сөз етіб айтуға балалар қиналмайды. Мұны білмей тұрғанда балаларға харіф көрсету жарамайды; Ол жайпақбен жүрмей, жармен шыққан сықылды балалардың күшіне тиеді. Балалар дыбысбен оқыб жүрген уақытда, оларға харіфлардың сүгіретлерін жаздырыб үйрету керек. Мысалы: «.» (ноқат), «..» (қатар ноқат), «:» (қабат ноқат), «ٮ» (үш ноқат), «...» (жоғарғы), «...» (төмендегі), «...» (мәд), «ا» (тайақ), «ب» (тұтқа), «ف» (ілгекті тұтқа), «ل» (қармақ), «ن» (шеңбер), «ق» (ілгекті шеңбер), «د» (тұйақ), «ر» (шана бас), «و» (шақша), «م» (шоқпар), «س» (ирек), «ھ» (құстұмсық), «ح» (таға), «ء» (ашық ауыз), «ى» (шәйнек иін), «كا» (ожау), «ه» (шығыршық), бұларды харіф деб жаздыру емес, жазылған әрқайсысының атымен жаздыру йағни сүгіретін салдыру. Мысалы: ноқат, қармақ, тұтқа уа ғайри.

Енді дыбыспен қалай оқыту жайын айтайын:

Мұғалім созып «اَ» деб айтады да, балалардан сұрайды: не дыбыс естілді? Балалар: «اَ» деген дыбыс естілді. Мұғалім созып басқа бір дыбыс айтады. Мысалы: «ز», мұның турасында да «не дыбыс естілді?» деб сұрайды, Балалардың жауабы дұрыс болса, мұғалім тағы бір басқа дыбыс айтады. Мысалы: «س» мұның турасында жоғарғыдай сұрайды. Онан соң, «ل», « ر ». Онан басқаларын алады. Осылай бірнеше дыбыстарды айтқаннан кейін балалар дыбысдың hәр түрлі болатұғынын біледі hәм бір дыбыстан бір дыбысды

براق دبستی بلمه‌ی دبستك قالای تزلاتنن بلمه‌ی، اوقو جازو، ایره‌نوقین سوندقدان بوسی کونده اوقوی ترنیبلی جورتدار بالالرغا حرف کورسه‌تمای توروب. اولی دبس بین جاتتقترادی دبس‌بین جاتتقتروغا کوب وقت کیتبه‌یدی: اوزان کیله‌تن فائده کوپ امستاردی تروپ لدیرنسه، سخرلردی تزو قیین بولمایدی؛ سوزدك اچنده قانچاهم قاندای دبستار بار ایکانن آیرودی بلسه حرفلر قویوقیین بولمایدی

بول اصول صوتیه‌نك ایك جاقسی جولی: مونی توسونوب بلوب استه‌سه بول اریره‌تودك آورلغن کوب جیگلته‌ی مونداغی نیگرگی قاعده مناو: آولی بالالارغه هه‌رتورلی دبس بارایکانن بلدرو؛ ایکنچی ـ بالالارغا تانس سوزده‌ردی آلوب لولاردك اچنده قاندای دیستار بارن آیرتو اوچونچی بولهك ـ بولهك دستاردی تزدروب سوز اتودی بلدرو. مونی بلگه‌نسوك بالالارغا حرق کورسه‌تب وتونسا، اولاردی توراسترب سوزایتب ایتوغا بالالار قیناالمایدی. مونی بلمه‌ی تورغائدا بالالارغا حرف کورسه‌تو جارامایدی؛ اول جاییاقی بین جورمه‌ی. جارمین چفقان سقایدی بالالاردك کوچینه تیه‌دی. بالالار دبس بن اوقوب جورگه‌ن واقتدا، اولارغا حرفلاردك سوگره‌تلرن جازدروب لویره‌تو کیره‌ك؛ مثلا: ٠(نوقات)٠ ٠(طارنوقات)، ٠ (قابات‌نوقات)، پوچ نوقات: . (جوغارغی)، . (تومه‌نگی)، (مد)، ا (تایاق)، ب (تونقا)، ف (الگه‌کتی تونقا)، ل (قارماق)، ن (چیگبه‌ر)، ق (الگه‌کتی چیگبه‌ر د (نویاق)، ر (چانا باس)، و (چاقچا)، م (چونبار)، س (ایره‌ك)، ه (قوس‌نومـق)) ح (: غا)، ء (آچق آوز)، ی (چاینه‌ك موین)، کا (اوجاو)، ه (جغر چق)، بولاردی خرف دیب یازدرو ایماس، جازلغان هرقاسی‌سینك آتی مین جازدرو، یعنی سوگره تن سالمر و. مثلا: نوقات، قارماق، تونقا وغیری.

ایندی دبس بین قالای اوقتو جاین آیتاین:

معلم سوزوب «آ» دیب آیتسادی‌دا، بالالاردان سورایدی: نه دبس استلدی؟، بالالار: «آ» دیگه‌ن دبس استلدی. ـ معلم سوزب باسقا بر دبس آیتادی مثلا: «ز» مونك توورا‌سندا «نه دبس استلدی؟» دیب سورایدی، بالالاردك جوابی دوروس بولسا، معلم تاغی بر باسقا دبس آیتادی، مثلا: «س». مونك توورا‌سنده جوغارغیدای سورایدی. اونانسوك «ر» «ل» اونان باسقالارن آلادی. اوسیلای برنیچه دبسداری آیتقانان کیین بالالار دبسدك هه‌رتورلی بولاتوغنن باه‌دی هه‌م بردبسدان بردبسدی

айырыб тануға күші жетеді. Сонан соң сөз ішіндегі дыбыстарды балаларға айырту үшін әуелі бір буынды сөздер алынады. Мысалы: رآ (ар), زآ (аз), لآ (ал), سآ (ас), لآ (ол), اور (ор), اوز (оз), уа ғайри. Сонан соң екі буынды сөздер. Мысалы: ا – را (а-ра), ا – زا (а-за), ا – سا (а-са), ا – لا (а-ла), او – را (о-ра), سا – را (са-ра), سا –لا (са-ла), уа ғайри, онан соң үш буынды сөздер. Мысалы: ا – را – لا (а-ра-ла), ا – لا – سا (а-ла-са), او –را – نوُؤ (о-ра-ну), او – را – ما (о-ра-ма) уа ғайри, мұғалім «ار» (ар) деген сөзді анық етіп айтыб-айтыб, балалардан сұрайды:

Бұл сөзде неше дыбыс? Олар не дыбыс? Баста қай дыбыс? Айағында қай дыбыс? деб. Балалар айта алмаса, мұғалім сөзді созып, ...ر...آ (а... р...) деб айтады. Созып айтқанда сөздің һәр дыбысы анықталыб балалар танырлық болыб естіледі. Балалар неше дыбыс бар екенін айтқаннан кейін, басында не дыбыстар? деб сұрау, оған дұрыс жауаб бергеннен кейін басында не дыбыс? Айағында, не дыбыс? деб сұрау. Оған дұрыс жауаб бергеннен кейін, басқа бір буынды сөзден бір сөз алу. Мысалы: «زا» (аз) деген сөзді. Бұған да «را» (ар) деген сөз турасында айтылғанның бәрін істеб, келесі бір буынды сөздерді аларға керек. Солай бірнеше сөзді алыб дыбыстарын айыртқаннан кейін, балалар бір буынды сөздердің ішіндегі дыбыстарды айыруды біледі.

Мұнан соң екі буынды сөздің ішіндегі дыбыстарды айыруды үйрету, бұл арада балаларды сөздің буынымен таныстыру керек. Ол үшін екі буынды, үш буынды сөздерді алыб, созыб айту. Созыб айтқанда, сөз буын-буыннан бөлініб естіледі. Сөз ішінде неше буын бар екенін білу балаларға қиын болмайды. Мысалы: اغا (аға) деген сөзді созып...ا... غا (а... ға...) деб айтқанда екіге бөлінеді. «اغالار» (ағалар) деген сөзді созып ...لار....غا....ا (а... ға... лар) деб айтқанда үшке бөлінеді. «اغالارغا» (ағаларға) деген сөзді созыб ...غا...لار...غا...ا (а... ға... лар... ға) деб айтқанда төртке бөлінеді. Осылай бірнеше сөзді созыб айтыб көрсеткеннен кейін – балалар да һәр сөзді созыб айтыб – қай сөзде қанша буын бар екенін айыруды біледі. Сөзді буындаб бөлуді білгенін кейін мұғалім екі буынды, үш буынды алыб, әуелі һәр сөзді буын-буынынан бөлдіріб, һәр буындағы дыбыстарды айыртқызыб, сонан соң тұтас сөздің ішінде қанша һәм қандай дыбыс барлығын көрсетеді. Мұғалім алады, мысалы: «ازا» (аза) деген сөзді анықтаб

آیروب تانوغا کوچی جیته‌دی، سونانسه ك سوز اچنده‌گی دبستاردی بالالارغا آیرتو اوچون آوّلی بربووندی سوزده‌ر آلنادی، مثلا: آر، آز، آل، آس، آول، اور، اوز، وغیری. سونانسوك ایکی بووندی سوزده‌ر. مثلا: آ ـ را، ـ آ ـ زا، ـ آ ـ سا، آ ـ لا، او ـ را، سا ـ را، ـ سا ـ لا وغیری اونانسوك اوچ بوندی سوزده‌ر مثلا: آ ـ را، لا، آ ـ لا ـ سا، او ـ را ـ نو، او ـ را ـ ما وغیری معلم «آر» دیگه‌ن سوزدی آنق ایتب آیتب، بالالاردان سورایدی:

بول سوزده نیچه دبس؟ اولار نه‌دبس باسدای قای‌ه‌بس؟ آیاغندا قای دبس؟ دیب بالالار آیتالماسا، معلم سوزدی سوزوب آ... ر... دیب آیتادی. سوزوب آیتقانداسوزدك هردبسی آنقتالب بالالار تانرلق بولوب ایسنله‌دی، بالالارنیچه دبس بار ایکانن آیتقاننان کین باسندا نه دبستاردیب سوراو: اوغان دورس جواب بیرگه‌ننه‌ن کین باسندا نه دبس آیاغندا نه دبس؟ دیب سوراو. اوغان دورس جوب بیرگه‌ننه‌ن کین باسقا بر بووندی سوزده‌ن برسوز آلو، مثلا «آز» دیگه‌ن سوزدی بوغاندا «آر». دکیگه‌ن سوز توراسندا آیتلغان‌نك بارن استه‌ب، کیله‌سی بر بووندی سوزده‌ردی آلارغا سیره‌ك، سولای‌بر نیچه سوزدی آلوب دبسدارن آیرتقاننان کین، بالالار بربووندی وزدردك اچنده‌گی دبستاردی آیرودی بله‌دی.

موانسوك ایکی‌بووندی سوزدك اچنده‌گی دستاردی آیرودی اوبره‌تو بول آرادا بالالاردی سوزدك بوونی مین‌تانسترو کیره‌ك اول ارچون‌ایکی بووندی اوچ بووندی سوزده‌ردی آاوب سوزوب آیتو، سووب آیتقاندا، سوز بوون ـ بوونی نان بولنوب ایسنله‌دی سوز اچنده نیچه‌بوون بار ایکنن بلو بالالارغا فیین بولمایدی: مثلا: «آغا»دیگه‌ن سوزدی سوزوب آ... غا... دیب آیتقاندا ایکی‌گه بولنه‌دی؛ «آغالار»دیگه‌ن سوزدی سوزوب آ. غا... لار... ... دیب آیتقاندا اوچکه بولنه‌دی؛ «آغالارغا» دیگه‌ن سوزسوزوب آ... غا... لار..غا دیب آیتقاندا تورتـکه بولنه‌دی. اوسی‌لای برنیچه سوزدی سوزوب آیتوب کورسه‌تکه‌نن کیین ـ بالالاردا هر سوزه‌ی سوزوب آیتب ـ قای سوزدی قانچه بوون بار ایگه‌نن آیرودی بله‌دی، سوزدی بووندا‌ب، بولودی بلـگه‌نن کیین معلم ایکی بووندی، اوچ بووندی سوده‌ردی آلب آووه‌لی هر سوزدی بوون-بونی نان بولدروب هر بووندداغی دبستاردی آیرتقزب سونانسوك توتاس سوزدك اچنده‌قانچا هم‌قاندای‌دبس بارلغن کورسه‌ته‌دی معلم آلادی مثلا: «آرا» دیگه‌ن سوزدی. آنقتاب

айтады да балалардан сұрайды: неше дыбыс бар? деб. Балалар айта алмаса, сөзді буындаб бөлгізеді. Сонан соң бас буында неше дыбыс? дейді. Балалар: бір дыбыс. – Мұғалім: ол не дыбыс? Балалар – «آ» (а). Мұғалім: – соңғы буынында неше дыбыс? Балалар: – екі дыбыс. Мұғалім: – олар не дыбыс? Балалар: – «ر» (р) һәм «آ» (а). Мұғалім: – әуелі қайсысы? Сонан соң қайсысы? Балалар: әуелі «ر» (р), сонан соң «آ» (а). Мұғалім: – олай болғанда «ارا» (ара) деген сөздің ішінде баршасы неше дыбыс һәм қандай дыбыс екен? Балалар: – «ارا» (ара) деген сөздің ішінде үш дыбыс бар: әуелгі дыбыс «آ» (а), сонан соңғы «ر» (р), онан соңғы тағы «آ» (а). Өзге екі буынды, үш буынды, төрт буынды сөздердің дыбыстарын айырту үшін осылай істеу.

Балалар сөзді буындаб бөле білгеннен кейін, сөздің һәр буынындағы дыбыстарды айырыб, тұтас сөздің ішіндегі дыбыстарды білген болған соң, дыбыстарды қосыб сөз айтуды үйрету. Бұл үшін әуелі дыбыстарды емес, сөздің буындарын бөлек-бөлек айтыб, оларды қосқызыб сөз етіб айтқызу, мұғалім балаларға:

«ال» (ал) менен «ما» (ма)-ны қосыңдар не сөз шығар екен дейді. Балалар: – الما (алма) деген сөз болады. Мұғалім: «مار» (мар) менен «قا» (қа)-ны косыңдар! Балалар – «مارقا» (марқа) деген сөз. Мұғалім: قا (қа)-ны һәм «را» (ра)-ны қосыңдар! Балалар: «قارا» (қара) деген сөз. Мұғалім: «ا» (а)-ны һәм «سا» (са)-ны қосыңдар! Балалар: – «اسا» (аса) деген сөз. Мұғалім: «ا» (а)-ны һәм «را» (ра)-ны қосыңдар! Балалар: «ارا» (ара) деген сөз. Мұғалім: «ا» (а)-ны һәм «ر» (р)-ды қосыңдар! Балалар: «ار» (ар) деген сөз. Мұғалім: – «ا» (а)-ны һәм «ز» (з)-ны қосыңдар! Балалар: – «از» (аз) деген сөз. Мұғалім: – «ا» (а)-ны һәм «س» (с)-ны қосыңдар! Балалар – «اس» (ас) деген сөз. Мұғалім: – «ا» (а)-ны һәм «ت» (т)-ны қосыңдар! Балалар: – «ات» (ат) деген сөз. Сөздің ішіндегі дыбыстарды айыра һәм қоса білуге аз болса бір жеті, көб болса екі жеті уақыт керек. Балалар әбден білгенше асығыб харіф көрсетпеске керек. Балалар сөздің буындарын һәм дыбыстарын қосыб үйрен-

آیتادی‌دا بالالاردان سورایدی نیچه‌دبس بار؟ دیب. بالالار آیتالماسا، سوزدی بووندا‌ب بولگز.دی؛ سونانسوك باس بووننداد نیچه دبس؟ دەیدی بالالار: بر دبس ـ معلم: اول نه دبس؟ ـ بالالار «آ» ـ معلم: صوگغی بووننداد نیچه‌دبس؟ - بالالار: ایکی دبس. معلم: اولار نه دبس؟ - بالالار: «ر» ـ معلم: آ... معلم: آولی قایسی؟ سونانسوك قایسی؟ ـ بالالار: آولی: «ر»، سونانسوك «آ»، معلم اولای بولغاندا، آرا، دیگەن سوزدك اچنده بارچاسی نیچه دبس هم‌قاندای دبس ایکەن؟ - بالالار: «آرا» دیگەن سوزدك اچنده اوچ دبس بار: آووەلسگی‌سی «آ» سونانسوگغی «ر» اوزونانسوگغی تاغی «آ». اوزگه ایسکی بووندی، اوچ بووندی، تورت بووندی سوزده‌ردك دبستارن آیرتو اوچون‌ده اوسیلای استەو.

بالالار سوزدی بووندا‌ب بوله بلگەننەن کیین، سوزدك هر بووندا‌غی دبستاردی آیروب، توتاس سوزدك اچنده‌گی دبستاردی بلەن بولغانسوك، دبستاردی قوسوب سوز ایتودی اویره‌تو، بوله اوچون آووالی دبستاردی ایماس. سوزدك بووندارن بوله‌ك آیتب، اولاردی قوسقزوب، سوز ایتب آیتقزو، معلم بالالارغا:

«آل» سینەن «ما» نی قوسگدار؟ نه سوز چقار ایکەن دەیدی ـ

بالالار: «آلما» دیگەن سوز بولادی ـ معلم: «مار» سینەن «فا» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «مارفا» دیگەن سوز ـ معلم: «قا» نی هم «را» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «قارا» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «سا» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آسا» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «را» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آرا» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «ر» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آر» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «ز» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آز» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «س» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آس» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «ت» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آت» دیگەن سوز ـ معلم: «آ» نی هم «ت» نی قوسگدار! ـ

بالالار: «آت» دیگەن سوز، سوزدك اچنده‌گی دبستاردی، آیرا هم قوسا بلوگه آز بولسا بر جیتی، کوب بولسا ایکی جیتی وقت کیره‌ك. بالالار آیدان بلگەنچه آسقب حرف کورساتەسکه کیره‌ك. بالالار سوزدك بووندارن هم دبستارن قوسوب اویره‌

геннен кейін, харіфларды көрсету мұны бұлай етеді. Мұғалім балаларға айтады: біз талай «ا» (а) деген дыбысды айтдық. Ол дыбыс талай сөздің ішінде келеді. Бұл дыбысды айта білесіңдер. Біреу айтса танисыңдар. Бірақ жаза білмейсіңдер. Жазу дегеніміз – дыбысдың таңбасы. Һәр дыбысдың һәр елдің таңбасындай таңбасы болады. Таңбасына қараб қай дыбыс екенін танимыз. Мысалы: «ا» (а) деген дыбысдың таңбасы мынау «ا» (а)[1] мұны көрсеңдер «ا» (а) дыбыс екенін танып «ا» (а) деб айтасыңдар. Сонан соң мұны не дейсіңдер деб, бір-бірлеб бірнеше баладан сұрайды. – Балалар «ا» (а) деб айтқаннан кейін, мұғалім балаларға «ا» (а)-ның харіфін жазғызады. Жазғызарда айтады: тайақты жаза білесіңдер, мәдті жаза білесіңдер, тайақты жазып үстіне мәд қойсаңдар, «ا» (а)-ның таңбасы болады. Балалар қайта-қайта бірнеше рет жазғаннан кейін, мұғалім олардың қисық иәки хата жазғанын түзеткеннен кейін «ر» (р)-дың харіфін көрсету. Бұл турасында да «ا» (а) харіфіне айтқанды айтыб, соған істегенді бұған да істейді; Йағни көрсеткеннен кейін оқытады, оқығаннан кейін жазғызады, жазғанда қисық иәки хата жазғандарын түзетеді.

Сонан соң «ا» (а)-ны «ر» (р)-ды балаларға қосып айтқызады. Балалар «ا» (а) һәм «ر» (р)-ды дыбыспен қосуды біледі. Олардың харіфіне қараб қосуға қиналмас. Харіфіне қараб қосуды балалар жатырақ көріб қиналғандай болса, бұл екі дыбысды әуелі харіфларға қарамай қосқызыб, сонан соң харіфларға қараб қосқызу; олай еткенде оңай қосады. «ا» (а)-ны «ر» (р)-дың алдына қойыб қосқызғаннан соң, «ا» (а)-ны «ر» (р)-дың соңынан қойыб да қосқызу. Балалар «ار» (ар) деб те «را» (ра) деб те қосуды білген соң, «ارا» (ара) деген сөзді оқуға қосу. Бұл үшін әуелі «را» (ра)-ны балаларға айтқызады, сонан соң «ا» (а)-ны «را» (ра)-ның алдына қойыб айтқызады, балалар бірден қоса алмаса, «ا» (а)-ны созыб айтқызыб, үзбей барыб «را» (ра)-ны айтқызса, қосылыб айтылыб кетеді. Балалар бұрын екі буынды сөздердің буындарын қоса білетін, сондықтан бұл сөздің де екі буынын қосыб «ارا» (ара) деген сөз етіб айту

[1] Тақтаға жазады, иә баспа ірі харіптерін алып иәки мұғалім өзі үлкен етіп жазған әріптерінен «әліпті» (а)-ны алып көрсетеді.

نگەننەن کین، حرفلاردی کورسەتو، مونی بولای ایتەدی. معلم بالا لارغا آیتادی: بز تالای «آ» دیگەن دیسدی آیتدق؛ اول دیس تالای سوزدڭ اچنده کیلەدی. بول دیسدی آیتا بلەسندەر؛ برەو آیتسا تانیسندار؛ براق جازا بلمەیسندەر. چارو دیگه نمز دیسدڭ تاڭباسی. هر دیسدڭ هر ایلدڭ تاڭباسندای تاڭباسی بولادی. تاڭباسنا. قاراپ، قای دیسن ایکەنن تانیمز. مثلا: «آ» دیگەن دیسدڭ تاڭباسی مناو (۱) «آ» مونی کورساڭدار «آ» دیس ایکەتن تانب «آ» دیب آیتاسندار سونانسوڭ مونی نه دەیسندەر دیب بر - بر برلەب بر نیچه بالادان سورایدی. بالالار «آ» دیب آیتقانان کیین. معلم بالالارغا «آ»نڭ حرفن جازغرادی. جازغرارەا آیتادی: تایاقنی جازا بلەسندەر، مدنی چارا بلەسندەر. تایاقتی جازوب اوستنه مد قویساڭدار، «آ»نڭ تاڭباسی بولادی. بالالار قایتا قایتا برنیچه رەت جازغانان کیین معلم اولاردڭ قیسق یاکەخطا جازغانن توزەتکەننەن کیین «ر» دڭ حرفن کورسەتو. بول تووراسندا دا «آ» حرفنا آیتقاندی آیتب، سوغان استەگەندی بوغاندا استەیدی؛ یعنی کورسەتکننەن کیین اوقوتادی، اوقوغاندان کیین جازغرادی، جازغاند قیسق یاکەخطا جازغاندارن توزەتەوی.

سونان سوڭ «آ» نی «ر» دی بالالارغا قوسوب آیتقزادی بالالار «آ» هم «ر» دی دیس بین توسودی بلەدی. اولاردڭ حرفنا قاراپ قوسوغا قینالماس. حرفنا قاراپ قوسودی بالالار جاقراق کوروب قینلفاندای بولسا، بو ایکی دیسمی اولی حرفلارغا قارامای قوسقزوب، سونانسوڭ حرفلارغا قاراپ قوسقزو؛ اولای ایتکەنده اوڭای قوسادی «آ» نی «ر» دڭ آلدنا قویوب قوسقزغانانسوڭ، «آ» نی «ر» دڭ سوڭنان قویبدا قوسقزو. بالالار «آر» دیبده «راه» دیبده قوسودی بلگەنسوڭ «آرا» دیگەن سوزدی اوقوغا توسو. بول اوچون آڤۆملی «را» نی بالالارغه آیتقزادی سونانسوڭ «آ» نی «را» نڭ آلدنا قویوب آیتقزادی، بالالار بردەن قوسالماسا، «آ» نی سوزوب آیتقزوب، اوزبەی باروب، «را» نی آیتقزسا قوسلوب آیتلب کیتەدی. بالالار بورون ایکی بووندی سوزدەردڭ بووندارن قوسابلەتن، سوندقدان بول سوزدڭده ایکی بوونن قوسوب «ارا» دیگەن سوز ایقب آیتو

(۱) تاڭتاغا جازادی با باسبا آری حرفدان آلب با که معلم اوزی اولکەن ایتب جازغان حرفلارنڭ «آ» نی آلب کورسەتەدی.

оларға қиын болмас. Мұнан соң «ر» (р)-дың жазуын көрсетіб, балаларға жазғызады. Бұрынғы чана – бас деб талай жазған нәрсесі болған себеблі, мұны жазуға балаларға hеш қиындық болмайды. «ر» (р) бірнеше рет жазғаннан кейін, балалар «ارا» (ара) деб қайта-қайта дәфтердің бір беті толғанша жазады. Осымен харіф оқудың -١нші сабағы тәмам болады.

Келесі бір күні балалардың жазғанын оқытқызыб, онан соң алфабадағы басбасын оқытқызыб, екінші сабаққа түсу. Екінші сабақтағы харіф «ز» (з). Бұл харіфті көрсетуден бұрын мұғалім ішінде «ز» (з) келетін бірнеше қысқа сөздерді айтыб, балаларға қандай дыбыстар барын айыртқызады. Сонан соң «ز» (з) деген дыбысдың харіфі мынау деб көрсетеді hәм жазғанда қалай жазылады, оны да көрсетіб, «از» (аз), «ازا» (аза), «زار» (зар), «ازار» (азар) деген сөздерді кесбе алфбаменен иә болмаса тақтайға жазыб, ең болмаса алфбадағы басбаларын оқытады. Бірден қосыб оқи алмаған жерлерде сөздерді буындаб бөліб қосқызады. Мұнан арғы сабақтардағы харіфларды үйрету жолы hәм реті осылай болады. Йағни hәр жаңа харіф үшін әуелі сол жаңа харіф ішінде келетін қысқа-қысқа сөздерді айтыб, дыбысын айырту. Екінші – үйрететін дыбысдың хәріфін кесбе алфбадан алыб иәки тақтайға жазыб көрсету; үшінші – ішінде сол харіф бар сөздерді оқыту, жазғызу; төртінші – жазғандағы хаталарын балалардың көзінше түзету.

А.Б.

اولارغا قیین بولماس. مونانسوك «ر» دك جزوون کورسه‌تب، بالالارغا جازغزادی. بورونغی چانا-باس دیب تالای جازغان نرسه‌سی بولغان سببلی، «ونی جازوغا بالالارغا هیچ قیینلق بولمایدی. «ر» برنیچه رەت جازغاننان کییین، بالالار «آرا» دیب قایتا-قایتا دفتردك بربیتی تولغانچا جازادی. اوسی مین حرف اوقونك ١ نچی سبتی تمام بولادی.

کیله‌سی کونی بالالاردك جازغانن اوقتقزوب، اونانسوك آلفاباداغی باسباسن اوقوتقزوب، ایکنچی سبققا توسو. ایکنچی سبقداغی حرف «ز». بول حرفدی کورسه‌تودەن بورون، معلم اچنده «ز» کیله‌تن برنیچه قسقا سوزده‌ردی آیتب، بالالارغا قائدای دیستار بارن آیرتقزادی. سونانسوك «ز» دیگەن دیسدك حرفی مناو دیب کورسه‌تەدی هم جازغاندا قالای جازلادی، اونی‌دا کورسه‌تب، «آر» «آزا» «زار» «آزار». دیگەن سوزده‌ردی کیسبه آلفبا مینەن، یا بولماسا تاقتایغا جازوب، ایك بولماسا، آلفباداغی باسبالارن اوقوتادی. برەەن توسوب اوقی آلماغان خبرله‌رده، سوزده‌ردی، بووندا‌ب بولوب قوسقزادی. مونان آرغی سبقدارداغی حرفلاردی اویره‌تو جولی هم رەتی اوسیلای بولادی، یعنی: هرجاگا حرف اوچون آڤوەلی سول جاگا حرف اچنده‌کیله‌تن قسقا-قسقا سوزده‌ردی آیتب دیسن آیرتو؛ ایکنچی-اویره‌تەتن دیسدك حرفن کیسبه الفبادان آلوب، یاکه تاقتایغا جازوب کورسه‌تو: اوچونچی - سول حرف اچنده بار سوزده‌ردی اوقتو، جازغزو؛ تورتنچی-جازغانداغی خطالارن بالالاردك کورنچه توزه‌تو.

آ.ب.

3–7072

قازاقستان وقىژ كەمەسەر يەتى.

بايتۇرسىن ۇلى اقمەت.

ساۋات اشقىش

دىبىس ءادىس جولى مەن
تارتىبتەلگەن قازاقشا ءالىپبي.

ساۋاتسىز ۇلكەندەر ءۇشىن 1-كىتاب

سەمەيدىڭ گۋبىرنەلىك باسپاسى «گۋبىزدات»تىڭ باسپاقاناسى.
1926-جىل.

ЕКІНШІ БӨЛІМ

САУАТ АШҚЫШ

1. з ز, 2. р ر, 3. а ا

зар	(з) ز	(р) ر	(а) ا	(а) ا
	(а) ا	(а) ا	(з) ز	(р) ر
а-зар	а-за	а-ра	(аз)	ар

Ар, ара, аз, аза, араз, азар, зар.

4. л ل

зар	ар	алар
зарла	арла	ара
зарлар	арлар	арал

(а) ا	(а) ا
ла	(л) ل
ала	ал

Ал, ала, алар, ара, арал, арла, арлар, аз, аза, азар, зар, зарла, зарлар.

5. с س

рас	сас	сал	ас
сара	сасар	сала	аса
арлас	саз	салар	асар

Саз, аз, ас, асар, алса, алар, салса, сапар, азса, азар.

6. т ت

сатар	тас	таза	ат
артар	татар	тар	ата
тартар	сат	тара	таз

Ат сат. Тал тарт. Ас асат. Ала ат. Тас таза. Арал тар. Татар ат сатар. Сарт алар.

7. о و

тор	ор	сорар	олар
зорла	торла	от	зор
сор	ол	торлар	отар

Ат озар. Тор тозар. Орта толар. Олар артар. Ол тартар. Ораз осал. Орал озар.

8. н ن

сона	сан	тана	он
оннан	сана	нан	тон
тоннан	санар	нар	ана

Нан аз. Нар зор. Атан арзан. Он тана. Ат азар. Тон тозар. Асан атар. Атаннан нар зор. Асаннан Осан озар.

9. қ ق

қолқа	сақал	тақа	ақ
қалқа	қатар	сақ	оқ
қалқан	қол	сақа	бақ

Қар ақ. Қарт сақ. Қазан қара. Қазақ тоқ. Қос аласа. Қонақ қонар. Ақ, қара аралас. Қазақ, татар қаралас. Асан, Оқас қостас.

10. б ب

азбар	бор	бала	об
қан	боран	саб	обал
қанбас	табан	сабан	бал

Ат албар. Нар бота. Болат балта. Нан қалта. Қар борар. Боран болар. Боқан бақан алар. Қоқал сабан салар.

11. ы ى

ырыс	сырық	қаны	ары
қын	ық	алты	арық
қыны	ыс	салты	азық

От бар. Орын тар. Азық арзан. Сарық арық. Алты асық. Қырық қыз. Отыз балық. Он сырық. Бала борық тартар. Қатын қап тоқыр.

12. у ۋ

табу	тау	тау	ау
тану	қауын	тауық	ауа
сауу	салу	ару	ауар

Ақ отау. Асқар тау. Асау атан. Сары қауын. Саулық сауын. Балау ас. Тау тарау. Ауыл алыс. Балық аулау. Орақ ору. Ауру ат. Тал сабау.

13. ұ ۇ

құлан	бұқ	тұр	ұр
құуан	бұқа	тұра	ұра
құуат	бұу	тұу	ұл

Бұзық бұзар. Құлын тулар. Құнан құла. Қулықсұр. Құрақ ку. Отын су. Тура тұр. Тура бұр. Құр атқа құрық сал.

14. ж ج

баж	жол	жұл	жат
таж	жұлқы	жота	жанар
олжа	жұлқу	жоса	жатақ

От жанар. Жол тар. Ат жатар. Жоса қызыл. Жұлын ұзын. Қар жұқа. Жар жақын. Қанжар қару. Жатқан жатақ. Жатақ атақ. Ұрыс жанжал.

15. ш ش

шортан	қаш	шала	аш
шолақ	қашу	шақ	ашар
шошақ	қашан	шақша	шал

Ашу бас. Шашу шаш. Шолақ шаш. Жолақ алаша. Шал шаршар. Шабан ат. Қара шана. Құлаш арқан. Құшақ отын.

16. м م

алма	мол	шам	там
алмас	мола	шама	тамақ
танымас	молалы	шамалы	тамшы

Мал аман. Мас жаман. Тамшы тамар. Малта ашшы. Су тұшшы. Алтын салмақты. Мамық жұмсақ. Сырмақ қатты. Жалшы мал табар. Балық қармақ қабар.

17. ғ ع

жалғыз	алғыр	ағын	аға
қалған	шалғыр	шағал	ағаш
жалған	тарғыл	сағым	шағым

Ат тағалат. Тағалы ат. Жорға ат. Жорға жорғалат. Шаған ағаш. Сағым бу. Алғыр тазы. Ағын су. Омар жазғыш. Мұрат сызғыш.

18. д د

барды	жылдам	адыр	адам
балдақ	алды	адым	адал
сандық	қалды	дұға	адас

Адыр адам. Дабыл жол. Жылдам жазу. Омарға Оқас жолдас. Алдында ат, артында арба. Адалдық арлы адамнан табылады. Бұзық басы бұурылдан.

19. п پ

ақпан	топыр	арпа	апа
балапан	пұл	пара	апан
Оспан	пылан	доп	опала

Аспан ашық. Қора батпақ. Аққу аппақ. Шапан шапшақ. Жас жапырақ. Қара топырақ. Арпа астық. Сорпа тамақ. Ақпанда суық болады.

20. ң ڭ

шаңдақ	соңғы	оң	аң
мұңды	шаң	оңды	таң
мұңдас	шаңы	соңы	таңда

Қасқыр аң. Дала шаң. Бала тоңды. Мата оңды. Ат маңка. Асық оңқа. Шапан жаңа. Нар шаңдақта жатыр. Таңдаған тазға жолығар. Оның аты – Оңғар. Мұның аты – Мыңжасар

21. й ي

қый	бой	тайар	ай
қисық	боя	ой	аяз
қыйын	бойы	ойла	тай

Ай жарық. Бай сараң. Майы жаман, шайы сұйық. Қойшысы жалаңаш. Сай сайға құйады, бай байға құйады. Айудан қорыққан ағашқа бармас.

22. ә, 23. і, 24. ү, 25. ұ ا ء [1]

ән	ыс	ұр	ор
әнім	іс	үр	өр
әнің	ысымыз	ұн	он
әні	ісіміз	үн	өн
сән	тыс	тұз	ол
сәнім	тіс	түз	өл
сәнің	ысы	тұз	от
сәніміз	ісі	түс	өт
сәніңіз	тысы	сүт	тоз
мән	тісі	сүті	төз

26. е ه

әуе	мен	зер	ел
әуре	мені	жер	ер
терең	менің	тер	ез

Дем ал, Дорбаға жем сал. Жерде қар жұқа. Терезе терлеп тұр. Сен оқыдың, мен тыңдадым. Үш жерде бес – он бес.

27. к ك

керек	кем	кел	ек
күрке	кілем	кет	бек
ерке	күлкі	төк	бекіл

[6] «ً» дәйекші деп аталады. Алдында дәйекші тұрған сөз жіңішке оқылады.

Күн шықты. Тұман сейілді. Ат керілді. Келіншек тезек тереді. Серке секіреді. Киік орғыйды. Теке қарғыйды. Кеме жүзеді. Кесірткі жорғалайды. Күйкентай ұшады.

28. г گ

жік	жек	ек	көк
жігі	жегін	егін	көгі
жігер	жегу	шеге	түк
жүген	егеу	шеген	түгі

Көп жасаған білмес, көп көрген білер. Түбі бірге түтпейді. Ексең егін, ішерсің тегін. Бүлінген елден бүлдірге алма. Жүрген айаққа жөргем ілінеді. Бір көрген біліс, екі көрген таныс. Төсегіңе қарап айағыңды көсіл.

Қазақ тіліндегі дыбыстар және олардың қаріптары (таңбалары):

(а) ا, (б) ب, (п) پ, (т) ت, (ж) ج, (д) د, (р) ر, (з) ز, (с) س, (ғ) ع, (қ) ق, (г) گ, (ң) ڭ, (л) ل, (м) م, (н) ن, (о) و, (у) ۇ, (ұ) ۋ, (е) ە, (ы) ى, (й) ي және жіңішкеліктің белгісі «ء» (дәйекші).

Дауысты дыбыстардың таңбалары:

(а) ا, (о) و, (ұ) ۋ, (е) ە, (ы) ى

Дауыссыз дыбыстардың таңбалары:

(б) ب, (п) پ, (т) ت, (ж) ج, (д) د, (р) ر, (з) ز, (с) س, (ш) ش, (ғ) ع, (к) ك, (г) گ, (ң) ڭ, (л) ل, (м) م, (н) ن, (у) ۇ, (й) ي

Қазақ тұтынбағанмен, басқа түріктердің тұтынуынан шықпаған араб әліппесінің қаріптері:

[2] چ ج غ ۋ

(h) ھ шаршағанда шығатын дауыстың айақ үні.

[2] Араб әріптерінің бірқатар таңбаларын жоқ болғандықтан бере алмадық.

1. ТОРАЙҒЫР БИДІҢ ТАҚПАҚТАРЫ

Барлы, барлы, барлы тау,
Басы есеннің дені сау.
Ұйықтамаса, қабақ жау,
Ішпей жүрсе, тамақ жау.

Арық атқа қамшы жау.
Жыртық үйге тамшы жау.
Ұрысқақ болса, ұлың жау.
Керіскек болса, келін жау.
Қашаған болса, атың жау.
Қарыспа болса, қатын жау,
Тебеген болса, биең жау.
Сүйкеншек болса, түйең жау,
Түйең менен биеңді,
Алып кетсе, жиен жау.
Ұл он беске келгенше
Қолға ұстаған қобызың.
Ұл он бестен асқан соң,
Тіл алмаса, доңызың.
Көкпектен өліп қалмаса,
Жасында күйеу алмаса,
Көрінгенмен ойнаса,
Бәрінен үлкен қызың жау.

(Шорман жиғанынан)

2. АЛШЫН ҚАРАЖІГІТ БИ

Алшын Қаражігіт би бала күнінде бір ауылға келсе, сол ауылда Төле би мен Едіге бір үлкен дау бітіру жұмысында жатыр екен. Қаражігіт босағадан орын алып, сөйлескен сөздерін тыңдап отырып, ұнатпай:

«Асқар тау, сенде бір мін бар –
Асу неге бермейсің?
Қара су, сенде бір мін бар –
Өткел неге бермейсің?
Билер, сізде бір мін бар –
Елге тізгін бермейсіз», –

депті де, үйден шығып жүре беріпті. Билер қайтарып, кім боласың деп жөнін сұрағанда, Қаражігіт айтады:

«Шешем қара күң,
Әкем қараңғы түн.
Пышағым бар жетесіз,
Шешем бар некесіз.
Өзім туған бір ұлмын,
Тегімді сұрап не етесіз?».

Билер төрге отырғызып, дау билігін Қаражігітке беріпті. Қара жігіт: «Тұлпардың өзі бітпес, тұйағы кетпес» деген бұрынғының жолы бар, көптен келе жатқан, тозған мал екен, жүз жылқының тұйағы жүз тай болсын», – депті. Екі жағы ырза болып тарапты.

(Шорман жиғанынан)

3. АТАҚОЗЫ БИ

Қазақтың бір қанының заманында, елде бір Атақозы деген би болған. Ол би сөзге ұста, шешен кісі болған. Бірақ бұл қан оның сөзін елең қыла қойма-

са керек. Бір күні қан жолдастарымен сейілге шығып келе жатса, бір бүйірден бір жалғыз адам келе жатқанын көріп, қан жанындағы жолдастарынан мына келе жатқан кім екен деп сұраса, жанындағы жолдастары бұл белгілі Атақозы ғой депті. Сүйткенше болмай, Атақозы келіп қалады. Қанмен амандасып болғаннан соң, қан тұрып Атақозыға: «Апырай, сіз қалай арықсыз?» – деп сұраған. Сонда Атақозы қанға айтқаны: «Тақсыр қан, мен қалай семіз болайын. Өленді жерде өгіз семіреді, өлімді жерде молда семіреді, қаралысында қатын семіреді, қайғысыз қан семіреді. Қазақтың жылқысын калмақ алады деп, бір түнде тоғыз ойанып, тоқсан ойланамын. Сүйтіп жүріп мен қалай семірейін», – деген.

Сонда қан жанындағыларына бұл мұндай кісі екенін маған бұрынырақ неге айтпадыңыздар деп, не айтарын біле алмай, сасып қалған дейді.

4. АЛДАР КӨСЕ

Алдар көсе мен шайтан бірлесіп бидай егеді. Егін піскен соң орып, бастырып, бидайын бір бөлек, саламын бір бөлек қойыпты да, шайтанға көрсетіп айтыпты:«Көбін аласың ба? Азын аласың ба?» – деп, шайтан: «Көбін аламын!» – депті.Көбі мынау деп, саламды шайтанға беріп, бидай біткенді өзі алыпты.

* * *

Бір күні Алдар көсе мен шайтан екеуі түлкі қуып соғып алып, қай жасы үлкеніміз алайық дейді.

Алдар көсе шайтанға: «Кәні, сен нешедесің? Жасыңды айт», – дейді. Шайтан: «Мен туғанда көк табақтай ғана, жер кеседей ғана еді», – дейді. Алдар

көсе еңіреп қойа береді. Шайтан: «Неге жылайсың?» – дейді. «Менің үлкен балам нақ сол жылы туып еді, құрдас екен-ау деп жылап тұрмын», – депті. Сүйтіп, Алдар көсе үлкен шығып, түлкіні алады.

5. ҚОЖАНАСЫР

Қожанасыр жарлы болған адам. Бір күні жайау кіре тасып, кәсіп қылып, тамақ асырамақ болған. Базарға келіп, жайау кірешілердің жанында тұрғанда, бір сандық кесе, шыныайақ, тас табақ сиақты шетін нәрселерді алып баруға жалданбақшы болады. Нәрсе иесі айтады: «Алып бару ақыңа мен саған үш ауыз мағаналы, қасиетті сөз үйретемін», – дейді. Ақша басқалардан да табылады ғой, мұның қасиетті, зор мағаналы сөздерін естіп қалайын деген оймен Қожанасыр жарайды дейді.

Сандықты көтеріп иесіне еріп келе жатып, біраз жер жүрген соң: «Кәні, қасиетті мағаналы сөздеріңізді айтсаңыз екен», – дейді. Жалдаушы айтады: «Бірінші сөз мынау: егерде біреу аштық тоқтықтан жақсы десе, еш уақытта нанбағайсың!». «Жақсы, бұл бек мағаналы сөз екен», – дейді Қожанасыр.

Тағы біраз жүрген соң: «Енді екінші сөзіңді айтсаң екен», – дейді. Жалдаушы айтады: «Екінші сөз мынау: аттыдан жайау жүру жанға тыныш десе, еш уақытта нанбағайсың», – дейді. «Бұда зор мағаналы сөз екен», – дейді Қожанасыр.

Үйдің жанына келіп қақпаға кірердің алдында тұрып: «Енді үшінші сөзіңді айтсаң екен», – дейді. «Үшінші сөзім: егерде жайау кірешінің сенен де ақылсызырағы бар деуші болса, асылан нанбағайсың», – дейді.

Қожанасыр төбесіндегі сандықты жерге алып ұрып: «Егерде біреу бұ сандықтың ішінде сынбай қалған нәрсе бар десе, ешуақытта сен де нанбағайсың», – дейді.

6. МҮҢКЕ БИ

Шекті ұлы Мүңке би жеті жасында билік айтып, кісі құны дауды бітірген екен дейді.

Бір судың бойына бір бай аулы келіп қонады. Су бойында бір топ бала ойнап жүрсе, балаларды келіп ауыл иесі ақсақал қуалайды. Байдың астындағы асаулау байтал екен, балалардың біреуі атын үркітіп қалғанда, байдың бөркі басынан ұшып, байталдың алдына түскен кезде, байтал тулап, бай жығылып, жан тапсырады.

Байдың елі балалардан құн алмақ болып жиылады. Үш күн, төрт күн жатады, бітісе алмайды; бес күн, алты күн жатады, бітімге келе алмайды. Сүйтіп дағдарып тұрған уақытта бір тайға мінген жеті жасар бала келеді. Бала қарап тұрады да, бұ жұмыстың билігін маған берсеңіздер, мен бітірейін дейді. Бала бір айтады, екі айтады, оның сөзіне баласынып ешкім құлақ аспайды. Ақырында ақсақалдар дағдарып: «Осы қой асығы демеңіз, қолыңа жақса сақадай, жасы кіші демеңіз, ақылы жақса атадай» деген қайда? Манағы бала кім баласы екен? Тауып әкеліндерші», – деп іздетіпті. Сұрастырып баланы тауып әкеледі. Баланың аты Мүңке деген, бала келіп айтады: «Билікті маған берсеңіздер, менің айтатын билігім мынау дейді: «Ердің құны жүз жылқы, бұл істе тентек төртеу, әуелі ойнап жүрген бала тентек, екінші, оны қуған бай тен-

тек, үшінші үріккен байтал тентек, төртінші, бастан ұшқан бөрік тентек. Төрт тентекке жүз жылқыны бөлу керек», – дейді.

Сонда жүз жылқының үш бөлімі байдың өзіне түсіп, бір бөлігін ғана бала жағы төлейді. Жұрт бала билігіне ырза болады. Сол бала үш жүзге белгілі Мүңке би атанып, аты аспанға шығады.

7. ҮШ МЕРГЕН

Үш мерген құс атуға шығып, күні бойы жүріп, жалғыз шүрегей атып алады. Елге қайтпай екінші күні тағы құс атпақ болып, көлдің басына түнемек болады. От жағып, шәйнекті отқа қойып отырып, үшеуі шүрегейді қайтеміз деген сөзге түседі. Бұл үйрек үшеумізді тойғызбайды. Біреуіміз жеу жөн болмайды. Мұны қалай етеміз дейді.

Бұлардың біреуі қу жігіт екен, ол айтады: «Мұны қалай ету ақылын мен айтайын. Үйректі пісірейік, орап қойайық та, жатайық, ұйықтайық. Кім жақсы түс көрсе, сол жесін үйректі», – дейді. Дұрыс деп, осы ақылды ұнатады да, үшеуі шай ішіп, үйректі пісіріп, орап қойып, ұйықтауға жатады.

Екі жолдасы ұйқыға кете бергенде-ақ, қу жігіт тұрады да, үйректі жеп, орнын үйрек ораған сиақты қылып, жауып қойады.

Ертең жолдастары ойанған соң, қу сұрайды: «Қаны, жолдастар, не түс көрдіңдер?» – деп.

Біреуі айтады: «Мен ақ боз ат мініп, алтын таж киіп, патша болып жүр екенмін», – дейді. Екіншісі айтады: «Мен жұмаққа кіріп, қор қыздарын құшып, кәусар суын ішіп, рақатта жүр екенмін», – дейді.

Сонда қу айтады: «Бірің «патша болған соң, бірің жұмаққа кірген соң, отқа пісірген үйректі жей қоймас деп, мен жеп қойдым», – дейді.

(Алтынсары ұлының кітабынан)

8. ҚУЛЫҚ

Алтай Айман деген қу жігіт жолдастарымен қыс кезінде қала шығып келе жатып, адамы өлген бір ауылға келеді. Ол ауыл молдасы жоқ ауыл екен. Өлікке иман айтуға ешкім табылмаған. Келген қалашылардан араларында молдаларың жоқ па деп сұраған соң, Айман: «Бар, мен молда едім», – дейді. Өлігі бар үйдің адамы: «Олай болса, жүріңіз, өлікке иман айтыңыз, иман білмеген соң, өлерде айта алмап едік»,– дейді. Айман: «Аты кім еді? – деп сұрайды. «Аты Қазаңқап еді», – дейді үй иесі.

Айман түк оқу білмейтін, Құраннан құлағына тиетін сөздерді ғана айта алатын адам, иман айт деген соң естіген сөздерін теріп иман айтқан болады.

«Ағуз билла минашшайтан ражим ан илла қазиғұл қап, қалимат, шайбат, иллаha, илалайын», – дегенде үй иесі: «Ардағыңнан айналайын, Алтай бабамның баласы-ай! Манадан бері білмей отырған сөздеріміз тап осы еді», – деп жылап жібереді.

Иман айтып болған соң, жаназасын да шығар деп өтініп, шариғат пидиасына не қосады екен деп үй иесі сұрайды. Айманның алдымен ойлайтыны жол азығы – бір ту қой, бір қағаз шай, бір шана шөп, онан кемді шариғат қоспайды дейді. Үй иесі Айманның айтқанын істейді.

4–7072

Жаназа намазын оқып тұрып, Айман құлақ қағып дауыстап: «Мал тараку, жан тараку, иман тараку, бір қадақ шай, бір қой тараку» дегенде артында тұрған жолдасы да өзіндей молда болса керек, Айман ұмытып тұрған шығар деген оймен есіне салайын деп сыбырлап: «Тұржағуны бар еді ғой», – дейді. Айман: «Жаның шығып бара ма? Жаңа келді таржағуны, – деп екі жағына сәлем береді де, – апарып көміңдер» деп, жүре береді.

(Шорман жиғанынан)

9. ДАУКЕСТЕР СӨЗІ

Алтай Нау деген кісі «битін жоқтап құн сұрайтын» өте даукес болған. Нау біреуден ешкі даулап, Ақмырза биге жүгініске барыпты. Ақмырза би сұрағанда Наудың ешкісін сипаттағаны:

Саусам бұлақ еді,
Іші толған ылақ еді,
Терісі бұтқа қап еді,
Мүйізі пышаққа сап еді,
Тоқты қарын майы бар еді,
Тоқсан шақпақ құрты бар еді, – депті.

Ақмырза осының билігін өзің айтшы дегенде, Наудың айтқан билігі.

«Бидің билігіне бір ат, ешкінің мойнына қосақ, соңына тіркеу, төрешіге түк жоқ», – деген. Ақмырза: «Ал, бірақ Нау құрымай, дау құрымас, өмірің даумен өтер», – деген.

* * *

Нау жолаушылап бір жақтан келе жатса, өзеннің ар жағынан біреу: «Насыбайың бар ма? Мұрным қаңсып өліп барамын», – дейді. Нау: «Бар», – дейді.

Анау ар жақта тұрып: «Насыбайың болса, атшы», – дейді.

Нау шақшасын суырып алып, ердің қасына қағып-қағып, аузына салып жібергенде, ар жақтағы атынан мұрттай ұшып, құлап қалады. Біраздан соң тұрып, атын жалдап келіп, Наудан насыбай атады.

Насыбай атып тұрып, тамыр болайық, шақшаңды бер, шақшаның қолқасына мен де жарармын дейді. Нау шақшасын беріп, аты-жөнін сұрап, біліп алып, жүріп кетеді.

Бір жыл өткен соң, шақшасының қолқасын алуға, Нау тамырын іздеп барады. Шақшаны алған кісі тұтамдай сиыр мүйізіне не алмақшы болып келдің деп, Науға сөз бермейді. Қадалған жерінен қан алмай, айрылмайтын Нау жабысып айырыла қойа ма? Екеуі дауласып Бағаналы Барлыбай биге жүгініске барады. Наудың даукес бәле екенін білгеннен кейін, Шақша алған кісі Наудан бұрын барып бидің аузын алып қойады.

Би екеуінің басын қосып отырып, Науға айтады: «Е, Нау, сонша жерден ат қинап іздеп келіп, жүгініске түскендей, қу мүйізіңде не қасиет бар еді?» – дейді.

Нау: «Уай, несін айтамыз. Шақшам жақсы еді: тау текенің мүйізінен істеген тақысы еді. Қырық қой, төрт ат істеген кісінің ақысы еді, сексен маржан көзі бар еді, тоқсан қой, тоғыз ат болар деген істеген кісінің сөзі бар еді. Берген ақыны азсынып, тау жайлаймын деп, бар шамды алды. Ой қыстаймын деп, шотымды алды, қыр қыстаймын деп, балтамды алды, қалауың деп, бөрте атымды алды; жау шапты деп, төрт атымды алды, қайқы келген қара атымды алды, тілік құлақ сары атымды алды, сары аттың енесі кішкентай ғана бием еді, әкесі тұлпарға жиен еді», – дейді.

Шақша алған кісі Наудың сөзінен қысылып, сасқалақтап, не айтарын біле алмай:

«Қыстың қатты боларын ылақ білер,
Күннің суық боларын құлақ білер.
Берген нәрсең тұтамдай сиыр мүйізі,
Төрелігін Барлыекең өзі-ақ білер», – дейді.

Сонда Нау тұрып:

«Қыстың қатты боларын тоқты білер,
Қарақойын[3] жайылымы қоқты келер.
Пара беріп қоймасаң Барлыекеңе,
Айтпаған сөз мәнісін боқты білер», – дейді.

Барлыбай би алғанымды біліп қойған ба екен деп қысылып, «төрешіден қалмайды, айтушыдан қалады», көп сөйлемей Наудың ақысын бер деп, шақша алғанға ақырыпты. Науды ертіп апарып, қасқа тоғыз беріп, ырзаласыпты.

(Шорман жинағынан)

10. КӨСЕМ БАЛА

Қалмақ пен қазақтың соғысып жүретін заманында,бір соғыста қалмақ казақты жеңіп, қазақтардың жылқыларын алып кеткен. Қалмақтар жылқыны алып барған соң, артынан қазақтар кісі жіберген, ол жіберген кісіге қалмақтың қаны айтқан: «Қазақ сендерден үш ауыз сөз сұрайын, сол сұраған сөзіме жауап тауып берсеңдер, жылқыларыңды қайтарамын», – деген. Сол сөзді жіберген кісі еліне айтып келген. Қазақтан баратын адам шыға алмаған, егер барған адам жауап бере алмаса, қалмақтың қаны басын алатын болған соң.

[3] Қарақойын – Нау қыстауының аты.

Қалық жиылып бір адам да бара алмай, сасып тұрғанда, бір жас бала келіп, қалмаққа жауап беруге мен барамын деген. Бір адам табылмай тұрған қазақ қалқыбалаға, барсаң бар десіп қаулы қылысып, жібермекші болған. Сонда бала айтқан: «Маған бір түйе, бір ешкінің текесін әкеліп беріңдер», – деп. Қалық сұрағанын тауып берген.

Сол нәрсе мен құралды сайлап алып, жалғыз өзі жүріп кеткен, жолда келе жатып бір аз қалыққа жолығып, менің жолымда кімдер бар деп сұраған, калық балаға баратын жолында бір білгіш данышпан адам бар, соған, соға кет деген. Бала жолда кез болып, Данышпанның үйіне келіп, сырттан сөйлес қылып тұрған. Данышпан: «Балам, түс. Тапсам қонақ асыңа бір қой, таппасам екі қой сойып беремін», – деп үйіне қондырып, баланы тамаққа тойдырып, жақсылап жайлап жатқызады. Ертеңіне баланы жөнелттірерінде, бала данышпаннан сұраған: Мен қалмаққа жауап беремін деп бара жатсам да, сіздің кешегі бір сөздеріңізге түсіне алмадым деп, сонда данышпан айтқан: «Сізге тапсам бір қой сойамын дегенім: бойдақ қойым иә қысыр қойым болса, соны сойармын деп едім, егер таппасам, екі қой сойармын дегенім: буаз қой сойармын дегенім еді. Сол уақытта маған жолдас боларлық адам екен деп, қалмаққа бірге ертіп алып кеткен. Жолда бірнеше күн жүріп, қалмақтың шәріне жақындап келіп, кірейін деп келе жатса, қалмақтың шәріне кіретін жолына абайға қойған көп иті бар екен. Бұларға қарсыласып жібермеген соң, бәрін де бала атып, қырып тастап, кіріп келе жатса, иттің бәрін қырып біреу келеді деп қанға қабар барған. Қан шақырып көрсе, жауап бере келген қазақ баласы екенін

көрген. «Сен баласың, еліннің үлкені қайда?» – деген. Бала: үлкен десең, түйе әкелдім деген. Қан: ақсақалыңды айтамын деген. Бала, ақсақал десең, ешкінің текесін әкелдім, сақалы бір кез деген. Қан, жоқ, олай сөйлеме, адамдарыңды айтамын деген. Бала, адам десең, өзім келдім деген. Қан: тіліңді тәңір кессін деп, жауаптан тоқталып, сөзін қойған.

11. ӘДІЛ БИ

Бір адам далада жол жағалап келе жатса, жайылып жүрген бір топ түйеге ұшырайды. Бұл адам өзіне жол ашпақ үшін қолындағы тайағын түйелерге лақтырып жібереді. Тайағы құрғыр ұшып барып бір түйенің көзін шығарады. Түйеші түйенің құнын даулайды. Бұл бәледен құтылайын деп түйенің көзін шығарған адам тұра қашыпты. Бір биік жардың кенерінен секіріп түскен екен, салмағымен көлеңкелеп жар астында жатқан бір бишара қартты басып өлтіреді. Мұны сол маңда жүрген қарттың баласы көріп қалады.

Жолаушы қашады, мұны қарттың баласы түйешімен қуып келеді. Сорлы қашқын бір дарианың жиегіне келіп жетсе, қайықшыға ұшырайды, сасқанынан қайықшыға: «Мені дарианың ар жағына шығарып сал, бір ширек ет берейін», – дейді. Қайықшы қашқынды өткізеді. Ал енді қашқынның қайықшыға беруге еті жоқ. Не қыларын білмей, дағдарады. Қайықшы қашқынды жағасынан алып жібермейді. Сүйтіп тұрғанда кейінгі екі даугер келіп жетеді. Даугер енді үшеу болады: біреуі түйенің көзін, екіншісі атасының құнын, үшіншісі қайық пұлын сұрайды. Қашқын не қыларын білмейді.

Қайықшы қашқынға айтады: – Егер төлеуге етің болмаса, айағыңның балтыр етін кесіп бер, – дейді.

Бұлар қанша дауласса да, келісе алмай, ақырында сол маңдағы бір данышпан биге барып жүгініседі.

Би түйешіге айтады:

– Әй, балам, бір түйені мен анадай жерге тұрғызайын, сен қолыңа тайақ алып, сол түйенің көзіне дәл тигізсең, түйенің көзі түгіл, бүтін түйенің өзін төлеуге үкім қылайын. Тигізе алмасаң өзің жазалы боласың.

Бұл сөздерді есіткен соң, түйеші ойға қалып, дауын кешіп, кетіп қалады.

Би енді қарттың баласына айтады:

– Шырағым, мен осы адамды (қашқынды) жардың астына жатқызып қойайын, сен жарға шығып үстіне секіріп түс; егер өзіңнің салмағыңмен қашқынды өлтірсең, мен саған өз жанымнан әкеңнің құнын төлейін, өлтіре алмасаң, өзің өлесің.

– Бұл сөзді естіп, қарттың ұлының зәресі ұшып, құн даулаудан қашады.

Ал енді жалғыз-ақ қайықшы қалады. Данышпан қайықшыға айтады:

Мынау адамның балтырынан бір ширек ет кесіп ал, бірақ бір ширектен артық та, кем де болмасын; мұнан не артық, не кем болса, өз обалың өзіңе, басыңды аламын.

Соны естіп қайықшы қашады.

Бұл ертегіге қосымша бір билік өлең бар, соны төменде айтып өтелік.

Әділ бидің алдынан іс кетпейді,
Жебірлікті нәпсі үшін істетпейді,
Ердің құнын екі ауыз сөзбен ептеп,
Абыройын кісінің еш төкпейді.

Қылар жақсы түймедей түйедейді,
Жөнін тауып әр істің жүйелейді,
Жаман болса, төрешің ептей алмай,
Ақ ісіңді қаралап, күйелейді.
Дұшпандарды жақсы би дос қылады,
Дауыңа дау жаман би қостырады.
Бұ бір мақал: «Киікті ата алмаған
Атамын деп, үркітіп бостырады».
Ұрысқанды жақсы адам табыстырар,
Ақылменен жапсарды қабыстырар.
Жаман адам от қылып жандырмаққа,
Сөніп жатқан шаланы қағыстырар.
Жақсыларға жалқын от саз болады,
Жатқан бәле жаманнан қозғалады.
Жақсы менен жаманның парқы басқа,
Айта берсең бірталай сөз болады.

(Әбубәкір Диваев)

12. ЖӘНІБЕК БАТЫР

Жәнібек батыр бала күйінде ақыл, білім үйренуге Қаракерей Соқыр Абыз деген кісіні іздеп келген екен. Сәлем беріп кіріп келсе, қарттықтан екі жағын жібекпен таңып отырған кісі екен.Жәнібекті көріп: «Сен қай ұлсың?» – деді. «Қошқар ұлымын», – дейді Жәнібек.

«Қошқардың адам иісті бір ұлы бар деп еді, сол боларсың ба?» – деді.

Жәнібек: «Болармыз», – депті.

«Балам, не жұмысың бар? Бұл жақта неғып жүрсің?» – деді.

«Осы жақта бір қарт атамыз бар дегенге қолын алып, бір-екі ауыз ақыл, білім алайын деп жүр едім», деді.

«А, а... Ел бастап, жұрт алайын деген ұл екенсің, сөз бастап би болайын деген ұл екенсің. Алдыңа келсе, әділдігіңді айама: аймағың кетпес алдыңнан. Қол бастап, жол алайын деген екенсің. Жолдастың мыңын алма, бірін ал: мың кісіге бір кісі олжа салатұғын. Олжаңды айамасаң, жолдасың қалмас қасыңнан.

Жүз жиырма алтыға толып отырмын. Жас күнінде қалың бер де, қатын ал: жігіттің қан болатын, қыздың қарым болатын кезі сол, қартайған соң өкінбе, ұлым. Қару жисаң, мылтық жи: жайау жүрсең – тайағың, қарның ашса –тамағың».

Жәнібек мұнан шығып, Кіші жүзде тоқсанға келіп отырған Тайған деген биге келді.

Келсе, бидің елі көш екен. Көш үстінде кез болып, сәлем беріп, ат үстінен көріседі. Мұнысын жақтырмай, би: «Жаным, қай ұлсың?» – дейді.

–«Қошқар ұлымын», – дейді Жәнібек.

«Ұлым, неғып жүрсің?» – дейді.

«Осы жақта бір қарт атамыз бар дегенге жолығып, қолын алып, бір-екі ауыз ақыл сұрайын деп едім», – дейді Жәнібек.

«Е, е... – деді би, – азуы алты қарыс арғынның Қошқарының ұлы Жәнібек, алшынның бір алжыған шалын келемеж қылып кетейін деп едім десеңші!» –дейді.

«Мен сөз сұрайын деп келсем, көңілімді қайтарды ғой», – деп, Жәнібек атының басын бұрып алып, жүріп кетті.

Анадай бара жатқанда, би: «Әй, Жәнібек!» – деп шақырды.

Жәнібек артына қарады. Сонда би: «Атыңның басын бұрма, солай тұр. Жүзімнің кішілігінен бір ауыз сөзбен көңіліңді қайтардым. Өгізді өрге салма, қанатың талар, жаманға жүзіңді салма, сағың сынар», – депті.

(Алтынсары ұлының кітабынан)

13. ҚОЖАНАСЫР АҚЫЛЫ

Жиын үй. Жиылған жұрт. Әркім мінбеге шығып, жұртқа білген ақылын, үгітін айтып жатыр. Бір уақытта мінбеге Қожанасыреддин шығып: «Жамағат, менің сөйлейін деп тұрғаным не нәрсенің жайы, білесіндер ме?» – деді. Жұрт: «Жоқ, білмейміз», – дейді. «Білмесеңдер, білмейтін нәрселерің жайынан қалай сөйлеймін», – деп Қожа мінбеден түседі.

Жұрт қамтама қалып, білмейміз деп ағат айтқан екенбіз, енді сұраса, білеміз деп айтайық деседі.

Басқалар сөйлеп жатқан соң, Қожа шыдап тұра алмайды, тағы қалықтан сұрайды: «Жамағат, мен не жайын сөйлемекпін, білесіңдер ме?» – дейді. Жұрттың бәрі: «білеміз, білеміз», – деп шулай қойа береді.

«Өздерің біліп тұрсаңдар, мен несін айтайын», – деп Қожа сөйлемейді. Тағы мінбеден түседі.

Жиында болған адамдар, Қожа енді сұрай қалса, білетініміз де, білмейтініміз де бар делік, онда не дер екен дейді.

Басқалар мінбеге шығып, анау жақсы, мынау жақсы, олай ету керек, бұлай ету керек деп, ақылдарын айтып жатқан соң, Қожа төзіп отыра алмайды, тағы мінбеге шығады.

Жұрттан үшінші рет тағы сұрайды. «Жамағат, мен нені айтайын деп тұрмын, білесіңдер ме?» – деп. Жұрт: білетініміз де, білмейтініміз де бар», – дейді.

«Олай болса, білетіндерің білмейтіндеріңді үйретсін, білмейтіндерің білетіндеріңнен үйренсін», – деп Қожа мінбеден түседі.

14. ШАЙҚ САҒДИДАН

Қалтасында біреудің,
Жұпары болса сақтаулы.
Жұпарын ол дауыстап,
Көрмейді лайық мақтауды.
Мақтамай-ақ әркімге,
Жұпардың өзі-ақ білдірер.
Үндемей-ак төңірекке,
Тәтті иісін жайып сіңдірер.
Дүниеде көркем күйлер көп,
Жаны бар оны сезбей ме?
Сезбейтін оны құр тұлып,
Тұлыптан кісі безбей ме?
Ән мен күйге түйе де,
Шаттанар қайуан десек те,
Сезбейтін оны адамды,
Салпаң құлақ есек де.

(«Асау тұлпар»)

15. ТУҒАН ЖЕР

(Жуковскийден)

Туған жер! Көрген жаман, жақсылықты,
Не түрлі татқан тәтті, ашшылықты.
Кең дала, қалың тоғай, таныс ағаш,
Бірінен-бірі болып қызғылықты.
Сүйікті аспан көктің сәулелері,
Қайғысыз сабақ алып жүргендері.
Бірінен-бірі басып, асып түсер,
Түрлі ойын балалықтың әурелері.

Жарықтық қасиетті туған жер-ай!
Әркімге сенің жолың емес оңай.
Қалпында қандай жүрек тұрады екен?
Сен десе орынынан қозғалмай, жай!

(Бекет)

16. ӨМІР

Мана көкті қаптап еді қара бұлт,
Күн күркіреп қорқытып, ұшырып құт.
Көк тұнжырап, мұңайып, қабақ жауып,
Көз ашқанша аспанда жарқылдап от.
Бұрқыратқан екпінді дауыл еді.
Сабап құйған жеркеніш жауын еді,
Қорқып-сасып жан-жануар есі шығып,
Бәрі-ақ іздеп баспана тауып еді.
Бұлт айықты көк жүзі болды ашық,
Бар нәрседен қайғы-мұң кетті қашып.
Күн сәулесі жер жүзін құшақтады,
Қосылуға қашаннан болған асық.
Бейне алтындай көкте бұлт тұр ғой жайнап,
Енді жел жоқ мазалап оны айдап.
Жанға рақат, гүлдерден қош иіс аңқып,
Жан беріп, кең далаға құстар сайрап.
Өмір осы бірде ол болар бұлтты,
Қатты желді, дауылды, кейде отты.
Құрып демің, қайғырып жас төгерсің,
Бұлт ашылар –қайғының бәрі бітті.

17. ЖАТЫРСЫҢ НЕГЕ ҰЙЫҚТАП?

Жатырсың неге ұйықтап қара шекпен?
Жарық жаз қайта келді былтыр өткен.
Қарашы, анау сенің көршілерің,
Әлі жүр қызметінде ертеңгі еткен.
Баққаның күндіз-түні тек бір ұйқы,
Адамсың талабың жоқ мұнша неткен?
Қарашы, көз жіберіп өзіңе-өзің.
Кім білер, қата шығар менің сөзім.
Бидай жоқ сарайыңда жалғыз түйір,
Білмеймін, не ойлап жүрсің сенің өзің?
Тап-тақыр шарбағың тұр босқа жайнап.
Кеткендей шоланың тұр пері жайлап,
Атыңды алдақашан борыш алды,
Ақырда жайау қалдың сорың қайнап.
Сандығың мынау жатқан төңкеріліп,
Үйің тұр қарт кемпірше бүкірейіп.
Басыңды енді, жаным, көтермесең,
Сөз айтпас қайтып саған жұрт түңіліп.
Есіңе ал, бұрын қандай болғаныңды,
Барында бақ-дәулетің оңғаныңды.
Жөнелтіп астығыңды әр шақарға,
Толықсып сол бір күнде тұрғаныңды.
Көруге қалық сені асық еді.
Әр жерде-ақ есік саған ашық еді.
Төр болса қонақтықта сенікі еді,
Қадірің осылайша асып еді.
Бұл күнде жарлы болдың адам нанбас,
Болған соң жалқау адам ұйқың қанбас.
Бидайың көптен піскен орусыз тұр,
Жарқыным, жетер енді ұйқыңды аш!

Құс шоқып, жел ұшырып тамам болды.
Етесің, өзіңе-өзің не үшін қас?
Ұйқыңды, қара шекпен, бөлсең нетер?
Мінекей, жаз мезгілі тағы да өтер,
Ауладан көзін салып күз қарайды.
Артынан қатты ызғарлы қысы жетер,
Қар жауып шанамен жұрт жүріп жатыр.
Базарға не сатасың жалқау пақыр.
Арбалап астық сатып көршілерің,
Қарашы, пайда көріп оңып жатыр.

(Бұйраұлы)

18. ҚАСҚЫР МЕН МЫСЫҚ

(Крыловтан)

Орманнан қасқыр келді елге қашып,
Алақтап, не қыларын білмей сасып.
Соңынан бір топ аңшы қиқу салып,
Ит қосып келе жатыр шапқыласып,
Жалынып қасқыр сонда мысыққа айтты.
Шетінде бір ауылдың ұшырасып.
«Мысықжан, бұл жердегі жұрттар қандай?
Жау қуып келе жатыр арттан қалмай.
Ит үрген, қиқу салған адамдардың
Дауысын естимісің тартқан керней?
Айта гөр қайырымды ел бар болса,
Тасалап мені жаудан құтқарғандай».
«Бара ғой», – мысық айтты, Қойанкөзге,
Жігіт кем ер көңілді онан өзге.
Адамды анау-мынау тоқтатарлық
Аузының ебі де бар сөйлер сөзге».
«Оны қой, – қасқыр айтты, – ол жасырмас,

Жеп едім бір ту қойын былтыр күзде».
«Барып көр олай болса,Құрамысқа
Адам кем жасыруға онан ұста.
Шамасыз өзі асқан жақсы жігіт,
Жалғыз-ақ тоны келте, қолы қысқа».
Мысықжан, оны да қой өзгесін айт.
Жеп едім бір лағын өткен қыста».
«Иесі анау үйдің Көпберген бай,
Жақсылық, жамандықты көп көрген бай.
Қонақжай, өзі асқан дәулетті адам,
Жатсаң да ауырламас бірнеше ай».
«Баруға, – қасқыр айтты, – жүрексінем:
Оның да қозыларын жеп ем талай».
«Білмеймін сілтерімді енді қайда?
Барып көр Қисықбасқа анау сайда.
Болғанмен басы қисық, өнері көп,
Әр түрлі табылады онан айла».
«Мысықжан, оны да айтып әуре болма,
Жеп едім бір бұзауын өткен айда».
«Мен қайран, – мысық айтты, – істеріңе!
Залалдан басқа нәрсе істедің бе?
Байдың көбі, жарлының жалғызы да,
Тиіпті тыңдап тұрсам, тістеріңе,
Залалгер жұртқа тегіс болып әбден,
Енді не іздеп келдің, іштеріне?
Жынды жоқ, сені аман құтылдырып,
Алғандай бәле тілеп үстеріне.
«Не ексең, соны аларсың» деген сөз бар,
Ор, енді егініңді, піскенінде».

(«Қырық мысал»)

19. ТҰТҚЫН ЗАРЫ

(Красовскийден)

Күн шығып, күн батады мезгілімен,
Қаталық бұл қапаста әлденеден?
Жүреді ерсең-қарсаң күзетшілер,
Алланың ырза болып бергенімен.
Мен түстім бұл түрмеге қапылыстан,
Көңілін бұрғандықтан қатын дұшпан.
Кінәм сол – көзін жойдым құпиа емес,
Кінәсін әшкерелеп емес бостан.
Сол үшін мұндай күйге түстім міне!
Тағдырдың кезі шығар, мені тосқан.
Түбіме жеттің жауыз... менің дағы,
Еріннің адал пейіл, ақ жолдағы
Белгілі түзік жолдан шығып, сайқал,
Жаныңа дажал болдың жана тағы.
Балалар артта қалды жетімсіреп,
Қалайша олар енді етер қорек?
Кім білед? Аш-жалаңаш болмайтынын!
Ата-ана болмаған соң тұрар демеп.
Жатырмын мен тұтқында қапаланып,
Азаптың неше түрлі дәмін алып.
Күн-түні бір тоқталмай, қиналамын,
Кей-кейде тасыған жас көзден ағып.
Темірден әдейі соққан нық шынжырлар,
Бекітіп екі айағым алыпсыңдар.
Сыңғырлап жар шақырып бір тынбайсың,
Шамам жоқ босануға айла табар.
Қарасам, күзетшідей күн мен түнге,
Түнеріп бағысып тұр мені неге?
Е! Менің сыңғырлаған шынжырларым,
Сендермен өлем шығар... келмей жөнге!

(Бекет)

20. ТАЗА БҰЛАҚ

Бар екен таудан аққан таза бұлақ,
Түк ел жоқ маңайында қылған тұрақ.
Жағалай біткен ағаш жапырақты,
Жайқалып күн мен желден тұрған қорғап.

Шілденің тас қыздырған ыстық күні,
Мөп-мөлдір суы салқын әйбат түрі.
Шыныдай жалтыраған тазалығы,
Көрініп айнадай боп жатқан түбі.

Жақанкез үш жолаушы келе жатқан,
Шөлдеген ыстық күнде, таңдай қатқан.
Кез болып бақытына әлде қалай,
Су ішіп, мейірі қанған сол бұлақтан.

Рақат сусын қанып, жан жайланып,
Қарап тұр аққан суға қайран қалып.
Көреді су ағардан жазулы тас,
Жағалап жоғарырақ жүрсе барып.

Үшеуі мұны көріп қалды тоқтай:
Жапанда жазуы бар неткен тақтай?
Жазылған оқып көрсе сөзі мынау:
«Болсаң бол, ей жолаушы, бұ бұлақтай!»

Сәудегер екен бірі үшеуінің,
Тыңдаңыз сондағы айтқан сөзін мұның:
«Апырай, бұл жазылған ақыл екен,
Өткізбей ағар бұлақ күні-түнін.

5–7072

Алысқа бармақшы ол тынбай ағып,
Қосылмас өзге бұлақ бұған нағып.
Зорайып ақырында өзен болып,
Суынан пайдаланар тамам қалық.

Меніңше, мұнан мұрат-мағына сол:
Кәсіп қыл, жалқауланбай талапты бол.
Бұлақтай мақсұтыңа сен де жетіп,
Басыңа тигізерсің пайданды мол».

Екінші ғалым екен аса зерек,
Ол айтты басын шайқап назданып бек:
Бұл сөздің мағанасы сіз айтқаннан
Меніңше, болса керек тереңірек.

Бұл сөзден ғибрат сол адамзатқа:
Тегін қыл, жақсылықты пұлға сатпа.
Бұлақтай кез келгенге дайар болып,
Міндетсіз біліміңді тарат, қалыққа».

Жас жігіт жолаушының үшіншісі,
Әдемі көрер көзге көркем кісі.
Тоқталып ешнәрсе айтпай тұрып еді,
«Не ойласаң, сөйле, мырза!» – деді өзгесі.

Бұл жігіт берді жауап сонда тұрып:
«Орнында ақпай бұлақ тұрса тұнып,
Шөп-шалам, шаң-топырақ, селеу басып,
Сарқылып қалар еді әлі құрып.

Жұрт құмар бұлақ таза болғандықтан,
Жазудан мағанам сол менің ұққан:

Көңіліңді, бойың менен таза сақта,
Пәктікпен артыларсың сонда жұрттан.

Ақ пейіл, таза жүрек, жүзің жарқын,
Секілді мөлдір бұлақ суы салқын.
Болғандай дертке шипа жаны сүйіп,
Шүбәсіз пайдаланар болсын қалқың».

(Азамат)

21. КІСІ МЕН АРЫСТАН

(Крыловтан)

Бір аңшы ұстаушы еді, аңды қырып,
Ішіне қалың ағаш торын құрып.
Бір күні арыстанға кез келіпті,
Сырттан құрған торын бағып тұрып.
Арыстан ақырды оған аузын ашып,
Қанекей, қимылдап көр қарсыласып.
Шекірейіп, жан біткенге патшамын деп,
Мақтанып жүруші едің, судай тасып.
Қайратың мақтанатын қандай екен,
Кел бері, байқасалық күш сынасып.
«Адамым, рас бізге патша болсаң,
Жүріп көр айағыңды қадам басып!»
«Арыстан, сенен артық емес күшім,
Сөзімді ілтипатпен тыңдап түсін.
Ететін мені артық қайуаннан,
Күш емес, өнеріммен еткен ісім.
Ол рас сендей онша батыр емен,
Мақтаншақ өтірікке жақын емен.
Қаншама күш жетпейтін қиын істі,
Орнына келтіремін ақылыммен.

Бұл саған айтып тұрған нағыз шыным,
Шындығын көрсетейін кәзір мұның.
Егерде сөзім жалған болып шықса,
Жейсің ғой сонан соң да, жарықтығым.
Сен қара, қылдай өрмек анау тұрған,
Мен едім азаптанып соны құрған.
Кішкене желге де өзі селкілдейді,
Көресің темір емес, иә тас қорған.
Жүрсем де қайратыңа сырттан қанып,
Көзіммен көргенім жоқ әлі анық.
Әуелі мен өтейін ар жағына,
Өтерсің мықты болсаң бұзып, жарып».
«Тұрсың ғой күш сынарға қылдай тормен,
Ол түгіл айқасқанмын онан зормен.
Сен барып ар жағында дайар боп тұр,
Жетермін мен де қазір тура жолмен».
Жөнелді көп сөйлемей адам пақыр,
Қуанып жылдам жүріп бара жатыр.
Астынан тор-торлардың өтіп алып,
Жүрді енді келсең кел, деп біздің батыр.
Арыстан шапты торға атқан оқтай,
Қомсынып бейне алдында нәрсе жоқтай.
Өте алмай торды бұзып шырматылып,
Сол жерде қолға түсті ұрмай-соқпай.
Оралып жатты торға арыстаным,
Ақылдан білді күштің қалысқанын.
Терісін арыстанның сойып алып,
Олжалы қайтты аңшы данышпаным.

Бұл жазған бозбалаға бір өсиет,
Өнерсіз қара күште жоқ қасиет.
Ойламай күшке сеніп еткен істің,

Залалы әр уақытта басқа, тиед.
Демеймін күш керексіз адамзатқа,
Өнер, ой онан да артық мал мен баққа.
Өнердің жоқтығынан азып жүрміз,
Нағыз бұл арыстандай болмасақ та.
Бұл күнде күштен ойды бұрын жұмса,
Қара күш бәйге алмайт осы шақта.
Амал ет, заманыңның ыңғайына,
Бәйгесіз құр ұлағып босқа шаппа.
Ақылдан күшіңді артық көріп жүрсең,
Жадыңа бұл кеңесті оқып сақта!

(«Қырық мысал»)

22. ИТТЕР ДОСТЫҒЫ

(Крыловтан)

Бір байдың Төрткөз, Мойнақ төбеттері,
Өздері ит болса да әдепті еді.
Түнде үріп, күндіз үрмей жай жататын,
Болады әдепті иттің әдеттері.
Түс мезгіл еді төбет тойып жатып,
Кемпір наз өкпелерін қойып жатып.
Ас үйдің алдындағы күн шуақта,
Сөйлесті әр нәрсенің басын шатып.
Сөз қылды жақсылықты, жамандықты,
Жомарттық, мырзалық пен сараңдықты.
Достықтың, дұшпандықтың жайын сөйлеп,
Қолға алды татулық пен араздықты.
Тілмарсып сол уақытта айтты Мойнақ:
«Менсіз-ақ қара, Төрткөз, өзің ойлап,
Дүниеде онан артық не нәрсе бар?
Тұрғаннан татулықпен күліп-ойнап.

Дос болсаң, құшақтасып жанға балап,
Сөз айтсаң бір-біріңе шырақ-қарақ.
Алты күн ашаршылық көрсең дағы,
Жемесең бірің жоқта бірің тамақ.
Достың дос жұлдырмаса жауға түгін,
Еш нәрсе айырмаса, ара жігін.
Бірінің қабағына бірі қарап,
Білмесе күннің қалай өткендігін.
Не бар деп дүниеде мұнан артық,
Мен қалып бір қиалға тұрмын бүгін.
Жолдыайақ, ақсақ Құтпан, жаман Сарқұс,
Солар да тап-тату жүр біздер түгіл.
Сөйлейді маңызданып енді Төрткөз:
«Мойнеке, мұның әбден айтарлық сөз.
Тұрмайтын бір күн тату неміз бар деп,
Мен дағы ойлаушы едім осыны әр кез.
Не келіп, тірі жүрсек не кетпейді?
Араз боп екеумізге не жетпейді?
Тамақ тоқ (өркені өссін иеміздің),
Тиіссіз сөгіп соқпай құрметтейді.
Расын рас демей танасыз ба?
Бір сәтке татулық жоқ арамызда.
Тұрмайтын ренішке сәл нәрсеге,
Екеуміз таласамыз барамыз да.
Мұндай іс арасында болған емес,
Көз салсақ бұрынғы өткен бабамызға.
Атаның жолын қумай ылаққанда,
Тура жол сонан артық табамыз ба?».
Бұл сөзге көңілденіп Мойнақ тасты,
Ол үлкен, онан гөрі Төрткөз жасты.
Төрткөзім, Мойынекем деп бірін-бірі,
Дос болып, серт айтысып, құшақтасты.

Екеуі бірін-бірі сүйді, құшты,
Қызығы басылмаған достық күшті.
Ас үйден лақтырған бір омыртқа
Солардың нақ жанына келіп түсті.
Көрген соң майлы сүйек ит тұрар ма?
Құшағын жазып ала жүгірісті.
Достықты, айтқан сертті былай қойып,
Екеуі бір-біріне салды тісті.
Досты дос мұнан артық қалай сыйлар,
Жүндері бұрқыраған аспанға ұшты.
Су құйып екеуіне жиылған жұрт,
Екеуін зордан ғана айырысты.

* * *

Иттерге таласса да жарасады.
Етпесе, ит әдетін адасады.
Дос болған адамдарды қарап тұрсақ,
Биікпен теңдеп болмас аласаны.
Сүйектей арасына нәрсе түссе,
Иттерден олар артық таласады.

(«Қырық мысал»)

23. ШЫРЫЛДАУЫҚ ШЕГІРТКЕ

(Крыловтан)

Шырылдауық шегіртке
Ыршып жүріп ән салған.
Көгалды қуып гөләйттап,
Қызықпен жүріп жазды алған.

Жазды күні жапырақтың
Бірінде тамақ, бірінде үй,

Жапырақ кетті, жаз кетті
Күз болған соң кетті күй.

Жылы жаз жоқ, тамақ жоқ,
Өкінгеннен не пайда?
Суыққа тоңған, қарны ашқан,
Ойын қайда? Ән қайда?

Оныменен тұрмайды:
Қар көрінді, қыс болды.
Сауықшыл сорлы бүкшиді,
Тым-ақ қиын іс болды.

Секіру қайда сүріліп,
Қабағын қайғы жабады.
Саламда жатып дән жиған
Құмырсқаны іздеп табады.

Селкілдеп келіп жығылды,
Айағына бас ұра.
«Қарағым, жылыт, орын бер,
Жаз шыққанша асыра».

«Оның, жаным, сөз емес,
Жаз өтерін білмеп пе ең?
Жаның үшін еш шаруа,
Ала жаздай қылмап па ең?».

«Мен өзіңдей шаруашыл,
Жұмсақ илеу үйлі ме?
Көгалды қуып ән салып,
Өлеңнен қолың тиді ме?».

«Қайтсін қолы тимепті!
Өлеңші, әнші есіл ер,
Ала жаздай ән салсаң,
Селкілде де билей бер!».

(Абай)

24. ҚЫЗ ӘКЕСІНЕ

Сөзіме, қыз әкесі, құлағың сал!
Биыл сен іс жасадың бір ақуал.
Қызыңды бір соқырға бердің ұстап,
Қарамай обалына, ақымақ шал.

Гүлайым он төрт жасқа биыл шыққан,
Кеткен жоқ ерніндегі сүті жұққан.
Жыласа, қарт адамға бармаймын деп,
Ұрсасың білмейсің деп балалықтан.

Гүлайым білмейді емес, бек біледі,
Әншейін әкем білсін деп жүр еді.
Еншісі қыз баланың алған жары,
Ол сенен онан басқа не тіледі?

Ақымақ, төрт есе қарт берген байың,
Ит еді құлқы қатты, білем жайын.
Сыпырып барлық малын өзің алып,
Қалдырдың қалай қиып қотыр тайын.

Сабайсың оңашада қызыңды өзің,
Бармаса, ойамын деп екі көзін.
Баланың базынасын көтермесең,
Айтады ол бишара кімге сөзін?

Гүлайым қорқып кеткен сойылыңнан,
Жылы қан ағызасың мойынынан?
Тал түсте қара шашын қанға бойап,
Ойнасын ұстап па едің қойынынан?

Қор қылдың Гүлайымды қыз тәуірі,
Тек жанды, бағын таппай, бақ дәуірі.
Қаның мал, жаның да мал, малдың құлы,
Қадырсыз, мақұлықсың жоқ бауыры.

(Малабай ұлы Рақымжан)

25. ТҮН ЕДІ

Түн еді, көкті қаптап бұлт тұрды,
Жел жылап, долы дауыл ұлып тұрды.
Секіріп сары шашы жындар билеп,
Әлдекім сылқ-сылқ қана күліп тұрды.

Жапан түз, отсыз-сусыз бетпақ шөлде,
Жын шайтан мекен еткен тағы жерде.
Жас бала, жолдасым жоқ жапа-жалғыз,
Мен келе жаттым, баттым қанды терге.

Көзімнен жас ақпады, қандар ақты,
Табанды тілгіледі тастар қатты.
Қарқылдап, қиқу салып қарға-құзғын,
Жалпылдап жүрегімді шоқып жатты.

Шашымды жұлды әлдекім талдап-талдап,
Ыстық жас домалады көзден парлап.
Есіркеген жалғыз жан болды ма? – Жоқ!
Жыладым жапан түзде жалғыз зарлап.

Әлдекім: «Тәйт! Шығарма үнің!», – деді.
«Сен бір мал – бір бес байтал құның», – деді.
«Шоқысын қарға-құзғын жүрегіңді,
Тырп етпе, жылама да, күнім», – деді.

«Ойлама, деді күнді, сен мал, күң сен,
Сөксем де, соқсамдағы шыда, көн сен.
Шыдамасаң, қарсы «ләм» деуші болма,
Тұншығып көз жасыңа көміл, өл сен!».

Деді де, сол әлдекім сылқ-сылқ күлді,
Сол күлу жүрегімді жүзге тілді.
Күйік кеулеп, жүрегім от боп жанды,
Жұбатуға сол кезде қайсың келдің?

Ашу кернеп амалсыз жанып іштен,
Жалынған бәріңе де мен емес пе ем?
Сол уақыт: «Бас жақсысы пәлен ат» деп,
Саудаласқан аға екем сен емес пе ең?

Сасық доңыз, жануар, жуан қарын,
Сататын малға тәңірін, иман, арын.
Тастағандай боламын жүз тілгілеп,
Кеткенде қайнап, ойнап, ыстық қаным.

Сүйетін еркелетіп әжем, атам,
Өміріңше жыла! деп бердің батаң...
Құшақтап қысып, күрсініп жылай бердің,
Сарғайған сорлы болып бишара апам...

Қысты күні, боранды ұзын кеште,
Сорлының қасірет зары сыймай ішке.

«У-у» дегенде аузынан жалын шығып,
Отырушы ед қолына алып кесте.

Күрсініп, кестені алып тігуші еді
Мөлдіретіп көз жасын тосушы еді.
Нәркес көз жасқа толып, шала шаншып,
Кестесін қайда тағы сөгуші еді...

Yh, Алла! Жай болды ма бізден мұндық?
Дариға! Не көрмедік, не көрмедік?
Көргенше сонша қорлық, сонша зорлық,
У ішіп, отқа түсіп неге өлмедік?!

Өлмедік! Зар еңіредік, сабыр еттік:
Шашатын алтын сәуле таңды күттік.
Көп күттік, сөгілдік те, соғылдық та,
Сатылдық та, тілекке ақыр жеттік!

Мынау ту кімнің туы? – әйел туы,
Мынау шу кімнің шуы? – әйел шуы.
Улаған жанымызды сансыз жылдар
Жойылды бүгінгі күн қасірет уы.

Анау таң кімнің таңы? – әйел таңы.
Бүгінгі күн шын азат әйел жаны.
Соқыр құрт, сасық доңыз, кет жолымнан,
Басар сені төгілген әйел қаны!

(Мағжан)

26. ӨРБУ

Дүниеде өзгермейтін нәрсе жоқ. Дүниенің табиғи, негіздің жолы өзгеріс, өзгергенде кер кетіп, кеміп өзгеру емес, ілгері басып, жеттіге, жетіле, өсіп-өне өзгеру. Мұны ғылым тілінде «еуолиіутсиа» (табиғат тағдыры) дейді.

Үстіміздегі шегі, шеті жоқ көк күндіз болса дүниені жарық еткен күн, түн болса аспанда күлімсіреп тұрған ай мен жұлдыздар, іздесең тіршілігіңе керек нәрсенің бәрі табылып, анаша асырап отырған мынау жер, ол жердің үстіндегі жанды, жансыз мақұлықтар бәрі осы түрінде, осы күйінде, осы қалпында болмаған. Мәселен, жер осы түр, осы күй, осы қалпына жеткенше, ғалымдар айтуына қарағанда, 5 – 6 мілілійон жылдар өткен. Жердің тұман сиақты буға ұқсаған замандары да болған, онан келе-келе қойылып, балқыған қорғасынға ұқсаған замандары да болған. Онан бері келе тас болып қатып қалған замандары да болған. Сонан соң тас ұсатылып, үгіліп, топырақ болып жерге айналған. Жерге айналған соң су пайда болған. Су пайда болған соң өсімдік аталған түрлі жер түктері ағаш, бұта, шөптер, жануар аталған түрлі жәндіктер пайда болған. Ол айтылған жердің түктері де, ол айтылған жәндіктер де осы түр, осы қалпында болмаған. Өзгеріле-өзгеріле келіп, осы күй, осы түр осы қалыпқа түскен. Адам да осы түр, осы кескін, осы қалыпты болмаған. Тұрмысы, істеген кәсібі, ұстаған жолы, жұмсаған білімі, тұтынған нәрсесі осы күнгідей болмаған.

Адамзат адам болғаннан бері де неше мың жылдар өткен. Неше мың жылдарды өткізе, неше түрге түсіп,

жеттіге, жетіле келіп, осы күнгі тұрмыс түрін тапқан. Бұл тұрмысқа жеткенше адамның тұрмысы, қалпы, салты талай өзгерген, талай құбылған. Өнер-білім де талай күйді басынан кешірген, талай жанып, талай сөніп, тағы көтерілген. Бірақ ілгерінің ақылы, білімі кейінгіге қалып, кейінгілер оған қосып жамай келіп, тіршілік әдісі артылып, ақтығында өнер-білім ауданы ұлғайа, кеңи берген. Күн көріс тәсілі молайа берген. Пайдалы тәсіл алынып, пайдасыз тәсіл қалынып, тіршілікке керек білімдер атадан балаға, үлкеннен кішіге, нәсілден нәсілге қалып, білім сабасына құйылып отырған. Осы күнгі білім-өнер дегеніміз адам болғаннан бергі адам баласының тапқан тіршілікке керек әдіс-амалы. Өнер-ғылым білген адам тіршіліктің ісіне керек әдіс, амалды жақсы білген.

Күн көріс ісі оған оңай, барлық қақпасының неше есігі, неше тесігі оған мәлім. Жылдық жерден көз ашып жұмғанша жылдам қабар алып отырған, атсыз арбамен жүріп, суды балықтай кезіп, құстай аспанға ұшып отырған жұрттар ғылым мен өнер арқасында, дүниенің есік-тесігін білгендіктен істеп отыр. Бұл ғылым-өнер табиғат тағдыры бойынша аса бермек, өсе бермек. Бірақ адам баласының бәрі қатар жетілу, қатар жетігу жоқ.

Табиғат тағдырының жолы – жарыс, талас, тартыс, күрес. Бәйге өнерлі жүйріктікі, әдістінікі. Қарасақ қатар жетіліп отырған жұрт жоқ. Біреу ілгері, біреу кейін, біреу көкке ұшатын, біреулер терінің де жөндеп илеуін білмей, қаудырлаған тері мен сірі киіп отыр.

27. ОЛАҚТЫҚ ПА, САЛАҚТЫҚ ПА?

Егін салу жағына көз салсақ, біздің қазақтың егін кәсібі мүлдем шала. Дұрыстап еңбек сіңіріп айырған жер мен қазақтың шашқан жерінің арасы жер мен көктей. Дұрыстап айырған жердің шығыны да таза, дәні де толық. Арам шөп болмайды. Мұның себебі мынау: алдымен, қандай жерге қандай астық шығатынын білу керек. Білу үшін жер мамандарының айтқанына құлақсалу керек. Екінші, егін шашатын жерге суды көп ұстайтын амал істеу керек. Бұл амалдың бірі мынау: жазғытұры егін шыққан уақытта жердің үстіне әр жерге бір-бірден қатарлап айқабағын шашып тастау керек, күздігүні басындағы айқабағын алып, сабағын тіке қалдырып кетсе, қар ұстауға себеп болады.

Жана да жерді күзге қарай қарадай айырып тастаса, жұмсақ жер тақталанып жатқан жерден суды көбірек ұстайды. Тұқым шашқанда, қолмен тастаған тұқым тегіс түспей, бір жерге бір көп, бір жерге аз түседі, бұда егіннің шығуына шалығын тигізеді. Әрбір жерге түскен дәнге өзіне тиісті жер керек. Сол себепті бір жерге екі-үш дән түссе, біразы шыға алмай қалуы, яки шайланып шығуы мүмкін. Мұның үшін тұқымды машинамен шашқан дұрыс. Құрғақшылық жылы тұқымның сирек шашылғаны дұрыс.

Қазақтың жері мол, бозы көп болғандықтан, жер айырып ескі жерді тыңайтуға тиіс. Ескі жерді де бір жыл болса да, пайдасыз жатпас үшін жоңышқа иә болмаса басқа шөптер шашып жаңартып алуға болады, бір жағынан, жер жаңарады, екінші жағынан, малға жақсы шөп алады.

Біздің қазақ бақша шашуды әдет қылмаған. Шашса, оның да пайдасы мол. Мал кесіп, бұрынғыдай етпен күнелтудің заманы өткен, картоп, асқабақ жана капуста сиақты нәрселерді шашса, тамақтың түрін кіргізеді, міні осының бәрі де көрмей жүрген іс емес, бірақ істеуге құнтталмай жүрген. Құнтына алып кіріссе, қолдан келмейтін де іс емес.

Қазақтың үйіне келсек, жазғы киіз үй мезгілінде жақсы, бірақ жаңа болса ғана, жыртық болып, төбесінен жұлдыздар көрініп тұрса, үйге сәндігі жоқ. Қысқы үйін алсақ қандай дәулетті болса да землеңкесі қора екенін білмейсің, үй екенін білмейсің, айырарлық емес.

Бұл неліктен?.. Бұл қазақ қалқының салақтығы. Салақтықты тастап, ерінбегенде ғана үйді таза ұстауға болады.

Қазақ малдың төлін кішкене ғана үй салып, бөлек қамауға ерініп, өзі отырған үйіне төлін – қотыр өгізше, қашарын бірге қамап, үйінің жартысын қора қылып, былықтырып жібереді. Бұл үйде тазалық болады деп айтуға болмайды.

Өте-мөте қыстың күні далаға шығып, таза ауамен дем ала алмайтын жас балалар ауруға шалдығып өлуіне себебі мол.

Үлгілі елдің, кедейінің үйі де қазақтың байының үйінен артық. Бұған себеп – жалғыз-ақ қазақтың жалқаулығы.

Бұрынғыдай мал айдап жайлауға көшіп шықпайтұғын болған соң, екі үй ұстап, екі расқот ұстап жүру өте-мөте қазақтың жарлысына пайдасы жоқ іс.

(«Ауыл»)

28. ҚЫПШАҚ СЕЙІТҚҰЛ

Қыпшақ Сейітқұл жанындағы отыз үйлі тобырын қалай етсем жұрт қатарына қосармын деп, ойға қалды. Ол уақыт аттаныс, барымта туын тіккен, есаландар еңбексіз елдің малымен күн көреміз дейтін заман. Барымта мен мал бағудан басқа қазақта бөтен кәсіп жоқ уақыты. Сейітқұл мен отыз үй тобырында мал жоқ болған. Барымтамен мал табу Сейітқұл сиақты есті адам істейтін орынды кәсіп емес, «Жортуыл басы жолда қалар» деп бабаларымыз айтқан екен ғой деп, барымтаға көңілі шаппай, егін кәсібін істеуге қолайлы жер іздейді. Көп жерлерді аралап кезіп келіп, Торғай жанамасындағы Қабырға деген судың бойына тоқтайды. Мына жақта Үргеніш, Қоқаннан, мына жақта естек, қалмақтан шетірек екен жана жаманшылық болса, қалың ел қыпшақ руына жақын екен дейді.

Түркістанда қалсам, қоқаны қоқаңдап, өзбегі өкіректеп, тыныштықпен кәсіп істетпес деп, Қабырғаны ұнатып қайтқан соң, қысты өткізіп, жазына күннің жылы кезінде жалаңаш-жайдақ кедейлерін көшіріп, Қабырғаға алып келеді. Ұрлық пен барымта қызығына түскен бір ағасы бар екен. Сейітқұлдың айтқан ақылын алмай, қасындағы үш-төрт үйімен Түркістанда қалады.

Қабырғаның бойына келген соң қалай егін егуді, Түркістанда көргені бар, Сейітқұл кедейлермен бірге кетпенді қолға алады. Жерді шабады, арық қазады, атыз тұрғызады. Тұқым шашып, су жібереді. Егін піскен соң, орып, өздерінен артылғанын маңайындағы көшпелі елге сатып, мал қылады. Жаңа мекен еткен жеріне орныққан сайын, егінді жылдан-жылға күшейтіп, арық басына шығыр орнатып, егінді шығырмен суаратын етеді.

6–7072

Егін күшейген сайын, маңайындағы елдің малына айырбастап қара-құра мал жийыуы да күшейіп, ақырында бәрі ауқаттанып, байыуға айналды. Мұны көріп көшпелі елдерден де қызығушылар болып, Сейітқұлға қосылып, бес-алты жылдың ішінде «Сейітқұл елі» деген төрт жүз шамалы үй болады.

Сейітқұлдың малды табу реті басқалардан өзгеше болғанда, малды бағу, жаудан қорғау реті де басқалардан өзгеше болады. Елінің адал еңбегі, табан ақы, маңдай тері сіңген дәулетін андыған жаудан, ұрыдан, бөріден қалай сақтау қамын ойлап, шымнан биік етіп қорған салдырады, мал күндіз далада бағылып, түнге сол қорғанға қамалады. Бақташыларды іреттеп, жанжаққа қарауылшыларды тәртіптеп қойады. Бұлардың осындай күтініп, бекініп отырғанын көрген-білген ұры-қарылар, барымта-сарымташылар оңай жатқан мал деп қызыға алмайды.

Бұл жағын бүйтіп жөндегеннен кейін, Сейітқұл Бұқарға, Қоқанға мал айдатып, ол кенттерден қазақ қолы түрлі тауарлар алдырып, жылда егін піскен кезде манағы қорғанда жәрмеңке ашады. Көшпелі қалық белгілі кезде малын, жүн-жабағы, тері-терсегін әкеліп егіншілерге беріп, астық жана тауар алатын болады. Сүйтіп, бір жағы сауда, бір жағы егін – екі кәсіпті бірдей істеп Сейітқұл елі әбден байыған елдің бірі болады.

Манағы жоғарыда айтылған Сейітқұлдың ағасы жұрттың малын ұрлап, барымтамен алып, байимын деп жүргенде, Қоңырат жағында қолға түсіп, кім екені де белгісіз, біреу өлтіріп кетіпті. Қалған мал-мүлкін ұрының малы деп, Түркістан ұлықтары талап алыпты. Ағасының қатын-баласын Сейітқұл неше жылдай іздетіп, жанына көшіртіп алдырыпты.

Сейітқұл 1830-ыншы жылы дүниеден қайтыпты. Сол данышпан кісінің ақылымен егінді әдет еткен ел Қабырға суының бойында осы күнде де көп. Жарлы болып, басқа кәсібі болмаған ел Торғай жағында тез егінге айналады. Ерінбей бейнеттенгендері біраз жылдың ішінде-ақ егін арқасында жұрт қатарына қосылады.

(Алтынсары ұлының кітабынан)

29. ҚАЗАҚ САЛТЫ

Қазақ – малмен күнелтетін көшпелі ел. Бұрын қазақ түгелімен көшпелі еді, қазір де шала көшпелі болып қалды. Бұрын қазақ жаз Арқаны жайлап қысқа қарсы күні жылы Сыр бойына, Жетісу жаққа көшіп баратын еді, қазірде олай қазақ даласының бір шетінен бір шетіне көшіп жүру сиреді. Қазақтың қысы қатты Арқада да тұрақты қыстауы болатын болды, қазақ малға пішен жиатын болды, егінге де айнала бастады.

Бұрын қазақ Сырдан қырға дамылсыз көшіп жүретін заманда, қолындағы малының аман болып, өсіп-өнуі үшін, қыс суықтан қашып жылы жаққа бару, жаз оты-суы жайлы Арқаға келуден басқа, табиғаттың түрлі құбылысына қарсы ешбір амал қыла алмайтын еді. Малға түрлі індет келсе, әр түліктің құдайына өз алдына жалбарынып, жалыну шараларын істейтін: жылқы үшін Қамбар бабаға сыйынатын, түйені індеттен сақтауүшін Ойсылқараға жалбарынатын... Ол күнде қазақ табиғаттың қолайсыз құбылыстарына қарсы ештеңе істей алмайтын. Табиғатты өзіне бағындырып, пайдасын шығару қазақтың түсіне де кірмейтін еді, қазақ табиғаттың сөзсіз құлы еді.

Мал өсіру үшін қолда тұқымдық мал болу керек, онсызеңбекпен мал табу болмайтын еді. Малсыз кедей тамақ асырау үшін байдың малын бағатын, бірақ онымен кедей байи алмайтын, өзі де бай боламын деп ойламайтын; байға жалданған кедейдің есебі байыу емес, тамақ асырау ғана болатын. Малсыз кедей еңбекпен мал таба алмайтын болған көшпелі елдің түсінуінше, ұрлық-зорлық – бұзықтық емес, адал кәсіп, кәсіптің ішіндегі ардақтысы болып шыққан; ол кәсіпті жақсы істей білген кісі елге беделді батыр атанған.

Адам баласының тұрмысы – талас, тартыс. Адам баласы, бір жағынан, табиғатпен тартысады, екінші жағынан, өзара бірімен-бірі таласып, тартысады. Көшпелі елде табиғатпен тартысу жоктың аз-ақ алдында болғанда, өзара талас, тартыс ашық түрде бола келген. Сонымен кошпелі елдің салтында өзара талас, тартыстың жалаңаш түрі – ұрлық-зорлыққа табыну болған.

Бері келген соң қазақ орысқа бағынды, жерінен айрылды, қонысы тарылды, жалпы көшу қалды, ептеп отырықшы бола бастады. Аздап болса да табиғатпен тартысу басталды. Қазақ қысқа қарсы малына пішен жиатын болды, ептеп егін сала бастады. Сүйтсе де табиғатты өзіне бағындырарлық даражаға жеткен жоқ, табиғатқа құл болған күйінде қалды. Егінге белсеніп кірісе алмады. Темір жол жоқ, базары алыс болғандықтан, егін көп шыққан жылы арзан болатын болды да, шықпай қалған жылы сұрапыл қымбат болатын болды. Сүйтіп, бұрыннан миына сіңген еңбектен жирену салты қала қоймады.

(«Елдес»)

30. ШАРУА ЖАЙЫ

Тоқсан түрлі себептердің түйіні бір келіп, қазақ шаруасының қаласы бұзылып, саны азайып, ауданы тарылып отыр.

Көп жерлерде өріс толған жылқы, қора толған қой ертегінің ауданына кетті. Шаруа көркінен айрылған елдердің тұрмыс көркі де қалған жоқ.

Ендігі әңгіме: өткенді көксемей, сары уайым сала бермей, сағым қуып сандала бермей, шала жансарланған шаруаны түзеудің шарасын істеу керек.

Жеке кісі түгіл, жалпақ ел – заманның бұйдалап, жетектеген түйесі. Бұдан қазақ елінің тұрмысынан бірсыпыра мысал келтіруге болады:

Бір кезде қазақ бала оқытудан қашты, енді іздеп таба алмай жүр. 2) Бір кезде ырымға жаман деп сүт машинесіне жоламаған қазақ енді қолына түссе босататын емес. 3) Ұлықтыққа жуан атадан басқаны қоймайтын қазақ енді кедейдің, жіңішке атаның билегеніне бойсұнып отыр. 4) Әке-шешемді ренжітпеймін дейтін қазақ қызы сүйгенімен кетіп жатыр. Мұны ерсі көріп отырған ел де жоқ. Осының бәрін істетіп отырған – заман.

Бұрын қазаққа малыңның тұқымын асылдандыр, егінді жаңа ретпен сал, бақша орнат деп айтқандай болсаң, еріккендікпен айтасыңдар, көре-біле бейнетке белшесінен бат дегенің не? Ата жане бабаларымыздың ізімен жүре береміз деп үстірт қарайтын. Енді ол болмас: заманның жетегіне жүрмеген шаруаның мұрны жырылмақшы.

Осы күні тұрмыстың қай саласына болса да шаруашылық көзімен қарау қажет.

Шаруашылықтың заңы: шаруаның қай тарауынан

шыққан заттар жақын базарға өтімді, пайдалы болса, сол тараудың өнімді болуына артық күш салу керек. Мәселен: үлкен қаланың айналасындағы жері аз шаруаларға астық салғаннан, топтан мал ұстағаннан бақшашылық және сүт шаруасы аса пайдалырақ болады. Темір жолдан қашық жерде бақшашылықтан астық салу пайдалы, темір жолдан 200 шақырымнан әрі жатқан аудандарда астық салғаннан мал өсірген пайдалы.

Шаруашылық көзімен қарағанда қазақ даласында шаруашылықтың өнетін салалары: 1) мал өсіру, астық салу, 3) шөп, жем егу, 4) сүт шаруасы, 5) бақшашылық.

Шаруаның қай саласын болса да түзеу үшін, гүлдендіру үшін білімге қоса шыдамдылық керек. Бақытсыздығымызға қарай, шыдамдылық – қазақ қанына толық сіңбеген сипат. Қазақта әлі жалқаулық, тұрлаусыздық мол, шыдамдылық жоқ: бірі істі бастаса, айағына жеткізбей, тастай береді. Бірақ жалқаулық пен тұрлаусыздық бір жола шегеленген, «қиаметке шейін қалмайды» деп ұғынуға жарамайды. Табанды тәрбиемен, заманның айдауымен шыдамдылық тумақшы.

(«Агроном»)

31. ДАҒДЫЛЫ ЖОЛ МЕН АЙЛАЛЫ ЖОЛ

Дүниеде өзгермейтін ештеме жоқ. Дүниедегі нәрселер неше түрлі болып өзгереді, құбылады, бір күйден екінші күйге түседі, зорайады, кішірейеді, қалпын, пішімін де өзгертеді. Осы күнгі қара жер бір кезде газ тәрізді болған; жүре келе суынған, бірсыпыра заттары сұйық күйге түскен; онан кейін жердің сұйық заттары

қойыулана келе қатайа бастаған; сонан соң көп замандар өткен соң ғана барып, қой батпақ болып жатқан тас темірлер осы күнгі қатты күйіне түскен. Дүниедегі бар нәрселердің бәрі де солай құбылады да тұрады, дүниеде тастай қатып, бір қалыпты болып қалған жалғыз да нәрсе жоқ. Түрлі жан-жануарлар да, адам да соның ішінде солай неше түрлі болып құбылып келді де, құбыла беруге тиіс те.

Бірақ құбылыстың өзі де түрлі болады. Дүниедегі нәрсе табиғаттың заңына бағынып, тиісті жөнімен де құбылады, оның үстіне ақыл-айламен табиғатты қолдан өзгертуге де болады. Данышпан Шарліз Даруиін жан-жануарлардың тұрмысын көрсетіп, табиғаттың жалғаулы заңы мен тұрмыс тартысы заңын тапқан. Жан-жануарлардың ол заңға бағынбайтыны жоқ. Қойан сол заңға бағынып, қысты күні қардай ақ болады да, жазды күні көк шөпке ұсап, көк болады. Қойанның олай түсі өзгермей қалғаны болса, ол табиғаттың талғауына жарамай, тұрмыстың тартысына шыдай алмай, жоғалуы тиіс: қысты күні ақ қардың үстінде түсі басқаша болып жүрген көк қойан да, жазды күні қара жердің үстінде өзгеше болып жүрген ақ қойан да бүркіттің тырнағына, тазының тісіне, мергеннің оғына басқа қойандардан бұрын түсуге тиіс. Ондай қойаннан тұқымда қалмақшы емес. Қойанның бұлай қысты күні ақжазды күні көк болып, тұрмыстың тартысына әдіс қыла алатын болып шығуы бірден болмаған: койан неше мың жылдай табиғаттың талғауына түсіп, сұрыптала келе, осылай түсін өзгертетін болған. Қойанның бұлай түсін өзгертуі, түсін өзгертетін болып шығуы – табиғаттың заңы, оған адамның айласы қосылмаған.

Бір кезде ағылшынның ақсүйек серілері, тұрмыстың қызығына тоймайтын сұлулары, шолақ тұмсық көгершінге әуес болған, сұлу қатындардың көңілін аулау үшін қолда ұсталатын көгершіндердің тұмсығы шолақтары аса қымбат болған да, ұзын тұмсықтары бағасыз болған. Қолда өсіп үйренген ағылшынның көгершіндері тұмсығы ұзын болып, қожасына ұнамай, еркіне жіберілген соң, өз бетімен күн көре алмай қырыла берген, олардан тұқым да қалмаған. Тұмсығы қысқа көгершіндер өсіп, көбейе берген. Әуесқой әйелдердің (табиғаттың емес) талғауына түскен соң, бұл шолақ тұмсық көгершіндер де сұрыптала келе, тұмсықтары мүлде қысқарып, ақырында балапандары жұмыртқаның қабығын өз тұмсығымен жарып шыға алмайтын болған. Оларды күні толғанда қожалары жарып шығаратын болған.

Араб жылқысы ежелден жер үстіндегі жылқынын жүйрігі деп саналатын еді. Ағылшынның атбегілері сол араб жылқысының жүйріктерін жиып, жүйрігін жүйрікке салып, сұрыптап өсіре келе, араб жылқысынан артық жүйрік қылып шығарды. Ағылшынның сол араб жылқысынан сұрыптап шығарған жылқы тұқымын осы күні ағылшын жылқысы деп атайды. Ағылшын жүйріктері минөтіне шақырым шабады.

Міні, бұл ағылшын көгершінінің шолақ тұмсық болып шығуы, ағылшын жылқысының сұрыпталып өрен жүйрік болып шығуы өз бетімен ғана емес, жалғыз ғана табиғат заңынша емес, бұған адамның ақыл-айласы қосылған, табиғат құрылысын, адамның айласын, өзінше үлгіртіп шығарған.

Сүйтіп, табиғаттың құбылысы екі түрлі болады: бір түрі – адамның ақыл-айласы қатыспаған, жалғыз

ғана табиғат заңына бағынып, өз бетімен болатын құбылыс (бұған мысал: қойанның түсінің өзгеруі); екінші түрі – адамның ақыл-айласымен болған құбылыс. Мұның әуелгісіне «дағдылы құбылыс» деп, екіншісіне «айлалы құбылыс» деп ат қойылған.

(«Елдес»)

32. ҚАЗАҚ МАЛЫНЫҢ ТҰҚЫМЫН АСЫЛДАНДЫРУ ЖАЙЫНДА

Бұл күнге шейін қазақ әлі малының санын көбейтумен болып, тұқымын асылдандыру жайында ойланған да жоқ. Сол себепті қазақ малы уақтанып, азып барады. Мұнан бірнеше жыл бұрын Орынбордан Мәскеуге апарған өгіздердің еті 15 пұттан кем болмай жүруші еді, бұл кезде орта өгіздің еті 13 пұттан артпайтын болды.

Мал уақтанған екен – онан қорқуға жарамайды, білім мен еңбек сіңірген кісі малдың тұқымын түзеуге болады. Ғалымдарға және мал бағу біліміне жүйрік тәжірибелі адамдарға мағлұм, мал тұқымының асыл жері шет патшалықтарда екені, ол жерлерде жүйрік айғырдың басы 200 мың[4] сомға шейін барады; бұқаның қымбаты 3 мың, қатта бес мың сом болады, жақсы қошқарларға қымбатсынбай 500-600 сом береді екен. Осы малдардың бойындағы асылы әуелден-ақ осындай болмаған, жүре түзелген. Малдың тұқымын асылдандырушылар көп еңбек сіңірген, ақылмен іс еткен, асырауы, бағып-қағуы жақсы болған, айғыр, бұқа, қошқарларды өз малдарының арасынан-ақ танып салған.

[4] Соғыстан бұрынғы есеппен

Рас, бұл – ұзаққа созылатын жана көп шыдам керек қылатын жұмыс, бірақ ақыры қайырлы, неге десеңіз, малдың тұқымы асылданып, қазақтың қазіргі отырған жер-суына үйреншікті болып өседі.

Екінші жол оңайырақ жана қызығырақ, бұл жол қазақ малын басқа асыл тұқыммен шатастырмақ – қан араластырмақ. Бұл ірет көрмеге оңай болса да, тәжірибеде қиын. Анық білу керек: әлгі тұқым алмақшы болған малдарға, қазақ жерінің ауасы жарамды ма екен, ол мал қазақ жерін жерсіне ме екен. Осыларды салыстырып, бұл тұқымнан пайда бар-жоғын жете білу керек. Ресейде мал тұқымын осы жолмен асылдандырамыз деушілер көп болған, бірақ соның көбі мақсаттарына жете алмаған. Себебі көбінесе тапқан тұқымдары жарамсыз болып ұшыраған, тұқым түзелу орнына бұзылған, малы жерсінбеген.

Енді қазақ малына келсек, жылқы, қой, ешкі секілді малдардың тұқымын асылдандыру үшін шеттен іздемей-ақ, қазақтың өз малынан таңдап, ең жақсы тұқымынан үйірге айғыр, қошқар салу керек. Қазақ малының тұқымы өте жақсы, жалғыз-ақ соны тағы да арттыруға біраз еңбек сіңіру тиіс. Сиыр тұқымын асылдандыру үшін қазақтың өз малынан табылған жақсыларын, сұрыптап араластыруға керек, болмаса тәжірибеде тәуір пайдасы көрінген қалмақ сиырларынан тұқым алу керек (Астырқандық иаки Тсаритсіндік деген тұқымдардың біреуі болсын). Бұл айтқан іретше тұқымның тазаруына бірінші себеп болатын нәрсе – малды жақсы асырап жақсы күту, егер бұған салақтық қылса, еткен еңбек босқа кетеді. Міні, сол себепті қазаққа шөп шабатын мәшине алу керек. Жаңа шөпті қуратпай, мезгілінде шауып алу керек. Осы

күнге дейін «осы жарайды» деп өлшеп шаппай, шама келгенше көп шабуға керек. Мал қыс күнінде азыққа тарықпаса, іріленіп тез өседі. Қазақтың егін салатын жерінде тай, тайыншаларды, айғыр, бұқаларды сұлымен асырау артық. Жас малды неғұрлым жақсы асыраса, өскіш келеді. Айғырлар, бұқалар күшті болса, балалары да асыл жана берік болып туады. Бірақ айғырлар, бұқалар аса семіріп кетпесін, соны ескеруге тиіс. Қазақ малын жылы орында ұстау жарамайды, аса нәзіктендіріп алып, қысқа тебінге шығуға жарамайтын болып кетпесін. Әрине, тымсуық борандарда далаға шығармай, қолда күту артық.

Жұрттың көбі үйірге қосатын айғыр, бұқаларының жақсы-жаманына көз жібермейді. Малдың еркек, ұрғашы екі жағы да бірдей тәуір болса, тұқым асыл болуын естен шығармасқа керек. Жана қазақ малы құнажын, дөнежінінде балалайды. Бұ да пайдасыз нәрсе, малдың тұқымы уақтанып өспей қалады. Тұқым үшін малдың еркегі болсын, ұрғашысы болсын ең берігін, күштісін, сұлуын таңдап аларға керек. Нашарын тұқымға қоспау тиіс – ол еркектерін піштіріп, ұрғашыларын сатуға немесе сойыуға ылайық.

Жақсы айғыр, жақсы бұқа өздерінде болмаған қазақтар басқа жерден сатып алсын немесе үйірге сала тұруға алсын. Бұлай реті келмесе, өздерінің жақсы биелерін тұқым алу үшін жақсы айғырдың үйіріне қоссын. Қазақ жылқысынан жүйрік, жортақ, жорға көп шығады, міні, осыларды піштіріп тастамай, тұқымға арнау керек, шет патшалықтарда осылай етеді.

Қазақ жылқысының тұқымын асылдандырып, өлшеуге толарлыққа жетістірсе, әскерге керек аттарды өкімет те жақсы бағамен қазақтан алып тұрар еді.

Қазақ сиырының тұқымы онша жаман емес, бірақ сүйегі уақ, сүті аз. Жоғарыда айттық, тұқымды қалмақ сиырынан алу керек деп. Бұл туралы жақсы тәжірибе бар. Жақсы дейтініміз сол: қалмақ сиырының тұқымы өзі әуелде қазақтан шыққан: Бұл тұқым суыққа төзімді, жайылып оттауға көнімді келеді. Бұл сиырлар қазақтың осы күнгі тұтынып отырған сиырынан ірі, етті көп береді, жұмысқа шыдамды, бір айыбы сүтті болмайды.

(Бенкевиш)

33. СҮТТІ СИЫРДЫҢ БЕЛГІЛЕРІ

Қай кәсіпке болса да шаруа көзімен қарап, неғұрлым пайданы көбірек шығаруға ұмтылу керек. Саулы сиыр ұстағанда да пайдалы жақты ескеру керек. Сиыр тұқымына қарай сүт береді. Бір тұқымнан өрбіген сиырдың да жылына 150-200 шелек сүт беретіні де, 30-40 шелек сүт беретіні де бар. Мүйізді мал ұсталатын орнына қарай үш тарау: 1) жұмыс малы, 2) ет малы, 3) сүт малы. Әр тарау малдың өзіне ылайық тұлға, бітімі болады.

Жұмыс малының күші мол болуы керек. Күш – жуан сүйектен, бұқа мойыннан, кеуде, желке еті қалыңнан, әукесі үлкеннен, терісі қалың кедір-бұдырдан шығады. Ет малының еті, май жиналатын жері толық болуы керек. Ет жиналмайтын сүйек, бас, айақ қарын толымды болмайды. Ең бағалы жер арқа, белдеме, сан, қол, кеуде жентекті болу керек.

Сүт малының тұлға бітімі жұмыс, ет малына да ұқсамайды. Бар денесі сүттің шығуына байлаулы. Сүтті сиырдың бас белгісі желінінің бітімінде, желін

толған без. Әрбір без есепсіз көп қуықшадан құралады. Қуықшаның ара-арасын қудалаған ет, май, қан жүретін жерінде ыдыс болады. Қуықша сүтке толса, желін керіліп кетеді, сүті суалса, бұзау емсе, қуықшадан сүт кетіп, желін босап қалады. Егер қуықша арасындағы ет, май көп болса желінді өнемейін керіп сауғанда босатпайды. Мұндай ет желінді, май желінді сиыр сүтті болмайды. Сүтті сиырдың желіні төртпақ жалпақ келеді. Әрбір емшек тұрған орын бөлек қолға білінеді. Сауса да саумаса да тікиіп тұратын, жүргенде шапқа соқтығатын желін сүтсіздіктің белгісі. Жақсы желін сүт толған сайын жан жаққа керілсе де, бұлғалақтамайды, соқтығып кернелмейді. Сүйрік желін жақсы болмайды. Сүтті сиырдың желінінің терісі жиырылып, кең жатады. Сүт толып керілуіне бөгет болмайды. Тығыз жабысқан тері желінді қысып керілтпейді. Әсіресе, жиырынды тері алды-артында болады.

Емшек аса ұзын да, жуан да, қысқа да, жіңішке де болмасқа керек. Емшек ортасында буылтық болмасын және атқан оқтай түп-түзу төмен қарап тұрсын, қисайып тұрмасын. Емшек үстері бір-біріне жақындасып кетпесін. Сүттің көп шығуы желінге қанның көп құйылуынан. Жақсы қанды жеткізіп, жаман қанды алып қайтатын тамыр «сүт тамыр» деп аталады. Бұл желіннен бауырға қарай шығады, көзге де көрінеді. Қолымен сипау былай тұрсын, неғұрлым жуан, бұтақты, іркілдеген қанды болса, сүттіліктің белгісі. Нағыз сүтті сиырдың сүт тамырының тарауы желінінің сыртында білеуленіп шығып тұрады. Сүт тамырдың қарынға кіретін орны щұңқыр келеді. Бұл шұңқыр «сүт құдық» аталады. Мұнын тереңдігі де, кеңдігі де сүттілігінің белгісі. Терендігін сүт құдыққа саусақпен басып өлшейді.

Сиырдың жүні жоғарыдан төмен қарай жығық, желін ай- наласындағы жүн төменнен жоғары қарай жығық, екі жығықтың астасқан жері тақырлау, ашықтау келеді. Мұны «сүт айнасы» дейді. Неғұрлым бұл кең болып құйрыққа қарай өрлесе сүттіліктің белгісі.

(«Агроном»)

34. КӘПЕРАТСІЙЕ (КООПЕРАЦИЯ)

Кәператсійенің шаруаға қандай пайдасы бар жана жастар қалай араласу керек? Әуелі бір азғантай кәператсійенің тариқи жайын айтып өтейін.

Әрбір қалықты алып қарасақ, кәператсійенің өсу себебі шаруашылықтың күйзелу түріне қарай болған. Мәселен: Ангілиеде үлкен, жуан жұдырық байлар жұмыскерлерге үнемі еңбекақы бермей тарылтқан. Мұқтаждық көбейіп, жұмыскерлер ашыққан. Керек заттарын әрқайсысы барып алып келуге күші жетпеген. Соның үшін Оуен деген бір білімді адамы Ангілиеде 1854 жылы кедей, жалшы және жұмыскерлер арасында потребител дүкенін ашқан. Бұл дүкен жер жүзінде бірінші дүкен деп аталған. Себебі мұнан бұрын еш жерде потребител дүкені ашылған емес. Керек заттары болса, қолы жететін жұмыскерлер жана жалшылар осы ортасында ашылған өздерінің дүкендерінен орта арзан бағамен сатып алып тұрған. Әуелі Ротшел деген қалада ашылу себепті «Ротшел потребител дүкені» деп аталған. Кейінге кәператсійе жолын салған осы: Оуен болған үшін бұл кісіні потребкәператсиенің әкесі деп атайды.

Ангілиеден бөтен мемлекетке кәператсийе тарай бастаған, 1864 жылы біздің Ресейде Киноуский за-

уытында (Орал) жұмыскерлер арасында бірінші потребител дүкені ашылған. Мұны ашқан жұмыскерлер бастығы Шернышевский деген кісі болған. Киноуский зауытынан Ресейдің бөтен жағына жайылып көбейе бастаған.

1897 жылы Ресейде 18 потребител кәператіп арасынан ұйым (сойұуз) ашуға қаулы істеген жиылыс Мәскеуде болып, орны да жаңа сонда тағайындалған. 1898 жылы 16 ийуіндегі жарлық бойынша сойыузқабылданып, сонан потребител дүкендерінің кіндік сойуызы осы күнге шейін Мәскеуде болып келе жатыр. Мұны «жалпыресейлік сентрсойуыз» деп атайды.

Сонымен әр жерде ашылған дүкендер саны көбейіп, 1904 жылға шейін сойыузға қосылған кәператіп 144-ке жеткен, 71.937 мүшесі жана істеген саудасы 350 мың теңге болған.

1905 жылы Ресей тоңкерісі мен жапон соғысы 1906 жылы кәператсійе санын азайтады. 1907 жылдан бастап, алға жүре бастап, 1914 жылы сойыузге кірген кәператіп саны 154-ке жетеді. Жергілікті калық дүкенін алсақ, саны 3012 болады. Барлық мүшелері 700 мыңнан асады. Белгілі әлеумет соғысы уақытында тсентрсойыуз жаңа жергілікті кәпертіптердің жұмысы ілгері баса алмайды. Себебі әуелі шаруашылық күйзеліп, екінші, кәператсийе жұмысын істеп жүрген мамандарымыз бөтен жұмысқа араласып, шаруашылыққа қарауға мүмкін болмады, бұлар мемлекет жұмысына жасырын кірісе бастады.

Сонымен 1917 жылы ескі өкімет түсіп, мемлекет кедей жана жұмыскер қолына тиеді. Бұл төңкеріс қалыққа оңай тиген жоқ.

Шаруа күйзеліп басын көтере алмастай, елге қиын-

шылық кіреді. Бұл түрде шаруашылық ұйымын ашу қиын болды. Сонда да кеңес өкіметі барлық қиыншылыққа қарамай, соғыс біткен соң шаруаны оңдауға кіріседі. Жұмыскерлердің жана кедейлердің тұрмысын жөндеуде болып, кеңес мемлекеті 1919 жылы (мартта) жаңа декірет бойынша кәператсійе жұмысын тағы ілгері жүргізеді. Бұл декрет бойынша кәператіп дүкенінде бар нәрсені халыққа текке үлестірмекші болады. Соңынан шыққан 1921 жылғы (7 апірелде) декірет мұны өзгертіп, жаңадан іске кіріседі. Бұл декрет бойынша текке нәрсе берілуін тоқтатып, барлық затты сататын жана сатып алатын болады. Бұл қалыпта сауда жүре бастап, іс ілгеріледі.

Әуелі «кәператіп не нәрсе?» деп сұраушылар болар. Бұған кәператіп қалық ұйымы деп жауап беруге болады. Не үшін десеңіздер, кәператіп жалғыз бір адамның жүргізіп тұрған нәрсесі емес, кәператіп қалық арасындағы жарлы-жақыбайдың жана жұмыскерлердің мұқтажын тауып беріп тұратын ұйым дейміз.

Кәператіп әр түрлі болады. Бұл жерде жалғыз потребител дүкенін ғана алып отырмыз; соның үшін бұл ұйымды ортақ қалық дүкені деп атайды. Осы күні біздің қазақ тұрмысын алып қарасақ, бұрынғы мал кетіп, көшпелі тұрмыстан отырықшы қалыпқа түсіп келеді. Бұлай болған күнде кәсіп түрі өзгерілмекші. Сондықтан ең әуелі кедей арасына потребител дүкенін ашу керек.

Бұл потребител дүкенінің жұмысын алсақ, мұның міндеті – алыпсатарлармен күресу. Біздің қазақта жүнжұрқа, астық, мал жаңа заттар бар, бұларды сату керек. Алыпсатарларға сатса, арзан баға беріп, шаруаның ақысын өздеріне қаратып, жеп қалады, бұл – бір. Екін-

ші, әрбір шаруаның жайын алсақ, азғантай заты үшін матаның арзан жеріне барып ала алмайды. Шаруаның алыпсатарларға жем болатыны осы. Ал, егерде 20-30 үйдің арасында дүкені болып, бар затын дүкенге беріп, өздеріне киім-кешек жаңа бөтен шаруашылыққа мұқтаж нәрсесін дүкен арқылы алдырып тұрса, әуелі шаруа қолындағы зат тиісті жолына сатылып, өздеріне керек нәрсе арзан орта бағамен алынады. Екінші, алыпсатардың құлқынына түсетін пайда өздерінде қалады. Бұлай болған күнде шаруа ілгері жүреді.

(Қойайдарұлы)

35. КҮН

(Толстойдан)

Қыс бойы күніміз төмендеп жүреді: сәулесін қиалап бір бүйірден жібереді. Сондықтан қыс жер жүзінде суық болады, жанды-жансыз заттың бәрі тоңады. Сұры кетіп табиғат солады; айдай әлем жансыз өлік сықылдыболады.

Жарқырап әсем жаз келеді. Жер жүзіне жан енеді. Жылынып, жібімеген зат қалмайды, қыбырлап, қимылдамаған зат болмайды. Қар басына қысым түседі өндетіп мұз бұзылып, күрсілдетіп сең көшеді. Өрден төмен су құлайды; өксіп-өксіп бұлт жылайды. Судан бұлтқа бу асады, дүркін-дүркін жер бетін қара нөсер басады. Мұның бәрін істейтін кім? – Мұның бәрін істейтін – күн.

Дән ісініп өсе бастайды, ескі түбірден бұтақтар тарап, жан-жаққа кете бастайды. Ағаштар көк жапырақка орана бастайды, көк майса айағыңа орала бастайды. Мұның бәрін істейтін кім? Мұның бәрін істейтін – күн.

7–7072

Айыулар жатағынан шығады, шыбын-шіркей қысқы ұйқысынан тұрады, су ішінде маса туып, көбейеді, жылымен балықтар өсіп, өнеді. Мұның бәрін күн үлгереді.

Кісі бөренеден үй салады, бөренені ағаш ішінен кесіп алады. Күн ағаш ішіне сәулесін түсіреді, сүйтіп, ағашты да күн өсіреді. Адам қыш кірпіштен үй салады, беріктікке кірпіштен ізбеспен байлайды. Ізбеспен кірпішті күйдірген отын, отынды әзірлеп қойған – күн.

Адамға тары мен нан керек еді, бұлар күн күшімен өнеді. Адам малдың етін жеп, сүйегін кеміреді, мал шөппен семіреді, шөпті күн өндіреді.

Керек деп адам нан жейді, жеген кісіні нан қыздырады, пеш отынмен жылынады. Қысқа қарай жұрт отын жиады, ол жиғаны күннің жылуы болады. Қыс пешке отын жақтым дегенің үйге күннің жылуын жібердім дегенің.

Жылу тікелей күннің өзінен болады, иә отын мен көмірге, астық пен шөпке сәуле боп түскен күннің көзінен болады.

Жел дермендер, от дермендер айналып жатады, астық тартады. Оларды кім жүргізеді? – Жел мен су. Желді кім жүргізеді? – Желді жүргізетін – жылу. Жылу қайдан шығады? – Жылу күннен туады. Бір жерден ауа жылып жоғары ұшады, оның орнына қарай басқа жерден салқын ауа жылысады. Сүйтіп, жел соғады, олай болса жел де жылудан болады, Суды да жел қуады, жылудың өзі күннен туады.

Пабириктер де жұмыс қып жатады, от арба мен өткемелерді мәшинелер сүйреп зырқыратады. Мәшинелерді жүгіртетін бу болады, бу отыннан туады. Отын ішінде күннің жылуы тұрады.

Қимыл жылудан туады, жылусыз жаның бір сағатта шығады. Міні, енді көреміз, тек жылу болса ғана қимылдап өмір сүреміз, жылу кем болса, қимыл да кем, жылу кем болса, қимыл да кем. Жылу өте күшті болса, қимыл өте күшті.

Сүйтіп, қимылдағаның мен жүргенің,
Жан болып өмір сүргенің,
Қыбырлап жерді басқаның,
Қайратым мол деп тасқаның –
Бәрі күннің арқасы,
Әйтпесе қолынан келмейді басқаның.

(Аударушы: Телжан)

36. ТАМШЫНЫҢ ТАРИҚЫ

Төсін керіп, көк теңіз айнадай жарқырайды. Бір топ тамшы күн шуақта жарысып ойнайды, дірілдейді, қалтырайды. Ішінде біреуі тым еркелейді. Жолдастарының төбесіне ырғып мінеді, мөлтілдейді. Бір кезде ерке тамшының бұлтқа көтерілгісі келді; биіктен теңіз бен жерге көз жібергісі келді.

Ерке тамшы күнге жалына бастады: «Тілегім бер, жоғары көтер», – деп қақсады. Жарық күнге нәрестенің ерлігі ұнады – тамшығақарай сәулелерін қуады. Сәулелер тамшыны қыздырды, қойнына қысты көзге ілінбейтін бу болып, тамшы аспанға ұшты. Жалғыз тамшының жолда іші пысады, сондықтан оның жанына сәулелері тағы жолдастарын қосады.

Ә дегенше тамшылар жоғары көтерілді, бұларды аспанға жел айдап жөнелді. Жел ышқынады, күрсінеді, теңіз үстімен ұйытқып келеді. Тамшылар қызықпен құстан да шапшаң шабады, көзді ашып-жұмған-

ша талай жерлер артында қалады. Бір кезде теңіз де көзден жоғалады. Ауылдарды, қалаларды, далаларды көріп тамшылар қуанады.

Таңданып көрмеген жерін тамшы қарайды, сүйтіп,күннің батқанын байқамайды, түн болады. Салқын соғады. Енді тамшымыз қайда қорғалайды? Жерге түсіп гүлге орануға ойланады.

Жайлап тамшы төмен ұшады, бір мезгілде будан шығып суға түседі. Сүйтіп, гүл жапырағының үстіне барып жатады, әр-беріден соң сарғайып белден таң атады. Көкжиектен күн көрінеді, қуанып тамшы сәлем береді.

«Жарық күнім, мені ал, – дейді, көтеріп көкке тез бар», – дейді. Тамшы сөзін айтып болмай, бу боп көкке кетті, зулады. Талай жерді дем сәтте алды, тау, тас, дала артта қалды.

Күн бек тыншу, өте ыссы еді. Ерке тамшы жолдастарымен жерге түсеміз деді. Бұлар күнге жалынады: «Бізді теңізге жіберсең не ғылады!. Күн бұлардың сөзін тыңдады, нәрестелерді біріне-бірін қосақтап жинады. Енді қара бұлт шығады, қалың тұман ішінде жолдастар біріне-бірі тығылады; ақырында үлкені тамшы болады, тамшылар төмен сорғалады. Нәресте тамшы жерге тырс етіп түседі, түскенінде шуылдап, сылпылдап, сырылдағанын құлақ есітеді. Бірақ адамдар масайрап күліседі: «Жаңбыр жауды» деседі.

Тамшымыз келіп үлкен тасқа соғылады, ырғып түсіп басқа жолдастарымен қосылады. Тамшылар жиылып, сел болады. Сел жиылып, сай толады. Тамшы ілгері аға береді, аралап талай жерді көреді.

Сол кезде қатынға су керек еді, шелек алып өзенге келеді. Шелекпен қатын су алады, тамшымыз шелек ішіне барады. Сумен қатын кір жуып, жайып қойады,

күн көтеріліп, тамшымыз тағы бу болады. Бу көзге ілінбей, жоғары шығады. Көкте мұны тағы жел қуады. Көп уақыт тынбай тамшымыз жолаушылайды. Енді күн мұны көпке шейін тыныштандыруға ойлайды.

Жел ойнақтап тамшыны батысқа ала жөнеледі. Тынбай ілгері айдап келеді, тамшы да бірге ұшып кетеді. Бір кезде жалпақ ақ даланың үстінен өтеді. Бұл жеріміз Қазақстан еді. Қыс болып, жер бетін қар басқан еді.

Тамшы қатты тоңа бастайды, тоңып түсі оңа бастайды. Тоңа, тоңа қатайады, жалтырайды, ағарады, жепжеңіл әдемі жұлдыз бола қалады. Түйдек-түйдек ақ жұлдыздар төмен түседі. Адамдар «қар жауды»деседі.

Кішкене жолаушымыз далаға түсті. Қатты ұйқыға кірді суық жел есті – жарты жылдай тамшы ұйқымен болады. Бірте-бірте күн ұзарады, бір кезде жылы жел соғады.

Күн қыздырып, қар еріп, ағады. Қатқан тамшы тағы суға айналады. Тамшылар бірігіп көбейе бастады, сайсаламен жүгіре бастады. Лайланды, шуылдады, бұлдырлады, ақырында жыраға келіп құлады.

Жолшыбай бұларға басқа тамшылар құлайды. Бірте-бірте өзен ұлғайды. Бір кезде бұлар үлкен өзенге жетеді. Алдымен таныс тамшымыз өзенге жүгіріп келіп беріп кетеді.

Ормандар, қалалар, таулар артта қалады, сылдыр қағып тамшылар әлі тынбай жүгіріп барады. Бір кезде көрінбей жер де артта қалады. Өзеннің уақ толқындарына таудай-таудай ашшы толқындар қарсы шығады. Жолаушылап қайтқан балаларын теңіз құшағын жайып қарсы алады, қуанады, күледі; сүйтіп, тамшымыз тағы үйіне қайтып келеді. Көрген-білгенін туғандарына келіп, сөйлейді.

(Аударушы: Телжан)

37. ДҮНИЕ ҚАНДАЙ?

Атақты есепші Ейлер діншіл еді. Берлиннің бір молдасы Ейлерге: «Қалық діннен айрылған: мен шіркеуде дүниені қандай тамаша қылып Құдай жаратқан десем, өткен пилософтардың айтқанын айтсам, дін кітабының анасы «Библиа» сөзін сөйлесем, жарты кісі мені тыңдамайды, жарты кісі не қалғып кетеді, не мен сөйлеп тұрғанда, шіркеуді тастап шығып кетеді», – деді қамқор молда.

Сонда Ейлер молдаға: «Ескі пилософты, «Библианы» жауып қойып, осы күні дүниеге білім қалай тарайды, соны жұртыңа айтып қарашы. Ел құлақ қоймаған насиқатқа грек пилософы Анаксагор айтқан деп, күннің үлкендігі грек аралы Пелепенстей деген шығарсын, енді екі де екі 4 болса, осындай анық есеппен есептеген күн жерден бір миллион үш жүз мың қайтара үлкен (1.300. 000).

Он пұт бидайды бір жерге төгіп жаңа бір бидайды тастаса, көп бидай күн, бір бидай жер болады. Ииупитер 1300, Сатурн жұлдыздары 900 қайтара жерден зор.

Жұлдыз бен жұлдыз арасы, жер мен жұлдыз арасы шақырыммен өлшеуге келмейді, мұның кезі күннің жарығының жүйріктігі болсын, күннің жарығы бір секондте 288 шақырым жүреді. Ал енді мынаған қараңыз: бір жұлдыздың жарығы жерге шейін 3 жылдан кем жүрмейді. Ал тағы көп жұлдыздар бар: бұлардың жарығы жерге шейін он, жиырма, елу, жүз жыл жүреді. Сонда жерге жетеді. Тағы мынаған қараңыз: кей жұлдыздар жоғалып, ұшып кеткеннен кейін неше мың жыл жердегі бізге көрініп тұрады. Жоғалардағы жарқ еткен жарығы неше мың жылда ғана жерге келіп жеткені сол болады».

Ейлердің молдаға берген ақылы осы. Бір күні мөлиіп молда Ейлерге келіп: «Ай, Ейлер-ай! Адам баласы шіркеудің, Құдайдың қадырын ұмытты. Мен сенің айтқаныңды қылып едім, мені құрметтеп қабыл алды», – деді молда.

Сүйтіп, дүние біздің жерден үлкен көрінеді. Ал жер қандай?

Жер жұмыртқадай домалақ. Жерді тап ортасынан тесіп, өлшесек бір шеті мен бір шеті 12 мың шақырым болады, жердің белдеуі 38 мың шақырым болады.

Ай қандай?

Жер айдан 49 қайтара зор. Ай мен жердің арасы 360 мың шақырым. Тоқтамай бұлаң құйрықпен отырған қазақ 7 жылда Жерден айға барар еді.

Күн мен жердің арасы шақырыммен санасақ, саны оқуға қиын сипыр болар еді. Сағатына 60 шақырым жүретін темір жолдың арбасы тоқтамай жүре берсе, 266 жылда Жерден күнге жетер еді. Бір шақырымға бір тиін алса, темір жолдың белеті бір милліон 400 мың сом болар еді.

(Қыр баласы)

38. ЛЕНИН

Адам баласының тариқына қарасақ, әр қалықтың өз заманында белгілі бір көш басшысы болған. Әр заманның өзіне ылайық, білгір, жүйрік, данышпандары шыққан. Бұлардың қай-қайсысы болса да, әділдік заңының таразысына тартылғанда, бірлі-жарымы болмаса, көптің тағдырын шешкен, шын адамшылыққа баға бергендері аз-ақ еді. Осылардың бәріне, шетінен қылға тізіп баға беріп өткенде, кешегі атағы жер жарып

шыққан, В.И.Ленин-Улианов деген кісі, бұ заманның пайғамбары деуге болатын еді.

Сабаз бүкіл жер жүзінің езілген, кедей, жұмыскер табына адалдық, адамдықтың жолын ашып, бостандық әперіп, дүние жүзін жауыздық қаптап, бұзықтық өрбіген, уақытта, бұлттан шыққан күндей болып, жылағайды күлдіріп, талайды масайратқан қайран ер!

Осы 24-інші жылы дүйсенбі күні 21-інші ғинуарда опат болды. Ленин жолдас бұдан 54 жыл бұрын 2-нші Александр патшалық құрып тұрғанда, Сімбір қаласында 1870 жылы туды. Ленин жасынан-ақ талапты, өткір, жігерлі болды. Қолға алған ісін айақтамай тынбайтын, ынталы, тағанды, қандай іске болса да тексерулі болды. Оқуды әуелі гимназиада оқыды. Гимназианы бітірген кезде, оның үй іші бақытсыздыққа ұшырап, патшаға қарсы болғандығы үшін, ағасы Александрді 3-ші Александр патша дарға асып өлтірген.

Ағасы өліп, Ленин қажи қоймады, қайта онан жаман залым өкіметтің қармағынан құтқаруға, кедей, жұмыскерлердің арасында қызмет істей бастады.

Ол сол уақытта Қазан университетіне түсіп оқыды. Оқуының алғашқы жылдарында-ақ өкіметке қарсылық жасаған студенттердің ісіне қатысқаны үшін, университеттен қуылып, Кукушкин деген жерге жер аударылады. Қанша бейнет көрсе де, қоймай жүріп 1891-1892 жылдарда емтиқан ұстап, университета бітіріп кетеді.

1894 жылы Петербор келіп, жұмыскерлердің арасында бірнеше ұйым ашып, өзінің тілектес жолдастарымен бірге қызмет етеді. Политсиа бұлардың соңына түсіп, ақырында қолға түсіп, жеке-жеке тұтқын қылып

жолдастарын абақтыға жабады да, Лениндi Сібірдегі Лена деген өзеннің бойындағы жерге айдап жібереді.

Бұ кісінің Ленин атануы да, әлгі Ленадан шықса керек. Бұл оқиғасы 1895-1897 жылдарда, бұл жүрісінде де Лениннің қалықты қысымшылықтан құтқару үшін еткен қызметі жұмыскерлерді сотсиализм жолымен таныстыруы, шығарған кітаптары толып жатыр. Айдалса да, жай жүрсе де, өмірін жұмыскерлердің арасында өткізді. Сол жүргендегі уақытын кітапқана, газет, жорнал редактсиасында алатын болды. Одан 1900 жылдарда, шет мемлекеттерге барып «Ұшқын» дейтін газет шығарады. Лениннің бұл газеті талайдың көзін ашты. Ленин бұл газетінде сотсиализм жолында марксистпін деп жүрген мырзалардың адасқандығын айқын ашып беріп, жол көрсетіп жүрді. Олардың түбінде шын марксист бола алмайтындығын біліп, 1903 жылғы Швейтсариада болған сотсиал-демократтардың жиылысында көпшілік жағын алып, өзіне ергендерді бөліп әкетті. Бұдан кейінгі Лениннің істеген жұмыстары толып жатыр. Лениннің атылған оқ, шабылған қылыштың астында жүріп, жауыздықпен алысуы босқа кетпей, 30 жылдай өмірін өксітіп салған жол, көрсеткен үлгісінің арқасында, күн шығыс қалқына, оның ішінде жердің алты бөлігінің бірін билеген Ресей қалқына бостандық туғызып, құрдастық, туысқандық туын тікті. Коммунизм жолын бастап шығарған Маркс десек, түйінін шешіп, тотын аршып, қазып шығарған Ленин болатын. Лениннің білімін, ақылын басқа адамға балауға болмайды.

Лениннің кім екенін, оның қызметін, әділдігін түгел жазсақ, үлкен бір кітап жазу керек болады.

(Сәрсенбіұлы)

39. ЛЕНИН ЖӘНЕ ОРТАҚШЫЛ ПАРТИАСЫ

Ресейдің ортақшыл партиасының тариқы Ленинмен байлаулы, үйткені партияны бастап партия қылып құрып, жөнге салып, неше түрлі қатерлі замандардан шаң жұқтырмай алып шығып, октебір төңкерісінен соң ортақшыл партиасын өкіметтік партиа болуға жеткізген Ленин жолдас еді.

Осы күнгі ортақшылдар партиасы әуелден бұл атақпен жүрген жоқ. Бұрын партианың есімі «Жалшылардың сотсиал-демократ партиасы» деген еді. Ертеден-ақ бұл партиа екі жолға түсіп кетті: меншевик және болшевик жолы.

Меншевиктер – жалшылар әлі тап болып жеткен жоқ, соның үшін Ресейде жалшылар төңкерісі де болуға мүмкін емес. Төңкеріс байлардыкі ғана болады, жалшылар соларға көмектес болып, бірлі-жарымды шаруалық мақсаттарды ғана көздеу керек жана партиаға мүшелікке партианың жолын танып, партиалық салымды өтеген кісі алынсын деді.

Ленин: Жоқ, жалшылар тап болып жетісуге айналды. Ресейде жалшылар төңкерісі ғана үстем болуға тиісті. Төңкерісте жалшыларға байлар жолдас болмайды. Патшадан жана алпауыттардан тайақ жеп жүрген қара шаруалар ғана жолдас болады. Партиалық салымды өтеген кісіні ғана алуға болмайды. Онда партиаға кім болса сол кіріп, партианың таптық сипаты жойылады. Партиаға мүше болушы партиа ұйымдарына қызмет етуге міндетті болсын, сонда ғана партиа шын төңкерісшілер партиасы болады», – деді.

Ондағы Лениннің мақсаты партианы жаман адамдардан сақтап, шын таптық төңкерісшіл партиа қылып шығару еді.

Осындай сайасатпен ғана бөтен жалшылар партиасымыз дегендер тозып, жалшылардан сырт айналып, майданда байлар жағына шығып кеткенде, жалғыз-ақ болшевик партиасы жалшылардың тап күресін басқарып, жолдан таймастан келді. Кейбіреулер партианы жоғарыдан билеп-төстеу керек емес, еркіншілік болсын дегенді шығарды. Бұған да жолдас Ленин тиісті төтепкі берді. Мұндай қысылшаң, тар заманда партианы бос ұстау, партианы дұшпандар жойсын деген. Партиа жаңа партианың басқарған жалшылар табын сүйген төңкерісшіл партиада қатаң тәртіп жүргізу керек деді. Бұған шыдамай қобалжығандарға Ленин қолды бір-ақ сілтеуші еді.

20 жылдай партиа көсемі болып, жолдас Ленин осы ұстаған негізгі жолдан танбастан келіп, заманының өзгеруіне қарай, партианың өзі ара аралас қатынас жаңа партианың партиадан тыс жалшылар, қара шаруалармен қатынасы туралы істі замананың жағдайына қарай жаңылмай, дәл орындаумен келді.

Меншевиктер талай Ленинге қарсы үгіт ашып, жалшыларды өздеріне аудармақшы болды жана жалшылардың да қобалжыған уақыттары болды. Бірақ нақ төңкеріс күресіне келгенде іс жүзінде жалшылар кімнің дос, кімнің қас екенін айырып шыға келуші еді. Сонымен ғана жалшылар октебір төңкерісінде меншевиктерден сырт айналып (шынында меншевиктер жалшылардан сырт айналып кетті), болшевиктер артынан кетті.

Жолдас Лениннің ұстаған осындай қатаң, жолдарының арқасында партианың абыройы артып, өзі де күшейіп, неше қысылшаң уақыттардан шаң жұқтырмастан таза таптық партиа күйінде келді.

Жиырма жылдай партианы басқарып жүргендегі Ленин жолдастың өзгертпестен ұстаған жолы: партианың кеулі болған құрылыс ұйымдарын жана қатаң тәртіпті жоймау керек. Сонда ғана жалшылар үстемдігі сақталады.

(Жағыпар)

40. ҚУАНЫШТЫ КҮН

Бүгін 30-ыншы декабір. Не себепті болса да бір мейрам, бүгін кеңседе жұмыс жоқ, қол бос. Орынборда елдегідей ат үстіне мініп, ауыл қыдырып, көңіл сергіту жоқ болып, бұлайғы күнде өнемейін кеңсе жұмысы кісіні басыр жасайтындықтан, мейрам күні қадірлі таныстарыңа жолығасың, жүресің, қыдырасын, бірталай көңіл көтересің. Күн мейрам. Елегізіп, көңілім әр жолға бір талпынды. Күннің сәске уақыты. Көңілім енді түс болады, онан кеш болады, түн болады, ұйықтайтын уақыт келеді, ертең қайтадан кеңсеге барып, жұмысқа байланасың деп, қалған уақытты азсынып, көншімегендей, бір азырақ бой жазып, көңіл көтеріп қайтуға, бөлмемнен шығып, көшеге жүрдім. Бүгінгі мейрамға бола болып тұрғандай, күн өте жылы, көшенің екі бетіндегі сиректеу-сиректеу теректердің басын зердің шоғындай көркем боз қыраулар ұстаған.

Бассаң бетке соғылғандай жел жоқ. Жер бетіндегі кірлі қардың бетін боз қырау жауып, көшенің екі бойы жайып салған киіздей теп-тегіс. Тек қана ийуілдегі тас төбеге таман шақырайып келіп, ажырайып тұратын күн бүгін де әдеттегіше бесіндіктен бері шықпай, биік үйдің төбелерінің іргелігін бетіне ұстай-

ды, тасаланады. Мені әбден сағынсын, болмаса ызалансын деп көңілімді біліп-қойғандай құрттай көрінсе, үйдің тасасына түсіп ала жоғалады. Бүгін бір жақта үлкен той болып жатқандай, ерсіл-қарсыл кісі тасып, соғылысқан езбозшіктер. Көшені қақ жарып, быж-быж етіп, жындай толкып гүрілдеген аптомобилдер. Бәрі де көшенің бұрмаларынан, атой беріп құрттай қайнап сапырылысқан. Күннің бүгінгі әсем тұрысын таңғынған сиақты, көшенің екі бетінде қарашадай қатар түзеп, әрлі-берлі қадаңдап басып жүріске түскен, өңшең әп-әдемі адамдар. Бәрі де көңілді, бәрі де шат.

Қай бір жерлерде дырау етіп алдына қойған қазақ мектептерінің атағы. Бір кісінің баласындай, бір түсті киіммен киініп есіктерінің алдына қызыл керіске түсіп, сөз жоніне таласып жатқан балалар. Осының бәрін көріп келем. Көрген сайын әр түрлі ой, бойымды билеп, терең қиалға шомып келем. Көшеде келе жатқан сүлдем, көңілім қазақ сақарасын кезіп жатыр, осындай жақсы күнде қой соңына салған қазақ кедейінің баласына барып жүр. Кедейдің тұрба қондырып, терезесін жылтитқан, жападай қыстауын көріп жүр. Қазақ кедейінің қайткенде ұлтанды ел болып, бір орынға қалай қор төгерін, қазақ қызының не қылғанда көзі ашылып, қорлықтан құтылатын мүмкіндігін көздеп жүр. Тосыннан құлағыма көңілді лепілдетіп, қазақ Кызының сыңғырлаған әні естіле қалды. Әлдене деп тыңдай қалдым. «Қасірет-шерің жойылды, малға сату қойылды, көтер енді бойыңды», – деген сөз анық естілді құлағыма. Не екенін түсіне алмай, мына сөзге бүтін қазақ қызы жиылып келіп ән салғандай, қорлықтағы мен ойлаған қатын, қыздар да осының ішінде жүргендей көріп, қасымдағы кісілерді иығыммен қаға көшенің бұрмасына шықтым.

Жүрегім жарылып кете жаздады. Орынбордың көшесін қақ жарып, қарсы алдына қызыл туды көтеріп ән салып келе жатқан қазақ қыздары, бұларды қошеметтеп сан-сапат кісі топ жасаған.

Кең сақарада, жазық қырдың қиыр ұшына жететін қоңыраудай таза дауыстарымен бір ауыздан: «Қасірет-шерің жойылды, малға сату қойылды, көтер енді бойыңды», – деп, күңірентіп келеді, алдында қызыл ту.

Қызыл ту желбірейді. Қазақ әйелдері қызыл туды бастарына көтеріп, көлеңдетіп келеді. Жүгіріп барып сұрап қалсам, бүгін 30-ыншы декабір, қазақ сақарасында қалың малды қалдыру, көп қатын алуды жойыу туралы әділ заңының шыққан күні екен. Қуанғаннан не дерімді білмедім. Көңілдегі шаттыққа шыдай алмай: «Қасірет-шерің жойылды, малға сату қойылды, енді көтер бойыңды», – деп, мен де бірге айқайлап, дауысымды қостым.

(Ғ. Сұлтанұлы)

قازاقستان وقىۋ كەمەسەرىيەتى.

بايتۇرسىن ۇلى اقمەت.

ساۋات اشقىش

دىبىس ءادىس جولى مەن
تارتىپتەلگەن قازاقشا ءالىپبي.

ساۋاتسىز ۇلكەندەر ءۇشىن 1-كىتاب

سەمەيدەگى گۇبىرنەلىك باسپاسى «گۇب-نيزدات»تىڭ باسپاقاناسى.
1926-جىل.

جەر ئۇزىننىڭ جالشىلارى بىرگىگىدەر!

بايتۇرسىن ۋلى اقىمىت.

ساۋات اشقىش

ئىبىس ئادىس جولى مەن
تارتىبتەلگەن قازاقشا ئالىبىي.

ساۋاتسىز ۋلكەندەر
ئۇشىن 1 - كىتاب

БУКВАРЬ
для взрослых
АХ. БАЙТУРСУНОВ

باسىمىرىشى قازاقستان وقۋ كەمەسەرىيەتى.

Народный Комиссариат Просвещения К. С. С. Р.
1926 г.

Байтұрсынов, А.

Сауат ашқыш [Мәтін] : дыбыс әдіс жолымен тәртіптелген қазақша әліп-би / А. Байтұрсынов ; Қазақстан оқу комиссарияты. – сауатсыз үлкендер үшін 1- кітап. – Семей : Семейдің губерниялық баспасы, 1926. – 83 б.

Араб графикасымен.

095642 19585 РК

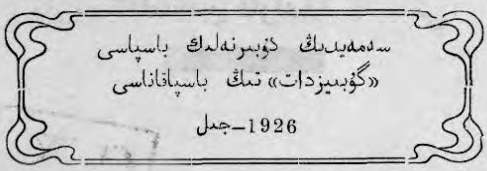

Гублито № 285 Тираж 7400

Типография Семипалатинского Губернского Издательства.

ا-ر-ز*

ا	ا	ر	ز	زار
ر	ز	ا	ا	
ار	از	ا-را	ا-زا	ا-زار

ار، ارا، از، ازا، ارار، ازار، زار.

*) بۇل ئۇش قارىپتى ۋىرەتمۇ ئۇشىن، ئۆەلى، ئار قايسىسىن بولەك-بولەك قاغازغا ۋاسكەن ەتىب جازىب، ئار قايسىسىن بولەك-بولەك كوىسەتمۇ كەرەك. وقىۋشىلار ئار ئىرىدىن جاشىلماستىي بولىب بىلگەنىمەن كەيىن البىمىگە قاراتىب وقىتمۇ كەرەك.

ا ل ا ل *)

ا	ا	الار	ار	زار
ل	لا	ارا	ارلا	زارلا
ال	الا	ارال	ارلار	زارلار

ال، الا، الار، ارا، ارال، ارلا، ارلار، از، ازا، ازار، زار، زارلا، زارلار.

س س س

اس	سال	ساس	راس
اسا	سالا	ساسار	سارا
اسار	سالار	ساز	ارلاس

ساز، از، اس، اسار، السا، الار، سالسا، سالار، ازسا، ازار.

*) بۇل جەردە ايتمۇ كەرەك: كەڭي قارىپتار كەلەسى قارىپتار مەن جالعاسادى، كەڭي قارىپتار جالعاسبايدى دەپ. «ا»، «ر»، «ز» جالعاسبايتۇن قارىپتار؛ «ل» جالعاساتۇن قارىپ، بۇعان قارىپ جالعاردا، قۇيرىعىن كەسىپ قىسقارتامىز دەۋ كەرەك. مۇنان باسقا جالعاساتۇن قارىپتار تۇۋرالىدا وسىنى ايتمۇ ءتىيىس.

ت ثت ت

ات	تازا	تاس	ساتار
اتا	تار	تاتار	ارتار
تاز	تارا	سات	تارتار

ات سات. تال تارت. اس اسات. الا ات. تاس
تازا. ارال تار. تاتار ات ساتار. سارت الار.

و و

ور	سور	زورلا	تور
وت	سورار	ول	تورلا
وتار	زور	ولار	تورلار

ات وزار. تور توزار. ورتا تولار. ولار ارتار.
ل تارتار. وراز وسال. ورال وزار.

ن ن ن

ون	تانا	سان	سونا
تون	نان	سانا	وننان
انا	نار	سانار	تونان

نان ان. نار زور. اتان ارزان. ون تانا. ات ازار. تون توزار. اسان اتار. اتانان نار زور. اسانان وسان وزار.

ق ق ق

اق	تاقا	ساقال	قولقا
وق	ساق	قاتار	قالقا
تاق	ساقا	قول	قالقان

قار اق. قارت ساق. قازان قارا. قازاق توق قوس الاسا. قوناق قونار. اق قارا ارالاس. قازاق تاتار قارالاس. اسان، وقاس قوستاس.

ب ب ب

وب	بالا	بور	ازبار
وبال	ساب	بوران	قان
بال	سابان	تابان	قانباس

ات البار. نار بوتا. بولات بالتا. نان قالتا. قار بورار. بوران بولار. بوقان بافان الار. قوقال سابان سالار.

د د ی

اری	قانی	سدریق	دریس
اریق	التی	تق	قمن
ازیق	سالتی	سس	قمنی

وت بار. ورتن تار. ازیق ارزان. ساریق اریق. التی اسق. قمریق قمز. وتمز بالتق. ون سدریق. بالا وریق تارتار. قاتمن قاب توقمر.

ۋ ۇ

اۋ	تاۋ	تاۋ	تابىۋ
اۋا	تاۋىق	قاۋىن	تانىۋ
اۋار	ارىۋ	سالىۋ	ساۋىۋ

اق وتاۋ. اسقار تاۋ. اساۋ اتان. سارى قاۋىن. ساۋلىق ساۋىن. بالاۋ اس. تاۋ تاراۋ. اۋىل السس بالىق اۋلاۋ. وراق وىىۋ. اۋىىۋ ات. تال ساباۋ.

ۇ ۋ

ۇر	تۇر	بۇق	قۇلان
ۇرا	تۇرا	بۇقا	قۇۋان
ۇل	تۇۋ	بۇۋ	قۇۋات

بۇزىق بۇزار. قۇلىن تۇۋلار. قۇنان قۇلا. قۇۋلىق سۇر. قۇراق قۇۋ. وتىن سۇۋ. تۇرا تۇر. تۇۋرا بۇر. قۇر اتقا قۇىىق سال.

ج ج ج

جات	جول	جۇل	باج
جاتار	جوتا	جۇلقى	تاج
جاتاق	جوسا	جۇلقىۋ	ولجا

وت جانار. جول تار. ات جاتار. جوسا قىزىل. جۇلىن ۇزىن. قار جۇقا. جار جاقىن. قانجار قارىڭ. جاتقان جاتاق. جاتاق اتاق. ۇرىس جانجال.

ش ش ش

اش	شالا	قاش	شورتان
اشار	شاق	قاشىۋ	شولاق
شال	شاقشا	قاشان	شوشاق

اشىۋ باش. شاشىۋ شاش. شولاق شاش. جولاق الاشا. شال شارشار. شابان ات. قارا شانا. قۇلاش ارقان. قۇشاق وتىن.

م ه ه

تام	شام	مول	الما
تاماق	شاما	مولا	الماس
تامشی	شامالی	مولالی	تانماس

مال امان. ماس جامان. تامشی تامار. مالتا اششی. سۇۋ تۇششی. التىن سالماقتی. مامدق جۇمساق. سىرماق قاتتی. جالشی مال تابار. بالىق قارماق قابار.

ع ع ع

اعا	اعىن	العىر	جالعىز
اعاش	شاعىل	شالعىر	قالعان
شاعىم	ساعىم	تارعىل	جالعان

ات تاعالات. تاعالی ات. جورعا ات. جورعا جورعالات. شاعان اعاش. ساعىم بۇۋ. العىر تازی. اعىن سۇۋ. ومار جارعىش. مۇرات سىرعىش.

د ل

ادام	ادىر	جىلدام	بارىدى
ادال	ادىم	الدى	بالداق
اداس	دوعا	قالدى	ساندىق

ادىر ادام. دابىل جول. جىلدام جازىق. ومارعا وقاس جولداس. الدىندا ارىا، ارتىندا ات. ادالدىق ارلى ادامنان تابىلادى. بۇزىق باسى بۇۋرىلدان.

پ پ پ

اپا	ارپا	توپىر	اقپان
اپان	پارا	پۇل	بالاپان
وپالا	دوپ	پىلان	وسپان

اسپان اشىق. قورا باتپاق. اققۇۋ اپپاق. شاپان شاپشاق. جاس جاپىراق. قارا توپىراق. ارپا استىق. سورپا تاماق. اقپاندا سۇۋىق. بولادى.

گ ك ق

الق	وك	سوكعى	شاكداق
تاك	وكدى	شاك	موكدى
تاكدا	سوكى	شاكى	موكداس

قاسقىر الق. دالا شاك. بالا توكدى. ماتا وكدى ات ماكقا. اسىق وكقا. شاپان جاكا. نار شاكداقتا جاتىر. تاكداعان تازعا جولىعار. ونىك اتى وكعار، مۇنىك اتى مىكجاسار.

ي ى ي

اي	تايار	بوي	قىي
اياز	وي	بويا	قىيىستق
تاي	ويلا	بويى	قىيىىن

اي جاىىق. باي ساراق. مايى جامان، شايى سۇيىق. قۇيشىسى جالاكاش. ساي سايعا قۇيادى، باي بايعا قۇيادى. ايىۇدان قورققان اعاشقا بارماس.

ئو ئۇ ئى ئا (*)

ور	ۇر	تىس	ئان
ئور	ئۇر	ئىس	ئاندىم
ون	ۇن	سىسىز	ئاندىڭ
ئون	ئۇن	ئىسىز	ئانى
ول	تۇز	تىس	ئىمان
ئول	ئۇز	ئىس	ئىساندىم
وت	تۇس	سىى	ئىساندىڭ
ئوت	ئۇس	ئىسى	ئىساندىمىز
توز	ئىسۇت	تىسى	ئىسانگىز
ئوز	ئىسۇتى	ئىتىسى	ئىمان

قامىس ور. قامشى ئور. وڭ ایاق. جاقسى ئوڭ. بوز ات. اق ئبوز. دوپتى ۇر. وتتى ئۇر. اق ۇن. اشدق ئۇن. مالشى مال باعىب ئجۇر. اتدڭ تورى. ئۇيدىڭ ئتورى. توعانىڭ ئتىلى. قاسقىر ئالدى. قويان ئالسىز.

*) «ئ» دایەكشى دەب اتلادى. الدىندا دایەكشى تۇرعان سوزجە شمشكە وقىلادى دەۋ كەرەك.

ه ه

ه ل	زه ر	مه ن	اۆ ه
ه ر	جه ر	مه نی	اۆ ره
ه ز	ته ر	مه نك	ته ره ك

دەم ال. دورباعا جەم سال. جەردە قار جۆقا. تەرەزە تەرلەب تۆر. سەن وقەدەك، مەن تىگدادەم. ئۆش جەردە بەس ـ ون بەس.

ك ك ك

ه ك	كه ل	كه م	كه ر ه ك
به ك	كه ت	كىله م	كۆ ر كه
به كىن	توك	كۆ لكى	ه ر كه

كۆن شىقتى. تۆمان سەر بلدى. ات كەر بلدى. كەلىنشەك تەزەك تەرەدى. سەر كە سەكىرەدى. كىيىك ورعىرى. تەكە قارعىيدى. كەمە جۆزەدى. كەسەرتكى جورعالايدى. كۆيكەنتاي ۆشادى.

گ گ گ

كوك	ەك	جەك	جىك
كوگى	ەگىن	جەگىن	جىگى
تۇك	شەگە	جەگىۋ	جىگەر
تۇگىن	شەگەن	ەگەۋ	جۇگەن

كوب جاساعان بىلمەس، كوب كورگەن بىلەر.
ئتۇبى بىرگە تۇتبەيدى. ەكسەك ەگىن، شەرسىن
تەگىن. بۇلـگەن ەلدەن بۇلدىرگە الما. جۇرگەن ايىققا
جورگەم بىلىنەدى. ئىر كورگەن ئىبلىس، ەكى كورگەن
تانىس. توسەگىگە قاراب، ايىعىگدى كوسىل.

قازاق تىلىندەگى دىبىستار جانە ولاردىڭ قارىپتارى (تاڭبالارى):

ا ب پ ت ج د ر ز س ش ع ق ک گ ڭ ل م ن و ۇ ۋ ە ى ي.

جانە جىگىشكەلىكتىڭ بەلگىسى «ء» (دايە كشى).

داۋىستى دىبىستاردىڭ تاڭبالارى:

ا و ۇ ە ى.

داۋىسسىز دىبىستاردىڭ تاڭبالارى:

ب پ ت ج د ر ز س ش ع ک گ ڭ ل م ن ۋ ي.

قازاق تۇتىنباعان مەن، باسقا تۇرىكتەردىڭ تۇتىنىۋىنان شىققاعان اراب الىپپەسىنىڭ قارىپتارى:

ث	چ	خ	(ح)	ذ	ص	ط	ظ	غ	ف
(تس)	(ش)	(ق)		(ز)	(س)	(ز)	(ت)	(ز)	(ع)	(ۋپ)

ھ (شارشاعاندا شىعاتۇن داۋىستىڭ ايىق ءۇنى)

1) تور ایعىر ئېيىدىڭ تاقپاقتارى.

بارلى، بارلى، بارلى تاۋ؛
باسى ەسەننىڭ دەنى ساۋ.
ۋىيقتاماسا، قاباق جاۋ.
دشبەي جۇرسە، تاماق جاۋ.
اردق اتقا قامشى جاۋ.
جىرتىق ۋىگە تامشى جاۋ.
ۋىرىسقاق بولسا، ۋلىڭ جاۋ.
كەرىسكەك بولسا، كەلىن جاۋ.
قاشاعان بولسا، اتىڭ جاۋ.
قارىسىا بولسا، قاتىن جاۋ.
تەنەگەن بولسا، بىيەڭ جاۋ.
سۇيكەنشەك بولسا، تۇيەڭ جاۋ.
تۇيەڭ مەنەن/ بىيەڭدى
الىب كەتسە جىيەن جاۋ.
ۋل ون بەسكە كەلگەنشە
قولعا ۋستاعان قوبىزدىڭ
ۋل ون بەستەن اسقان سوڭ،
ئتىل الماسا دوڭمىزدىڭ.
كوكبەكتەن ئوامب قاماسا،
جاسىندا كۇيەۋ الماسا،
كورىنگەن مەن ويناسا،
بارىنەن ۋاسكەن قىزدىڭ جاۋ.

(شورمان جىيعانىنان)

2) الشىن قارا جىگىت ئبي.

الشىن قارا جىگىت ئبي بالا كۇننىدە ئبىر اۋىلعا كەلسە، سول اۋىلدا تولە ئبي مەن ەدىگە ئبىر ۋلىكەن داۋ ئبىتىرىۋ جۇمىسىندا

جاتىر ەكەن. قارا جىگىت بوساغادان ورىن الىپ، سويلەسكەن سوزدەرىن تىڭداپ وتىرىپ، ئۇناتباي:

«اسقار تاۋ سەندە ئېر ئەمىس بار-
اسۇ نەگە بەرمەيسىن؟
قارا سۇۋ سەندە ئېر ئەمىس بار-
وتكەل نەگە بەرمەيسىن؟
بىيلەر سىزدە ئېر ئەمىس بار-
ەلگە تىزگىن بەرمەيسىز»

دەبتىدە ئۇيدەن شىعىب جۇرە بەرىبتى. بىيلەر قايتارىپ كىم بولاسىن دەپ ئۇجونىن سۇراغاندا، قارا جىگىت ايتادى:

«شەشەم قارا كۇك،
اكەم قاراشىعى ئتۇن.
پىشاعىم بار جەتەسىز؛
شەشەم بار نەكەسىز.
ئوزدىم تۇۋغان ئېر ئۇامىن
تەگىمدى سۇراب نە ەتەسىز؟»

بىيلەر تورگە وتىرغىزىپ، داۋ بىيلىگىن قارا جىگىتكە بەرىبتى. قارا جىگىت: «تۇلپاردىك ئوزى بىتبەس، تۇياغى كەتبەس دەگەن بۇرىنغىنىك جولى بار؛ كوبتەن كەلە جاتقان، توزغان مال ەكەن؛ ئجۇز جىلقىنىك تۇياغى ئجۇز تاي بولسىن» دەبتى. ەكى جاغى نرزا بولىپ تارابتى.

(شورمان جىيغانىنان)

---

3) اتا قوزى ئبي.

قازاقتىك ئېر قانىنىك زامانىندا، ەلدە ئېر اتا-قوزى دەگەن ئبي بولغان. ول ئبي سوزگە ئۇستا، شەشەن كىسى بولغان. ئبراق بۇل قان ونىك ئسوزىن ەلەك قىلا قويماسا كەرەك. ئبر

9–7072

كۆنى قان جولداستارى مەن سەيلگە شىعىب كەلە جاتسا، ئىبىر بۆيىردەن ئىبىر جالعىز ادام كەلە جاتقانىن كوربىب، قان جانىنداعى جولداستارىنان مىنا كەلە جاتقان كىم ەكەن دەپ سۆراسا، جانىنداعى جولداستارى ايتقان، بۆل بەلگىلى اتا قوزى عوي دەپ، سويتكەنشە بولماي اتا قوزى ئىبىي كەلىب قالادى. قان مەن اماندا سىب بولعاننان سوڭ قان تۆربىب اتا قوزىعا، ياپراي ئىسىز قالاي اريقسىز دەپ سۆراعان؛ سوندا اتا قوزى، قانعا ايتقانى: «تاقسىر قان مەن قالاي سەمىز بولايىن، ئۆلەڭدى جەردە وگىز سەمىرەدى، ئولىمدى جەردە مولدا سەمىرەدى، تارالىسىندا قاتىن سەمىرەدى، قايعىسىز قان سەمىرەدى، قازاقتىڭ جىلقىسىن قالماق الادى دەپ، ئىبىر تۆندە توعىز ويانىب، توقسان ويلاناسىن. ئىسۆيتىب ئىجۆربىب مەن قالاي سەمىرەيىن» دەگەن.

سوندا قان جانىنداعىلارىنا بۆل مۆنداي كىسى ەكەنىن ماعان بورىنىراق نەگە ايتبادىڭىزدار دەپ نە ايتارىن بىلە الماي ساسىپ قالعان دەيدى.

---

4) الدار كوسە.

الدار كوسە مەن شايتان بىرلەسىپ بۆيداي ەگەدى. ەگىن پىسكەن سوڭ وربىب، باستىرىپ، بۆيدايىن ئىبىر بولەك، سالامىن ئىبىر بولەك قويىپتى‌دا شايتانعا كورسەتىپ ايتىپتى: كوبىن الاسىن‌با؟ ازىن الاسىن‌با؟ دەپ، شايتان «كوبىن الامىن!» دەپتى. كوبى مىناۋ دەپ، سالامدى شايتانعا بەرىپ، بۆيداي بىتكەندى ئوزى الىپتى.

***

ئىبىر كۆنى الدار كوسە مەن شايتان ەكەۋى تۆلكى قۆۋىپ سوعىپ الىپ، قاي جاسى ۆلكەنىمىز الايىق دەيدى.

الدار كوسە شايتانعا: كانى سەن نەشەدە سەن؟ جاسىڭدى

ایت دەیدی. شایتان: مەن تۇۋغاندا كوك تاباقتاي عانا، جەر كەسەدەي عانا ەدى دەيدى. الدار كوسە ەكىرەب قويا بەردى. شايتان نەگە جىلايسىن دەيدى. مەنىڭ واگەن بالام ناق سول جىلى تۇۋىب ەدى، قۇرداس ەكەن اۋ، دەب جىلاب تۇرمەن دەبتى. ئسۇيتىب، الدار كوسە ۋلكەن شعىب، تۇلكىنى الادى.

---

5) قوجا ناسىر.

قوجا ناسىر جارلى بولعان ادام. ئىبر كۇنى جاياۋ كىرە تا- سىب كاسىب قىلىب، تاماق اسىراماق بولعان. بازارعا كەلىب جاياۋ كىرەشىلەردىڭ جانىندا تۇرعاندا، ئىبر ساندىق كەسە، شىنى-اياق، تاس تاباق سىياقتى شەتىن نارسەلەردى الىب باريۋعا جالداز- باقشى بولادى. نارسە بىيەسى ايتادى: «الىب باريۋ اقىشا، مەن ساعان ئۇش اۋىز بەك ماعانالى، قاسىيەتتى ئسوز ۋىرەتەمىن» دەيدى. اقشا باسقالاردان‌دا تابىلارعوي، مۇنىڭ قاسىيەتتى، زور ماعانالى ئسوزدىن ەستىب قالايىن دەگەن وي مەن، قوجا ناسىر جارايدى دەيدى.

ساندىقتى كوتەرىب بىيەسىنە ەرىب كەلە جاتىب، ئىبر از جەر جۇرگەن سوڭ «قانى قاسىيەتتى، ماعانالى ئسوزىڭىزدى ايتساڭىز ەكەن» دەيدى. جالداۋشى ايتادى: ئىبرىنشى ئسوز مىناۋ «ەگەردە بىرەۋ اشتىق توقتىقتان جاقسى دەسە، ەش ۋاقىتتا نانباعايسىن!» «جاقسى، بۇل بەك ماعانالى ئسوز ەكەن» دەيدى قوجا ناسىر.

تاعى ئىبر از جۇرگەن سوڭ، «ەندى، ەكىنشى ئسوزىڭدى ايتساڭ ەكەن» دەيدى. جالداۋشى ايتادى: ەكىنشى ئسوز مىناۋ: «اتتىدان جاياۋ ئجۇرىۋ جانعا تىنىش دەسە، ەش ۋاقىتتا نانباعايسىن» دەيدى. بۇدا زور ماعانالى ئسوز ەكەن دەيدى، قوجا ناسىر.

ئۇيىمىڭ جانىنا كەلىب قاقباعا كىرەردىڭ الدىندا تۇرىب، ەندى

ئۇشىنشى ئىسۇزىڭدى ايتساڭ ەكەن دەيدى. ئۇشىنشى ئىسۇزىم: «ەگەردە جاياۋ كىرەشىنىڭ سەنەندە اقىلسىزىراعى بار دەۋشى بولسا، اسىلان نانباعايسىن» دەيدى.

قوجا ناسىر توبەسىندەگى ساندەقتى جەرگە الىب قۇرىب، «ەگەردە بىرەۋ بۇ ساندەقتىڭ ىشىندە سىنباي قالعان نارسە بار دەسە، ەش ۋاقىتتا سەندە نانباعايسىن» دەيدى.

6) مۇڭكە ئىبي.

شەكتى ۋلى مۇڭكە ئىبي جەتى جاسىندا بىيلىك ايتىب، كىسى قۇنى داۋدى بىتىرگەن ەكەن دەيدى.

ئىبر سۇۋدىڭ بويىنا ئىبر باي اۋدالى كەلىب قونادى. سۇۋ بويىندا ئىبر توب بالا ويناب جۇرسە، بالالاردى كەلىب اۋىل بىيەسى اقساقال قۇۋالايدى. بايدىڭ ىستىنداعى اساۋلاۋ بايتال ەكەن. بالالاردىڭ بىرەۋى اتىن ۋركىتىب قالعاندا، بايدىڭ بوركى باسىنان ۋشىب، بايتالدىڭ الدىنا تۇسكەن كەزدە، بايتال تۇۋلاب باي جىعىلىب جان تاپسىرادى.

بايدىڭ ەلى بالالاردان قۇن الماق بولىب جىيىلادى. ئۇش كۇن، ئتورت كۇن جاتادى، بىتىسە المايدى؛ بەس كۇن، التى كۇن جاتادى، بىتىمگە كەلە المايدى. ئسۇيىتىب داعدارىب تۇرعان ۋاقىتتا ئىبر تايعا مىنگەن جەتى جاسار بالا كەلەدى. بالا قارابۇ تۇرادىدا بۇ جۇمىستىڭ بىيلىگىن ماعان بەرسەڭىز دەر، مەن بىتىرەيىن دەيدى. بالا ئىبر ايتادى، ەكى ايتادى-ونىڭ سوزىنە بالاسىنىب ەش كىم قۇلاق اسپايدى. اقىرىندا اقساقالدار داعدارىب، «وسى قوي اسىعى دەمەڭىز: قولىڭا جاقسا ساقاداي؛ جاسى كىشى دەمەڭىز: اقىلى جاقسا اتاداي» دەگەن قايدا؟ ماناعى بالا كىم بالاسى ەكەن؟ تاۋىب اكەلىڭدەرشى دەپ ىزدەتەدى. سۇراستىردىب بالانى تاۋىب اكەلەدى. بالانىڭ اتى مۇڭكە ەكەن. بالا كەلىب ايتادى: بىيلىكتى ماعان بەرسەڭىز دەر، مەنىڭ ايتاتۇن بىيلىگىم مىناۋ دەيدى:

«ەردىڭ قۇنى ئۆز جىلقى. بۇل سىتە تەنتەك تورتەۋ: ئاۋەلى ويناب جۇرگەن بالا تەنتەك؛ ەكىنشى، ونى قۇۋعان باي تەنتەك؛ ئۇشىنشى، ۋىرىكىكەن بايتال تەنتەك؛ ئۇتورتىنشى، باستان ۋشقان بورىك تەنتەك. ئۇتورت تەنتەككە ئۆز جىلقىنى ئبولىۋ كەرەك» دەيدى.

سوندا ئۆز جىلقىنىڭ ئۇش ئبولىمى بايدىڭ وزىنە ئۇسىب، ئىر ئبولىمىنعانا بالا جاعى تولەيدى. جۇرت بالا بىيلىگىنە ىرزا بولادى. سول بالا ئۇش جۇزگە بەلگىلى مۇڭكە ئبىي اتانىب، اتى اسپانعا شىعادى.

---

7) ئۇش مەرگەن.

ئۇش مەرگەن قۇس اتىۋعا شىعىب، كۇنى بويى ئۆجۇرىب، جاعىز شۇرەگەي اتىب الادى. ەلگە قايتباي ەكىنشى كۇنى تاعى قۇس اتباق بولىب، كولدىڭ باسىنا تۇنەمەك بولادى. وت جاعىب، شاينەكتى وتقا قويىب وتىرىب، ۋشەۋى شۇرەگەيدى قايتەمىز دەگەن سوزگە تۇسەدى. بۇل ۋىرەك ۋشەۋدىمىزدى تويعىزبايدى، بىرەۋىمىز جەۋ ئۆجون بولمايدى. مۇنى قالاي ەتەمىز دەيدى.

بۇلاردىڭ بىرەۋى قۇۋ جىگىت ەكەن؛ ول ايتادى: «مۇنى قالاي ەتەۋ اقىلىن مەن ايتايىن. ۋىرەكتى پىسىرەيىك. وراب قويايىق‌دا، جاتايىق، ۋىيقتايىق! كىم جاقسى ئتۇس كورسە، سول جەسىن ۋىرەكتى» دەيدى. دۇرىس دەپ، وسى اقىلدى ۋناتادى‌دا، ۋشەۋى شاي ئىشىب، ۋىرەكتى پىسىرىب، وراب قويىب، ۋىيقتاۋعا جاتادى.

ەكى جولداسى ۋىيقىعا كەتە بەرگەندەاق، قۇۋ جىگىت تۇرادى‌دا، ۋىرەكتى جەپ، ورنىن ۋىرەك وراعان سىياقتى قىلىپ، جاۋىب قويادى.

ەرتەڭ جولداستارى‌ويانعان سوڭ، قۇۋ سۇرايدى: «قانى جولداستار، نە ئتۇس كوردىڭدەر؟» دەپ.

بىرەۋى ايتادى: «مەن اق‌بوز ات ئمىنىپ، التىن تاج كىيىپ،

پادشا بولسب ئجۇر ەكەنمىن» دەيدى. ەكىنشىسى ايتادى: «مەن ۋجماققا كىردىب، قور قىزدارىن قۇشىب، كاۋسار سۇۋدىن ئىشىب، راقاتتا ئجۇر ەكەنمىن» دەيدى.

سوندا قۇۋ ايتادى: «ئىبرىك پاتشا بولغان سوڭ، ئىبرىك ۋجماققا كىرگەن سوڭ، وتقا پىسىرگەن ۋىرەكتى جەي قويماس دەب، مەن جەب قويدىم» دەيدى.

(التىنسارى ۋلىندىك كىتابىنان)

---

8) قۇۋلىق.

التاي ايمان دەگەن قۇۋ جىگىت جولداستارى مەن قىس كەزىندە قالا شىعىب، كەلە جاتىب، ادامى ولىگەن ئىبىر اۋرىلعا كەلەدى. ول اۋرىل مولداسى جوق اۋرىل ەكەن. ولىكىكە ىيمان ايتىۋعا ەش كىم تابىلماعان. كەلگەن قالاشىلاردان، ارالارىڭدا مولدالارىڭ جوقپا دەب سۇراعا سوڭ، ايمان: «بار، مەن مولدا ەدىم» دەيدى. ولىگى بار ئۇيدىڭ ادامى: «ولاي بولسا، ئجۇرىڭىز، ولىكىكە ىيمان ايتىڭىز، ىيمان بىلمەگەن سوڭ، ولەردە ايتا الماب ەدىك» دەيدى. ايمان: اتى كىم ەدى؟ دەب سۇرايدى.ـ اتى قازان‌قاب ەدى دەيدى.ـ ئۇي ىيەسى.

ايمان تۇك وقىۋ بىلمەيتۇن، قۇراننان قۇلاعىنا تىيەتۇن سوزدەردى‌عازا ايتا الاتۇن ادام، ىيمان ايت دەگەن سوڭ ەستىگەن سوزدەرىن تەردب ىيمان ايتقان بولادى:

اعوزبەللا مىناشايتان راجىم ئان‌اللا قازىيعۇل قاب، كالىيمات، شايبات، ئەئىيلاعا، ئىيلالايىن دەگەندە، ئۇي ىيەسى: اربۇاعىڭنان اينالايىن، التاي بابامنىڭ بالاسى اي! مانادان بەرى بىلمەي وتىرعان ئسوزىمىز تاب وسى ەدى، دەب جىلاب جىبەرەدى.

ىيمان ايتىب بولعان سوڭ، جانازاسىن‌دا شىعار دەب ئوتىنىب، شارىيعات پىدىياسىنا نە قوسادى ەكەن، دەب ئۇي ىيەسى سۇرايدى.

ايماننىڭ الدى مەن ويلايتۇنى جول ازىعى‌ـ ئىبىر تۇۋ قوي،

ئىر قاغاز شاي، ئىر شانا ئشوب، ونان كەمدى شارىيەات قوسىلىدى دەيدى ئوي بىەسى ايمانىنڭ ايتقانىن ستەيدى.

جانازا نامازىن وقىب تۇرىب، ايمان قۇلاق قاغىب، داۋىستاب: «مال تارا كىۋ، جان تارا كىۋ، ىيمان تارا كىۋ، ئىر قاداق شاي، ئىر قوي تارا كىۋ» دەگەندە، ارتىندا تۇرغان جولداسىدا وزىندەي موالدا بولسا كەرەك، ايمان ئومتىب تۇرغان شىعار دەگەن وي مەن ئسىنە سالايىن دەب سىىىرلاب «تۇرجاغۇنى» بار ەدى عوي دەيدى. ايمان: جانىڭ شىعىب باراما؟ جاشا كەلدى «تۇرجاغۇن» دەب، ەكى جاغىنا سالەم بەرەدىدە، اپارىب كومىگەدەر دەب، جۇرە بەرەدى.

(شورمان جىىغانىنان)

---

9) داۋكەستەر ئسوزى.

التاي ناۋ دەگەن كىسى «ئىيتىن جوقتاب قۇن سۇرايتۇن» وتە داۋكەس بولغان ناۋ بىر ۇدەن ەشكى داۋلاب، اقمىرزا بىيگە جۇگىنىسكە باربىتى. اقمىرزا ئىي سۇراغاندا، ناۋدىڭ ەشكىسىن سىيپاتتاغانى:

ساۋسام، بۇلاق ەدى؛
ئىشى تولغان ولاق ەدى؛
تەرىسى بۇتقا قاب ەدى؛
ئۇيىزى پىشاققا ساب ەدى؛
توقتى قارىن مايى بار ەدى؛
توقسان شاقپاق قۇرتى بار ەدى.
دەبتى.

اقمىرزا وسىنىڭ بىيلىگىن ئوزىڭ ايتشى دەگەندە، ناۋدىڭ ايتقان بىيلىگى:

ئىيىدىڭ بىيلىگىنە ئىىرات؛ ەشكىنىڭ موينىنا قوساق، سوڭىنا تىركەۋ؛ تورەشىگە تۇك جوق دەگەن.

اقمرزا «ال، ئبراق، ناۋ قۇردماي، داۋ قۇرىماس، ئومىرىك داۋ مەن وتىر» دەگەن.

***

ناۋ جولاۋشىلاب ئىبر جاقتان كەلە جاتسا، وزىننىك ار جاعىنان بىرەۋ ناسىبايىك بارما؟ مۇرنىم قاڭسىب ئولىب بارامىن دەيدى. ناۋ بار دەيدى.

اناۋ ارجاققا تۇرىب ناسىبايىك بولسا، اتشى دەيدى.

ناۋ شاقشاسىن سۇۋرىب الىب، ەردىك قاسىنا قاعىب-قاعىب، اۋزىنا سالىب جىبەرگەندە، ار جاقتاعى اتىنان مۇرتتاي ۇشىب، قۇلاب قالادى. ئىبر ازدان سوڭ تۇرىب، اتىن جالداب كەلىب، ناۋدان ناسىنباي اتادى.

ناسىباى اتىب تۇرىب، تامىر بولايىق شاقشاڭدى بەر؛ ئىبر شاقشانىك قولقاسىنا مەندە جارارمىن دەيدى. ناۋ شاقشاسىن بەرىب، اتى ئجونىن سۇراب، ئىبلىب الىب، ئجۇرىب كەتەدى.

ئىبر جىل وتكەن سوڭ، شاقشاسىنىك قولقاسىن الۇعا، ناۋ تامىردىن نزدەب بارادى. شاقشانى العان كىسى تۇتامداي سىمىر مۇيىزىنە نە الماقشى بولىب كەلدىك دەب، ناۋعا ئسوز بەرمەيدى. قاداالعان جەرىنەن قان اماي، ايىرلمايتۇن ناۋ، جابىسىب ايىرىلا قويىاما؟ ەكىۋى داۋلاسىب باعاناى بارلىباي بىيگە جۇگىنىسكە بارادى. ناۋدىك داۋكەس بالە ەكەنىن بىلگەننەن كەيىن، شاقشا العان كىسى ناۋدان بۇرىن بارىب، ئبىيدىك اۋزىن الىب قويادى.

ئبىي ەكەۋىنىك باسىن قوسىب وتىرىب، ناۋعا ايتادى: ە، ناۋ سونشا جەردەن ات قىيناب نزدەب كەلىب، جۇگىنىسكە تۇسكەندەي، قۇۋ مۇيىزىندە نە قاسىيەت بار دەى دەيدى.

ناۋ-ۋاي، نەسىن ايتاسىز! شاقشام جاقسى دەى؛ ناۋ تەكەنىك مۇيىزىنەن بىستەگەن ناقسى دەى.

قىمىق ئوي، ئتورت ات بىستەگەن كىسىنىك اقسى دەى؛ سەكسەن

مارجان كوزى بار ەدى؛ توقسان قوي، توعمز ات بولار دەگەن دستەگەن گىسىنىڭ ئسوزى بار ەدى؛ بەرگەن اقىنى ازسىنىب، تاۋ جايلايمىن دەب، بارشامدى الدى؛ وي قىستايمىن دەب، شوتىمدى الدى؛ قىر قىستايمىن دەب، بالتامدى الدى؛ قالاۋدىم دەب، بورتە اتىمدى الدى؛ جاۋ شابتى دەب، ئتورت اتىمدى الدى؛ قايقى كەلگەن قارا اتىمدى الدى؛ تەلىك قۇلاق سارى اتىمدى الدى؛ سارى اتتىڭ دۋەسى كىشكەنتاي عانا بىيەم ەدى؛ اكەسى تۇلپارعا جىيەن ەدى-دەيدى.

شاقشا العان كىسى ناۋدىڭ سوزىنەن قىسىلىپ، ساسقالاقتاپ، نە ايتارىن بىلە المايي:

«قىستىڭ قاتتى بولارىن ۋلاق بىلەر،
كۇننىڭ سۇۋىق بولارىن قۇلاق بىلەر؛
بەرگەن نارسەڭ تۇتامداي سىنىر ئمۇيىزى؛
تورەئمگىن بارلى ەكەڭ ئوزى اق بىلەر» دەيدى.

سوندا ناۋ تۇرىپ:

«قىستىڭ قاتتى بولارىن توقتى بىلەر؛
قارا قويىن *) جايىلىمى قوقتى كەلەر
پارا بەرىپ قويماساڭ، بارلى ەكەڭە
ايتباعان ئسوز ئمانىسىن بوقتى بىلەر!» - دەيدى.

بارلىبايي ئبىي العانىمدى ئبىلىپ قالعانىما ەكەن دەپ قىسىلىپ، «تورەشىدەن قالمايدى، ايتۇشىمدان قالادى» كوپ سويلەمەي، ناۋدىڭ اقىسىن بەر دەپ، شاقشا العانما اقىرىپتى. ناۋدى ەرتىپ اپارىپ، قاسقا توعىز بەرىپ، ىرزالاسىپتى.

(شورمان جىيعانىنان)

---

10) كوسەم بالا.

قالماق بەن قازاقتىڭ سوعىسىپ جۇرەتىن زامانىندا، ئبىر

*) قارا قويىن - ناۋ قىستاۋىنىڭ اتى.

سوعستا قالماق قازاقتی جەڭىب، قازاقتاردىڭ جىلقىلارىن الىب كەتكەن. قالماقتار جىلقىنى الىب بارعان سوڭ، ارتىنان قازاقتار كىمسى جىبەرگەن؛ ول جىبەرگەن كىمسىگە قالماقتىڭ قانى ايتقان: قازاق سەندەردەن ءۇش اۋىز ءسوز سۇرايمىن، سول سۇراعان سوزىمە جاۋاب تاۋىپ بەرسەڭدەر؛ جىلقىلارىڭدى قايتارامىن دەگەن؛ سول ءسوزدى، جىبەرگەن كىمسى دەلىنە ايتىپ كەلگەن. قازاقتىڭ باراتۇن ادام شىعا الماعان، ەگەر بارعان ادام جاۋاپ بەرە الماسا، قالماقتىڭ قانى باسىن الاتۇن بولعان سوڭ.

قالىق جىيىلىپ ءبىر ادامدا بارا الماي، ساسىپ تۇرعاندا، ءبىر جاس بالا كەلىپ، قالماققا جاۋاپ بەرىڭگە مەن بارامىن دەگەن. ءبىر ادام تابالماي تۇرعان قازاق قالقى بالاعا، بارساڭ بار دەسىپ قاۋلى قىلىسىپ، جىبەرمەكشى بولعان سوندا بالا ايتقان: ماعان ءبىر تۇيە، ءبىر ەشكىنىڭ تەكەسىن اكەلىپ بەرىڭدەر دەپ. قالىق سۇراعانىن تاۋىپ بەرگەن.

سول نارسە مەن قۇرالدى سايلاپ الىپ، جالعىز ءوزى ءجۇرىپ كەتكەن، جولدا كەلە جاتىپ ءبىر از قالىققا جولىعىپ، مەنىڭ جونىمدە كىمدەر بار دەپ سۇراعان قالىق بالاعا، باراتۇن جولىڭدا ءبىر بىلگىش دانىشپان ادام بار؛ سوعان سوعا كەت دەگەن. بالا جولدا كەز بولىپ، دانىشپاننىڭ ۇيىنە كەلىپ، سىرتتان سويلەپ قىلىپ تۇرعان؛ دانىشپان: بالام، ءتۇس! تابىسام قوناق استا ءبىر قوي، تابىماسام، ەكى قوي سويىپ بەرەرمىن، دەپ ۇيىنە قوندىرىپ، بالانى تاماققا تويدىرىپ، جاقسىلاپ جايلاپ جاتقىزادى. ەرتەڭىنە بالانى جونەتىرىندە، بالا دانىشپاننان سۇراعان: مەن قالماققا جاۋاپ بەرەمىن دەپ بارا جاتىرمىن، ءسىزدىڭ كەڭەسىڭىز ءبىر سوزىڭىزگە تۇسىنە الماديم دەپ، سوندا دانىشپان ايتقان، سىزگە تابىسام ءبىر قوي سويارمىن دەگەنىم: بويداق قويىم بولسا يا قىسىر قويىم بولسا، سونى سويارمىن دەپ ەدىم، ەگەر تابىماسام ەكى قوي سويارمىن دەگەنىم: بۇۋاز قوي سويارمىن دەگەنىم ەدى. سول

ۋاقىتتا بالا ماعان جولداس بولارلىق ادام ەكەن دەپ، قالماقتا بىرگە ەرتىپ الىپ كەتكەن. جولدا ئىر نەشە كۈن ئۇجۇرىپ، قالماقتىڭ شارىنە جاقىنداپ كەلىپ، كىرەيىن دەپ كەلە جاتسا، قالماقتىڭ شارىنە كىرەتۇن جولىنا ابايعا قويمان كوپ ئىيتى بار ەكەن. بۇلارعا قارسىلاسىپ جىبەرمەگەن سوڭ، ئىارىندە بالا اتىپ، قىرىپ تاستاپ، كىرىپ كەلە جاتسا، ئىيتتىڭ ئىارىن قىرىپ بىرەۋ كەلەدى دەپ قانعا قانار بارعان. قان شاقىرىپ كورسە، جاۋاپ بەرە كەلگەن قازاق بالاسى ەكەنىن بىلگەن. سەن بالاسىن، ەلىڭنىڭ ۋلىكەنى قايدا؟ دەگەن. بالا، ۋلىكەن دەسەڭ، تۇيە اكەلدىم دەگەن. قان، اقساقالىڭدى ايتامىن دەگەن. بالا، اقساقال دەسەڭ، ەشكىنىڭ تەكەسىن اكەلدىم؛ ساقالى ئىىر كەز دەگەن. قان، جوق ولاي سويلەمە؛ ادامدارىڭدى ايتامىن دەگەن. بالا، ادام دەسەڭ، ئوزىم كەلدىم دەگەن قان، ئىتىلىڭدى ئىتاڭىزى كەسسىن دەپ، جاۋابىنان توقتالىپ، ئىسوزىن قويعان.

---

11) ئىادىل ئىبىي.

ئىىر ادام دالادا جول جاعالاپ كەلە جاتسا، جايىلىپ جۇرگەن ئىىر تۇيە تۇيەگە ۋشىرايدى. بۇل ادام وزىنە جول اشىاق ئۇشىن قولىنداعى تاياعىن تۇيەلەرگە لاقتىرىپ جىبەردى. تاياعى قۇرعىر ۋشىپ بارىپ ئىىر تۇيەنىڭ كوزىن شىعارادى، تۇيەشى تۇيەنىڭ كوز قۇنىن داۋلادى. بۇل بالەدەن قۇتىلايىن دەپ تۇيەنىڭ كوزىن شىعارعان ادام تۇرا قاشىپتى. ئىىر بىيىك جاردىڭ كەمەرىنەن سەكىرىپ تۇسكەن ەكەن، سالماعى مەن كولەڭكەلەپ جار استىندا جاتقان ئىىر ئىىيشارا قارتتى باسىپ ولتىرەدى. مۇنى سول ماڭدا جۇرگەن قارتتىڭ بالاسى كورىپ قالادى.

جولاۋشى قاشادى. مۇنى قارتتىڭ بالاسى مەن تۇيەشى قۇۋىپ كەلەدى. سورلى قاشقىن ئىىر داريانىڭ جىيەگىنە كەلىپ جەتسە، قايىقشىعا ۋشىرايدى؛ ـ ساسقانىنان قايىقشىعا: «مەنى داريانىڭ

ار جاعىنا شىعارىب سال، ئىبر شىيرەك ەت بەرەيىن» دەيدى. قايىقشى قاشقىندى وتكىزدى: ال، ەندى قاشقىنىڭ قايىقشىغا بەرىۋگە ەتى جوق. نە قىلارىن بىلمەي، داغدارادى. قايىقشى قاشقىندى جاغاسىنان الىب جىبەرمەيدى. ئۇيىتىب تۇرغاندا كەينىگى ەكى داۋگەر كەلىب جەتتەدى. داۋگەر ەندى ۇشۇ بولادى: بىرەۋى تۇيەنىڭ كوزىن، ەكىنشىسى اتاسىنىڭ قۇنىن، ئۇشىنشىسى قايىق پۇلىن سۇرايدى. قاشقىن نە قىلارىن بىلمەيدى.

قايىقشى قاشقىنغا ايتادى:

ـ ەگەر تولەۋگەدەتىڭ بولماسا اياغىڭنىڭ بالتىرەتىن كەسىب بەر دەيدى.

بۇلار قانشا داۋلاسسادا، كەلىسە الماي، اقىرىندا سول ماڭداغى ئىبر دانىشبان بىيگە بارىب جۇگىنىسەدى.

ئىبي تۇيەشىگە ايتادى:

ـ ئاي، بالام، ئىبر تۇيەنى مەن اناداي جەرگە تۇرغىزايىن. سەن قولىڭا تاياق الىب، سول تۇيەنىڭ كوزىنە ئەدال تىيگىزسەڭ، تۇيەنىڭ كوزى تۇگىل، ئىبۇتىن تۇيەنىڭ ئوزىن تولەۋگە ۇكىم قىلايىن. تىيگىزە الماساڭ، ئوزىڭ جازالى بولاسىن.

بۇل سوزدەردى ەستىگەن سولڭ، تۇيەشى ويغا قالىب، داۋىن كەشىب كەتىب قالادى.

ئىبي ەندى قارتتىڭ بالاسىنا ايتادى:

ـ شىراغىم مەن وسى ادامدى (قاشقىندى) جاردىڭ استىنا جاتقىزىب قويايىن، سەن جارغا شىعىب ۇستىنە سەكىرىب ئۇتۇن؛ ەگەر ئوزىڭنىڭ ساالماغىڭ مەن قاشقىندى ولتىرسەڭ، مەن ساغان ئوز جانىمنان اكەشىنىڭ قۇنىن تولەيىن؛ ولتىرە الماساڭ، ئوزىڭ ولەسىن.

بۇل ئىسوزدى ەستىب، قارتتىڭ ۇلىنىڭ زارەسى ۇشىب، قۇن داۋلاۋدان قاشادى.

ال ەندى جاغىز اق قايىقشى قالدى. دانىشبان قايىقشىغا ايتادى:

ـ مىناۋ ادامنىڭ بالتىرىنان ئىبر شىيرەك ەت كەسىب ال، ئىبراق

ئىر شىيرەكتەن ارتىق‌دا، كەمدە بولماسىن؛ مۇنان نە ارتىق، نە كەم بواسا، ئوز وبالىڭ وزىڭە، باسىڭدى الامىن.

سونى دەستىب قايىقشى قاشادى.

بۇل دەرتەگىگە قوسىمشا ئىر بىيلىك ولدۇڭ بار، سونى تومەندە ايتىب وتەلىك:

ئادىل ئىيدىڭ الدىنان ئىس كەتىيدى،
جەبىرلىكتى ئاپىسى ئۇشىن بىستەتىيدى،
ەردىڭ قۇنىن ەكى اۇدز ئسوز بەن ەبتەب،
ابىرويىن كىسىنىڭ ەش توكىيدى.
قىلار جاقسى تۇيىمەدەي، تۇيەدەيدى،
ئجونىن تاۇىب ئار ئىستىڭ جۇيەلەيدى،
جامان بواسا، تورەشىڭ ەبتەي الماي،
اق ئىسىڭدى قارالاب، كۇيەلەيدى.
دۇسباندارىدى، جاقسى ئىي دوس قىلادى
داۇىڭا داۇ جامان ئىي قوستىرادى.
بۇ ئىر مافالا «كىيىكتى اتالماعان،
انامىن دەب، قوركىتىب بوستىرادى».
قوردىسقاندى جاقسى ادام تابىستىرار.
اقىل مەنەن جابىساردى قابىستىرار.
جامان ادام وت قىلىب جاندىرمافقا
ئسونىب جاتقان شالانى قاعىستىرار.
جاقسىلارعا جالقىن وت ساز بولادى.
جاتقان باله جامانىنا قوزعالادى.
جاقسى مەنەن جامانىنىڭ پارقى باسقا-
ايتا بەرسەك ئىر تالاي ئسوز بولادى.

ابىۇباكىر دىيبايىپ.

---

12) جانىبەك باتىر.

جانىبەك باتىر، بالا كۆنىندە اقىل، ئىبىلىم ئۈيرەنىۋگە قاراكەرەي سوقىر ابىز دەگەن كىسىنى يزدەپ كەلگەن ەكەن. سالەم بەرىپ كىرىپ كەلسە قارتتىقتان ەكى جاعىن جىبەك بەن تاڭىپ وتىرعان كىسى ەكەن.

جانىبەكتى كورىپ: «سەن قاي ۇلسىن؟» دەدى. «قوشقار ۇلىمىن» دەدى جانىبەك.

«قوشقاردىڭ ادام ئىيىستى ئىبىر ۇلى بار دەپ ەدى، سول بولارسىن‌با؟» دەدى.

جانىبەك: «بولارمىز» دەپتى.

ـ «بالام، نە جۇمىسىڭ بار؟ بۇل جاقتا نەعىب ئىجۇرسىن؟» دەدى.

«وسى جاقتا ئىبىر قارت اتامىز بار دەگەنگە، قولىن الىپ، ئىبىر-ەكى اۋىز اقىل، ئىبىلىم الايىن دەپ ئىجۇر ەدىم» دەدى.

ـ ا، ا ! ! ەل باستاپ، جۇرت الايىن دەگەن ۇل ەكەنسىن؛ ئىسوز باستاپ ئىبىي بولايىن دەگەن ۇل ەكەنسىن. الدىڭا كەلسە ادىلدىگىڭدى ايامىا: ايداعىڭ كەتپەس الدىڭنان. قول باستاپ، جول الايىن دەگەن ۇل ەكەنسىن. جولداسىڭ مىڭنان الما، ئىبىرىن ال: مىڭ كىسىگە ئىبىر كىسى واجا سالاتۇعىن؛ واجاڭدى ايامىاساڭ، جولداسىڭ قالماس قاسىڭنان.

ئىجۇز جىيىرما اتىما كەلىپ وتىرمىن. جاس كۇنىڭدە قالىڭ بەردە قاتىن ال: جىگىتتىڭ قان بولاتۇن، قىزدىڭ قانىم بولاتۇن كەزى سول؛ قارتايعان سوڭ وكىنبە، ۇلىم! قاريۇ جىيىساڭ، مىلتىق جىي: جاياۋ جۇرسەڭ تاياعىڭ، قارىنىڭ اشسا تاماعىڭ.

جانىبەك مۇنان شىمعىب، كىشى جۇزدە توقسانعا كەلىپ وتىرعان تايعان دەگەن بىيگە كەلدى.

كەلسە، ئىبىيدىڭ ەلى كوش ەكەن. كوش ۇستىندە كەز بولىپ، سالەم بەرىپ، ات ۇستىنەن كورىسەدى. مۇنىسىن جاقتىرماي، ئىبىي: «جانىم، قاي ۇلسىن؟» دەيدى.

«قوشقار ۇلىمىن» دەيدى جانىبەك.

«ۋلىم نەعىب ئۇرسىن؟» دەيدى.

- «وسى جاقتا ئىبر قارت اتامىز بار دەگەنگە جولىعىب، قولىن الىب، ئىبر-ەكى اۋىز اقىل سۇرايىن دەب ەدىم» دەيدى جانىبەك.

- ە، ە!! دەدى ئىبي: ازدۋى التى قاردىس ارعىننىڭ قوشقارىنىڭ ۋلى جانىبەك، الشىننىڭ ئىبر الجعان شالىن كەلەمەج قىلىب كەتەيىن دەب ەدىم دەسەڭشى! دەيدى-مەن ئىسوز سۇرايىن دەب كەلسەم، كوڭىلسىدى قايتاردى عوى دەب، جانىبەك اتىنىڭ باسىن بۇرىب الىب، ئۇرىب كەتتى.

اناداي بارا جاتقاندا، ئىبي: «اي، جانىبەك!» دەب شاقىردى.

جانىبەك ارتىنا قارادى. سوندا ئىبي: «اتىڭنىڭ باسىن بۇرما، سولاي تۇر! ئۇزىمنىڭ كىشىلىگىمنەن ئىبر اۋىز ئىسوز بەن كوڭىلىڭدى قايتاردىم: وگىزدى ورگە سالما، قاناتىڭ تالار؛ جامانعا ئۇزىڭ سالما، ساعىڭ سىنار» دەبتى.

(التىنسارى ۋلىنىڭ كىتابىنان).

---

13) قوجا ناسىر اقىلى.

جىيىن ئۇي. جىيىلعان جۇرت. ئار كىم مىنبەگە شىعىپ، جۇرتقا بىلگەن اقىلىن، وگىتىن ايتىپ جاتىر.

ئىبر ۋاقىتتا مىنبەگە قوجا ناسىرەتتەن شىعىپ: «جاماعات، مەنىڭ سويلەيىن دەب تۇرعانىم نە نارسەنىڭ جايى، بىلەسىندەرمە؟» دەدى. جۇرت: «جوق بىلمەيمىز» دەيدى. «بىلمەسەڭدەر، بىلمەيتۇن نارسەلەرىڭ جايىنان قالاي سويلەيمىن» دەب قوجا مىنبەددەن تۇسەدى.

جۇرت قامتاما قالىپ، بىلمەيمىز دەب اعات ايتقان ەكەنمىز، ەندى سۇراسا، بىلەمىز دەب ايتايىق دەسەدى.

باسقالار سويلەپ جاتقان سوڭ، قوجا شىداپ تۇرا المايدى، تاعى مىنبەگە شىعادى؛ تاعى قامىقتان سۇرايدى: «جاماعات، مەن نە جايىن سويلەمەكپىن، بىلەسىندەرمە؟» دەپ. جۇرتتىڭ ئىبارى «بىلەمىز! بىلەمىز!» دەپ شۇۋلاي قويا بەرەدى.

«وزدەریڭ ئىلىب تۇرساڭدار، مەن نەسىن ايتايىن» دەب قوجا سويلەمەيدى. تاعى منبەدەن تۇسەدى.

جىيىندا بولغان ادامدار، قوجا ەندى سۇراي قالسا، بىلەتۇنەمزدە، بىلمەيتۇنەمزدە بار دەلىك، وندا نەدەر ەكەن دەيدى.

باسقالار منبەگە شىعىب، اناڭ جاقسى، مناڭ جاقسى، ولاي دتۇ كەرەك، بۇلاي دتۇ كەرەك دەب، اقىلدارىن ايتىب جاتقان سوڭ، قوجا ئتوزىب وترا الماىدى، تاعى منبەگە شىعادى. جۇرتتان ئوشىنشى رەت تاعى سۇرايدى: «جاماعات، مەن ندنى ايتايىن دەب تۇرمىن، بىلەسىنەرمە؟» دەب. جۇرت: «بىلەتۇنەمزدە، بىلمەيتۇنەمزدە بار» دەيدى. «ولاي بولسا، بىلەتۇنەرىڭ بىلمەيتۇنەرىڭدى ۇيرەتسىن، بىلمەيتۇنەرىڭ بىلەتۇنەرىڭەن ۇيرەنسىن» دەب قوجا منبەدەن تۇسەدى.

---

14) شايىق-ساعدىدان.

قالتاسىندا بىرەۋدىڭ
جۇپارى بولسا- ساقتاۋلى.
جۇپاردىن ول داۋىستاب
كورمەيدى لايىق ماقتاۋدى.
ماقتاماي اق ەار كىمگە
جۇپاردىڭ ەوزى اق بىلدىرەر.
وندەمەي اق توڭىرەكتە
ەتاتتى ەىسىن جايىپ سىڭدىرەر.

***

«ۇنىمدە» كورگەم كۇيلەر كوپ
جانى بار ونى سەزبەي مە؟
سەزبەيتۇن ونى قۇر تۇلىپ؛
تۇلىپتان كەسىپ بەزبەي مە؟

ئان مەن كۆيگە تۆيەدە
شاتتانار قايۋان دەسەكدە؛
سەزبەيتۇن ونى ادامدى
سالپاڭ قۇلاق ەسەك دە.

«اساۋ تۇلپار».

---

15) تۇۋعان جەر.

(جۇۋكوسكويدەن).

تۇۋعان جەر! كورگەن جامان، جاقسىلىقتى،
نە ئتۇرلى تاتقان ئتانتى، اششىلىقتى؛
كەڭ دالا، قالىڭ توعاي، تانىس اعاش،
بىرىنەن ئبىرى بولىپ قىزعىلىقتى!
سۇيىمكتى: اسپان كوكتىڭ ساۋلەلەرى،
قايىعىسىز ساباق الىپ جۇرگەندەرى؛
بىرىنەن ئبىرى باسىپ، اسىپ تۇسەر
ئتۇرلى ويىن بالالىقتىڭ اۋرەلەرى.
جارىقتىق ناسىيەتتى تۇۋعان جەر اي!
ئار كىمگە سەنىڭ جولىڭ دەمەس وڭاي!
قالپىندا قاندای جۇرەك تۇرار ەكەن؟
سەن دەسە ورىننان قوزعالماي، جاي!

بەكەت.

---

16) ئومىر.

مانا كوكتى قابتاپ ەدى قارا بۇلت؛
كۇن كۇركىرەپ قورقىتىپ، ۇشىرىپ قۇت.

10–7072

كوك تۇنجىراب، مۇڭايىب قىباق جاۋىب،
كوز اشقانشا اسپاندا جارقىلداب وت.
بۇرقىراتقان ەكىبىندى داۋىل ەدى.
ساباب قۇيعان جەركەنىش جاۋدىن ەدى
قۇرقىب، ساسىب جان جانىۋار ەسى شىعىب،
ءبارى اق نىزدەب باس پانا تاۋىب ەدى.
بۇلت ايىقتى، كوك ءجۇزى بولدى اشىق.
بار نارسەدەن قايعى مۇڭ كەتتى قاشىب.
كۇن ساۋلەسى جەر ءجۇزىن قۇشاقتادى،
قوسىلىۋعا قاشانان بولعان اسىق.
بەينە التىنداي كوكتە بۇلت تۇرعوي جايناب؛
ەندى جەل جوق مازالاب ونى ايداب.
جانعا راقات، گۇلدەردەن قوش ءىيىس اڭقىب،
جان بەرىب، كەڭ دالاعا قۇستار سايراب.

ءومىر وسى بىردە ول بولار بۇلتتى،
قاتتى جەلدى، داۋىلدى، كەيدە وتتى،
قۇرىب ددىمىڭ قايعىرىب جاس توگەرسىن.
بۇلت اشىلار قايعىنىڭ ءبارى ءىبىتتى.

---

17) جاتىرسىن نەگە ۇيىقتاب؟

جاتىرسىن نەگە ۇيىقتاب قارا شەكپەن؟
جارىق جاز قايتا كەلدى بىلتىر وتكەن.
قاراشى اناۋ سەنىڭ كورشىلەرىڭ
ءالى ءجۇز قىزمەتىندە ءىرتەڭگى ەتكەن.
باقانىڭ كۇندىز ءتۇنى تەك ءىبىر ۇيقى
ادامسىن تالابىڭ جوق مۇنشا نەتكەن؟

---

17) جاتىرسىن نەگە ۋىيقتاب؟

جاتىرسىن نەگە ۋىيقتاب، قارا شەكىبەن؟
جاريق جاز قايتا كەلدى بىلتىر وتكەن.
قاراشى اناۋ سەنىڭ كورشىلەرىڭ!
ءالى ءجۇر قىزمەتىندە ەرتەڭگى دەتكەن،
باققانىڭ كۇندىز، ءتۇنى تەك ءبىر ۋىتى
ادامسىن نالابىڭ جىق مۇنشا نەتكەن؟
قاراشى كوز جىبەرىپ وزىڭە ءوزىڭ!
كىم بىلەر، قاتا شىعار مەنىڭ ءسوزىم.
بۇيداي جوق سارايىڭدا جالعىز ءتۇيىر،
بىلمەيمىن، نە ويلاپ ءجۇرسىن سەنىڭ ءوزىڭ.
تاپ-تاقىر شارباعىڭ تۇر بوسقا جايداپ
كەتكەندەي شولانىڭ تۇر پەرى جايلاپ؛
اتىڭدى الدا قاشان بورىش الدى،
اقىردا جايلاۋ قالدىڭ سورىڭ قايناپ.
ساندىعىڭ مىناۋ جاتقان توڭكەرىلىپ.
ءۇيىڭ تۇر قارت كەمپىرشە بۇكىرەيىپ.
باسىڭدى ەندى جانىم كوتەرمەسەڭ،
ءسوز ايتباس قايتىپ ساعان جۇرت تۇڭىلىپ
دەسىڭە ال بۇرىن قانداي بولعانىڭدى!
بارىندا باق داۋلەتىڭ ونعانىڭدى.
جونەلتىپ استىعىڭدى ءار شاەرگە
تولىقسىپ سول ءبىر كۇندە تۇرعانىڭدى.
گورىڭگە قالىق سەنى اسىق ەدى.
- ءار جەردە اق دەسىڭ ساعان اشىق ەدى.
ءتور بولسا، قوناقتىڭدا سەنىكى ەدى.
قادىرىڭ وسىلايشا اسىپ ەدى.

بۇل كۆندە جارلى بولدىڭ ادام ئانباس.
بولعان سوڭ جالقاۋ ادام ۇيقىڭ قانباس.
بۇيدايىڭ كوبتەن پىسكەن وردۇسىز تۇر.
جارقىنىم جەتەر ەندى ۇيقىڭدى اش!
قۇس شۇقىب، جەل ۇشىرىب تامام بولدى.
ەتەسىن وزىڭە-ءوزىڭ نە ءۇشىن قاس؟
- ۇيقىڭدى قارا شەكپەن بولسەڭ نەتەر؟
مىنەكەي جاز مەزگىلى تاعى‌دا وتەر.
اۋلادان كوزدىن سالىب كۆز قارايدى،
ارتىنان قاتتى بزعارلى قىسى جەتەر.
- قار جاۋىب شانا مەن جۇرت ءجۇرىب جاتىر.
بازارعا نە ساتاسىن جالقاۋ پاقىر.
اربالاب استىق ساتىب كورشىلەرىڭ
قاراشى پايدا كورىب وڭىب جاتىر.

(بۇيرا ۇلى).

---

18) قاسقىر مەن مىسىق.

((قىرىيلوپتان)

ورماننان قاسقىر كەلدى ەلگە قاشىب،
الاقتاب، نە قىلارىن بىلمەي ساسىب.
سوڭىنان ءبىر توپ اڭشى قىيقۇ سالىپ،
- ءبىيت قوسىپ كەلە جاتىر شابقىلاسىپ.
جالىنىپ قاسقىر سوزدا مىسىققا ايتتى،
شەتىندە ءبىر اۋىلدىڭ ۇشىراسىپ:
«مىسىق جان، بۇل جەردەگى جۇرتتار قاندايى؟
جاۋ قۇۋىپ كەلە جاتىر ارىتتان قالماي.
ءبىيت ۇرگەن، قىيقۇ سالعان ادامدارىڭ،

داۋىسىن ھىتىيمىسىن تارتقان كەرنەي؟
اينا گور قايىرىمدى ەل بار بولسا،
تاسالاب مەنى جاۋدان قۇتقارغاندەاي»
«باراعوي» مىسىق ايتتى «قويان كوزگە!
جىگىت كەم ەر كوڭىلدى ونان وزگە.
ادامدى اناۋ-مىناۋ توقتاتارلىق
اۋزىنىڭ ەبى-دە بار سويلەر سوزگە»
- «ونى قوي» قاسقىر ايتتى «ول جاسىرماس،
جەب ەدىم ءىبىر تۇۋ قويىن بەلتىر كۇزدە».
«بارىب كور ولاي بولسا، قۇرامىسىما.
ادام كەم جاسىرىۋعا ونان ۇستا
شاماسىز ءوزى اسقان جاقسى جىگىت.
جالعىز اق تونى كەلتە، قولى قىسقا».
- «مىسىق جان، ونىدا قوي وزگەسىن ايت!
جەب ەدىم ءىبىر ۇلاعىن وتكەن قىستا».
«ىيەسى اناۋ ءۇيدىڭ كوبىرگەن باي،
جاقسىلىق، جاماندىقتى كوب كورگەن باي.
قوناق ءجاي ءوزى اسقان داۋلەتتى ادام
جاتساڭدا اۋىرلاماس ءىبىر نەشە اي».
«باريۋعا» قاسقىر ايتتى «جۇرەكسىنەم:
ونىڭدا قوزىلارىن جەب ەم تالاي».
«بىلمەيمىن سىلتەرىمدى ەندى قايدا؟
بارىب كور قىيىسىق باسقا اناۋ سايدا.
بولعان مەن باسى قىيىسىق ونەرى كوب،
ءار ءتۇرلى تابىلادى ونان ايلا».
«مىسىق جان ونىدا ايتىب اۋرە بولما:
جەب ەدىم ءىبىر بۇزاۋىن وتكەن ايدا».

«مەن قايران» مىسىق ايتتى «سىتەرىكە!
زالالدان باسقا نارسە سىتەدىڭبە؟
بايدىڭ كوبى، جارلىنىڭ جالعىزىدا.
ئىيىبتى تىكداب تۇرسام، تىستەرىكە.
زالالىگەر جۇرتقا تەگىس بولىب ئايدان
ەندى نە نزدەب كەلدىڭ دشتەرىنە؟
جىندى حوق، سەنى امان قۇتىلدىرىب،
العاندای باله تىلەب وستەرىنە.
«نە ەكسەڭ، سونى الارسىن» دەگەن ئسوز بار،
ور ەندى ەگىنىڭدى پىسكەنىندە!».

(قىرىق مىنىسال).

---

19) تۇتقىن زارى.

(كىراسۇۇسكەيدەن)

كۇن شىعىب، كۇن باتادى مەزگىلى مەن.
قاتالىق بۇل قاپاستا الدە نەدەن؟
جۇرەدى ەرسەڭ قارساڭ كۇزەتشىلەر،
اللانىڭ نرزا بولىب بەرگەنى مەن.
مەن ئتۇستىم بۇل تۇرمەگە قاپىلىستان،
كوڭىلىن بۇرعاندىقتان قاتىن دۇسپان؛
كىنام سول: كوزىن جويدىم قۇپىيا ەمەس،
كىناسىن اشكەرەلىب ەمەس بوستان.
سول ئۇشىن مۇنداي كۇيگە ئتۇستىم ئمىنى!
تاعدىردىڭ كەزى شىعار مەنى توسقان.
تۇبىمە جەتتىڭ جاۋىز!... مەنىڭ داعى؛
ەرىكسىڭ ادال بەيىل، اق جولداعى؛
بەلگىلى تۇزىك جولدان شىعىب سايقال!
جانىڭا داجال بولدىڭ ئجانا تاعى.

بالالار اريتتا قالدى جەتمەسرەب،
قالايشا ولار ەندى دتەر قورەك؟
كەم بىلەد؟ اش-جالاشماش بواماىتۇنمن؟
اتا-انا بواماعان سوڭ تۇرار دەمەب.

جاتىرمەن مەن تۇتقىندا قاپالانىب،
ازابتىڭ نەشە ئۇرلى ئدامىن الىب،
كۇن-ئۇنى ئىبىر توقتالماي قىينالامىن،
كەيدە تاسىعان جاس كوزدەن اعىب.

تەمىردەن ادەيى سوققان نىق شىنجىرلار!
بەكىتىب ەكى اياعىم الىبسىنىدار!
سىڭعىرلاب جار شاقىردب ئىبىر سىنبايسىن!
شامام جوق بوسانۇعا ايلا تابار.

قاراسام كۇزەتشىدەي كۇن مەن تۇنگە،
تۇنەردب باعىسىب تۇر مەنى نەگە؟
ە! مەنىڭ سىڭعىرلاعان شىنجىرلاردىم!
سەندەر مەن ولدىم شىعار... كەامەي جونگە!

بەكەت.

---

20) تازا بۇلاق.

بار ەكەن تاۋدان اققان تازا بۇلاق،
تۇك ەل جوق ماڭايىندا قىلعان تۇراق؛
جاعالاي بىتكەن اعاش جاپىراقتى،
جايقالىب كۇن مەن جەلدەن تۇرعان قورعاب.

شىلدەنىڭ تاس قىزدىرعان دىستىق كۇنى،
ئموب-ئموالدىر سۇۋى سالقىن ايبات ئتۇرى؛
شىنداي جالتىراعان تازالىعى،
كورىنىب اينادای بوب جاتقان ئتۇبى.

جاانگەز ئۇش جولاۋشى كەلە جاتقان،
شولدەگەن دستمق كۇندە، تاشداي قاتقان.
كەز بولىب بافمتىنا الدە قلاي،
سۇۋ ئىشىب، مەيىرى قانعان سول بۇلاقتان.
راقات سۇۋسىن قانىب، جان جايلانىب،
قاراب تۇر اققان سۇۋعا قايران قالىب،
كورەدى سۇۋ اعاردان جازدۋالى تاس،
جاعالاب جوعاردراق جۇرسە بارىب.
ۇشەۋى مۇنى كورىب قالدى توقتاي:
جاپاندا جازدۋى بار نەتكەن تاقتاي!
جازىلعان وقىب كورسە ئسوزى مىناۋ:
«ولساڭ بول، ەي جولاۋشى، بۇ بۇلاقتاي!»
ساۋدەگەر ەكەن ئىبرى ۇشەۋىنىڭ،
تىڭداشىز سوندا عى ايتقان ئسوزىن مۇنىڭ:
«ياپىرماي! بۇل جازىلعان اقىل ەكەن،
وتكىزبەي اعار بۇلاق كۇنى-ئتۇنىن.
السقا بارماقشى ول تىنباي اعىب،
قوسىلماس وزگە بۇلاق بۇعان ناعىب؛
زورايىب اقىرىندا وزەن بولىب،
سۇۋىنان پايدالانار تامام قالىق.
مەنىڭشە مۇنان مۇرات-ماعانا سول:
كاسىب قىل، جالقاۋلانباي تالابتى بول،
بۇلاقتاي ماقسۇدىڭا سەندە جەتىب،
باسىڭا تىيگىزەرسىن پايداڭدى «ول».
ەكىنشى عالىم ەكەن اسا زىيرەك،
ول ايتتى باسىن شايقاب نازدانىب بەك:
«بۇل ئسوزدىڭ ماعاناسى ئسىز ايتقاننان
مەنىڭشە بولسا كەرەك تەرەڭىرەك.

بۇل سوزدەن عىبرات سول ادامزاتقا:
تەگىن قىل، جاقسىلىقتى پۇلعا ساتما،
بۇلاقتاي كەز كەلگەنگە دايار بولىب،
مىندەتسىز ىبلىسشدى تارات قالمىقما».
جاس جىگىت جولاۋشىنىڭ ءۇشىنشىسى،
ادەمى كورەر كوزگە كوركەم كىسى -
توقتالىب ەش نارسە ايتپاي تۇرىب ەدى،
«نە ويلايسىن، سويلە مىرزا!» دەدى وزگەسى.
بۇل جىگىت بەردى جاۋاب سوندا تۇرىب:
«ورنىندا اقپاي بۇلاق تۇرسا تۇنىب،
ءشوب-سالام، شالۋ-توپىراق، سەلەۋ باسىب
سارقىلىب قالار ەدى ءالى قۇرىب.
جۇرت قۇمار بۇلاق تازا بولعاندىقتاق
جازىۋدان ماعانام سول مەنىڭ ۇققان:
كوشكىشدى بويىڭ مەنەن تازا ساقتا،
پاكلىك بەن ارتىلارسىن سوندا جۇرتتان.
اق بەيىل، تازا جۇرەك، ءجۇزىڭ جارقىن،
سەكىلدى ءمولدىر بۇلاق سۇۋى سالقىن،
بولعانداي دەرتكە شىپا جانى ءسۇيىب
ءشۇباسىز پايدالانار بولسىن قالقىڭ».
ازامات.

---

21) كىسى مەن ارىستان.

(قىرىمىلوپتان).

ءبىر اشىشى ۇستاۋشى ەدى، اشىدى قىرىب.
دشىنە قالىڭ اعاش تورىن قۇرىب.
ءبىر كۇنى ارىستانعا كەز كەلىپتى
سىرتىنان قۇرعان تورىن باعىب تۇرىب.

اربستان أقمردى وعان اۋزدن اشب،
قانكەي قىيىملداب كور قارسىلاسىب.
شەكىرەيىب، جان بىتكەنگە پاتشامىن دەب،
ماقتانىب ءجۇرىدۇشى ەدىك، سۇۋداي تاسىب.
قايراتىك ماقتاناتۇن قاندای ەكەن،
كەل بەرى بايقاسالىق كۇش سىناسىب.
«ادامىم راس بىزگە پاتشا بولساك،
ءجۇرىب كور ایاعىڭدى قادام باسىب!»
«اربستان، سەنەن ارتىق ەمەس كۇشىم.
ءسوزىمدى ءىلتىپات بەن تىڭداب ءتۇسىن.
ەتەتۇن مەنى ارتىق قايىۋاننان،
كۇش ەمەس، ونەرىم مەن ەتكەن ءىسىم.
ول راس سەندەي ونشا باتىر ەمەن،
ماقتانشاق وتىرىكىكە جاقىن ەمەن.
قانشاما كۇش جەتىپەيتۇن قىيىن ءىستى،
ورنىنا كەلتىرەمىن اقىلىم مەن.
بۇل ساعان ايتىب تۇرعان ناعىز شىنىم.
شىندىعىن كورسەتەيىن قازىر مۇنىك.
ەگەردە ءسوزىم جالعان بولسب شىقسا،
جەيسىن عوي سونان سولڭدا جارىقتىعىم.
سەن قارا! قىلداي ورمەك اناۋ تۇرعان،
مەن ەدىم ازابتانىب سونى قۇرعان.
كىشكەنە جەلىگەدە ءوزى سەلكىلدەيدى،
كورەسىن تەمىر ەمەس يا تاس قورعان.
جۇرسەمدە قايراتىڭا سىرتتان قانىب،
كوزىمنەن كورگەنىم جوق ءالي انىق؛
اۋەلى مەن وتەيىن ار جاعىنا،
وتەرسىن مىقتى بولساڭ بۇزىب، جارىب».

«تۇرسىن ئوي كۆش سىنارغا قىلداي تور مەن،
ول تۇگىل بايقاسقانمىن ونان زور مەن.
سەن باربب ارجاعىندا دايار بوب تۇر!
جەتەرمىن مەندە قازىر تۇۋرا جول مەن».

جونەلدى كوب سويلەمەي ادام پاقىر.
قۇۋانىب جىلدام ئجۇرىب بارا جاتىر.
استىنان تور-تورلاردىڭ ئوتىب الىب،
ئجۇردى ەندى كەلسەڭ، كەل دەب ئىزدىڭ باتىر.

اريستان شابتى تورغا اتقان وقتاي،
قومسىنىب بەينە الدىندا نارسە جوقتاي.
وتە الماي توردى بۇزىب شىرماتىلىب،
سول جەردە قولعا ئتۇستى ۇرماي، سوقپاي.

ورالىب جاتتى تورغا اريستانىم،
اقىلدان ئىلدى كۆشتىڭ قالىسقانىن.
تەرىسىن اريستانىڭ سويىب الىب،
ولجالى قايتتى اششى دانىشبانىم.

بۇل جازعان بوز بالاغا ئىىر وسىيەت،
ونەرسىز قارا كۆشتە جوق قاسىيەت.
ويلاماي كۆشكە سەنىب ەتكەن ئستىڭ،
زالالى ئار ۇاقىتتا باسقا تىيەد.

دەمەيمىن كۆش كەرەكسىز ادام زاتقا،
ونەر، وي ونان‌دا ارتىق مال مەن باقتا.
ونەردىڭ جوقتىعىنان ازىب ئجۇرمىز،
ناعىز بۇل اريستاندای بولماساق‌دا.
بۇل كۇندە كۆشتەن ويدى بۇردىن جۇمسا:
قارا كۆش بايگە الماي وسى شاقتا.

ـ عامال ەت زامانىڭنىڭ ئىڭعايىنا
بايگەسىز قۇر ۋلاعىب بوسقا شابىا
اقىلدان كۇشىڭدى ارتىق كورىب جۇرسەڭ،
جادىڭا بۇل كەڭەستى وقىب سلقتا!
(قىرىق مىيسال).

---

22) يىتتەر دوستىعى.

(قىرىيلوپتان)

ءىىر بايدىڭ ءتورت كوز مويناق توبەتتەرى.
وزدەرى ءىيت بولسادا، ادەبتى ەدى.
تۇندە ءۇرىب، كۇندىز ۇرمەي جاي جاتاتون،
بولادى ادەبتى ءىيتتىڭ ءادەتتەرى.
ءتۇس مەزگىل ەكى توبەت تويىب جاتىب،
كەمپىر ناز وكپەلەرىن قويىب جاتىب
اس ءۇيدىڭ الدىنداعى كۇن شۇۇاقتا
سويلەستى ءار نارسەنىڭ باسىن شالىب.
ءسوز قىلدى جاقسىلىقتى جاماندىقتى،
جومارتتىق-مىرزالىق بەن، سارالىقتى.
دوستىقتىڭ، دۇشماندىقتىڭ جايىن سويلەب،
قۋلعا الدى تاتۋاسىق بەن ارازدىقتى.
ءتىلمارسىب سول ۇاقىتتا ايتتى «مويناق»:
مەنسىز اق قارا ءتورت كوز ءوزىڭ ويلاب،
دۇنيەدە ونان ارتىق نە نارسە بار؟
تۇرعاننان تاتۋاسىق بەن كۇلىب ويناب.
دوس بولساڭ، قۇشاقتاسىب جانعا بالاب،
ءسوز ايتساڭ ءىىر-بىرىڭە شىراق-قاراق
التى كۇن اشارشىلىق كورسەڭ داعى
جەمەسەڭ ءىىرىڭ جوقتا ءىىرىڭ تاماق.

دوستىڭ دوس جۇلدىرماسا جاۋغا تۇگمىن
ەش نارسە ايىرماسا، ارا جىگمىن.
ئىرىنىڭ قاباغىنا ئىرى قاراب،
بىلمەسە، كۇنىڭ قالاي وتكەندىگمىن.
نە بار دەب دۇنيەدە مۇنان ارتىق
مەن قالىب ئىر قىيالغا تۇرمىن بۇگۇن.
«جولدى-ايلق»، اقساق «قۇتپان» جامان «سارقۇس»
«سولاردا تاب-تاتىۋ ئجۇر بىزدەر تۇگىل».
سويلەيدى ماڭىزدانىب ەندى ئتورت كوز.
«مويىن-ەكە» مۇنىڭ ئابدان ايتارلىق ئسوز.
تۇرمايتۇن ئىر كۇن تاتىۋ نەمىز بار دەب،
مەنداغى ويلاۋشى ەدىم وسمنى ئار كەز.
نە كەلتىب ئتىرى جۇرسەڭ نە كەتىبەيدى؟
ارازبوب ەكەۋمىزگە نە جەتىبەيدى؟
تاماق توق (وركەنى ئوسىسىن بىەمىزدىڭ)
ئتىيىسىز سوگىب سوقباي قۇرمەتتەيدى.
راسىن راس، دەمەي تاناسىزبا؟
ئىر سوتكە تاتىۋلىق جوق ارامىزدا.
تۇرمايتۇن رەنىشكە ئسال نارسەگە،
ەكەۋمىز تالاسامىز بارامىزدا.
مۇندای ئىس اراسىندا بولغان ەمەس
كوز سالساق بۇرىنغى وتكەن بابامىزغا
اتانىڭ جولىن قۇۋماي ۋلاققاندا
تۇۋرا جول سونان ارتىق تابامىزبا؟»
بۇل سوزگە كوڭىلدەنىب «مويناق» تاستى.
ول ۋلىكەن، ونان گورى «ئتورت-كوز» جاستى
«ئتورت-كوزدىم» «مويىن ەكەم» دەب ئىرىن ئىرى
دوس بولىب، سەرت ايتىسىب قۇشاقتاستى.

ەكەۋى ئىرىن ئىرى ئىۋىدى، قۇشتى.
قىزىغى باسلماغان دوستىق كۇشتى
اس ۇيدەن ۇلاقترعان ئىر ومىرتقا
سولاردىڭ ناق جانىنا كەلىب ئتۇستى.
كورگەن سوڭ مايلى سۇيەك ئىيت تۇرارما؟
قۇشاعىن جازىب الا جۇگىرىستى.
دوستىقتى ايتقان سەرتتى بىلاي قۇيىب
ەكەۋى ئىر بىرىنە سالدى ئتىستى.
دوستى دوس مۇنان ارتىق قالاي سىيلار.
جۇندەرى بۇرقىراغان اسپانعا ۇشتى
سۇۋ قۇيىب ەكەۋىنە جىيىلعان جۇرت
ەكەۋىن زوردان‌عانا ايىرىستى.

ىيتتەرگە تالاسسادا جاراسادى.
ەتىبەسە، ئىيت ادەتىن اداسادى؛
دوس بولعان ادامدارى قاراب تۇرساق،
بىيىك بەن تەڭ دەب بولماس الاسانى.
سۇيەكتەي اراسىنا نارسە تۇسسە،
ىيتتەردەن ولار ارتىق تالاسادى.

(قىزىق مىيسال)

---

23) شىرىلداۋىق شەگىرتكە.

(قىرىيلوپتان)

شىرىلداۋىق شەگىرتكە
ىرشىب ئجۇرىب ئان سالعان
كوگالدى قۇۋىب كولايىتتەب
قىزىق بەن ئجۇرىب جازدى العان.

جازدى كۇنگى جاپىراقتىڭ
بىرىندە تاماق، بىرىندە ئۇي
جاپىراق كەتتى، جاز كەتتى
كۇز بولغان سوڭ كەتتى كۇي.
جىلى جاز جوق، تاماق جوق
وكىنگەننەن نە پايدا
سۇۋۇتقا توڭغان قارنى اشقا
ويمن قايدا! ئان قايدا!
ونى مەنەن تۇرمايدى:
قار كورىندى قىس بولدى.
ساۋىقشىل سورلى بۇكشىيدى؛
تىم اق قىيىن ئىس بولدى.
سەكىرىۋ قايدا ئسۇردىنىب،
قاباغىن قايغى جابادى.
سالامدا جاتىب ئدان جىيغان
قۇمىرسقانى نزدەب تابادى.
سەلىكىلدەب كەلىب جىغىلدى،
ايغىنا باس ۇرا.
«قاراغىم جىلىت ورىن بەر،
جاز شىققانشا اسىرا».
«ونىڭ جانىم ئسوز ەمەس،
جاز وتەرىن بىلمەب بە ەڭ؟
جانىڭ ئۇشىن ەش شارىۋا،
الا جازداي قىلماب بە ەڭ؟»
«مەن وزىڭدەي شارىۋاشىل،
جۇمساق ەلەۋ ئۇيلى مە؟
كوڭالدى قۇۋۇب ئان سالىب،
ولەڭنەن قولىم تىيدى مە؟»

«قايتسىن قولى تىمەبتى!
ولەكشى، ئانشى ەسىل ەر؛
الا جازداي ئان ساساك،
سەلكىلدەدە بىيلەي بەر!»

اباي.

---

24) قىز اكەسىنە.

سوزىمە، قىز اكەسى قۇلاعىڭ سال!
بىيىل سەن ئەس جاسادىڭ ئىىر اقىۋال.
قىزىڭدى ئىىر سوقىرعا بەردىڭ وستاب،
قاراماي وبالىنا، اقىماق شال.
كۇلايىم ون ئتورت جاسقا بىيىل شىقان:
كەتكەن جوق ەرنىندەگى ئسۇتى جۇققان
جىلاسا، قارت ادامعا بارمايمىن دەب،
ۇرساسىن بىلمەيسىن دەب بالالىقتان.
كۇلايىم بىلمەيدى ەمەس، بەك بىلەدى.
انشەيىن اكەم ئبىلسىن دەب ئجۇر ەدى.
ىزشمسى قىز بالانىڭ العان جارى-
ول سەنەن ونان باسقا نە تىلەدى؟
اقىماق ئتورت ەسە قارت بەرگەن بايىڭ.
ئبىت ەدى قۇلقى قاتى، بىلەم جايىن.
سىپىرىب بارلىق مالىن ئوزىڭ الىب،
قالدىردىڭ قالاي قىيىب قوتىر تايىن.
سابايىسىن وشماشادا قىزىڭدى ئوزىڭ،
بارماسا، ويامىن دەب ەكى كوزىن.
بالانىڭ بازناسىن كوتەرمەسەڭ،
ايتادى ول ئبىشارا كىمگە ئسوزىن؟

كۆلايىم قورقىب ئەتكەن سويىلمىگىنان.
جىلى قان اعىزىمسىن ھويىنىنان.
تال تۆستە قارا شاشىن قانعا بويياب،
ويناسىن ۇستاب‌با ھەيىك قويىنىنان؟
قورقىلىدىك كۆلايىمدى قىز ساۋدىرى.
تەك جاندى، باعىن تاباي، باق ئداۋدىرى.
قانىك مال، جانىكدا مال، مالدىك قۇلى
قادىرسىز ماقلۇقسىن جوق باۋدىرى.
مالاباي ۇلى راقىمجان.

25) ئتۇن ھدى.

ئتۇن ھدى. كوكتى قابتاب بۇلىت تۇردى.
جەل جىلاب، دولى داۋىل ۇلىب تۇردى.
سەكىرىب سارى شاشى جىندار بىيلەب،
الدە كىم سىلىق-سىلىق‌قانا كۆلىب تۇردى.

جاپان ئتۇز، وتسىز، سۇۋسىز بەتپاق شولدە،
جىن، شايتان مەكەن ەتكەن تاعى جەردە،
جاس بالا. جولداسىم جوق جاپا جالعىز،
مەن كەلە جاتتىم، باتىب قاندى تەرگە.

كوزدىمنەن جاس اقبادى قاندار اقتى.
تاباندى تىلىگىلەدى تاستار قاتتى.
قارقىلداب، قىيقىۋ سالىب قارعا قۇزعىن
جالپىلداب جۇرەگىمدى شوقىب جاتتى.

شاشىمدى جۇلدى الدە كىم تالداب-تالداب
دستىق جاس دومالادى كوزدەن پارلاب،
ەسىركەگەن جالعىز جان بولدى‌ما؟-جوق!
جىلاددىم جاپان تۇزدە جالعىز زارلاب.

11–7072

الده كىم «ئتايت! شىعارما ئۇنىڭ» دەدى
«سەن ئېىر مال-ئېىر بەس بايتال قۇنىڭ» دەدى،
«شوقسىن قارغا، قۇزغىن جۇرەگىڭدى،
تىرپ ەتبە، جىلامادا، كۆڭىم» دەدى.

ويلاما، دەدى كۆندى، سەن مال، كۆڭ سەن،
سوكسەمدە، سوقسامداغى شىدا، كون سەن.
شىداماساڭ، قارسى «ئلام» دەۋشى بولما!
تۇنشىغىب كوز جاستىا كومىل، ئول سەن.

دەدىدە، سول الده كىم سىلىق-سىلىق كۆلدى.
سول كۆلمۇ جۇرەگىمدى جۇزگە ئتىلدى.
كۆيىك كەۋلەب، جۇرەگىم وت بوب جاندى.
جۇباتىۋغا سول كەزدە قايسىڭ كەلدى؟!

اشىۋ كەرنەب، امالسىز، جانىب بشتەن،
جالىنغان بارىڭدە مەن ەمەس بە ەم؟!
سول ۋاقىت: «بىس جاقسىسى پالەن ات» دەب،
ساۋدالاسقان اغا ەكەم سەن ەمەس بە ەڭ؟!

ساسىق دوڭىز جانىۋار، جۇۋان قارىن،
ساتاتۇن مالغا، تاڭىرىڭ، ىيمان، اربڭ،
تاستاغاندای بولامىن ئجۇز تىلىگىلەب،
كەتكەندە قاينىاب، وينىاب دستىق قانىم.

سۇيەتۇن ەركەلەتىب، اجەم، اتام،
ومىرىڭشە جىلا! دەب بەردىڭ باتاڭ!...
قۇشاقتاب، قىمسىب، كۆرسىنىب جىلاي بەردىڭ،
سارغايغان سورلى بولىب بىيشارا اپام...

قىسقى كۈنى، بوراندى ۋزىن كەشتە،
سورلىنىڭ قاسىرەت، زارى سىيماي تشكە،
«ۋۋا!» دەگەندە اۋزىنان جالىن شىعىپ،
وتىرىۋشى دە قولىنا الىپ كەستە.

كۈرسىنىپ، كەستەنى الىپ تىگىۋشى ەدى.
مولدىرەتىپ كوز جاسىن توگەۋشى ەدى.
نارىكەس كوز جاسقا تولىپ، شالا شانشىپ،
كەستەسىن قايتا تاعى سوگەۋشى ەدى...

ۋۋپ اللا! جان بولدىما بىزدەن مۇشكىلدىق؟!
داريعا! نە كورمەدىك؟ نە كورمەدىك؟!
كورگەنشە سونشا قورلىق، سونشا زورلىق،
ۋۋ ءىشىپ، وتقا ءتۇسىپ نەگە ولمەدىك؟!

ولمەدىك! زار ەكىمەدىك، سابىر ەتتىك:
شاشاتۇن التىن ساۋلە تاڭدى كۈتتىك
كوپ كۈتتىك، سوگىلدىك‌دە، سوعىلدىق‌دا،
ساتىلدىق‌دا، تىلەكـكە اقىر جەتتىك!

مىناۋ تۇۋۋ كىمنىڭ تۇۋۋى؟ـاپىل تۇۋۋى.
مىناۋ شۇۋۋ كىمنىڭ شۇۋۋى؟ـاپىل شۇۋۋى.
ۋۋلاعان جانىمىزدى سانسىز جىلدار،
جويىلدى بۇگۇنگى كۈن قاسىرەت ۋۋى.

اناۋ تالۋ كىمنىڭ تالۋى؟ـاپىل تالۋى.
بۇكۇنگى كۈن شىن ازاپ اپىل جانى.
سوقىر قۇرت، ساسىق دوشىز، كەت جولىمنان
باسار سەنى توگىلـگەن اپىل قانى!

ماعىجان.

---

26) ئوربۇژ.

دۇنيەدە وزگەرمەيتۇن نارسە جوق. دۇنيەنىڭ تابيعى، نەگىزدىك جولى وزگەرىس، وزگەرگەندە كەر كەتىب كەمىب وزگەرىژ دەمەس، بلگەرى باسىب، جەتتىگە، جەتىلە، ئوسىب-ونە وزگەرىژ. مۇنى علىم تىلىندە «ەۋولۇتسيا» (تابيعات تاعدىرى) دەيدى.

ۇستىمىزدەگى شەنى، شەتى جوق كوك، كۇندىز بولسا، دۇنيەنى جارىق ەتكەن كۇن، ئتۇن بولسا، اسپاندا كۇلىمسىرەپ تۇرعان اي مەن جۇلدىزدار، نزدەسەڭ تىرشىلىگىمىزگە كەرەك نارسەنىڭ ئبارى تابىلىپ، اناشا اسىراپ وتىرعان مىناۋ جەر، ول جەردىڭ ۇستىندەگى جاندى جانسىز ماقلۇقتار ئبارى وسى تۇرىندە، وسى كۇيىندە، وسى قالپىندا بولماعان. ماسەلەن جەر وسى ئتۇر، وسى كۇي، وسى قالپىنا جەتكەنشە، عالەمدار ايتىژىنا قاراعاندا 5-6 مىلىيون جىلدار وتكەن. جەردىڭ تۇمان سىياقتى بۇۋعا ۇساعان زامانداريدا بولعان، ونان كەلەكەلە قويىلىپ، بالقىعان قورعاسىنعا ۇساعان زامانداريدا بولعان. ونان بەرى كەلە تاس بولىپ قاتىپ قالعان زامانداريدا بولعان. سونان سوڭ تاس ۇساتىلىپ، ۇگىلىپ توپىراق بولىپ جەرگە اينالعان. جەرگە اينالعان سوڭ سۇۋ پايدا بولعان. سۇۋ پايدا بولعان سوڭ ئوسىمدىك اتالعان ئتۇرلى جەر تۇكتەرى اعاش، بۇتا، شوبتەر، جانۋار اتالعان ئتۇرلى جاندىقتار پايدا بولعان. ول ايتىلعان جەردىڭ تۇكتەرىندە، ول ايتىلعان جاندىقتاردا وسى ئتۇر، وسى قالپىندا بولماعان. وزگەرىلەوزگەرىلە كەلىپ، وسى كۇي، وسى ئتۇر، وسى قالىپقا تۇسكەن. ادامدا وسى ئتۇر، وسى كەسكىن، وسى قالىپتى بولماعان. تۇرمىسى، بىستەگەن كاسىبى، ۇستاعان جولى، جۇمساعان ئبىلىمى، تۇتىنعان نارسەسى وسى كۇنگىمدەي بولماعان.

ادام زات ادام بولعاننان بەرىدە نەشە مىڭ جىلدار وتكەن. نەشە مىڭ جاندارىدى وتكىزە، نەشە تۇرگە ئتۇسىپ، جەتتىگە، جەتىلە كەلىپ، وسى كۇنگى تۇرمىس ئتۇرىنە تابقان. بۇل تۇرمىسقا جەتكەنشە ادامنىڭ تۇرمىسى، قالپى، سالتى، تالاي وزگەرگەن، تالاي قۇبىلعان؛ ونەر بىلىمدە تالاي كۇيدى باسىنان

كەشىرگەن، تالاي جانىب، تالاي ئسونىب، تاغى كوتەرىلگەن. ئىراق بىلگەرگىنىڭ اقىلى، ئىلىمى كەينىگىگە قالىب، كەينىگىلەر وعان قوسىب جاماي كەلىب، تىرشىلىك ئادىمى ارتىلىب، اقتىمىندا ونەر ئىلىم اۋدانى ۋلعايا كەڭىي بەرگەن. كۆن كوردىس ئتاسىلى مولايا بەرگەن. پايدالى ئتاسىل المنىب، پايداسىز ئتاسىل قالىنىب، تىرشىلىككە كەرەك بىلىمدەر اتادان بالاعا، ۋلكەننەن كىشىگە، ناسىلدەن ناسىلگە قالىب، ئىلىم ساباسىنا قويىلىب وتىرعان. وسى كۆنگى ئىلىم-ونەر دەگەنىمىز ادام بولعاننان بەرگى ادام بالاسىنىڭ تابقان تىرشىلىككە كەرەك ئادىس-امالى. ونەر عىلىم بىلگەن ادام تىرشىلىكتىڭ ىسىنە كەرەك ئادىس، امالدى جاقسى بىلەدى.

كۆن كوردىس ئسى وعان وڭماي؛ بارلىق قاقباسىنىڭ نەشە ەسىگى، نەشە تەسىگى وعان ئمالىم. جىلدىق جەردەن كوز اشىب جۇمعانشا جىلدام قابار الىب وتىرعان، اتسىز اربا مەن ئجۇرىب، سۇۋدى بالەقتاي كەزىب، قۇستاي اسپانعا ۋشىب وتىرعان جۇرتتار عىلىم مەن ونەر ارقاسىندا، دۇنيەنىڭ ەسىك-تەسىگىن بىلگەندىكتەن ىستەب وتىر. بۇل عىلىم-ونەر تابىمعات تاعدىرى بويىنشا اسا بەرمەك، وسە بەرمەك. ئىراق ادام بالاسىنىڭ ئبارى قاتار جەتىلۋ، قاتار جەتىگۋ جوق.

تابىيعات تاعدىرىنىڭ جولى جارىس، تالاس، تارتىس، كۆرەس، بايگە ونەرلى جۇيىرىكتىكى، ئادىستىنىكى. قاراساق قاتار جەتىلىب وتىرعان جۇرت جوق. بىرەۋ بىلگەرى، بىرەۋ كەيىن؛ بىرەۋ كوككە ۋشاتۋن، سۇۋدى كەزەتۋن ماشىنەلەر ىستەۋگە جەتكەندە، بىرەۋلەر تەرىنىڭدە جوندەب ىيلەۋىن بىلمەي، قاۋىرلاعان تەرى مەن ئسىرى كىيىب وتىر.

---

27) ولاقتىق با، سالاقتىق با؟

ەگەن سالۋ جاعىنا كوز سالساق، ئىبزدىڭ قازاقتىڭ ەگىن كاسىبى مۇدەم شالا. دۇرىستاب ەڭبەك ئسىڭىرىب ايىرعان جەر مەن قازاقتىڭ شاشقان جەرىنىڭ اراسى جەر مەن كوكتەي. دۇرىستاب ايىرعان جەردىڭ

شمعىسى دا تازا، ئدانى‌دە تولىق، ارام ئشوب بولمايدى، مۇنمۇك سەبەبى مىناۋ: الدى مەن قانداي جەرگە قانداي استىق شمعاتۇنىن ئىملىۋ كەردك. ئىملىۋ ئۇشمىن جەر ماماندارىنىڭ ايتقانىنا قۇلاق سالمۇ كەردك، ەكىنشى ەگىن شاشاتۇن جەرگە سۇۋدى كوب وستايتۇن امال دستەۋ كەردك، بۇل امالدىڭ ئىبرى مىناۋ: جازعىتۇرى ەگىن شاشقان ۋاقىتتا جەردىڭ وستىنە ئار جەرگە ئىر بىردەن قاتارلاب اي-قاباق شاشىب تاستاۋ كەردك، كۇزدى كۇنى باسىندا‌عى ايقاباعىن الىب، ساباعىن تىكە قالدىرىب كەتسە، قار وستاۋعا سەبەب بولادى.

جانادا جەردى كۇزگە قاراي قاراداي ايىرىب تاستاسا، جۇمساق جەر ناقتالانىب جاتقان جەردەن سۇۋدى كوبىرەك وستايدى. تۇقىم شاشقاندا قول مەن تاستاعان تۇقىم تەگىس تۇسىبەي، ئىبر جەرگە كوب، ئىبر جەرگە از تۇسەدى، بۇدا ەگىننىڭ شىعۇىنا شالىعىن تىيگىزەدى. ئار ئىبر جەرگە تۇسكەن دانگە وزىنە ئتىيىستى جەر كەرەك، سول سەبەبتى ئىبر جەرگە ەكى ئۇش ئدان تۇسسە، ئىبر ازى شىعا الماي قالدۇى، يا كى شايالانىب شىعۇى مۇمكىن، سونىڭ ئۇشىن تۇقىمدى ماشىينە مەن شاشقان دۇرىس. قۇرعاقشىلىق جىلى تۇقىمنىڭ سىيرەك شاشىلعانى دۇرىس.

قازاقتىڭ جەرى مول، بوزى كوب بولعاندىقتان جەر ايىرىب، ەسكى جەردى تىڭايتۇعا ئتىيىس: ەسكى جەردىدە ئىبر جىل بولسادا، پايداسىز جاتباس ئۇشىن جوڭىشقا يا بولماسا، باسقا شوبتەر شاشىب جاڭارتىب الۇعا بولادى، ئىبر جاعىنان جەر جاڭارادى، ەكىنشى جاعىنان مالعا جاقسى ئشوب الادى.

ئىبزدىڭ قازاق باقشا شاشۇدى ادەت قىلماعان. شاشسا، ونىڭدا پايداسى مول. مال كەسىب، بۇرىنعىداي ەت بەن كۇن ەلتىۋدىڭ زامانى وتكەن، كارتوب، اسقاباق جانە كاپوستا سىياقتى نارسەلەردى شاشسا، تاماقتىڭ ئتۇرىن كىرگىزەدى، ئمنى وسىنىڭ ئرارى‌دە كورمەي جۇرگەن ئىس ەمەس، ئىبراق دستەۋگە قۇنىتتالماي جۇرگەن. قۇنتىنا الىب كىرىسسە، قولدان كەلمەيتۇن‌دە ئىس ەمەس.

قازاقتىڭ وينە كەلسەك، جازعى كىيىز ئۇي مەزگىلىندە جاقسى، ئىبراق جاڭا بولساعانا، جەرتىق بولىب توبەسىنەن جۇلدىزدار كورىنىب

تۇرسا، ۇيگه ئساندىگى جوق. قىستى ئۇيمن الساق قانداي داۋلەتتى بواسادا زەملەنكەسى قورا ەكەنمن بىلمەيسمن، ئۇي ەكەنمن بىلمەيسمن، ايىرارلىق ەمەس.

بۇل نەاسكتەن؟... بۇل قازاق قالقىنىڭ سالاقتىعى. سالاقتىقتى تاستاب ۇرىنبەگەندەعانا ئۇيدى تازا ۇستاۋعا بولادى.

قازاق مالدىڭ ئتولىن كىشكەنەعانا ئۇي سالىپ بولمەك قاماۋعا ەرىنىپ، ئوزى وتىرعان ۇيىنە ئتولىن-قوتىر وگىزشە-قاشارىن بىرگە قاماپ، ئۇيىنىڭ جارتىسىن قورا قىلىپ بىلمەتىرىپ جىبەرەدى؛ بۇل ۇيدە تازالىق بولادى دەپ ايتىۋعا بولمايدى.

وتە-موتە قىستىڭ كۇنى دالاعا شىعىپ تازا اۋا مەن دەم الا المايتۇن جاس بالالار اۋىرۋعا شالىعىپ ولىۋىنە سەبەبى مول.

ۇلىگىلى ەلدىڭ كەدەيىنىڭ ئۇيىدە قازاقتىڭ بايىنىڭ ۇيىنەن ارتىق. بۇعان سەبەپ جالعىزاق قازاقتىڭ جالقاۋلىعى.

بۇرىنعىداي مال ايداپ جايلاۋعا كوشىپ شىقبايتۇعىن بولعان سوڭ، ەكى ئۇي ۇستاپ، ەكى راسقوت ۇستاپ ئجۇرىپ وتە-موتە قازاقتىڭ جارلىسىنا پايداسى جوق ئىس.

«اۋىل»

---

28) قىبشاق سەيىتقۇل.

قىبشاق سەيىتقۇل جانىنداعى وتىز ئويلى توبىردىن، قالاي دىتسەم جۇرىت قاتارىنا قوسارمىن دەپ، ويعا قالدى. ول ۋاقىت اتتانىپ، باريىمتا تۇۋدىن تىككەن، ەسىلاشدار ەشبەكسىز ەلدىڭ مالى مەن كۇن كورەمىز دەيتۇن زامان. باريىمتا مەن مال باعىۋدان باسقا قازاقتا بوتەن كەسىپ جوق ۋاقىتى. سەيىتقۇل مەن وتىز ئۇي توبىرىندا مال جوق بولعان. باريىمتا مەن مال تابۋ سەيىتقۇل سىياقتى دىستى ادام دىستەيتۇن ورىندى كاسىپ ەمەس. «جورتۇۋدىل باسى جولدا قالار» دەپ بابالارىمىز ايتقان ەكەن-عوي دەپ، باريىمتاعا كوشىلى شابباي، ەگىن كاسىپىن دىستەۋگە قولايلى جەر ىزدەيدى. كوپ جەرلەردى ارالاپ، كەزىپ كەلىپ تورعاي جاناماسىنداعى قابىرعا دەگەن سۇۋدىڭ بويىنا توقتايدى. مىنا جاقتا ۇرگەنىش قوقاننان،

مىنا جاقتا ئستەك، قالماقتان شەتىرەك ەكەن، ئجانا جامانشىلىق بولسا، قالىڭ ئەل قىيىشاق رۇۋىنا جاقىن ەكەن دەيدى.

تۇركىستاندا قالسام، قوقانى قوقاشمداب، وزبەگى وكىرەكتەب، تىنىشتىق بەن كاسىب ىستەتىەس دەب، قابىرعانى ۇناتىب قايتقان سوڭ، قىستى وتكىزىب، جازىنا كۇننىڭ جىلى كەزىندە جالاشماش جايداق كەدەيلەرىن كوشىرىب، قابىرعاعا الىب كەلەدى. ۇرلىق بەن بارىمتا قىزىعىنا تۇسكەن ئىر اعاسى بار ەكەن. سەيىتقۇلدىڭ ايتقان اقىلىن الماي، قاسىنداعى ئۇش ئتورت ئۇيى مەن تۇركىستاندا قالادى.

قابىرعانىڭ بويىنا كەلگەن سوڭ، قالاي ەگىن ەگىپ تۇركىستاندا كورگەنى بار، سەيىتقۇل كەدەيلەرى مەن بىرگە كەتىپەندى قولعا الادى. جەردى شاپادى، اردق قازادى، اتىز تۇرعىزادى، تۇقىم شاشىب، سۇۋ جىبەرەدى. ەگىن پىسكەن سوڭ، ورىب، وزدەرىنەن ارتىلعانىن ماشىاينداعى كوشىبەلى ەلگە ساتىب، مال قىلادى. جاشما مەكەن دىنكەن جەرىنە ورنىنقان سايىن، ەگىندى جىلدان جىلعا كۇشەيتىب، اردق باسىنا شىعىر ورناتىب، ەگىندى شىعىر مەن سۇۋارادىن ەتەدى.

ەگىن كۇشەيگەن سايىن، ماشىاينداعى ەلدىڭ مالىنا ايىرباستاب، قارا-قۇرا مال جىيىۇىدا كۇشەيىب، اقىرىندا ئبارى اۇقاتتانىب، بايىۇعا اينالدى. مۇنى كورىب، كوشىبەلى ەلدەردەندە قىزىعىۇشىلار بولىب، سەيىتقۇلعا قوسىلىب، بەس التى جىلدىڭ ىشىندە «سەيىتقۇل ەلى» دەگەن ئتورت ئجۇز شامالى ئۇى بولادى.

سەيىتقۇلدىڭ مالدى تابىۇ رەتتى باسقالاردان وزگەشە بولعاندا، مالدى باعىۇ، جاۇدان قورعاۇ رەتىىدە باسقالاردان وزگەشە بولادى. ەلىنىڭ ادال ەڭبەگى، تابان اقى ماشمداي تەرى سىڭگەن داۇلەتۇن اشمدعان جاۇدان، ۇرىدان، بورىدەن قالاي ساقتاۇ قامىن ويلاب، شىمنان بىىىك ەتىب قورعان سالدىرادى، مال كۇنىدىز دالادا باعىلىب، تۇنگە سول قورعانعا قامالادى. باقتاشىلاردى رەتتەب، جان جاققا قاراۇىلىشىلاردى تارتىىتەب قويادى. بۇلاردىڭ وسىنداي كۇتىنىب، بەكىنىب وتىرعانىن كورگەن بىلگەن ۇرى-قارىلار، بارىمتا، سىرىمتاشىلار، وشماي جاتقان مال دەب قىزىعا الايدى.

بۇل جاعىن ئبۇيتىب جوندەگەنىن كەيىن، سەيىتقۇل بۇقارعا

قوقانغا مال ایداتىب، ول كەندەردەن قازاق قولى ئۆزلى تاۋالار الدىرىب، جىلدا ەگىن پىسكەن كەزدە ماناعى قورعاندا جارمەنكە اشادى. كوشبەلى قالىق بەلگىلى كەزدە مالىن، ئۇن-جاباعى، تەرى-تەرسەگىن اكەلىب ەگىنشىلەرگە بەرىب، استىق جانە تاۋار الاتۇن بولادى. ئسۇيتىب، ئىبىر جاعى ساۋدا، ئىبىر جاعى ەگىن-ەكى كاسىبتى بىردەي ىستەب سەيىتقۇل ەلى ئابدان بايىعان ەلدىڭ ئىبىرى بولادى.

ماناعى جوعارىدا ايتىلعان سەيىتقۇلدىڭ اعاسى جۇرتتىڭ مالىن ورلاب، باردىمتا مەن الىب، بايىيمىن دەپ جۇرگەندە قوشىمرات جاعىندا قولعا ئتۇسىب، كىم ەكەنىدە بەلگىسىز، بىرەۋ ئولتىرىب كەتىبتى. قالعان مال-مۇلكىن ۇرىنىڭ مالى دەپ، تۇركىستان ۇلىقتارى تالاپ الىپتى. اعاسىنىڭ قاتىن-بالاسىن، سەيىتقۇل نەشە جىلداي بزدەتىب، جانىنا كوشىرتىب الدىرادى.

سەيىتقۇل 1830-ىنشى جىلى دۇنىيەدەن قايتىپتى. سول ئدانىشپان كىسىنىڭ اقىلى مەن ەگىندى ادەت ەتكەن ەل قابىرعا سۇۇۇىنىڭ بويىندا وسى كۇندەدە كوب. جارلى بولىب، باسقا كاسىبى بولماعان ەل تورعاي جاعىندا تەز ەگىنگە اينالادى. ەرىنبەي بەينەتتەنگەندەرى ئىبىر از جىلدىڭ ىشىندە-اق ەگىن ارقاسىندا جۇرت قاتارىنا قوسىلادى.

(التىن ساري ۇلىنىڭ كىتابىنان).

---

29) قازاق سالتى.

قازاق مال مەن كۇن ەلىتكەن كوشبەلى ەل. بۇرىن قازاق تۇگەلى مەن كوشبەلى ەدى، قازىردە شالا كوشبەلى بولىب قالدى. بۇرىن قازاق جاز ارقانى جايلاپ، قىسقا قارسى، كۇنى جىلى سىر بويىنا، جەتى سۇۇ جاققا كوشىب باراتۇن ەدى قازىردە ولاي: قازاق دالاسىنىڭ ئىبىر شەتىنەن ئىبىر شەتىنە كوشىب ئجۇرىۇ سىيرەدى: قازاقتىڭ قىسى قاتتى ارقادادا تۇراقتى قىستاۋى بولاتۇن بولدى: قازاق مالعا پىشەن جىياتۇن بولدى؛ ەگىنگەدە اينالا باستادى.

بۇرىن، قازاق، سىردان قىرعا دامىلسىز كوشىب جۇرەتۇن زامانداا، قولىنداعى مالىنىڭ امان بولىپ، ئوسىپ ئونۇۇى ئۇشىن: قىس سۇۇىقتان قاشىپ جىلى جاققا باردۇ، جاز وتى، سۇۇى جايلى

ارقاغا كەلىۋەدەن باسقا، تابىيغاتتىڭ ئۆزلى قۇبلىسىنا قارسى ەش ئىسر امال قىلا المايتۇن ەدى. مالغا ئۆزلى بندەت كەلسە، ئار تۇلىكتىڭ قۇداينا ئوز الدىنا جالبارىنىب، جالىنىۋ شارالارىن دستەيتۇن: جەلقى ئۇشىن قانبار باباغا سىيناتۇن، تۇيەنى بندەتتەن ساقتاۋ ئۇشىن ويسىلقاراغا جالبارىناتۇن...ول كەزدە قازاق تابىيغاتنىڭ قولايسىز قۇبلىستارىنا قارسى ەش-دەمە دستەي المايتۇن؛ تابىيغاتتى وزىنە باعىندىرىب، پايداسىن شمعارىۋ قازاقتىڭ تۇسىندە كىرمەيتۇن ەدى؛ قازاق تابىيغاتتىڭ ئوزىسىز قۇلى ەدى.

مال ئوسىرىۋ ئۇشىن قولدا تۇقىمدىق مال بولىۋ كەرەك؛ ونسىز ەكىبەك بەن مال تابىۋ بولمايتۇن ەدى. مالسىز كەدەي تاماق اسراۋ ئۇشىن بايدىڭ مالىن باعاتۇن؛ ئىبراق ونى مەن كەدەي بايىي المايتۇن، ئوزىدە باي بولامىن دەب ويلامايتۇن؛ بايغا جالدانعان كەدەيدىڭ ەسەبى-بايىۋ ەمەس-تاماق اسراۋعانا بولاتۇن. مالسىز كەدەي ەكىبەك بەن مال تابا المايتۇن بولعان سوڭ كوشبەلى ەلدىڭ تۇسىنىۋىنشە: ۇرلىق، زورلىق-بۇزىقشىق ەمەس، ادال كەسىب، كەسىبتىڭ نشىندەگى ارداقتىسى بولىپ شىققان؛ ول كەسىبتى جاقسى دستەي بىلگەن كىسى ەلگە بەدەلدى باتىر اتانعان.

ادام بالاسىنىڭ تۇرمىسى-تالاس، تارتىس. ادام بالاسى ئىبىر جاعىنان تابىيعات بەن تارتىسادى، ەكىنشى جاعىنان ئوز ارا ئىبىرى مەن ئىبىرى تالاسىپ تارتىسادى. كوشبەلى ەلدە تابىيعات بەن تارتىسۋ جوقتىڭ ازاق الدىندا بولعاندا، ئوز ارا تالاس، تارتىس اشىق تۇردە بولا كەلگەن. سونى مەن كوشبەلى ەلدىڭ سالتىندا ئوز ارا تالاس، تارتىستىڭ جالاڭاش ئتۇرى-ۇرلىق، زورلىققا تابىنۋ بولعان.

بەرى كەلگەن سوڭ قازاق وريىسقا باعىندى، جەرىنەن ايىرىلدى، قونىسى تارىلدى؛ جالپى كوشىۋ قالدى، ەپتەپ وتىرىقشى بولا باستادى؛ ازداپ بواسادا تابىيعات بەن تارتىسۋ باستالدى: قازاق قىسقا قارسى مالىنا پىشەن جىياتۇن بولدى، ەپتەپ ەگىن شالا باستادى. سۇيتسەدە تابىيعاتتى وزىنە باعىندىرارلىق داراجاعا جەتكەن جوق، تابىيعاتقا قۇل بولعان كۇيىندە قالدى. ەگىنگە بەاسەنىپ كىرىسە المادى: تەمىر جول جوق، بازارى المس بولعاندىقتان

ەگمن كوب شىققان جملى ارزان بولاتۇن بولدىدا، شىقباي قالعان جملى سۇراپىل قىممبات بولاتۇن بولدى. ئسۇيتىب بۇرىننان مىينا سىڭگەن-ەشبەكتەن جىيرەنىۋ ساتتى قالا قويمادى.

«ەلدەس»

---

30) شاربۇا ئجايى.

توقسان ئتۇرلى سەبەبتەردىڭ ئتۇيىنى ئبىر كەلىب، قازاق شاربۇاسىنىڭ قالاسى بۇزىلىب، سانى ازايىب اۇداني تارىلىب وتىر.

كوب جەرلەردە ئوردس تولعان جىلقى، قورا تولعان قوي ەرتەگىنىڭ اۇدانىنا كەتتى. شاربۇا كوركىنەن ايىرىلعان ەلدەردىڭ تۇرمىس كوركى‌دە قالعان جوق.

ئندىگى اشىگىمە: وتكەندى كوكسەمەي، ساري ۇايىم سالا بەرمەي، ساعىم قۇۇىب ساندالا بەرمەي، شالا جانسارلانعان شاربۇانى تۇزەۇدىڭ شاراسىن بستەۇ كەرەك.

جەكە كىسى تۇگىل جالپاق ەل زامانىنىڭ، بۇيدالاب، جەتەكتەگەن تۇيەسى. بۇعان قازاق ەلىنىڭ تۇرمىسىنان ئبىر سىپىرا مىيسال كەلتىرىۇگە بولادى: 1) ئبىر كەزدە قازاق بالا وقىتۇدان قاشتى، ەندى نزدەب تابا الماي ئجۇر. 2) ئبىر كەزدە ىرىمعا جامان دەب ئسۇت ماشىنەسىنە جولاماعان قازاق ەندى قولىنا تۇسسە بوساتاتۇن ەمەس. 3) ۇلۇقتىققا جۇۇان اتادان باسقانى قالامايتۇن قازاق، ەندى كەدەيدىڭ، جىگىشكە اتانىڭ بىيلەگەنىنە بوي سۇنىب وتىر. 4) اكە شەشەمدى رەنجىتىپەيمىن دەيتۇن قازاق قىزى، سۇيگەنى مەن كەتىب جاتىر. مۇنى ەرسى كوريب وتىرعان ەلدە جوق. وسىنىڭ ئباردىن بستەتىب وتىرعان زامان.

بۇردىن قازاققا، مالىڭنىڭ تۇقىمىن اسىلداندىر، ەگىندى جاڭا رەت بەن سال، باقشا ورناتىب دەب ايتقانداي بولساڭ، ەرىكىكەندىك بەن ايتاسىندار، كورە بىلە بەينەتكە بەلشەڭنەن بات دەگەنىڭ نە؟ اتا بابالاردىمىزدىڭ، ئىزى مەن جۇرە بەرەمىز، دەب ۇستىرت قارايتۇن. ەندى ول بولماس: زامانىنىڭ جەتەگىنە جۇرمەگەن شاربۇانىڭ مۇرنى جىرىلماقشى.

وسی کۆنی تۆرەمستىڭ قاي سالاسىنا بواسادا شاربۇاشىلىق كۆزى مەن قاراۋ قاجەت.

شاربۇاشىلىقتىڭ زاڭى: شاربۇانىڭ قاي تاراۋىنان شىققان زاتتار جاقسى بازارعا ٴوتىمدى، پايدالى بواسا، سول تاراۋدىڭ ٴوتىمدى بولۇىنا ارتىق كۆش سالۋ كەرەك. ماسەلەن: ۇلكەن قالانىڭ ايناالاسىنداعى جەرى از شاربۇالارعا استىق سالعاننان، توبتاب مال ۇستاعاننان، باقشاشىلىق جانە ٴسۇت شاربۇاسى اسا پايدالىراق بولادى. تەمىر جولدان قاشىق جەردە باقشاشىلىقتان استىق سالۋ پايدالى، تەمىر جولدان 200 شاقىرىمنان ٴارى جاتقان اۋدانداردا استىق سالعاننان مال وسىرگەن پايدالى.

شاربۇاشىلىق كوزى مەن قاراعاندا قازاق دالاسىندا اۋدل شاربۇاسىنىڭ ونەتۇن سالالارى: I-مال ٴوسىرۋ: II-استىق سالۋ؛ III-ٴشوب جەم ەگۋ؛ IV-ٴسۇت شاربۇاسى؛ V-باقشاشىلىق.

شاربۇانىڭ قاي سالاسىن بولسادا، تۇزەۋ ٴۇشىن گۇلدەندىرۋ ٴۇشىن بىلىمگە قوسا شىدامدىلىق كەرەك. باقتىسىزدىققىزعا قاراي شىدامدىلىق قازاق قانىنا تولىق سىڭبەگەن سىپات. قازاقتا ٴالى جالقاۋلىق، تۇرلاۋسىزدىق مول، شىدامدىلىق جوق: ٴبىر ٴىستى باستاسا، ايناعىنا جەتكىزبەي، تاستاي بەردى. ٴبىراق جالقاۋلىق بەن تۇرلاۋسىزدىق ٴبىر جولا شەگەلەنگەن. «قىيامەتكە شەيىن قالمايدى» دەپ، ۇعىنۇعا جارامايدى؛ تابانىدى ٴتاربىيا مەن، زامانىڭ ايداۋى مەن شىدامدىلىق تۇۋماقشى.

«اگىرانوم».

---

(31) داعدىلى جول مەن ايلالى جول.

دۇنيەدە وزگەرمەيتۇن ەش دەمە جوق. دۇنيەدەگى نارسەلەر ندشە ٴتۇرلى بولسا وزگەرەدى، قۇبىلادى،-ٴبىر كۇيدەن ەكىنشى كۇيگە تۇسەدى، زورايادى، كەمشىرەيدى، قالپىن، پىشىننەن وزگەرتەدى. وسى كۇنگى قارا جەر ٴبىر كەزدە عاز ٴتارىزدى بولعان؛ جۇزە كەلە سۇۋىنعان ٴبىر سىپىرا زاتتارى سۇيىق كۇيگە تۇسكەن؛ ونان كەيىن جەردىڭ سۇيىق زاتتارى قويىۋلانا كەلە قاتايا باستاعان؛ سونان

سوڭ كوب زاماندار وتكەن سوڭ عانا باردب، قوي باتباق بولمب جاتقان تاس تەمىرلەر وسى كۇنگى قاتتى كۇيمنە تۇسكەن. دۇنيەدەگى نارسەلەردىڭ ءبارىدە سولاي قۇبىلادىدا تۇرادى؛ دۇنيەدە تاستاي قاتىب ءبىر قالىبتى بولمب قالعان جالعىزدا نارسە جوق. ءتۇرلى جان جانىۋارلاردا، ادامدا سونىڭ ىشىندە سولاي نەشە ءتۇرلى بولمب قۇبىلىب كەلەدى، قۇبىلا بەرىدۇگە ءتيىس‌دە.

ءبىراق قۇبىلىستىڭ ءوزىدە ءتۇرلى بولادى. دۇنيەدەگى نارسەتابيعاتتىڭ زاڭىنا باعىنىب، ءتيىستى ءجونى مەن‌دە قۇبىلادى. ـ ونىڭ وستىنە اقىل ايلا مەن تابيعاتتى قولدان وزگەرتۋگەدە بولادى. ءدانىشپان ءشارلىز ءداربىين جان جانىۋارلاردىڭ تۇرمىسىن تەكسەرىپ، تابيعاتتىڭ تالعاۋلى زاڭى مەن تۇرمىس تارتىسى زاڭىمن تابقان. جان جانىۋاردىڭ ول زاڭعا باعىنبايتۇنى جوق. قويان، سول زاڭعا باعىنىب، قىستى كۇنى قارداي اق بولادى‌دا، جازدى كۇنى كوك شوبكە ۇساب، كوك بولادى. قوياننىڭ ولاي ءتۇسى وزگەرمەي قالعانى بولسا، ول تابيعاتتىڭ تالعاۋىنا جاراماي تۇرمىستىڭ تارتىسىنا شىداي الماي، جوعالۋعا ءتيىس: قىستى كۇنى اق قاردىڭ وستىندە ءتۇسى باسقاشا بولىب جۇرگەن كوك قويان‌دا، جازدى كۇنى قارا جەردىڭ وستىندە وزگەشە بولىب جۇرگەن اق قويان‌دا بۇركىتتىڭ تىرناعىنا، تازىنىڭ تىسىنە، مەرگەننىڭ وعىنا باسقا قوياندار دان بۇرىن تۇسۋگە ءتيىس. ونداي قويانىنان تۇقىم‌دا قالماقشى ەمەس. قوياننىڭ بۇلاي قىستى كۇنى ـ اق، جازدى كۇنى كوك بولىب، تۇرمىستىڭ تارتىسىنا ءادىس قىلا الاتۇن بولىب شىعىۋى بىردەن بولماعان: قويان نەشە مىڭ جىلداي تابيعاتتىڭ تالعاۋىنا ءتۇسىپ، سۇرىپتالا كەلە، وسىلاي ءتۇسىن وزگەرتەتۇن بولعان. قوياننىڭ بۇلاي ءتۇسىن وزگەرتۋى، ءتۇسىن وزگەرتەتۇن بولىب شىعۋى ـ تابيعاتتىڭ زاڭى، وعان ادامنىڭ ايلاسى قوسىلماعان.

ءبىر كەزدە اعىلشىننىڭ اق سۇيەك سەرىلەرى، تۇرمىستىڭ قىزىعىنا تويمايتۇن سۇلۇۋلارى، شولاق تۇمسىق كوگىرشىنگە اۋەس بولعان؛ سۇلۋ قاتىنداردىڭ كوڭىلىن اۋلاۋ ءۇشىن قولدا وستالاتۇن كوگىرشىندەردىڭ تۇمسىعى شولاقتارى اسا قىمبات بولعان‌دا، ۇزىن ۇمسىقتىلارى باعاسىز بولعان. قولدا ءوسىپ ۇيرەنگەن اعىلشىننىڭ

كوگىرشىندەرى، تۇمسىغى ۋزدن بولىب، قوجاسىنا ۋناماي، ەركىنە جىبەرىلگەن سوڭ ۇز بەتى مەن كۇن كورە الماي قىرىلا بەرگەن، ولاردان تۇقىمدا قالماغان. تۇمسىغى قىسقا كوگىرشىندەر ۇسىب كوبەيە بەرگەن. اۋەسقوي ايەلدەردىڭ (تابىيعاتتىڭ ەمەس) تالعاۋىنا تۇسكەن سوڭ، بۇل شولاق تۇمسىق كوگىرشىندەردە سۇرىپتالا كەلە، تۇمسىقتارى مۇلدە قىسقارىب، اقىرىندا بالاپانداري جۇمىرتقانىڭ قابىعىن ۇز تۇمسىغى مەن جارىب شىعا المايتۇن بولعان، ولاردى كۇنى تولعاندا قوجالارى جارىب شىعاراتۇن بولعان. اراب جىلقىسى ەجەلدەن جەر ۇستىندەگى جىلقىنىڭ جۇيرىگى دەب سانالاتۇن ەدى. اعلىشىننىڭ ات بەگىلەرى سول اراب جىلقىسىنىڭ جۇيرىكتەرىن جىيىب، جۇيرىگىن جۇيرىككە سالىب، سۇرىپتاب وسىرە كەلە، اراب جىلقىسىنان ارتىق جۇيرىك قىلىب شىعاردى. اعلىشىننىڭ سول اراب جىلقىسىنان سۇرىپتاب شىعارعان جىلقى تۇقىمىن وسى كۇنى اعلىشىن جىلقىسى دەب اتايدى. اعلىشىن جۇيرىكتەرى مىنوتىنە شاقىرىم شابادى.

ۇمىنى بۇل، اعلىشىن كوگىرشىننىڭ شولاق تۇمسىق بولىب شىعۋى، اعلىشىن جىلقىسىنىڭ سۇرىپتالىب ورەن جۇيرىك بولىب شىعۋى: ۇز بەتى مەن عانا ەمەس، جالعىزعانا تابىيعات زاڭىنشا ەمەس، بۇعان ادامنىڭ اقىل ايلاسى قوسىلعان؛ تابىيعات قۇبىلىسىن ادامنىڭ ايلاسىن وزىنشە ۇلگىرتىب شىعارعان.

ۇسۇيتىب تابىيعاتتىڭ قۇبىلىسى ەكى ۇتۇرلى بولادى: ۇبىر ۇتۇرى ادامنىڭ اقىل ايلاسى قاتىسپاعان، جالعىزعانا تابىيعات زاڭىنا باعىنىب، ۇز بەتى مەن بولاتۇن قۇبىلىس (بۇعان مىسال: قويانىنىڭ ۇتۇسىنىڭ وزگەرۋى)؛ ەكىنشى ۇتۇرى ادامنىڭ اقىل ايلاسى مەن بولعان قۇبىلىس. مۇنىڭ اۋەلگىسىنە «داعدىلى قۇبىلىس» دەب، ەكىنشىسىنە «ايلالى قۇبىلىس» دەب ات قويىلعان.

«ەلدەس»

---

32) قازاق مالىنىڭ تۇقىمىن اسىلداندىرۋ ۇجايىندا.

بۇل كۇنگە شەيىن قازاق ۇالى مالىنىڭ سانىن كوبەيتۋ مەن

بولىب، تۇقمىن اسلداندىرىۋ ئۆچىندا ويلانغانىدا جوق، سول سەبەبتىن قازاق مالى ۋاقتىنىب، ازىب بارادى. مۇنان ئېىر نەشە چىل بۇرىن ورىنبوردان ماسكەۋگە اپارغان وگىزدەردىك دىتى 15 بۇتتان كەم بولماي ئۆچۇرىۋشى ەدى، بۇل كەزدە ورتا وگىزدىك ەتى 13 بۇتتان ارتىپايتۇن بولدى.

مال ۋاقتانغان ەكەن-ونان قورقۇۋغا چارامايدى؛ ئېىلىم مەن ەكىبەك سىكىرگەن كىسى مالدىك تۇقمىن تۇزەۋگە بولادى. عالىمدەرگە چانە مال باغىۋ بىلىمىنە چۇيىرىك ئتاجىرىيبالى ادامدارغا ماغلۇم، مال تۇقمىنىك اسىل چەرى شەت پاتشالىقتاردا ەكەنى، ول چەرلەردە چۇيىرىك ايغىردىك باسى 200 مىك *) سومغا شەيىن بارادى؛ بۇقانىك قىمباتى ئۇش مىك، قاتتا بەس مىك سوم بولادى، چاقسى قوشقارلارغا قىمباتسىنباي 500-600 سوم بەرەدى ەكەن. وسى مالداردىك بويىنداغى اسىلى اۋەلدەن اق وسىنداي بولماغان، چۇرە تۇزەلگەن. مالدىك تۇقمىن اسلداندىرىۋشىلار كوب ەكىبەك سىكىرگەن، اقىل مەن ئىس ەتكەن، اسىراۋى، باغىب قاغىۋى چاقسى بولغان، ايغىر، بۇقا، قوشقارلاردى ئۆز مالدارىنىك اراسىنان اق تانىب سالغان.

راس، بۇل ۋزاققا سوزىلاتۇن چانە كوب شىدام كەرەك قىلاتۇن چۇمىس، ئېىراق اقىرى قايىرلى، نەگە دەسەكىز، مالدىك تۇقمىن اسلدانىب قازاقتىك قازىرگى وتىرغان چەرىسۇۋىنا ۋىرەنشىكتى بولىب وسەدى.

ەكىنشى چول وكىايىراق چانە قىزىغىراق؛ بۇل چول قازاق مالىن باسقا اسىل تۇقىم مەن شاتىستىرماق-قان ارالاستىرماق. بۇل رەت كورمەگە وكىاي بولسادا، ئتاجىرىيبادا قىمىن. انىق ئېىلىۋ كەرەك: ئالىگى تۇقىم الماقشى بولغان مالدارغا قازاق چەرىنىك اۋاسى چارامدى،ما ەكەن، ول مال قازاق چەرىن چەرسىنەمە ەكەن. وسىلاردى سالىستىرىب، بۇل تۇقمىنان پايدا بار چوغىن چەتە ئېىلىۋ كەرەك. رۇۋسىيادا مال تۇقمىن وسى چول مەن اسلداندىرامىز دەۋشىلەر كوب بوالغان، ئېىراق سونىك كوبى ماقسۇتتارىنا چەتە الماغان. سەبەبى كوبىنەسە تابقان تۇقمدارى چارامسىز بوالىب ۋشىراغان، تۇقىم تۇزەلىۋ ورىنىا بۇزىلغان، مالى چەرسىنبەگەن.

*) سوغىستان بۇرىنغى ەسەب بەن.

ەندى قازاق مالىنا كەلسەك جىلقى، قوي، ەشكى سەكىلدى مالداردىڭ تۇقىمىن اسىلداندىرۋ ءۇشىن شەتتەن بىردەمەي اق قازاقتىڭ ءوز مالىنان تاڭداپ، ەڭ جاقسى تۇقىمنان ۇيىرگە ايعىر، قوشقار سالۋ كەرەك. قازاق مالىنىڭ تۇقىمى وتە جاقسى، جالعىز اق سونى تاعىدا ارتتىرۋعا ءبىر از ەڭبەك ءسىڭىرۋ ءتيىس. سىيىر تۇقىمىن اسىلداندىرۋ ءۇشىن قازاقتىڭ ءوز مالىنان تابىلعان جاقسىلارىن سۇرىپتاپ ارالاستىرۋعا كەرەك. بولماسا ءتاجىريبادا ءتاۋىر پايداسى كورىنبەگەن قالماق سىيىرىنان تۇقىم الۋ كەرەك (اشتىرقاندىق يا كىسى تىسارىيتسىندىق دەگەن تۇقىمداردىڭ بىرەۋى بولسىن). بۇل ايتقان رەتتە تۇقىمنىڭ تازارۋىنا ءبىرىنشى سەبەپ بولاتۇن نارسە ـ مالدى جاقسى اسىراپ، جاقسى كۇتۋ؛ ەگەر بۇعان سالاقتىق قىلسا، ەتكەن ەڭبەك بوسقا كەتەدى. ءمىنى سول سەبەبتى قازاقتا ءشوپ شابا‌تۇن ماشينە الۋ كەرەك. جانە ءشوپتى قۇۋراتپاي مەزگىلىندە شاۋىپ الۋ كەرەك، وسى كۇنگە دەيىن «وسى جارايدى» دەپ واشەپ شاپپاي، شاما كەلگەنشە كوپ شابۋعا كەرەك. مال قىس كۇننىندە ازىققا تارىقپاسا، ىرىلەنىپ تەز وسەدى. قازاقتىڭ ەگىن سالاتۇن جەرىندە تاي، تايىنشالاردى، ايعىر، بۇقالاردى سۇلى مەن اسىراۋ ارتىق. جاس مالدى نە ءۇرلەم جاقسى اسىراسا، وسكەنىش كەلەدى. ايعىرلار، بۇقالار كۇيلى بولسا، بالالارىدا اسىل جانە بەرىك بولىپ تۇۋادى. ءبىراق ايعىرلار، بۇقالار اسا سەمىرىپ كەتپەسىن، سونى ەسكەرىڭگە ءتىيىس. قازاق مالىن جىلى ورىندا ۇستاۋ جارامايدى: اسا نازىكتەندىرىپ الىپ، قىستى تەبىنگە شىعۋعا جارامايتۇن بولىپ كەتپەسىن. ازىينە، تىم سۇۋىق بوراندا دالاعا شىعارماي، قولدا تۇتۋ ارتىق.

جۇرتتىڭ كوبى ۇيىرگە قوساتۇن ايعىر، بۇقالارىنىڭ جاقسى جامانىنا كوز جىبەرمەيدى؛ مالدىڭ ەركەك، ۇرعاشى ەكى جاعىدا بىردەي ءتاۋىر بولسا، تۇقىم اسىل بولۋدىن ەستەن شىعارماسقا كەرەك. جانە قازاق مالى قۇناجىن، دونەجىننەن بالالايدى، بۇدا پايداسىز نارسە، مالدىڭ تۇقىمى ۇاقتانىپ وسىپ قالادى. تۇقىم ءۇشىن مالدىڭ ەركەگى بولسىن، ۇرعاشىسى بولسىن ەڭ پەرىگىن، كۇشتىسىن، سۇلۋدىن تاڭداپ الۋعا كەرەك؛ ناشاردىن

تۇقمىغا قوسىاۋ ئىتىيىس، ـ ەركەكتەردىن ئېشتەرىپ، ۋرعاشىلاردىن ساتىۋىغا نەمەسە سويىۋىغا بىلايىق.

جاقسى ايعىر، جاقسى بۇقا وزدەرىندە بولماعان قازاقتار باسقا جەردەن ساتىپ السىن نەمەسە ۋىرگە سالا تۇرىۋىغا السىن؛ بۇلاي رەتتى كەلمەسە، وزدەرىنىڭ جاقسى بىيەلەردىن تۇقىم الۋ ئۇشىن جاقسى ايعىردىڭ ۋىرىنە قوسسىن. قازاق جىلقىسىنان جۇيرىك، جورتاق، جورعا كوب شىعادى؛ ئىمنى وسىلاردى ئېشتىرىپ ناستاماي، تۇقىمعا ارناۋ كەرەك، شەت پاتشالىقتاردا وسىلاي ەتەدى.

قازاق جىلقىسىنىڭ تۇقىمىن اسىلداندىرىپ، ولشەۋگە تولارلىققا جەتىستىرسە، اسكەرگە كەردىك اتتاردى وكىمىتكە جاقسى باعا مەن قازاقتان السا تۇرار ەدى.

قازاق سىيىرىنىڭ تۇقىمى ونشا جامان ەمەس، ئىبراق سۇيەگى ۋۇاق، ئىسۇتى از. جوعارىدا ايتتىق: تۇقىمدى قالماق سىيىرىنان الۋ كەرەك دەپ. بۇل تۇۋرالى جاقسى ئىتاجىرىيبا بار. جاقسى دەيتۇنىمىز سول: قالماق سىيىرىنىڭ تۇقىمى ئوزى اۋەلدە قازاقتان شىققان؛ بۇل تۇقىم سۇۋۇتتا ئىتوزىمدى، جايىلىپ وتتاۋعا كونىمدى كەلەدى. بۇل سىيىرلار قازاقتىڭ وسى كۇنگى تۇتىنىپ وتىرعان سىيىرىنان ئىرى؛ ەتتى كوب بەرەدى، جۇممىسقا شىدامدى، ئىبىر ايىبى ئىسۇتتى بولمايدى.

بەنكەۋش.

---

33) ئىسۇتتى سىيىردىڭ بەلگىلەرى.

قاي كەسىبكە بولسادا شارۋا كوزى مەن قاراب، نە عۇرلىم پايدانى كوبىرەك شىعارۋعا ۇمتىلۋ كەرەك. ساۋلى سىيىر ۇستاعاندادا پايدالى جاقتى ەسكەرۋ كەرەك. سىيىر تۇقىمىنا قاراي ئىسۇت بەرەدى. ئىبىر تۇقىمنان وربىگەن سىيىردىڭدا جىلىنا 150 ـ 200 شەلەك ئىسۇت بەرەتۇنى دە، 30 ـ 40 شەلەك ئىسۇت بەرەتۇنى دە بار. ئىۇيىزدى مال ۇستالاتۇن ورىننا قاراي ئۇش تاراۋ: 1) جۇمىس مالى، 2) ەت مالى، 3) ئىسۇت مالى. ئىار تاراۋ مالدىڭ وزىنە بىلايىق تۇلعا، ئىبىتىم بولادى.

12–7072

جۇمىس مالىنىڭ كۆشى مول بولمۇ كەرەك. كۆش-جۇۋان سۈيەكتەن، بۇقا مويىننان، كەۋدە، جەلكە ەتى قالىڭنان، اۋكەسى ۋلىكەتتەن، تەرىسى قالىڭ كەدىر-بۇدىردان شىعادى. ەت مالىنىڭ ەت، ماي جىينالاتۇن جەرى تولىق بولمۇ كەرەك. ەت جىينالمايتۇن سۈيەك، باس، ايال، قارىن تولىمدى بولمايدى. ەكى باعالى جەر ارقا، بەلدەمە، سان، قولد كەۋدە جەتتەكتى بولمۇ كەرەك.

ءسۇت مالىنىڭ تۇلعا ءبىتىمى جۇمىس، ەت مالىنادا ۇقساسمايدى. بار دەنەسى ءسۇتتىڭ شىعۇىنا بايلاۋلى. ءسۇتتى سىيىرىدىڭ باس بەلگىسى جەلىننىڭ بىتىمىندە جالىن تولعان بەز؛ ءار ءبىر بەز ەسەپسىز كوپ قۇۋىقشادان قۇرالادى. قۇۋىقشانىڭ ارا-ارالىن قۇۋدالاعان ەت، ماي، قان جۇرەتۇن جەرىندە بىدىس بولادى. قۇۋىقشا سۇتكە تولسا، جەلىن كەرىلىپ كەتەدى، ءسۇتتى ساۋىلسا، بۇزاۋ ەمسە. قۇۋىقشادان ءسۇت كەتىپ، جەلىن بوساپ قالادى. ەگەر قۇۋىقشا اراسىنداعى ەت، ماي كوپ بولسا، جەلىندى ونەمەيىن كەرىپ ساۋعاندا بوساتپايدى. مۇنداي ەت جەلىندى، ماي جەلىندى سىيىر ءسۇتتى بولمايدى. ءسۇتتى سىيىرىدىڭ جەلىنى ءتورت-پاق جالپاق كەلەدى. ءار ءبىر ەمشەك تۇرعان ورىن بولەك قولعا بىلىنەدى. ساۋسادا، ساۋىلسادا تىكىيىپ تۇراتۇن، جۇرگەندە شاپقا سوقتىعاتۇن جەلىن سۇتسىزدىكتىڭ بەلگىسى. جاقسى جەلىن ءسۇت تولعان سايىن جانجاققا كەرىلسەدە بۇلعالاقتامايدى، سوقتىعىپ كەرنەلمەيدى. سۇيىرىك جەلىن جاقسى بولمايدى. ءسۇتتى سىيىرىدىڭ جەلىننىڭ تەرىسى جىيىرىلىپ كەڭ جاتادى، ءسۇت تولىپ كەرىلمۇىنە بوگەت بولمايدى. تىعىز جابىسقان تەرى، جەلىندى قىسىپ، كەرىلتپەيدى. اسىرەسە، جىيىرىندى تەرى الدى-ارتىندا بولادى.

ەمشەك اسا ۇزىن-دا، جۇۋان-دا، قىسقا-دا، جىڭىشكەدە بولماسقا كەرەك. ەمشەك ورتاسىندا بۇۋىلدىق بولماسىن، جانە اتقان وقتاي ءتۇپ-ءتۇزدۇ تومەن قاراپ تۇرسىن، قىيسايىپ تۇرماسىن، ەمشەك ۇستەرى ءبىر-بىرىنە جاقىنداسىپ كەتپەسىن. ءسۇتتىڭ كوپ شىعۇى-جەلىنگە قاننىڭ كوپ قۇيىلۇىنان. جاقسى قاندى جەتكىزىپ، جامان قاندى الىپ قايتاتۇن تامىر، ءسۇت تامىر دەپ اتالادى. بۇل جەلىننەن باۋىرعا قاراي شىعادى، كوزگەدە كورىنەدى. قول مەن سىيپاۋ

بىلاي تۇرسىن، نە ئۇرلىم جۇۋان، بۇتاقتى، تۇركىلدەگەن قاندى بولسا، سۇتتىلىكتىك بەلگىسى. ناغىز ئىسۇتتى سىيىردىك ئىسۇت تامىرىنىڭ تاراۋى جەلىنىنىڭ سىرتىنادا بىلەۋاەنىب شىعىب تۇرادى. ئىسۇت تامىردىڭ قارىنىغا كىرەتۇن ورنى شۇڭقىر كەلەدى. بۇل شۇڭقىر «ئىسۇت قۇدىق» اتالادى. مۇنىڭ تەرەڭدىگى دە، كەڭدىگى دە سۇتتىلىكتىڭ بەلگىسى. تەرەڭدىگىن ئىسۇت قۇدىققا ساۋساق بەن باسىب ولشەيدى. سىيىردىڭ ئۇجۇنى جوعارىدان تومەن قاراي جىعىق، جەلىن ايىنالاسىنداعى ئۇجۇن تومەننەن جوعارى قاراي جىعىق، ەكى جىعىقتىڭ استاسقان جەرى تاقىرلاۋ، اشىقتاۋ كەلەدى. مۇنى ئىسۇت ايناسى دەيدى. نە ئۇرلىم بۇل كەڭ بولسب قۇيىرىققا قاراي ولەسە، سۇتتىلىكتىڭ بەلگىسى.

«اگىرانوم»

---

34) كاپەراتسىيە.

كاپەراتسىيەنىڭ شارىۋاعا قانداي پايداسى بار جانە جاستار قالاي ارالاسۋ كەرەك؟ اۋەلى ئىبىر ازعانتاي كاپەراتسىيەنىڭ تارىيخى جايىنان ايتىب وتەيىن.

ئار ئىبىر قالىقتى الىب قاراساق، كاپەراتسىيەنىڭ ئوسۋۋ سەبەبى شارىۋالىقتىڭ كۇيزەلىۋ تۇرىنە قاراي بولعان. ماسەلەن: انگلىيەدە ۇلكەن، جۇۋان جۇدىرىق بايلار، جۇمىسكەرلەرگە ۇنەمدى ەڭبەك اقى بەرمەي تارىقتىرعان. مۇقتاجدىق كوبەيىب، جۇمىسكەرلەر اشىققان. كەرەك زاتتارىن ئار قايسىسى بارىب الىب كەلۋگە كۇشى جەتىپەگەن. سونىڭ ئۇشىن اۋەن دەگەن ئىبىر ئىبلىمدى ادامى انگلىيادا 1854-جىلى كەدەي جالشى جانە جۇمىسكەرلەر اراسىندا پوتىرەبىيتەل دۇكەنىن اشقان. بۇل دۇكەن جەر جۇزىندە ئىبىرىنشى دۇكەن، دەپ اتالعان. سەبەبى مۇنان بۇرىن ەش جەردە پوتىرەبىيتەل دۇكەنى اشىلعان ەمەس. كەرەك زاتتارى بولسا، قولى جەتپەيتۇن جۇمىسكەرلەر جانە جالشىلار وسى ورتاسىندا اشىلعان وزدەرىنىڭ دۇكەندەرىنەن ورتا ارزان باعا مەن ساتىب الىب تۇرعان. اۋەلى «روتشىل» دەگەن فالادا اسىلۋ سەبەبتى «روتشىل

پوتىرەبىتەل دۇكەنى» دەپ اتالعان. كەيىنگىگە كاپەراتسىيە جولىن سالعان وسى: اۋەن بولعان ءۇشىن، بۇل كىسىنى پوتىرەپ كاپەراتسىيەنىڭ اكەسى دەپ اتايدى.

انگلىيەدەن بوتەن ماملەكەتكە كاپەراتسىيە تاراي باستاعان. 1864 - جىلى ءىبىزدىڭ رۇۋسىيادا كىينوبىسكىي زاۋاتىندا (ورال) جۇمىسكەرلەر اراسىندا ءىبىرىنشى پوتىرەبىتەل دۇكەنى اشىلعان. مۇنى اشقان جۇمىسكەرلەر باستىعى شەرنىيشوبىسكىي دەگەن كىسى بولعان. كىينوبىسكىي زاۋاتىنان رۇۋسىيانىڭ بوتەن جاعىنا جايىلىپ كوبەيە باستاعان.

1897 - جىلى رەسەيدە 18 پوتىرەبىتەل كاپەراتىپ اراسىنان ۇيىم (سايۋز) اشۋعا قاۋلى بىستەگەن جىيىلىس ماسكەۋدە بولىپ، ورنىندا جانە سوندا تاعايىندالعان. 1898 - جىلى 16 - ىيۇندەگى جارلىق بويىنشا سايۋز قابىلدانىپ، سونان پوتىرەبىتەل دۇكەندەرىنىڭ كىندىك سايۋزى وسى كۇنگە شەيىن ماسكەۋدە بولىپ كەلە جاتىر. مۇنى «جالپى رۇۋسىيالىق سەنتىر سايۋز» دەپ اتايدى.

سونى مەن ءار جەردە اشىلعان دۇكەندەر سانى كوبەيىپ، 1904 - جىلعا شەيىن سايۋزگە قوسىلعان كاپەراتىپ 144 - كە جەتكەن. 71.937 مۇشەسى جانە بىستەگەن ساۋداسى 350 مىڭ تەڭگە بولعان.

1905 - جىلعى رەسەي توڭكەرىسى مەن جاپون سوعىسى 1906 - جىلى كاپەراتسىيە سانىن ازايتادى. 1907 - جىلدان باستاپ، جاڭادان العا جۇرە باستاپ، 1914 - جىلى سايۋزگە كىرگەن كاپەراتىپ سانى 154 - كە جەتەدى. جەرگىلىكتى قالىق دۇكەننىڭ الساق، سانى 3012 بولادى. بارلىق مۇشەلەرى 700 مىڭنان اسادى. بەلگىلى الەۋمەت سوعىسى ۇاقىتىندا تىسىنتىرو سايۋز جانە جەرگىلىكتى كاپەراتىبتەردىڭ جۇمىسى ىلگەرى باسا المايدى. سەبەبى: اۋەلى شارىۋاشىلىق كۇيىزەلىپ، ەكىنشى كاپەراتسىيە جۇمىسىن بىستەپ جۇرگەن ماماندارىمىز بوتەن جۇمىسقا ارالاسىپ، شارىۋالىققا قاراۋعا مۇمكىن بولمادى. بۇلار ماملەكەت جۇمىسىنا جاسىرىن كىرىسە باستادى.

سونى مەن 1917 - جىلى ەسكى وكىمەت ءتۇسىپ، ماملەكەت

كەدەي جانە جۇمىسكەر قولىنا تىيەدى. بۇل توشكەرىس قالىققا وشاي تىيگەن جوق.

شارىۋا كۇيزەلىب باسىن كوتەرە الماستاي، ەاگە قىيىنشىلىق كىرەدى. بۇل تۇردە شارىۋاشىلىق ۇيىمىن اشۋ قىيىن بولدى. سوندادا كەشەس وكىمەتى بارلىق قىيىنشىلىققا قاراماي سوعىس بىتكەن سوڭ شارىۋانى وشىداۋعا كىرىسەدى. جۇمىسكەرلەردىڭ جانە كەدەيلەردىڭ تۇرمىسىن جوندەۋدە بولىب، كەشەس ماملەكەتى 1919 - جىلى (مارتتا) جاشا دەكىرەت بويىنشا كاپەراتسىيە جۇمىسىن تاعى بىلگەرى جۇرگىزەدى. بۇل دەكىرەت بويىنشا كاپەراتىب دۇكەننىدە بار نارسەنى قالىققا تەككە ۇلەستىرمەكشى بولادى. سوشىنان شىققان 1921 - جىلعى (7 - اپىرەلدە) دەكىرەت مۇنى وزگەرتىب جاشىمدان بىسكە كىرىسەدى. بۇل دەكىرەت بويىنشا تەككە نارسە بەرىلمەۋىن توقتاتىب، بارلىق زاتتى ساتاتۇن جانە ساتىب الاتۇن بولادى. بۇل قالىپتا ساۋدا جۇرە باستاب، ءىس بىلگەرىلەدى.

اۋەلى كاپەراتىب نە نارسە؟ دەب سۇراۋشىلار بولار؛ بۇعان كاپەراتىب قالىق ۇيىمى دەب جاۋاپ بەرىۋگە بولادى. نە ءۇشىن دەسەشىزدەر، كاپەراتىب جالعىز ءبىر ادامنىڭ جۇرگىزىب تۇرعان نارسەسى ەمەس، كاپەراتىب قالىق اراسىنداعى جارلى جاقسىايدىڭ جانە جۇمىسكەرلەردىڭ مۇقتاجىن تاۋىب بەرىب تۇراتۇن ۇيىم دەيمىز.

كاپەراتىب ءار ءتۇرلى بولادى. بۇل جەردە جالعىز پوتىرەبىتەل دۇكەننىن عانا الىب وتىرمىز؛ سونىڭ ءۇشىن بۇل ۇيىمدى ورتاق قالىق دۇكەننى دەپ اتايدى. وسى كۇنى ءىزدىڭ قازاق تۇرمىسىن الىب قاراساق: بۇرىنعى مال كەتىب، كوشپەلى تۇرمىستان وتىرىقشى قالىپقا ءتۇسىپ كەلەدى. بۇلاي بولعان كۇندە كاسىب ءتۇرى وزگەرىلمەكشى. سوندىقتان ەڭ اۋەلى كەدەي اراسىنا پوتىرەبىتەل دۇكەننىن اشۋ كەرەك.

بۇل پوتىرەبىتەل دۇكەننىڭ جۇمىسىن الساق، مۇنىڭ مىندەتى الىب ساتارلار مەن كۇرەسۋ. ءىزدىڭ قازاقتا ءجۇن - جۇرقا، استىق، مال جانە زاتتار بار. بۇلاردى ساتۋ كەرەك. الىب ساتارلارعا

ساتسا، ارزان باعا بەرىب، شاردۋانىڭ اقىسىن وزدەرىنە قاراتىب جەب ـ قالادى، بۇل ءىىر. ەكىنشى ءار ءىىر شاردۋانىڭ جايىن السا‌ق، ازعانتاي زاتتى ءۇشىن ماتانىڭ ارزان جەرىنە بارىب الا‌ـ المايدى. شاردۋانىڭ الىب ساتارلارعا جەم بولاتۇنى وسى. ال، ەگەردە 20 ـ 30 ءۇيدىڭ اراسىندا دۇكەنى بولىب، بار زاتىن دۇكەنگە بەرىب، وزدەرىنە كەيىم ـ كەشدەك جانە بوتەن شاردۋاشىلىققا مۇقتاج نارسەسىن دۇكەن ارقىلى الدىرىب تۇرسا، اۋەلى شاردۋا قولىنداعى زات ءتىيىستى جولىنا ساتىلىپ، وزدەرىنە كەرەك نارسە ارزان ورتا باعا مەن السادى. ەكىنشى الىب ساتاردىڭ قۇلقىنىنا تۇسەتۇن پايدا وزدەرىندە قالادى. بۇلاي بولعان كۇندە شاردۋا بىلگەرى جۇرمەك.

قوي ـ ايدار ۇلى.

---

35) كۇن.

(تولىستويدان).

قىس بويى كۇنسىز تومەندەپ جۇرەدى؛ ساۋلەسىن قىيالاپ ءىىر بۇيىردەن جىبەرەدى. سوندىقتان قىس جەر جۇزىندە سۋۇدىق بولادى؛ جاندى ـ جانسىز زاتتىڭ ءبارى توڭادى. سۇرى كەتىپ تاسىيعات سولادى؛ ايداي ـ الەم جانسىز ولىك سىقىلدى بولادى.

جارقىراپ اسىم جاز كەلەدى. جەر جۇزىنە جان ەنەدى. جىلىنىپ، جىبىمەگەن زات قالمايدى؛ قىبىرلاپ، قىيىمىلداماعان زات بولمايدى. قارا باسىنا قىسىم تۇسەدى؛ اندەتىپ مۇز بۇزىلىپ، كۇرسىلدەتىپ سەڭ كوشەدى. وردەن تومەن سۇۋ قۇلايدى؛ وكسىپ ـ وكسىپ بۇلت جىلايدى. سۇۋدان بۇلتقا بۇۋ اسادى؛ دۇركىن ـ دۇركىن جەر بەتىن قارا نوسەر باسادى. مۇنىڭ ءبارىن دىستەيتۇن كىم؟ـ مۇنىڭ ءبارىن دىستەيتۇن كۇن.

ءدان ءىسىنىپ وسىپ باستايدى، ەسكى تۇبىردەن بۇتاقتار تارايىپ، جانجاقتا كەتە باستايدى. اعاشتار كوك جاپىراقپا ورانا باستايدى؛ كوك مايسا ايالىنا ورالا باستايدى. مۇنىڭ ءبارىن دىستەيتۇن كىم؟ـ مۇنىڭ ءبارىن دىستەيتۇن كۇن.

ایۇلار ماتاعىنان شىعادى؛ شىبىن شىركەي قىسقى ۋىقىستان نۇرادى؛ سۇۋ بىشىدە ماسا تۇۋىب كوبەيەدى؛ جەلى مەن بالىقتار ۇىسىب، ونەدى؛ مۇزنىڭ ءىارىن كۇن ۋاگەرەدى.

كەسى بورەنەدەن ءۇي سالادى، بورەنەنى اعاش بىشىنەن كەسىب الادى. كۇن اعاش بىشىنە ساۋلەسىن تۇسىرەدى؛ ءسۇيتىب اعاشتى‌دا كۇن وسىرەدى. ادام قىس كەرپىشتەن ءۇي قالايدى؛ بەرىكتىگىكە كەرپىشىن نزبەس بەن بايلايدى. نزبەس بەن كەرپىشتى كۇيدىرگەن وتىن، وتىندى ازىرلەب قويعان كۇن.

ادامعا تارى مەن نان كەرەگەدى؛ بۇلار كۇن كۇشى مەن ونەدى. ادام مالدىڭ ەتىن جەب، سۇيەگىن كەمىرەدى؛ مال ءشوب بەن سەمىرەدى؛ ءشوبتى كۇن وندىرەدى.

كەرەك دەپ ادام نان جەيدى؛ جەگەن كەسىنى نان قىزدىرادى؛ پەش وتىن مەن جالىنادى. قىسقا قاراي جۇرىت وتىن جىيادى؛ ول جىيعانى كۇننىڭ جالىۋى بولادى. قىس پەشكە وتىن جاقتىم دەگەنىڭ ـ ۇيگە كۇننىڭ جالىۋىن جىبەردىم دەگەنىڭ.

جالىۋ نىگىلەي كۇننىڭ وزىنەن بولادى؛ يا وتىن مەن كومىرگە، استىق بەن شوبكە ساۋلە بوب تۇسكەن كوزىنەن بولادى.

جەل دەرمەندەر، وت دەرمەندەر ايىنالىپ جاتادى؛ استىق تارتادى. ولاردى كىم جۇرگىزەدى؟ ـ جەل مەن سۇۋ. جەلدى كىم ۇرگىزەدى؟ ـ جەلدى ۇرگىزەتۇن جالىۋ. جالىۋ قايدان شىعادى؟ ـ جالىۋ كۇننەن تۇۋادى. ءىىر جەردەن اۋا جالىپ جوعارى ۇشادى؛ ونىڭ ورنىنا قاراي باسقا جەردەن سالقىن اۋا جالىسادى. ءسۇيتىپ، جەل سوعادى؛ ولاي بولسا، جەلدە جالىۋدان بولادى. سۇۋدى‌دا جەل قۇۋادى؛ جالىۋدىڭ ءوزى كۇننەن تۇۋادى.

پايىرىكتەردە جۇمىس قىپ جاتادى؛ وت اربا مەن وت كەمەلەردى ماشىنەلەر سۇيرەپ زىرقىراتادى. ماشىنەلەردى جۇگىرتەتۇن بۇۋ بولادى، بۇۋ وتىننان تۇۋادى. وتىن بىشىندە كۇننىڭ جالىۋى تۇرادى.

قىيىمىل جالىۋدان تۇۋادى؛ جالىۋسىز جانىڭ ءىىر ساعاتتا شىعادى. ءىمىنى ۇندى كورەمىز، تەك جالىۋ بولساعانا قىيىمىلداب ءومىر سۇرەمىز؛ جالىۋ كەم بولسا، قىيىمىل‌دا كەم؛ جالىۋ دەن بولسا، قىيىمىل‌دا دەن. جالىۋ وتە كۇشتى بولسا، قىيىمىل وتە كۇشتى.

ئسۇيتىب، قىيىملىداغانىڭ مەن جۇرگەنىڭ،
جان بولسىپ ئومىر سۇرگەنىڭ،
قىبىرلاب جەردى باسقانىڭ،
قايراتىم مول دەپ تاسقانىڭ ـ
ئىارى كۇننىڭ ارقاسى،
ايتىپەسە قولىنان كەلمەيدى باسقانىڭ.

اۋدارىشى: نەل ـ جان.

---

36) تامشىنىڭ تاريخى.

ئتۇسىن كەرىپ، كوك تەڭىز ايناداي جارقىرايدى. ئىبىر توب تامشى كۇن شۇۋاقتا جارىسىپ ويناىدى، دىرىلدەيدى، قالتىرايدى. ئشىندە بىرىۋى تىم ھەركەلەيدى. جولداستارىنىڭ توبەسىنە ئرعىب مىنەدى، مولتىلدەيدى. ئىبىر كەزدە ھەركە تامشىنىڭ بۇلتقا كوتەرىلگىسى كەلدى؛ بىمىكتەن تەڭىز بەن جەرگە كوز جىبەرگىسى كەلدى.

ھەركە تامشى كۇنگە جالىنا باستادى: تىلەگىم بەر، جوعارى كوتەر دەپ قاقسادى. جارىق كۇنگە نارىستەنىڭ ھەرلىگى ۇنادى ـ تامشىعا قاراي ساۋلەلەرىن قۇۋادى. ساۋلەلەر تامشىنى قىزدىردى، قوينىنا قىستى؛ كوزگە ىلمىنبەيتۇن بۇۋ بولىپ، تامشى اسپانعا ۇشتى. جالعىز تامشىنىڭ جولدا ئشى پىسادى، سوندىقتان ونىڭ جانىنا ساۋلەلەرى تاعى جولداستارىن قوسادى.

ئا ـ دەگەنشە تامشىلار جوعارى كوتەرىلدى؛ بۇلاردى اسپانعا جەل ايداپ جونەلدى. جەل ىشقىنادى، كۇرسىنەدى، تەڭىز ئۇستى مەن ۇيتقىپ كەلەدى. تامشىلار، قىزىق بەن قۇستانىدا شابىشاڭ شابادى، كوزدى اشىپ جۇمعانشا تالاي جەرلەر ارتىندا قالادى. ئىبىر كەزدە تەڭىزدە كوزدەن جوعالادى؛ اۋىلدارىدى، قالالاردى، دالالاردى كورىپ تامشىمىز قۇۋانادى.

تاڭدانىپ كورمەگەن جەردىن تامشى قارايدى؛ ئسۇيتىپ كۇننىڭ باتقانىن بايقامايدى، ئتۇن بولادى. سالقىن سوعادى. ەندى تامشىمىز قايدا قورعالايدى؟ جەرگە ئتۇسىپ كۇلگە ورانىۋعا ويلانادى.

جايلاپ تامشى تومەن ۇشادى؛ ئىبىر مەزگىلدە بۇۋدان شىعىپ

سۇۋغا تۇسەدى. ئۇيتىپ، گۈل جاپىراغىنىڭ ئۇستىنە بارىپ جاتادى؛ ئارى-بەرىدەن سوڭ سارغايىپ بەلدىن تاڭ اتادى. كوك جىيەكتەن كۈن كورىنەدى؛ قۇۋانىپ تامشى سالام بەرەدى:

«جارىق كۈنىم، مەنى ال دەيدى، كوتەرىپ كوككە تەز بار دەيدى»؛ تامشى ئۇسۇزىن ايتىپ بولماي، بۇۋ بوب كوككە كەتتى، زۇۋلادى. تالاي جەردى دەم ساتتە الدى، تاۋ، تاس، دالا ارىتتا قالدى.

كۈن بەك تىنشۇ، وتە ئىسسى ەدى. ەركە تامشى جولداستارى مەن جەرگە تۇسەمىز دەدى. بۇلار كۈنگە جالىنادى: «ئىزدى تەڭىزگە جىبەرسەڭ نە قىلادى!» كۈن بۇلاردىڭ ئۇسۇزىن تىڭدادى، نارەستەلەردى بىرىنە ئىرىن قوساقتاب جىينادى. ىندى قارا بۇلت شىعادى، قالىڭ تۇمان ىشىندە جولداستار بىرىنە ئىرى تىعىلادى؛ اقىرىندا ۇلكەن تامشى بولادى، تامشىلار توەمەن سورعالادى. نارەستە تامشى جەرگە تىرس ەتىپ تۇسەدى، تۇسكەنىندە شۇۋىلداب، سىلپىلداب، سىرىلداعانىن قۇلاق ەستەدى. ئىراق ادامدار ماسايراب كۇلىسەدى: «جاڭبىر جاۋدى» دەسەدى.

تامشىمىز كەلىپ ۇلكەن تاسقا سوعىلادى؛ ىرعىپ ئۇتۇسىپ باسقا جولداستارى مەن قوسىلادى. تامشىلار جىيىلىپ سەل بولادى؛ سەل جىيىلىپ ساي تولادى. تامشى ىلگەرى اعا بەرەدى؛ ارالاپ تالاي جەردى كورەدى.

سول كەزدە قاتىنعا سۇۋ كەرەگەدى؛ شەلەك الىپ وزەنگە كەلەدى. شەلەك بەن قاتىن سۇۋ الادى، تامشىمىز شەلەك ىشىنە بارادى. سۇۋدى مەن قاتىن كىر جۇۋىپ جايىپ قويادى؛ كۈن كەبتىرىپ تامشىمىز تاعى بۇۋ بولادى. بۇۋ كوزگە ىلىنبەي جوعارى شىعادى؛ كوكتە مۇنى تاعى جەل قۇۋادى. كوپ ۇزاماي تىنباي تامشىمىز جولاۋشىلايدى؛ ەندى كۈن مۇنى كوبىكە شەيىن تىنىشتاندىرىپ وىلايدى.

جەل ويناقتاپ تامشىنى باتىسقا الا جونەلەدى؛ تىنباي ىلگەرى ايداپ كەلەدى، تامشىدا بىرگە ۇشىپ كەتەدى. ئىر كەزدە جالپاق اق دالانىڭ ۇستىنەن وتەدى. بۇل جەرىمىز قازاقستان ەدى؛ قىس بولىپ، جەر بەتىن قار باسقان ەدى.

تامشى قاتتى توڭىپ باستايدى، توڭىپ ئۇتۇسى وڭىپ باستايدى. توڭىپ، توڭىپ قاتايادى، جالتىرايدى، اعارادى؛ جەپ-جەڭىل ادەمى

جۇلدىز بولا قالادى. تۆيدەك ـ تۆيدەك اق جۇلدىزدار تومەن تۆسەدى؛ ادامدار: «قار جاۋدى» دەسەدى.

كىشكەنە جولاۋشىمىز دالاغا ئۆستى؛ قاتنى ۇيقىغا كىردى. سۇۋۇق جەل ەستى ـ جارتى جىلداي تامشى ۇيقى مەن بولادى؛ بىرتە ـ بىرتە كۆن ۇزاردى ئىبىر كەزدە جىلى جەل سوعادى.

كۆن قىزدىرىپ، قار ەرىپ اعادى؛ قاتقان تامشى تاعى سۇۋۇغا اينالدى. تامشىلار بىرىگىپ كوبەيە باستادى، ساي سالا مەن جۇگىرە باستادى. لايلاندى، شۇۋۇلدادى، بۇلدىرلادى؛ اقىرىندا جىراغا كەلىپ قۇلادى.

جولشىباي بۇلارغا باسقا تامشىلار قۇلايدى، بىرتە ـ بىرتە وزەن ۇلعايدى. ئىبىر كەزدە بۇلار ۇلكەن وزەنگە جەتەدى. الدى مەن تانىس تامشىمىز وزەنگە جۇگىرىپ كەلىپ بەرىپ كەتەدى.

ورماندار، قالالار، تاۋلار ارتتا قالادى؛ سىلدىر قاعىپ تامشىلار ئالى تىنباي جۇگىرىپ بارادى. ئىبىر كەزدە كورىنبەي جەردە ارتتا قالادى؛ وزەننىڭ ۇزاق تولقىندارىنا تاۋداي ـ تاۋداي اششى تولقىندا قارسى شىعادى. جولاۋشىلاپ قايتقان بالالارىن تەڭىز قۇشاعىن جايىپ قارسى الادى، قۇۋانادى، كۇلەدى؛ ئىسۇيتىپ تامشىمىز تاعى ۇيىنە قايتىپ كەلەدى. كورگەن بىلگەننىڭ تۇۋعاندارىنا كەلىپ سويلەيدى.

اۋدارىۋشى: تەل ـ جان.

---

37) دۇنىيە قانداي.

اتاقتى ەسەبشى ەيلەر ئىدىنشىل ەدى. بەرامىننىڭ ئىبىر مولداسى دوسى ەيلەرگە: «قالىق دىننەن ايىرىلعان: مەن شەركەۋدە دۇنىيەنى قانداي تاماشا قىلىپ قۇۋداي جاراتقان دەسەم، وتكەن پىيلوسۇپتاردىڭ ايتقانىن ايتسام، ئىدىن كىتابىنىڭ اناسى بىبلىيا ئىسوزدىن سويلەسەم، جارتى كىسى مەنى تىڭدامايدى؛ جارتى كىسى نە قالعىپ كەتەدى، نە مەن سويلەپ تۇرعاندا شەركەۋدى تاستاپ شىعىپ كەتەدى» دەدى قامقور مولدا.

سوندا ەيلەر مولداعا:

«ەسكى پىيلوسۇپتى، بىبلىيانى جاۋىپ قويىپ وسى كۇنى

دۇنيەگە ئېلىم قالاي تارايدى، سونى جۇرتىڭا ايتىب قاراشى. ەل قۇلاق قويماغان ناسىيقاتقا گىرەك پىيلوسۇپى انا كسا گور ئېچەن دەب، كۇننىڭ ۋلكەندىگى گىرەك ارالى پەلوپەنەستەي دەگەن شەھارىدىن، ەندى 2 دە 2=4 بولسا، وسمنداي انىق ەسەب بەن ەسەبلىگەن كۇن جەردەن ئېسرمۇلىيەن ئۇش ئجۇز مىڭ قايتارا ۋلكەن (1.300.000).

ون پۇت بۇيدايدى ئېسر جەرگە توگىب، جانە ئېسر بۇيدايدى تاستاسا، كوب بۇيداي كۇن، ئېسر بۇيداي جەر بولادى. يۇپىيتىر 1.300، ساتۇۋرىن جۇلدىزدارى 900 قايتارا جەردەن زور.

جۇلدىز بەن جۇلدىز اراسى، جەر مەن جۇلدىز اراسى شاقىردىم مەن ولشەۋگە كەلمەيدى؛ مۇنىڭ كەزى كۇننىڭ جارىعىنىڭ جۇيرىكتىگى بولسىن؛ كۇننىڭ جارىعى ئېسر سەكۇنتتە 288 شاقىردىم جۇرەدى. ال ەندى مىناعان قاراڭىز: ئېسر جۇلدىزدىڭ جارىعى جەرگە شەيىن 3 جىلدان كەم جۇرمەيدى. ال تاعى كوب جۇلدىزدار بار: بۇلاردىڭ جارىعى جەرگە شەيىن ون، جىيىرما، ەلۋ، ئجۇز جىل جۇرەدى. سوندا جەرگە جەتەدى. تاعى مىناعان قاراڭىز: كەي جۇلدىزدار جوعالىپ، ئۇشىب كەتكەننەن كەيىن نەشە مىڭ جىل جەردەگى بىزگە كورىنىپ تۇرادى. جوعالارداعى جارىق ەتكەن جارىعى نەشە مىڭ جىلداعانا جەرگە كەلىپ جەتكەنى سول بولادى».

ەيلەردىڭ مولداعا بەرگەن اقىلى وسى. ئېسر كۇنى ئېولىيىپ مولدا ەيلەرگە كەلىپ «اي ـ ەيلەر ـ اي! ادام بالاسى شەركەۋدىڭ، قۇدايدىڭ قادىرىن ۇمىتتى. مەن سەنىڭ ايتقانىڭدى قىلىپ ەدىم. مەنى قۇرمەتتەپ، قابىل الدى» دەدى مولدا.

ئسۇيتىپ دۇنيە ئېسزدىڭ جەردەن ۋلكەن كورىنەدى.

ال جەر قانداي؟

جەر جۇمىرتقاداي دومالاق. جەردى تاپ ورتاسىنان تەسىپ ولشەسەڭ، ئېسر شەتىن مەن ئېسر شەتى 12 مىڭ شاقىردىم بولادى، جەردىڭ بەلدەۋى 38 مىڭ شاقىردىم بولادى.

اي قانداي؟

جەر ايدان 49 قايتارا زور. اي مەن جەردىڭ اراسى 360 مىڭ شاقىردىم. توقتاماي بۇلاڭ قۇيرىق بەن وتىرعان قازاق 7 جىلدا جەردەن ايعا بارار ەدى.

كۇن مەن جەردىكۇ اراسىن شاقىردىم مەن ساناساق، سانى وقىۋعا قىيىن سىيپىر بولار ەدى. ساعاتىنا 60 شاقىردىم جۇرەتۇن تەمىر جولدىكۇ ارباسى توقتاماي جۇرە بەرسە، 266 جىلدا جەردەن كۇنگە جەتەر ەدى. ۋبىر شاقىرىمعا ۋبىر ۋتىيىن السا، تەمىر جولدىكۇ بەلەتى ۋبىر مۇلىيۇن 400 مىكۇ سوم بولار ەدى.

قىر بالاسى.

---

38) لەنىين.

ادام بالاسىنىكۇ تارىيخىنا قاراساق، ۋار قالىقتىكۇ ۋوز زامانىندا بەلگىلى ۋبىر كوش باسشىسى بولعان. ۋار زامانىنىكۇ وزىنە بلايىق، بىلگىر، جۇيرىك، دانىشباندارى شىققان. بۇلاردىكۇ قاي-قايسىسى بولسادا، ادىلدىك زاڭىنىكۇ تارازىسىنا تارتىلعاندا، ۋبىرلى جارىمدى بولماسا، كوبىنىكۇ تاعدىرىن شەشىپ، شىن ادامشىلىققا باعا بەرگەندەرى از-اق ەدى. وسىلاردىكۇ بارىنە، شەتىنەن قىلعا ۋتىرىپ باعا بەرىپ وتكەندە، كەشەگى اتاعى جەر جارىپ شىققان، ب. ي. لەنىين ۋلىيانىپ دەگەن كىسى، بۇ زامانىنىكۇ پايعامبارى دەۋگە بولاتۇن ەدى.

ساباز بۇكىل جەر ۋجۇزىنىكۇ ءزىلگەن، كەدەي، جۇمىسكەر تابىنا ادالدىق، ادامدىقتىكۇ جولىن اشىپ، بوستاندىق اپەرىپ، دۇنيە ۋجۇزىن جاۋىزدىق قابتاپ، بۇزىقتىق وربىگەن ۋاقىتتا، بۇلتتان شىققان كۇندەي بولىپ، جىلاعاندى كۇلدىرىپ، تالايدى ماسايراتقان قايران ەر!

وسى 24 ىنشى جىلى دۇيسەمبى كۇنى 21-ىنشى عينىۋاردا وپات بولدى. لەنىين جولداس بۇدان 54 جىل بۇرىن 2 ىنشى الەكساندر پاتشالىق قۇرىپ تۇرعاندا، ۋسىمبىر قالاسىندا 1870 ىنشى جىلى تۇۋدى. لەنىين جاسىنان-اق تالابتى، وتكىر، جىگەرلى بولدى. قولىنا العان ۋسىن اياقتاماي تىنبايتۇن، ىنتالى، تاعاندى، قاندايى سىكە بولسادا تەكسەرىۋلى بولدى. وقىۋدى اۋەلى گىمنازيادا وقىدى. گىمنازيانى بىتىرگەن كەزدە، ونىكۇ ۋوي ۋشى باقىتسىزدىققا ۇشىراپ، پاتشانىڭ قارسى بولعاندىعى ۋشىن، اعاسى

الەكساندىردى 3-ىنشى الەكساندىر پاتشا داراغا اسىب ولتىرگەن.

اغاسى ئولىب لەنىن قاجىي قويمادى، قايتا ونان جامان زالىم وكىمەتتىمك قارماغىنان قۇتقاريۇغا، كەدەي جۇمىسكەرلەردىمك اراسىندا قىزمەت دىستەي باستادى.

ول سول ۋاقىتتا قازان ونىيۇەرىستەتىنە ئتۇسىب وقىدى. وقۇۋىنىمك اعاشقى جىلدارىندا-اق وكىمەتكە قارسىلىق جاساعان ىستۇۋدەنتتەردىمك ىسىنە قاتىسقاندىعى ئۇشىن، ونىيۇەرىستەتتەن قۇۋۇلىب كوكۇشكىين دەگەن جەرگە جەر اۇدارىلادى. قازشا بەينەت كورسەدە، قويماي ئجۇرىب 1891-1892-جىلداردا ەتىيقان ۇستاب ونىيۇەرىستەتتى ئبىتىرىب كەتەدى.

1894-جىلى پەتىربور كەلىب، جۇمىسكەرلەردىمك اراسىندا ئبىر نەشە ۇيىم اشىب، ئوزىنىمك تىلەكتەس جولداستارى مەن بىرگە قىزمەت ەتەدى. پالىيتسىيا بۇلاردىمك سوڭىنا ئتۇسىب، اقىرىندا قولعا ئتۇسىب، جەكە-جەكە تۇتقىن قىلىب جولداستارىن اباقتىعا جابادى-دا، لەنىندى سىبىردەگى لەنا دەگەن وزەننىمك بويىنداعى جەرگە ايداپ جىبەرەدى.

بۇ كىسىنىمك لەنىن اتانۇىندا، الىگى اەنادان شەتسا كەرەك. بۇل ۋاقىيعاسى 1895-1897-جىلداردا. بۇل جۇرىسىندەدە، لەننىنىمك قالمقتى قىسىمشىلىقتان قۇتقاريۇ ئۇشىن دتكەن قىزمەتى جۇمىسكەرلەردى ساتسىيالىيزىم جولى مەن تانىستىرۇى، شىعارعان كىتابتارى تولىب جاتىر. ايداسادا، جاي جۇرسەدە، ئومىرىن جۇمىسكەرلەردىمك اراسىندا وتكىزدى. سول جۇرگەندەگى ۋاقىتتىن، كىيتاب‌قانا، گازەت، جورنال رەداكسىيەسىندە الاتۇن بولدى. ودان 1900-جىلداردا شەت ماملەكەتتەرگە بارىب، «ۇشقىن» دەيتۇن گازەت شىعارادى. لەنىننىمك بۇل گازەتىنە تالايدىمك كوزىن اشتى. لەنىين بۇل گازەتىندە، ساتسىيالىيزىم جولىندا مارىكسىسىبىن دەب دەب جۇرگەن مىرزالاردىمك اداسقاندىعىن ايتىن اشىب بەرىب، جول كورسەتىب ئجۇردى. ولاردىمك تۇبىندە شىن مارىكسىست بولا المايتۇندىعىن ئبىلىب، 1903-جىلعى شۇۋەتسارىيادا بولعان ساتسىيال-دەموكراتتاردىمك جىيىلىسىندا كوبشىلىك جاعىن الىب وزىنە ەرگەندەردى ئبولىب اكەتتى. بۇدان كەيىنگى لەننىنىمك

دستەگەن جۇمىستارى تولىب جاتىر. لەنىننىڭ اتالمان وق، شابالمان قىلىشتىڭ استىندا ئۆزىب، جاۋىزدىق بەن المسۇى بوسقا كەتىپ، 30 جىلداي ئومىرىن وكسىتىب سالغان جول، كورسەتكەن ۋلگىسىنىڭ ارقاسىندا، كۇن شىعىس قالىنا ونىڭ دشىندە جەردىڭ التى بولەگىنىڭ ئىرىن بىيلەگەن رۇۋسىيا قالقىنا بوستاندىق تۇۋعىزىب، قۇرداستىق، تۇۋىسقاندىق تۇۋىن تىكتى. كاممۇنىيزىم جولىن باستاب شىعارعان ماركىس دەسەك، ئۇيىمىن شەشىب،

توتىن ارشىب، قازىب شىعارعان لەنىن بولاتۇن لەنىننىڭ ئىلىمىن، اقىلىن باسقا ادامعا بالاۋعا بولمايدى.

لەنىننىڭ كىم ەكەنىن، ونىڭ قىزمەتىن، ادىلدىگىن تۇگەل جازساق، ۋلكەن ئىر كىتاب جازىۋ كەرەك بولادى.

سارسەمبى ۋلى.

---

39) لەنىين جانە ورتاقشىل پارتىياسى.

رەسەيدىڭ ورتاقشىل پارتىياسىنىڭ تاريىخى لەنىين مەن بايلاۋلى، ۋىتكەنى پارتىيانى باستان پارتىيا قىلىب قۇرىب، جونگە سالىب، نەشە ئۇرلى قاتەرلى زامانداردان شاڭ جۇقتىرماي الىب شىعىب، وكتابىر توڭكەرىسىنەن سوڭ ورتاقشىل پارتىياسىن وكىمەتتىك پارتىيا بولمۇعا جەتكىزگەن لەنىين جولداس ەدى.

وسى كۇنگى ورتاقشىلدار پارتىياسى اۋەلدەن بۇل اتاق بەن جۇرگەن جوق. بۇرىن پارتىيانىڭ ىسىمى «جالشىلاردىڭ سوتسىيال دەموكرات پارتىياسى» دەگەن ەدى. ەرتەدەن-اق بۇل پارتىيا ەكى جولعا ئۇۋسىب كەتتى: مەنشەبەك جانە بولشەبەك جولى.

مەنشەبەكتەر - جالشىلار ئالى تاپ بولىب جەتىسكەن جوق، سونىڭ ئۇشىن رەسەيدە جالشىلار توڭكەرىسىدە بولمۇعا مۇمكىن ەمەس. توڭكەرىس بايلاردىكى عانا بولادى؛ جالشىلار سولارعا كومەكتەس بولىب. ئىرلى-جارىمدى شارۋالىق ماقساتتاردى عانا كوزدەۋ كەرەك. جانا پارتىياعا مۇشەلىككە پارتىيانىڭ جولىن تانىب، پارتىيالىق سالىمدى وتەگەن كىسى المنسىن، دەدى.

لەنىين - جوق. جالشىلار تاپ بولىب جەتىسۋگە ىنالدى. رەسەيدە

جالشىلار توڭكەرىسى عانا ئوستەم بولمۇغا ئەمەستى. توڭكەرىستە جالشىلارغا بايلار جولداس بولمايدى. پاتشادان جانە الپاۋىتتاردان تاياق جەب جۇرگەن قارا شارىۋالارعانا جولداس بولادى. پارتىيالىق سالىمدى وتەگەن كىسىنى عانا الۋعا بولمايدى. وندا پارتىياعا كىم بولسا سول كىرىپ، پارتىيانىڭ تابتىق سىيپاتى جويىلادى. پارتىياعا مۇشە بولمۇشى پارتىيا ئىيمدارىنا قىزمەت ەتىۋگە مىندەتتى بولسىن سوندىقتان پارتىيا شىن توڭكەرىسشىلەر پارتىياسى بولادى، دەدى.

وندىعى لەنيننىڭ ماقساتى پارتىيانى جامان ادامدارداں ساقتاپ، شىن تابتىق توڭكەرىسشىل پارتىيا قىلىپ شىعارۋ ەدى.

وسىنداي ىسىاياسات بەن عانا بوتەن جالشىلار پارتىياسىمىز دەگەندەر توزىپ، جالشىلاردان سىرت اينالىپ، مايداندا بايلار جاعىنا شىعىپ كەتكەندە، جالعىزاق بولشەبەك پارتىياسى جالشىلاردىڭ تاپ كۇرەسىن باسقارىپ جولدان تايماستان كەلدى. كەي بىرەۋلەر پارتىيانى جوعارىدان بىيلەي توستەۋ كەرەك ەمەس، ەركىنشىلىك بولسىن دەگەندى شىعاردى. بۇعان دا جولداس لەنين ىتىيستى توتەپكە بەردى. مۇنداي قىسىلشاڭ، تار زاماندا پارتىيانى بوس ۇستاۋ، پارتىيانى دۇشباندار جويسىن دەگەن. پارتىيا جانە پارتىيانىڭ باسقارعان جالشىلار تابىن سۇيگەن توڭكەرىسشىل پارتىيادا قاتاڭ تارتىپ جۇرگىزۋ كەرەك، دەدى. بۇعان شىداماي قوبالجىعاندارعا لەنين قولدى ىبىراق سىلتەۋشى ەدى.

20 جىلداي پارتىيا كوسەمى بولىپ، جولداس لەنين وسى ۇستاعان نەگىزگى جولدان تانباستان كەلىپ، زامانانىڭ وزگەرىۋىنە قاراي، پارتىيانىڭ ىوز ارا ارالاس قاتىناس جانە پارتىيانىڭ پارتىيادان تىس جالشىلار، قارا شارىۋالار مەن قاتىناسى تۇۋرالى ىستى زامانانىڭ جاعدايىنا قاراي جاڭىلماي، ىدال ورىندالۋ مەن كەلدى.

مەنشەبەكتەر تالاي لەنينگە قارسى ۇگىت اشىپ، جالشىلاردى وزدەرىنە اۋدارماقشى بولدى ىجانە جالشىلاردىڭدا قوبالجىعان ۇاقىتتارى بولدى. ىبىراق ناق توڭكەرىس كۇرەسىنە كەلگەندە ىس جۇزىندە جالشىلار كىمنىڭ دوس، كىمنىڭ قاس ەكەنىن ايىرىپ شىعا كەلمۇشى ەدى. سونى مەن عانا جالشىلار وكتابىر توڭكەرىسىندە مەنشەبەكتەردەن سىرت اينالىپ (شىننىندا مەنشەبەكتەر

جالشلاردان سىرت اينالىب كەتتى) بولشەبەكتەر ارتىنان كەتتى.

جولداس لەنىننىڭ ئىستاعان وسىنداي قاتاڭ جولدارىنىڭ ارقاسىندا پارتىيانىڭ ابرويى ارتىب، ئوزىدە كۆشەيىب، نەشە قىسلىشاڭ ئاقىتتاردان شاڭ جۇقتىرماستان، تازا تابتىق پارتىيا كۆيىندە كەلدى.

جىيىرما جىلداي پارتىيانى باسقارا جۇرگەندەگى لەنىين جولداستىڭ وزگەرتىبەستەن ئىستاعان جولى: پارتىيانىڭ كەۋلى بولعان قۇرىلىس ئىيمدارىن جانە قاتاڭ ئىتارتىبتى جويماڭ كەرەك، سوندا عانا جالشىلار ئىستەمدىگى ساقتالادى.

جاعىپار.

---

40) قۇۋانىشتى كۇن.

بۇگۇن 30 ىنشى دەكابىر. نە سەبەبتى بولسادا ئىبىر مەيرام بۇگۇن كەشەدە جۇمىس جوق، قول بوس. ورىنبوردا، ەلدەگىدەي ات ئىستىنە ئىمىنىب، اۋىل قىدىرىب، كوشىل سەرگەتۋ جوق بولىب، بۇلايعى كۇندە ونەمەيىن كەشە جۇمىسى كىسىنى باسىر جاسايتۇندىقتان، مەيرام كۇنى قادىرلى تانىستارىشا جولىعاسىن، جۇرەسىن، قىدىراسىن؛ ئىبىر تالاي كوشىل كوتەرەسىن. كۇن مەيرام. ەلەگىزىب كوشىلىم ئار جولعا ئىبىر تالپىدى. كۇننىڭ ساسكە ۋاقىتى. كوشىلىم، ەندى ئىتۇس بولادى، ونان كەشى بولادى، ئىتۇن بولادى، ئىيىقتايتۇن ۋاقىت كەلەدى، ەرتەڭ قايتادان كەشەگە باريب، جۇمىسقا بايلاناسىن دەپ، قالعان ۋاقىتتى ازسىنىب، كونسىمەگەندەي، ئىبىر ازىراق بوي جازىب، كوشىل كوتەريب قايتىۋعا، بولمەمىنن شىعىب، كوشەگە ئىجۇرىدىم. بۇگۇنگى مەيرامعا بولا بولىب تۇرعاندايى، كۇن وتە جىلى كوشەنىڭ ەكى بەتىندەگى سىيرەكتەڭ ـ سىيرەكتەڭ تەرەكتەردىڭ باسىن، زەردىڭ شوعىنداي كورىكەم بوزقىراڭلار ئىستاعان.

باسىساڭ بەتكە سوعىلعاندايى جەل جوق. جەر بەتىندەگى كىرلى قاردىڭ بەتىن بوزقىراڭ جاڭىب، كوشەنىڭ ەكى بويى جايىب سالعان كىيىزدەي تەپ تەگىس. تەڭقانا، ئىيلدەگى تاس توبەگە تامان شاقىرايىب كەلىب اجىرايىب توراتۇن كۇن، بۇگۇندە،

ادەتتەگىشە بەسىندىكتەن بەرى شىقباي، بىيىك ئۇيدىك توبەلەرىنىڭ
ئوگەلىگەن بەتىنە ئوستايدى، تاسالانادى. مەنى ابدەن ساغىنىپ،
بولماسا ئىزالانىپ، دەب كوشىلمەدى ئىبلىب قويغاندىاي قۇرىتتاي
كورىنىپ، ئۇيدىك تاساسىنا ئەتۇسىب الا جوعالادى. بۇگۇن ئىبىر
جاقتا ۋلىكەن توي بولىب جاتقانداي، ەرسىل-قارسىل كەمىي
تاسىب سوعىلىپ ئىزبوزشكتەر. كوشەنى قاق جارىب، بىج-بىج
ەتىب، جىنداي تولقىب كۇرىلدەگەن اپتومابىلدەر. ئىبارىدە كوشەنىڭ
بۇرمالارىنان، ات-وي بەرىب قۇرىتتاي قاينىاب ساپىرىلىسقان. كۇننىڭ
بۇگۇنگى اسەم تۇرىسىن تاشىسىنعان سىياقتى، كوشەنىڭ ەكى
بەتىندە قارا شاداي قاتار تۇزەب، ئارلى-بەرلى قاداشداب باسىب
جۇرىسكە تۇسكەن، وششەڭ اب ادەمى ادامدار. ئىبارىدە كوشىلدى،
ئىبارىدە شات.

قاي ئىبىر جەرلەردە، دىراۋ ەتىب الدىنا قويعان قازاق
مەكتەبتەرىنىڭ اتاعى. ئىبىر كىسىنىڭ بالاسىنداي، ئىبىر ئەتۇستى كىيىم
مەن كىيىنىب ئىسكتەرىنىڭ الدىندا قىزىل كەرىسكە ئەتۇسىب، ئىسوز
جونىنە تالاسىب جاتقان بالالار. وسىنىڭ ئىبارىن كورىب كەلەم.
كورگەن سايىن ئار ئەتۇرلى وي بويىمدى بىيلەب، تەرەڭ قىيالعا
شومىب كەلەم. كوشەدە گەلە جاتقان سۇلدەم كوشىلىم، قازاق
ساقاراسىن كەزىب جاتىر، وسىنداي جاقسى كۇندە قوي سوشىنا
سالعان قازاق كەدەيىنىڭ بالاسىنا بارىب ئجۇر. كەدەيدىڭ تۇربا قوندىرىب،
تەرەزەسىن جىلىتقان، جاپاداي قىستاۋىن كورىب ئجۇر. قازاق
كەدەيىنىڭ قايتكەندە ۋلتاندى ەل بولىب، ئىبىر ورىنعا قالاي قور
توگەرىن، قازاق قىزىنىڭ نە قىلعاندا كوزى اشىلىب، قورلىقتان
قۇتىلاتۇن مۇمكىندىگىن كوزدەب ئجۇر. توسىننان قۇلاعىما كوشىلدى
لەپىلدەتىب، قازاق قىزىنىڭ سىشىمرلاعان ئانى ەستىلە قالدى.
الدە نە دەب تىشداي قالدىم. «قاسىرەت شەرىڭ جويىلدى، مالعا
ساتىڭ قويىلدى، كوتەر ەندى بويىشدى» دەگەن ئىسوز انىق ەستىلدى
قۇلاعىما. نە ەكەنىن تۇسىنە الماي، مىنا سوزگە ئىبۇتىن قازاق قىزى
جىيىلىب كەلىپ ئان سالعانداي، قورلىقتاعى مەن ويلاعان قاتىن
قىزدارىدا وسىنىڭ ىشىندە جۇرگەندەي كورىب، قاسىمداعى كىسىلەردى
بىيىعىم مەن قاعا كوشەنىڭ بۇرماسىنا شىقتىم.

13–7072

جۇرەگىم جارىلىپ كەتە جازدى. ورىنبوردىڭ كوشەسىن قاق جارىپ، قارسى الدىنا قىزىل تۇۋدى كۆتەرىپ، ئان سالىپ كەلە جاتقان قازاق قىزدارى، بۇلاردى قوشەمەتتەپ سان-ساپات كىسى توپ جاساعان.

كەلگە ساقارادا، جازىق قىردىڭ قىمىر ۇشىنا جەتەتۇن قوڭىراۋداي تازا داۋىستارى مەن ئىبىر اۋىزدان: «قاسىرەت شەرىڭ جويىلدى، مالعا ساتىۋ قويىلدى، كوتەر ەندى بويىڭدى» دەپ كۇڭىرەنتىپ كەلەدى. الدىندا قىزىل تۇۋ.

قىزىل تۇۋ جەلكىلدەيدى؛ قازاق ايەلدەرى قىزىل تۇۋدى باستارىنا كوتەرىپ كولەڭكەلەپ كەلەدى. جۇگىرىپ بارىپ سۇراپ قالسام، بۇگۇن 30 ىنشى دەكابىر، قازاق ساقاراسىندا، قالىڭ مالدى قالدىرىپ، كوپ قاتىن الۋدى جويىپ تۇۋرالى، ءادىل زاڭىنىڭ شىنتقان كۇنى ەكەن. قۇۋانعاننان نە دەرىمدى بىلمەدىم. كوڭىلدەگى شاتتىققا شىداي الماي، «قاسىرەت شەرىڭ جويىلدى، مالعا ساتىۋ قويىلدى، ەندى كوتەر بويىڭدى» دەپ، مەندە بىرگە ايقايلاپ داۋىسىمدى قوستىم.

ع. سۇلتان ۇلى.

ҮШІНШІ БӨЛІМ

МАҚАЛАЛАР

«ҚАЗАҚША СӨЗ ЖАЗУШЫЛАР ДЫҚАТНА» СӨЗ ЖАЗУШЫҒА (*)

Бұл күндегі адамдардың сөйлейтін тілдерінің тобы мұнарланған сағымдай алықа барып жоғалады. Қанша қадалып қарасақ та көзіміз оған жетпейді. Қай тілдің де болса қайдан шығып қалай ғұмыр шеккенін һешкім анық білмейді. Тілдің ғұмыр ұзақ. Оның жасы жылдап емес, жүз жылдап емес, мың жылдап саналады. Сондай өзін ғұмырының ішінде түрлі нәрселер себеп болып өзгерілеген тіл жоқ: иә азып өзгерілген иә асып өзгерілген. Ел бұтақтап өскен сайын, тілде бұтақтаған. Біздің түрік тілі әуелде бір тіл болып, сонан соң ел бұтақтап өскенде, тілде бұтақтаған. Түбірі бір болса да түсі басқаланып түрік тілінің арасына тарау-тарау жік түскен. Сондықтан бұл күнде неше бұтақ түрік тілінен ел болса, сонша тарау тілінде басқалық бар. Тілдің басқалануына себеп болған – әр түрлі бөтен жұрттар мен сыбайлас болып араласқандық. Түріктердің балалары өсіп, алды-алдына тарап әр түрлі халықпен сыбайлас болған, жат дыбыстар кірісіп, тіл арасының бірте-бірте жігі ұлғайған. Мақсұт сол жікті бітеп жоғалту болса, оған түзуді қисық деп, дұрысты қата деп қыңыр жолмен келмей, тура жолмен келу керек. Шүнкі дұрыс пен қатаны, қисық пен түзуді, айыруға жаратқан көкіректе көз бар. Қата қайда, дұрыс қайда – қаралық. Дұрыс емлеменен қата емленені айыруға менің ойымша бұлай қарау керек шығар деймін: тіл табиғатына қарай емлені ыңғайлау ма? Жоқ емле түріне қарай тілді ыңғайлау ма? Мен ойлай-

(*) Татарша білмегендіктен қазақша жаздым. Татар оқушыларынан ол кемшілігіме кешу өтінемін. А.Б.

شورا

عدد ٤

فیورال ١٥ = سنه ١٩١٣

محرری : رضاءالدینه بنه فخرالدینه
ناشری: «م. شاکر و م. ذاکر راسیفلر»

مندرجه‌سی :

ابن مقفع

اسلام عالمنده مشهور بیوك عالم لردن در.

استانبول تأثراتی

فاتح کریموف .

خاطیلر

احمد زکی ولیدی .

آقتوبه بویلری

عارجان ولیدی .

«فارانچه سوز جازوجیلار دقتنه» سوز جازوجیغه ـ

احمد بایتورسونف .

حقلق غالبمی ، بوقسه کوچ و قوتمی؟ سؤالینه جوابلر.

تربیه و تعلیم :

«بیروت‌ده یرلی اهالی طرفندن آچلمان خصوصی مکتبلر» ـ صاقماری . «القبا و پروغرام برلکی حقنده» ـ شیر علی مرولیف. «معارف اشی» ـ خلیل ابوالخاتف .

ملت نامینه بر رجا.

مختار بکر.

اشعار.

متنوعه.

مطبوعات خلاصه‌سی.

حکایه ـ

«نیانشان طاویشك تیرمن چوقر لندن» صابر عبدالمنف .

حوادث.

мын, емле жазу үшін шығарған нәрсе, жазу тіл үшін шығарған нәрсе. Олай болса тілді бұзып емлеге ыңғайлау емес, емлені тілге ыңғайлау керек. Тілдің табиғатына қарамай зорлап емлеге таңып байласақ, қытай қатындарының айағы болып шығады. Түрік тілінің бәріне ғұмұми емле болу керек десек, түріктің қай баласында азбаған тұнық тіл, түзу емле болса, соны аларға керек. Асыл тас, түзу емле қазақта боларға тиісті. Неге десек: ата кәсібін тастамай істеп келе жатқан қазақ. Басқа жұртқа араласпай өз алдына оңаша оқшау жүрген қазақ. Жат жазудың ыңғайына қарап, басқалардай тіл бұзуға, арасына жазу жайылмаған түрік баласы қазақ. Сырттан бірен-саран жат сөздер келсе оны жаншып жеміріп өз тілінің қалыбына түсіріп алған қазақ. Жат жұрттың шалғы тимесе, жазу шалғы тимесе, кәсібі ғұрпы өзгерілмесе, жалғыз тілі өзгеріледі деп айтуға жол жоқ болса, емлесінде қисық деп айтуға жоқ жоқ: қазақта тілінің табиғатына хлаф келетін емле жоқ. Еділден бастап Ертіске шейін, Оралдан бастап Ауғанға шейін қазақта тілде бір, емледе бір. Қойшы, тойашы, биеші емлесі деген қазақта жоқ нәрсе. Тоқсандағы шалының, тоғыздағы баласының – бәрінің емлесі біреу ақ; ол емлесі дұрыс па, қисық па қаралық.

Ең әуелі – біздің қисық көрінетін емлеміз «лр» орнына «дар, «тар», «лар» (жіңішке сөздерде «дер, «тер», «лер») деп жазғамыз. «Үш түрін жазғанша «лар» деп – бірақ түрін жазса болмай ма?» деген. Бұл дұрыс болар еді, егерде сөздің бәрінің айағы дауысты дыбыспен иә жарты дауысты дыбыспен біте берсе. Сөздің айағы дауыссыз дыбыспен де бітетін жері болады hәм сондай жерде қазақта «лар» орнына «дар» (иә «тар» жазылады. Дауыссыз дыбыстан соң «лар» жазсақ

Приложеніе къ газ. „ВАКТЪ“ № 1135.

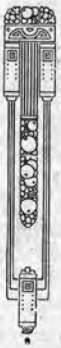

ШУРО

№ 4.

ФЕВРАЛЬ 15 = 1913 ГОДА

یوغارغی عددلر ۱۵ تین. ۳ نجی جزء (٤ نجی اوقو یلی) کسر عادی و اعشاری. ۲۰ تین.

21) Васильевъ, В. И. Ариѳметика цѣлыхъ чиселъ

واسیلیف. بتون عددلر حسابی. ۲۵ تین.

22) Рачинскій, С. А. 1001 задача для умственнаго счета

راچینسکی. ذهنی حساب اوچون ۱۰۰۱ مسئله. ۱۵ تین.

23) Терешковичъ, Опытъ систематизаціи общеупотребительныхъ ариѳм. задачъ

٤۰ تین.

Лубенецъ, Т. Г. Сборникъ ариѳ. зад.

لوبینیتس. آول تورمشینه عائد حساب مسئله‌لری مجموعه‌سی. ٤۵ تین.

24) Кудрявцевъ, Ариѳметика на счетахъ

کودریاوتسف. اشچوطده حساب. بر صوم. آریفمیتیچسکی یاشچیك ـ حساب یه‌شچیگی. „Сотруд. Шк.“ نشری ۱ صوم ۵۰ تین.

25) Лубенецъ, Таблица мѣръ

روسیه‌ده مستعمل اولچولر. دیوارغه الهر اوچون. ۳۵ تین.

26) Таблица метрическихъ мѣръ

استیناغه آلهر اوچون «میتر اولچوزی. ۳۵ تین.

شویدسکی اشچوط. ٤ صومدن.

تاتار اوچیتی

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

اداره‌دن:

◘ «یارکند» شهرنده امام ومدرس ملا قاسم افندی، «قاذدی» قریه‌سنده حاجی یوسف افندی احسانوف، تومه‌ن اوازنده صالح کمال افندی سعیدوف ایله عصمت‌الله افندی مسلموف طرفدن مرحوم نعمت‌الله حاجی قارامشاقوف جنابلرینك ترجمهٔ حالینه دائر یازلمش کاغدلر آلندیلر. هر بریته آیروم آیروم سورتده تشکر قیلنه‌در. باشقه یازوجیلرده بولمازمی؟ دیب همیشه کوتوب طورامز. بو، اولتقولی برگانی سولتقولی بلمکان و آدملرنی ضیافت قیلوب‌ده علم یولینه خدمت ایتودن هیچ بر یالقماغان حرمتلو آدمزنك قدریی بلوجیلر دخی بولورغه تیوشلی.

◘ «حقاق غالیمی یوقسه کوچ وقوتمی؟» سؤالینه بو کونلرده دخی جوابلر کیلورکه باشلادی. بز آنك حقنده بولغان جوابلر ایچون مدت تعیین ایتکان ایدك. شوندن صوك کیکان جوابلر باصلمیلر.

◘ اوشبو مقاله‌لر اوز نوبتلرنده باصلورلر: معلم افندیلر دقتینه، مکتب هم انشقولالر، یقی قیر، بو کونکی اسلامیت طوغروسنده، دینی واخلاقی تربیه، معلملر حالندن.

◘ اوشبو مقاله‌لر باصلمیلر: عصر حاضر ملاری، آلدن خبر، نیچوك بولدی؟، دین ایله تجارت، آنلر ایله بزلر، حقیقت دعواسینی قیلو اسان اما اثبات قیلو جیتون. عموما کاغدنك ایکی یوزنه‌ده یازلغان، یول آرالری طغز بولغان یازولر، قراندانش قلم ایله یازلغانلر، کامل امضا قویلمغانلر باصلمیلر.

болмайма деген сөз: мысалы, «қараймын», «сөйлеймін» деп жазған соң – «бармаймын», «бермеймін» деп жазсақ болмай ма деген сықылды, иә болмаса «малдай», «малда» деп жазған соң «малындай», «малында» деп жазбай – «малыдай», «малыда» деп жазсақ болмай ма? деген сықылды. Сондай-ақ «балалар», «аналар», «аталар» деген сөздер «лар» мен жазылады деп «малдар», «нанлар», «атлар» деп жазу керек деген сөз «бараймын», «береймін», «малыдай», «малыде» деп жазу керек дегенмен бірдей. Сөздің ұшығы бірінде дауысты дыбысқа тіркеледі, бірінде дауыссыз дыбысқа тіркеледі. Дауысты, дауыссыз дыбыстың ауанына қарай – сөздің ұшығы да өзгеріледі. Қазақ бұл екеуін де айырады. Тіл табиғатына қарағанда қазақтың солай істеуі дұрыс. «Мал», «малдай» дегенде «н» жоқ; «малы», «малындай» дегенде «н» неге қосылды? Әрине, «малы» деген сөздің айағы дауысты дыбыс болғандықтан қосылып тұр. «Малы» дегеннен ұшықтарды «мал» деген шыққан ұшықтармен бірдей істеу керек деек, тіл табиғатына дұрыс келеме? Сондай ақ «бала», «ана», «ата» һәм «мал», «нан», «ат» деген сөздердің бәрінде де «лар» бірдей болу керек деген дұрыс емес. Қазақта жазу-сызу болмаған соң, жалғыз-ақ табиғаттың законына ерген; сондықтан тіл азбаған. Өзгелер табиғатты зорлап, емлеге таңып, тілін аздырған. Мысал: «малдар» деп айтып айтып көріңіз, «маллар» деп айтып көріңіз. «Малдар» дегенде тілде көріс жоқ, жеп жеңіл ағып өте шығады. «Маллар» дегенде: – тертеге оралған шыбыртқыдай тілімізді қайтып алуымыз қиын. Бұл орынсыз жерде тұрған «л» ның айтуға кемшілігі. Істеуге кемшілігі тағы бар. «Малдар» дегенде тіліміз таңдайға тірелей, тиіп кәне өтеді; «маллар» дегенде тіліміз таңдайға тіреліп, аузымыздың қуысын бітеп

тастайды. Қамаудағы дыбыс пен ашықтағы дыбыс екеуі бірдей болмайды. Ашықтағы дыбыс ашық, көркем шығады. Қамаудағы дыбыс ажарсыз шығады.

Дұрыстыққа салып, тура көзбен қарағанда: тіл турасында күйінерлік іс қазақта емес, басқа түрік баллар-ында. Ашық дыбыстарды көмескі дыбыстарға, көркем дыбыстарды ажарсыз дыбыстарға алмастырып, тілдің сиқын бұзып, сәнін кетірген басқа түріктер. Дауысты дыбыстардың – ашық иә көмескі болмағы – ауыздың аз иә көп ашылуынан болады. Ауыз көп ашылғанда шыққан дыбыс ашық болады. Ауыз тарылғанда шыққан дыбыс топқдақ болады. Ауыз еркін ашылғанда шыққан дыбыс «ا» (а), ол барша дыбыстан ашық; сонан соң ауыздың тарылуына қарай екінші дәрежедегі дыбыстар шығады: жәй тарылса «ي» (э), дөңгеленіп тарылса «و» (у) онан ары тарылғанда – үшінші дәрежедегі дыбыстар шығады: жәй тарылса «ي» (э) дөңгеленіп тарылса «و» (у) дыбыстың ашықтағы қай дәрежеде болса, көркемдігі де сол дәрежеде болады. Сондықтан -۱нші дәрежедегі иә -۲нші дәрежедегі дыбыстарды – үшінші дәрежедегі дыбыстарға алмастырсақ, сөздің де көркі сол дәреже төмен түседі. Сөздің көркі төмендесе, тілдің де көркі төмендейді. Жоғарғы дәрежедегі дыбысты төмен дәрежедегі дыбыстарға алмастырып тілді аздырған кемшілік, татар тілінде көп. Мысал: «ا» (а) дыбысын «ي» (э) дыбысын «ي» (и) ге алмастырған; «و» (о) дыбысын «و» (у) ға алмастырған орындар көп. «ا» ны «ي» ге алмастырған жерлері: «الماي» (алмай) деген сөзді – «المي» (алмій) деп; «ي» (э) дыбысын «ي» (и) ге алмастырған жерлері: «كيت» ні (кет) – «كيت» (кит), «ايت» (эт) «ايت» (ит) деп, «و» (о) ны (у) ға алмастырған орындары: «قول» (қол) ны «قول» (қул), «اوت» (от) «اوت» (ут) деп.

Бұлайша тілді бұзуға себеп болған нәрсе жазу. Арап әлифбасындағы хәріплар түрік тіліндегі көп дыбыстарға тура келмеген. Ол дыбыстарды жазуға басқа дыбыстардың хәріфләрі жұмсалған. Мысал: түрік тілінде «و» (о) дыбысы бар, арап алфбасында оған хәріп жоқ: түрік тілінде «ي» (э) дыбысы бар, оған тура келетін арапта хәріп жоқ. Сондықтан (о) дыбысын (у) мен жазған, (э) дыбысын «ي» (и) мен жазған. Бұл дыбыс айтылуынша оқылмай, жазылуынша оқылған. «ا» (а) дыбысы «ي» (и) дыбысына алмасуына себеп нәрсе: түрік сөздерінде арап емлесімен жазамыз деген. Мысал: қарамай – қарамы (қарамы)

Растыққа жүгінсек түріктің тұнық тілі, түзу емлесі қазақта. Дұрыс емес деген: «дың», «ды» ларды һәм дұрыс деген «ның», «ны» ларды алып қаралық. Мен айтамын «ның», «ны» дұрыс емес, «дың», «ды» дұрыс деп. Неге десек: тіл табиғатына қарағанда «н» келерге керек дауысты дыбыстардан соң, қазақта солай «ның», «ны» дауысты дыбыстардан соң келеді. Айағы дауысты дыбыспен бітетін һәм ағы дауыссыз иә жарты дауысты дыбыспен бітетін сөздерді алып қарасақ солай екендігі көрініп тұр. Мысал:

Мал – жарты	мал дан – жарты дан
Мал дың – жарты ның	мал дай – жарты дай
Мал ды – жарты ны	мал да – жарты да

Дауысты дыбыстардан дауыссыз дыбыстар көп. Қағида азына қарап емес, көбіне қарап жасаларға керек. Қазақша дауыссыз дыбыстан соң бәрінде де «д» кіріп тұр; дауысты дыбыстан соң екі ақ жерде «н» кіріп тұр. Үш орында «д» кіріп тұр. Қағиданы аздан шығармай,

دیب؛ «یا» (ه) نی «یا» (н) گه آلماسترغان جیرله‌ری: «کیت» نی (кет) - «کیت» (кит)، «ایت» (эт) «ایت» (ит) دیب «و» (о) نی (у) غه آلماسترغان اورندا‌ری: «قول» (коп) نی «قول» (куп)؛ «اوت» (от) «اوت» (ут) دیب.

بولاییجه تلدی بوزوغه سبب بولمان نرسه جازو، عرب الفاسنده‌غی حرفلار تورك تلنده‌گی کبی دیسدارغه تووره کیلمه‌گن. اول دیسداردی جازوغه باسقا دایسداردك حرفلاری جومسالغان. مثلا: تورك تلنده «و» (о) دیسی بار، عرب الفبا سنده اوغان حرف جوق؛ تورك تلنده «ه» (е) دیسی بار، اوغان تووره کیله‌تن عربیده حرف جوق. سوندقدان: (о) دیسن (у) مین جازغان. (е) دیسن «یا» (н) مین جازغان. بول دیسدار آیتلونجه اوقلمای، جازلونجه اوقلغان. «آ» (а) دیسی «و» (н) دیسنا آلماسونه سبب بولغان نرسه: تورك سوزده‌رنده عرب املاسی مین جازامز دیگه‌ن، مثلا: قارامای ـ قارامی (قارامی).

راسدقنا جوگنسك تورکدك تونق تلی، تورو املاسی قازاقده، دورس ایمه‌س دیگه‌ن: «دك»، «دی» لاردی هم دورس دیگه‌ن: «نك»، «نی» لاردی آلب قارالق. مین آیتامن «نك»، «نی» دورس ایمه‌س «دك»، «دی» دورس دیب. نیگه دیسك: تل طبیعته قازاغانده «ا» کیله‌ر که کیرمك داوستی دیسداردن سوك، قازاقده سولای «نك»، «نی» داوستی دیسداردان سوك کیله‌دی. آیاغی داوستی دیس بین یته‌تن هم آیاغی داوسسز یا جارتی داوستی دیس بین یته‌تن سوزده‌ردی آلب قازاساق سولای ایکه‌ندگی کورب تور. مثلا:

مال ـ جارتی	مال دان ـ جارتی دان
مال دك ـ جارتی نك	مال دای ـ جارتی دای
مال دی ـ جارتی نی	مال دا ـ جارتی دا

داوستی دیسداردان داوسسز دیسدار کوب. قاعده آزنا قاراب ایمه‌س، کوبنه قاراب جاسالارغه کیرمك. قازاقچه داوسسز دیسدان سوك بارنداده «د» کرب تور؛ داوستی دیسدان سوك ایکی اق جیرده «ا» «کرب تور. اوچ اورنده «د» کرب تور. قاعدانی آزدان جارمای، کوبده‌ن جفاراتن بولساق: داوستی دیسدان داوسسز دیسدار کوب؛ «ا» «کیله‌تن اورندان «د» کیله‌تن اورن کوب. تالایجه قازاق تلنده‌گی «دك»، «دی» دورس ایمه‌س، «نك»، «نی» دورس دیب آیتارمز.

اوتان آری: «نان» دورس ایمه‌س، «ندان» دورس دیگه‌ن. اوده داولی سوز. طبیعته سالغانده ایکوییده دورس، جولغا سالمانده ایکوییده دورس ایمه‌س. مثلا:

جول بوینجه بولارغا کیرمك طبیعت قالاونجه:

آتاسی غه ـ آتاسی نه
آتی غه ـ آتی نه
قولی غه ـ قولی نه

سوندایاق قازاقدك «نان» ایتب آیتوی طبیعت قالاونجه جول بوینجه:

آتاسی ـ آتاسی ندان
آتی ـ آتی ندان
قولی ـ قولی ندان

قازاقدك طبیعتی تارتوینجه:

آتاسی ـ آتاسی نان
آتی ـ آتی نان
قولی ـ قولی نان

دیب آیتلادی.

طبیعته قاراماى جولغا توسرو کیرمك بولسه: «آتاسی نه» دیمه‌ی «آتاسی غه» دیب جازو کیرمك؛ «آتاسی نان» دیمه‌ی «آتاسی ندان» دیب جازو کیرمك. «آتاسی غه» دیب جازغان تاتارلاردی کورمه‌گه‌ن سوك بزده «آتاسی نان» دیب جازب جورمز.

بولاردان باسقا قیسق کورنه‌تن: «ما»، «مه» اورنینه «با»، «به» جازغانز؛ «ش» اورنینه «س» جازغانز. بولاردی قازاق آیتادی؛ سولای آیتلاتن بولغان سوك سولای هم دیز. عثمانی‌لار «بن» دیدی بز «مین» دیز؛ عثمانی‌لار «وار» دیدی بز «بار» دیز؛ عثمانی‌لار «داغ» دیدی بز «تاو» دیز. اوسی سوزده‌ردك قایسیسی دورس؛ عثمانی ملارغه سینده‌ردك بن، ـ وار ـ داغ ـ دیگه‌نیده‌رك دورس ایمه‌س ـ مین ـ بار ـ تاو ـ دیب جازو کیرمك دیگه‌نز جوبه؛ سون سقدی ـ با ـ به ـ دورس ایمه‌س، ـ ما ـ مه ـ دورس دیب آیتودك جونی جوق. سولای ـ ما ـ مه ـ یا که ـ ش ـ جازسانده توسنه‌ر؛ اول براق قازاقچه بولماس. تاتارلار نیگه: ـ آتاسی‌غه ـ آتاسی دان ـ آتاسی‌دای ـ دیب جازمای: ـ آتاسی نه ـ آتاسی ندان ـ ـ آتاسی ندای ـ دیب جازادی؛ ـ آتاسی‌غه ـ آتاسی دان ـ ـ آتاسی‌دای ـ دیب جازسا توسنبه‌س به؛ آرته توسنه‌دی، براق اولای جازمایدی، اولای جازسه تاتارچه بولمایدی. قازاقده سولای: ـ نك ـ نی ـ ندان ـ لار ـ لق ـ لی ـ اورنسز جیرله‌رده کیلسه، اول سوز قازاقچه بولمایدی؛ چونکه تل‌دك اوزی طبیعتی تارتوینجه هر قیسی‌سن اوز اورنینه قویغان، تلدك اوزنك قویغان اورنینان باسقا اورنغه قویساق، اوندہ اول قویغانز اول تلچه بولمایدی. اول تلچه بولماغان سوك، اونك

көптен шығаратын болсақ: дауысты дыбыстан дауыссыз дыбыстар көп; «н» келетін орындан «д» келетін орын көп. Қалайша қазақ тіліндегі «дың», «ды» дұрыс емес, «ның», «ны» дұрыс деп айтармыз.

Онан ары: «нан» дұрыс емес, «ндан» дұрыс деген – әуде даулы сөз табиғатқа салғанда екеуі де дұрыс, жолға салғанда екеуі де дұрыс емес. Мысал:

Жол бойынша боларға керек		табиғат қалауынша
Атасы ға	–	атасы на
Аты ға	–	аты на
Қолы ға	–	қолы на

Сондай ақ қазақтың «нан» айтып айтуы табиғат қалауынша – жол бойынша

Атасы – атасы ндан
Аты – аты ндан
Қолы – қолы ндан
Қазақтың табиғаты тартуынша:
Атасы – атасы нан
Аты – аты нан
Қолы – қолы нан

деп айтылады.

Табиғатқа қарамай жолға түсіру керек болса: «атасы на» демей, «атасы ға» деп жазу керек; «атасы нан» демей «атасы ндан» деп жазу керек – «атасы ға» деп жазған татарларды көрмеген соң біз де «атасы нан» деп жазып жүрміз.

Бұлардан басқа қисық көрінетін: «ма», «ме» орнына «ба», «бе» жазғанымыз; «ш» орнына «с» жазғанымыз. Бұларды қазақ айтады; солай айтылатын болған соң

حیات برگان کبی بزنك بولنه‌ده آقتوبه بوینده‌غی اهالیکه حیات بره و آنك اوستینه، صودن انتشار ایتکان طبیعی صالقونلق، جایك اسپیلکنی تعدیل ایته.

بو «زلیش» نك قالفوراق اورنلرنده اوچبر یشه‌ر عدد برکه اوتورغان خاخول یورتلری‌ده بیك یش اوچری، بولر موننده ترلك آصراب، یخان چابوب، باشلجه‌لر اوسدروب کون کوره‌لر.

II

مسلمان آولری

«آقتوبنسکی اویشتوا» نك کچرمك پاراخودلری، آقتوبه بوینده‌غی آولرغه بارر ایچون، هر کون توشدن صونك حرکت ایته‌لر. اون چاقروم قدر وولنه ایله کیلکاچ آقتوبه یرماغینه شرق‌غه تابا بورولوب کیدرلر. اگرده بو وقت بز پاراخودده بولسق پاراخودمز ایك اول «یزرودنوی»، «صوکره» «سیردنوی» و «زابلاونی» نام روس قریه‌لرینه. ایك آخرده «پریشیب» اسمنده یك الوغ روس قریه‌سنده طوقتار. «پریشیب» که اوچ چاقروم یماس بورون صول طرفده یولك یولك تال آغاچلری آراسنده غایت خوش منظره‌لی بر مسلمان قریه‌سی کورنوب قالا. آنده تورلی بویلولی اویلر، تیمر وتاقتاهم قامش اوی باشلرنك آرالرنده بری بیدی، و بری دورت و بری بر مناره‌لی توکه‌رمك باشلی کیکرمك فقط ظریف بر طرزده یاساللهان مسجدلر کورنور. مونه شول آول «بختیار» آتالا. «پریشیب» دن آری دخی باشقه کیکرمك پاراخود یوروب، «پریشیب» دن صونك مشهور تاریخی «سرای» شهرینك نیکزینه اوطورغان «سارپف» شهرینه طوقتی. صوکوب سنه‌لرده «کابوستین» اسملی خاخول آولنه‌چه یوری، اما آندن صونك صو سای بولغانلقدن آرتق بارمیدر. سارپف شهرنده بر محله مسلمان بولوب پیتزه طرفندن کیلکان میشارلردر. «قدمده بو خلق فقیرلر ایدی. صوکغی سنه‌لرده «بلاتاشیه» کسبنه باشدقارندن حالری یاخشیلانغان.

«پریشیب» ایله «تسارپف» آراسنده ایکی محله‌لی «مالایکی» یاخود «ملای» اسمنده بر مسلمان قریه‌سی‌ده بار. آقتوبه بوینده اوشبو اوچ قریه‌دن باشقه مسلمان قریه‌سی یوق.

(آمری بار).

عارفجان ولیدی.

«قازاقچه سوز جازوچیلار دقتنه» سوز جازوچیغه (*)

بول کونده‌کی آداملاردك سویله‌سه‌تن تلده‌رنك توبی مونارلانغان ساغمدای آلسقا بارب جوغالادی. قانچا قادالب قارا ساقده کوزمز اوغان چیته‌یدی. قای تلدکده بولسا قایدان جفب قالای عمر چیککه‌نن هیچ کم آنق بلمه‌یدی. تلدك عمری اوزاق. اونك جاسی جلداب ایمس، یوز جلداب ایمس، مك جلداب ساتالادی. سوندای اوزن عمرنك اجنده تورلی ترسه‌لار سبب بولب اوزکرلمه‌کن تل جوق: یا آزب اوزکرلمکن یا آسب اوزکرلمکن. ایل بوتاقداب اوسکن سابن، تلده بوتاقداغان. بزدك تورك تلی اولده بر تل بولب، سونان سوك ایل بوتاقداب اوسکنده، تلده بوتاقداغان. توبری بر بولسا‌ده «توسی باسقالاب تورك تلنك آراسنا تارلو - تارلو جك توسکن. سوندقدان بول کونده نیچه بوتاق تورك توقنان ایل بولسا، سونچا تارلو تلنده باسقالق بار. تلدك باسقالانوشا سبب بولغان - هر تورلی بونمن جورتدارمین سیابلاس بولب آرالاسقاندق. تورك دك بالالاری «اوسب» آلدی - آلدینا تاراب هر تورلی خلق‌ین سیابلاس بولغان، آرالاسقان تورلی جورتدك تورلی تلنمن تورك تلنه جات سوزده‌ر جات دیسدار کرسب، تل آراسنك برته - برته جکی اولغایغان. مقصود سول جکدی بتمه جوغالتو بولسا، اوغان توزودی قیسق دیب، دورسدی خطا دیب فکر جول‌مین کیلمه‌ی، توورا جول‌مین کیلو کیرمك. چونکه دورس‌ین خطانی، قیسق‌ین توزودی، آیروغا جاراتقان کوکره‌کده کوز بار. خطا قایدا، دورس قایدا - قارالق. دورس املامیزن خطا املانی آیروغا میتك اوچچه بولای قاراو کیرمك جغار دیمن: تل طبیعتنه قارای املانی اکمایلامه‌مه؟ جوق املا تورنه قارای تلدی اکمایلاومه؟ مین اویلاغین املا جازو اوچون جغارغان ترسه، جازو تل اوچون جغارغان ترسه، اولای بولسا تلدی بوتب املاکه اکمایلاو ایمس، املانی تلکه اکمایلاو کیرمك. تلدك طبیعتنه قارامای زورلاب املاکه تاکب بایلاساق، قنای قاتندارنك آیاغی بولب جغادی. تورك تلنك بارنه عمومی املا بولو کیرمك دیسمك. تورکمك قای بالاسنده آزباغان تونق تل، توزو املا بولسا، سونی آلارغا کیرمك. اصل تل، توزو

(*) تاتارچه بلمه‌گه‌ندکمن قارالغه جازده. تاتار اوقوچیلارندان اول کیچلکنه کیچو اوتنه‌من. ا. ب.

солай һәм дейміз. Османлар «бен» дейді бәз «мен» дейміз; османлар «уар» дейлі, біз «бар» дейміз; османлар «дағ» дейді, біз «тау» дейміз. Осы сөздің қайсысы дұрыс? Османларға сендердің бен – уар – дағ – дегендерің дұрыс емес – мен – бар – тау – деп жазу керек дегеніміз жөн бе? Сол сықылды – ба – бе – дұрыс емес, – ма – ме – дұрыс деп айтудың жөні жоқ. Солай – ма – ме – иәки – ш – жазса да түсінер; ол бірақ қазақша болмас. Татарлар неге: – атасы ға – атасы дан – атасы дай – деп жазбай: – атасы на – атасы ндан – атасы ндай – деп жазады? – атасы ға – атасы дан– атасы дай – деп жазса түсінбес пе? Әрине түсінеді, бірақ олай жазбайды. Олай жазса татарша болмайды. Қазақта солай: – ның – ны – ндан – лар – лық – лы – орынсыз жерлерде келсе, ол сөз қазақша болмайды; шүнкі тілдің өз табиғаты тартуынша әр қайсысын өз орнына қойған. Тілдің өзінің қойған орнынан басқа орынға қойсақ, онда ол қойғанымыз ол тілше болмайды. Ол тілше болмаған соң, оның түбі ол тілді бұзу – өзгерту болады. Қазақ тілін өзгертіп, татар тіліне қосу болса, онда солай деп ашық айтарға керек. Емлесін қата десек, тастап бізге келер деген ой – хата: ол жақсы мен жаманды, қисық пен түзуді айырарлық қазақта көз жоқ деген болады. Егерде Ғаспринскидің сөзін тірілтеміз десек, ұлұғ іс үшін ұсақ намысты қойып, түріктің тұнық тілін, түзу емлесін алу керек. Сол екеуі де қазақтан табылады. Азбаған асыл тілден еміле шығарып, соған қарап басқа емлелерді түзету керек.

Ақтығында айтатыным: бұл күнде жазылып жатқан кітаптарда, газеталарда, журналдарда қазақ тілінде болсын, татар тілінде болсын анықталған қағидалы емле жоқ. Қағида жоқ болған соң қисық, түзу емле деп айтуға жол жоқ. Тұтынып жүрген емлеміз саф

түзеген салдаттардай болғанша мұндай сөзді қозғау түзелуімізге себеп болады. Сондықтан бұл сөзді қозғағаннан Хасен Ғали афендіге алғыс айтамын.

«Қырық мысал», «Маса» турасында айтатыным: олар халық үшін шығарылған нәрсе. Халық айтуынша жазылған. Өз тілімізден шығарып емле түзегенше халықтың айту ауанынан шықпаймыз. Басқалар да даяр емле бар ғой, соны алайық деп қисық емлеменен тілімізді қисайтпаймыз. Тілдің ауанына қарамай хәріптің, емленің ауанына бұрып тілдің көркін бұзған, әдеби тілмен жазамыз деп жат тілменен жазып, өз тілінен айырылған басқа түріктердің ізіне түсіп, тілімізді аздырғанымызды мақұл көрмейміз. «Уақыт» бен «Шура»ны оқығанда қолымызға лұғат кітабын алып отырып оқимыз. Ойлаймын арапша арапша оқымағандардың бәрі де солай оқитын шығар деп. – Уақыт – иә – Шурада – басынан айағына шейін арапша сөз аз ба? Соларды лұғаттан іздеп отырып оқығанда, бастан айақ оқып шығуға қанша уақыт керек. Егерде нағыз түркі тілімен жазылса, арапша оқымаған адамдарға да лұғатсыз оқуға болар еді; оқығанда уақты да көп кетпес еді.

Біздің қазақтың ісі жаңа басталып келеді. Не болары белгісіз. Қазақ иә құрып жоқ болар, иә өз тілімен де өзгелердей тіршілік етер. 20-ншы ғасырға шейін түріктің тілін аздырмай асыл қалпында алып келген, тіл турасындағы абырой мен алғыс қазаққа тиісті. Атаның аздырмай берген мүлкін, қолымызға алып быт-шытын шығарсақ, ол ұнамды іс болмас.

«Қазақ» газетасының бас мұхрры: Ахмет Байтұрсынов.
Шура.1913.№4

ОРЫНБОРГ, 9-НШЫ ИӘНУАР

«Қазақ» газетасы көздеген максұтына жету үшін шыққаннан бері күш-қуатын жұмсады және жұмсамақшы. Бір жылдын ішінде «Қазақ»-та қаламымен қызмет еткен және мұнан бұлай да пайдалы қызметтері үміт етіліп, Алашқа аты білінген білімді азаматтар: Ахмет Байтұрсынов, Ғалихан Бөкейханов, Міржақып Дулатов, доктор Әбубәкір Алдиаров, доктор Арғынғазы Поштаев, доктор Халел Досмұхамедов, доктор Даулетшаһ Күсепғалиев, доктор Бекиуеч, присиажени поверени Райымжан Мәрсеков, инженер Мұхаметжан Тынышбаев, қазақшыл Хасан Ғали, студент Есенғали Қасаболатов, шежіре Шаһкәрім Құдайбердин, Ғабдулғазиз Мұса, Ғұмар Қарашев, Жұмағали Тілеулин һәм басқалары.

«Қазақ» газетасын 10 облысқа қараған кигіз туырлықты қазақ байдын баласынан 1913-нші жылдың ішінде алдырып тұрғандардан есебі мынау:

1) Торғай облысы – 694
2) Семей « « – 612
3) Ақмола « « – 586
4) Сырдариа « « – 327
3) Орал « « – 301
6) Жетісу « « – 157
7) Ішкі ордалық « – 136
8) Ферған « « – 30
9) Самарқан « « – 8
10) Закаспи « « – 5

Өзге жерлерден:

1) Орынборг шаһары – 37
2) Уфа « « – 14

3) Қазан « « – 13
4) Қытай қазағы « – 10
5) Петербург « « – 9
6) Түркиа « « – 5
7) Мәскеу « « – 3
8) Томскі « « – 3
9) Және басқа шаһарлар – 57
Бәрі – 3007

«Қазақ» газетасының мақсұты қазақ-қырғызға қызмет және басшылық ету болғандықтан, Алаштың ардақты азаматтарынан өтінеміз, 1914 жылға қарсы бұрынғы жазылғандардың мезгілі толса жаңадан жазылуларын һәм бұрын тіпті жазылмағандардың газетамызды енді алдырып танысуларын.

Газетаның жылдық бағасы 3 сом. Жарты жылдығы 1 сом 75 тиын. Адресіміз: Оренбург, Редакциа газеты «Қазақ».

Басқарма.
«Қазақ» газеті, №45.9 иәнуар 1914.

«АҢДАСПАҒАН МӘСЕЛЕ» ТУРАСЫНДА

Ноғай бауырлармыздың газеталарының арасында қазақ жайына көбірек көңіл һәм орын бөлетін «Уақыт» газетасы.

Қазақ туралы естілген хабарлар, істелген істердің көбі «Уақыт» газетасына басылып һәм олардың ішіндегі маңыздылары турасында газета пікірін де айтып тұрады. Сондықтан «Қазақ» газетасы қазақ мәселесі турасында «Уақыт» газетасымен бір жөннен сөз шығаруға, арадағы аңдаспаған мәселелерді ашып, саралап, анықтауды өзінің міндетінің бірі деп біледі.

14–7072

Қазіргі қазақ мәселелерінің ең зоры – жер мәселесі. Бұл – қазақтың тірі иа өлі болу мәселесі. Бұл турасында түсініп жетпей қаталасып, қазақты теріс жолға салғанымыз 5 мілійион адамның обалын мойнымызға жүктегеніміз. Сондықтан бұл турада қазаққа ақыл айтқанымыз, қазақты һәм басқалар да қата ұқпастай етіп, анықтап ашып сөйлегеніміз абзал. Ф.К. әпенденің жазған сөзінде аңдаспай жүрген нәрселердің көбі анықталды, ашылды. Әлде болса бүркеуірек, көмескі тұрған сауал бар. Соны ашсақ, арадағы аңдаспаған мәселе аңдалып жетер еді. «Уақыт» қала бол дегенде, қай түрлі қала болу жайын ашып айтпайды. Ол ашылмаған соң, қазақтар қала болуды 15 десетинадан жер алып, егін нормасымен қала болу деп ұғады. Егерде «Уақыт» 15 десетинадан жер сұрап алып, егін нормасымен қала болуды айтса, онда азырақ сөйлесуге қажет болады. Олай болмай, жердің түріне қарай мал бағарлық жерде бағатын, егінге жақсы жерде егін егетін қала болуды айтса, онда олай қала болуды біз ұнатамыз һәм «Айқап» жорналының 1911-нші жылғы 4-нші нөмірінен бастап айтып һәм «Қазақ» газетасы жүзінде тұтынып келе жатқан жолымыз. Біз қазаққа қала болма демейміз. Жақсы жеріне жыйылып, қаланды сал, мешітіңді орнат, мектеп, медресеңді аш, рұқсатсыз неге қала болдың деп ешкім айтпайды дейміз. 15 десетинамен қала боламын десеңдер, күн көре алмайсыңдар дейміз.

Қазақтар һәм біздер қата аңдамас үшін «Уақыт» газетасынан өтінеміз: қазаққа қала бол дегенде, қай түрлі қала болуды айтады, мүмкін болса ашып айтса екен.

А. Б.

«Қазақ» газеті, №48.31 иәнуар 1914.

«АЙҚАП» ЖОРНАЛЫ

«Айқап» жорналының 21-нші нөмірі басқармаға келді. Басқармадан жазған сөзінде журналдың өткен жыл 4 нөмірі шыға алмай қалғандығын, мұның себебі: секретары Акрам Әлиевтің опаты, баспаханадан хәріп жиюшылардың шығып кетуі және шығарушысының ауруы. «Айқап»-ты мұнан кейін мезгілінде шығаруға, өткен жылдың кем нөмірлерін 14-нші жыл өтеуге уағда береді. «Айқап»-ты ілгері бастыру үшін Қазанға хәріп алуға және хәріп жиюшы келтіруге кісі жіберілгендігін, бұлары сай болған соң журналды жұмасында шығаруға талабы барлығын білдіреді. «Айқап»-тың тұтынған жөн-жобасы бұрынғыша.

«Айқап»-тың бас мақаласы Троискідегі сирк (ат ойыны және күрес) жайынан жазылған, жазушы Жаһанша мырза Сейдалин. Бұл нөмірде «Қазақ істері», «Азып, тозып кетпеске не амал бар?», «Маклаков хаты» деген бас қосу жайынан жазылған мақалалар бар. Тағы да «Қыран бұзған», фелетон, өлең бар. Мұнан кейін басқармадан жауап, басқармаға келген хаттар және хабарлар жазылған. Айағында «Айқап»-тың өсекті агенті Мұхаммедсәлім Кәшімовті мұнан бұлай «Айқап»-қа алушы жиюдан шығарғандығын және жаңа жылға деп «Айқап» үшін оған һешкім ақша беру керек емес деген, бергендер болса да оларға журнал жіберуге басқарма міндетті болмайтындығын жариа қылған. «Айқап»-тың жаңа жыл нөмірін иәнуардың айағында шығармақшы.

«Айқап» жолдасымыздың ілгері басып, халыққа пайдалы жолмен көп айлар, көп жылдар қызмет етуіне тілектеспіз.

«Қазақ».

«Қазақ» газеті, №48.31 иәнуар 1914.

ГУБЕРНАТОР ӨЗГЕРІЛУІ

Семей губернаторы Тройнитскій Тулаға губернатор болып, оның Туер уитсе-губернаторы Шернетсов деген келмекші. Тройнитскій қазақтың қазақ екендігін ұмыттырмай, есіне түсіріп отыратын губернатор еді. С.синод пен жер жұмысының бас мекемесі қазақ пен орысты ауыл үй қондырып, жақындастырып, дінін, атын жоғалтып, орыс қылып, сен – қазақ, біз – орыс, оны ұмытпа, – деп, қазақтардың есіне салып отыратын еді. Семей қазақтарының көбіне Тройнитскійдің қазақ баласына суық жүзбен қарағаны тынышсыз көрінсе де, бірсыпыраларына жағымсыз да болмап еді: адал кәсіппен тамағын асырай алмай жүрген бейшаралардың көбіне тамақ асырарлық кәсіп табылып еді. Адал жолмен адамдыққа жете алмай жүргендерге жол табылып еді. Жалған жала, жасырын шағым деген жауыннан соңғы кенедей қаулап, өріп еді. Сондықтан, ойлаймын, Тройнитскій кеткеніне сүйінетін де, күйінетін де қазақтар боларға керек деп. Бұл Семей облысының ғана қазақтары туралы айтылған сөз.

Қазақ жұртын түгел алып сөйлегенде, қазақ облыстарына қойылатын губернаторлар туралы екі түрлі пікір бар. Бірі-бүгінгіні ойлағандығы айтылатын пікір, екінші – ертеңгіні ойлағанда айтылатын пікір. Соңғы пікір бойынша, қазақ облыстарында – Семейде болған Тройнитскій, Торғайда болған Астырақовскій сыйақты губернаторлар бір жағынан қазаққа жайсыз болғанымен, екінші жағынан жағымды болмақшы: ондай губернаторлар, әуелі, қазақтың қазақ екендігін ұмыттырмай, есіне салып отырмақшы, екінші, қазақты қысып, тықсырып, тынышсыз болса, қалықтың

ұйқысы сергек болмақшы. Қойға қасқыр шаппаса, қойшы да, қожа да қораға келер қорынышты ұмытады дейді. Қазақ жерін мұжыққа бере бастаған соң ғана қазақ қайда отырғанын біле бастаған. Қазақтың ұйқысы бөлініп, сана түсіп, алдым қалай болар деп, алысқа көз сала бастағаны жерін ала бастағаннан берлі. Сондайдан тәжірибе айтып, бірсыпыра адамдар ойлайды: қалықты қанша қысқанмен, қысылғаннан жаны шықпайды, қысқан сайын шынығып, қалық ширай береді. Ұйықтағандардың ұйқысы ашылып, ой түсуіне ондай губернаторлар себепкер болады. Сондықтан Тройнитскій мен Астырақовскій сықылды губернаторлар қазақ облыстарында болып кеткені де пайдалы деп. Бірсыпыралары ол жағының пайдасынан безіп, ондай губернаторларды көрсетпесін деп, қолын жайып, Құдайдан тілек тілейді.

Тройнитскій кеткеніне кім сүйініп, кім күйініп жатқанынан хабарым жоқ. Өз басым Тройнитскійге алғыстан басқа еш нәрсе айтпаймын. Өйткені жалған жала, жасырын шағымға инабат етіп, бұлдаушы болмаса, менің үстімнен жасырын шағым болмас еді. Жасырын шағым болмаса, мен Қарқаралыдан Орынборға қуылмасам, Қарқаралыда тұрып осы істеп отырған ісімді істей алмас едім. Елу-алпыс балаға ғана арнап берген сабақтан алты міллійон қазақты алаламай істеп отырған ісімді артығырақ көремін.

А. Б.

«Қазақ» газеті, №50.14 феурал 1914.

ДОСМАЙЫЛ ҚАЖЫҒА АШЫҚ ХАТ

Досмайыл дегенді біз білмеуші едік. Былтыр газета шыққаннан кейін басқармаға хат жазып: «Маған тегін газета жіберіп тұрыңдар, менің де керегім болар», деп молдалығын айтқан соң, «қолы қысқа, ақ-қараны айыратын бір үлкен кісі шығар» деп, бұ күнге шейін босқа газета жіберіп тұрдық. Газетаға жіберген кей сөздері жарамсыздықтан баспағанымызда, бізге ұрсып, жекіп хат жазушы еді. Оның бәрін еш нәрсе емес екен.

Осы пеуіралдың 19-нда Досмайылдан бір хат алдық. Хатын оқып шыққанан кейін көзімізге набадық. Қажы, молда, ақсақал жазды дерлік емес. Бұрынғы хаттарынан өзі «қажы ақсақал Досмайыл» деп қол қойыушы еді, оның үстіне, молда екендігін де сездіруші еді. Мұндағы сөзі кісіге айтуға, қағазға жазуға боларлық емес. Қазақ тілінде бар әдепсіз, көргенсіз, ылас сөздердің бәрі осында.

Сол күні кешке Орынбордағы бір жорналдың маһырары бізге, біздің жайымызға жазған бір хат берді: «Мынаған не айтасыңдар, Досмайыл қажыдан «сыпайы» тілмен жазған бір хат алдым», деп. Оқып қарасақ, бұл алғашқы хаттан да сорақы. Бұл хатты да жауып қойдық.

Үш күннен кейін, 20-ншы пеуіралда Упадағы медресе «Ғалиа» шәкірттерінен тағы бір хат келді. Бұ да Досмайыл хаты, біз туралы жазған. Бұ да «Досмайыл тілінде» жазылған.

Енді ойға қалдық: Досмайылдың мұндай хаты көп жерге, көр кісіге тараған боларға керек, оның бәрі бізге жіберіп тұрмас, бұл бізге неге қызықты, өзінен сұралық деп. Соның үшін осы ашық хат жазылды.

Досмайылдың тілімен жазуа болмайды, зор қиыншылықпен болса да, әдепсіз сөздерін қазақшаға аударып, оқушылардыкөп зарықтырмай, тезірек «тәбәрік» қаттың мағынасын білдірелік. «Қазақтың» 45-нші нөмірінде біз жылдық есебімізде «Қазақ» жазушыларын жұртқа жариа қылғанда, Досмайылды жазбаппыз. Оның «бір жыл бойынша арымай-талмай еткен қызметін» ұмытқанбыз. Соның үшін ол бізге ашуланған. Бірақ оның от басында отырып, күлін сабап ашуланғанын кім білер еді, кім тыңдар еді. Сөзін ұтымды, толымды көрсету үшін өзіне серік іздеген. Серікті қалай ілзеген. Қалай іздеді деңіз? «Қазақ» газетасын көркейткен молдалар мен шәкірттер еді. «Біздің атымызды жазбай, орыстың сорпасын ішіп, шошқаның жілігін кемірген орысша оқығандардың дәрежесін көтеріп, мұсылманша оқығандарды мазақ қылды», – деп, мұсылманша оқығандарға бізді шағыстырып, жел бергісі келеді. «Бір жылдай тіл һәм пұлмен тоқтаусыз қызмет етіп едім, жәрмеңкелерде арық, қара байтал, шабан торымен жүріп еңбек қылып едім, ақырында, жүзі қаралар, Құдай ұрғандар қадірімді білмей, түзенат.... ты», – дейді. Мұнан кейін орысша оқығандардың бірін қалдырмай «сыпайы» сөзбен сөгеді: «Ұшан-теңіз докторлар кім еді, маржалардың «ауруын» тазатқаннан басқа?! Адуакаттар кім еді, екі адамды дауластырып, теспей қанын сорғаннан басқа?! Пәлен кім еді, түген кім еді... Байтұрсынов, Алдиаров, Сейдалин, Бөкейханов, Дулатов, Қасболатов, Шаһкерім, докторлар.... жазбасын, олардың сөзі бізге керек емес», – дейді. Бұлардың көбімен таныс болмаған соң, олардың оқуын, ғылымын, кәсібін сөгеді. Әдепсіздікке, надандыққа шара бар ма?!

Денсаулығы шүбәлі бір кісінің сөзін газетаға басқанымыз үшін оқушылар ренжір деп ойлаймыз. Досмайылдың бар әдепсіздігі жоғарыда жазылған ғана болса, елең қылмас едік. Оның төменгі сөздері бізді еріксіз жауап бергізеді. Досмайылдың қатындағы бізге қойып отырған бәлесін былай бөліп һәм соларға жеке-жеке жауап береміз.

1. Досмайылдың аты жазушылардың арасында жоқ, оның қызметі айтылмаған екен. Бұған біздің жауабымыз мынау: біз 45-нші нөмір «Қазақта» жазушылардың атын жазғанда 16 кісіні атап, «һәм басқалар» дедік. Жалғыз бізде емес, өзге білімді жұрттарда да газетаға жазушыларын көрсету бар, бірақ түгел жазуға міндетті емес. Ешкім Досмайылша, «мені жазбадың» деп, өкпелеу жоқ. Біз бұл 16 кісінің атын атасық, бұлардың көбі газетаға тоқтаусыз керекті мәселелер туралы жазып сыналғандар, кейбіреулері аз-көп жазса да тәуір жазғандар. Бұларды ғана атаумен қазақтың өзге білімділерін керексіз қылғандық шықпайды, білген адам бұлай да жорымайды да.

Рас, күздігүні Досмайыл екі жәрмеңкеде, бірінде 20 сом, бірінде 115 сом 71 тиын жіберген еді. Біз ол туралы басшылық етуші Досмайыл қажыға да, ақша беруші ел кісілеріне де дер кезінде тәңірі жарылқасын айтқанбыз («Қазақ» нөмірі 32 һәм 40).

2. «Орысша оқығандарды көтеріп, мұсылманша оқығандардың атын жазбай, масқара қылды», – деп, Досмайыл қазақ оқығандарының арасына жік салғысы келеді. Аттары аталған 16 кісінің төртеуі мұсылманша оқығандар. «Қазаққа» жазушылардың 4-тен бірі мұсылманша оқығандар болғанда, үштен бірі орысша оқығандар екендігі газетаны басқарып тұрған бізге белгілі,

мұны оқушылар да байқайтын шығар. Досмайылдан басқа, «мені атамадыңдар» деп бұртиған ешкім болған жоқ.

Біздің мұсылманша оқығандар туралы қандай пікірде екендігіміз солардың өздеріне де белгілі. «Қазақтың» 18-нші нөмірінде Досмайыл шәкірт біткенді кекетіп-мұқатып, өзі шәкірт күнінде көп нәрсе бітіргендей, орынсыз мінігенде, «Қазақтың» 21-нші нөмірінде оған жауап қайтарып: «Қазақ шәкіртерін орынсыз сынамау керек, әуелі оларды мұқтаждықтан құтқарып, жәрдем беріп оқытып, оларға сонан кейін өкпелеу керек», – деп жазған Қыр баласы, басқармаға белгілі, Досмайыл сөгіп отырған орысша оқығандардың біреуі еді. Досмайыл алаламаса, қазақ баласын орысша оқыған, мұсылманша оқыған деп ешкім екіге бөлмейді. Осы күні қай оқу болса да қолға түсуі мұң болып тұр. «Орысша» деп жұрты үркітетін заман өткен.

3. «Айқап» жорналынан молдалар һәм шәкірттердің бетін аударған мынадай кек емес пе еді», – дейді (Бұл да өзгертілмеген өз сөзі).

Досмайылдың мұндай жаман ниетпен қызмет еткелі жүргенін білгеніміз жоқ. «Айқап» та «Қазақ» та жұртқа бірдей пайда келтіру үшін шығып тұр еді. Бірін ақсатып, білін көтеруден оған қанша пайда бар еді? Осылай қыл деп әлде онан біз өтіндік е?

Екінші, Досмайылдың лепіруіндей-ақ, молдалар мен шәкірттерге ол қанша мұрындық екен? Досмайыл айтыса, жөңкіле жөнелетін қанша молда, қанша шәкірт бар екен?

4. «Упадағы медресе «Ғалиа» шәкірттерінің «Қазақ» басқармасына тапсырған мың екі жүз сомдық кітабын

Байтұрсынов пен Дулатов пайдаланып жатыр. Ишанғали Арабаевтан олар алдап сатып алыпты, кедей шәкірттердің қақын екі жер аударылған мен Арабаев жемекші ме, мен соңына түсемін», – дейді.

Рас, былтыр, Упа шәкіттері «Қазақ» басқармасына үш түрлі кітап тапсырды («Бала тұлпар», «Өрнек», «Тумыш»), бірақ бұлардың сомасы Досмайыл айтқандай 1200 сом емес, біз пайдаланып отырғанымыз жоқ һәм оларды бізге ешкім сатқан да жоқ. Шәкірттер бізге Упадан ол кітаптарды жібергенде, Ишанғали Арабаев қырғыздың Алатауында еді. Бізге тапсырылған кітап өз бағасымен екі жүз сомдық һәм ақшаладай жіберген 47 сом – 247 сом. Бұл кітаптардың 78 сом 80 тиындығы әлі өткен жоқ, басқармада. Сатылғандарынан түскен ақша 45 сом 98 тиын кітапшыларға, комиссиаға берілді, әлі ақшасы алынбаған кітап 40 сом 72 тиындық. Бұл кітаптардың сатылғаны һәм комиссиаға берілгенлерінен 30 протсенті кем есептеледі. Шәкірттерден бұрын алған кітаптары үшін басқармаға тапсырылған несие ақшалары 40 сом 4 тиын, бірақ мұның ішінде Досмайылдан иа оның баласынан бір тиын келген жоқ. 247 сомды Досмайыл қалай 1200 сом қылып жүр? Арабаев бізге қалай сатып жүр? Кедей шәкірттерді біз қалай жем қылып тұрмыз? Мұның бәрін енді Досмайыл ыспат ереге керек. Досмайылдың 1200 сомды «екі айдалған жеп жатыр» деп жынданудың мәнісін білмейміз. Упадағы қазақ шәкірттері, біздің бұл жазғанымызда қата бар десе, Досмайыл сөзінің мыңнан бірі рас десе, айтсын. Бұл кітаптарда шәкірттер «Қазақ» басқармасына басы бүтін берген жоқ, өздерінің үнемі тұратын жері болмаған соң (жаз елде, қыс оқуда болып), басқармаға аманат тапсырған.

Біздің бұл кітаптармен пайдаланып тұрғанымыз сол: бұларды сатып, посылка қылып тігіп, поштаға апарып, есеп-қисабын жеке дәптерге жазып, несиелерін жинап машақаттанып, аз да болса өзге жұмыстарымыздан қалатын сағаттар болады.

5. «Байтұрсынов пен Дулатов оқу кітаптарын шығармасын, қазақ баласының тілін бұзады, маған арабша, иранша, латынша, слауианша бәрібір, қазақша деген қайдан келді», – дейді. Бұл тілдерге Досмайыл жетік болғанмен, біз білмейміз, соның үшін қазақша жазамыз. «Қазақ тілі қазақ балаларын бұзады» дегенді жалғыз Досмайылдан есітіп отырмыз. Досмайыл тоқтатсын дегенге тоқтата алмаймыз, біз Досмайыл үшін емес, қалыың қазақ үшін шығарып жатырмыз. Қазақшаның қайдан келгенін Досмайыл білмесе де, өзгелер біледі.

6. «Екі жер аударылғанмен емле хақында «Айқап» арқылы сөйлесемін», – дейді. Емле мәселесін Досмайыл бүгін естіп отыр ма екен? «Айқап» арқылы деп бізді шошытқысы келеді. Емле мәселесі 3 жыл мұнан бұрын «Айқапта» басталған. Сондағы жазушылар да біз болатынбыз. Сонан бері Досмайыл қайда жүрген? Өкпелеген күні елден безіп, біздің ісімізден де безіп отыр. Досмайыл ойласа керк, орысша оқығандарды жамандап, мұсылманша оқығандарды желіктірсем, бұларға дұшпан болар; «Айқапты» жақтасам, ол әлгі дұшпандыққа құрал болар деп. Жоқ. Досеке, адаспа! Бізге сенен мұсылманша оқып жүргендер де, «Айқап» та мың есе жақын, мың есе қымбат.

7. «Ғабдулғазиз Мусиннің атын «Қазаққа» жазып отырған себебі – Мамановтың жәрдем ақшасын өздеріне жібергені үшін» дейді.

Досмайыл жұрттың бәрін өзіндей көреді ғой, азынаулақ ақша жиып жіберсем, атағымды алты Алашқа жайып, үнемі мақталармын дейтін. Ғабдулғазиз арқылы бізге келген Мамановтардың ақшасын 9 оқушы қазақ балаларына бердік, солардың біреуі ғана орысша оқыған, қалған сегізі медреселердегі шәкіртер («Қазақ» нөмірі 46, 47 hәм 50). Досмайыл аузына келгенін неге ірікпей сөйлейді, біз мұсылманша оқығандарды шет көріп, масқаралау жолында болсақ, 8 шәкіртке береміз бе? «Қазақ» басқармасы кімге берсе де ерікті еді, ақша иесінің тапсыруы бойынша.

8. «Екі айдалғанды губернаторға көрсетермін», – дейді. Біз сенің арық қара байталың мен шабан торыңды ұрлап айдалғанымыз жоқ. Біздің айдалғанымызды губернатор да, жұрт та біледі hәм бұл күнде де істеп отырған жасырын ісіміз жоқ.

Ноғайлардың доносшы Ешіми молдасының газеталарға жазылып аты шығып еді. Саған да атақ керек қой, көрсете бер!

Ахмет Байтұрсынов.
Міржақып Дулатов.

«Қазақ» газеті, №52.28 феурал 1914.

НАУРЫЗ

Сәлем бердік! Жас наурыз, жылдың басы!
Жұрттың күткен мінеки ықыласы!
Көжесін қып, күйбеңдеп, басын асып,
Бермек әр кім барынша қонақ-асы.

Келгеніңе құттықтап бірін-бірі,
Қуанышта, көрісіп кәрі жасы.
Көңілі түгіл адамның сен келген соң,
Самарқанның елжіреп тұр көк тасы.

Күйін көріп қуанған мұңсыз деме!
Толып жатқан көбінің бар мәдісі.
Табақ тартып «амин» деп қол жайды жұрт,
Батаңды бер жарылқар, жыл мырзасы!

НАУРЫЗ ҚҰТТЫ БОЛСЫН!

«Наурыз» парсы сөзі. Бұл қазақша айтқанда «жаңа күн» деген сөз. Неліктен бұған жаңа күн деп ат қойған? Һәрбір өткен, кешегі күн, ескі болып, һәрбір үстіміздегі, бүгінгі күн, жаңа болмақшы емес пе? 9-ншы март күнін «жаңа күн» деп атаудың мәнісі не? Оның мәнісі мынау:

9-ншы мартта түн мен күн теңеледі. Сонан кейін күн ұзарып, жылы бола бастайды. Күн жылыға айналғаны жазға айналғаны. Сондықтан 9-ншы март жаз басы болып табылады. Жаз болса, дүние жаңаланады: ағаш, шөп жасарып, жапырақтанып, гүлденіп, жаңа бұтақтар жайады, мал, мақлұқтар балалап, төлденіп, жаңа

ұрпақтар жайады. Жылдың төрт тоқсанның ішінде дүниені жасартып, жаңалайтын тоқсаны – жаз.

Сол тоқсанның басы 9-ншы март болғандықтан, бұл күн «Наурыз» йағни «жаңа күн» деп аталады.

Қысқан қыс өтіп, жайлы жаз келгені, адам түгіл қимылдаған, қыбырлаған жанның бәрі мейрам ететін бір мезгіл. Мұны жаңа жылдың басы деп, мейрам ету – дүниедегі нағыз бас ұнамды істердің бірі. Наурызды мейрам етушілер Үндістан, Иран, Ауған, Бұхара, Кавказ, Түркістан һәм біздің қазақ жерінде. Ертерек заманда Наурызды қазақтар тегіс мейрам етуші еді. Бас салып, ет асып, бидай көже істеп, атқа мініп ауылдан ауылға жүріп, бірін-бірі құттықтап, көрісіп, асқан еттерін жеп, көжелерін ішіп, Наурыз күнін тәуір шаттықпен өткізуші еді. Бұл заманда Наурызды мейрам етушілер қазақ арасында сиректеп бара жатқан сиақты көрінеді. Басқалар тастамай Наурызды мейрам етіп отырғанда, біздін қазақтың тастайтын жөні жоқ-ақ.

Жаз – қазаққа бір қуанышты шақ. Қыс қайғысын өткізіп, жазға ілініп, көңілдері жадырап, малдары балалап, ірі малға төл қосылып, ауқатының артқаны қазақтың көзіне көрінетін мезгіл - жаз. Қыс бойы көрге қамалғандай, бықырсыған, пысынаған, сасық там үйде тұншыққан қазақ киіз үй тігіп, жазыққа шығып, таза ауаны шөлдегендей құмарланып жұтып, жаны кенеліп, «үһ!» деп, бойын жазатын мезгілі-жаз. Жер көгеріп, мал тойынып, мал тойынса ақ шығып, ел тойынып, қазаққа тоқшылық кіретін мезгіл жаз. Сулар тасып сарқырап, құстар шулап ыңжың болып, түйе боздап, қой маңырап, сиыр мөңіреп, жылқылар шұрқырап кісінеп, қазақтың көңіліне шаттық келтіретін мезгіл жаз. Сонша сүйінішті, қызықты жақсы

мезгілдің басы 9-ншы март болса, бұл күнді мейрам етпегенде, қандай күнді қазақ мейрам етер?

Жаңа киім кисе де, жаңа үйге кірсе де құтты болғай деп кірмей ме? Сол «құтты болғай»-ды жаңа жылға да айтарлық жөні бар емес пе? Жылда 365 күн бар. Ол бірталай уақыт. Бір айлық сапар шықса да, жолы болып, аман барып, аман қайтқай еді дейміз. Бір жыл адамның өмірі жүзінде - бір жылдық сапар. Бір айлық сапардан бір жылдық сапар кем бе?

Жаңа жыл туған күні бір-бірімізге «құтты болсын» айтуымыз тастарлық ұнамсыз, мағынасыз іс емес.

Жаңа күн, жаңа жыл, жаңа қадам құтты болсын!

«Қазақ» газеті, № 53.9 март 1914.

«ЕЛ» ГАЗЕТАСЫНА ЫШТРАФ

Петербургта ноғайдың атақты жазушысы Ғыйас Ысхақов шығарып тұрған «Ел» газетасына Петербург шаһар бастығы 16-ншы нөмірінде «Бұ да мүмкін бе» деген мақаласы үшін 350 сом ыштраф салып еді, төлей алмаса шығарушысы 9 жұма абақтыға отырғызылады деп. Бұл бұйрықты естірткен соң, Ғыйас әпенді жаңа шығып, әлі әлденбей тұрған газетасының 350 сомын ыштрафқа төлеп күшін кетірмеймін, абақтыға отырып өтеймін деп, «Елдің» 17-нші нөмірінде жазып білдірді. Мұнан кейін иә ақша төлеу, иә отырудың бірін істеуге тақалған соң Ғыйас абақтыға баруға киініп жатқанда, Петербург ноғайлары бір жақтан, Қазан ноғайлары екінші жақтан, Ғыйас отырмасын, ақшасын біз түгел төлейміз деп ақша келтіріп берген. Сонымен Ғыйас абақтыдан құтылды.

Ғыйас ыштраф төлей алмай, абақтыға отырайын деп жатыр деген хабарды естіген соң Финлиандиада

Таммирфорс шаһарындағы аз ноғайлардың намысы келіп, араларынан шамалары келгенінше 64 сом 25 тиын ақша телеграфпен переуод қылған һәм мынадай бір хат жазған:

«Әдебиетіміздің, тіліміздің атасы ардақты әдип Ғыйас әпенді тағы түрмеге салып шірітуге ұжданымыз разы болмағандықтан һәм оның тірідей қабырда жатқанына жүрегіміз жаралы болатындығын ойлап, аз болса да өзара жәрдем жиып жібердік. Абақтыға асығып кірмесін деп телеграфпен жібердік. Басқа шаһарлардан да аз-көп болса да жәрдем жіберер деп үміт етеміз.

Егер жалғыз өзіміздің ғана қолымыздан келсе, һешкімге айтпай-ақ толтырар едік. «Ел» газетасы һәм оның шығарушысы Ғыйастың жолында айанатын һеш нәрсеміз жоқ... Жасасын «Ел!». Жасасын Ғыйас! Жасасын оның жолдастары! ...».

Таммирфорс ноғайлары хатының басында «Ғыйас әпендіні тағы түрмеге салып шірітуге ұжданымыз разы болмағандықтан...» деген сөзінің мәнісі: Ғыйас он жылдан бері сайаси істерге араласқандығы үшін хүкіметтің суық назарында болып, сонан бергі өмірі абақтыда, айдауда, қашу-пысуда өтті. Соңғы жылдарда ол Архангел губерниасына екі рет айдалды. Былтыр 21-нші феурал манифесті бойынша ғана азат етілді, күзден бері жұмалық «Ел» газетасын шығара бастады. Ғыйас ер жүректі, өткір білімді елші.

Ноғайда Исмағұл Ғаспрински мен Ғыйастың аты оқшау тұрады. Ноғай тілін, ноғай әдебиетін көркейткен Ғыйас. Соның үшін ол түрік-татарға ардақты һәм сүйкімді. Таммирфорс ноғайларының тілектерін біз де текрар етеміз: Жасасын «Ел»! Жасасын Ғыйас! Жасасын оның жолдастары!

Басқарма.

«Қазақ» газеті, № 53.9 март 1914.

ШАРҒИ МӘСЕЛЕ ХАҚЫНДА

Газетамыздың 50-нші нөмірінде ахунд Ғұмар Қарашұғлының «Шарғи мәселе» деп құрбан хақында жазған мақаласы басылып еді. Бұл мақаланың жазылуына себепші болған нәрсе: күзді күні Қапал уезіндегі бір сиезде қазақтың билері, ақсақалдары шалатын құрбандарының орнына мұқтаж оқушылар пайдасына ақша жиып жібергендігі еді. Онда бір-екі мұғалім құрбандық орнына мұқтаж оқушыларға иә басқа сондай ізгі істерге шалатын малының пұлын берсе де болады, фатуасын өзіміз береміз деген екен. Бірақ сол жолы фатуасын бірге жазып жіберген жоқ еді. Бұл сөз газетада көрінген соң, бізге кейбіреулерден хат келді, сол екі мұғалім қалайша құрбан шалудың орнына пұлын ғана берсе болады депті, дәлелдерін айтса екен деп. «Қазақ» газетасының басындағы кісілер өздері молла болмағандықтан, шариғат хүкімдерін жақсы білмеген соң, шариғат мәселелерін моллалардың өздеріне қалдырып, басқа көздеген мақсұттарға жетісу жолында болушы еді. Сол ойда тұрсақ та әлгі айтқанымыздай сұрау хаттар һәмән болып тұрды һәм бұл туралы сұраушыларға жауап бергендей Ғұмар ахундтын хаты келді. Сонан кейін біз сұраушыларға жауап болсын, мұның дәлелдерін, фатуасын қанағат етпей шариғатқа халәф дегендер болса, оны да бір мәртебе жазып оқушыларға білдіреміз деген оймен Ғұмар Қарашұғлынын мақаласын басып едік. Енді сонан бері һәр жерден Ғұмар ахундқа 5-6 кісіден жауап келді.

Бәрі де оның фатуасына қанағат етпейді, құрбан шалуды басқа жолмен өзгертуге болмайды деп. Соның

15–7072

үшін біз сөзді қысқартамыз. Құрбан шалмай болмайды дейтін моллалардың пікірі (шариғат нұқаты назарынан) қашаннан белгілі, соның үшін текрар айту да қажет болмас.

Бұл туралы біздің айтатынымыз мынау: шариғат хүкімдерін халықтың түсінуінше өзгертпек түгіл, ескіден келе жатқан ғадет-ғұрыпты кенет өзгерту қиын. Біз Ғұмар Қарашұғлының фатуасын шариғат қарауында дұрыс, теріс екенін білмейміз. Мұндай мәселелерді моллалар өзара сөйлесіп шешпесе, газета бетіне түскен соң созылып кетеді. Біз һеш қайсысын қуаттай алмаймыз. Нешікте болса бұл мәселе матбұғат жүзінде хал қылынса екен деп тілеуші моллалар болса, Қазанда Ғалымжан хазірет шығарып тұрған «Ад-дин уа әл-адаб» деген діни журнал бар, соған жазулары лайық. Болмаса Оренбургтағы Ризаддин хазірет шығарып тұрған «Шора» жорналына жазса да болады. Бұл екі журналдың шығарушылары атақты ғалымдар.

Жоғарыда айтқан себептер бойынша, мұнан бұлай бұл мәселе хақында һешкімнің сөзін баспаймыз.

Басқарма.

«Қазақ» газеті, №53.9 март 1914.

ҚАЗАҚ ҺӘМ ТҮРЛІ МӘСЕЛЕЛЕР

Қазаққа тәуел оңаша, иаки басқалармен бірге ортақ мәселелердің кеңеске бұрын түскендері де бар, бүгін түсіп жатқандары да бар һәм түсейін деп тұрғандары да бар. Қазаққа қарасаң, сол мәселелер қазаққа тәуел иа ортақ мәселелер сиақты емес, иаки қазақ туралы болғанмен, не болып, немен біткені талғаусыз. Йағни, жақсы болса, жақсы болды деп қуанбайтын, жаман болса, жаман болды деп күйзелмейтін бейне бір болмашы ғана мәселелер сиақты.

Сендердің кеңесейін деп отырғандарың мен туралы іс пе? Менің ісім болса, менің жайымды өзімнен артық ешқайсың білмейсің! Маған керегі мынау деп, жаны бар, есі дұрыс адам айтпас па? Ондай тірлік біздің қазақта күні бүгінге дейін көрінбей тұр.

Бұрын қазаққа тәуел иа ортақ мәселелер қозғалған кезде, қазақ үні шықпағанда ойлаушы едік: қазақта газета жоқ, не істеліп, не болып жатқанын қайдан білсін? Біліп тұрса, қазақ та басқалармен қатар жандығын, жұрттығын білдірер еді ғой деуші едік. Мәселен, 1910-шы жылы бастауыш мектептер туралы Думада кеңес болғанда: Мектептерде оқу орыс тілімен оқылсын, жасынан балалар орыс тіліне үйреніп, Россиаға қараған басқа тілді жұрттар өз тілдерін ұмытып, орыс тіліне ауып, орыспен бірігіп, сіңісуіне жақсы деген. Сонда, жоқ, олай емес, әр халық бастауыш мектепте өзінің ана тілімен оқыту тиіс деп, орыстан тілі басқа жұрттар, оның ішінде біздің ноғай бауырларымыз тұс-тұсынан телеграмды жаудырып жатқанда, қазақ дыбысы естілмеген.

Қазақтар неге аузына су алғандай үндемей отыр

дегендерге: Қазақта газета жоқ, Думада не мәселе қаралып жатқанын қазақ білмей жатыр деуші едік. Олай деп қазақты әншейін ақтау үшін ғана емес, өзіміз солай ғой деп ойлағандықтан айтушы едік, әттең, газетаның жоқтығы! Төбе басына қойған қарауылшыдай көзіне ілінгенін, құлағына естілгенін мезгілінде білдіріп тұратын хабаршы газета болса, осы кемшіліктер қазақта болмас еді-ау деп, тісті қайрап, бармақты шайнаумен болып едік.

Онан кейін: бүйтіп отырып қазақ жұрт қатарына еріп іс ете алмас, әр орында көзі жоқ соқыр, құлағы жоқ керең, тілі жоқ мақау болар да отырар. Бұған көз, құлақ, тілі болғандай нәрсе қажет деп, газета шығардық. Газета шыққаннан берлі қазаққа не керегін, ол керегіне қолы жету үшін не керегін әркім білгенінше, қолынан келгенінше жазып жүр, құлағына салып жатыр. Қазақ туралы мұндай мәселелер қозғалып жатыр һәм қозғалмақшы, оны да мезгілімен газета жазбай тұрған жоқ. Мүфти мәселесі қозғалады деп жазылды, билік өзгеріледі деп жазылды, екі орыс, бір қазақ мәселесі жазылды, бауыздамай мал сою мәселесі жазылды. Қазақ көре, біле отырып, басқалармен қатар іс ете алмайтынын енді көрсетті. Жоғарғы айтылған төрт мәселенің екеуі, мәселен, билік пен екі орыс, бір қазақ – қазаққа ғана тәуел мәселелер, онан басқа екеу, мәселен, мүфтилік пен мал бауыздамау – Ресейдегі барша мұсылмандарға ортақ мәселелер. Қазақтың басқалармен қатар жұрттық қыла алмайтындығы оңаша өзіндік мәселелерден сезілмесе де, ортақ мәселелерден анық көрініп тұр. Мүфтилік пен мал бауыздамау турасында басқалар не істеп жатыр? Қазақ не істеп жатыр? Қазақтың түріне қарағанда, айтылған

төрт мәселе, «не болса, ол болсын, бізге бәрібір» деген сиақты. Қазақ жайын білмейтіндер қазақ солай деп отыр екен деп һәм ұғады. Қазақ шала мұсылман, оларға малды бауыздау, бауыздамау бір есеп, сондықтан олардың басқалардай күйзеле қоймайтыны дейді.

Малды бауыздау, бауыздамау қазаққа бір емес екенін біз білеміз, басқалардың қазақпен араласып жүргендері ғана біледі. Қазақтың қарасын көрмегендер қазақ жайын қайдан білер? Қазақ аң сықылды арам, адалды айырмайтын халық деп біледі. Жоғарыда айтылған мәселелер қазақтың нақ жанына бата қоймайтын мәселелер десе де, тіпті керексіз мәселе деп, білмегендіктен емес. Қазақ керек қылмағандықтан үндемей отыр ма? Қазақ үндемей отырғаны естімегеннен емес, керексінбегендіктен емес, жандығының жоқтығынан, үрейсіздігінен. Малды бауыздамай сойыңдар, мүфтиліктің қазаққа керегі жоқ, дінің жоғалу үшін екі орыс, бір қазақ болып отырыңдар. Тілің жоғалу үшін балаларыңды бастауыш мектептерде орыс тілімен оқытыңдар деп біз айтсақ, үндемек түгіл, дүнианы басына көшірер еді. Дінді керек қылмайтын шала мұсылман деп отырған қазақтар діншіл болып, аузына су алғандай үндемей отырған молдалар шешен болып, үрейсіздер батыр болып, қандай бізге әкіреңдер еді! Оны басқалар білмесе де, біз жақсы білеміз. Билік туралы жазылғанда қазақтың дін ісінен басқа дүниауй, йағни тіршілік істері, шариғатқа қарамай, билік қарауында болу керек, өйткені шариғат бір айтылып, тас сиақты қатып қалған өзгерілмейтін жол, тіршілік күн сайын өзгеріліп тұрады. Сондықтан тіршілік ісі өзімен қатар өзгеріліп тұратын жолда боларға тиіс деген сөз айтылып еді. «Шариғат тас

сиақты қатып қалған» деген сөзге шамданып, орысша оқығандар дін жайын білмейді деп, білмейтінімізді бетімізге басып, талай адамдар ашуланып, басқармаға хат жазды. Шариғат қатқан тас сиақты дегенге жаны күйзеліп, хат жазып отырған қазақтар, мұның әкесіндей жоғарыда айтылған мәселелер болмашы, жанға батпайтын мәселелер деп үндемей отырар ма? Үндемеу себептері басқа шығар дейміз. Ол себебін бізден гөрі қазақтың өздері, әсіресе молдалары артық білсе керек. Біз дін жайынан сөйлесек, орысша оқығандар дін жайын білмейді деп, ауыз аштырмайды, жеріме түстің деп, айақ бастырмайды. Сондықтан біз дін істері туралы пікір айтуға тартынамыз. Қазақтың дін істері мынадай боларға керек деп, жоба сайлап, жөн көрсетіп отырған молдаларымыз тағы жоқ. Біз бірдеме десек, шап етіп бетімізден алатындар көп. Дін істері туралы айтып, жоба көрсетуге бірі де жоқ. Мүфти жайынан жазатын қазақтан молда шықпаған соң, ноғай молдасы жазып отыр, 6-шы майда болатын Петербургтағы мұсылман кеңесіне барарлық қазақта қандай молда бар деп сұрағанға еш молданы көрсете алмай отырмыз. Өйткені іске жарарлық қандай молда бар екенін білмейміз. Онда барған молда қазандай қылып ораған сәлдесін көрсетуге бармайды. Қазақтың дін істері қай жөнді, қай тәртіпті болу жағынан толық мағлұмат берерге барады. Қараңғы халыққа түндікті бүркеп, қараңғылап қойып, шариғат соғатын молдалар қазақ арасында көп екенін білеміз, бірақ білімін жарыққа шығарып көрсетпеген соң, Петербург кеңесіне қайсысы жарайтынын біле алмадық. Білімін жарыққа шығарып жүрген қазақта бір-екі молда бар екенін де білеміз, бірақ олардың сөзін басқа молдалар қуат-

тамай тұрған соң, кеңестегі сөзін де қуаттамас деп, оларды да көрсете алмадық.

Сөйтіп, әуелі, біз туралы мәселелер қозғалып жатыр екен деп, көңілі селт еткен қазақтарды көре алмай тұрмыз, екінші, қазақ рухани істері мынау жөнді, мынау тәртіпті болуға тиіс деп, жоба жасаған молдаларды көре алмай тұрмыз hәм қазақтың рухани істері туралы Петербург кеңесіне барып, толық мағлұмат берерлік молдаларды да таба алмадық. Қазақтың өзіне арнап жеке мүфтилік бере қалса, мүфти, қазы, ахун, имам боларлық молдалар табылар ма? Әлде, деуге жарамаса да, ауыз жеуге жарайтын дейміз бе? Қазақ молдалары да жарыққа шығып, беті-жүзін көрсетуі тиіс шығар дейміз.

«Қазақ» газеті, № 59.23 апрел 1914.

БАСТАУЫШ МЕКТЕП

Қазақ бастауыш мектебі қандай боларға керек? Бұл туралы ашылып пікір айтылған жоқ. Петербургта болатын мұсылман кеңесінде мектеп мәселелері қаралмақшы, оған қазақтан баратын адамдар қазаққа қандай мектеп керек екендігін біліп барарға тиіс. Сондықтан «Қазақ» өз пікірін айтып, жұрт құлағына салмақшы.

Осы кезде қазақ балалары оқуды екі түрлі бастап жүр. Біреулері оқуды ауылдағы мектептен бастайды, екіншілері ел ішіндегі орыс школасынан бастайды. Солай болған соң, қазақтың қазіргі бастауыш мектептері осылар дейміз. Қазақ бастауыш мектебі қандай болу керек деген мәселені шешерден бұрын, осы күнгі

тұтынып отырған бастауыш мектептердің жарамды, жарамсыздығын тексеріп, сонан соң керек мектебіне түрлі болу жайын сөйлеу тиіс.

Әуелі ауыл мектебінен басталық. Осы күнгі ауыл мектептерін мектеп деп айтарлық емес. Оқуға керек құрал жоқ, оқыта білетін мұғалімдер аз. Сонда да қазақша хат білушілердің протсенті мұжықтардан жоғары. Осы күнгі тек хат жаза білетін қазақтардан бастап, газета, журнал, кітап шығарып жатқандарымыздың бәрі де сондай мектептен оқып, хат танып, жазу үйреніп шыққандар. Мұнан көрінеді: осы күнгі мектептер осыншама жайсыз, күйсіз қалыбында халық арасына оқу, жазуды мұжықтар арасынан гөрі көбірек жайып жатқаны, бұл мектептің халыққа жақындығы, балалар білімді ана тілімен үйренгендігі.

Алайық енді орыс школаларын. Қазақ арасындағы орыс школалары ауылнай, уолосной екі класты школалар. Бұлардан бітіргендер ілгері оқымаса, онда жоқ болып шала оқумен қалады. Елде бір-екі жыл тұрса, оқыған ның көбінен айырылып, оқымағандармен бірдей болып, оқыған еңбек бос кеткен есебінде қалады. Бұл күнде екі класты школа бітіргендерден ауылнай ушител, пійсар болып жүргендері бар екені рас, бірақ бастауыш мектепте үйренетін білім жұрттың бәріне тегіс керек білім ғой. Адамға тіл, құлақ, қол қандай керек болса, бастауыш мектепте үйренетін білімдер де сондай керек. Осы заманда хат білмеген адамның күйі тіл иа құлағы, иа қолы жоқ адамның күйімен бірдей; мұнан бұлай хат білудің керектігі онан да аспақшы. Бастауыш мектептен оқығандар пійсар, ушител, фелідшер, адвокат, сұдиа, инженер, агроном болар демей, ең әуелі, қазақша толық хат білетін дәрежеде

болуын көздеу керек. Екінші, бастауыш мектептен үйренген білім әрі оқимын дегендерге негіз боларлық жағын көздеу керек. Егерде бастауыш мектептен оқып шыққандар ілгері оқымай, үйінде қалса, ұлт әдебиеті мен мәтбуғатының мүлкін пайдаланарлық даражалы біліммен қалсын. Әр оқимын деген халде: мұсылманша оқыса, бастауыш мектеп оқуы артқы оқудың негізі болуға жарасын; орысша оқыса, орысша үйренудің қиындығын жеңілтерлік демеу һәм негіз болуға жарасын.

Жоғарыда айтылған қазақ ішіндегі осы күнгі екі түрлі бастауыш мектептің екеуі де көңілдегі мектептердің түрінен табылмайтын мектептер. Бірінде оқуға керек құрал жоқ, тәртіп жоқ, мөлшер жоқ, жоспар жоқ. Халық оқуды керек қылғандықтан, жаманда болса, «жоғынан бары артық» дегенмен істеліп отырған іс. Екіншісінде, йағни, орысша школаларда тәртіп те бар, құралдар да сай, мөлшер, жоспар бәрі де бар. Бірақ, сонысына қарай пайдасы аз. Олардың пайдасын кемітіп отырған бір-ақ нәрсе: қазақты орысқа аударамыз деген пікір бәрін бүлдіріп отырған. Сол школалар арқылы қазақ тілін жоғалтып, орыс тіліне түсіреміз дейді, қазақ тұтынып отырған араб әрпін тастатып, орыс әрпін алдырамыз дейді. Сол үшін әуелі, балалар ана тілімен оқымай, орыс тілімен оқысын, ана тілімен оқыса да, орыс әрпімен оқысын дейді. Соның үшін біреулері ана тілінде оқыған аты болу үшін қазақ тілінде орыс әрпі басылған кітаптардан бастап оқытып, әрірек барған соң, кілең орысшаға түспек керек дейді. Бұлар еппен қайырмалаушылардың жолы. Біреулері еп-септі қойып, бірден орысша оқыту керек дейді.

Өткен жыл 14-ші ійүнде патша жарлығы бойынша шыққан прауилада Россиадағы бөтен текті жұрттардың мектебінде бастапқы екі жыл ана тілінде оқылсын деген. Ол прауилаға Оқу министрі қол қойған. Оның бер жағында Қазан округінде бір инспектор попечителге жазған: ушителдер чұуаш балаларын чұуаш әліппесімен оқытпай, бірден орыс әліппесімен оқытқанды оңай көреді – деп. Оны попечител министрге жеткізген. Министр енді жазып отыр: чұуаш мектебінде орыс әліппесінен бастап оқытқанды бек ұнаттым, бек келісті іс екен – деп. Сүйтіп, чұуаш балаларын чұуаш тілімен һәм чұуаш әліппесімен оқытпай, бірден орыс тілімен, орыс әліппесімен оқытуға министр батасын беріп отыр. Бастапқы екі жылда ана тілімен оқытуға тиіс деген прауилаға қол қойушы да министр, онан кейін ана тілімен оқытпай, бірден орыс тілімен оқытуды ұнатушы да министр. Бұл екі қағаздың қайсысы іске асып, қолдануда болмақшы? Қайсысы хүкіметке жағымды болса, сонысы іске аспақшы. Хүкіметке жағымдысы қол астындағы жұрттың жазу-сызуы, тілі, діні бір болу. Россиа қол астында түрлі тілді, түрлі дінді, түрлі жазу-сызуды тұтынып отырған жұрттар бар. Солардың бәрі тілін, дінін, жазу-сызуын орысқа аударса, хүкіметке онан артық ұнамды іс болмас. Сондықтан 14-ші ійүнде министр қол қойған прауиланы 16-нші нойабірде министрдің жазған қағазы жеңбекші. Ондай прауилалар іске аспай қалу үшін, бір миссионер инспектор жазса, болғаны: өз әліппесімен, ана тілімен оқытып отырсақ, қай уақытта жазу-сызу, тілі жоғалады? Тегі, бөтен жұрттар тілінен, жазу-сызуларынан айырылып, орыспен бірдей болып сіңісу үшін, бірден орыс тілімен оқыту керек – деп. Бастапқы

кезде ана тілімен оқыту тиіс деген сөз 1906-нші жылғы 31-нші март прауиласында да бар еді. Осы күнге шейін ауылнай, уолосной екі класты бастауыш мектептерде қазақ әліппесімен қазақша басталып оқылғаны еш жерде естілмейді. Себебі не? Прауила бойынша қазақ тілі мен қазақ әрпінен бастап оқыт деген отырған балалардың ата-анасы жоқ. Халықтың өз тілімен, өз әрпімен оқығанын әкімдер жақтырмайтын болған соң, ушителдер өз беттерімен ана тілімен, ұлт әрпінен бастап оқытамыз дей қоймайды. Сөйтіп, прауила қағаз жүзінде бар болса да, іс жүзінде жоқ. Бұл айтылғанның бәрі де хүкімет өз пайдасын көздегендіктен істеліп тұрған істер. Бастауыш мектептер жалғыз хүкімет пайдасы үшін болмай, халық пайдасы үшін де боларға керек. Хүкіметке керегі мемлекеттегі жұрттың бәрі бір тілде, бір дінде, бір жазуда болу, әр халыққа керегі өз діні, тілі, жазуы сақталу. Солай болған соң, бастауыш мектеп, әуелі, миссионерлік пікірден, политикадан алыс боларға керек, йағни қазақтың діні, тілі, жазуы сұмдық пікір, суық қолдан тыныш боларға керек. Қазақ дінге нашар күйден өткен, енді қазақты басқа дінге аударамын деу құр әурешілік. Қазақты дінінен айыруға болмаса, жазуынан да айыру болмайтын жұмыс. Араб әрпі ислам дінімен бірге келіп, қазаққа орнаған. Дінмен байласқан жазу дін жоғалмай, жоғалмайды. Қазақта газета, журнал, кітаптар жоқ кезінде жоғалмаған тіл газета, жорналы шығып, кітаптары басылып, жылдан-жылға ілгері басып келе жатқанда, қазақ тілі жоғалмас.

Олай болса, мектеп арқылы қазақтың дінін, тілін, жазуын жоғалтып, орысшаға аударамын деген пікірден хүкімет безіп, тиісті бастауыш мектеп екі жаққа

да зиансыз, пайдалы болуын көздеу [керек]. Солай ойлағанда, көңілге ұнамды мектептің түрі, біздің ойымызша, мынау: Бастауыш мектептер оқуы қазақ үшін 5 жылдық боларға [тиіс]. Әуелгі үш жылда балалар кілең қазақша оқу [керек]. Соңғы екі жылда кілең орысша оқу [керек]. Мұжық жөнімен қала болған қазақтар бар, қазақ ретімен қала болатын қазақтар да болар. Қыстаулары жиын қазақтар да бар, қыстаулары сирек қазақтар да бар. Солардың бәріне бастауыш мектеп қолайлы болуға тиіс. Бәрінің де оқиын деген балалары, мектеп жағынан қолайсыздық болып, оқи алмай қалатын болмасқа тиіс. Сондықтан, әуелі, қазақ бастауыш мектебі екіге бөлінерге: Келіп оқитын, жатып оқитын мектептер. Келіп оқитын мектептер қала болған, йағни қыстауы жиын жерлерде болу, жатып оқитын мектептер әлі сирек отырған жерлерде болу [керек].

Екінші, қыр мектебі һәм қала мектебі болып бөлінерге. Қыр мектебі – ауыл мектебі, уолос мектебі болып, о да екіге бөлінерге, ауыл мектебінде кілең қазақ тілінен оқылатын үш жыл оқу оқыларға, қалғаны кілең орысша оқылатын екі жыл уолос мектебінде оқыларға [тиіс]. Уолос мектебіне ауыл мектебінде бітіргендер алынарға [тиіс]. Қала мектебі қаланың үлкендігіне қарай үш жылдық, бес жылдық оқулы боларға [тиіс]. Жатып оқитын ауыл мектебі мен уолос мектептеріне келіп оқи алмайтын балаларды ғана жатып оқитын есепке алуға [тиіс]. Бастауыш мектепте кілең қазақ тілінде үйретілетін нәрселер: оқу, жазу, дін, ұлт тілі, ұлт тарихы, есеп, жағрафиа, шаруа-кәсіп, жаратылыс жайы. Бастауыш мектептің кілең орысша оқитын екі жылында үйретілетін білім гимназианың

иаки реальный мектептердің төменгі кластарына кірерлік болу тиіс. Бастауыш мектептер осындай болса, бұлардан әрі мұсылманша иа орысша оқыту үшін қазақ балаларының бастауыш мектепте үйренген білімі негіз болуға жарайды.

«Қазақ» газеті, № 61.9 май 1914.

МЕКТЕП КЕРЕКТЕРІ

Өткен нөмірде қазаққа қандай бастауыш мектептер керегін жазып едік, енді ол мектептерге не керек, сол жайынан жазбақшымыз.

Қазақ балаларын ана тілінде төте жолмен, қолайлы құралдармен оқыту жайын жақсы білетін мұғалімдер үш жыл оқытқанда бірталай білім үйретуге болады. Ана тілінде жазылған кітаптар, газеталар, журналдар о ғайри ана тіліндегі жазу-сызу бастауыш мектептен шыққандардың мүлкінде болады, йағни солардың бәрінен де пайдалануға қолынан келетін болады. Біздің қазіргі ел ішіндегі мектептерімізде жоғарғы айтылған шарттардың біреуі-ақ бар, ол бар дегеніміз – ана тілімен оқыту. Басқа шарттары орнына келмеген соң, үйренерлік білімнің көбін білмей, балалар азын ғана біліп шығады. Бізде қазірінде төте оқу жолымен оқыта білетін педагогика, методикадан хабардар мұғалімдеріміз жоқ қасында. Бастауыш мектепке керек құралдарымыз сайлы емес. Кесіп пішкен программа жоқ. Сондықтан қазаққа қандай мектеп керектігін сөйлегенде, ол мектепке не керек екендігін де айту тиіс.

Мектептің жаны – мұғалім. Мұғалім қанадай болса, мектебі һәм сондай болмақшы, йағни мұғалім білімді

болса, білген білімін басқаға үйрете білетін болса, ол мектептен балалар көбірек білім біліп шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім. Екінші, оқыту ісіне керек құралдар қолайлы һәм сайлы болуы. Құралсыз іс істелмейді һәм құрал қандай болса, істеген іс те сондай болмақшы. Істің толық жақсы болуына, құралдар сайлы һәм жақсы болуы шарт. Үшінші, мектепке керегі белгіленген программа, Әр іс көңілдегідей болып шығу үшін оның үлгісі иа мерзімді өлшеуі боларға керек. Үлгісіз иа мерзімді өлшеусіз істелген іс лопы-солпы, иа артық, иа кем шықпақшы. Керексіз нәрселерді үйретіп, балалардың өмірін босқа өткізбек үшін, үйретерге тиісті білімді кем үйретпес үшін, балалардың күші жетпейтін өте алысқа сүйреп кетпес үшін, бастауыш мектепке үйретететін нәрселердің кесімі-пішімі болуға тиіс. Сол пішім программа деп аталады.

Өткен нөмірде біз айтып өттік, қазақ үшін ашылған орыс школаларының мұғалімдері, оқу құралдары сайлы деп. Біздің ана тілімізде оқылатын мектептеріміздің құралдары, мұғалімі сондай сайлы болуға тиіс. Сонда мектеп программасын үлгеріп, орнына келтіре алады. Мектепке керек нәрсенің бәрі сайлы болмаса да мектеп ақсайды, программа бойынша үстіне артқан жүкті дұрыс алып жүріп, мерзімді жеріне мезгілінде жеткізе алмайды. Сондықтан мектеп керек болса, мектепке нәрселері де сайлы болуы керек.

Мұғалім сайлы болу үшін, мұғалімге керек білімді үйретететін орыннан оқып шығарға тиіс. Ондай орын қазақ түгіл, қазақтың бұрынырақ қимылдап жатқан ноғай бауырларымызда да жоқ. Қазақтардың

өздері дарилмұғаллимат (педучилище – *ред.*) ашып, мұғалімдерін сонан оқытып шығаратын заман алыс жатыр. Қолдан келмейтіндерін қоиа тұрып, қолдан келерлігін дұрыстау тиіс. Орыс мұғалімдік школаларынан шығып, ушител болып жүрген қазақ жастары бар, мұсылман медреселерінен оқып, мұғалім болып жүрген қазақ жастары бар. Осылардың екеуі де толық мұғалімдікке жарайды, егерде бұлардың біреулері мұсылманша хат білу жағынан, екіншілері педагогика, методика жағынан кем соқпаса.

Осы күнгі орысша оқығандардың көбі мұсылманша хат білмейді, мұсылманша оқығандардың көбі педагогика, методикадан хабардар емес. Қазақтан тәуірірек школ һәм медресе бітіргендер аз. Ол аздың үстіне орысша оқып, мұсылманша да білетіндері аз. Мұсылманша оқып, педагогика білетіндері аз. Жұртқа тәртіпті мектеп керек. Мектепке сайлы мұғалімдер керек. Мектептерге мұғалім боларлығымыз жоғарыда айтылған екі түрлі жастарымыз. Олардың сайлы мұғалім болуына жетіспей тұрған жерін бітегене жетістіру ғана қажет. Орысша оқығандардың мұсылманша хат білуіне бір-екі-ақ ай үйрену қажет, мұсылманша оқығандар педагогиканы дұрыстап үйренбегенменен методиканы біліп, жаңа усулдармен танысуына оған да бір-екі ай үйрену керек. Бұл бір-екі ай үйрену қайсысына да болса, қолдан келмейтін іс емес.

Мұғалімнен соңғы сайлы болуға тиісті нәрсе оқу құралдары. Оқуға керек қалам, қағаз, қара сиа, сауыт, отыруға керек нәрселер пұлға табылатын заттар. Қазірінде пұлға табылмайтын: қазақ мектебінде қазақ тілінде оқытуға керек кітаптар. Өткен нөмірде қазақ бастауыш мектебінде үйретілетін білімдер мынау

дедік: оқу, жазу, дін, ұлт тілі, ұлт тарихы, есеп, шаруакәсіп, жағрафиа, жаратылыс жайы. Осыларды үйретуге керек кітаптар қазақ тілінде жоқ. Міне, қазір іздесек ақшаға табылмайтын құралдар осы. Осыларды дүниаға шығару керек. Біз бұларды уақыт жетуінше қолға алып істеп жатырмыз. Бірақ, бір жағынан, басқа жұмыспен байланулы болғандықтан, бір жағынан, басы ашық мәтбуғамыз болмағандықтан, тез үлгеріп бола алмай жатыр. Шыға бастағандарына өкпесі бар кейбіреулер сын таққан болып жатыр. Сынағанда біреулері тіпті қолына алып қарамай, екіншілері қараса да танымай сынап жатқан көрінеді. Әркім сынау керек өзінің жақсы білетін нәрсесін. Білмейтін нәрсені сынаймын деп, құр өзінің білмегендігін көрсетеді. Біреудің бір нәрсенің білетін, білмейтіндігі істегенде ісінен көрінеді. «Айқап» жорналында «Оқу құралы» есімді қазақ әліппесіне сын тағып отырғандар жаңа усулдарды білмейтін адамдар. Ол әліппе жазылған жаңа усулдардың ең жақссы – усул сотие жолымен. Оқу кітаптары жазылады оқыта білетін, усулдармен таныс мұғалімдер үшін. Машина һәм басқа құралдар жасалады сол машина құралдардың тетігін біліп пайдаланатын адамдар үшін. Жұмсауын білмей кінә қою көзілдірікке кінә қойған маймыл сиақты болады иа аузы қисық бола тұрып айнаға өкпелеген сиақты болады. біз оқу құралдарының подретін алып істеп жатқанымыз жоқ. Біздікі жаман болса, жақсысын шығарыңдар. Жақсы шықса, жаман қалатын.

Бұл оқыту жайының таласы ақыретте не болады деп таласу емес, қазақ жерді олай иа бұлай алса, түбінде пәлен болады деп таласу емес. Олар алдағы нәрселер. Оқыту жайын кім жақсы, кім жаман білетіндігін көзге

көрсетуге болатын нәрсе – педагогика, методикаларды кәміл білетін адамдардың алдында әліппе шығарушы һәм сын тағушы, екі жағы сынға түссін, тұтынған усулы бойынша балаларға сабақ беріп көрсін. Таласпайтын орында талассын, ауыз ауыртпай соны істеу керек. Әйтпесе, біліп сын таққанымды, білмей сын таққанымды жұрт қайдан білсін деп мінеу – жұрттың бәрі жақсы мен жаманды айырмайтын ақмақ деп ойлаған болады ғой. Бұ жағын «Айқап» ойлап иа ойламай орын беретініне түсініп жете алмаймыз.

Петербургта осы күні болып жатқан кеңесте рухани істермен қатар мектеп мәселелері де қаралып жатыр, соңыра Думада да солай қаралмақшы. Ана тілімен оқытамыз деген пікір – кіли орыстан тегі басқа, тілі басқа жұрттың бәрі қуаттайтын пікір. Ана тілімен оқу бізге де керек екендігінде еш талас болмасқа керек. Назаров кеңесінде қазақта ана тілімен оқуға оқу кітаптары жоқ деп, бірден орысша оқытуды қуаттаушы чиновниктер болған. Сондай сөздер болмас үшін ана тілінде оқытатын кітаптарымыз бар деп айтуға жарарлық болуымыз тиіс.

«Қазақ» газеті, № 62.17 май 1914.

16–7072

СОҒЫСУШЫ ПАТШАЛАР

Еуропа патшалары көптен берлі өзара соғысқан жоқ. Өзара соғыспай, өзгелермен соғысып, иа тіпті соғыспай, тыныш отырып, соғысқан патшалардың арасына билік айтып, үлкен ауылдың сыбағаларын алып, жай отыратын еді. Екі ұлық патшаның арасынан соғыс шықса, ол соғысқа, араларында байласқан уағдалары бойынша, басқаларыда кірісіп, соғыс ұласып, ұлғайып, ақыры немен тынарына көз жетпей, бәрі де өзара соғысудан тартынушы еді. Соғыспаса да, қаружарақтарын бәсекемен сайлап, соғысатындай күтініп, бірін-бірі аңдумен келе жатыр еді. Тарих жүзіне көз салсақ, таласпаған, соғыспаған қалық көрінбейді. Бұл күндегі қалықтар да, қанша ғылымды, өнерлі, білімді, мейірімді болдық десе де, аталарынан ұзап алыс кете алған жоқ. Соғыспай тұратын күйге әлі жеткен жоқ.

Еуропа патшаларының нағыз зорлары соғысқа бел байлап кірісіп тұр, ұсақтары әскерлерін жиып, бірсыпырасы қалай болар деп, соғыстың аңысын бағып тұр, бірсыпырасы басылып, жаншылып, соғысқандардың айағының астында қалмасқа қам қылып жатыр.

Соғысқа қазірінде кірісіп тұрған бес ұлық патша, үш ұсақ патша. Соғысатын қандай жұрттар, қай жағының күші басым екенін оқушыларымыздың білетіндері де, білмейтіндері де бар болса керек. Сондықтан әрқайсысының жайынан қысқалап мағлұмат бергеніміз теріс болмас деп ойлаймыз.

Ресей, Пырантсиа, Ангылиа – үш ұлық патша бір жақ, бұларға үш ұсақ патша қосымша болып тұр. Олар: Сербиа, Қаратаулық һәм Белгійа. Германійа һәм

Аустіриа – екі ұлық патша бір жақ. Осы екі патша құзырында үш ұлық патша, үш ұсақ патшамен соғыс-пақшы. Соғысатын патшалардың бәрі де қиристиан діниндегі патшалар, бірақ түрлі мазһабінен болады.

Біздің Ресейден басталық: Ресейдің жері 19 міллійон 99 мың 165 шаршы шақырым. Елі 160 міллійоннан астам. Ресейдегі қалықтар түрлі дінді, түрлі тілді екендігі оқушыларымызға мағлұм. Бірақ солардың арасында көбі орыс затынан. 160 міллійон жұрттың 105 міллійоны орыс нәсілінен. Дінге бөлгенде де сол шамалысы прауослауный болып, басқалары ғана өзге діндік болады. Жайшылықтағы әскерінің саны 1 міллійон жарым, соғыс кезінде 4 міллійон жарымдай.

Ресейге жақ патша – Пырантсиа. Бұл патшалық Еуропаның күнбатыс шетіне тайау. Жері, колониасын қоспағанда, 471 мың 412 шаршы шақырым. Елі 40 міллійон шамалы. Бәрі болмаса да, көбі жалғыз пырантсуз тұқымынан, басқадан жарты міллійон италанетс, міллійон жарымдай британетс, 500 мыңдай йаһуди бар. Діні қиристиан котолік. Ғылым өнер жағынан бас патшаларының бірі. Жайшылықтағы әскері 600 мың, соғыс кезінде 4 міллійон жарымдай.

Ресейге жақ патша – Ангылиа. Бұл Еуропаның күнбатыс жақ шетіндегі аралдағы патша. Колониасын қоспағанда, жері 275 мың 990 шаршы шақырым. Елі 46 міллійон шамалы, екі тұқымнан: келт пен англо-саксист деп аталады. Діні қиристиан лотериан. Ғылым, өнер һәм байлыққа келгенде нағыз бас патшадан саналады. Жайшылықтағы әскері 560 мың, соғыс кезінде 1 міллійон 200 мың. Ангылиа пылоты (соғыс кемелері) дүниадағы нағыз күшті пылот. Екі патша-ның пылоты қосылып, қандай ұлық патшалар болса

да, бір Ангылиа пылотына жете алмайды. Пылотқа келгенде Ангылианың дүниада теңі жоқ. Бұлардан басқа Ресей жағындағы ұсақ патшалықтар бар деп жоғарыда айттық. Олар көмекшілікке жарамаса, соғыс бағының бетін олай-бұлай аудару қолдарынан келмейтін патшалықтар. Сондықтан оларды қойа тұрып, Ресейге жау болып тұрған патшалар жайынан сөйлейік.

Ресейге жау патшаның бірі – Ауыстриа. Бұл Европаның орталық жеріндегі патшалық. Екі патшалықтан құралып болған патшалық. Сондықтан Ауыстро-Уенгіриа деп, көбінесе екі аты қабат аталады. Жері 593 шаршы шақырым. Елі 52 міллійон. Қалқы әр тұқымнан. Олардың ішінде көбірек біздің орыспен тектес слауиан. Олар 23 міллійон, 13 міллійон неміс, 8 міллійон бізбен тектес түрік нәсілінен мадиар деген жұрт. 4 міллійоны румын, 3 міллійоны йаhуди, 1 міллійоны италианест. Патшалық неміс қолында. 3 міллійоны прауослауный, 3 міллійоны йаhуди, 3 міллійон жарымдай лотерианнан басқасы қиристиан котолік дінінде. Ғылым, өнер жағынан бас патшалардан саналады. Жайшылықта әскері 400 мың, соғыс кезінде 2 міллійон жарым шамалы.

Ресейге жау патшаның екіншісі – Германійа. Бұ да Европаның орталық жеріндегі патшалық. Германійа империасына қарайтын 25 патшалық. Бәрінің қалқы неміс нәсілінен ұйымдасып күш қосып, басқалардан басын қорғау үшін ірілі-ұсақ болып бірігіп, күшті болған патшалық. Бұл ынтымаққа кіргендер бірліктен, айтысқан серттері бойынша, оқшау шықпайды hәм ешкім бөлек шығармайды да. Өзді-өзіне тиісті істерін әрқайсысы өз бетінше істейді. Көпке тиісті істерді ортасынан шығарған сойызный соуетке салады. 25

патша ортасынан біреуін аға тұтады. Ол Германийа императоры атанады. Басқалары королл герітсог, книаз атанады. Бәрінің жерін қосқанда, Германийа патшалығына қарайтын жер, колонийасын санамағанда, 474 мың 802 шаршы шақырым. Елі 65 міллийон. Оның ішінде 4 міллийондай ғана басқа текті жұрт бар, өзгесінің бәрі де неміс. Діні қиристиан протестант, азырақ католик һәм йаһуди діниндегілер бар. Ғылым, өнер жағынан нағыз бас патшаның бірі. Әскері жайшылықта 600 мың, соғыс кезінде 4 міллийон жарым. Құрғақтағы соғыста әскерінің күші, соғысқа керек өнері, ісі ең бірінші дәрежеде саналады. Мықтылығынан «темір жұдырық» деп атанатын патшалық осы. Мұның пылоты да күшті. Ангылиадан соңғы күшті пылот осы Германийада. Германийа құрлықтағы соғыс ісіне бірінші, судағы соғыс ісіне екінші патшалық деп саналады.

Жоғарыда жазғаннан көрінеді: Ресейге жақ болып тұрған ұсақпатшаларды былай қойып, ұлық патшаларды ғана алсақ та, Ресей жағындағы патшалардың әскері 10 міллийон болмақшы. Алты ұлық патша үш-үштен бөлінсе, бәлкім, тең болар еді. Италиа соғысқа қосылмаймын деп қабар қылып тұр. Италиа Германийа мен Ауыстыриаға одақ еді. Бірақ одақтасқан сертінде бұлар басқаға өздері тимей, басын қорғау соғыс болса, Италиа кіріспекші екен. Бұл соғыс Германийа мен Ауыстырианың бас қорғау соғысы емес, басқаға тиіу соғысы болып тұр. Сондықтан Италиа бас тартып, бойын сақтап тұр.

Италиа кіріспегені Ресейге өте жағымды болып тұр. Құрда Ресей жағындағы әскердің саны жау әскерінен басым, суда Ресей жағындағы пылоттың күші басым. Әскердің көптігі мен пылоттың күштілігімен жеңетін

болса, әскердің көбі де, пылоттың күштісі де Ресей жағында. Осыны көре тұра, Германийа мен Ауыстыриа соғысқа шығуы иа өнеріне сенгендік, иа бөтен жағынан дәмелі болғандық деп тұр. Олар иа Ангылиа соғысқа қосылмас деп ойлайды, иа Ресейдің іші ала, тегіс намысқа шаппас деп дәмелі болды деседі. Өнеріне сенген болса, өздері біледі. Басқа жағынан дәмелі болса, алданған болар: Ангылиа соғысқа қосылды, Ресейдің ішкі алалығы да жоғалады. Жайшылықтағы алалықты тастап, жау келе жатқанда бәрі күшін қосып, қарсы шықпақшы болып тұр. Жау жағына жаңадан қосылатын патшалар болмаса, қазірінде жауласып тұрған екі патшаны жеңеміз деген Ресейдің үміті тымақ зор.

А. Б.

«Қазақ» газеті, № 72.31 иүл 1914.

БҰ ЗАМАННЫҢ СОҒЫСЫ

Өткен нөмірде соғысқа кіріскен патшалардың қай жағының әскері көп, қай жағынан пылоты күшті екенін айтып едік. Енді бұл заманның соғысқа жұмсайтын құралдары һәм заманың соғысқа жұмсайтын құралдары һәм соғысу тәртібі қандай екендігі айтып өтпекшіміз.

Әуелі, соғысқа керек – әскер, сондықтан әскерді жиып, соғысатын жерге төгу үшін істейтін істер жайынан бастайық. Әскерді тез жиып, соғысатын жерге тез түсіруге отарба сай боларға керек. Кей патшалар сол үшін арнап темір жолдар салдырады; мәселен, Германийада әр корпус әскердің өз алдына отарбасы

бар. Германийа әскері жер шегіне жетіп, соғысқа дайар болуына төрт-ақ күн керек. Пырантсиа жерінің шегіне бір сөткеде міллийон жарым әскер төгуге жолы сай. Отарба сайлылығы жалғыз әскер тасуға емес, әскердің азық-түлігін, қару-жарақ, оқтарын соғысатын жерге жеткізу керек. Жолы сай емес патшалар әскерін атпен, түйемен, өгізбен жыйып жеткізгенше, жолы сай патшалар тезірек келіп, шабан жыйылғанның жерін алып қоймақшы. Төбелескенде шапшаң адамның қолы бұрын тигені сыйақты, кейде бұрын қимылдағаны соғыс тізгінін қолына алғанға есептеп, бұл замандағы соғысқа тез жиылып, жауға тайағы бұрын тигеніне көп мағына береді.

Екінші, соғысқа керегі – қару-жарақ, иағни мылтық, зеңбірек оғайри сондай қарулар. Өткен Балқан соғысында зеңбірегі күшті һәм тигіш жағы жеңіп отырды. Бұ күнгі зеңбіректер бұрынғы зеңбіректер емес. Бұрынғы зеңбіректер бес минөтте бір оқ шығаратын еді. Бұл күнде төрт зеңбіректі бір батерейа минөтіне 40 шырапнел шығарады (шырапнел ішінде 200 оқ болады). Олай болғанда, бір батерейа бір минөтте 8 мың оқ шығармақшы. Бұрынғы мылтықтармен бір солдат бір минөтте бір оқ ғана шығаратын еді. Бұ күнгі мылтықтармен бір солдат бір минөтте 40 оқ шығара алады.

Мылтық пен зеңбіректен басқа пулемет деген бір пәле тағы да бар. Оның біреуі бір минөтте 600 оқ шығарады. Бұрынғы зеңбіректер құр шошыту болмаса, көбінесе тимейтін еді. Бұл күнде дала зеңбіректері 5 шақырым жерден, кеме зеңбіректері 10 шақырым жерден тиеді. Бұрынғы зеңбіректердің оғы 5 пұт болушы еді. Бұ күнгі зеңбіректердің оғы 40 пұт. Осы

соғысып жатқан патшалар неше түрлері қарудың бәрін өз зауытынан жасап шығарған патшалар. Бұлардың қару-жарағында кемістік жоқ. Бұ замандағы қару-жарақтың нағыз жақсысы осыларда. Қамтамасыз қаруларының қызығын көретін жері осы Еуропа соғысы.

Үшінші, соғысқа керек нәрсе – плот (соғыс кемелері). Бұ заманда патшалар жалғыз құрылық жағын ғана қорымайды, су жағын да қориды. Бұрынғы соғыстар құрда болып, суда кем болушы еді. Бұ заманда кемелерге зеңбірек орнатқан себептен судағы соғыс та зор болмақшы. Соғыс бағының беті аууына бұ күндегі пылоттылық себепкер болатын нәрсенің бірі. Сондықтан осы күнгі патшалар, бірінен-бірі қалыспай, бәсекемен пылот сайлаудың әлегінде. Бәсекелесіп, соңғы кезде соғыс кемесінің өте зор, зеңбіректі көп орнататын түрін шығарады. Бұл күндегі діредноуіт деген кемелердің батарейасынан бір атқанда 2 мың, 4 мың пұт оқ шығады, құты, Түркианың Америкадан сатып алған «Рио-де-Жанейро»деген діредноуітынан бір атқанда 5 мың пұт оқ шығады дейді. Пылот мықтылығының пайдасы атысқан жерде жеңуге, сумен әскер һәм азық-түлік тасытпасқа керек жерде тиеді. Ангылиа пылоты Германійа пылотынан күшті болған себепті, Германійа пылотын ешқайда шығармай басқа жерден кемелерді келтірмей, су жағынан Германійаның қолын кеспекші. Сондықтан Германійаның Ангылиа жақ тұсына қойған кемелері жағадағы қорғандардың зеңбірегін сайалап, басын қорғамаса, пәлендей қару қылып, күш көрсетер деп айтуға қиын. Германійаның орыс жақ тұсына қойған пылоты күш көрсетпесе, бұл соғыста Германійа плотының қызығын көре алмайтын шығар.

Төртінші, соғыста жеңу иа жеңілуге зор себепкер болатын әскербасы. Бұл күндегі әскербасылар бұрынғының әскербасындай биікке шығып, соғысты көзімен көріп отырмайды, ілгері ұмтылу керек жерінде ұмтылтып, шегінту керек шегінде шегінтіп басшылық етуі бұл күнде жоқ. Бұ заманның әскербасылары соғыстың қарасын көрмей-ақ, үйінде отырады. Қарайтыны соғыс емес, соғыс болып жатқан жердің пыланы. Бұйрығын телегырам, телепон арқылы істейді. Соғыстың қабарын телегырам, телепон арқылы алады.

Соғыстың қарасын көрмейтін себебі – бұл күнде әскерлер соғысқа қоралы қойша иірілген тобымен кірмейді, қадамға тұрып, қатар түзеп, екі жақ қанатын алысқа созып, жайып жіберіп атысады. Әскердің көптігіне қарай екі жақ қанаты көп жерге жайылмақшы. Орыс пен иапон жауласқанда, Мукден соғысы деген зор соғыста иапондардың 300 мың әскері қанатын жайып соғысқа кіргенде, бір шетінен бір шеті 100 шақырым болған. Сонша алысқа жайылған әскердің соғысын көзбен көріп отыру мүмкін бе? Пыланға қарау, телегырам, телепон арқылы қабар алу нақ өз көзімен көріп отырғандай болмайды, бірақ олай етпей амал жоқ. Сондықтан бұрынғының әскербасылық етуінен бұ күнгінің әскербасылық етуі қиын. Соғыстағы әскербасылардың ісі дойбы ойнаған сыйақты; жалғыз қата жүрістен күллі ойынның берекесі кетіп, ұтылмақшы. Сондай-ақ, бір қаталасқан ісінің салдарынан соғыс бағының бетін аударып, жеңіліп қалмақшы. Әскербасылық етудің қиыны сол: әскердің жүру-тұру билігін түгел қолына алуға – бәрін көзімен көріп отырған жоқ; әр әскердің әр табының билігін бастықтарына беруге – әр ауыл көш-қонын

өзі билеген сыйақты болмақшы, бірі ерте, бірі кеш көшкен, бірі ілгері, бірі кейін қонған ауылдай, әскердің бір табы атысып жатқанда, екінші табы қарап тұрмақшы; бір табы ілгері ұмтылғанда, екінші табы кейін шегінбекші; сөйтіп, бір мезгілде бір беткей қару қылмай, әскер жеңілмекші. Сондықтан бұл заманның әскербасына батырлықтан гөрі соғыстың ғылымын, әдісін жақсы білетін адам сайланбақшы.

Бесінші, бұл замандағы соғыста жұмсалатын нәрсе – аспан кемелері. Бұлар қызыметінің зоры – жау әскерінің жатқан жерін білу. Жау жерін біліп алып атқан зеңбіректің оғы жаудың дәл үстіне түспекші.

Осы жоғарыда айтылғандар біреуден жерін қорғау үшін де, біреудің жеріне түсу үшін де керектер. Бекіну үшін жасалған нәрселер – қорғандар. Жауды ішкері жібермеске жер шегіне әр патша қорған салдырды. Қорғандардың мықтыларын бұзып алу қиын жұмыс. Нағыз мықты салдырған қорғандарды иа тіпті бұзып ала алмайды, иа бұзса да көп адамын шығындатып барып алады. Еуропа ұлық патшаларының бәрінде де салынған мықты қорғандар бар.

А. Б.

«Қазақ» газеті, № 73.8 аугүст 1914.

АЛАШҚА

Еуропа соғысы жер жүзіндегі адам баласын ұрандастырды. Азбын, көппін демей, бәрі де қанына, не көрші намысына шауып жатыр.

Қаратаулық, Сербиа, Болгариа, патшалы слауиан жұрттар, Босниа, Гертсигоуина, Чех, Галитсиа, Полк бөтен патшаға қараған слауиан жұрттарды қандасы

біздің Русиаға ағайындық түрінде, әдіс қылып, казына қосып, көмек беріп жатыр. Белгиа, Франсиа, Румениа, Италиа – роман жұрттары қанына тартып иә тайағын бірге соғып, иә абыройына тілектес болып тұр. Италиа қанына тартқандықтан, оғым Франсиаға тиеді деп, Германиамен байласқан уағдасын бұзып, болыспай қарап тур: Румениа каролі Фарл Германиа патшасы Вилгелмнің немере ағасы. Жұрты соңынан ерсе, Фарл Германиаға болысып, соғысқа байағыда-ақ кірісетін еді. жұрты роман болып қолын байлап тұр. Балғариа патшасы неміс, жұрт слауиан бұда амалсыз Румениа каролының кебін киіп отыр. Франсиа, Германиа тефтон тұқымы болып, бірге өлемін деп, тізе қосып соғысып жатыр.

Русиа қол астындағы барша атасы бұратана жұрттар – қорадан өрт шықты, бірігейік, үй арасындағы кемшіліктерімізді қойа тұралық деп, бізді өгей бала есебінде ұтасаң да, жау тигенде орыстың өз баласынан кейін емес біз деп, әр халық өз әлінше қазына, тілек, көмек көрсетіп жатыр. Соғыс жолында осындай көмек көрсетіп жатқан жұрттар: еурей (иаһұд), біздің ноғай бауырлар, әрмән, шеркес, грузин, қарайым, қалмақ, сарт.

Торғай, Орал, Астрахан қазағы Бөкейліктер болмаса, өзге жерде біздің қазақ қазына қосып, көмек бергені білінбей тұр.

Русиа қол астында қазақтан үш арыс орыс: уеликиорыс, малорыс, белорыс, полак һәм еурей ғана көп. Адам санасқан жерде, Русиада біз 6 нші жұртбыз. Қазана жиылған қоры көп шаһарларды қойып, іргелі мұжықпен ауылдағы ноғай, башқұрттармен байлық салысқанда, қазақ олардан көп есе қазыналы болады.

Еурей, әрмән, ноғай, башқұрт, сиақты біз салдат беріп, мемлекет үшін қан төгіп отырғанымыз жоқ. Біздің Алаш баласы, қазына қосып, соғыс туралы мемлекетке көмек беру міндет. Бұл туралы қазақар сиез қылып, жиыламыз десе, тоқтау болмас. Уиез-уиезде сиез құрып, ат жиып ба? Ақша жиып па? Жәрдем беру турасын сөйлесу керек.

Біздің ойлауымызша былай ету: ақша көмегін пригоуормен үй басына салу, түндік ақшамен бірге жиу, казнашейстуаға тапсыру, тапсырғанда қай орынға тиісті екендігін атау. Қазақтың көмек ақшасы, біздің ойымызша, Думадағы қазақты білетін мұсылман депутаттарының, нә тәрқы партиа депутаттарының, иәки кадет партиасының депутаттарының аттарына, земскій сайоздың басындағы кінәз Георги Евгеневиш Алов атына арнап казнашейстуаға салыну тиіс. Мынау жаралыларға, мынау соғысқа кеткендердің қатын-баласына деп. Ат берушілер өз жеріндегі әскербасы төрелерге тапсырса болады.

Араларыңда көрші отырған переселен мұжык жігіті соғыска кетіп, шаруасы қаран қалды. Жерін жыртып, пішенін шауып, астығын тасып, малын бағып, оларға да қарасу жен. Соғыс бітер. Мен қан төгіп келдім, сен қазақ не қылдың дер. Сонда мынау қылған жақсылықтарың алдынан шығар: «Бір күн сыйлағанға қырық күн сәлем» деген. Кай көмектер де болса астарсыз емес.

Ахмет, Міржақып, Қыр баласы.

«Қазақ» газеті, №78. 16 сентиабр 1914.

Басқармадан:

БҰ ҚАЛАЙ?

Бақытжан Қаратаев қаласында төрт-бестей-ақ үй қалды, өзге қазақ көшіп кетті деген біз хат алдық. Қаратаевты тастап кеткен қазақ жері мұжыққа беріліп, енді Бақытжан хахолға ақсақал болады дейді.

Жымпиты, Шідертіге бас болып Бақытжан 1910-ншы жылы 15-тен жер алғанда бұларға (Бақытжан қаласына) таңдама, жақсы жер, өзгеден артық енші берді деп еді. Жер айаулы жақсы болса, бұл жерден өзгеше енші тисе, халық өзі соқаға құл болса, бұл Бақытжан қаласынан бар қазақ неге үрікті. Бұл хабар рас болса, Бақытжаннан ауған қазақ қайда кетті? Осыны біздің «Қазақ»-қа жазатын тілші табылар ма?

«Қазақ» газеті, №91. 24 декабір 1914.

2-НШІ ФЕУРАЛ

2-нші феуралда «Қазақ» екіден үшке шықты. Жаңа газета жас бала сиақты. Бала бастапқы кезінде анау-мынау иілгіш келеді. Бір-екі жылды артқа салып алған соң, буыны бекіп, бұғанасы қата бастайды. Ата-анасы мінезін біліп, сынын танып, сырын түйе бастайды. Газета туралы да нақ солай.

Анау-мынауға иілгіш нәзік күйін өткізіп, газетамыз үшке қарады. Айрықша бір апатқа ұшырамаса, аз-маз нәрсені елемей өтер деген үміт зор. Газета бетін шыбарлатқан құр қағаз емес. Жұртқа қызмет етуші, ұлтының ұлы екендігін саңлаусыздар болмаса, санаулы

қазақ таниды. Ол танығандығын осы өткен жыл көрсетті. «Тәңірі асыраған тоқтыны бөрі жемес» деген. Тәңірден соңғы күшті халық қой. Халық қолдаған іс анау-мынаудың қастығымен өшпейтінін көзбен көріп, қолмен ұстағандай болдық. Жұрт жұмысының тегермекші ілгері айналса, оны шыбық салып тоқтатамын дегендер құр арам тер болу қашаннан-ақ бар нәрсе. Арам тер болғандар бола берсін. Ахмет болмаса Міржақып шығарар, ол болмаса, онан басқа шығарар. Бірақ қазақ газетасыз тұрғысы келмейтінін білдік. Соған көз жетіп «күштіге сиынсаң, Құдайға сиын» деген. Әуелі, Құдайға сиынып, екінші, Құдайдан соңғы күшті халыққа сүйеніп «ҚАЗАҚ» алдағы жасына айақ басты. Қайырлы болсын!

«Қазақ» газеті, №102. 5 феурал 1915.

«-ОВ» ТУРАЛЫ

Газет-жорналдарымызда көбінесе «ұлы, баласы, қызы» дегеннің орнына «-ов, -ова» жазылады. Бұл қазақ тілінде болмаған себепті құлаққа тіпті, ерсі естіледі, «-ов, -ев, -ин, -ва»-лар жалғыз-ақ орыс халқында бар деп айтуға болады, басқа Еуропа халықтарында жоқ, бізден өзге патшалы мұсылмандарда да жоқ. Бұларды орыстан көріп еліктеуіміз орынсыз, басқа жұрттың сөздерінің құйрығын әкеліп өз сөзімізге тағудың қанша қажеті бар? «-овтарды» орысша жазғанда қолдансақ та, қазақша «ұлы, баласы, қызы» деп жазуымыз келіспей ме? Мұнан бұлай жұртқа өнеге беретін газета-жорналдарымыз мұны ескерсе, қандай жақсы болар еді, қиындығы да болмас еді.

Студент Ыдырыс Оразалыұғлы.

Басқарма. Біз Ыдырыс мырзаның бұл пікірін мақұл көреміз, мұны елеусіз тастамасқа ықтиһад етерміз. Бұл туралы айтарлық бірер сөз бар. Біздің қазақ фамилиа орнына өз әкесін атаса, «-ов, -ин, -ва, -на» орнына «ұлы, қызы» деп жазуда ыңғайсыздық жоқ, «Ыдырыс Оразалыұғлы» деген секілді. Ал жұрттың көбі фамилиа орнына үлкен әкесінің иә бабасының атын жазады, мысалы, «Ғалихан Нұр Мұхамедұғлы Бөкейханов» деген секілді. Мұндайда «Нұр Мұхамедұғлы» деу ыңғайлы болса да, «Бөкейханұғлы» деп атасының ұлы қылып жазудың реті келмесе керек. «Ғалихан Бөкейхан» делінсе, ретке келіңкірер еді: «Бөкей хан» деген руын атағандай болар еді, «Атығай, Қарауыл, Айдабол, Қаракесек» деген секілді. Қазақтың руының өзі орыстың фамилиасына тура келді ғой. Енді бір әйел атын алайық: «Нәзипа Сағызбайқызы Құлжанова» дегенде, «Құлжан» деуіміз һәм «Нұрғали Құлжанов» дегенде де «Құлжан» деуіміз, йағни әйелдің де, еркектің де фамилиасын бір қалыпта атауымыздың ыңғайсыздығы болмас па? Және де, мұндайда «ұғлы, қызы» делінбей, әкесінің атын қалдырып, «Нұрғали Құлжан» иә «Нәзипа Құлжан» деп жазсақ, жай екі кісі аталып тұрған секілді болады һәм ілгерікейін тұрғанынан байқалмаса, араласқанда қайсысы өз аты, қайсысы фамилиасы екендігі білінбей қалса керек.

Фамилианы жоғарғы айтқандай қылып қалдырамыз ба, жоқ басқа бір ыңғайлысын табуға болса, ал оқушылар, не айтасыздар?

«Қазақ» газеті, №102. 8 феурал 1915.

В.Л. БУРТСЕВ

20-ншы ғинуарда Петірогырад судебный палатасы В.Л.Буртсевті Сібірге айдауға бұйырды. Бұл орыс жұртын бақытқа жеткізем деген жүйріктің бірі. Абайды оқытқан Михайлістің жолдасы. Біздің орысша білетін қазаққа белгілі Буртсев «Былое» жорналының шығарушысы еді. Ана бір күн шығып, жақсылық болғаннан бұрын Пырантсиа, Ангылиаға қашып барып, сонда жүрді, 1905-нші жылы патша манипесі себебті Ресейге қайтып, қараңғы тұман қайта түскенде, тағы бөтен ұлтқа жан сауғалап қашып барған еді. Мына Еуропа соғысы басталғанда, ердің қаны қызып, елге қайтып, хүкіметпен бірге жұртыма қызымет қылам деп, өзі келіп еді.

«Қазақ» газеті, №102. 8 феурал 1915.

ОРЕНБУРГ, 25-НШІ ФЕУРАЛ

Көптен-ақ Еуропа патшалары Түркианы ауру адамға санап, өлсе мүлкіне қайсымыз ие боламыз деп таласта болатын. Русиа: «Қара теңізде мен қамалып отырмын. Басқалармен қатынасуға Қара теңіз есігінің кілті Түркиада, көңілі келмеген күні есікті бекітіп тастап, мені қамайды да қойады. Менің есігім ашық боларға керек. Олай болу үшін Қара теңіз кілті маған берілуге тиіс, йағни Стамбұл түрікте болмай, менде боларға тиіс» дейді.

Оны Германиа мен Аустриа түгіл Ангылиа мен Пырантсиа да бұрын жақтырмайтын. Балқандағы ұсақ патшалар да, мысалы Болғария, Румыниа һәм Гретсиа, бұлар да Стамбұл мен Қара теңіз кілті Русиаға

берілгенін жақтырмайтын көрінеді. Ұлық патшалар Русианың алғанын жақтырмағанда, күшейіп өзіміздан асып кетеді деп жақтырмайтын. Ұсақ патшалардан Балғариа мен Румыниа жақтырмағанда Русианың қолтығының астында қалып, дегенінде болып, Русиа губернияларының бірі сиақты боламыз. Еркіміз кетеді дейді. Гретсиа: «Стамбұл 500 жылдан берлі нысанамызға қойылып, көзімізді талдырып, ынтығымызды құртқан ата мүлкіміз. Түріктен қалса, өзіміз аламыз» дейді.

Өткен 27-нші йануарда болған Г.Дума мәжілісінде Сыртқы іс министрі Сазановтың Қара теңіз туралы сөйлеген сөздерінен түрікті жеңіп, Стамбұлды түпкілікті аламыз деген ниетін байқап, Ангылиа халқы Сыртқы іс министрі Грейден сұраған: «Русиада Стамбұлды түпкілікті алу ниет барлығы рас па?» деп. Оған Грей жауапты ашып айтпады. Сондықтан Русиа адамдарының көңіліне күдік болған: «Бұ қалай? Ангылиа жұрты бізбен одақ бола тұрып, Стамбұлды түпкілікті алғанымызды әлде жақтырмай ма екен?» деп. Осы туралы Р.В. газетасы жазады:[2]

«Германиа Русиамен соғысуға бел байлағанда, үш ынтымақты патшаның бәріне қарсы шығатынын білген. Бірақ іс жаманға айналып бара жатса, ынтымақтылардың арасына от салып, аман құтыламыз» деген. Қай жерден ол отты салатынын да білу қиын емес. Түркианы соғысқа келтіруге тырысқанда түрік майданында күш көрсетіп, көмегі тиеді деген емес, қашаннан бері Русиа, Ангылиа, Пырантсиа үшеуінің ымырасын біріктіретін шарқ мәселесінің шешуін тезірек қолдарына алдыру ниет болған. Рас бұл шарқ мәселесінен аман өту, оттан өтумен бірдей.

[2] 17-нші феурал, 38-нші нөмір.

17–7072

Бұл оттан аман өту ретін ынтымақты патшалардың бипылдары таба білген. Бірақ қалай реті табылғанын айтып, жұртқа жайуға қолайлы көрмеген. Оны неге жасырады деп, бипылдарға кінә қойу да дұрыс емес.

Бұл қаулы етіскен істерін орнына келтіруден бұрын, жауды жеңу керек. Жау аз ба, көп пе мұқайды. «Ауру адамның» адыра қалған мүлкін соған қарай орындамақшы. Әзір жау мұқаған жоқ. Айулар тісімен де, тырнағымен де қару қылып жатқанда, қайсысының терісін[4] қалай тілімдеп бөліп аламыз деп мәселе қозғап, халыққа уайым салуға әлі ерте. Халыққа керегі жалғыз-ақ жеңгеннен кейін Балқан патшаларының айағын құшпасқа сену. Ол жағынан сендірерлік хүкіметтердің тарапынан құлақтандыру болған. Сүйтіп, ынтымақтасқан жұрттардың көңілдері бекіп, есі-дерті жалғыз ғана соғыста болып тұр еді.

Міне соңғы кезде төңірек тұманданып, бұлдырлана бастады. Аз ғана күн болып өткен Г.Дума мәжілісінде қылилар жайы сөз қылынып, Русиа бұрынғы қамау күйінде қалмасқа белді бекем байлауға тиістігі айтылып еді. Думада бұл мәселені жайғасып, қолға аларлық шара болған жоқ. Бірақ жұрт қолға алып, газеталарда, көп жиылған жерде, бұл мәселе туралы пікірлерін айтумен болды. Русиа шаруасы мұнан бұлай көркейіп, көгеруіне қылилар Русиаға еркін тійерге керектігіне сүйенетін табанды пікірлер де айтылды. Бәрінен қымбаты «Айа Софианың басына крест орнату» деген, құр көңілге сүйенетін қиали пікірлер де айтылды. Русианың өз ішінде Стамбұлды алудың керегі не екендігін қанша айтқанмен теженкіреп сөйледі. Бірақ, біздің жауымыз: «Русианың қылиларды өзіндік етуі слауиан дәуірлерінің туын тігу болады. *Стамбұлды алған соң,* Русиа бұрынғы Византиаға қараған жердің бәрін өзіне аламын» дейді. Сүйтіп,

Балқан түбегінің бәрін өзіне қаратып, Егей һәм Адриат теңіздерінің жағасына қожа болады деп, осындай пікірлер таратқан соң, Балқандағы бейтарап патшалардың бәрі сескенерлік жөні бар. Немістер осы күнде Румыниада да, Гретсиада да, Италиада да осы қауіпті күшейтіп, құбыжық қылып көрсетуде. Балғариа астанасы Софиа шаһарын Русиа губернски шаһараның бірі қылмақшы деп, Балғарианы шошытады.

Мәскеу «Үшінші Рим» болуы туралы байағыдан бері келе жатқан қысыр әңгіме ешкімнің желегін желпімесе де, осындай кезде жан-жаққа қараңқырап сөйлеу тиіс еді. Стамбұл турасындағы сөз жалғыз бейтарап патшаларды сескендірген жоқ, Ангылиа да күдіктене бастады. Думада айтылған сөздерді естіп, Ангылиа жұрты ынтымақты патшалар арасында Стамбұл туралы болған ымыраның бетін аш деп, Сыртқы іс министрі Грейге айтып еді. Грей жұрттың айтқанын қыла алмады. Русиа Ақ теңізге шығуға алдының ашық болғанын тілейді. Ол тілегі қалай қабыл болатын жағын тұмшалап жауап берді. Ангылиа жұрты сол жауабын жеткілікті деген болар, соған тоқтаған.

Біз де Англиадан өнеге алып, тоқтау керек. Күшіміз-ді бөлмей, жауға жұмсау керек. Жау жеңілем деуден әлі алыс жатыр. Одақтарымызбен келісіп, қылиларды алғанмен де оны Германиа, Аустриа патшаларымен алысып-жұлысып отырып, ұстап тұра аласын. Олар қазір Орта Европадағы атайман патша болып, тұта-сайын ден тұрғаны сезіліп тұр. Көптен айтылған жоқ па еді: «Қылиларға жол Берлин мен Вена арқылы жатыр» деп. Ол сөз әлі сол күйінде өзгерген жоқ һәм мұнан бұлай да ол сөз ескерілмей қалмас. Қайта Қырым соғысы болғандағы мәністің бұл күнде жалыны едәуір басылған. Бұл жағынан қауіп аз деп, сөзді тұжырады.

ЖӘРДЕМ КОМИТЕТІ

Карс облысында шабыншылыққа ұшырап, ішерге тамағы, киерге киімі, паналарға үйі жоқ, күйсіз халге түсіп тұрған мұсылмандардың жәрдемге өте мұқтаж болып жатқаны һәм оларға көмек ету үшін әр жерде мұсылман жамиғаттары ашылып, жәрдем беріліп жатқаны «Қазақтың» 103-нші нөмірінде жазылып еді.

Орынбор мұсылмандары да губернатордан ұлықсат алып, осы пеуіралдің 21-нші күні Жәрдем комитетін ашып, тәртібін түзеп, басқарушыларын сайлап, жұрттан жәрдем жыйуға ағзалар арнады. Қазақтан ағзалыққа мен ұйғарылдым.

Басқа мұсылмандар жаны ашып, жәрдем етіп жатқанда, үйі күйгенді жылулайтын, малы өлгенге қызыл көтеретін, тоналғанға киім беріп, ат мінгізетін ағайыншылық жүзінде қайырымы көп біздің қазақ, бұл туралы да салтын істемей қарап тұрмас деп, ағзалықты қабыл еттім. Таланып, шабылып, бар мүлкінен айрылып, аш-жалаңаш отырғандар жері жырақ болғанмен, қаны жақын, діні бір қарындастарың. Әлде-қайдағыны айтып, айаушылық етіп отыр демеңдер. Аз-көп демей, жәрдем ету, әуелі, адамшылық, екінші, ағайыншылық міндеттерің. Біреуіңіздің берген 5–10 тиыныңыз бір адамды бір күнгі аштықтан құтқармақшы.

Қалай жіберу ретін білмегендер «Қазақ» басқармасына жіберсе, тиісті орнына тапсыруға көп-көп алғыс айтылып, қабыл етіледі.

А. Байтұрсынов.

«Қазақ» газеті, №107. 25 феурал 1915.

ОРЫНБОР, 9-НШЫ МАРТ

Бүгін жыл басы **Наурыз**. Міні, «Барыс» кетіп «Қойан» келіп тұр. «Қойан» халыққа жайсыз жылдың бірі. Осымен төрт қойанды көрейін деп тұрмын. Бұл төртеуі де халыққа жайлы болған жоқ. «Қойан» жылы не малға, не жанға ауырмалдық түсірмей өткен емес. 1880-нші жылғы «қойан» жұт болып, қазақ малы қатты қырылды. Қар кеткенде жер жүзі өлексеге толып кетіп, ана жер, мына жерде көздерін қарға жұлып үңірейткен өлекселерді көріп, бала кезімде шошынғаным бар. Ол «қойанда» қатты ашаршылық болды. Пәлен жерде аққұлақтың басын үгіп, көже қылып ішіпті деп, үлкендердің аңыз ғып айтып отырғандары есімде бар. Қазақтан басқа жерге ол «қойан» қандай болғанын білмеймін.

1892-нші жылғы «қойанда» қазақтар жұтады. Бүтін Росиада да ашаршылық болып көнек аурудан, обадан адамдар көп қырылды. Бұ «қойан» Орынборда оқып жүрген кезімде болды. Тамағымыз аш деп инспекторға арыз еткенімізде сендердің бұл ішіп отырған тамақтарыңды таба алмай отырғандар көп. Басқа жерде аштықтан мынаны нан ғып жеп отыр деп, ала бұтаның үккен басын әкеліп көрсеткені есімде бар.

1904-нші жылғы «қойанда» қазақ жұтаған жоқ. Бірақ ауырмалдығы адамға түскен сиақты: Русиа мен Жапониа арасында соғыс басталып, адам қырғыншылығы болды. Қазақ жұтамағанмен соғыс болған соң қалыптан тысқары күстенше шығындары құр болған жоқ.

Мынау «қойан» дүниеде болмаған зор қырғын соғыстың үстіне келіп тұр. Адамға түскен ауырмалдық үстіне мал ауырмалдығын қоспай өтсе, қазақтың бағы.

Бұрынғы жұт қойандардай болып, малға да салмағын салса, қазақ жүгі көбейіп, көтеруге әлі келмес. Түндік ақша екі есе көбейіп тұр; соғыс салығы түсейін деп тұр; нәрсе қара қымбаттап тұр; малдың еті мен сүтінен басқаның бәрін сатып алатын қазаққа бұда жеңіл тимес. Құдай жұтқа ұшыратпасын. Жұтаса қазақ бұрынғыдай тез оңала қоймас. Өткен жаздың шаруаға жайлы болғандығынан жұртта пішен мол, шаруаның іші жәрбелі. Жаз өте жайсыз болмаса, «қойанның» қаупі мал жағынан онша зор бола қоймас еді деп, алдағы жаздан үміткерміз.

Наурызбен құттықтап, жаңа жыл жайлы болуын тілейміз.

«Қазақ» газеті, №110. 9 март 1915.

ШКОЛДАРДА АНА ТІЛМЕН ОҚУ

Патша хазіретінің 1906-ншы жылғы 14-нші йаныуарда еткен бұйрығында: мұнан бұлай бастапқы оқу балалардың ана тілінде болсын деген. Осы бұйрық бойынша жасалып, Оқу министрі бекіткен сол жылғы 31 марттың прауиласы шықты. Бұл прауила бойынша балалар бастапқы екі жылдай ана тілінде оқымақ; өз хәрпі жоқ жұрттар үшін оқу кітаптары ана тілінде болғанмен орыс хәрпімен басылмақ; өз хәрпі бар жұрттар үшін оқу кітаптары ана тілінде өз хәрпімен де, орыс хәрпімен де йағни екі хәріпбенен де басылмақ.

Сонан соң бұл прауаны жұрттың көзді қарақты адамдары қолайсыз тапқан. Бұл прауада істеліп отырған тәсіл бар: қараңғы жұртқа прауаның қараңғы

жерлерін, қайдан білсін деп халыққа зианды жағына жұмсаушылар болуы ықтимал деген. Мысалы, ноғайға, қазаққа иә башқұртқа арап хәрпі сендердің өздеріндікі емес, араптікі. Сендердің оқу кітаптарыңның сөздері өздеріңше болғанмен хәрпі орысша боларға керек деп әурелеушілер болар. Сүйтіп, балалар ана тілімен оқыса да, арап хәрпімен оқытпаған соң, мұсылманша хат білмей, өзінше жазғанда да орыс хәрпін қолданып, арап хәрпін тұтынудан қалар. Ата-бабамыздан бері тұтынып келе жатқан, дін мен бірге байласулы арап хәрпінің жоғалуына риза емеспіз деген.

Бұлайша сөз шыға бастаған соң, Оқу мининстерстуасы тарапынан шайып-жуған сөз болды. Ондағы айтқаны мынау: өз хәрпі дегенде сол жұрттың тұтынып келе жатқан хәрпін айтып едік; орысша хәріппен оқу кітаптары басылсын дегеніміз орысша тіл үйретуді жеңілтуге ғана еді. Енді хата аңғарылмас үшін ашып айтылады: ана тілін оқитындар кітаптар әр халықтың өз тілінде һәм тұтынған хәрпімен басылсын, орысша үйретететін кітаптар иә орыс хәрпімен иә екі хәріппен бірдей басылсын дейді.

Онымен қоймай 1907-нші жылы Оқу мининстерстуасының мекемесінде осы 31-нші март прауасын түзету туралы кеңес болды. Кеңеске мұсылмандардан адамдар шақырылды. Біздің қазақтан Ғабдалғали Балғымбаев пен Отыншы Әлжанов бар еді. Бұл кеңесте 31-нші марттың прауасы сынға түсіп, ұнамаған жері өзгеріліп, жетіспеген жері толығып 1907-нші жылғы 1-нші нойабр прауасы болып шықты. Ондағы айтылғаны мынау:

Бастапқы оқу баланың ана тілінде оқытылсын; ана тілге баланың үйінде өзді-өзі сөйлескенде тұтынатын

тілі саналсын; оқитын школ бір класты да, екі класты да болсын; бір класты школдың бірінші һәм екінші жылдық бөлімдері жер ретіне қарай өз алдына бөлек ашылса да болады (ауылный школ сиақты). Бір класты школдарда үйретілетін нәрселер: дін, ана тіл, орыс тіл, есеп; екі класты школдарда бұл айтылған нәрселерден басқа оқытылатын: орыс тарихы, жағарапиа, жаратылыс ғылымы, сызу һәм өлшеу ғылымының басы.

Алғашқы екі жыл оқу ана тілінде болсын; онан соңғы жылдарда оқу орыс тілінде болсын; бірақ ана тілі оқу нәрселерінің бірі болып оқытылсын һәм басқа нәрселерді орыс тілімен үйреткенде түсіндіруге демеу болсын. Орыс тілін үйрету әуелгі жылдың соңғы жартысынан ауыз үйретумен басталады. Орысша хәріп таныту һәм жазу екінші жылдан басталады. Орыс тіліменен оқу үшінші жылдан басталады деген.

Сүйтіп, бұл праува бойынша: орыс тілі бастапқы жылдың әуелгі жарымында тіпті үйретілмей, оқу, жазу бәрі де баланың ана тілінде болмақ; бастапқы жылдың екінші жартысынан басталып, орыс тілі үйретілмек, онда да оқылатын нәрсенің бірі ғана болып һәм орысша оқу-жазу үйретілмей ауыз үйретілмек. Екінші жылы да орыс тілі оқылатын басқа нәрселердің бірі болып, оқытылмақ; бірақ жалғыз ғана ауызша түрінде емес, хәріп тану, жаздыру түрінде үйретілмек. Үшінші жылы оқыту ана тілдегіден орысшаға аумақ; ана тілі басқа үйретілетін нәрсенің бірі болмақ. Онан арғы жылдардың бәрінде де ана тілі сол күйде қалмақ.

Мұнда ана тілі өтіп кетті деп іш күйгендей еш нәрсе болмаса да, мұны да көпсінгендер болды. Арап хәрпін сауырлап шығарып, орыс хәрпін жүргізуді қалаушылар, школдарда мұсылманша оқу жазу прауила

бойынша оқылғанын сүймеді. Сондықтан прауила қағазға жазылған күйінде қағаз бетінде бола береді де, оқу басындағылар өз көздеген жағына қарай оқу ісін жүргізе береді. Қазақ облыстарындағы школалардың бірінде де прауила бойынша оқытылатын оқу жоқ. Бұл сиақты прауила бар екенін қазақтар білген жоқ; білгендері үндеген жоқ.

Білгендердің үндемегенінің екі себебі болды: бұл прауаны білгендер әуелі учителдер; бұлар енді жаңа прауила бойынша оқытамыз ба деп, үстінен қарайтын хәкімдерден сұраса, ол хәкімдер ие демеді. Таза топырақ болмаса, көпшікті қақса да тиім соққан болады деп, жеңілдеткен сиақты. Қазақ тілінің сабағының орнына орысшадан қазақшаға, иә қазақшадан орысшаға переуод істесе, ана тілін үйреткеннің ырымы болады да, хәкімдері айтқан соң учителдер үндемей бұрынғы қалбынша оқыта берді.

Учителдерден басқа бұл прауаларды білетіндер үндемеген себебі, ол кезде қазақта жорнал һәм газета болған жоқ. Қазақтың өзінде газета, жорнал болмаса, прауа барлығын білгендер қайда жазып білдірмек. Сүйтіп, 1907-нші жылғы 1-нші нойабр прауасын қазақтар, тіпті білген жоқ, білгендері әлгі айтылған себептермен үндеген жоқ.

Прауа шыққаннан кейін 5 жыл өтеді. Ол 5 жылдың ішіндегі заманда да, оқу басындағы адамда да өзгерістер болады. Прауа жасалған кезде Оқу министрі Фон Кауфман еді. Онан кейін Шуартс болды; онан соң Кассо болды. ұлтшылдық әуесі көтеріліп, бұратаналарға қырын көзбен қарайтын мінездер күшейе бастады. Сол шақта ана тіліндегі оқу туралы жаңадан прауила жасалып шықты. Бұл жаңа прауила дегеніміз патша

хазіретінің 1913-нші жылғы 5 ійүнде бұратана жұрт үшін ашылатын школдар турасында еткен жарлығы бойынша, Оқу министрінің сол ійүннің 14-нде жасап шығарған прауиласы, бұл прауила жайынан келесі нөмірде сөйлемекпіз.

«Қазақ» газеті, №116. 4 апрел 1915.

ШКОЛДАРДА АНА ТІЛМЕН ОҚУ

Басы 116-нші нөмірде

14-нші ійүн прауиласы оқу басындағы адамдардың күрмесін алып, қалай жайылам десе де еркін жібермеген. Бұл прауила 13 бапқа бөлінген. 4-нші бабында ана тілі туралы бұлай айтылған: ана тілін үйрету ана тілінде болады. Басқа нәрселерді үйрету бір класты школдарда әуелгі екі жылда, екі класты школдарда бастапқы кластарында ана тілінде болады. Бірақ бұлар екі жыл өткенше орыс тілімен оқытқанда балалар түсінбестей болса, ана тілінде оқытылсын деген. Үшінші жылдан бастап ана тілінің сабағынан басқасының бәрі де орыс тілінде оқытылсын; орыс тіліне үйрету әуелгі жылдың 3-нші айынан кеш басталмасын деген.

Қағаз бетіндегі прауиланы оқығанда школдарда ана тілменен оқыту әуелгі жылда боларға тиіс сиақты көрінеді. Іс жүзіне келгенде келгенде ол тиістілік жоғалады. Ол жоғалатын себебі 14-нші ійүн прауасын попичителдерге таратқанда жазған министр сиркуларынан көрініп тұр. Ол қағазда айтылған сөз мынау:

1913-нші жылғы 5 йүндегі патша хазіретінің бұйрығы бойынша бұратана жұрттар үшін ашылған

бастауыш школдар турасындағы прауиланы осымен бірге жолдап, сіз құрметлудің төмендегі айтылған жағына назар салуыңызды өте қажет деп білемін. 1-нші нойабр прауиласын 5 жылдай іске жүргізіп сынаған-нан кейін көрініп тұр: бұратаналардың ана тілі мен оқыту көбейген себебінен орысша аз оқытылып, школ біткен балалар орысша аз біліп, бітірмегендері тіпті орыс тілімен таныспай шығатын болды.

Сүйтіп, прауила шығарудағы мақсаттың бірі, йағни бұратаналар арасында орыс тілін жайып, оларды орысқа жақындатып жуықтату жұмысы орнына келмейтін болды. Олай болуы мемлекет пайдасына өрел келмейді, орыс тілінің басқадан жоғары боларлық дәрежесін де кемітеді. Орыс тілі патшалық тілі болған себепті, барша школдарда өзіне лайық орын аларға тиіс. Бұратаналар үшін школ ашқандағы мақсұд жалғыз ғана білім білдіру емес, жас тұқымды жақындатып орыс тұрмысына жіксіз жабыстыру. Бұл мақсұтқа жету үшін әуелі орыс тілін білдіру қажет екендігі даусыз.

Сондықтан жаңа прауиланың 4-нші бабындағы сөз: бір класты школда бастапқы екі жылдай, екі класты школдардың бастапқы кластарында ана тілінде оқытылсын дегенмен, ол балалар орысша оқытқанда түсінбейтін болса ғана ана тілінде оқыту керек деген сөз. Егерде орысша оқытса да түсінетін болса, онда орысша оқытуды ертерек бастаса да болады. Оқу басындағы адамдар школды қарағанда, енді орысша оқытса да болады десе, орысша оқыта бастау тиіс дейді.

Министрден бұлайша қағаз алған соң оқу басындағы адамдар қазақтың туғалы орыс сөзін естімеген балаларын да орысшаға түсінетін жасап шығаруға тырысатыны шексіз. 5 жылдай школдарда ана тілі мен

оқыту көбейді деп оқу министрі не мәніспен айқаны мәлім емес. Бірақ, біздерге мәлім қазақ арасындағы школдарда ана тіліменен оқыту 1-нші нойабр прауиласы бойынша болған жоқ. Жоқ нәрсені көпсініп, ана тілін азайту үшін 14-нші ійүн прауиласында оқу сағаттарын бұлайша бөлген: бастауыш школда күніне 5 сағаттан жетісіне 30 сағат сабақ болмақ. Бұл жетісіндегі 30 сағат сабақ әуелгі төрт жылға бөлінген сиқы мынау: 4 сағат дін сабақ, 6 сағат ана тілі, 12 сағат орыс тілі, 6 сағат есеп, 2 сағат жырлау, соңғы екі жылдағы оқу сабақтары жетісіне о да 30 сағат болмақ: оның 4 сағаты дін сабақ, 4 сағаты ана тілі, 10 сағаты орыс тілі, 4 сағаты есеп, 1 сағаты жырлау, екі сағаты орыс тарихы, 3 сағаты жағрафиа, 2 сағаты сызу һәм өлшеу ғылымының басы.

Бұл бөлінген сабақ сағаттарынан ана тілге сыбаға аз тигені көрінеді. Ол аздың өзі де прауила қағазында болғанмен іс жүзінде қазақ ішіндегі школдарда жоқ. Оның жоқ болып отырғанының себебі арап хәрпінің қазаққа керегі жоқ, оның орнына орысша білсе болады дегендік. Қазақ арасындағы школдардың үстінен қарайтын адамдардың көбінің-ақ пікірі осы түрде. Қазақтарда бұл пікірін сезгеннен кейін, олар да арап хәрпінен айырылмас шарасын істеп, балаларын школға бірден бермей мұсылманша хат танып, оқи һәм жаза білгеннен кейін беретін болды. Сондықтан қазір екі жағының да асығы түгел сиақты болып тұр.

Анаугі Петроградтағы болған попичителдердің кеңесінде бұратаналардың бастауыш мектептерін школ айшығына кіргізу керек, оқу бастапқы екі жылдай ана тілінде болу керек, школ үстінен қарайтын инспекторлар да бұратана тілін білетіндерден қойыларға керек деген сөз болды. Бұл ана тілде оқу

дегендері бұрынғыша болса, ол қазаққа жоқ оқу. Бұл жағына қазақтың «тымағының құлағы түріңкі» боларға тиіс. Ана тіліндегі оқу бұрынғыша қағаз жүзінде ғана жата бермей, іс жүзінде де көрінуіне де қам қылу керек.

«Қазақ» газеті, №117. 4 апрел 1915.

ІШКІ ХАБАРЛАР

Елден:
Опат

Қарқаралы – осы майдың 4-інде учител Ермұхамед (Ержан) Айманұлы көкірек аурудан опат болды. Марқұм көп жылдардан берлі екі гласный русско-киргизский школда учител болып келіп еді. Ауру әлсіретсе де сүйретіле-мүйретіле жүріп қызметінен қалмаушы еді. Биылғы феуралдың айақ шенінде ажал төсегіне бүтіндей жатып алды. Марқұм өте ақ көңіл, анық ұлт қызметшісі еді. Құдай Тағала марқұмның топырағын жеңіл етіп, туған-туысқандарына һәм жолдасы Фәтима ханымға көркем сабырлық берсін!

Мұғалім: Ы. Ш.

Ержан Айман ұлы

Жоғарыда Ержан Айманұлы опат деген Ы. Ш-ның хабарын басып отырмыз.

Ержан Айманұлы Семей облысындағы белгілі бір орынның жұрағаты. Бабасы Шоң қазақ ішіндегі қайратты һәм білімді адамның бірі болған. Ержан

Омбы семинариасынан оқып шыққаннан берлі учител еді. Қалада туып, қалада өскен қазақ баласы болмаса, даладан келіп қалада оқыған иә қызметте тұрған қазақ баласына қала ауасы жақпайды. Ауаның жағымсыздығынан көкірек аурулы болып, әсіресе орысша оқығандарымыздың арасынан көп өлетіндігін «Қазақты» оқушылардың бәрі де байқаған болар. Орысша жоғары һәм орташа оқығандырымыз тіпті аз; сол аздың ажалының көбі көкірек аурудан болатын күйге қалдық. Ержанның да түбіне жеткен сол көкірек ауру.

Ержан 1906-ншы жылдан берлі Қарқаралы қаласындағы екі класты орыс һәм қазақ балалары оқитын школде учител еді. Бастап келгенде-ақ денсаулығы нашар еді. Қарқаралы ауасы анау-мынау көкірек ауруды жазарлық жайы бар ауа: құрғақ ауа һәм қарағай ағаш. Көкірек аурулы адамдарға іздегенде таптырмайтын жер. Ержан сол ауада тұрды, жазы-қысы қымыз да ішті. Сонда да болмай ауруының күшейгені істеген қызметінен. Бала оқитын үй нағыз денсаулыққа жағымсыз үйдің бірі болады. Әуелі, үйі жайлы школ орыстың Қарқаралы сиақты шет қалаларында аз болады, екінші школ үйінде адам көп, адам көп жерде ауа ауыр болады. Үшінші школдағы балалар ойнаған-жүгірген айағынан тозаң болмай тұрмайды. Осындай кемшіліктің үстіне Қарқаралы школында тағы бір кемшілік болды: школ жалдаған жай үйлер де болды, ол үйлер әуелінде көп адамға арнап салған болмаған соң әрине жайсыз болмақ.

Бала оқытудың өзі қиын жұмыстың бірі. Оның үстіне үй жайсыз болып, Ержанның ауруын меңдеткен учителдік қызмет.

Ержанмен 3–4 жыл қызметтес болып, 1909-нші жыл 1-нші ійүлде айрылып едік. Сонан бергі жазған хаттарында ауруының бірден бірге күшейіп келе жатқаны байқалушы еді. Ақыры барып мұндай болды. Алла топырағын жеңіл етсін!

А. Б.

«Қазақ» газеті, №129. 23 май 1915.

ҚҰРМЕТТІ ОҚУШЫЛАР!

Газетаны жетісіне екі шығарғандағы мақсат – жұртпен жиірек тілдесу, көбірек кеңесу, тезірек хабар беру еді. Бастапқы жылдарда газета алушылардың саны үш мыңға жеткен соң, сол шамалы алушылар болып тұрар, бірер мың сом иғланнан түсер, екі шығаруға тәуекел етіп көрейік деген бір талап еді. Алушылар саны бұрынғысынан кемімес деген ой болмаса, артар деген үміт әуел бастан-ақ жоқ еді.

Іс орайы ойлағандай болмады. Алушылар һәм иғлан барушілер саны ойлаған шамадан табылмады. Газетаның тіреуі – екі. Тайаныштың бірі жазу, бірі пұл. Осы екеуі тең болса, газета ісі ойлағанша болып, көңілдегідей күйден табылады. Газета екі шыққан соң жұмысы көбейіп, басындағылар басқара алмай, маңызы кеміп, сөзі азып, газета жасыды деп, оқушылар ол жағынан кінә қойа алмас дейміз. Айға шапқан арыстан сиақты, әліміз келмес іске ұмтылып жазу жағынан мертіліп отырғанымыз жоқ. Жазу жағынан газетаның ақсаған жері жоқ һәм ақсай да қоймас.

Пұл жағынан келгенде, мұны айта алмайтын болып тұрмыз. Газета сомасы екі түрлі ақшадан құралатын еді: бірі алушылар төлейтін ақша, екіншісі иғлан

берушілер төлейтін ақша. Бұл екеуінен басқасы әлде қалай түсетін – болар болмасы неғайбыл ақша еді. Біздің газетамыздың жоғарғы айтылғаннан басқа «Азамат» жарналарынан құралған сомасы бар. Ол газетаның «алды дайыр, арты жар» болған кезінде керек болар деген – қосардағы ат сықылды сома. Газетаның үртіс азық қылатыны алушылар мен иғлан берушілер ақшаларынан құралған сома. Алушылар азайса, иғландар кемісе, газетаның азығы азаймақ. Азық азайғандағы істейтін амалдың алды-азды үнемдеу, екі мезгіл жемдеу орнында бір мезгіл жемдеу.

Жер жүзінде ылаң салған Еуропа соғысының шалығы бізге де тимей қойсынба. Соғыс салдарынан алушылар азайды, иғлан кеміді; оның үстіне жұртқа тегіс болып жатқан қымбатшылық салмағы тағы жамалды. Иғлан кемуінің себебі: соғыс кәсіп ісін бәсеңдетті, кәсіпшілдерді «байтал түгіл бас қайғы» деген күйге түсірді, қатынасу жолын тарылтты, иғлан керектігін кемітті. Газета алушылардың кемуіне соғыс шалығы да тиді, басқа себептер де болды.

Соғыс шалығының тигені: соғыс болғаннан берлі ығын-шығын көбейді, салық салмағы өсті, нәрсе-қара қымбаттады. Бұрын газетаға екі сомы артылғандардың бір сомы артылатын болып, бір сомы артылғандардың тіпті артыларлық ақшасы болмауы ықтимал. Рас соғыс шалығы тиіп отырған жұрт жалғыз біздің қазақ емес, Росиадағы жұрттың бәрі де соғыс лаңында, хәтті бас-қаларға соғыс салмағы қазақтан көрі де басым. Сонда да олардың газета алулары жайшылықтағыдан кемімек түгіл артты. Артуының себебі газетаның керектігі артқандықтан. Бұрын газетаны керек қыла қоймайтын, қазақтың қара шаруасы сиақты, орыстың мұжықтары соғыс кезінде газетаны керек қылатын болды:

Біреуінің әкесі, біреуінің баласы; біреуінің ағасы, біреуінің інісі соғыста. Соғыс қалай болып жатыр, қашан бітер, соғысқа кеткендері қашан қайтар – мұның бәрі мұжықтың ынтығын құртатын керек хабарлар. Хабар керек болғаны газета керек болғаны. Сондықтан салдат беретін жұрттардың, мысалы, мұжықтардың ауылдарында бірнеше адам қосылып, ақша шығарып, газета алдырып, оны жиылып оқитын орталарынан үй сайлап, соғыс кезінде мұжықтар газета оқуға құнығып кетті деседі. Салдат беретін ноғай бауырларымызда да солай. Бұрын алушысы 5 мың ноғай газетасының соғыс кезіндегі алушысы 8 мың. Мұның бәрі газета алушылардың көп-аз болуы газетаның керектігі көп аздығынан екенін көрсетеді. Газетаны біздің қазақта жоғарыда айтылған жұрттардай керек қылса, соғыс алаңынан болған ауырлыққа қарамай газета алуын қоймас еді. Асылында біздің қазақтың азды болмаса, көбіне газетаның керектігі онша емес ғой: көбі-ақ мұндай ауыр жылда үш-төрт сомын газетаға шығарғанын шығын көріп, шаруасының жыртық-тесік жеріне тығын көруі ықтымал. Бұл газета алушылар кемуінің бірінші себебі. Екінші кемуінің себебі: әуелгі жылдардағыдай жәрмеңкелерді аралап, алушылар қарастыра алмадық. Үшінші себебі: қазақ арасында пошта мекемелері кемдігі һәм уолсной кеңестердің үнсіздігі. Алдырған газеталары оқушылардың қолына дұрыс тимей, бір-екі жыл жазылып, дұрыстықпен оқып тұра алмаған соң, газета алудан көңілі қайтуы ықтимал.

Біздің ойлауымызша алушылардың азайуының себептері осылар болса керек. Мұнан құтқарғандай қолдан келер бізде амал жоқ.

18–7072

Екі шығару еріккеннен істеген іс емес еді, байқап көрейік деген талап еді. Байқадық, көрдік. Екі шығаруды біз көтерсек де, пұл көтеретін емес. Біздің талпынғанымызды жұрт асығысқа шығарып отыр. Рас асығыстық қылған болсақ айып бізде, оқушыларымыздан өтіл сұраймыз.

Әрі жазу-басқару жұмысын, әрі алушылар қарастыру жұмысын екеуін қабат атқармадыңдар деп жұрт бізге өкпелемес дейміз; жұрттың саңлаулы, саналы азаматтары ат салыспай қарап жатты деп бізде өкпелей алмаймыз. Газета шыққаннан берлі қолдан келген көмегін бары барынша – жоғы жоғынша істемей қарап жатқан жоқ. Қалың қазақтың қараңғылығына өкпелемесек, ашылған азына алғыстан басқа айтарымыз жоқ.

Енді істеуге қалғыны – «көрпемізге қарап айағымызды көсілу». Көптен дәмелі болып, мойын созбай, қолдағы азды үнемдеп жеткізуге тырысу керек. Сондықтан 1-нші ійүлден бастап, газетамыз жетісіне тағы бір рет шығатын болады. Соғыс бітіп, жұрттың арқа-басы кеңігенше солай ете тұрамыз. Онан ары істің орайына қарай көреміз. Нәрсе қара қымбаттағанда баспахана нәрсесі де қымбаттап тұр. Мысалы, бұрын астапасы 4 сомдық қағаздар бұл күнде 5 сом жарым болды. Солай болған соң газета жетісіне бір шықса да, бағасы бұрынғы үш сомға түспей, осы күнші 4 сом қалпында қалады. Түбінде нәрсе-қара арзандағанда иә газета екі шығатын болар, иә бағасы кеміп үш сомға түсер. Қалай да соғыс алаңынан болған кемшілік соғыс біткеннен кейін де жоғалатын уақытша нәрсе деп санай тұрасыздар.

«Қазақ» газеті, 30 ійүн №139. 1915.

ЕКІ ҚАЖЫ

(Ақмола үйезінен)

Шу елінде белгілі екі қажы бар: Үсембай Құрманұлы һәм Әужан Жүсіпұлы, бұлар бұл елдің «үлкен моллалары». Екеуі де малға бай болса да, ақсаққа кедей адамдар. Бұлар пәтуа беріп отыр: «молланың босағасы алтын болса да, зекет, федие алуы дұрыс» деп. Елдің кем-кетігі, ғылым жолындағы кемшілігі ескерілмейді. Осы қажының туысқаны Елеу деген өлді. Марқұмның бес қарасы, 150 сом борышы бар еді. «Байламасаңдар болмайды» деп, жалғыз кер атын федиеға байлатып екі қажы өздері алды.

Қазыбай деген бай өлді, федиесіне 30 мал байланды. Мұнда да Үсембай қажы малдың көбін болыс, билерге өз қолымен үлестіріп, өзін де ұмытпай, бір бас түйесін алды. Жаназаға жиылған ақсақалдардан Адыл Мыңжасарұлы, Орымбай Тұнғатұлы һәм Ақмақан Дүйсенбайұлы көп айтып, мұқтаж оқушыларға 20 сом ғана қалдыртты. Бұл ақша осы күні Өксікбай Арғынбай баласының қолында «Қазақ»-қа тапсырады. Әлгі ақсақалдар айтып еді, малдың үштен бірін мұқтаж оқушыларға шығаралық деп, араны ашылып қалған қажылар бастыртпады. Онымен қоймай, жиылған көпке пәтуа берді: «орысша оқығандарға дүние жұмысын істеп жүргендерге еш қайыр симайды» деп. Сондағы өздерінің «ақыретшілдігі» анау.

А. Б.

«Қазақ» газеті, №139. 30 ійүн 1915.

АУҚАТТЫ АЛАШ АЗАМАТТАРЫНА

Газетіміздің жетісіне екі шығып, қайтадан тағы бір шығуға түскені һәм неден олай болғаны оқушыларға мағлұм. Екі шығудан бірге түскеніне көңіл қоңылтақсып, ілгері басқан айақ кейін кеткен сиақты болып тұрғаны даусыз. «Шарасыздан шалға тиіп барамын» деген секілді амалсыздан істеліп отырған іс. Он облыс қазақ ұлты үшін шыққан бір жорнал, бір газет еді; жорнал алдырушы аздығынан тоқтады, енді жалғыз газет қалды. Жұрт болып, бір газетаны жүргізе алмасақ, онымыз тіпті масқаралық, өзге жұрттан ұйат болатыны шексіз. Халық қанша қараңғы болғанмен ондай күйге түсірмес деген үмітімізді үзбейміз. Айтайын деп отырғанымыз газета тіптен тоқтап қалады деген хауіп емес, әлі де болса, екі шығару жағының қамы.

Біз екі шығардық, байқадық, көрдік: нақ осылайша, шығарып тұрған ретпен газетаны екі шығаруға болмайтындығын білдік. Екі шығаруды ойлағандағы көңілге қуат көргеніміз алушылар азаймас деген үміт еді. Ойлағандай болмады, алушылар азайды. Азайуының негізгі себебі мынау: қазақта газета алушылар үш түрлі; олардың біреулері газета оқуға ынтық, газета оқу керек нәрсенің бірі деп тұтынады. Бұлар жұрт хәліне көз салып, жұрт ісіне ой бөліп, газета сол жұрттың көзі, құлағы, тілі екендігіне иман келтірген оқушылар. Бұлар ешкімге айттырмай-ақ намазын қаза қылмайтын ғибадатшылдар сиақты, газетаға мезгілімен жазылып, үзбей алып, оқып тұратындар.

Екінші, түрлі алушылар газета оқуға ынтасыз да

емес, онша әлгілер сиақты ынтық та емес. Бұлардың ішінде газета жұртқа көз-құлақ болады деп білетіндері де бар, оны білмей газета құр хабар үшін керек деп түсінетіндері де бар. Бұлар газетаға беріу жазыл десе, іркілмейді, өз беттерінен құнттап мезгілімен жазылып тұрмайды. Сондықтан бұларға жыл сайын газетаға жазылуын есіне салып тұрушылар болуы қажет.

Үшінші, түрлі алушыларды оқушылар деп айтуға аузымыз барыңқырамайды. Бұлар газетаны керек деп алушылар емес, малының шөбіне ортақ болмас деп алатындар. Бұлар көбінесе ауқатты, тамағы тоқ, жұртқа келер жақсылық-жамандықпен жұмысы жоқ. Ойы отбасынан аспайтын, қорасындағы шөбінен басқа нәрсеге келер пайда, хәрар бар деп ұқпайтын тоқтығына мәз «торсық емген топыршылдар». Бұлар газетаны өз беттерінен алып оқымақ түгіл, біреулер ал дегенде қиналып, зордан алады.

Газета алғашқы шыққан жылы алушылар 3 мыңнан астам болды, келесі жылы 3 мыңға тайау болды, биыл мың алты жүзге түсіп қалды. Бұлай болуының негізгі себебі әлгі айтылған оқушылардың түрлі-түрлі болғандығы. Алдыңғы түрлі оқушылар газетаны өз беттерінен алдырғанда, екінші һәм үшінші түрлі оқушылар оны істей қоймайды; бұлардың біреулерінің газета алдыруына мезгілінде есіне салып тұру керек, біреулеріне газета алдыруға көп күш керек. Газета жетісіне бір шығып тұрған кезде, біріміз жұмыс басында қалып, біріміз сондай жұмысқа жүруге мұршамыз келді; газета екі шыққан кезде, жүруге мұршамыз келмеді, алушылар азайды. Тағы бір шығаруға түсіп,

жүруге мұршамыз болып еді, алушылар тағы көбейе бастады.

Мұнан байқалады мынау: газета бір шығып тұрса, алушылар азайатын емес, екі шықса, алушылар азайады, йағни біз газетаны әрі шығару жұмысында, әрі алушылар жиыу жұмысында болсақ, алушылар азайатын емес. Мұны істеуге газета бір шығып тұрса ғана мұршамыз келеді. Бұлай болған соң, иә газета осы бір шығып тұрғанына қанағат етіп, екі шығарудан безу керек, иә екі шықса да алушылар азаймайтын амалын табу керек, әйтпесе алушылар аз көбіне қарамай, газета екі шығарлық шарасын қарастыру керек.

Екі шығып тұрып, бірге түскеннен оқушылар да, біз де қоңылтақсып, ілгері басқан айағымыз кейін кеткендей болып тұрғаны жоғарыда айтылды. Бұл газетаның бір шыққанына қанағат етпейтіндігіміздің белгісі. Бір шығаруды азсынған соң, қайткенде екі шығаруға болатын шарасын қарастырмай, қарап тұрып болмайды. Алушылар көбейуіне сеніп, екі шығаруға болмайтындығын көзбен көріп, қолмен ұстағандай болдық. Екі шықса, алушылар азаймас деп дәмелі болудан қалдық. Бұлай болған соң енді қарастыруға қалғаны: қайткенде газетаны алушылардың аз-көбіне қарамай екі шығаруға болатын жағы. Мұның шарасы жалғыз-ақ баспахана ашу. Баспахана тәуір болса, Орынборгда заказ табылатын. Земства ашылғаннан, Орскі темір жолы басталғаннан берлі Орынбордағы баспахаларға заказ көбейіп тұр. Баспахана жұмыс табылса, табысы қай кәсіптен де болса, кем болмайтындығы даусыз. Баспахана ашсақ, заказ алсақ, қазақша басылмаған сөздер көп, соларды жиып бастырсақ, сатсақ

мұның бәрі жұмыс. Баспаханаға жұмыс табылса, табысымен бөлсін, жұмысымен бөлсін, бір газетаны сүйеу түгіл сүйреуге шамасынан келеді. Оны істеуіне баспахананың тәуір болуы шарт. Тәуір баспахана он мыңнан кем түспейді. Газетаның екі шығуын тілесек, енді біздің істейтін ісіміз бір тәуір баспахана ашу.

«Азамат серіктігін» ашқандағы ойымыз осы он мың сом құралғандай, серіктер табылар деген есеп еді. Он облыс қазақтан жүз сом жарнаға күші жетерлік жүз азамат табылар деп едік. Бүкіл қазақ жұртынан жүз сом жарна шығаруға жарайтын жүз азамат шықпады. Он облыста болыстыққа мыңдап шашатын жүз емес, жүз мың кісі бар екені шексіз болса да, ұлт жұмысына дегенде жүз сомға тәуекел ететін жүз азамат табылмағаны өзек өртенерлік күйініш хал. «Азамат серіктігін» ашқалы екі жыл болды, тапқанымыз 31-ақ азамат.

Бұл 31 кісінің 3 мың 1 жүз сом жарнасы екі жылдан берлі тек жатыр. Үйткені баспахана ашуға жетпейді, газета жұмысымен бірге басқа жұмысты жүргізуге қисыны келмейді. Газетаны екі шығарудың ендігі шарасы баспахана ашуда болған соң, сол баспахананы ашудың енді жағындамыз. Бұл үшін қолымыздағы қазірінде бар сома мынау: 3 мың бір жүз сом Азамат серіктігінің ақшасы; бір мың сомды, он жарнаға ие болып, Сағындық мырза Досжанов бермекші болып отыр. Орынборда тұрған қазақтар өз арамыздан жиыслатып 2 мыңға жақын ақша шығармақпыз. Сүйтіп, 6 мың сом қолымызда бар деп есеп етеміз. Енді ең аз болғанда 4 мың сом табу қажет. Бұл соманы шығару, Сағындық мырза сиақты баспахананың жұртқа һәм ашқандарға пайдалы кәсіп екендігін түсінетін 4 мырза-

ның иәки ер басына жүз сомнан тәуекел ететін 40 азаматтың қолынан келетін іс. Екі жылдан берлі тапқан азаматымыз 31-ақ болған соң, 40 азамат табудан Сағындық сиақты 4 мырза тезірек табылуы ықтималдау көрінеді. «Ұрса қамшы өтпейтін, үй қасынан кетпейтін» шабан қой торылар сиақты емес, «қолға қамшы алдырмайтын, етіне тайақ салдырмайтын» сайақ қой торылар сиақты мырзаларға айтып отырған сөз. Үш жүздің баласынан Сағындықтай тағы бір 4 мырза қалай табылмас екен деп Алаш азаматтарының құлағына салып отырмыз. Жұрт жұмысына көңілді мырзалары таусылып, жұрт азаматтан жұтаған болса, амал не? Далаға айтылған сөз болар, әйтпесе саңылаулы, саналы, ауқаты бар адамдардан ескерерлік төрт мырза табылар деп, үміт етеміз.

«Қазақ» газеті, №151. Сентиабр 1915.

ДОБАВЛЕНИЯ К ТЕЗИСАМ ТОВ. В.И. ЛЕНИНА ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ И КОЛОНИАЛЬНОМУ ВОПРОСУ

16 июня 1920 г. [г. Москва].

Дорогой товарищ Ленин!

11-й и 12-й пункты Ваших тезисов по национальному и колониальному вопросам мы изменили и прибавили 13-й пункт. Не можем отнять у Вас много времени, доказывая правильность изложенных в наших изменениях и дополнениях положений. Ваши тезисы доказывают лишний раз тот неоспоримый для нас факт, что передовые вожди коммунистической революции, взявшие на себе задачей не формально, не компромиссно, а кардинально разрешить национальный вопрос, ещё не могут выяснить себе, какие трудности приходится преодолевать не только при решении, но и при изучении национальных взаимоотношений и колониального вопроса в то время, когда ещё революция из национальной русской не превратилась в интернациональную, когда носители идеи мировой революции должны вести свою работу в атмосфере «уединённого государства» с отвратительным империалистическим прошлым и с населением, состоящим на 70% из европейцев (включая и украинцев), сильных и безнаказанных за свои грабежи и убийства и с малым процентом инородцев-туземцев, привыкших покорно переносить всякие циничные издевательства и насилие над личностью, в государстве, где грабёж и насилие над инородцами в глазах как угнетателей, так и и угнетённых получили характер вполне нормального, обычного и законного явления.

Весь дух тех мест тезисов, которые касаются отсталых стран, подчёркивание особым пунктом недоверия и национальной ограниченности отсталых и необходимости не говорящей «снисходительной осторожности» пролетария угнетавших по отношению к «национальным чувствам слабых», полное отсутствие указания на различия пролетариев, угнетавших и угнетённых, и на пути, реально обеспечивающие солидарную работу этих двух типов пролетариев в борьбе против общего врага – капитала, указание на панисламизм, не имеющий никакой реальной почвы не только среди народной массы, но даже среди буржуазно-демократической интеллигенции, всё это в совокупности показывает полную безрезультатность тех воплей, которыми пропитаны насквозь доклады туркестанских, киргизских (здесь и далее читать «казахских». – Состав.), башкирских и туркменских коммунистов, которые на местах получили прозвище «мелкой буржуазии», «национально ограниченных» и людей, стремящихся создать «китайскую стену» между колониями и метрополией.

Есть общетюркская пословица: «Боқты сідікпен жууға болмайды»,[3] т.е. нечистоту нельзя чистить нечистотой. Точно также нельзя освобождать туземную бедноту от кабалы колонистов руками тех же колонистов или рукою местной власти, опирающейся на колонистов. Допускать возможность такого освобождения – значит, допускать освобождение рабочего рукой капиталиста. Посылать чистейшей воды коммунистов Европы, например, в Туркестан, чтобы освобождать туземную бедноту с помощью европейских

[3] Әзірше толық расталмаған дерекке сәйкес, бұл мақалды хатқа А. Байтұрсынұлы ұсынған; По непотверждённым сведениям, пословицу внёс в текст А. Байтурсынулы.

переселенцев – значит портить этих коммунистов. Такие коммунисты, ввиду этого, неизбежно должны уклониться от прямых линий и задач партии и заниматься под влиянием колонистов местных борьбой против панисламизма, перессорить туземную бедноту между собой, разложить туземных коммунистов, поддержать национальную рознь вместо классовой и признать для «коммунистической работы» социалистов-миссионеров – знатоков панисламизма[4] лыкошиных, янковских, малецких, самойловичей и т.п.

При таких условиях не к чему разоблачать II Интернационал, т.к. даже европейски непросвщённые туземцы очень быстро ориентируются в событиях и видят, что III Интернационал отличается от II Интернационала только в словах и лозунгах, пока не применяемых в жизни.

Беспочвенный панисламизм, этот абдулгамидовский бред, широко популяризированный в колониальной миссионерской литературе европейскими империалистами, трепещущими перед каждым движением угнетённых, предчувствуя свою гибель, известен Азии только через Европу. Пусть не придёт вам мысль, что мы защищаем панисламизм, пищущие эти строки даже при царском строе разоблачали его (газеты «Юлдуз», «Иль», «Казак» за 1913 г.), ибо не религия является вершителем судеб человечества, а материализм. Всякие походы военные в истории были на экономической почве, религия являлась в этом случае одним из средств достижения экономических целей, поэтому никогда в истории «джихад» - священная война, объявляемая духовенством, не давала тех результатов, которые ожидались. Материально незаин-

[4] Рыскулов Т.Р. Собрание сочинений в 3-томах. Т. 3. – Алматы: «Қазақстан» басп., 1998№ - С. 182-187.

тересованный мусульманин никогда не присоединялся к войне, объявленной муллами и богачами. Если теперь такими вещами будет заниматься III Интернационал, если в Туркестанской, Киргизской и Башкирской ЧК будет открыт особый отдел по борьбе с панисламизмом, если в целях борьбы с панисламизмом Киргизия и Башкирия будут отделены пятивёрстной русской царской казачьёй полосой, которое на деле уже осуществлено, теперь и Туркестан будет искусственно разделён на различные «республики», если все переселенцы, царские чиновники, миссионеры (как делается отчасти и теперь) будут помогать III Интернационалу в «борьбе с панисламизмом», конечно, этим можно будет вызвать общее антирусское движение, которое, присоединившись к антианглийскому, получит характер розни европейцев, желающих поработить экономически слабых туземцев? Могущий с другой стороны вызвать общеевропейский патриотизм? т.е. боязнь за судьбы своих колоний и источников сырья, и тем самым положить конец социальной революции, но опрять здесь не причём будет Аллах – борьба будет экономическая, не по приказу Бога, а по приказу земли.

Если III Интернационал будет опираться исключительно на снисходительно и осторожно относящихся к слабым» переселенческих «коммунистов», то всякое сближение туземской и европейской бедноты не перейдёт дальше дипломатических сближений, каковой характер имеет теперь наша работы в Туркестане, Киргизии и Башкирии. В конце концов, нам горько, обидно, стыдно вести дипломатические, неискренние разговоры с лучшими, иной раз, коммунистами, которые прибывают к нам для помощи в борьбе

с «сидящими в нашей душе» мелкобуржуазными предрассудками, национальным эгоизмом.

Ведь мы тоже верим, что человечество постепенно шло и идёт от патриархального к мировой коммуне, мы тоже хотим, чтобы эксплуатация человека человеком, нации нацией не уничтожалась половинчато, хотим, чтобы мы (Восток), вместо того, чтобы служить яблоком раздора между различными хищниками империалистами, сильными мира сего, быть членом мировой федерации коммун и обменивать без пошлины своё сырьё на европейские фабрикаты через мировой совнархоз. Сознательные восточные коммунисты достойны быть равноправными членами, хотя бы пока (до мировой ревоюции) Российской коммуны и достойны того, чтобы нам верили наши товарищи европейские коммунисты – наши учителя.

Вся эта трагедия может быть разрешена только при одном условии, если тем кукольным республикам (как выразился однажды секретарь ВЦИКа Лутовинов), которые созданы на Востоке России, будут приданы более серьёзный характер и значение, если трудящимся туземцам этих республик будет представлена возможность проявить свою инициативу в области партийной, хозяйственной и военной организаций. Нечего бояться нас, «самостийников», как выражаются здесь в г.Москве некоторые из наших видных вождей по отношению к нам. Сколько бы мы ни были невежественны, всё равно мы не можем даже при желании никого из туземцев (без различия классов) убедить в необходимости в целях избавления от европейского гнёта немедленного разрушения хлопкоочистительных, железно-литейных заводов, железных дорог и телеграфа и перейти к средневековому состоянию. Значит, мы никого не сможем убедить

в необходимости окончательного отказа от помощи русских, особенно коммунистов, показавших нам, как отрубить голову городовому, а потом русскому помещику и капиталисту. Но нужна помощь, а не насилие.

Извиняемся заранее, что мы перед Вами так откровенно излагаем свои мысли, но если не Вам, то кому же? Будьте уверены, что мы все, что здесь пишем, не выкидываем на улицу.

При сём, хотя не изменили, но мы никак не могли понять смысла того места тезисов (§11, п. 1), где говорится, что «в первую голову обязанность оказывать самую активную помощь ложится на рабочих той страны, от которой отсталая нация зависит в колониальном или финансовым отношениях», т.е., как будто колонии и отсталые нации заранее «справедливо» распределяются между пролетариями тех наций, которые при капиталистическом строе угнетали их. Русский рабочий ограничится Туркестаном и не перешагнёт через Афганистан и Индию и наоборот. Это может быть вызвано дипломатическими соображениями, что Россия не будет посягать на поместье Ллойда Джорджа. Мы со своей стороны наоборот думали, что Индия должна быть освобождена мусульманским пролетариатом при помощи советской России и обязательно до революции в Лондоне. Но если Вы, тов. Ленин, с этим обращаетесь к английскому рабочему, то почему? Разве он может просить III Интернационал, чтобы русские рабочие не распоряжались в его владениях? Разве он (английский рабочий) ещё претендует на угнетение других других? Если он претендует, то почему не допускаются такие же претензии со стороны русских рабочих по отношению к Туркестану, Уренхою, Азербайджану

и почему тогда, когда говорится об освобождении угнетённых отсталых колоний, не предупреждается возможное трение между пролетариатом метрополии и колоний.

Может быть, думается, что если колониям будет помогать пролетарии тех стран, от которых эти колонии зависели, то это поможет сближению туземцев с пролетарием Европы, что пролетариат и буржуазия России – две вещи различные. Нет, этого не будет. Если революция в Индии будет после революции в Лондоне, то назначаемые английским ЦИКом комиссары будут рассматриваться как новые заместители вице-королей. Никакого деления помощи по старым признакам – надо делать так, как потребует мировоя революция.

Мы возлагаем большие надежды на II Конгресс III Коминтерна и просим обратить серьёзное внимание на наше предложение допустить наших представителей на конгресс и там, где потребуется, выступить в защиту высказанных положений.

1.Почему нет указания на давшее более сильное течение – панславянизм?

2.Восточные коммунисты не заслуживают недоверия со стороны европейских коммунистов (если у последних нет задних мыслей, допуская господство сильных над слабыми), ибо они искренне идут с европейскими коммунистами.

Представители туземных коммунистов
Киргизии: А.Б. Байтурсунов,
Туркестана: Т. Рыскулов, Ф. Ходжаев,
Башкирии: Валидов, Юмагулов.[5]

[5] Рыскулов Т.Р. Собрание сочинений в 3- томах. Т. 3. – Алматы: «Қазақстан» басп., 1998 № - С. 182-187.

ЗАПИСКА К ТЕЗИСАМ ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ ВОПРОСУ В.И.ЛЕНИНА

[Июнь 1920 г.] г. Оренбург

1. Вопрос о восточных народах не может быть правильно поставлен и разрешён без связи с общим вопросом о Востоке и без правильного определения значения и роли Востока в мировой революции6 а равно без идеально беспристрастного разрешения колониального и национального вопросов коммунистическими партиями господствующих наций и метрополий. Дело в том, что весь Восток, за немногими исключениями6 находится в кабале у Европы и служит объектом хищнической эксплуатации европейского капитализма и бесчеловечного порабощения европейским империализмом. На Восток, который до сих пор служил колонией для усиления капитализма в Европе, не должны смотреть теперь как на колонию, могущую быть лишь использованной для создания или усиления революции в Европе, а освобождение его от ига европейского капитализма и империализма должно стать самостоятельной задачей и целью коммунистических организаций.

2. Российская коммунистическая партия, как организатор мировой революции, и III Интернационал, призванный руководить мировой революцией, должны правильно учесть всю особенность, сложность и разнообразность социальных условий Востока и применительно к ним вести свою политику и тактику в отношении работ на Востоке. Как РКП, так и Коминтерну следует обратить должное внимание на начи-

нающееся пробуждение и революционное движение восточных народов, стремящихся к свержению ига европейского капитализма и империализма, ибо движение это, как вызванное самой жизнью, будет продолжаться и расти не по дням, а по часам, давая отростки в разные стороны, с привлечением к освободительному движению всё более и более новых элементов трудящихся, задыхающихся под гнётом европейского капитализма и империализма, и никакая сила Европы, при создавшихся внутри последней условиях, остановить этого движения не может. Дело РКП и Коментерна не ставить палки в спицы этому движению, напротив, поддержать его всеми средствами, наблюдая и руководя им, чтобы оно не приобрело характер чисто национальный или буржуазный. Сколько бы ни говорили об отсталости восточных народов, насколько бы ни умоляли значение Востока в мировой революции, в конечном итоге не приходится отрицать того, что успех мировой революции, даже при полной её победе в Европе и мирное сотрудничество в строительстве жизни на новых началах, нельзя будет считать прочно обеспеченным, пока не примут в революции активного участия и не добьются полного освобождения трудящиеся массы угнетённого Востока, составляющие ¾ трудящихся массы человечества.

3.Признать бесспорным следующее: во-первых, вековое угнетение колониальных и слабых народностей империалистическими державами оставило в массах угнетённых не только озлобление и ненависть, но и глубокое недоверие к угнетавшим нациям, в том числе и пролетариату этих наций; во-

19–7072

вторых, большинство пролетариата и прилегающие к нему полупролетарские элементы, пропитанные насквозь запахом великодержавности в прошлом и бонапартисткого высокомерия в настоящем, относятся либо с пренебрежением, либо с недоверием к освободительному движению колоний, и, выявляя тенденцию господства над ними, вместо руководительства и содействия никак не могут понять, что они своим новым господствованием не смогут завоевать к себе доверия трудящихся туземных масс, как угнетённых к угнетателям, а напротив, противодействуя самостоятельному политическому, культурно-экономическому развитию туземных сил и тем, парализуя инициативу и самостоятельность их в работах, подрывают почву для работы революционных организаций колоний; и в-третьих; высокомерное и пренебрежительное, а равно недоверчивое отношение представителей пролетариата господствующих наций к революционным организациям угнетённых наций, парализующим инициативу и волю туземных сил господством новых властителей, могут быть приняты за препятствование к освободительному движению колоний от метрополии и, вновь растравляя только зажившие было раны, нанесённые капиталистическим строем, будут вселять в трудящиеся массы угнетённых наций сомнение и ещё более недоверие к пролетариату угнетавших наций.

4. Исходя из сказанного, помощь со стороны РКП и Коминтерна освободительному движению на Востоке должна выразиться во всякого рода содействии и поддержке стремления восточных народов осво-

бодиться от ига европейского капитализма и империализма и в направлении этого освободительного движения в желательную для мировой революции сторону дачи руководящих указаний туземным революционным силам, проводя в жизнь все задания социальной революции, как в области хозяйственно-экономической и культурно-просветительской, так и в области классового дифференцирования населения и военной организации для борьбы с внутренними и внешними эксплуататорами; но помощь эта отнюдь не должна носить характер господства и насилия, а должна быть оказана в виде содействия, поддержки и указания.

В частности, коренным образом должно быть изменено отношение к уже образованным на территории бывшей Российской империи восточным республикам (государствам), которые явятся живой пропагандой в деле развития мировой революции на Востоке в смысле расширения их прав и создания условия проявления инициативы туземцев не только в области культурно-просветительной, как было до ныне, но и в области политико-экономической, т.к. стремление проводить те или иные принципы коммунистического строительства на восточных окраинах исключительно руками пролетариата господствовавшей до революции великорусской нации неизбежно влечёт за собой проявления последними впитавшегося веками высокомерного презрения и отталкивает последних, как новое проявление великорусского империализма. Только снятие всякого подозрительного отношения к туземной бедноте, живейшим образом заинтересо-

ванной в развитии мировой революции, массовое привлечение их к хозяйственной работе своей страны и возложения ответственности за неё выработает в туземце практического работника и равноправного члена будущего мирового коммунистического общества.

Байтурсунов.

Ф. 11, Оп. 20, Д. 568, Лл. 69–69 об. Подлинник.

ТЕЗИСЫ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ КИРГИЗИИ ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ ВОПРОСУ

1 июля 1920 г.

1. Опыт партийного и советского строительства в национальных советских республиках Российской Социалистической Федерации показывает, что основой этого строительства должно быть последовательное осуществление советской национальной автономии во всех областях, населённых ранее угнетавшимися национальностями. Советская автономия, с одной стороны, обеспечивает трудящимся угнетённых национальностей свободу национального самоопределения, с другой стороны, даст возможность опереться в своей борьбе против пережитков национального гнёта и собственных эксплуататорских верхов на организационную силу пролетариата передовых стран при посредстве рабоче-крестьянских советов.

Рабоче-крестьянские советы являются такой формой организации трудящихся масс, которая служит прямым орудием их освобождения от всякого национального и классового гнёта, как в странах высокоразвитого капитализма, так и в остальных колониальных и полуколониальных странах.

2. Первейшей задачей пролетарской революции в отношении угнетённых национальностей является решительная и беспощадная ликвидация всех видов колониального и национального гнёта. Особенность национальной формы классового гнёта и классовой эксплуатации составляет то, что здесь помещик и крестьянин, земледелец и батрак, капиталист и рабочий, организатор и исполнитель, чиновник и подданый (угнетённой национальности), «власть» и народ противостоят друг другу, как враждебные нации. Экономическое, политическое, военное и культурное превосходство являются непосредственной причиной захвата и насилия. Уничтожение национального гнёта и неравноправия есть длительный процесс, требующий упорной и настойчивой борьбы со всеми пережитками национального гнёта и колониального рабства. Национальное неравноправие проявляется в захвате господствующей нацией лучших участков земли (русское переселенческое и казачье кулачьё в Туркестане, Киргизстане, Сибири и на Кавказе), всех наиболее выгодных экономических позиций, торговли, промышленности, в отсутствии у угнетённых наций необходимых культурных сил, своего подготовленного кадры, специалистов, администраторов, учителей, инженеров, телеграфистов, наборщиков, мастеров,

квалифицированных рабочих, литературы до букварей включительно, шрифтов, например, мусульманских и прочих. С этим препятствием сталкивается и пролетарская революция. Это ведёт к тому, что зачастую на первых порах и под её фирмой продолжается колонизаторская политика, выражающаяся в захвате всех органов новой власти над ранее господствующим национальным меньшинством, в приспособлении этих органов, исключительной защите интересов этого меньшинства, в сознательном и безсознательном отталкивании трудящихся масс угнетённых национальностей от советской организации. Это влечёт за собой вспышки контрреволюционного и буржуазного или феодального сепаратизма в среде угнетённых (Туркестан, Киргизстан, Башкирия и Кавказ). Колонизаторско, будучи реакционной попыткой буржуазного влияния на пролетариат, пытается обосновать свои претензии на «идейное» господство командующей нации над угнетёнными, по необходимости твёрдого проведения диктатуры пролетариата. С точки зрения научного коммунизма – это чудовищное заблуждение, отсутствие или малочисленность сознательных кадров фабрично-заводского пролетариата в среде угнетённых есть следствие национального гнёта, а отнюдь не враждённой «контрреволюционности» трудящихся угнетённых наций. С точки зрения революционной политики эта измена принципам коммунистического интернационала, плохо прикрытая «левой» фразеологией. Необходима беспощадная борьба с колонизаторством, как в рядах Коммунистической партии, так и в органах советской власти и во всей советской

политике. Только такая борьба за восстановление трудовых прав на землю коренного населения (Туркестан, Кавказ), за промышленную колонизацию, привлечение широких масс коренного населения в органы советской власти и в ряды Коммунистической партии, подготовку национальной интеллигенции из среды трудящихся угнетённых наций и т.п. может обеспечить пролетариат передовых стран, доверие трудящихся угнетённых национальностей. Успешная борьба пролетариата с мировым империализмом возможно только тогда, когда пролетариату передовых наций удастся показать и доказать, что в интересах своего собственного освобождения он ведёт неуклонную и последовательную борьбу за национально-культурное и экономическое самоопределение трудящихся угнетённых национальностей, отнюдь не навязывая им своей воли, помогая им всеми средствами обеспечить за собой свободу национального самоопределения на пути к коммунизму. Необходима величайшая осторожность в подходе к местным национально-бытовым условиям. Необходимо умение разбить программу революционных преобразований на неизбежные исторические этапы.

3. Не может быть классовой организации трудящихся угнетённых наций без их национального самоопределения. Поэтому Коммунистическая партия и советская власть должны ставить своей непосредственной задачей, прежде всего, национально-культурное самоопределение угнетённых и эксплуатируемых. Только через такое национальное культурное самоопределение лежит путь освобождения тру-

дящихся угнетённых наций от их духовного порабощения эксплуататорскими верхами – беками, баями и другими, муллами на Востоке, путь борьбы против панисламизма, пантюркизма и других реакционно-буржуазных и феодально-буржуазных империалистических утопий. Проведение на деле официальным языком языка местного населения, внедрение в органы власти большинства представителей трудящихся коренных наций, развитие школьной сети, широкая постановка издательства на местных языках, усиленная подготовка кадров, квалифицированных работников из среды местного населения, организация Красной армии, одним словом, национально-культурное самоопределение угнетённых является руководящей линией советской и партийной политики в областях, населённых ранее угнетёнными национальностями. В особенности в среде отсталых народов коммунистическая партия играет роль важнейшего фактора национально-культурного самоопределения трудящихся. Поэтому там планомерные организации национальных секций при агитпропагандистких отделах, как для национального меньшинства, так и национального большинства необходимы. До сих пор этого нет. На деле во многих восточных окраиных партия представляет собой всё ещё партию ранее господствующего национального меньшинства. Если организуется агитпропагандисткая работа среди народов Востока, то она проводится по признаку смешения всех их вообще в мусульманское целое, что является водой, заливаемой на мельницу панисламизма. Между тем, Коминтерн

решительно враждебен всему, что задерживает рост национальной культуры угнетённых. Работа агитпропагандистких отделов должна быть организована действительно по национальному признаку и в соответствии с национальным составом местного населения в смысле её ударности.

4.Империалистические хищники всегда искали себе опору в среде эксплуататорских элементов угнетённых наций, превращая их в проводников своей классовой политики национального гнёта. Такую роль, например, в Туркестане среди узбеков, сартов играл слой туземных торговцев, ростовщиков и земледельцев-баев, быстро возвысившийся с расширением влияния русского хлопчатобумажного капитала. Такую роль всюду в колониях играли и играет полубуржуазное полуфеодальное правительство, возникающее и и живущее милостью империалистической дипломатии. Изоляция этих элементов от влияния на массы, разоблачение их буржуазно-националистического обамана есть первый шаг к классовому самоопределению трудящихся. Вторым шагом должны быть экономическая организация бедноты профессионального кооперативного типа (союз трудового дехканства, киргизской бедноты), связанные с переходом к более высококультурным формам. Самое серьёзное внимание с этой целью необходимо обратить на формирование красноармейских частей из бедноты угнетённых национальностей. Реальное улучшение экономического положения угнетённой бедноты, укрепление её классовой организации – таков путь революционного преобразования остальных

общественных отношений и ликвидации остатков феодально-буржуазного быта. Этот путь самым кратчайшим образом ведёт к опор. отрав. хозяйства, капитал комм. системой мирового на основе товарищества русского сотрудничества между равноправными нациями.

Пометка: *К сведению. Не редактировано.*

Байтурсунов, Тюрякулов, Сафаров,
Джандосов, Ходжанов,
Асфандияров, Авдеев, Саматов, Алманов, Киров,
Садвакасов,
Букейханов Габдул, Досов, Омаров.

Ф. 141, Оп. 18, Д. 165, Лл. 2–7. Заверенная копия.

№ 46 جل 1914 پیسنبه

نومر 46 16 یانوار

گازیتاسی اور نیورغبا چیقی سایین چهادی.

جازیلو بهاسی:
جلدا 3 سومدا جازیلی جلدا 1 سوم 75 تیین.
طرح آیدا 1 سوم. تومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بر رتبت باسوها 1 نجی بتنده بتیشت جولی 20 تیین، 1 نجی بتنده 15 تیین.
"بر رتبتن آرتق باسو بهاسی کیلسه یوچه.

آدریس چیقاریلاتی آدریس سایی
PEDAKSIE TABYTU KASAK

گازیتاسی آیلیغیچه "آریتکولوسکی اورلغبا" دیمیتریوغا "اوزبنده" قازاق" باسیلادی.

گازیتامزغا قای ۆلمین بولسا جازیلغان سوزدهر، خبرلار قبول آلیادی

Подписная плата:
на 1 годъ . . . . 3 р. — к.
„ 1/2 „ . . . . 1 р. 75 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. — к.

Объявленія на 3 квадрата:
мерная строка за строку 20 к.
повтор. „ „ „ 15 к.
При многократныхъ объявленіяхъ 50% скидки.

باسیلغان قازاق سوزدهر گازیتاسیدهدر.

آدریس آلماسهر وژیلار 21 تیینتق مارسا جیهروژ کیروك.

جهر جوهیسینا دین جوهیسین قسترمالاق.

قازاقدی اورتهی قلماندا، خریستیان دینی توتنده قبول ایتدرلك جاغی دا کورنهلسین دیگمن، سینود جیبلیس اوز نائب، جهر مهیستری فوداراغان "مر "امدی اونکمن نومرده «وقت» گازیتاسیان کوچیرب یازدی.

سینود مقصدی نائبلو اوچون: اولی، قازاقداری مؤجیدار مین برکتره اوتیر. غزی کیرهك، ایکنجه، قازاق سای اوریس سایی‌نك جارتی‌سیان آیدیسا کیرهك. سولای ایشمه اورسدارلك قازاقداردان سای بامم بولماغی؛ سای بامسم بولسا اورسدارلغی سوزی‌ده، تریجیلك "امی‌ده بامم بولسا، قازاقدار خریستیان دینی قبول ایتسهلك.

«وقت» گازیتاسی آیتادی، قازاقدلك اورتوغین بولماغی مکومتکه فایدالی، قازاقدارغا ضرر-ز "امی هوی دیب، بؤرن بزدمی، یعنی نوغای گازیتالاری، قازاقدار فالا بولکنلدار دیب آقل بیریوبی ایدلك هم سؤگمن جلدلرداغا: اؤلی، پیره، سیلدن جینوژیکه‌دمی‌دك آیتقان آقیلی، ایکنجی، نوغای گازیتالاری‌نك بیرگمن آقیلی، اوچنجی، قازاق اوتیمداری‌نك آیتقان سوزدمری، اتیمی بولب، قازاقدارغا کوپ اورتوغین بولؤغا سورانیب، "ایرسپرالاری اورتوغین بولاسز دیب مؤحق. اورماس مینمن جهر کیتیرب‌ده آلسب ایدی دیدی. مؤنان بؤلای "مر نوغای گازیتالاری قازاقدلك جهرتوزرالی ایسینه ئول قالتب، کرمهیمز، اونکمن جهر جوهیسینا ییبسز بامسغا جوهیسی کریسب تؤرر — اول مهیستورلرك جوهیسی دیدی.

اوزاکه‌نابلسا، قازاقلار، قازاقوسدار تابلاتینی، نوغای بادورلاریدلك گازیتاسی‌نك ایسینه بامغانلوغیکمن کورینهدی. سینود آیتؤینچا قازاق خریستیان دینی مؤمینهلارغا تارلیس گه‌نده قبول ایتدیلك. اول نوغاردیلاری مین بان آهب، آیتب اورتماین حوق، «آس جوزهیدن کوپ آیتب اوتیر، آتانی هم قازاق میسیسیاسی‌نك 1893 نجی یلغی آنجوندا» آیتلدی حق. 1893 نجی یلغی قازاقدلن مینتمان ایرکه‌ك. آیمغی بار 60 کسی، خریستیان دینین اوزگای قبول ایتکهندر جارلی‌لار؛

*1 بازوسلاری بلکیتوسنتسك «1894 نجی یل 7، 8 هم 11 نجی نومرلهری.

*2 بازوسلاری «1897 نجی هم 287 نومر.

کوریوك آب، جیگمن تانین آتانماغی اوزجون قازاقدا مالا بولکندار دیب آقل بهردی. اولارها قازاقدلك کؤل یولماغن، بل یولماغن میراینسه‌ك. نوغای باؤرلارنی مؤزدلك گازیتالاری قازاق جوری‌نك جانین جاغسی بلمه‌گه‌نکدمن پهرسیلین جینوژیکه‌دمی‌نك "سوزین قوبتاب کیتهدی، اولار اویلاندی: قازاق 15 دمن جسیر آلماسا، قوربه جوق بولادی‌دا، 15 دمن جهر آلسا، مدنیتتوغن تکمکمن جورت‌دلك "بری بولادی دیب، بول قازاق جهری‌نك جانین جاغسی بلمه‌گه‌ندلك. قازاق جهرنده ماللاغنی مین کؤن کوره آلماین بولسا، 15 دمن جهر آب، ایگن سالؤ مین‌ده کؤن کوره آلماسدی. جاماننان جاغسی‌ما توسه‌ده معنا بار؛ جاماننان جاماننا بؤلوده‌ده معنا بار؛ 15 دمنینا مین کؤن کوردمی دیؤمی‌لر یا اوزدمری قازاق جهرن بامه‌تندمر یا بل تورا باسالاغنی آداستروا نیمه‌گی‌لر. تؤرر ایلیمن آیتانن آدامدارلك قازاق جهرن بؤلندمری قازاق دالاسی مالدلك جهری دیدیمی: مؤزدولك توبه، جاماغیلی قوی‌دلك جهری دیب، پروفیسور ژیرپور آیتادی، «کوکدلك دمن جیرگه توبه سوز آمالی تاپانماغا، قازاق دالاسی ایگن جهری بولا آلمایدی دیب، پروفیسور بوگدانوف آیتادی. اونك آیتؤینچا: قازاق قدی آلا ماندادی جیرگه آرتاقداب اوزه‌ر هزلمه‌ر دیگمن آداسماندی. قازاقدی ایگیمن قلب جارتیاس. مالدلدن آیرب کیدهمی‌کیمن کیگؤرمه.» دیدی. 1910 نجی یل گ. دوماداغا ماماندار دیؤتانی جیدرب دا، «بیتن بؤرغ دمیؤتانی مینلؤغوندا» قازاق جهری تؤرراسندا "سوز بولماندا اینکؤی بردمی آیتدلن: قازاقدی مالا قلب اوتیرغندمداز بلغب اوترمان مالیدان آیرا، مال چارولسن‌دلك تؤلؤینه تؤورلاغی هیچ نارسه نلؤب بیره آلماس دیب.

قازاقدا 15 دمن جهر آب، مالا بول دیب آقل نوغاندمر جهرسزلین جینوژیکه‌مری‌نك سوزینین باسالاغنی‌دا آیتماغینا تؤلان سالو نیمس ایدی. قازاق جهرنده مالدی (ناسلب)، جالغر ایگن مین کؤن کوروگه بولادی، 15 دمن جسیر آلب، مالا بول دیب، آیتؤغا "بزدلك آزؤسی" آرماییدی. راس، قازاق جهری‌نك

*1 Dr. Dietrich Tagebücher, 4 Band, 1868 bis 1882 und 1887 bis 1892 Berlin.

جانیس‌می‌دا بار ایکنمی، برای اوز ندای جهرلر. نیتی آز هم اوندان جهرلردلك کوبین آلمیدا قوریدی. ئول کوزده‌گی جاغسی دیب جوزگان جهرلر. یرنك جاغسی ایشی ماماندار اولؤجهرلردمن 15 دمه‌نیداندان جهر آلب، مالا بولب کؤن کورؤ قیین، ئول کؤنده قازاق جهرنده قازاغی بار اوزیمی بار ایکنجی سالب، باب اوترسا، اوغان قارب تیه جیلاب، ایگن مین کؤن کوروگه بولادی دیب آیتؤغا بولماییدی. جهر دلك حاضرگی مولچیلیغندا جوزدمب، ایکی مؤزدمب ایگن ساماندار، آیرینه، بایرم قازاقدلدا مؤجیدی‌دلك کؤنی 15 دمه‌نیداغا توسکنده بایماغی تؤگل

قازاق

گازیتنامزدا قای «تل مین بولسادا جازه لغان سوزدهر، خبرلار قبول آیلنادی

Подписная плата

на 1 годъ	. . . 8 р.	— к.
„ 1/2 „	. . . 1 р.	75 к.
„ 3 мѣс.	. . . 1 р.	— к.

Объявленія на 3 квадрата:
впередъ текста за строку. 20 к.
позади „ „ „ 15 к.
При повторныхъ объявленіяхъ 50% скидка.

جاریلو بهاسی:
جلدا 3 سوم، جازی جلدا 1 سوم 75 تیین، تزج آیدا 1 سوم، نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
«بررت یاسوغا» 1 تجی بتده بیتیت جولی 20 تیین، 2 تجی بتده 15 تیین.
«بورتیتن آرتق یاسو بهاسی کیلسه، ویتهم.

آدمره جوارلاردا آدریس: مثلی:
ТАШКЕНТЪ ГОРОДЪ ЗАПАДНАЯ ЧАСТЬ ул. ГОГОЛЯ домъ № 1 КАЗАКЪ

آدریس اورنوغرا: «گرینکوفسکی اولیتدا» دهیتریقا «ترنیته» «قازاق» «باشقالیقی».

آدریس آلماسدن نوچی لار 21 تیینجی مارکا جیبرلر کیره‌ك

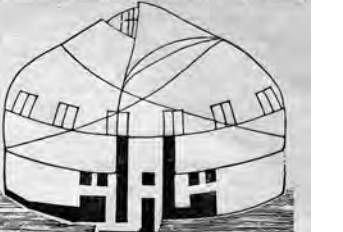

گازیتنامزدا قازاقچا چیقتی سایین چیقادی.

قازاق آولتدان آچلغان «اوزاق قازر سهرکدیگی»

یانوار نك ۲۳ ی اینجی. کون بورانی. «بر ایرته ساعت 11 جاماسندا اور دیوز. چاغانلار، ماهان «بر تورلی شادلی هم نیورك جیتوگه آیسغو پایدا بولدی. اوزیتك اوینغا کرگه ترمهان مایلی بو. راننان قنتلار، ایوك چاغلسن کوتهرت بوریقندا، داماسز پکهرلاغان بوزاوزلك داوسی ایسکدگی یالاق «دالدیی» لب اوزقاندایدای، موك ـ زرك طلب مازه چیراتیپ چاسی کیزدهگن اوقودان قیش کوبی ایلگه قاپتلان چاقدارمدی. ایسکه «مؤسرب» یالاقای کوندی، سهرکدهرمدی هم ایرلدی ساغینا یاسلادم...

داداندان نیچه چاقرم اوزاغاندردی بلهمین، جانمداغی جوالدم گوسوداغر. متو بتنی بانکدا هی اوزاق قازر اینسپکتوری هدایت الله مرزا پیتکهدن آنگیمه گه کریسیپ «تانتی خیالدی بو. زدی. سوندان کیین «بز هر نارسه مقدار موزگه کردمك. قازاق بین نوغایدا اوقو، اوقیتق، اوقوچیلار، جازوچیلار چاپیلدان سوریلیر کیتدك.

«بز کوپك چیکهدهم، آولدا آنلار چب کورندی، کیی اولدردهن «توتن چب چاتر، کیی اولدردهن «توتن آ کدیهدانار چب چاتر، بول آول هر زاغوال آولی ایدی. آولدك «بز کوکتن چاق چیتنده اوقیلو توروهان آغاچ مسجد بین مدرسه‌دی کورب اوندك. مدرسه‌نك «تزری قاپیلی، بهاوارینان بار باك سمان، ایسیگی تاس بیکتولی، کوبدهن آدام آیاغی باسیلماغن: جالیلدی، ملگمان، بالالارن اوقیتب کوکرتنکدهن جان چوق، دیب چیقیسرمب خلاغان «تلسز موك سهر بلب توی...

مرزاغول بابای قوی ـ آیدارغه‌نك اوینه کیلب توردك. چای اوچك، ایت بوندك، اوقاوا جیلادی. ساعت 5 جاماسندا ایسپکتور اسکه کردی.

«بز کیلگهن آول اورنیوردان (3) چاقرم، تورغای اوایوس، آتوره اوزوری، «بز هی بورته قوپلیسیا تاراق بودی. بول ژوالدا 5 آولتان اول بار، جوزی تیکس چاغی، خلقی کسب ـ مل اوچیتاداری کوب. 1911 ـ 1912 تیین چاچاردا بول ژوالی 75 دیسیتینادان چیر کیسترب آلب اوتوغان. 2 ـ 3 هم 8 تیین آولدك قازاماری اوزاق قازر «بز کیلگهن آ اوغا رعیت آب، «بز کدکه «قوی ـ آیدارژسکی» دب اسم بیرلگهن اینسپکتور اوسی اوزاق قازر ـ بز کیلگهن آوغا کلگهن ایدی.

ایکی «اوی توبك کسی چیقالدی. اینسپکتور، پتکیف مطلعدی آیتدی: بول مجلسکه ملق اینسپکتورداك «اوزن بریدهدوانیل قلب ـ سالادی. هدایت الله مرزا خلفا اوزاق قازردك داداسی ـ سوبلب متوسفیردی. قازاقدارغادا ایندی اوستدای بر پگب «ایس قلو ـ کیم ـ کیتیگینه قازاق ـ وقول اوستلب، کوچ قوسب الگه ـ ری باسوغه ـ بر گیلی چیکهگنیگن ترو ـ قزو سوزدهر مین اوقیردی. مثالدار کیلتردی. مالدارن، آستقدارن آرزان گوزنده قسلب ـ ماتب، قیمت جاغدا اوزـ دمری نك تارماقتدارن سوریلدی. قازاقـ قدك آقاوا ایلینان سازدا گمرلر اوغادا. لاتانن، کیی «بز انصافسز، خیانتچیلارن آستقدارن کیم اولجب ـ بار، قلانلارن بوان ایتدی. ایگر قازاقدار اوسی ـ بیر ـ لاغدیهدن ایستردی. ـ سهرکدك دلك اوستا ـ ژن (شوطدار ؟) اوقب. «تزسفیردی.

مولدان کیین قازاقدر سهرکدکه یرا. ژاینده چلوندمری («اس یاسغانلرن کس ـ رزی» لار دك «اس تیکسهر ـ زی» لر) سالادی. پراژاینه چلیپکیاینه سالادك نمان ـ کسی: 1) اوتوبوز سوبتوسدك اوچیل کوزیندان جب آلقه چارو ـ ا قلب توزهان ایلی مرزا ابرایف. ـ 2) بورن اوچیتیل هم پیوسوزدیتیل بولغان اسماعیل مرزا یهیوسفدی هم 3) اوسی ایل دك ماپلاریندان ایوسسب مرزا قوی ـ آیدارف، سوزیت چاپیدهری: 1) کیمیلار بانك 2 تجی تلاسیندان اوقب جنقان اوتومدت ـ آی، بیتیکوتی، 2) معلم محمد علی جوبلسك هم 3) محمدیاس مولدانی، بول آلتارینان کسی کاندیدات سالادلاندی. بولدارا اوقیغان جکتیر ـ ر دهقق بوزب نمی اوچیتیل. پیوسوس پرچیتیل دکه

«قازاق» نومر 41

چیر کیسترب آلب اوتوغان. 2 ـ 3 هم 8 تیین آولدك قازاماری اوزاق قازر «بز کیلگهن آ اوغا رعیت آب، «بز کدکه «قوی ـ آیدارژسکی» دب اسم بیرلگهن اینسپکتور اوسی اوزاق قازر ـ بز کیلگهن آوغا کلگهن ایدی.

ایکی «اوی توبك کسی چیقالدی. اینسپکتور، پتکیف مطلعدی آیتدی: بول مجلسکه ملق اینسپکتورداك «اوزن بریدهدوانیل قلب ـ سالادی. هدایت الله مرزا خلفا اوزاق قازردك داداسی ـ سوبلب متوسفیردی. قازاقدارغادا ایندی اوستدای بر پگب «ایس قلو ـ کیم ـ کیتیگینه قازاق ـ وقول اوستلب، کوچ قوسب الگه ـ ری باسوغه ـ بر گیلی چیکهگنیگن ترو ـ قزو سوزدهر مین اوقیردی. مثالدار کیلتردی. مالدارن، آستقدارن آرزان گوزنده قسلب ـ ماتب، قیمت جاغدا اوزـ دمری نك تارماقتدارن سوریلدی. قازاقـ قدك آقاوا ایلینان سازدا گمرلر اوغادا. لاتانن، کیی «بز انصافسز، خیانتچیلارن آستقدارن کیم اولجب ـ بار، قلانلارن بوان ایتدی. ایگر قازاقدار اوسی ـ بیر ـ لاغدیهدن ایستردی. ـ سهرکدك دلك اوستا ـ ژن (شوطدار ؟) اوقب. «تزسفیردی.

مولدان کیین قازاقدر سهرکدکه یرا. ژاینده چلوندمری («اس یاسغانلرن کس ـ رزی» لار دك «اس تیکسهر ـ زی» لر) سالادی. پراژاینه چلیپکیاینه سالادك نمان ـ کسی: 1) اوتوبوز سوبتوسدك اوچیل کوزیندان جب آلقه چارو ـ ا قلب توزهان ایلی مرزا ابرایف. ـ 2) بورن اوچیتیل هم پیوسوزدیتیل بولغان اسماعیل مرزا یهیوسفدی هم 3) اوسی ایل دك ماپلاریندان ایوسسب مرزا قوی ـ آیدارف، سوزیت چاپیدهری: 1) کیمیلار بانك 2 تجی تلاسیندان اوقب جنقان اوتومدت ـ آی، بیتیکوتی، 2) معلم محمد علی جوبلسك هم 3) محمدیاس مولدانی، بول آلتارینان کسی کاندیدات سالادلاندی. بولدارا اوقیغان جکتیر ـ ر دهقق بوزب نمی اوچیتیل. پیوسوس پرچیتیل دکه

«قازاق» نومر 41

(جرمتنی دافدور) مرزاغول آغساقال قوی آیدارغ سالادلاری. پراژاینه‌گه بر بهسهدانیل دکه‌گه هلی ایرلدی، کازنا. چیلکگه ایرمهب قوی ـ آیدارغ ـ سالادلاندی. سهرکدکه‌دك ایسهب ـ حساـ ـ ن یاسغاریغا تسالغلی بهگهمهنگن لاپدارـ ـ تدی. سهرکدکه‌دك 50 ـ 60 چلیس جارلدی. نوزان کیین‌ده کروغس‌لار دك کوب بو ـ لاتدیغی بایقالدی.

سول مجلسده بولغان م. د. ـ سهرکدك آچوی‌لارغا هم چاپلدهرگه موندای ایلگه قایدالی «اس یاسغاولارینا قوتن بولسن آیتدی. موندای «اس قازاق آیلندا بولماغانلا مؤی ایستیگهن هم گازیتادان اوقب جنقان یاسدا بولدك داداغاری عبرت آلاندیغن، ایگهر بول «اس چاسی بولب کیتسه، یاسغاقلارما اوزنه‌گه! چاماغن بولب یاسغدلغن کسی‌لرنی دوریتاب چوگرگه، آماسا جاوترت دلك تاوین چاغا تندیغن هم سوندك اوچون موندان کیین موندای «سهرکدکه‌ر آچوغا اینسپکتورلاردا سیپهسز کوز بین ژاـ ـ رك، کی قازاقلاریك، کیهچیلك کیشیـ ـ تدیگی سوریلدی.

پراژاینه چلیپکیه‌گه «اس یاسغاریغا چوماسندا «بز ربت چیقالانن بولدی. بار ـ ردهغی آلماق، دیگن خلصت ایتوگه وعدا بیردهدی. سهرکدکه‌گه مرزاغول آسماقال دیگن قاتیر بیردی. سهرکدك دلك آچولس ـ ساغتیغا اوزکه ـ ه‌اتیاتن اکلی آلوغا 2355 سوم، ایسهب ـ ساسان یاسغاـ ـ رتوچیا آیدا 20 سوم، بوچاغا هم کاسیلارما ـ ر اعلاندردی 110 سوم چوماسلاغن بولدی. سهرکدك دلك حاضر جاردب آلماغن بولغان گازیتا ـ چوزالداری: «قازاق»، «آیقلب» و «وقت» دا اوچیـ ـ دان» بیزچیلرا ژیدومسنی ـ م اوزاق قازر ـ سهرکدکی ـ مکلدی بریگب استه ـ یتن لسدر جاپیندن جارلاندن اوچرسا ـ ا چوزدك.

سهرکدکه ساغتیغا آتما بیرزچی ـ ـ لردك حازیی جلغا ساغداداری (جلغا ایسهدیاگه‌نده) سوموسا 3 تیین، 2 تر جلغا 2، اوچ جلغا چیین 2، اوچ جلغان آتوغا 2 تیین اوسم آلادی. سهرکدك سوماسیاین چاپیدهرگه قازر بیرگهنده آلادی. اوسیس چوبیسا 12 تیین بیرلدی. موندن کیین سلیپ 14 دیسیاتین دیدی. موندن کیین مطلب بولغان آ ـ ر اتی آغساقال دیگن جاپیدار «قازاق» دا

گازیتنامزدا قازاقچا بوردی. 66 کس جلدی گازیتاغا آتما بوردی. «آرلمان» ـ سهرکدکه پگیته مرزا غول هم ایرسهب قوی ـ آیدارغار چلین بولب جازلماغن بولب، اوزدهر بهن یاسغادا سهرکدکه تاپوغا وعدا بیردی.

ایندی بولسسهرکدك آچلوی‌سی آچلدی. «اس یاسغاریغا سالالغان کس‌لرداك ریتیته قازاغادا، بول «اس اوزدهریته قایدالی، یاسغاقلارما اوزنه‌گه بولوق «اوییت ایتلدی. بولارما ایندی غلتی آلغندا اولکسن سن ـ جاغسی‌لردا جاماـ ـ تدیغن دا کولدهتدك زمن کوب توراردمز. اسدهری قای جاغینا بیم بولسادا، کیزتده جوزتیاغاندیرمز. حاضرگه سیری ساعت 4 دیه‌دهتدن یاسغا آتارمز آز.

م. د.

سرتقی خبرلار:

توركیا

توركیا گرمانیادان «مولتکه» هم «گیبهن» دیگهن ـ ایکی جرمهندوتت آلماتیق بولدی. دونیان آلمان سولتـ توركیا فلوتی (موسس کیبهن ـ ی) گرتیتیا فلوتیناك باسم بولماغهن. توركیا دین گرتیتیا میکه چك سوغیسا هالسا ـ توركدك کوچی گریکهدهن قرداد، ـ موزداد ایندی باسم بولادی. بودن گرتیتیاك توركیاك کوتلیه قورغیـ ـ توی فلوتی‌نك یاسهدیغی ایدی. اول جاغدان توركیا «اوزی قورغیلسا» ایندی قوردا قوبهاتین بولدی. حاضرگی فلوت که چه‌یتوگه استعد جاغدان «اس توركدك چیهز ـ آی. قازاقسدا آتما چوق بولا تورب، ایتهب ـ بوتهب قیمت ـ قیمت، مثلی ایسهدار آب جاغر.

توركیا فلوتی کوهیتوگه توغدغان عبدالحمید سلطان‌دا 9 ـ سوم 46 تیین دیسهدورن بر مثل بولدی دیگهن عبر بار.

آلمانیا

آلمان تاغیدا بتهگهن بولماغن بر بیسس زید آلمانیاغا بارلاردك 18 تده خورمه، آلمانیادا آلماغن توغیسلاغن بولب، زیدهدك آلمان تاغیدا زید مگلمگن یاغه ـ ماریدار جهان سوق ـ زید آلمانیادا بارلرغا کیتگهرب آب ایهدی. آلمان قسدارلاری بر ـ ر آلمان ـ سی اوچون،

اچکی خبرلار:

آچ ، جولتاشلار ، آزمان قازاق

اورکنمن جلدارنا ایرسل ۴ دیگمن سوزدلك بویندنغی آتا - بابامیزدن بیری میکمن اوتب اوتیرغان قسناوالی ، جابلاؤ - آق ، اکنداك جوبرلیرمزدی جبر اولجوق ، جی تورلیلر موتیغدارغا آلب جبورب ، " اوزیمزدی نافر دالاغا آیداب چارغاد نتان کوبن ، اول چیرده مالیمیز ، جار جاپ بلاؤ ، کؤز کوزیوق بولماغی ، آری بولاب ، قسدان قوبلا باشلادی . اپکنمن جاقیتان خوجغدار جابلوب جاتقان مالدارمزدی " اوز جبرینه آیداب ، باریب ، جبریمزگه " تو - سدی ، مالیمیزدی آنها بیرمسور ، بولماسا مالگلمی بیرمیمز دیگمن سوزلك ، آمالسز " اوز " مالیمزدی " اوزیمز ساتب آلامن بولادی . اولارها فارس کیلوگه " بزدلك جاماسز کیلمیدی ، " برلی - جاریدی جاپ روزگه نورقانی ، ولدی ، مؤگیمزدی جاقاتن کسی نابار - آلمادی . خوجغدار " بر آمایدیمز دیگدك " آدامن " اولتیریب ، آقماق سن آیب کیتدی ، باسمیز غادا ، مالیمیزغادا اوستقارلی تار چاپی کیلگمن سوزلك ، بوغار جاغدا ، بیلمدی باسسن دیگمن بوس جبر بار دیب اوزن ، تولاغدان ایستوبیرمیز ، 1012 سمن جلی جاز کوی 33 " اوی کوجب ، دیکابر جولدزنا سوردیا اوز ، بلوسی ، آقسیدی اوزیمزنه چیدلی دیگمن جبرمدن قولاب ، داریدان اوندك . " اویمز نوبه‌لاری ، " اولب کیدیمز " آلمان آیگی بیمدیغه قالدی؛ 27 " اوز بیمز داریدان " اوتب ، قس کوجب ، ساماراغدا اوبلوسی ، جیرلی اوبمزی ، قزل قوم ژولیسنا تاراغان ایلگنه جیتدك . مکمن آت ، آرتقان توبه ، آیداغان قوبلارمیز میزگلسز اوزاق کوجؤگه جیدامای آرتقاب ، قزل تـ.وم ایچنه جوندك . مالیمیزدان آیرلغان سوزلك ، اجوزگه آزیمیز بولماق ، ساتب آلوغا بولمیز

") آقبولا قوبلوسی ، آداسلر اوزنی ، کیکوبنا دولتی 4 نچی آول

بولماق سوز مکمه‌لیری‌نك " اوچ درجه بولونبدا سیب سول ، قومه‌نگی ارداق‌نك طاق س بولماغاندی بولسا ، اورتا درجه‌لیسی تورمز ، بولاردا خطا ایلسا بولماغنی اولوغ مکمه تورمز . " اوچ رت‌ناراب یکسمز اسه ، جنغا ، اوچ قابات توسمه ، " سوز راسینا بارماق قالماس ، عدالت ، دلده‌نه نابولار دیب مؤنی بیتمن " اوچ قالانلین بولدی؛ اوتان آرتق دارالماندای بولسا ، " سوز بتمه‌سکه ، داق آیداغانلاغا اوبرایتین بولار دیب ، ویسیاداغی سوز مکمه‌لیری‌نه اوسی ایتا آلماق آیتب اوتکمن قالمدا ، قومه‌نگی قاتارداغی سوزداق ، مورووزوی - دیدلار ، " بولار ایچکی رومیاداغ 500 سومدا ، دیکی داؤدی قاراستیراغی ، مم ، بر جارم چلا جاقتی آیانغی کیتیشی اسدرغه مکم ایتدی . !)

بول مورووزوی سوزدلارداق بیلیکنیه

بیلیکنیه سوزی ، قاشمرلی اوبرلی ، جوبی جاق جاقتی ، تیرلی اوبلوسی (ایلدا 200 ، قازاق داریاسی ، تورت داریاسی ، تورت داریاسی ، تورت

№ 48 جل 1914 جؤما

نومر 48 31 يانؤار

گازيتاميزغا قاى‌ئل‌مين بولساوا جازيلغان سوزدەر، خيلارقيوں آيتادى

Подписная плата:

на 1 год - - - 1 р. — к.
на ½ „ - - - 1 р. 75 к.
на 3 мес. - - - 1 р. — к.

Объявления на 3 страницах:
построч. текста на строку 20 к.
повтор. „ „ „ 15 к.
При повторении объявления 10% скидки.

يازيلماق ايتقان سوزدەر قايتارىلمايدى.

جازيلۋ بوياسى:

ئالدا 3 سوم، جازيلۋ جالدا 1 سوم 75 تيين، ئۆزۆ آيدا 1 سوم، نومر باسى 5 تيين.

اعلان بوياسى:

«بر رەت باسۋدا 1 تىن بندەغە بەشتيت جولى 20 تيين، 4 تىن بندەغە 15 تيين.
«بر رەتلەن آرتى باسلىق باسى كيلسۋ بندەغە.

آدرەس بۇ آدرەس بىلەن:
ТАТАРСКАЯ ГАЗЕТА „КАЗАК"

آدرەس اورنىغا: گرىنكەوسكى اورلىمىدا، دومەلر يورتا «قازاق» ناشرلىغى.

آدرەس آلماسەڭىز، 2 تيين ماركا جيبەرۋ كيرەك.

گازيتاسى اورنىغدا چىتى سابين چغادى.

بى هم بى لك

«بزدلك گازيتاى اونوڭ‌لارغا معلوم، اوكى "اس مينيستر»ى زاكون جوباسىن جاساماق، ئامم قازاقلاڭ، تورك‌ئتان، «تورت فراۋيلوس هم بوعدەلك» ايتقان بيلگىن اورگەنەلك.

بى "آدل بولمان جؤرت اوڭدانى ايهمس. فايدا الگىدرى باشغان جؤرتغا قازاقلى، بىس "آدل، «قازاق» دا جازيلمان ايدى: بوليسن سوديانس گەرمانيا پاتەلىسى زىلكەيلەدى، پادشا خبرن جالداب اونرەلەن زوستغا جمب بىرگەنى، پادشا سينك فكرلۋ زاكونلر تىغارى دىيب.

آنگلىيا بىس بولىن سوديانس‌نىڭ آرجاغىدا. آنگلىيادا زومست جؤميسىدانى "اس بىن داغە قلب بى آندىرا جازيلماى‌دى. آنگلىيا بىس آلدىدا جالغر پادشالىغ‌نىڭ سوغا بايسىنان بولۋك آدام "بارى بردەى، قوردالس. اونەوس سوديانس اولگەن آنگلىيا پادشالىس ايدۋاوردى. اوسى كونگى پادشالىك آكەمى، پادشا ايهمس تاسلاپ، نيك كوننده كوەدە نيتەنكەنك قاملىغ دىيب ۱۹ كون آياقسىغا بۇيرەلر.

«آكەمرلەن بى‌دى. آداملەن بيتكندى ماداناب اونرەلەن جؤرت، آنگلىيا بى‌بى. «آى دىگەندە، ايكەن آس جىرگە قوياداى. آنگلىيا بى‌بى، آنگلىيا بيلگى برەندىرتە نەرامانلىن بىرى جاغىس لغدا جاغىس‌لى جاماتلىب بولەلىن. "بز اورىس پادشالىغى جؤرت ناتارىنا كرب "گ. دومىا چاتىرغا. بىرىدا سىگزىآى جىل بولادى، آنگلىيا جؤرتى نالاسب تارتىپىب بالانا اويشىپىنا، "گ. د. ، آلغانىدا 7 جؤز جاندان آمدى. آنگلىيادا ماراماق زاكونىمن، زاكون اورنىغا "جؤرب تۇرەلەن رىسىم باسىم - كوب.

زاكون جؤرت بولاب، مملكت بولاب جاساغان جؤرت‌نىڭ باريىنە بردەى بولىنا. بۇل توغرا رىسىمگە سۇيەنەدى: رىسىمغن جؤرت تارتىلماى‌دى، زاكون جؤرتغا جاڭلى ساولاب «جؤرب تۇرادى. جؤرت قاماق بولسادا، رىسىمگە قۇل.

ملس بالا، «الغر قازان، آياى «نايد قدى آرتقان نۇيسەگە مۇرىندى تاغىلسا مولدا - كونس بولامۇ، ادرس بروتو- كول جازادى دىب، جاس بالامن قازانى مۇرىندىسۇز نيتەنك تۇيەگە آرتماڭ "مى، رىسىمدەن، غير جؤزىنە تىغارى زاكون مالك، قازاقلىڭ جاس، تۇرمىسىن بلسە دەن گولدىن آب جيبادى. آزىن، جالغر بىن، بلمەيىن دەپەى خلق آزادلىن اولىب جيبلىب، آول - آوامۇ نوتانغا جيبلماى - ساداراماڭ «سوز ملسب» كيڭەسب ماماندان آرب تاسلاب جاغىس "آلسا، بى هم بيك جولى "اوزى ماغاماب جاڭا دى. "بز آنلىز ماماندان جؤرت ايهمس‌نىڭ آق بىن قازان بالىسترما، قىيىق بىن «تۇزۇدى ساسىرما، آق‌دا» قازادا، «تۇزۇدە، قىيىق‌دا جاغىس تارا كورىنەدى. جاغىس بى، جاغىس بيك دلاى بولماق بن جاڭرەدى. جاماق بى، قىيىق بيك‌نىڭ اوزگەدە. بۇرنغا خلدمت قلاڭن اور بولسالىڭ "مىن كيز بولدىڭ جاغىس اسكە.

بى هم بيك «سوزى ازراق «سوز، تاغى نيچە فايدا آنولاڭ مىن، بۇگون اوسى مىن "سوز اىتازاى.

قر بالاسى.

«آكەمرلەنىڭ مسئلە» تۇزۇلسىندا

توغاى باۋرلارمۇزدا گازيتالارى‌نىڭ آراسىندا قازاق ماياسىنا كوبرەك كوڭىل هم اورىن بولىنى، وقت‌ئىڭ گازيتاسى.

قازاق تۇزۇلى ايتىلىشلەن خبرلارنى، امتەلىگەن اسەندەلگە كوبى «وقت» گازيتاسى سىنا ساسىلىب هم اولارداڭ ايتەدەگى ماكتۇبلارى تۇزۇلىسىندا گازيتانى قىزىرتەدە آيتىپ تۇرادى. سوندەغدان «قازاق» گازيتاسى قازاق مسئلەسى تۇزۇلىسندا «وقت» گازيتاسى‌مىن "بر جولىنغن "سوز چىقارغاندا آرادغى آكەمرلەنىڭ مسئلە - لەرىنى آچب، ماراللاب آتىلىنداى «اوزى، ئالىنغەندەى‌نىڭ "بروى‌دىب ايدى، حاصىل‌ئا، زاقى مسئلەلەرى‌نىڭ‌ايك زورى چىن مسئلە - سى. بۇل‌ئا قازاق‌ئىڭ «تىرى يا "اولى بولۋ مسئلەسى. بۇل تۇزۇلىسىنا «آنو سبب بيتەدى خطالاسب، قازاقدى تىرىس جولما «آلما ايمس، 5 ميليون آدامۇڭ اوماس موريندەر- غا بۇرلەنەگەنىدر. سوندەغدان بۇل تۇزۇلىدا قازاقغا آمل ايتلەنىدر؛ قازاقدا هم ياسلا- لارۇ خطا اوقىتىلىدى ايتىب، آقتابلاب آيىب سوريلەگەنىدر آمىل. «وقت» ئىڭ 1367 نچى نومرىندە قى‌لىك آمەتىدەگى‌نىڭ ماژىلى سوزندە آتالىدىغى بۇرگەن تاۇسەلەر- دىڭ كوبى آنتالىدى، آمەلدى، آلمە بولسا بۇرگەرەڭ، «كومەسكى تورەكلەر» «بر سۇاڭ سار، سوق آيماق، آرادغى آكەمرلەر لغن مسئلە آتىلىدالىب بىتەدى. «وقت» غا بۇل دىگەندى، قازاق «تۇرلى بولدى. بارا اوب آقدى قارا، قارانى آق قالىن‌كون تۇزۇدى. قازاق جاغىس‌نى اورىس اتەگەندن جىسم جىگەندى زور. اوندەر كوردى. آياق جازغان "بزدلك جاغىس مناڭ؛

. . . . . .

جاى جۇرگەندە "بر تۇزى
اوزىمز چىقىدى، سىمز بار
لاۋ، ب‌ب، "اوى دىب دكلەدىب.
ساسىب قالغم كۇن نەر،
جۇرەك كوندى دۇنلەدىب،
تاڭ‌ئىڭ‌ياق كۇنم سۇيىندەدە
قارابا گۇدام اوگەسەدىب،
استارمىن مىندى جىغردم
اوىرىكە قل دىب، بوگىن دىب،
آى، ساراتىز، "اوى جاغىس
بولاسىن "بارلىق كۇنىن دىب،

. . . . . .

ماڭنا ئاسىن كەسىب
اوزەرگە «موزم "بەندى.

. . . . . .

جؤرت جاغىس‌نى‌ئاڭ بلر مرادى اوزەرگە سىيىندى بولۋ. "تۇل جؤرتغا «آدل بى، "آدل بيك بارنا بولاتن نە «جون بار؟ اوسى تۇنگى قازاق‌ئا قاڭ بيتەنە قارالب اوتىرب "بز جؤرت بولما - بىز؛ بۇل آداملەن بى، قاڭغەرلەن بيلك. دى تۇزۇ! جولما جولما باسقاغا جؤرت آرا- ماتى بولاب «آدس قلۋ مقصود.

بۇزوبادا 17 نچى اوكتابر مايىنە- ئتيتىمن سولۋ، گ. د. چاقرلەماندان بورى "بزدلك اورىس پادشالىغىندا زاكون جوباسى ع. دومادا قارالماى، دىۋۇزدە- كوبىنغن ياتا آلماى، زاكون دىب آتا- لمايدى، ايكى صمىر مينيستر‌نى جاساب جاتقان "بزدلك بى هم بيك تۇزۇلى زاكون جوباسىن ماساۋ كىرەك؛ «بزدلك قارالغى بورتىنا، تۇرمىسىنا قاندالى بى هم بيك اكەمايى، تىچ. "بزدلك قارالغى جاساماق قانى زاكون جوباسى‌دا "گ. دومادا بو- لادى، "بز جىمىرگەن دىۋۇزلەنەندر آرقىلى بۇل اىسكە آسقىدى، محيط دى اورەيمن دى "بز جاڭ‌ئالماق، كۇرىسۋ كىرەك؛ «جاڭ» دى آندانىب جاڭرلەن، تۇرمىسىنا - دى اوزەمدى جاڭرلەن تۇرمىسىن»

بۇ مەدلىب ساڭلى بالىس، آرا مەدەنى- تۇبەگە موريندى تاندىرىمە. اوزگە جاغىس- لغا قارالغى قارى قالماندى! آنگلىيادا «مۇرىندى» بولماىدى. بى بيلكەنى كوبەمە بۇرىنى اوتكەن جاغىس بولىر آيتقان ماڭلىلەن بيلىكىنە سۇيەب بولۋ بۇل بيلىككە جؤرت «بارى قول. آنگلىيادا مينيستر‌لر گ. دومادان قولى دىب «قازاق» نا جازغان ايدم. اوسى‌دا چەلەرغان زاكون آرقىلى ايهمس، رىسىم آرقىلى جول بولغان.

"آدل بى جەلىدىان باسقا آدامنان قورىدىلما بولادى. "آدل بيك رىسىم‌گە مۇيەنەسە اورنىنا كەلەدى، آنگلىيا بىس جؤرت سايلاۋدى، آناتى بولىر اولۋ اوم- قىتىن مەرىسەغى بۇرگەن جاغىس تولغان، «مەرەمە» ماغان اسىنە كوى. جوق كىسى، بى سايلاۋىن هيچ كم بيكتەمەدى هم بۇل بى هيچ كىمنەن ماقتالۋ، جىس آلماىدى، سوغ تىرگەمەسى اورنىنان تۇيەمەدى. غەيتىنە آلان حقيىس مينيستر لر آلتىن حق‌دان كيم ايهمس. بى آندىدا بولماڭ‌نى سوغا بايسىنان بلىغا بار آدام قوردىلس. آنگلىيادا بى بولماق زور درجەدە، جؤرت كوربەنە زور حرمت‌مەنى، آنگلىيا بيلكىنە قارالماق، بولاڭ‌نى آداميگى جازب چار- غان زاكون آرقىلى بولغان ايهمس، جؤرت رىسىم آرقىلى بولغان.

"آت سورى ايهمسنە معلوم «"بز آنگلىيا ايهمس - بز آى. بزگە گ. د. آرقىلى چەلەرغان زاكون كوربەك. بۇدە "آدل بى، "آدل بيك رىسىم بولسا "بز زاكون آيتقانلىغى - ندى بيلكەن جؤرتغا كولىكى بولارماڭ‌نا. "بز‌دلك بى چولما- سۇيەنب بيلك آياندى دىب "بر آدام آيتارمە. ايكەن؟ بيلك اورنىنا كەلەمەسە بۇدەدە بيلك‌دلك‌نە قادرى كيتەدى. چا- نچار قاريك، آيدا بول چولۋ، فاجيعالى بۇگەمەيلى، ئايمان قارا آيرەى قارا ماى، آوىس تول بولىر‌دلك جاغىس آناغى بزگە قالغان، بۇل بولىر بۇزۇى‌نىڭ قوجىنە سۇيەمب بيلگىن اورنىنا كەلەر‌گەن.

قارالغ اورىدا قارالغان سولۋ بايگە آندىلى، جاغىس جورەغانلارغان بى جولغالىس. كم اورىدا جاغىنان بولسا - بول بۇزۇ- دى "بر قاسىن مىن آزدارىن بولغى، بۇزۇنى جاڭرلەك جىمىن بولىرىدىس كىيل جاتقان آز؛ "آدل بيك جورالىس جاماق قارالغان تۇرغى بار آيىنا آياق آستى- ندى كوبەك موريندى تاندىرىمە. اوزگە جاغىس- لغا قارالغى قارى قالماندى! آنگلىيادا «مۇرىندى» بولماىدى. بى بيلكەنى كوبەمە بۇرىنى اوتكەن جاغىس بولىر آيتقان ماڭلىلەن بيلىكىنە سۇيەب بولۋ بۇل بيلىككە جؤرت «بارى قول. آنگلىيادا مينيستر‌لر گ. دومادان قولى دىب «قازاق» نا جازغان ايدم. اوسى‌دا چەلەرغان زاكون آرقىلى ايهمس، رىسىم آرقىلى جول بولغان.

"آدل بى جەلىدىان باسقا آدامنان قورىدىلما بولادى. "آدل بيك رىسىم‌گە مۇيەنەسە اورنىنا كەلەدى، آنگلىيا بىس جؤرت سايلاۋدى، آناتى بولىر اولۋ اوم- قىتىن مەرىسەغى بۇرگەن جاغىس تولغان، «مەرەمە» ماغان اسىنە كوى. جوق كىسى، بى سايلاۋىن هيچ كم بيكتەمەدى هم بۇل بى هيچ كىمنەن ماقتالۋ، جىس آلماىدى، سوغ تىرگەمەسى اورنىنان تۇيەمەدى. غەيتىنە آلان حقيىس مينيستر لر آلتىن حق‌دان كيم ايهمس. بى آندىدا بولماڭ‌نى سوغا بايسىنان بلىغا بار آدام قوردىلس. آنگلىيادا بى بولماق زور درجەدە، جؤرت كوربەنە زور حرمت‌مەنى، آنگلىيا بيلكىنە قارالماق، بولاڭ‌نى آداميگى جازب چار- غان زاكون آرقىلى بولغان ايهمس، جؤرت رىسىم آرقىلى بولغان.

"آت سورى ايهمسنە معلوم «"بز آنگلىيا ايهمس - بز آى. بزگە گ. د. آرقىلى چەلەرغان زاكون كوربەك. بۇدە "آدل بى، "آدل بيك رىسىم بولسا "بز زاكون آيتقانلىغى - ندى بيلكەن جؤرتغا كولىكى بولارماڭ‌نا. "بز‌دلك بى چولما- سۇيەنب بيلك آياندى دىب "بر آدام آيتارمە. ايكەن؟ بيلك اورنىنا كەلەمەسە بۇدەدە بيلك‌دلك‌نە قادرى كيتەدى. چا- نچار قاريك، آيدا بول چولۋ، فاجيعالى بۇگەمەيلى، ئايمان قارا آيرەى قارا ماى، آوىس تول بولىر‌دلك جاغىس آناغى بزگە قالغان، بۇل بولىر بۇزۇى‌نىڭ قوجىنە سۇيەمب بيلگىن اورنىنا كەلەر‌گەن.

قارالغ اورىدا قارالغان سولۋ بايگە آندىلى، جاغىس جورەغانلارغان بى جولغالىس. كم اورىدا جاغىنان بولسا - بول بۇزۇ- دى "بر قاسىن مىن آزدارىن بولغى، بۇزۇنى جاڭرلەك جىمىن بولىرىدىس كىيل جاتقان آز؛ "آدل بيك جورالىس جاماق قارالغان تۇرغى بار آيىنا آياق آستى-

نومر 49 7 فیۆرال جومعا 1914 جل № 49

قازاق

گازیتاسی اور تۆرغیدا چیقیب ساین چیقادی.

جازیلۆ بهاسی:
ایلغا 3 سوم جازیلۆ یلدا 1 سوم 75 تیین.
تۆرت آیغا 1 سوم. نومر باسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بوریت بلسۆغا 1 تجی بتده 8 پیتیت
جولی 20 تیین، 1 تجی بتده 15 تیین.
"بوریتلۆن آرتق یازیلۆ یاماس کیلسۆ بتهه.

آدریس اورنی: "قازاق" گازیتاسی باسی
РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТЫ «КАЗАК».

ЕЖЕДНЕВНАЯ ГАЗЕТА

گازیتانی اورنۆرغیدا چیقیب ساین چیقادی.

گازیتامزغا قای تۆل مین بولساڭا جازیلان سوزدەر، خیبرلار قبول آلیادی

Подписная плата:
на 1 месяц . . . 8 р. — к.
„ 1/4 „ . . . 1 р. 75 к.
„ 8 мес. . . . 1 р. — к.

Объявления на 3 квадрата:
первая строка за строку 20 к.
каждая „ „ „ 15 к.
При повторении, по соглашению 50% скидки.

باسلماق قاعدەسی سوزدەر قازاق باسیندا

آدریس آلماسدیرۆچی لار 2 تیمینتی مارکا جیبەرۆ کیرەك.

2 نجی فیۆرال

1914 نجی جلی 2 فیۆرال «قازاق» گازیتاسی باسی 1 نجی نومرنی چیقاڭ کۆنی. بۆلی 2 نجی فیۆرال گازیتانڭ ایرگه آیلی بارماغی کۆنی. بۆلی کۆنی اورنۆردەغی قازاق جاسداری پاسەلەرماغا کیلیپ، پاسما جیدەرگه جاماداری تۆل کرام مین، «ئۆندەغتاب» گازیتا "اومرلی بولاب، سلقما ماداری کیلتیر قۆیمه تۆلگەدەس قۆتلاندەرین "ماداردی بار، ماداریڭا تاڭری جارلاسین آیتامز.

داراسی گازیتاسی، اۆلی، نۆر اوبلاب نۆر دنیاغاوقتان "اس دەلگه» بری، ایکینجی بۆلی مین ایهاس، نوا تل مین پاسقاغان "اس دەلگه» بری، جارلۆغا بول بالالاماندا قوداغی بولیپەرەلگه له باری 750 سوم ایدی. غلما پاسما سوزگه آڭسالغان آداماردڭ داریغی مین، گازیتانڭ "جوب کیتتی. آتپەسه، 750 سوم قاتیاغا جاتار ایدی؟ دنیاغا بهب کورسەتۆی مۆلگه آی ایکەن، جوترت داریغی کۆتەرەماب کیتتی.

سوندەغان پاسقاغا میسکین بۆرەمز ولماسادا، جۆرگۆزگه مسیکین بولماس ایدی؟ دنیاغا بهب کورسەتۆی مۆلگه آی ایکەن، جوترت آرامداری بۆلی جاغیدان، جوترت آرامداری بۆلی جاغیدان، جوترت آرامداری ڭ، «بو سیرلاری داڭاسی مین» دەپ جاغیدان، «بو سیرلاری ایکی جاغیدان» دا جارەم ایتدی، بار جالاڭ، رینا جوترت دڭ "تۆل بولاب تۆرماغا «قازاق» آتینان باڭتر جارلاماسین آیتامز.

ایل آداڭی تۆگل ایگرۆدڭ سڭاری بۆرەمی بولماڭدی، ایل ایچینه نه دەپان بوق؟ گازیتامزدا داڭدی ایلاب بولماب حکومت آداماری داریغا بولماس ایلاماندا، تاۆلار بەزەدا بولادی. براق، مناڭ قۆی آسراغان توقتی، «بوردی جیمەس» دیگەن، قاتین اوسەلگه بالادی بۆلۆ، تۆرەلەرمین اوساڭی کۆتکەلدیر، کۆپ دڭ کۆمەگندڭ جۆرمەدی توقتاب ایلدڭ ایگلگەنی بابما، آیاقس کوپین کیشۆ آلماس. گازیتا هم کتاب سیاقتی دار، داریغلی دڭ گرامۆتسیگه (باسماس) داریغلی دڭ آیگی سارابی، یعنی ساناڭ، سالاڭدی، داندای کۆپەسه تۆرەیاتن گازیتا هم کتاب سیاقتی داریغه داریدی، پاپەرلەڭ اوبلادی. داراڭ جۆرت من آورولار جارلاب، "آس کیتەرەدەم آیەکەت آرالاب، بەرەکەمین آساداڭ، جۆرت بولماڭ بولماداری دیگەن، اۆیغر فیلسوف فارابیدڭ رەمیراڭ داعالاری آسیمین.

هوی دیمەز، داراڭ نامرین اوستاڭاڭ گازیتا هم کتابداڭ آیتۆرینا نارلاغاندا، داراڭ دڭ "اڭ آزماغان مین جان جاڭی اوبیتسز ایهەمدیگی کورینب تۆرر، راس، 6 جایلیون داریغاندان اۆچ مڭ کس گازیتا آلسۆرۆی یعنی، 2 مڭ کس مین بر آی کس گازیتا آلسۆرۆنی آز؛ براق، آز کوبەیەمکیمی؛ کیکەمده اوایکەیەدکور. "اومیت" اوزب قول سیر بەتنی کۆتۆگه داراڭ میتکەن جوق. "اس آلاچەڭ آزاماندارندا. آزاماندار آداڭ کۆتال مین، جوترت جۆمیسیاماباسا، اولتن اولاتقرماق، نۆزۆرا جولماڭ یاتسا، حلق، اوز آزاماندارین "اوز جۆمیسیا کیرەك قاب جۆمسۆدی یلسه، داراڭ جوترت داغاریناڭ کەرەمی قالماس. استەی جۆمسەڭ، جوترت "بزدی جۆمیسیا جۆمسەڭدەی؟ اوبیرمنەر. جوترت جۆمسکیری بولماغاندا ایەتن بار آزاماندارڭا گازیتا مین کتابداڭ داراڭ آتی ایسه تجربه؛ آز نامدی اسدەن اولتیمز داجاباتن سیاقتی، جوترت دڭ بولاڭ کورسگەندن قولیمز ها نۆرات، بولیمز گه سۆیەدکور یه، گازیتانڭ ایکینجی جلمی جۆمیسیما ایکی ایسه ارتق عاقرمین، ایکی ایسه جاری "اومیت" بولماسین مین قایچ ایتسه کریسب، تۆرمز

2 نجی فیۆرالدا باسقاریلماغا کیلگەندن تۆبگه گرامادار.

نومردەن 1 نجی فیۆرالدا:

«قازاق گازیتاسی» ڭ آبزوریلی اوتکەندن جلن فۆتەقتایمن هم "اومرلی بولاب آماغاسی جلماریداغا خلقی ڭ آدال خلمه متتده بولغانین تلیمین"

«اڭچیتل فودتاروف»

سارالوغاندان 1 نجی فیۆرالدا:

«سارانتوف اۆزیۆرسەتتەمگی قازاق استۆدینتەمدری آتینان «قازاق» گازیتاسی سی ڭ جلی بولغانین فۆتەقتایمن هم "اومرلی بولاب مۆنان کیلەندە اکەمدری ایستین تلیمین.

«کاسیاولاتوف»

بیتر نۆردەغان 2 نجی فیۆرالدا:

«جاس «قازاق» دڭ تولغانین جلمن فۆتەقتایمز هم قۆمات اولتیمز قازاق» جۆرتن نۆرلاندرۆ جولتدا "اومرلی بولاب" کوب جلماڭ خدمەت ایتزین تلیمز»

«جاس قازاقمار»

قازانداغی 2 نجی فیۆرالدا:

«قازاق» دڭ تولغانین جلمن فۆتەقتایمز هم اڭچەگی بولا. تولغانین فۆتەقتایمز هم اڭچەگی بولا. چاقما جیستی بولاب جۆرت قازەماسین کۆرگەندن تلیمز»

«قازاق استۆدینتەمدری»

مینیستر اوزگەریلری

مینیستر لر کیڭکەمس ڭ پرەدسەدەتلی کا کوسۆوس ڭ قولداری ایکی "اس بار ایدی: "بریز آتامینیستر لیگی، ایکینجی مینیستر کیڭکەمده پرەدسەدەتلەرڭ، 30 نجی یانواردا ایسی ایکی اورن بۆلگه ایکەم ویەمده "مۆندی، پریمەدەتل دیگی گور بیتکیگەندە، آدما مینیستر لیغی بارکگه بولادی.

جوترت مین حکومت آرامداغی "اس بۆروویا تلمەه هم ایتپکەندە هم دیندی، پالیتیکا گورینگ "سوزی، «مقلس بۆل "موزدڭ «وغس، آوزس، تالاس دیگەن بولادی، کا کوسۆوس "توسب، حکومت ماندداغی آدامدار اوزگه بولب تۆر. آدامدار اوزگەرگەندی پالیتیکاسی اوزگەرتمه؟ جوق، ها؟ اوزگەرتمه ڭ ماغینا اوزگەرمه، تەر؟

" مز 15 نجی اوکتابردەن بۆرن ناغۆز سۆزاداماڭ ڭ ایدی. اوکتابر مالیمیسی چەارب، گه. دوما آچب، راکون جولی "اس قلانین بۆروویا پادشالیغی بوب ایدی. بۆرن مینیستر لر هر قایسی "اوز جولی مین "اس قلب، "آقلق، چورتان هم چاپان "سقلدی هر جاغاغا تارتا. تن ایدی. گه. دوماغا آچب، راکون جولی مین "اس قاڭما آپاماغان سوڭ، بۆروویا ڭ مینیستر لر تۆزۆراماندامی اولیگ "س آلمانیز: بۆروویا دا مینیستر لر "ماری» بر آمل؛ "بر جول، "بر مکزه بولادی. اوندای مینیستر لر ڭ اوچیلی کیڭکەمس بۆروویا دامینیستر لیغینڭ، یعنی، بۆروویا دا مینیستر ماڭیغی دیدی. مینیستر کیڭکەمس ڭ باسمن بۆرۆزۆا دا بربەدر دیدی، بۆروویا دا پریمەدەتل دیدی، بۆروویا دا پادشا یا پادشا اورنیما قوم بولاتن رەسپۆبلیکاڭ بر بریمەدەتی گه. دوماڭ کوب جاغی ڭ کوسەمین چاتیرب آلب، "سوز اوز بارماڭ ڭ کسر لی، یعنی مینیستر کیڭکەمس ماڭلاب آن دیدی. سولاڭما قیدیتی کوسەمنیمین، سایلاماڭ، کوسکه سۆیەدگەن مینیستر لر دوما آلدیدا بکسەرلی مینیستر لر دوما آلدا دیدی اوندای مینیستر مۆنۆس بار جوردی. آمریکا، فرانسیا، ایتالیا، اغلیتیسیا، تورکیا، وغیرەلەری. بۆل جوردەلەرمەن بار ماڭیغار بز من، یعنی مینیستر لر دا، آلدیدا دیگەنمه، بۆل بار جوردەلەر دب آیتەدی اوندا مینیستر کیڭکەمس باڭی "بریمینستر" باڭی مینیستر کیڭکەمس ڭ باڭی بریمینستر" دا گه. دوماندا ناس ساماندا آردا قالماسا، بارما مینیستر لر، عاضر اورنیمان توندەدی: مثلا، اوتکەن کوز فرانسیادا مینیستر لر پارلامینتده (گه. دوماندا) کیمده ناڭ، بارما مینیستر لری اورنیمان "اوندی. (بۆل بۆرن «بر رەتده «قازاق» دا پارلامانی ایدی.)

اوسی جاقن آرادا قۆجەسنا کاروبل «اوز گه. دوماسندا» سوز سوییگەندە دیۆتاتکوب جاغی ڭ سوز بەتن، بۆرس کیتب قالدی. پارلامینتاریزمی بار جوردەلەردا کاروبل یا پادشا "سوزی، مینیستر کیڭکەسده قارالب، باسقاریلب جاغدی، یا پادشا "سوزی دیگەن قۆر آتی بولماسا، آسلمسدا اوندای سوزدەر مینیستر کیڭکەمس ڭ "سوزی بولادی. تۆزید کاروبل «اوز مینیستر لری ڭ دکریتین بولب آتب، پارلامینتاریزمی بار جوردەلەر ڭ ریسپەدەمین جب کیتدی. مینیستر لری دیۆتات کوب جاغینان سایلاب، دیۆتات کوبینه سۆیەدگەن مینیستر لر، بۆلارغا جاغدی کاروبل یا دیۆتات کوبینه سۆیەدگەن مینیستر لر، بۆلارغا جاغدی ایکی، آی بوی قادی: "اوزنگەلەریمەن "اوزدەری بوزب، کاروبل "سوزن معقولداب، کاروبل مین بولماڭی، یا دیۆتات کوب جاغی ڭ "سوزن معقولداب، کاروبل مین خوش آیتسا، آندید مینیستر لری، «اوزی ڭ گه. دوماسی ڭ کوب جاغینا جب، کاروبلدا، مین بولماڭی بولماڭ ما آداڭن مینیستر سایلاب آل دیب، "باری وزب، اینان جقدی، پارلامینتاریزمی بار جوردەلەر گه. دوماندڭ آرماغینان کاروبل یا پادشا مینیستر لردی سایلاب. آلا آلماڭدی، ایندی دیۆتات کاروبل یاسوز بەتن، قاینب بابلاغی کوبکه مینیستر لکەدی بەردەدی، یا بول دوماسن بارماڭاب، «بارماڭان دوما چاپیرادی. بزدە بۆروویا بولسم دیگەن قۆرلاڭاب بولماسا، «هالیما شکر» بزدە پارلامینتار بزم دیگەن "سوز، دیب کا کوسۆوس آرادا، مینیستر لر دوما آلدندا نەمەدەرلی ایدمس، بزدە مینیستر لری بیلار جوردەسه، زور سوییی جوردەلەر جاروا طلماڭی، آز مینیستر مین جارلی بولسب، اورنیمان باڭاڭی، بزدە آیتەدی مینیستر کیڭکەمس بار بولماڭ مین، ایندەدە هر مینیستر "اوز بەتی مین جاپساب" دیب بلادی.

بۆرىوا مينيستر كيڭەسى مىنان استەمەن، مىنان استەمەمەن دەپ، بۆرتەنا مار بلاب "ياشىدىر،ىنىڭ ىراسى" اولارداڭ قىزىمىدا، سوىەمگەن كوپ جاقسى نىڭ قىزىى بولادى. بۆزدە مينيستر كيڭەسى نىڭ قىزىىنەاركەن مەمينيستر اورىندە بلەمەدىك. بۆرىوادا مينيستر كيڭەسى نىڭ بلىس «اۋىتىوە دەپىمە، كۆەاشىسو (مراتىىىادا)، آىىىىرىت (آنگلياداا) دەپ، اوقىوىلار پلتيكا بىتى قاى ماقتا آيىب. سەرلەماندى آتى بولادى.

بۆزدەمينيستر كيڭەسى نڭشىن رەسىىدانىڭ اىتىىىى

№ 50 جل 1914 — جۆما — نوبر 50 14 فیۆرال

تازلق

گازیتاسی اور انبورغدا چیقی سایین چغدی.

آدریس آدامیلر ؤچی‌لر 21 نمره‌دی
مارکا چیقرلر کیروکه.

Подписная плата:
на 1 год . . . . . 8 р. — к.
„ ½ „ . . . . . 4 р. 75 к.
„ 3 мѣс. . . . . 1 р. — к.

Объявленія на 2 language:
впередъ платится строку 20 к.
позади . . . . . 15 к.
При многократномъ объявленіяхъ 50% скидки.

چاپ‌لق بهاسی:
یلدا 3 سوم، چارلی یلدا 1 سوم 75 تیین
ایلق آرا 1 سوم، نوم بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بوریتیک" یلدا 1 تجی بتکه بیتیمی
جولی 20 تیین، 4 تجی بتکه 15 تیین.
"بوریتلن آرتقی یلدا بهاسی کیلیشه‌دیر.

آدریس‌لری لازم اولسه ایستیلسون.
РЕДАКЦІЯ ТАЗЕЛЕКЪ
P. KAZAN. TAZELEK. КАЗАНЬ.

Второй годъ изданія — اکنچی جل چغزی

اسلام دینی‌نك علم، معارفكه، "علم" صنایع غا، خصوصاً اخترلری‌نك دینی‌نك هر ایكی سوركمنده دیورلنك هم اوقوغی علم اكچلری بلكه ایكیسی‌ده كیلشكن؛ "دیری‌نك دینی هم ایكی سوركمنده دیورلنك هم اوقوغی علم ماكلنا بیرگیسز اسكی، اوركی هم انقلابی خاصیتی دارسان بیردی عزیز هم سارلیق بولوغدی دیگنكن" دیمك دیرلر؛ هر "رسالمان بولی كیشیلر بو اب اوقو" دوتیب ایستیسه‌لر تیسین هم بیله كیره‌لر؛ ایمی.

بولاردان یلغا هر "اوروس اسكی چه" جا آلماغوقه كاتاریلر، "یاتیا اعلاملر" اعلانلر، روزنامه‌لر غا ماكلنا طلب ایتیلر اوه؛ جامی مكتوبلرنك چغارغان نمیسی اوچون كیره‌لر، دیك.

Оренбургъ, Нагумухаммедъ Сулеймановъ.
آدریس:

اورنبورگ ایلی، **نیار محمد سلیمانوف** حضرتلری‌نك مكتبلری:

"ترکی خطبه‌لر"	("بر جلد")	بهاسی 3.5 تیین، پوچتاسین 1 سوم
"ترکی خطبه‌لر"	(اکنچی جلد)	بهاسی 50 تیین، پوچتاسین 1 سوم
"ترکی تطلاقلر"		بهاسی 25 تیین، پوچتاسین 50 تیین

(كتب الوجوه‌ارنا آلوغلری‌نك كوپچیلیگی تازلق اكچه‌لرنه ماكلاندی)

اكنچی ربت یاسیلب چغدی
«ماسا»

چغارؤچی احمد بایزورستوف.

بول كتاب تازلق، تازلق، اولاری بو یاخلاری‌نك ایكنجی بتكه‌سی‌دیر. بو كتابده ایكیلكلر كیچكنه بر بوی یاسیلب یاسالغان، "تلی جیگلر" یاسیلر آیمه.

بهاسی 25 تیین، پوچتاسین 30 تیین.

كتاب سلوغا كیره‌لر، "Казань" ده چیقرلغان.

تاغی‌دا "ف هم ف‌لك

تازلق‌دان "ف هم ف‌لیگن اوز‌گرمتب ته‌كیره‌لك، چرك چب قانوا چالغانمان مین ته‌ایكه چاریلدی؟ بول "ؤیده‌ی یاشكنی چوغالتیب، تازلق‌دی اورس سوداپیسنا قارانلر كیره‌لك دیب اورس آیتادی، شریعتكه قارانلی كیره‌لك دیب "بزدك ملاللر آیتادی، "بز مؤلك ایكه‌ی‌بنده‌ده قول قویه‌لر، سبب مناق: اوسی كوتله قارانلرنا آول یاسیپا "جؤز" ؤیده‌ی؛ "جؤز" اؤی یاسیپا، "بر" ئی؛ "ؤیده‌ی عدالی ماكم تاپلی بولماسا، "ئی" تؤزلی بولسا، اولاك "آدل بولسا، "ئی" اؤی قاسدا، جواب بارب بیله‌كه "تؤب" داؤ بته قالتین جوبته، ایاغ تراكدن - چول چاب بوب، اوسی سوداغی بین "جؤز دیب" تؤزكرسه‌لك، دیمك كم بولسا سوداغی قوریتین ملماغی، بزدك بیتیده، بزدك ملاسی ملاغه‌سینا قارانلین قلماغی. آول یاسیپا "بر" ئی قوریتنا ماغدیه‌سین، جوبته اوزیاسنا اؤیلی‌جه‌سین، جوبته‌نا دیلیاغی، جوبته‌نا اؤیلی. قارانلی داؤی اورس سوداپیسنا قارانلرنا قوشه‌دیه بولادی، آول یاسیپا "بر سوداپنا قوریا ما زور قارانا كیره‌لك. قارانلی‌نك زاتون نوینجا "بر قولوس ملك اوچون. "بر آدام "جؤز اوسه‌سه‌ده بولادی،

№ 51 جل 1914 جؤما نومر 51 21 فيۋرال

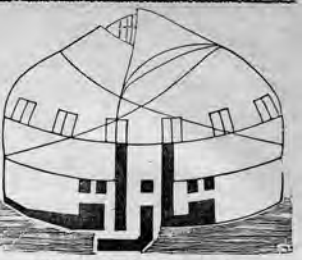

آدريس آلماسىرۋچىلار اڭ تيىندى
مارشا جىبرۋ كىروۋ.

Подписная плата:

на 1 год . . . 3 р. — к.
„ ½ „ . . . 1 р. 75 к.
„ 3 мес. . . 1 р. — к.

Объявленія на 3 квадрата:
впередъ текста за строку 20 к.
позади „ „ 15 к.
При повторныхъ объявленіяхъ 50% скидки.

باسالماق قاعدەلەر: سوزىمىز قازاقشا بولسۇن

جازىلۋ ىوباسى:
ماڭا 3 سوم؛ جازىلى جاڭا 1 سوم 75 تيين؛
مۇنى آڭما 1 سوم. نومىر باسىلسا 5 تيين.

اعلان ىوباسى:
"بورىنىنا سالۋدا 1 تىين بىتىدە 15 تيين.
"بورىنىنان آرتىق باسۋ باسىلسا كەلىسۋ ىوباسى.

آدريس ىوبارۋلار اۋەل آدريس ماڭا:
REDAKTIE GAZETI „KAZAK"

آدريس: ىوبىرىۋ: "گازىتاسۋ-سكى ىوبارما" ىوبىرىۋ "تازالق" باسقارماسىنا.

Второй годъ изданія — اىكىنچى جىل چىقۋى

گازىتاسى اور نىوبرىدا چىققى سايىن چىقادى.

تازالق

اوسكى ايلى **نيار محمد سليمانوف** حازىلىقىمىدا چىقارادى.

تۇركى خطبەلەر. (" ىوزىنچى جىل) بۇلىمى. 8 تيين. ىوبىلىنىنان 1 سوم
تۇركى خطبەلەر. (اىكىنچى جىل) بۇلىمى 80 تيين. ىوبىلىنىنان 1 سوم
تۇركى نظملار. بۇلىمى 25 تيين. ىوبىلىنىنان 10 تيين.

(كۇب آلۋىرلارىنا اۋەلارىنە تۇركىگە قارالى ايكىدەنە جىلىمايدى)

اسلام دىنى، تىلى، عالم، "مىمارلىك"، "هنر"، "صنايع"، "حسب" اختيارلارى بەلەن بىرگە بىتىپ قازاقشا سوز اۋەنى بەلەن اسلام تىلى بىلگىرى طرىقىنەن ياسالىپ كىلىنگەن، "اوزىنى تۇرىنە هم اوتىن موڭلىقتا حىكمىلىك هم قازاقىلىق تىلىنە ماڭلاشا بىرگىسىز اسكەرى" اوزگەى هم قاتىلى نامىنە بولىنگەن هنرلى هم معنالى بولۋدى تىلەگەن، "دينىنە" ترقى بىرەدى هم "بىرىسىنىڭ بول كىتابىندەى آب توقاۋ" توقتاب ايتىلۋ دىنىن هم بولۋ كىرەكتى" اىتى.

بولۋلارىن باسقا هم "تورىنا اىتىلمى جۇم" ماڭلىقتارىنى كەلتىرىلۋى، "قازاقىنا اۋەلىنە" تەمەلاۋ، "ىوزىنىڭ حالىنا طلب" سۇرۋ اۋەنى، "قاتىن كەلىنىنە قاتىنىنىڭ تىمىرىنىڭ اوزىنىڭ ىوبار.

آدريس: Оренбургъ, Нiязъ-мухаммедъ Сулейманову.

اىكىنچى رەت باسىلىپ چىققى «ماما»

چەلىنچىنى احمد بايتۇرسىنۇلى.

بۇل كىتاب "قازاق" تەلەگرامىنىڭ جاڭالىقتارىنا "ىوبىنىڭ باسقاسىنا" تىرىلگەن سوزدەر، ترىبىلىپ باسىلدى. "ماما" مەكتەپ باسىلىپ آمەس. جاسىن، ڭاڭا تيين. ىوبىلىنىنان 10 تيين. ايلى سىرتقا "گاۋەر" ىوبىنىڭ 40% جىڭىلدىرىلادى.

ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ هم قازاق

1907 ىوبىنىڭ جىلى ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ 17 ىوبىنىڭ اكتابر مانىفىستىن كەتكەنى "اوتىب قازاق جۇرتى، باتىر ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ اۋەلىنە "كوسودار ىستۇرىنى ىوبىنىڭ باسىلدى. "ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ ىوبىنىڭ

52 № جل 1914 جوما نومر 52 فبؤراں 28

تازلق

گازیتاسی اورنبورغدا چیقی سایین چاغدی.

آدرس آلماسدیرلیجی‌لار: 21 تیپندق
مارکا چیفوز کیروك.

Подписная плата:
на 1 год . . . . . 3 р. — к.
на ½ „ . . . . . 1 р. 75 к.
на 3 мѣс. . . . . 1 р. — к.

Объявленія на 3 квадратѣ:
впервые за строку 20 к.
повтор. „ „ „ 15 к.
При повторныхъ объявленіяхъ
№№ сходны.

یازیلو بهاسی:
یاریم آیلیغا 3 سوم، چارچی یاریم آیلیغا 1 سوم، توم بهاسی 75 تیین.

اعلان بهاسی:
"بوربت" باسلوغا 1 رتی اینده بیتیت بولسا (20 تیین)، 1 نچی اینده 15 تیین.
"بوربتدن آرتق یازیلو بهاسی کیملیغ اینده.

Адресъ редакціи и конторы:
РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТЫ „КАЗАКЪ"
Оренбургъ, Кирилловскій переулокъ, собственный домъ редакціи.

یاسالغان دفتر سوزلری قابل‌لیغی.

Второй годъ изданія

اکنچی چل چفزی

دوکتور آبوکر آلدیارف

ایول اینده‌ی: کیست سلب قارایتن آورولاردی، کوزی آورولی آداماردی، سوندا چارلاغانی بار آداماردی هم ایکی سارایندا باؤناسی بار آداماردی.

نوروسکی شهرنده "لور جورنده" تولستوی کوچه‌سنده.

تالشاریرته‌لك ساعت 9 دان 10 غا چیین، کیچ ساعت 6 دان 8 گه‌چیین

حضرت ایشان اوری نوروسکی شهرینك کوروسکوی پالیتیسنی.

اکنچی رپت یاسیلیو چفدی «ماما»

چفارلچی احمد بایتوروسؤنی.

بولا "کتاب" قارافق" اینلانی بویونچا یازیلیب "پرتیی یاسالغانلا" کی کاتن دروسی قوریلیب یاسالغن. "تلی جنگ" یاسیلیو آدمه. بهاسی 25 تیین "پوچتاسین 30 تیین، کتاب سلوغا کتارلری، 86 گه چیگه‌ر بهاسی.

بر اپ، ایکی اپ بوچتا مین کتابدار آلسالر ماناوا مارکا چیفرو افضل، آیتیمه‌سه دالوح مین قیمات‌لو سه‌دی.

بیلك

قارالق ناروندی سؤزدن قور مارالق آؤوتون سؤز دیمه‌سه، سؤز دیب آیتارلق ایمه‌س دیب، حکومت آداماری آیتادی! بیلکدی خدای فارعادی، بیلك جوترندی دؤزدی دیب، قارالق جاماناییدی. ایکی جاق بردی جاماناتاب، بوزیرگن بیلك ایسی کؤنگه چیین بوویاماغی کون جاتغلی، قارالق دالینا قولایلی اوتان یاماما سؤزدك جوابنه‌یتان ایدی، سؤتان بولای حکومت‌ده قارالق ایلیگن‌ول کؤنده قویان ایمه‌س کوریه‌ندی، بیلکدی ایسی کؤیه‌نه سالی، تاو کیروك دیب آیتارلق بردده بیت چوق.

حکومت طرافیندن قارالق بیلیگن اورگه‌رتو نوروالی زاکون جوماس جاه‌سالب، دوماما توسه‌کچی دیگه‌ن میردی گاز یتاما ایرنه‌رك دازغانلی ایدك! اولیوبا قارالق سؤزن اورگه‌رتو نوروالسداما! اوزجانین آنی، یلنیشیوبو نوروالسداما! اوزجانین آنی، بلنه‌یمز "آلی" براق جوبا جاماناب، قارالق اوستینده‌ن قارلب توزرغان مسکه‌لاری کؤرنه سالوغا تارالغانلی آنی. حکومت جاماناغان جوبا قارالغا قولایلی بولالر - بولماس "مالم ایمه‌س: قولایلی بولسا، مداراندان سؤزالمایمز جول: قولایسز بولسا، قارالق سؤزدی مناداری بولونیبی، سوندا قولایلی بولادی دیب آپارلی‌یزده هیچ تارسه جوق. "بر تارسه‌دی قور آؤناسز دیو آر، اونك اؤزاماندیسی مناز دیب: "بری‌نك کیمچیلیگن، "بری‌نك آرتقتون کورسه‌تو کیروك غوی، حکومت جاماغان جوبا قولایلی بولایسز بولساداما، رضامز دیب اوتیرا بیرمیز به؟ آیتیمه‌سه، سؤل قولایسز، قولایلاپتیمیز منساز دیب، کوریسه‌تو کیگه قام قلو کیه‌کیه؟ آریته، قام قلو کیروك. بیگه دیسه‌گز: اؤلی، بزگه قولایلی، سؤدندی، اوزمزدن آرتق هیچ کم تاوب بیره آلماس: ایکنچی، خلق دك جول، جوبا، رسمیمز دیگر جاب‌لب چماروغانلی ناروندی سؤز دا کوتی غلغا قوماندی، جاغدی بولمای، فایدا اورتینا هور کیلتیره‌گه‌ی، سوك اؤزون حکومت جاماغان جوبا دوماغا "نوسب کیگلمه‌که، سالماغانها، بزده جیتیب، تیرینب، "اوز قولایلاغانیمز مناز دیب، حکومت جوباسی مین ناندر کؤرگه‌نده تیبسی. بولای اینك اؤزون، اؤلی، قارالق راکندا قاندای جول، جوبا، ایرمه‌ملر بار. - سولاردی جیتو کیروك! ایکنچی - سولاردی قور رتب، رتبدب، ایسکرگه‌نی جاماغلاب، اولنامیزن آمالاب، اوزنامیزن توقتیرب، اؤزدب، ترتیبکه سالماق؛ اوچنچی - قاندای بولسر بولماق؛ اولار قاندای سایلانماق؛ جولدان یقلان جول‌دی کم تایریب جولماساق‌لی. اوسی نوروالی قارالق باسقار ماماییا معلومات هم کیرلیر چماغلیمز؛ جیتیلمان معلومات هم کیرلیر قوریتلماغانلی کیتیر، جوزغنا "مالم اوتیلب، تیبسیتی اورتینا تاسورلماغیمز.

جول دیگه‌نیمز دخلی دك قاماندان بولی استه‌مه‌کچیلر جانغان دفتردن آلدیغی‌نی کیچی؛ مثلا مالك‌لاغان بیرنی، اولی‌نی، بیرنی، اینچی آلی. "دوراپ دیگه‌نیمز؛ جول، بویونچا استه‌لاغن "غی دك جولدی‌لی‌غی؛ مثلا آت "ساتیلدی‌غی

جاپان "کیگیرو"، توره‌ماستاندان یا آت یاساغانلی توغر تاوغن. ایرمه‌ك دیگه‌نیمز: "الماغی بولاماغی اسکه اشلماغی بین جاماغان جول، جوبا، جازا مارقلی آدام‌نك یاد سینا توسه‌تن جازا! آیب مارقلی آدام‌نك مالینا توسه‌تن جازا! داؤ جالا ایکی نارسه نوروالسیا چماغی: "بری آدام نوروالسیان. سینان، "بری مال ملك نوروالسیان. بی دیگه‌نیمز داؤ "تیبوزچی، بیلك دیگه‌ن تیبوز یه‌دك داؤغا آیتانن، بتیبی. بی‌دك آیتانن بیلگن جوزت‌دك توتغان قالیتی جولیانا، جولیانیما دؤرس بولسا، اوغان ایکی جاغی‌دا موین اوسیناندی، کونه‌دی؛ داؤ تنادی، بنه‌دی، اوبه‌دی. بیلك جولسز بولسا، داؤتنیای اورتینا "اوز چیندی، اوبه‌دی. جولسز بیلکدی کوب کورگن جوزت‌دك، مولما سؤزه‌نو، نوروالی‌ینم کونو آیمان جوفالادی! جولسز دهقا کوزی‌ده "اتیی‌ده، "بنی‌ده اوزیوب، جولدی مین جولسزدی آیرماینن بولا. "دی، "بوزدك قارالق بیلیگنی جولسز بوزگه‌نه‌کوب کورگن جوزت‌دك، مولما سؤزه‌نو، نوروالی‌ینم کونو آیمان جوفالادی! جولسزد

نومر 53 مارت 9 چیکسه‌مبه 1914 جل 53 №

قازاق

گازیتاسی اور نیورندا جیتی سایین چاپادی.

جازیلو بهاسی:
جلدا 3 سومر جازیلو جلدا 1 سومر 75 تیین.
ترقی آیدا 1 سومر. نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بیر رت باسلوغا 1 نچی بتده بویلیت چولی 20 تیین، 4 نچی بتده 15 تیین.
"بیر رتدن آرتق باسلوغ بهاسی کیلیشوی‌چه.

آدریس آلماسلیر چوچی‌لار 21 نچیندی مارکا جیغوز کیرولك.

Подписная плата:
на 1 месяц . . . . 0 р. — к.
„ 3 „ . . . . 1 р. 75 к.
„ 6 мѣс. . . . 3 р. — к.

Объявленія: за 3 квартиры:
мѣрная плата за строку 20 к.
повтор. — „ „ „ 15 к.
При многократныхъ объявленіяхъ 5%% скидки.

آدریس اورنیورندا گازیتاسی اورنیدا «میرزوبا اوغلی» «قازاق» باسلدیلدی.

Второй годъ изданія

ایکنچی جل چیقوی

دوکتور آبوبکر آلیخاراف

قبول ایتدیرر: کیسب ساب ناراتیق آور ولاردی، کوزی آوروزلی آداملاردی، سرندا یاراماتیق بار آداملاردی هم ایچکی ساراییدا ناوتاسی بار آداملاردی.

تروسکی شهرینده، اور نیورندا، نوسلتوی کوچه‌سنده.

ثالث ساریندك ساعت 8 دان 11 غا چیین، کیچ ساعت 3 دان 5 گه‌چیین

قبلت ایتدیرو اوچون تروسکی شهرینك کون ورماسکوی ایتسلیسی.

ایکنچی رت باسیلیب چقدی

«ماسا»

چهارنچی احمد بایتورسونق.

بول کتاب «قازاق» اسلامی بوینچا چاپ‌لیق، "برنجی باسلمادا کیتکانکن مودرن توپیلیب باسلدی، "نق چیکل، باسیلوی آدمه، بهاسی 25 تیین؛ پوچتاسین 30 تیین. قلب سلوا کیتارغی، «30%» چگیرلیدی.

برلیب، ایکی لب بوجتا مین کتابدار آلسه‌رغاندا، مارکه جیغوز اقبل، آیتیمه‌سه تالوق مین قیمات توسه‌دی.

نارورز

سلام بیرمك! جاس نارورز، جاندلك باس! جوزندك کوتکنمن مین کمی اخلاص! کوجه‌مدن قب، کوبه‌کمب، باس آسب، بیرمك هرکم بارنجا فوناق-آس.

کیلمك‌نیکه توندتاب "بورن-"بری، نوزانچا، کوریسب کاری، جاس، کوکلی توکل آدام‌نك سوزی کیلمگنمن سولق، سامارلان‌نك ایلهرب تور کولك تاس.

کزین کوب قوزاغان مولنسز دیه! نوب جاندان کوی‌نك بار مینسی.

تاباق نارتب، «آمین»! دیب قول ملیدی جاوت،

باتاکلری بیر ملرلار! جل مرزاس؟

*

نارورز قوتلی بولسن!

«نارورز» فارسی "سوزی، بول ملرلغا آیتیلدا، «جاتکا کون» دیکمن "سوز، اهالیمدن بزدان جاتکا کون دیب، آت قویغان! هر "بر اونکمن، کوچه‌کی کون! ایسکی نوب، «هر "بر اونسیزده‌کی، بوکونکی کون، جاتکا بولغانی ایمه‌سه؟! نچی مارت کونی دیب، جاتکا کون دیب، آتاولدك "مانیسی‌نه؟

اونك "مانیسی مانا:

«نچی مارتدا» "تون مین کون نوکه‌لیدی. سونان کیین کون آورارب، جلی بولا باسلادی. کون جلی «آیتالمای. جازغا آیتالمای. سوندقدان «نچی مارت جاز باسی نوب اوتیلادی، جاز بولسا، دنیا جاکلانادی: آغلیر، "یوب جاسارب، جاپرلنانلب، "کولدیرمب، جاتکا بوزنادار جایادی، مال، «طوغلر، بالالاب، نوامه‌دب، جاتکا اور باغلار جایادی. جاغلك "نورت نوفسان‌نك "ایتنه دنیانی جاسارنب، جاتکالاین توقسانی جاز.

سول توقسان‌نك باسی «نچی مارت بولغاندقدان، بول کون «ناورز» یعنی «جاتکا کون» دیب آتلادی

قسقان قس "اونب، جاولی جاز کولکه‌لی، آدام‌نك گل، نیمدالغان، قیولاغان جلن‌نك «بساری میرام ایتمکن "بر میرکل. مؤنی جاتکا جلدك باسی دیب، میرام ایتو قیلدیاغان تلغر باسی اوزامدی اسه‌رمدك «بری. ناوروزدی میرام ایتو جهان مندستان، ایران، آوغان بخارا، قاغلر، ترکستان هم "بردك قازاق جهرنده، ایرنه‌رك زاماندا ناورز. دی قازاغلر نوکس میرام ایتوی ایدی. باس سالب، ایت آسب، نوبدان کوجه استب، آتما "منب آولاغان آولما "جورب، "برن-"بری فوتقدتاب، کوریسب، آمغان ایتدیرن جیب، کوجه‌مه‌لین "آیب، ناوروز کوبن ناوروشادقدی بین اونکوزچی ایدی. بول زاماندا ناوروزدی، میرام ایتو‌نی‌نیر قازاق آرالندا سیرکه‌کدمب بار جاغان میاقتی کوریندی. بالالار تاشلاغان ناوروزدی، میرام ایتب اونرغاندا، "بردك قازاق دك تاماشاین "جوی چوق. آق جار ارالندا "بر قوانچی جاق. قس قایمی‌سن اونکیزب، جارما ایلیب، کوکلندیری جازاب، قاغلاری بالالاب، جوین قارس آلغن سولق قارس کالیندار ری (ریم - لاتین تلنده آوده‌لك آتلدی کون «کالیندا» ایدی) ون وات ایسه‌می پژوریاها کالیندار، مالاب‌دین آوسان، قارس جوزنی مسلمان بولغان سولق مسلمان کالیندارینا قول بولدی. مالدی‌ی جاتکا جلی جازی توزعی کون مین تون تیکه‌لتنمن باشلاغوچی ایدی. بول کوندی قارس تلنده «ناوروز» دیدی، جاتکا جلدك باسی دیدی، جاتکا جلدا خلق قوزاغان، "بر بوینده گول، جوزمرها سیلاوچی ایدی. قارس آلمنی عاطف جاتکا جل میرامن توجه بوزون قلب ماقتاردی.

«بزدك تورك جوزنی سول مالدی‌ی زاماننان بیری موغول مین برگه‌ماب، آرالاس نربچلك اینب کیلدی "بزدك جاتکا جلدك؛ جغلان چیسری اوس آینتلدان ایکی اوزین اولکه‌مینه باراداز دیمین.

"بر جلدا چیر کوتندن "بر آیتالب، بابانی اورتینا قاتوا کیلدی. "بر کوندم چیر اوزیدن "اوزی آیاقدی دونگه. اگه‌مه آیتالب اورتینا کیلدی. "بر ملدا توگمل کون کولمه‌دی.

"بزدك اورس یادداغی اوستیاب اوزغان کالیندارنی، ریم یادداسی اولی اوسی وات ایسه‌ینه ملی آوداران ایچون «اولیانیان کالیندار» دیدی، بول کالیندار دا یانوار (1) دوزرك (2) مارت (3)، آپریل (4)، مای (5)، ایون (6)، ایول (7)، آوغوست (8)، سپتابر (9)، اوکتابر (10)، نوبابر (11)، دیکابر (12) کون بولادی. بولان، توغان سولق چل (365) کون بولب یساغادی. 365 کوندم چیر کوتندن آیتالب بولا آلماییدی. چیر کوتندن آیتالب بولوینسا 365 توغلی تاوالك، تاغی «بر چیرك تاوالکندن آزراق وات کیرولك. اولیانیان کالیندارنی، اورنگه "سور بین ایسکی ستیل "بر جلدی 365 توغلی تاوالك هم "بر چیرك تاوالك قلب ایسه‌ینه‌دی. بول ایکی جلدك آراسی مانا: 128 جلدا کالیندار جلی کون سلیتان "بر تاوالك کیین قالا دی. ایسکی ستیل جلی 365 تاوالك "بر چیرك بیردك. «ازج جل اونکیزب "تون رتنچی جلی «بزدك اینچی 28 قلب بیانا. یتینی اوسی "تورت چیرکنی قوسب آلغان، دوزرك آیی 30 کون بولادی جلدی اورسها «ویسوکوسنی» دیدی، چل چیرك‌نك کیینکی ایکی چیرك‌نی زور-

ایری مالها «تول قوسیاب، آوغانلی‌نك آریدان قازاق‌دك کوزینه کورینتن "بر گل چاق. تمی بوینی کوزگه باغالا - نغای، بقرسیمان، پیسیتلغان، سادی نام اوزینه توتیغان قازاق، کیین "اوی تگب، جازغا وقت، تازا جوانی چوانگه - نده‌ی قوغرالاب جوتب، مالی کیمدب، اوی، دیب، بوین جاراتن مورگیلی جاز. جیر کوگه‌رب، "مال نوبتیب، مالی‌نوبتسا، آق‌جمب، ایل توبیتب، قازاغا توتیغاق کرمتن مورگل جاز. سوزلار تاسب، ساروقیراب، قوتدار چوزلاب الغ - چك بولب، تویه یوزداب، قوی ماکرراب، سیپیر موکمب، جلق‌لار چوزقراب کسیتیب، قازاق‌دك کوکلینه شادلی کیلتیرتن مورگل جاز. سونچا سوزیتین، قزتن جانسی مورگلدك باسی «نچی مارت بولسا، بول کاوندی میرام ایتمه‌گه‌ندی، قازاق‌دی کوندی قازاق میرام ایتمز؟

جاتکا کیمم کیسه‌ده، جاتکا اوگه کرسه‌ده، قوتتی بولغای دیب کرمه‌میه؟ سول «قوتتی بولغای» دی جاتکا جلدا آیتارلق "میوق بار ایمه‌میه؟ جلدا 365 کون بار: اول "بر-تالای وقت، "بر آیلی سفر جغسا، میوق بولب، آمان بارب، آمان قایتغای ایدی دیمین، "بر جمل آدام‌نك "اومری چوزغنده، "بر جلدق سفر، "بر آیلی سفردان "بر جلدق سفر کیم‌ده؟

جاتکا جل توزغان کونی «بر-ه‌بر-یمزگه «قوتتی بولسن» آیتوبوز تانیتارلق آزامسز، معاملز "اس ایمه‌می.

جاتکا کون، جاتکا جل، جاتکا قادام قوتتی بولسن!

جاتکا جل

قرات هم دیمل اوزیمی‌نك اولکه‌مینی مسهوبونومیدا، عیسی پیغمبر توزما - ستان 4 مك جل توزن زاؤلیونیدا هم اسپریا آتش ایسکی مملکت بولغان ایدی. اوسی ایکی مالی اوسی کوتنگی قتان هم مین جلنی مین قاندلس موغول ایدی، زاؤلیونیا حلقن تاریخ عالدی‌ی دیب‌ده کیتمه‌دی. اوسی عالدی‌ی چلی آن مین ایسه‌یکه آیتوچی ایدی: "بر جل 12 آی، "بر آی 28، 29 هم 30 کون دیب، "بر جل‌دك قاغان کون 13 نچی آی قلب دیمه‌می ایدی. عالدی‌ی اونك "مانیسی مانا:

«نچی مارتدا» "تون مین کون نوکه‌لیدی. سونان کیین کون آورارب، جلی بولا باسلادی. کون جلی «آیتالمای. جازغا آیتالمای. سوندقدان «نچی مارت جاز باسی نوب اوتیلادی، جاز بولسا، دنیا جاکلانادی: آغلیر، "یوب جاسارب، جاپرلنانلب، "کولدیرمب، جاتکا بوزنادار جایادی، مال، «طوغلر، بالالاب، نوامه‌دب، جاتکا اور باغلار جایادی. جاغلك "نورت نوفسان‌نك "ایتنه دنیانی جاسارنب، جاتکالاین توقسانی جاز.

سول توقسان‌نك باسی «نچی مارت بولغاندقدان، بول کون «ناورز» یعنی «جاتکا کون» دیب آتلادی

قسقان قس "اونب، جاولی جاز کولکه‌لی، آدام‌نك گل، نیمدالغان، قیولاغان جلن‌نك «بساری میرام ایتمکن "بر میرکل. مؤنی جاتکا جلدك باسی دیب، میرام ایتو قیلدیاغان تلغر باسی اوزامدی اسه‌رمدك «بری. ناوروزدی میرام ایتو جهان مندستان، ایران، آوغان بخارا، قاغلر، ترکستان هم "بردك قازاق جهرنده، ایرنه‌رك زاماندا ناورز. دی قازاغلر نوکس میرام ایتوی ایدی. باس سالب، ایت آسب، نوبدان کوجه استب، آتما "منب آولاغان آولما "جورب، "برن-"بری فوتقدتاب، کوریسب، آمغان ایتدیرن جیب، کوجه‌مه‌لین "آیب، ناوروز کوبن ناوروشادقدی بین اونکوزچی ایدی. بول زاماندا ناوروزدی، میرام ایتو‌نی‌نیر قازاق آرالندا سیرکه‌کدمب بار جاغان میاقتی کوریندی. بالالار تاشلاغان ناوروزدی، میرام ایتب اونرغاندا، "بردك قازاق دك تاماشاین "جوی چوق. آق جار ارالندا "بر قوانچی جاق. قس قایمی‌سن اونکیزب، جارما ایلیب، کوکلندیری جازاب، قاغلاری بالالاب،

№ 55 مارت 23 1914 جل

نومر 55 مارت 23

جازالو بهاسی:
بلدهٔ 3 سوم، جزء بلدهٔ 1 سوم 75 تیین،
تولم آیا 1 سومی نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بورنیت بلدوها" 1 نجی بنده پنجنت
یوللی 20 تیین، 1 نجی بنده 15 تیین.
"بری بتنین آرتقی بلدو بهاسی کیلسه و بنجر

آدرس آلمالی نومرلر 21 تیینده
مارت جیمرو کیروک
Подписная плата

на 1 год	3 р.	— к.
„ 1/2 „	1 р.	75 к.
„ 1/4 „	— р.	— к.

Объявления на 3 языках:
построчная на строку 20 к.
мелкая „ „ 15 к.
При повторности объявления 50% скидки.

بلدهلر قاچان چیقه‌جقلری اوچون
آدریس: کزیمورو، کزیمکوروسکی اولیسی، دمیتری اولیسی، قازان، باسمالرنامی.

FRZAKIR PAGRTR. „KAZAN"

Второй годъ изданія

اکنجی جل چقری

گازیتاسی اورنبورغدا چیقه‌ر، سابن چقادی.

جارقلی تنجنی.

جارقلی تنجنی دیب اولوغ یاددالارنك موسقسا کوتیب، قازو جارقلی سایلاب، جاوذدای جاماعت، براق جاولاشدای قاراب «برن - «بری آغیب اوتوغلی آیتیلادی. قانی مملکت دلك ده بولسا، موسقسا دیگمن راسخودی جلدان طلعا آسب، کوبه‌یب یاردی. راسخود کوبه‌یسه، جورتدان آلم کوبه‌یدی: سوفس علی‌دلك سوری، دونیاداکی‌نك زوری.

بورنغی زامانده سوفس جورتنا جاولاشمان کیزده‌مانا آزرلی کیلتیرو- جی ایدی. بول کوندهٔ سوفس جاولاشدای تورغانلاندا اداز یاندی نارسه بولدی. بو- رنغه طوسالب، جاسانی بیغاندا، «آپوسلا» قورامسلا تاغیب، «سوفسا کم بولسا، سول زامان ایهمس. بول زامان اتلغه یا جورتیوملی ملتی دلاده زامانی ایهمس. بورنغی آدام- نارنی آت تورتیوتیغا کیروك سوسالاتن جاماندن ریکیمرلك دلك ده زامانی ایهمس. بول کوندهٔ‌کی سوفس دلك آدامی دا، قازو- جارقلی دا ایدی. بول کوندهٔ‌کی موسقسا آدام نك سانی مین، کوبی مین چیکیمه‌دی سوسقسا دیگمن نارسه نك- ایلی ایمی مین، آدام نك سوفس علمن جاقسی «بلوی» مین چیکیمه‌دی. اونك «باری سایلی بولوغا کون بورن کوتیب تورغ کیروك. کون بورن کوتیه‌کمن یاددالی- سایلانمان جاولاوزلمه‌لغر قولا آداملرمن «بر ایسمب: جوندی» تونوب تامتین دالغرمایدی. بول کوندهٔ مقتی یاددالی دیب آداملی کوب، جیری کوب یاددا- لغدی آتیتایدی. موسقسا کیروك نرسه‌سی سانی، سالداتداری هم سالداتداری‌نی- سوفس علمن جاقسی بولغن مملکت‌دردی آرتلغن.

بول کوندهٔ‌کی سوفسدا کیروك نارسه- لردلك «باری آمل» باری قیمات، آدام بالاسی علم جولی، مین هنر جولی، مین تابلغن «ملتین دلك، مالی دلك کوب، سوفس نارسه- سینه جوسالب جاتر. بورنغی ملتلدارمین «بر سالدات» بر میونداً «بر - آق اوق چقارا آلاتن ایدی؛ بول کوندهٔ‌کی ملتلدارمین «بر سالدات» بر میونداً 40 اوق چقارا آلادی. بورنغی ریکیمرلك‌دهٔ «بر- میونداً میونداً «بر - آق اوق چقارو- ایدی. بول کوندهٔ‌کی ریکیمرلك‌ده «بر میونداً 10 اتراپیدلغ چقارب 5 چاقرم چوقه‌لغ

تاشلاب‌دی (اتراپیدلغه «موز اوی بولادی) «سوفس کیمه‌لر تندهٔ‌کی ریکیمرلك‌هر اوتاندا کوتیتی. بورنغی سوفس کیمه‌- لرندهٔ‌کی ریکیمرلك‌دهٔ اوتی 5 بوذ بولوغی ایدی، بول کوندهٔ‌کی ریکیمه- رلك‌هر 40 یوذدی اوتارلردی 10 چاقرم چیقارلغه ایرکن اولاقتیرب تیکیرمه‌دی. خلقنی کوب. 1870 نجی یلی فرانسیالی آراللا 13 کوندهٔ جنیکیرب ایدی. 1904 نجی یلی 4 کوندهٔ عسکری‌نك «بارن جنیکیرب، موسقسا دایارکو. توریغا چارلدی. گیرمانیامین فرانسیا آراسندا سوفس بولا تالسا، فرانسیا جو ی‌نك چیکیمه «ارکوندهٔ میلیون جارم سالداتی توتوگه چارلدی، بعض «بر کوندهٔ‌نك بیس «موز پوپوزه جوزگیزوگه چامیلیدی. اوسیلارلدهٔ «بارن اوستنها سایلی اتوگه اوستدای کوینگه چیکیزوگه آز آقوا کیتمه؟ موسقسا یاراتن آداملدارنی سوفس علمن «ملدهرو اوچوغن، سوفس بولا تالسادایار نوروز کیروك، بعض سالداتی ایشاب نوروز کیروك. نوروزدا یاددالاری ایس کوندهٔ 5 میلیوندان سالداتی اوستایدی هم جلیتا 5 میلیارد م) سوندای آقوا سوفس راسخود دونیا چومساید، موناك اوستینه سالداتلا آلمان آداملردلك تسبیندن قالسا تاپسیدلی 48 میلیون جاغن قیساق، سوفسدلك زیاق موتان دا کوبه‌مکون. سونیتب قازو- جارقلی سایلاب اوتوغان یاددالار سوفیسا قالسا، اوندلغن آدام مین آقوا چیتین ایسه‌ندب بولامی.

آتنی اولوغ یاددالار: آلمانیا، فرانسیا، روسیا («بر جاق)، گیرمانیا، آمستریا، اتالیا («بر جاق) سوفس بولسا، (میلیوندای عسکر چارلغن. سوفس کوندهٔ هر سالداتدلك کوندلك راسخودی اوچ سومها توسه‌کمن. 16 میلیون سالداتدلك کوندلك راسخودی 48 میلیون سوم بولماغدی، «بر مل مزه- سسا، 17 بیلیون، (**) 250 میلیون سوم راسخود بولماغن. موناك اوستینه آداملرك چیتنی قانچا بولماغن؟ اوچمین قاچب اوای بر یاددالارلدهٔ علوای جاسلب، جاولاسالی قارب تورغنداری، بر بیمین «بری کیم قاسلمنا قازو جارلدارن

باسه‌کمه‌بن سایلادی، «برن - «بری تاشلاب‌دی (اتراپیدلغه «موز اوی بولادی) «سوفس کیمه‌لر تندهٔ‌کی ریکیمرلك‌هر اوتاندا کوتیتی. بورنغی سوفس کیمه‌- لرندهٔ‌کی ریکیمرلك‌دهٔ اوتی 5 بوذ بولوغی ایدی، بول کوندهٔ‌کی ریکیمه- رلك‌هر 40 یوذدی اوتارلردی 10 چاقرم چیقارلغه ایرکن اولاقتیرب تیکیرمه‌دی. خلقنی کوب. 1870 نجی یلی فرانسیالی آراللا 13 کوندهٔ جنیکیرب ایدی. 1904 نجی یلی 4 کوندهٔ عسکری‌نك «بارن جنیکیرب، موسقسا دایارکو. توریغا چارلدی. گیرمانیامین فرانسیا آراسندا سوفس بولا تالسا، فرانسیا جو ی‌نك چیکیمه «ارکوندهٔ میلیون جارم سالداتی توتوگه چارلدی، بعض «بر کوندهٔ‌نك بیس «موز پوپوزه جوزگیزوگه چامیلیدی. اوسیلارلدهٔ «بارن اوستنها سایلی اتوگه اوستدای کوینگه چیکیزوگه آز آقوا کیتمه؟ موسقسا یاراتن آداملدارنی سوفس علمن «ملدهرو اوچوغن، سوفس بولا تالسادایار نوروز کیروك، بعض سالداتی ایشاب نوروز کیروك. نوروزدا یاددالاری ایس کوندهٔ 5 میلیوندان سالداتی اوستایدی هم جلیتا 5 میلیارد م) سوندای آقوا سوفس راسخود دونیا چومساید، موناك اوستینه سالداتلا آلمان آداملردلك تسبیندن قالسا تاپسیدلی 48 میلیون جاغن قیساق، سوفسدلك زیاق موتان دا کوبه‌مکون. سونیتب قازو- جارقلی سایلاب اوتوغان یاددالار سوفیسا قالسا، اوندلغن آدام مین آقوا چیتین ایسه‌ندب بولامی.

آتنی اولوغ یاددالار: آلمانیا، فرانسیا، روسیا («بر جاق)، گیرمانیا، آمستریا، اتالیا («بر جاق) سوفس بولسا، (میلیوندای عسکر چارلغن. سوفس کوندهٔ هر سالداتدلك کوندلك راسخودی اوچ سومها توسه‌کمن. 16 میلیون سالداتدلك کوندلك راسخودی 48 میلیون سوم بولماغدی، «بر مل مزه- سسا، 17 بیلیون، (**) 250 میلیون سوم راسخود بولماغن. موناك اوستینه آداملرك چیتنی قانچا بولماغن؟ اوچمین قاچب اوای بر یاددالارلدهٔ علوای جاسلب، جاولاسالی قارب تورغنداری، بر بیمین «بری کیم قاسلمنا قازو جارلدارن

سانده فولها آلدی ایدی؛ اوی یاددالار جانترمادی، آیرمه جانترماغان روسیا، گیمه‌رال سایلیه‌دی استامیول عسکریه‌نه یاشتی سایلاین دیگه‌نده روسیا سایلاتغر- یادی، سونلار قالغان گیمه‌نیادا "رل یار. «ر زان تلای تارغانار اوی کون بورن آیتوغا قیین براق تورك «تریلب، آیلغن یاسب، آدام بولب کیتمه‌سه، تورك جورن تالاسای بول. آماوری دیگمن فکرده تم اورنسز اوچلای بولماسا کیروك. ایسنوا- ما سایلاغان قازو- جارقلی قریمین «بر کوره‌می، تامنای قوپارب دیب آیتوغا آوز تارماییدی.

سر تقی خبرلار:

روسیا مین روقیسیا

روقیسیا روسیاها جاماسب، یاددی کوتلین "مقدیر ز اوچون، روقیسیانك نا- زه‌دیگی دائن بلاسی مین جانون آرادا «بر دلك یاددالغا کیلب قوناقلاب حاتی.

روقیسیا ۲ میلیون رجالی بارکیمه‌نه‌غانا یاددالی: براق کیمه‌کنه کوبینه "ایسی رینتی بولماغندان توماق آراسندا بوس کیتمه‌رلك یاددالدان ایهمس. "اژج اوای یاددالارمین «اژج انتقاتاس یاددالارلك حاضرگی خالس ایلك دیب حالاتلاین.

دارالری‌نك ایکی یاسی ترك تورغاندا آز سالماق قوسلماداً آدرلب یاسب کیتمه- کچی. سوندغدان روقیسیانك روسیاها جاماداسب، «اژج انتقاتاس یاددالار جاغیدا قوسلانیا نه داور معنا بیرمیتکن.

35 جلدان بورنی روقیسیا اوداق یاغدا- لارلدهٔ قوریه‌یلنانی‌کاوی ایدی. اونکمن یالغان سوغیسندا روقیسیا مینن یالغان مقدسی ایپولی کیلب، ایکاوی بورووا تیکی‌نك «بر حاصدا» اور تدلسوغا بولماق قالدی. دالاریا اوداقتاس یاددالار مین کوکلدمس. روقیسیا یالغاریاغا قاس. اوداقتاس یاددالار یالغاریاغا قاس. «بر جاق» روقیسیا یالغاریاغان تاجالارلاغان تاریدی. روقیسیانك نیمن روسیا ایهمس مین جولدمس.

روسیادا روقیسیا اوزولدلغا، یالغار- دلغ کوبه‌دیونه فارسی تورماق، آمستریا نك تیکی یالغان تورمه‌گینه قارای سوزغر- ماسق. ایکیسی یالغان سوغیسندا یالغارلار چیکیلب جاغدادا. یالغان اوستینه جوقری دیمه جیرن ترتسیب آلسب، «الغاری

سانده فولها آلدی ایدی؛ اوی یاددالار جانترمادی، آیرمه جانترماغان روسیا، گیمه‌رال سایلیه‌دی استامیول عسکریه‌نه یاشتی سایلاین دیگه‌نده روسیا سایلاتغر- یادی، سونلار قالغان گیمه‌نیادا "رل یار. «ر زان تلای تارغانار اوی کون بورن آیتوغا قیین براق تورك «تریلب، آیلغن یاسب، آدام بولب کیتمه‌سه، تورك جورن تالاسای بول. آماوری دیگمن فکرده تم اورنسز اوچلای بولماسا کیروك. ایسنوا- ما سایلاغان قازو- جارقلی قریمین «بر کوره‌می، تامنای قوپارب دیب آیتوغا آوز تارماییدی.

سر تقی خبرلار:

روسیا مین روقیسیا

روقیسیا روسیاها جاماسب، یاددی کوتلین "مقدیر ز اوچون، روقیسیانك نا- زه‌دیگی دائن بلاسی مین جانون آرادا «بر دلك یاددالغا کیلب قوناقلاب حاتی.

روقیسیا ۲ میلیون رجالی بارکیمه‌نه‌غانا یاددالی: براق کیمه‌کنه کوبینه "ایسی رینتی بولماغندان توماق آراسندا بوس کیتمه‌رلك یاددالدان ایهمس. "اژج اوای یاددالارمین «اژج انتقاتاس یاددالارلك حاضرگی خالس ایلك دیب حالاتلاین.

دارالری‌نك ایکی یاسی ترك تورغاندا آز سالماق قوسلماداً آدرلب یاسب کیتمه- کچی. سوندغدان روقیسیانك روسیاها جاماداسب، «اژج انتقاتاس یاددالار جاغیدا قوسلانیا نه داور معنا بیرمیتکن.

35 جلدان بورنی روقیسیا اوداق یاغدا- لارلدهٔ قوریه‌یلنانی‌کاوی ایدی. اونکمن یالغان سوغیسندا روقیسیا مینن یالغان مقدسی ایپولی کیلب، ایکاوی بورووا تیکی‌نك «بر حاصدا» اور تدلسوغا بولماق قالدی. دالاریا اوداقتاس یاددالار مین کوکلدمس. روقیسیا یالغاریاغا قاس. اوداقتاس یاددالار یالغاریاغا قاس. «بر جاق» روقیسیا یالغاریاغان تاجالارلاغان تاریدی. روقیسیانك نیمن روسیا ایهمس مین جولدمس.

روسیادا روقیسیا اوزولدلغا، یالغار- دلغ کوبه‌دیونه فارسی تورماق، آمستریا نك تیکی یالغان تورمه‌گینه قارای سوزغر- ماسق. ایکیسی یالغان سوغیسندا یالغارلار چیکیلب جاغدادا. یالغان اوستینه جوقری دیمه جیرن ترتسیب آلسب، «الغاری

№ 56 جل 1914 جمعه

نومر 56 مارت 30

آدرس آدامسدر ژچلار 21 نیمنڭ
مارکا جیدرلر کیرهك

Подписная плата:

на 1 год . . . . 8 р. — к.
„ 1/2 „ . . . . 4 р. 75 к.
„ 1 мѣс. . . . 1 р. — к.

Объявленія на 3 квадрата:
впередъ текста за строку 20 к.
позади „ „ 15 к.
Предсмотрѣнныя объявленія 8½ к. квадратъ.

باشلیغی فاتحان نومر دن قبول ایدیلمز.

جاریلق بهاسی:
بلغا 2 سوم، جزئی جلد 1 سوم 75 تیین.
خارجه آیلا 1 سوم، نومر باشی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بر دیرت باشی" 1 دن بشنجه 8 تیین.
جوك 50 تیین، 4 دن بشنجه 15 تیین.
"بر دیرتنجی" آرتق باشی باسی کیلسه، بشنجه
آلنیرو مقدارنك آرتمسی سببلی
ایکنجی جل چقدی

РЕДакція газеты „КАЗАК"

Второй годъ изданія

گازیتاسی اور نورغلا چیقی سایین چقادی.

دوکتور آبوبکر آلماباف

قبول ایتدیکی: کیسپ سایب فارایتن آزولاردی، کوزی آغرولی آداملاردی، سرتدا چلاماغی بار آداملاردی هم ایکی سارایندا ناوقاس بار آداملاردی.

تروسکی شهرنك آلتی نومرنده، بوغاتوف کوروسنده.

تالشاپرنك ساعت 8 دان 11 غا چیپین، کیچ ساعت 5 دان 7 گه چیپین

بشنجه ایتدیکی اوزی تروسکی شهرنك "کوروسکوه" کوروسنده ایشلیور.

نیمار مجید سلیمانوف

توسکر، ایاغی (1 پرچین جل) بهاسی 75 تیین پوچتاسیز 1 سوم.
• ترکی خطیملار، (ایکنجی جل) بهاسی 50 تیین پوچتاسیز 1 سوم.
• ترکی خطیملار، بهاسی 25 تیین پوچتاسیز 50 تیین
• ترکی نطقلار،

(کتب آلوچی لارغا آلوارلیق کوپکیسه داریلر ایکنجی جلدلاغی)

[illegible] اجوادك تاپ خوز بیتدی تاراقان هم [illegible] هم قوزیرنك جا گلماه، [illegible] ایکنجی هم بوتون کتابلاری آب آلوغ، اوزینه ایستو بولوغلی ایکنجی ایتدیکی "ایمن" هر "بر مسلمان بوی کتابلاری دی آب آلوغ، اوزینه ایستو ایمن هم بیلك ایتدیکی "ایمن" [illegible]

بولاردان باشقا هر "اوروس ایسکی جهه" جا تاپهه رتو تیشیرتو، تاتارچا اقلاملار، تعلملار، زورنالار، جا تا طلب ایلی لوغ، جامی کتابلاری بهاسی دن داخلی تجهیزتو اولاغمزده بار.

Адресъ: Казань, Ново-Мухаметдиевская Улица, домъ № 56.

اوقو میگیلی

بولا اوزیندوی ریسم قلغان جورت بالاسی قنی اوزیندی، بار بالا نوکیما، اوزینا بولاق یر، قاکره کلماق، آجیرلی کیلمی دیب، جلس یالاق قرانی، سرتیلان تاشمرینی، تاشمرینی ایت آرا آسیب قلغان آیلی بالا سلاین. سوملو تروکی تکیپیس آلتی، جنی جا لوغو قولاقلی داران، توغا، اوزینوز، تروسکی باغرغان طلب کله. بالالر، ایکنجی کله دی، بوش قولاق ایچکنوی! جکنیس، آز قارای، جزیرنیا اوزنی جکلری بالالاری جوستیغو قیرمیدی بیرگه جاب، آلیا جب هر ایل، "اوز شاکردیه بیتیش" جوی، یاشوی، اوزیلك کوزه بیلمی، جار تا کلدیلر! تلغای، ای تنگری کوکلن بولماغا! شاکردلری جورتو بولیا! اوزیسی، اوزیسی! ایمدی، قلغان جوریوکنه اوزیغو کیرتیلوی! ...

در بالاسی، قازان ۲۰ مارت، 21.

جاز چیقدی. طبیعت دلك اوباوغی دین برگه آداملرنك کوکلی ده، ایمانلرنده جا کلا دنیانده جقلغانلری نواب توز. اوق دمرن بلنکمن چورتی، اوزلك مکتب - مدرسه لرنده گی بالالاری قس، دیرن آلا آلمز اوقب، ایندی کیچکیسی جازغن بوستانچلغا تارك غاق توز. شهر مدرسه لرنده گی "بر دلك شاکردنم بیز قسنلیغی اوقوغن معناسنی بین اوکلیمز، ایندی کیلیر قسس تاغی اوقرلق بولی تانو "اوچون ایاگمه بالا اوچونما اوقیتو غا مقالی اوقتر. باسقا چورتدارغا اوقو علی بکلمه ده، بردمه جا کلا بلسالاین دیب توز. جاز بالا اوقیتو غا آمالسز چقلان جا کرد. دمرلك قولی قسالیغی مین. بابدالاب، آرزان بیاغه مطر جالداب آلوغا باغدالاب تورغیلاندی کوب. امتی جازدی! اوقیتو! دمرلك بالالاری قانمه! ملم اوزیمزنی مین جا کرد. دمرلك قسنس قانمیا جیتکیلکنی بول تابو جاغن جاملاغن قازاق آز.

جورتنه جاریلا باشتار ایدی.

قاچان بول اوچنجی ایکنجی آیغا باشلیا، اوسی کوکل شاکردمز جار بالا اوچیتو غا چقادلار. کیسیلدی آیلی حق آلوغا سوز. بیلسه، مکتب باسی، قدیمه، صدقه لارنا قول سالغه کیرمك. معلم که "بو اوسی اوچنجی بولاز چیقتسز آیلی" دی بولاز آی سایین بورته، قولدارنان کیلگنده نیچه شاکردمزدك قس اوقوبنا چیقمك بول تاتوینا کوره کتمس بولسا ایکمن. بول توورلی "قازاق" دك اوچنکمن حقی "بر توورلنده" (22) جاریلب ایدی.

ایامده معلم کوره کس کیلب، آیسی آدرسی کوره، نصب معلمگه آیتما قانها حقی بیرمکن شرطلارن " بلمیورب، قای مدرسه ده اوقیغان شاکردکیریمك ایکه تلمکن "قازان" دا چارسلا باسیلا ایدی. بولغان بارلیغنا رضا بولماغان شاکردمز مدرسه دین آلغان بیتم قازاقلری مین بارار ایدی. "بر نرسه سیلان اورن آلده" کمن بشاکرده قازانلی شریطدار مین معلم دکنکه بابولارن آلارینا آریلی بلسه، "تاتور بولارن ایدی. گارباغا آریلی بولسن، خط بین بولسه، "کون اوزن جیلاب" دان سوراسنب کیتسه، بر کیره مزدك "تری اوکیمك سوندی احتمالی بولا بیرمی.

م. د.

سر تقی خبرلاری:

تورکیا

جاسی تورغه مزدك تورکیانی جا گارنو اوچون استنب ماتقان ایدیمزینه رضا بولمای کوردمز بونت کونمز کمن. نوامت باسی - می ملاسیم دگمن. ملاسیم بورنده، بر سوندای "اسی مین قولما تیگمن" کبزنه جولاماداری کیلب، بالینیسیلان تارتب آ یکنمن ایکمن. شیخ نیهاب افندی دیگنده، خوغان توسلمان، سولا ایکنجی بلس بولب آلماداری جیب آلب، بیللیس ملامیا دیگمن. حکومت بیزه ام طلب، "دغست چارلری لاری بلمان"، بونت باسی لاری اوریس توسولی دك ایزینه تعلمان. تورك کومنی بولاری چارب بیر. دیگنینه اوریس توسولی بیره می توز. حول توز. رالی تورك بیر اوردی، بیسب ملامیا. باشندی دیگمن " سور بار.

آلمانیا

آلمانیدا بارلیغا رضا بولماغان ایدیر.

باسب سوندی کیمن " بر سولا معلم بولاین دیسه، اوزیمده اوقوغا یولی حوق، کوی قلب بین جانن مالداب اوقب جورگمن کیدی بالالاری، بار ایلکه جب فستق تراسب تاباین دیسه، آرانی آطغان حاجی، ایر مین بیلسلارغا تاپ بولسا، بولان دیب آدام بولسن، ایاتب دوستاب رفو " بترسن، ایاتب اوتیبیا فایدالی مدمت ایتسن!! بولارغا نه بیتیمز بین کما قوبامز.

" بر دلك قازاق جاغن "تورکی" دا بوی سوناداوی بورسا، اوریته زیاندی استی ده استعی بیردی، بالماداوان قابیدلر بین بیره اوردیگیدن " اوز قابیدلیسنا آرالی راسی بیوق، بالماداك آیتغانی، آیدام مین " جوب " اوز قامچی " اوزی قامچی " ماماین جوبت دلك کوتی قارن، قازاقدا مسلمانوا " اوقوچاغی " اوز بیرکنده، اوقب، اوقیبا دیب هیچ کم بویرماغان سوك، ایلك قابلیتیس سوك.

بزده مسلمانوا اوقو دلك " اوچ " نوری زور کیمچیلیگی (1) جیتکیلکنی "تاتور مکتبدر جوقق)، 2) میرکیلنده اوریتلنس ترتیبی مکتبدر جوقق هم 3) " اوز تلیمزده اوقو کتابداری جوقق، بولاردك باستابلی ایکنجی جوکله سالینوی مالیاق بوزرتدان" سوگیس - قازاق دلك قاسین اوپلاگیی اوقیغانلراوان. سوگس بو - رچی اوقوگه اوقیغانلر، مدمتینه آلماندا، بلمایلی ایکنجی بین قالك قازاق " اوزی کوتهرمش " جوق بولدیا؟ جسل سایین و بر آولدانی اولمس " اوز کومی مانن اوقبی - آلمانن بیکی شاکردی جورت کومه گی مین وقتسا، 1861-1861 اوچگه قانها آوز. بول شاکردمز " بر آلمانی اوقتب مدرسه " بترب چاقین بولسا، جیتکیلکنی معلم نابیلی دیگنی اوس ایمسه. قوشتیلرنك رتبه قازاق " بر آولدانی ایلده ایسن - اوچ چیره اوقیبش مکتبدر آلماسا، معلمه گه لایقنی آیلاب ملی توابب توریسا، اوچماه ندار قازاق مکتب دوینه لایقاب کتابدان چقارب، بیرا گرامه زوب بیره، مزدمه " اوقو - اوقیتو - اسی انگلیزی بابماس " ایدی؟ مزدك " باری اوز دیگینده هیچ نارسه استعب کوره گمن " بزدك قازانها قین کوریتمسه، قوشان کلمه مین آز اوستندای " اسنی مر چیره مین باشلماه بوزدمن بزده ای [illegible]

کین " بر شاکردمز قازانمان جارمدم اوریتیا رینچو کوردمس " توری بار. " قازاق " دك اوکنمن اوزمنده اوقادان جارغان آیکن شاکردلك عطی باسلندی. اوقدا ایل آغلسی دزمان " بر جاس مین " بر بولسه دلك شاکردمز دی ریبیتب، بالالارن دیکن اوقیتب، طبعت حقی لارن بیرمدی جیدگنیسگی اوقو بی لاردك ایسنده، مؤذانی واقعلار ایل ایتنده سوره ایدمس. شاکردمز جاس مین بولسا سیتب اوقادا کیلب قانها عقلدها دوچار بولمان! " بولاردك " بیری، بوه معلوم، مدرسه مالیی، بوبل بیتیرمن ایدی، امتحانها ایکی آی قالماندا، اوقو حقن توزلی - آلمانی مدرسه دین بعث کوچه ده تاتمیرب قالیق؛ اوتریناداا، توریناداا، ایلکه قابلیناداا! " بر نین بولی جوق... شاکردمز آلگس مدرسه دن "

آدریس آلماسدرژچی‌لار 21 تیمیندق
مارکا جیمرق کیرەك.

Подписная плата:
на 1 год . . . 3 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 1 р. 75 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. — к.

Объявленія на 3 квартал:
вперед текста за строку 20 к.
позади „ „ „ 15 к.

باسلماق قانون بورنمی تاریخ ایلینی
آدریس: اورنبورغ، کرنکوفسکی اوره‌سی، جیمرق‌لی ۱ نجی بینه‌ده قازاق نه باسلماسی.

جازیلو بهاسی:
جلدا 3 سوم، یارتی جلدا 1 سوم 75 تیین.
تاکی آیدا 1 سوم، بوتون بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
* بورت باسوغا 1 نجی بینده پیتیت جولی 10 تیین، 4 نجی بینده 15 تیین.
* بورینتدن آرتق بلدو بهاسی کیلیشو یولیمن.

آدریس‌لارغا آدریس متلو
ПОДПИСНЫЙ И ОБЪЯВЛЕНІЯ
УРЕДНИКЪ ГАЗЕТЫ „KAZAK“.

Второй годъ изданія

قازاق

اکنچی جل چقڑی

گازیتاسی اورنبورغدا چیقی ساین چقادی.

دوکتور آیوبکر آلدیاراف

قبول ایتەدی: کیسب سلب قارانین آزورلاردی، کوزی آزورلی آداملاردی، سرتدا جاراتلی بار آداملاردی هم ایکی ساراینداً ناوقاسی بار آداملاردی.

اورنبورگی شهرینه، اور جورتدا، تولستوی کوچه‌سیندە

تالشابرنڈك ساعت 9 دان 10غا چیین، کیچ ساعت 6 دان 8گه‌چیین

قبلت ایتەدی لوری اورنبورگی شهرینڈك گوبرنسکوی والیتیندە.

مسلمان اسدەری حقندا

پیتربورغدا کیچکەس

99 نجی آپریلنده ایکی اسدەر مینیسترلیگنده مسلمان اسدەری حقندا کیچکەس آچیلتیپ، معلوم بولدی، بول کیچکەسنه کلی مینیسترلاردەردن وکیللەر بولماتیپ، عجبسنه هر بیرسیداتیلەرڈك اینتوپی ایکی اسدەر مینیستری‌نڈك سیر-یگی زولاوناروف.

بول کیچکەسنه مسلمانلاردڈك داندای اسدەری فارالتوی تورزالی حکومت اسدەسنه رینەن عبردار « میر اسلامًا » جورنالی مین موندەی « روسکیا ژیدوموسی » گازیتاسی‌نڈك جازوینچا: 1) بول کونده مقی‌لیگی جوق مسلمانلارغا جاتقادان مقی‌لڈك آوق مقدار جوبا جاساماتیپ هم 2) بار مقی‌لکەردی تورزیپ، مولاو-رڈك خدمتنەگی آداملارڈك ستانین اوزگەرتو جاریتان کیچکەسه‌کیپ، بول کیچکەسکه مسلمانلاردان وکیللەر چاقیرو بارزی چاقیرمەق‌سز.

سوڭغی کیرەدەده ایك « مقی‌لڈك اسدەرین حکومت قولما آلیپ جاتقانلیغین گازیتامزدا سان جازلدی. نوغان جورت قانوا تولاق قوریلدی، نه استەگانن بلەمه بیز «جالقیرای» دگه معلومس، قازاقلی آرالاس چیردەدین چیقی سوڭ مسلمانلارڈی « نیستی اورنارغا، نومەلەنه جازیپ کورسەتکەنده‌سه، مزلڈ - مزدەلارین بلمگەندی. بولار بول تسلدەدین سوڭ اوغا 1906 نجی جلی 11 نجی مارتدا کیچکه « سب قازلی قلمان ایکەن. سول جلی آپریل چوارندا باس مینیستر گرافی ذیتنه‌گه جیبرت، 1906 نجی جلی 5 نجی سنتابردا تورکستان ولایتین تیکسورگه بارغان « باتورگران پالین گەده اوسلەن ایکەن.

سونان بیری اولارغا هیچ جواب بولماماندا، ایندی جاتقادا مسلمانلاردی توزورالی پەیتربورغدا حکومت کیچکەس قورماقین بولغان‌سوڭ، چیقی سوڭ مسلمانلارڈی بورنغی تاریخلەرین جاتقەرتب، بیس کسی قول قویب، ایکی اسدەر مینیستر بنه، گوسوداردستوینین دوما هم مسلمان فراکسیاسی‌نڈك پریسیداتیلەرمەن بنه جیبرتیپ، بولارڈڈك تاریخدەری سوڭڈك فالك فارالغاندا اورنەك بولوغا جارالغانداین بولغان‌سوڭڈ، بول آرادا جلزوب « اوتوردی لایق کوردك، اولار مناو:

«تورکستان ولایتندا » بر دوخوز - توبه شورانیه (مقی‌لك) آچلسن. بول مقی‌لڈك‌ده، حاضرگی روسیادا بار مقی‌لڈك‌ده‌گه اوخشاپ بیرلیك تورغان یرلرڈی الامیین فایدالانسن.

تورکستان مقی‌لیگنده ولایتداغی مسلمانلاردڈك هرتایدان (قازاق، نوغای، سارت سیکلدی) « بر بردین نماینده بولسن. هرتاپدڈك « اسی دوخوزتوبه - موبرانیه‌دا سولی تاپدڈك « اوز قاسیی اوستوندی مین قارالسن.

اگەر روسیا مسلمانلاری « اوتوین اورنلی باسی مقی‌لڈك آچیلماسا، تورکستان مقی‌لیگی سوڭنك قول آستندا بولسن.

مقی‌لر، شیخ الاسلامدار، قاضی‌لار، امامدار، مؤذنچەدر هم باسقا دین خلیفەگی آداملاردی مسلمانلار اوزدەری سایلاسن ! بولاردی ایکیتوین حکومت تورەلاری بولماق‌دوخوزتوبه - موبرانیه بولسن. بول خدمتنەگه جیت پاشدەلاردا اولیمان آداملاردا سایلا-ناغا جارالسن.

مسجد، مکتب، مدرسەلەر آیرا، بول مقی‌لڈك تورتوغ رخصتی دوخوزتوبه - موبرانیه‌دان بیرلسن، حکومت پالیسین بورغان مرج بوگوت بولماسن. مؤذنلار بامغادا، بول تورزالی ایکی روسیا مسلمانلارڈڈك مسجد، مکتب دەری « اوتوین لایقلانغان نظامدارغا بوی سوناسن.

روسیا مسلمانلارڈڈك مکتب، مدرسەلەری مقندا لایقلانغان « جون-جوبا - لارن بزده توگەل قبول ایتەمز.

دین غلمتینه لایقلی آداملار دایارلاو « اوتوین زمان‌نڈك روسیانا لایق تلب مدرسەلەردی توزەتوگه هم کیرەکلی اورندارغا جاتقادان آوقه ایرك بیرلسن.

«بزدڈك ولایتدا وقف‌لا رخصت جوق، سوندقدان مکتب، مدرسەلەر بیزدی توزەتوگه وقف‌لا رخصت بیرلسن هم وقف کوبەیتوگه توقتاو بولماسن. تورکستانا تما جیکه مقی‌لڈك بیولسه، اوندا وقف بولیپ‌ده آچلسن، بول « توام وقف اسدەرین فارالب تیکسەرتین بولسن.

چیقی سوڭ اوتوسندا بیس تاپ مسلمان علقی بار: قازاق، قرغز، تارا - تچی، نوغای هم سارت. اوسی بیس تسلەدڈك هر قایسی‌سینان « بر بردین گوسوداردستوینی دوماغا دیوتسات - سایلانسن.»

چیقی سوڭ مسلمانلاری‌نڈك تۆگەدری اوسی. « بزدڈك قازاق نوغای قوسارای یا کیمیتدری یارما، یا اوسینی توگەل معولداریما، تورغای، اورال، آمولا، سیمەی اوتوسداری‌نڈك قازاقلاری 1905-6 نجی جلدارندا بولماسا، بول مسئولار مقندا سوگلی بیردە، آسومسه، مقی‌لڈك هم یاك اسدەری دوماداغا قارالغوا بوت آلب تورغان بیردە ایلیگی کورسەتەگه آتالی توز.

ایکی اسدەر مینیستر لیگنده کیچکەس بولو خبری نازالماسلار بورن، 27 نجی مارتدا دیوزنات مطلوع عبد مرزا تیکەگه اِلچ ایکی اسدەر مینیستر بنه سارب جولیپ، مسلمانلارڈڈك روحانی اسدەری مقندا « اوز آرا کیچکەسگه رخصت سو-راغان ایکەن. مینیستر « اولتکەن جیمق معولماسا، کیچکەنه کیچکەس مقندەسنه رخصت بیرگەگه بولدی. هیچ آرالتیپ ! بول تورزالی تارتیشگەری آورپین جارب بیرتیز دیپش، حالنا آچیپ: « مسلمانلار-ڈك دین اسدەری مقندا « اوز قول آستیندەلسن آتی « بر تورباردەده کیچکەسب اوتەرمین » دیپ اوتی آیرلیپ بلەه بولاتین کیچکەس اوسی بولارغا کیرەك. تالاپنا بولسا، کیچکەنه میمق جاماوغا یاوز طرفیندن توقتاو بولماسین « دیپ، مینیستر دیوتاتنا، آرتگر بین برگه سیمەرڈڈك پروگراماسین، قانوا کسی هم کەدەسیمەرگه قاتیر بلوی مقندا معلومات بیرگەگه توسقان.

نیتکەلی مینیسترڈڈك آگاهین بلوا - نین سوڭ، چیت دیندەر محکەمەسی‌نڈك دیریکتوری « مقین گەده بارب جولقان. بودا سیمەرگه جاقسی کوزبین قارالما - قدیقن دەپ گەن. سوندان کیین نیتکەلی 31 نجی مارتدا سیمەرگه ایمەس، کیچکەس مجلسی جاماوغا دیپ رخصت سوراپ مینیستره آرز جیرلەن. آرزندا تور. سەقتلکەن مجلسڈڈك پروگراماسی مناو: (1) حاضرگی مقی‌لکەر حقندا‌غی راتو نداری. تیکسەرو هم 2) کیلیچەکده آچیلاتین مقی‌لکەر حقندا جاتگا زاکر. جوباسی حاضر‌لاو. بول مجلسکه باتیر بلاو. تورکستان، کاسکز، قرم، قازان، حقدار ریدان، ایکی روسیادان ضیالار، ملالار، عمهر مقی‌لکەردی « بوجیو وکیل « باری 25 کسی. کیچکەس « نیتکەن مایدا (الا سیما چیین بولماقچی.

مینیسترڈڈك وعدلسینا قارالغاندا، بول مجلسکه رخصت حاضر بیریپ قویماقان بولسا، ایندی بیر بلوسده شده بولماسا کیرەك.

ایندی « بزدڈك قارالغاندا، تور او - یلسه، اوتیزیپ « دین ! دین ! » دیپ، تاپگن، مکرن عارتما جارب، مایدا، سالاتن کیرەك آیدی. قارالغنی ماناتار دیوزناندارغاده، کیچکەسگه جاماغلما، وکیلدەرگەداغاقارالی تاپگن، قارالی مکرر دیب اوتیراتین تاپلیغ، دلیل بوماتین بر نەسه اوسی. مالك قارالی بولب هر بیردە تیلەسگەرلی‌بین « نجی مایدا چیین مند آدریس بین چیقەرگه کیرەك.

Петербургъ, Таврическая ул. 1, кв. 19. Преосвященнаго Мусульманской Фракціи К. Текелеву.

بولغان چکتەلك کورسەتەه - آماناد. قازاقلڈك بلس آداملاری، ملالاری موندان بولای « ایلم - دوزم » جولدار، بیکدار.

م. ه.

سرتقی خبرلار:

روسیا - گرمانیا آراسی

« رئیسکوره سلوزو » گازیتاسی‌نڭ بیرلین « تلیپس » حازاده‌سی:

روسیا-گرمانیا آراسی توکه‌نه جیپین ترزولمه‌سته‌ی بوزولدی. بول تۇزۇلمه موندقلی علق قالتیسز جار بالاب سوء بولدی. بورم شیرته‌سی‌ن تیپس از قوجه‌ب لارن روسیا حکومتی آلاقتی‌ها جالقاندیغی، روسیادان گرمانقالا جلغی اوتکازۇ گه توقتاو قلماندیغی، گرمانیا مز مالارینا بایکوت جاسلۇی هم تیپس آسیپینا باج سالۇی تیپس‌نڭ دۇگلی کوکلتی سۇویلدی، سوزدقدان اولار روسیاغا فارس اوزه دمری‌نڭ تارالمایغن، آق‌جین جامیرۇدی گرمۇسینده‌ن " نۇری جوق.

روسیاغا تیپس ملقی‌نڭ تیگس اوکمه سی قالدۇری، حتی تیپس مطبوعاتی‌نڭ روسیاغا فارس تارالمایغن گوره‌تب جاز زولارینا، روسیاغاقاده شماندی مندیروب فارس اوزه‌نی‌لارغا توقتاو آیتقان، اولارغا قوسالماغان کیی " بر سیر میسن " آس قلاغن آقادارلری‌نا اوسی کوئی اوزه‌دمری آلگی‌لر. مین قوسیلب کیتدی.

اوندای مۇندایا جیلیگه قوبه‌ایتسه تیپس‌نڭ قالۇی گۇری سیاسی « آس باسقاد قالۇی گازیتی‌نڭ آیتاتینی‌دی. روسیا من گرمانیا‌نڭ آیتاتینی‌دی. روسیا من گرمانیا آراسی، سوغس هم اقتصاد جاغیدان ایرته‌ده « گۇیره قالغه‌ن‌لی قالماییدی. روسیا-گرمانیا‌نڭ بۇل اوقیه - اوناسینان، آرالیسۇینان توتۇك جاغسیلق جوزۇغا بولماییدی، کوب اوزامای مۇنۇ گه " بر سوز کاتتان کیین، تیپس‌دمر تۇرنیغ‌دان جاغان جیلیگه باسقاندی. اوداق " ایرچ

جیتی سۇز قازاقاماری جاپیتان

I

اون جاسقی اوبولماغا « بولینیپ، پتراپاب سوزگان قازاق بالاسی‌نڭ " بر توب جیری جیتی سۇز اوبولیپ‌دی دیپ آیتۇغا بولادی. جیتی سۇز اوبولیپ‌دی‌غی تیپس اوزه‌ده: آلمان، فارق، لیپسی، جارکیت. « سیپه‌ك هم پرچوئاد » " بر میلیون‌دای قرغیر - قازاق بار.

بر چوئاق اوبه‌زینه قازاقان جیبرماندان آسا قوالوس ایلدك " بارۇده قرغیز؛ سیپه‌ك اوبه‌زینه قازاقان 28 قوالوس جاغالی ایلدك جارتیسی قرغیر. جارتیسی قازاق. اوندی آلمان اوبه‌زینه قازاقان 60 قوالوس‌دان 27 قوالوس، قالغانا قازاق عان 33 قوالوس، اینیسی‌گه قازاقان 33 قوالوس، جاسۇیلت‌گه قازاقان 48-ك قوالوس ایلدك " بارۇده قازاق. قیاس آیتاغاندا آسا قازاق، اوزه‌نیس قوالوس‌دان آسا قازاق، اوزه‌نیس قوالوس‌دان قرغیز بار. قوالوسدا‌رۇك کیی بوزقه ایکی ملك کوی بر نقه ملك سۇگر « جوزه ملك ملرم، کیی بوزقه « بوزك جاغالی « اوی ایلدك بولادی، ملقاندا اوبه « اوقی قوالوس‌دان هر اوبه‌زینه بوزن کوپ‌ران بولماغا جوق. ایکی‌گه

« اوی‌دك سالۇن هم قوالوسغا تیگس بولسه‌ك، قوالوس باسینا " بر ملك ایکی " جوز اوبه‌ده قیم ایسه‌یتۇگه تۇرا 120 ملك اوزه‌دن آسا قازاق، 48 ملك ایزه‌دی قرغیز بولادی. اوزنا ایسه‌ب بین هر اوبه‌نه آتتی جان بولسا، اول وقتدا جیتی سۇزدا 720 ملك جان قازاق، 252 ملك جان قرغیز، باریمی « بر میلیون جاغالی بولادی.

« بر مازدا جالغه‌ن‌یاده‌لغا سالغرت. رامات تولۇمنی اوبولیردی غانا سالاب اوزه‌نیز، ایتیمه‌ك قازاق ایتیمه « اوتاز اوبه‌نیز « آتالاب، حکومت‌گه « بر تیپس‌ده تولتیه‌ده، سالغاقوسلماری جوزگان اوبه‌زده توب جاغیز، مثلاً « اوبه‌لی - کۇیلی قلق بالای بولاب، « بر سیرا ملقا، جاغما ایه بولاب، جوزگان هر بالاردۇك کوبی آ کم اداری‌نڭ تۇرینده « اوی ایسه‌یتیه قوسلما، بیدی، آ کماری، اوالگمن‌دۇك رامانیدی قولگمن اوبه‌نی‌گه بالاغا آرتیب، کوبی رامانیدان آمان جوزده، قازاقدار قولۇ، سۇغلا تالاب « اوی سالۇن کوبیتۇگه محتاج بولماق مۇندەغلا، مۇندەغلی اوز آلۇی‌نی قازاقسۇ ساقلا قوگیرمدن اوبه‌نی « بۇگاندە، جیتی سۇز

بر میلیون قازاق بار

قه

اوبه‌سۇن - تایمان

بول اوبه‌نی زۇ قازاق‌دان اسیر زۇلارندان، بالۇق تۇرالۇ جوزغی‌لدا ایك ایه‌کسی زۇلانۇندان سالادی جیتی سۇز قازاقدا. ری‌نڭ کوبیسی اوسی اولۇ. « جوز اوبه‌سۇنده 720 قوالوسدان آرتق، اوندان قازاقاماندار " بر قوالوس جاماق؛ مۇندا بالۇا قازاق جوزی. سوندەغدان جیتی سۇزدی قازاق‌دان کوب هم قوماق، جوزان جوری دیپ ساداغا بولادی.

مین قازاق دالاسینك « بر جیتنده » قتای جیك. آزاندا جاتقان، جیتی سۇز قازاقاری « قازاق » گالرتاس اوزه‌نی باسقا جیره‌گی قازاق بالالارینا تانیتۇ‌دی. اولاردۇك تۇرنی هم اوسی کۇیگی تۇرمه‌داری تۇزۇلمی جاریه « بلمیرو دی اوبه‌نه « بر بیتیستی جوسی دیپ « بلدم

اوبه‌سۇن اولی جوزدەن، تایمان اوزنا جوزدەن سالالب، ایکه‌ولی‌گه آتاپیسۇن بولاب جوس قاتو تۇرمان جاتقاری‌نا « ولدان. ایکه‌ولی‌نڭ « اوبه‌سۇن میسن مقرالی، جوزقاندی‌غا سالتیریب، اوبه‌سۇن آیتیب، باریمالاندان جاغماری‌نا کوب « ده‌لقان « آوچ جوزی: اولی - « بار

اوبه‌سۇن - تایمان

بول اوبه‌نی زۇ قازاق‌دان اسیر زۇلارندان، بالۇق تۇرالۇ جوزغی‌لدا ایك ایه‌کسی زۇلانۇندان سالادی جیتی سۇز قازاقدا. ری‌نڭ کوبیسی اوسی اولۇ. « جوز اوبه‌سۇنده 720 قوالوسدان آرتق، اوندان قازاقاماندار " بر قوالوس جاماق؛ مۇندا بالۇا قازاق جوزی. سوندەغدان جیتی سۇزدی قازاق‌دان کوب هم قوماق، جوزان جوری دیپ ساداغا بولادی.

مین قازاق دالاسینك « بر جیتنده » قتای جیك. آزاندا جاتقان، جیتی سۇز قازاقاری « قازاق » گالرتاس اوزه‌نی باسقا جیره‌گی قازاق بالالارینا تانیتۇ‌دی. اولاردۇك تۇرنی هم اوسی کۇیگی تۇرمه‌داری تۇزۇلمی جاریه « بلمیرو دی اوبه‌نه « بر بیتیستی جوسی دیپ « بلدم

اوبه‌سۇن اولی جوزدەن، تایمان اوزنا جوزدەن سالالب، ایکه‌ولی‌گه آتاپیسۇن بولاب جوس قاتو تۇرمان جاتقاری‌نا « ولدان. ایکه‌ولی‌نڭ « اوبه‌سۇن میسن مقرالی، جوزقاندی‌غا سالتیریب، اوبه‌سۇن آیتیب، باریمالاندان جاغماری‌نا کوب « ده‌لقان « آوچ جوزی: اولی - « بار

اورنا « جوز، آچمی « جوزۇغی قازاق‌دان بالس زۇزۇلارن « بر آوچ‌نا قازاقاب، قازاقوۇك کۇزی، قازاق آرتقر. عان آقلۇی تاۇك عان اوبه‌گی عان اوبه‌گی سۇلۇ. آق، قازاق دالاسی، قازاق علق اوگمی « بر عان کۇرگان، کۇزی آچو « بر باسقا اوجرلمان جوق تاۇك‌دەن کیتۇگی عان توقتاۇلری اوبه‌نڭ جاگالی تۇسکه‌ن ساۇر کیم‌چه « قازاق‌دان بالس، مقتی زۇزۇلۇی‌دی آلالا‌رینا اوت سالب آلدی. آلدی. « بولاب پتراپاب هم بۇزۇی، هر ایگه‌گه عان بولدی. اورنا بۇزۇی ایمه‌ادمی " بر بۇزۇنه دوسۇن قالی بولب بۇزۇ ماندەغدان، « اوز قول آستندەغی قازاقاری‌دی؛ « بر « « بۇزۇی مین ماۇلاستیریب قوبلیستیریب « بۇزۇی. سۇزۇی قازاقاری اوز دمری‌نڭ آقلۇی‌نڭ قازاق مین باسقاداری‌نا تۇگل بالس قولدا. لازۇ « اوجۇن آقلۇلا قوبلۇی بولدی. « ۱۸ نجی عصردڭ بالس کوبرته کۇجه‌یتی. قوتریب تورغان تورغان جوگلمر جوگلمر باشدا. سۇ، قازاقاردڭ هم عاندارلۇ‌نڭ اوس اتقاغنی - آلا آوزۇ دمارلۇ‌نی قالدالاب قازاقاری‌نا عاندی. اوز « « بر جوس اوسۇلۇ‌ندەری هم عاندالدا! « « بر « « بولس اوزه‌نه قازاقاری « بلس « اقتار « بر کۇن کۇن قالماغان قازاقاری

مکیکا تۇرالۇ‌لارینا جاسیپرن « بر بۇزاقمۇدی قازاق، قۇرالۇ کالتۇر کمن جیره‌ده، مکیکا حکومتی اوزه‌نڭ آب، کوپه باسقاندی هم باسقا خدمتگه‌لرین آیاقدا عاندان. بۇغان آمریکا حکومتی دامیتا تسه « کمس‌ایرمۇدی هم بۇاراوجۇدی‌نی بوسات، بولماسا موقیسامز دیپ دلیر گمن « مکیکا بۇاراوجۇدی میمان توتۇلۇ قاغانمز جاقدی دیپ موینداماغان. اوس سیدمن بۇل ایکی حکومت آرالی اوسی کوئی تۇرلیك موقیسا باسقاندی. بۇل سوقس نیز ئۇتالۇی یا ارالاریپ کیتۇی « آق ایلگی‌سز.

اچکی خبرلار:

مدرسه عالیه جاپیتان

اوقادا چاقان « طورۇش » گازیتاسی‌نڭ دوکتور قوتلی ایلۇی حازاده‌سی:

مدرسه عالیه شا کەدەمدی آوزۇ - خانالا توب کیلب، جوندل، حالسز دۇك، اوقیسۇزدی سیکدی آوزۇلاین آیتب زارلانا بیرگمن سوڭ، مدرسه عالیه‌نڭ دین - سازالاماداری ایکه‌ین بلگم کیلدی. سونجا کوب شاکردی آزۇغا جالغدر. عان مدرسه‌دی قورگم کیلدی.

2 نجی مارتدا ایچ ساعت 3 ده سابیتا - رن قۇراچ هم ایکی پوپیچه‌نیشانی ایر - قب مدرسه‌گه کیلدم. « مدرسه‌نڭ ایچینه کرگمن‌دەغی - آق تولا بوریم چیرکه‌ندی. مدرسه سرتدان قالغاندا " ناؤیر کور - تسه‌ده، « آی لاس ایکمن. آسعاداقلاری ایك توبه‌نگی قالغاندا، آلاما، دمقل، هیچ وقت کۇن‌لی کوزی توسه‌یدی ایکمن. بۇغان کیلمش کوبدور بیك سالغر هم قارالمگمن. داماق « آچب تیرلب جقغان شا کەدەمدی گه کیلدور مین او-

جیتی سۇز قازاقاماری جاپیتان

I

اون جاسقی اوبولماغا « بولینیپ، پتراپاب سوزگان قازاق بالاسی‌نڭ " بر توب جیری جیتی سۇز اوبولیپ‌دی دیپ آیتۇغا بولادی. جیتی سۇز اوبولیپ‌دی‌غی تیپس اوزه‌ده: آلمان، فارق، لیپسی، جارکیت. « سیپه‌ك هم پرچوئاد » " بر میلیون‌دای قرغیز - قازاق بار.

بر چوئاق اوبه‌زینه قازاقان جیبرماندان آسا قوالوس ایلدك " بارۇده قرغیز؛ سیپه‌ك اوبه‌زینه قازاقان 28 قوالوس جاماق ایلدك جارتیسی قرغیر. جارتیسی قازاق. اوندی آلمان اوبه‌زینه قازاقان 60 قوالوس‌دان 27 قوالوس، قالغانا قازاق عان 33 قوالوس، اینیسی‌گه قازاقان 33 قوالوس، جاسۇیلت‌گه قازاقان 48-ك قوالوس ایلدك " بارۇده قازاق. قیاس آیتاغاندا آسا قازاق، اوزه‌نیس قوالوس‌دان آسا قازاق، اوزه‌نیس قوالوس‌دان قرغیز بار. قوالوسدا‌رۇك کیی بوزقه ایکی ملك کوی بر نقه ملك سۇگر « جوزه ملك ملرم، کیی بوزقه « بوزك جاغالی « اوی ایلدك بولادی، ملقاندا اوبه « اوقی قوالوس‌دان هر اوبه‌زینه بوزن کوپ‌ران بولماغا جوق. ایکی‌گه

« اوی‌دك سالۇن هم قوالوسغا تیگس بولسه‌ك، قوالوس باسینا " بر ملك ایکی " جوز اوبه‌ده قیم ایسه‌یتۇگه تۇرا 120 ملك اوزه‌دن آسا قازاق، 48 ملك ایزه‌دی قرغیز بولادی. اوزنا ایسه‌ب بین هر اوبه‌نه آتتی جان بولسا، اول وقتدا جیتی سۇزدا 720 ملك جان قازاق، 252 ملك جان قرغیز، باریمی « بر میلیون جاغالی بولادی.

« بر مازدا جالغه‌ن‌یاده‌لغا سالغرت. رامات تولۇمنی اوبولیردی غانا سالاب اوزه‌نیز، ایتیمه‌ك قازاق ایتیمه « اوتاز اوبه‌نیز « آتالاب، حکومت‌گه « بر تیپس‌ده تولتیه‌ده، سالغاقوسلماری جوزگان اوبه‌زده توب جاغیز، مثلاً « اوبه‌لی - کۇیلی قلق بالای بولاب، « بر سیرا ملقا، جاغما ایه بولاب، جوزگان هر بالاردۇك کوبی آ کم اداری‌نڭ تۇرینده « اوی ایسه‌یتیه قوسلما، بیدی، آ کماری، اوالگمن‌دۇك رامانیدی قولگمن اوبه‌نی‌گه بالاغا آرتیب، کوبی رامانیدان آمان جوزده، قازاقدار قولۇ، سۇغلا تالاب « اوی سالۇن کوبیتۇگه محتاج بولماق مۇندەغلا، مۇندەغلی اوز آلۇی‌نی قازاقسۇ ساقلا قوگیرمدن اوبه‌نی « بۇگاندە، جیتی سۇز

بر میلیون قازاق بار

قه

تکەندە تىر ، تاتب موۋىق اوستىنەدى ايسكەن .

ايكىنچى قانتارا ىسا كردەمدرنڭ جاتقان بولماقتارى . موندا كرەلتوۋ « برى » نڭ ارىشتىنە « برى » ايكىن قانتار . اوىن . نڭ دۋىس توسەگى جوق . جامىتقىدارى . تاقتارا تىس جوق . تار بولماقتارڭ ەر برىنە 20 لاب ىسا كرە جاتادى ايسكەن ؛ اوتىناشى هوا سوندای داۋىلدى . اوىرىنە « گەن كىس جاب تورالىق ايتىپ .

مەدرىسەنڭ 3 نچى قانتارىندا ساباق اوىنىتىن بولماەدى . بولارڭ بىك جامىس . لاردا ؛ بار . ما گرەدەرڭ جانب . تۋرا تىن بولماەدىرىنڭ برىندەدە تۋرىس ساۋت جوق . ايىندەر چىن جوۋىلما؟! دىپ سوراقاندا ، جوامىسما ؛ « بر برىنە » دىپ جواب بىرەدى . ىلىمسا ؛ « گەنەرەدە سىپىرىلىپ تورادى دىپىتى . سول بىلەڭنڭ بازىنە ىسا كردەمىر جوندای ايسكەن .

تاماق ىشەر ؛ « نىش تاماق ؛ جىنىڭ كىس گە كەتىنە » دەۋەگى مىن « داقاق ايت بىرىم دى ايسكەن . بىرىمىستاناۋ « ساۋت » داقاق نان . « مىن » بۋداق ملا بولىپ جىتىن ، بالالار يىندى تىرىپە ايتىپتى كىس ايرىپ قاندا هم دالاى تىرىپە آلادى ؛ « ىر كىر جاردەمدىرىن آياماپتىن داتىدار بول آياڭ « ادىمىدە » ايسكەرىتىز « داقىرماس » دىپ « ادىمىت ايتىپتى . قالاپىندا بولسا ، بۋل مەدرىسەگە جاردەم ايتۋ « تىپىس . سلامت دىنەدەغانا سلامت روح بولاتىنى بۋگە معلوم بەدى .

مۇكەدەس قوتى بايدا

قازاق ـ مەدرىسە عالىم شاكردى ىسى توقتار بىك دەڭ بول تۋرالى باسقارماعا مازعاىن خەتىنەن كورىپ ىندى ، بول مەدرىسەدە اوقىتىپ ىنا كردەمدەرڭ ايىندە آزىرعا كوب داناعان قازاق بالالار بولىپتى . كىك دالادا ؛ تارا ماداا ؛ تاماق

«استوپە» گازىتىمىنە (200 سوم اشترىپ ساتىپ ايدى ، باسىما « موزدى قازاق» بىلىن مەكەمە گە بىرىپ تاندىرىلىپ تۋرادى .

جاڭا گازىتتار ـ تاماشەندە « صدای تورکستان » دىپىگەن گازىتتىڭ « نىش آپىرىلىپ چىقان » بر نچى نومىرى باسىلىپ ماەرىسا كەلدى . گازىتنى حاضىرلەپ جۋىما ـ ىستىرا ايكى جەلدى ، جاڭى بىلىس « سوم ، آلتى آپلىپ 12 سوم 50 تىين » ، « اوچ آپلىپ ، 1 سوم 50 تىين » . چەمارلوچىسى Ташкенть. آدرىسى ـ Розановская ул. д. 28 16 Редакция „Садаи Туркестана.“

نوقاندا « صدای فرغانە » دىپىگەن گازىتتىڭ « بر نچى نومىرى » نىش آپىرىلىپ چىقدى . حاضر چاماسىنا « اوچ چەلدى ، جاڭى حىن 5 سوم ، حارتى جىلد يعنى 3 سوم » ، « اوچ آپلىپ 2 سوم » . چەمارلوچىسى مادىمان محمودى . آدرىسى ـ

Коканд Реал. гим. „Садаи Ферганы.“

بۋل ايسكى گازىتتىڭ « نىل اوسىسى » گۋزىگى نوقاندا گازىتلارىنىڭ كوبى نىش چوقال كورىنەدى . جاڭىدا چوقال ساداراىنىزعا قايدالىق خزمت ىىن اوزىن عمر تاڭىمىز .

رومان چارىسى ـ ايىندەغى ماما ـ نوقاندا رومان باڭگەمىنە قوىىلىپ چىقار 5 بولدى

دۋخوۋنوۋە سوبرانيە

(مەتىن)

II

1) اورالىۋرۋ دۋخوۋنوۋە سوبرال. تىمىس II ايكىنچىنىڭ پادشاحلىق 1788 نچى جىلدا 29 نچى سەنتىبردە چەمارلىقتارىنىڭ بوينىنا 1786 نچى جىلدا دىكابر « دە اوزا قالماقتاندىقتان مۇنداق (60-70 جل بۇرىن اوريىدار كوب عسكرمەن كىلىپ قاپالى قالامىن سالا بىلمەتىنلەن وتىنا عانا « بىلىپ قالماق . سول كەزدە تاىمەنىڭ « مىرىزۋى » بولماق ماتىلدار اورىسنا فارىس تۋرىپ تۋرالىنىدا ، تۋرك بىلىپ آلماى ماجب آلىپ دىنداغى اورىسىدەرگە بارىپ ؛ مەنارلىق اۋلى تارلىق ايىنك قوى ، « بۋزدى دوىىنا تەا ىىزىمە ، « اور قوليىنىڭا آلىپ دىىمەدە اوىىنىڭ تىلىنىڭ تورىمىن . روىتىمەر بولارڭ اون ايكى باتىون قوناقىنا « ايتىپ ، كوڭەگە كوڭەگىنەدىن قوىىپ اولتىرگەنمەن ، قالماقتارىنى ك تارلق مىسالى جاڭىپ آب اورىدىمىن دۋرىكىرىتىپ ىىنايتا قازىرگەن . سوزىنى سولق ماتىلدار آىىلىرىدان ايىسكى اورىندارىنا « قارا دۋرانا » ايتىپ تورالىقتاماق .

كوب اورامان الىق « مور » اوىىنى . مەدرىسە روسىيانا قارالىق . بورىس ايىن . دالالاما سىياق آتىپىت ، ماجىسىت ، مەرىس . دەمىت خورلىقىن اوىىنىن ، ماىىنان 1761 جىلدان سوىى قىسارالىق ايىدى اورىس تول آىىشىنا « مىرىزى » مىن سىياىلاس . آلاماس اىىتىپ ، مىن قوروچىك ايتە باتىندىدى . قارالىق ايىتىپ اورىس آلىپ . اوىىن حىكىن ماماىىنا سىپ آرىسنا ، مۇزىق ايىنك « ايىسكى » ، « ماىىنان » تۋرىدا .

قارالىقتاندىقتان مۇنداق (60-70 جل بۇرىن اوريىدار كوب عسكرمەن كىلىپ قاپالى قالامىن سالا بىلمەتىنلەن وتىنا عانا « بىلىپ قالماق . سول كەزدە تاىمەنىڭ « مىرىزۋى » بولماق ماتىلدار اورىسنا فارىس تۋرىپ تۋرالىنىدا ، تۋرك بىلىپ آلماى ماجب آلىپ دىنداغى اورىسىدەرگە بارىپ ؛ مەنارلىق اۋلى تارلىق ايىنك قوى ، « بۋزدى دوىىنا تەا ىىزىمە ، « اور قوليىنىڭا آلىپ دىىمەدە اوىىنىڭ تىلىنىڭ تورىمىن . روىتىمەر بولارڭ اون ايكى باتىون قوناقىنا « ايتىپ ، كوڭەگە كوڭەگىنەدىن قوىىپ اولتىرگەنمەن ، قالماقتارىنى ك تارلق مىسالى جاڭىپ آب اورىدىمىن دۋرىكىرىتىپ ىىنايتا قازىرگەن . سوزىنى سولق ماتىلدار آىىلىرىدان ايىسكى اورىندارىنا « قارا دۋرانا » ايتىپ تورالىقتاماق .

سىپەدەى الۋەزىرىنەن « 2 جلدان ، 1761 ، 30 « اوى قارالىقتوسكى گوبىرنياسىنىڭ بلۋزناۋلاۋىمىز ، قاراپتىن « آى قالا ساب اوتىر ايىدى . بۋلارڭ اۋلىگى ، قاسىدى ، آرالارىنا اورىس ايىگر بەى ، اورىدەرى جىىكە قالا بولىپ تورماق ايىدى . اول مەقسودارى بولادى ، بۋل كۋزىنە اورىس « قارالدان كوبەدىپ ، قارالدان تۋرگىنى سولارڭ قولىندا تۋر . « بر جىر قاندای بولسا ، آى اوبا سوندای جاقسى جىرلايىدى . قازىرگەن قارالدا ؛ « قارىستانىن بولسا ، گەلار اوتىر ، بولماسا كوچۋ ! « جىىرلارىن قاندا بولسا ، قازىرگەن كوبىستانىن بولىپ قالىپ ايىدى . قازاق جاقسى چىىرگە قالا ساب ايتىپتى بولسا ، « بۋزدى اورىس آغايندارىمىز بايىسىا كەبوك ايىدى » دەراق بۋلار اورىسىنا كۋنى كەبەدى بولىپ ، باستارىنان بىلىسك آىىلىپ ، بالالارىن سالدانا « بەرىپ اوتىر ، مۇنىم مۇنى « ازوردان مەمىدم ، قالابولاۋدا اورىس بار قازاقتاندىرى چوچىتۋ ايەمىن ، كىسى ايىردەى آى آىىپ ، جاسىپ بارىپ روسىيا قولىنىڭا كرىپ اوزەرىنە « تىپىتىن سىپەدى اولاۋدا آلىپ . ناپىنانا « اورىن « اورىس خان ساتىپ جوزگەن ايىالىس سلطاندا 1780 نچى جىلدار جاماىىندا « اورىس تۋىپ روسىيا قول آستىنا كەپ ، « اوركوم گەنە » اورىس نڭ سلطان ايكەنىن بۋدا بالكودىن ـ سولاى ايتىپ آردانىن چاقىس بايىرىنىڭ ايىندا بوينىنداغى جىگەرىن اوريىدارىنى آنلارىنىڭ قالماق ساتىپ بايلىدى ، آلتىن اوردانى اوتىناپ تۋرا قاتىپ ، بۋزدى خان تورىنىڭ قارالدارىدى قالماق بىلەن اورىسىنا قوىىپ آىىپ ، « بر برىنەن كىسىك آلۋاغانا ، بىرىنى قارىدى ، چىت پادىشاحلارىنىڭ كومەگى مىن « بىرىن « مۇق مۇقونا » اولىلادى . سول « اوى مىسىر كىمى » بۋزدىڭ كىمى » بر قارىدى » اور ايرگى مىن روسىيا قول آستىنا كەپ ماتىلدا ، اوىىنىن ، ناپىنا ، قارا كوب وقت قاتىن قوليىنا تەىلىپ ، قوردى ، باستىپ كىمى « جوزدىڭ حاى ابوالخىر » اور ايرگى مىن روسىيانا « ايىسىپ پادىشاحلىنىڭ تاڭىر مارقاسىنىن ايىتىپ ، آلتىن ساتىپ قايچ ، قاماندىن سىپا ، حىن قىناتىن سىپلار ، آب ماتىلدان كوب ، اورىنا « جوزدىڭ « بر سىرىسىن بولاڭىن جاماعەگە دارىدا ، اوناڭ كىمىنگى ايىلىمىنە ، آىلاق عاماناداىىنا ، الالارىنىن قازىر قالماق

« ماىىنا » ايتىپ ، « ماىىنا » دەپ ، بولىستى ساناقتى كىمىنگى راكون بار دىپ ، بلىس مەكەمە گە بىرىپ تاندىرىلىپ تۋرادى . اوزگەرتىپ ، گازىتىنان اشترىلماندى تۋرادى .

جاڭا گازىتتار ـ تاماشەندە « صدای تورکستان » دىپىگەن گازىتتىڭ « نىش آپىرىلىپ چىقان » بر نچى نومىرى باسىلىپ ماەرىسا كەلدى . گازىتنى حاضىرلەپ جۋىما ـ ىستىرا ايكى جەلدى ، جاڭى بىلىس « سوم ، آلتى آپلىپ 12 سوم 50 تىين » ، « اوچ آپلىپ ، 1 سوم 50 تىين » . چەمارلوچىسى عبيدالله خوجايف . آدرىسى ـ Розановская ул. д. 28 16 Редакция „Садаи Туркестана.“

نوقاندا « صدای فرغانە » دىپىگەن گازىتتىڭ « بر نچى نومىرى » نىش آپىرىلىپ چىقدى . حاضر چاماسىنا « اوچ چەلدى ، جاڭى حىن 5 سوم ، حارتى جىلد يعنى 3 سوم » ، « اوچ آپلىپ 2 سوم » . چەمارلوچىسى مادىمان محمودى . آدرىسى ـ

Коканд Реал. гим. „Садаи Ферганы.“

بۋل ايسكى گازىتتىڭ « نىل اوسىسى » گۋزىگى نوقاندا گازىتلارىنىڭ كوبى نىش چوقال كورىنەدى . جاڭىدا چوقال ساداراىنىزعا قايدالىق خزمت ىىن اوزىن عمر تاڭىمىز .

رومان چارىسى ـ ايىندەغى ماما ـ نوقاندا رومان باڭگەمىنە قوىىلىپ چىقار 5 بولدى

دۋخوۋنوۋە سوبرانيە

(مەتىن)

II

1) اورالىۋرۋ دۋخوۋنوۋە سوبرال. تىمىس II ايكىنچىنىڭ پادشاحلىق 1788 نچى جىلدا 29 نچى سەنتىبردە چەمارلىقتارىنىڭ بوينىنا 1786 نچى جىلدا دىكابر « دە اوزا

قالماقتاندىقتان مۇنداق (60-70 جل بۇرىن اوريىدار كوب عسكرمەن كىلىپ قاپالى قالامىن سالا بىلمەتىنلەن وتىنا عانا « بىلىپ قالماق . سول كەزدە تاىمەنىڭ « مىرىزۋى » بولماق ماتىلدار اورىسنا فارىس تۋرىپ تۋرالىنىدا ، تۋرك بىلىپ آلماى ماجب آلىپ دىنداغى اورىسىدەرگە بارىپ ؛ مەنارلىق اۋلى تارلىق ايىنك قوى ، « بۋزدى دوىىنا تەا ىىزىمە ، « اور قوليىنىڭا آلىپ دىىمەدە اوىىنىڭ تىلىنىڭ تورىمىن . روىتىمەر بولارڭ اون ايكى باتىون قوناقىنا « ايتىپ ، كوڭەگە كوڭەگىنەدىن قوىىپ اولتىرگەنمەن ، قالماقتارىنى ك تارلق مىسالى جاڭىپ آب اورىدىمىن دۋرىكىرىتىپ ىىنايتا قازىرگەن . سوزىنى سولق ماتىلدار آىىلىرىدان ايىسكى اورىندارىنا « قارا دۋرانا » ايتىپ تورالىقتاماق .

كىسى ايىردەى آى آىىپ ، جاسىپ بارىپ روسىيا قوليىنىڭا كرىپ اوزەرىنە « تىپىتىن سىپەدى اولاۋدا آلىپ . ناپىنانا « اورىن « اورىس خان ساتىپ جوزگەن ايىالىس سلطاندا 1780 نچى جىلدار جاماىىندا « اورىس تۋىپ روسىيا قول آستىنا كەپ ، « اوركوم گەنە » اورىس نڭ سلطان ايكەنىن بۋدا بالكودىن ـ سولاى ايتىپ آردانىن چاقىس بايىرىنىڭ ايىندا بوينىنداغى جىگەرىن اوريىدارىنى آنلارىنىڭ قالماق ساتىپ بايلىدى ، آلتىن اوردانى اوتىناپ تۋرا قاتىپ ، بۋزدى خان تورىنىڭ قارالدارىدى قالماق بىلەن اورىسىنا قوىىپ آىىپ ، « بر برىنەن كىسىك آلۋاغانا ، بىرىنى قارىدى ، چىت پادىشاحلارىنىڭ كومەگى مىن « بىرىن « مۇق مۇقونا » اولىلادى . سول « اوى مىسىر كىمى » بۋزدىڭ كىمى » بر قارىدى » اور ايرگى مىن روسىيا قول آستىنا كەپ ماتىلدا ، اوىىنىن ، ناپىنا ، قارا كوب وقت قاتىن قوليىنا تەىلىپ ، قوردى ، باستىپ كىمى « جوزدىڭ حاى ابوالخىر » اور ايرگى مىن روسىيانا « ايىسىپ پادىشاحلىنىڭ تاڭىر مارقاسىنىن ايىتىپ ، آلتىن ساتىپ قايچ ، قاماندىن سىپا ، حىن قىناتىن سىپلار ، آب ماتىلدان كوب ، اورىنا « جوزدىڭ « بر سىرىسىن بولاڭىن جاماعەگە دارىدا ، اوناڭ كىمىنگى ايىلىمىنە ، آىلاق عاماناداىىنا ، الالارىنىن قازىر قالماق

ماىىنا » ايتىپ ، « ماىىنا » دەپ ، بولىستى ساناقتى كىمىنگى راكون بار دىپ ، بلىس مەكەمە گە بىرىپ تاندىرىلىپ تۋرادى .

جاڭا گازىتتار ـ تاماشەندە « صدای تورکستان » دىپىگەن گازىتتىڭ « نىش آپىرىلىپ چىقان » بر نچى نومىرى باسىلىپ ماەرىسا كەلدى . گازىتنى حاضىرلەپ جۋىما ـ ىستىرا ايكى جەلدى ، جاڭى بىلىس « سوم ، آلتى آپلىپ 12 سوم 50 تىين » ، « اوچ آپلىپ ، 1 سوم 50 تىين » . چەمارلوچىسى عبيدالله خوجايف . آدرىسى ـ Розановская ул. д. 28 16 Редакция „Садаи Туркестана.“

نوقاندا « صدای فرغانە » دىپىگەن گازىتتىڭ « بر نچى نومىرى » نىش آپىرىلىپ چىقدى . حاضر چاماسىنا « اوچ چەلدى ، جاڭى حىن 5 سوم ، حارتى جىلد يعنى 3 سوم » ، « اوچ آپلىپ 2 سوم » . چەمارلوچىسى مادىمان محمودى . آدرىسى ـ

Коканд Реал. гим. „Садаи Ферганы.“

بۋل ايسكى گازىتتىڭ « نىل اوسىسى » گۋزىگى نوقاندا گازىتلارىنىڭ كوبى نىش چوقال كورىنەدى . جاڭىدا چوقال ساداراىنىزعا قايدالىق خزمت ىىن اوزىن عمر تاڭىمىز .

رومان چارىسى ـ ايىندەغى ماما ـ نوقاندا رومان باڭگەمىنە قوىىلىپ چىقار 5 بولدى

دۋخوۋنوۋە سوبرانيە

(مەتىن)

II

1) اورالىۋرۋ دۋخوۋنوۋە سوبرال. تىمىس II ايكىنچىنىڭ پادشاحلىق 1788 نچى جىلدا 29 نچى سەنتىبردە چەمارلىقتارىنىڭ بوينىنا 1786 نچى جىلدا دىكابر « دە اوزا

نومر 59 آپریل 23 سارسه‌مبه 3 جل 1914 № 59

قازاق

قازاقستان اورنبورغدا چیقه‌ر. هر هفته‌ده بیر مرتبه چیقه‌ر.

جازیلو بهاسی:
جلدا 3 سوم، یاریم جلدا 1 سوم 75 تیین.
تاشقی آیلدا 1 سوم، یاریم بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
اوزرینه دلوغا 1 تیین بیتکنه بیتیت
جوفی 10 تیین، 5 تیین بیتکنه 15 تیین.
اوزرینه‌دن آرتقی بیلسه بهاسی کیلیشه‌دیلیر.

آدریس آلماسدن‌دا چی‌لار 21 تیینلق مارکا جیبه‌رو کیره‌ك.

Подписная плата:
на 1 год . . . 3 р. — к.
на 1/2 г. . . . 1 р. 75 к.
на 1/3 г. . . . 1 р. — к.

Объявления за 1 строчку:
впервые платить по гривну 10 к.
повтор . . . 5 к.

باسلماغا قالقان سوزلر قازان باسماسی.

PEDAKTIR ГАЗЕТЫ «KAZAK».

آدریس: اورنبورغ، کرنکوفسکی اولیسی، «قازاق» قازاقلار باسماسی.

Второй гадъ изданія

اکنچی جل چقاری

قازاقلاسی اورنبورغدا چیقه‌ر. سایین چقاری.

باسیلیب چقدی

اوقوو قوورالداری

1) قازاقلار «الفبا»، یوزینی ایکی "بولیس بوگه قوسیلیب اینچی ریت باسلدی، 90 بیت. چمارتوی احمد بایتورسونوف. بهاسی 25 تیین، پوچتا مین (9 تیین.

2) قازاقلار «قرائت کتابی» 136 بیت. چمارتوی میر یعقوب دولاتوف. بهاسی 35 تیین، پوچتا مین 10 تیین.

بول کتابلار هیچ کیمگه آنچاسز یا نالوجسز جمعرلامه‌دی. "بولی بارم کتاب تالوج بین چمدرلسه، آلدیرو جیما اوته قیماتا نوسه‌دی، سوندقدان "بیتس بهاسیا لایقاب مارکا چمدرو کیره‌ك. کتابلارغا هم 10 تاشدان آرتق آلدیرو، ملارغا سومیمان 50 تیین کیره‌کدی.

Оренбургъ, Редакція газеты «KAZAK».

احمد بایتورسونوف باکی میر یعقوب دولاتوف ق.

دوکتور آبوبکر آلتیارف

قبول اینه‌دی: کیسب صاب قازانین آوروزلاردی، کوزی آوروزی آداملاردی، سرتدا باراتلنی بار آداملاردی هم ایکی سارایندا تاوزقاس بار آداملاردی.

تروسکی شهرنه، "بوز موروندا" توانلوی کوچه‌سنه.

تالشابرنماك ساعت 9 دان 10 غا چیین، کیچ ساعت 6 دان 8 گه‌چیین

مدمت ایشلی اوزی تروسکی شهری‌نك کوردوسکوی باتیسنده.

قازاق هم "تورلی مسئله‌لر

قازاقلنا تاوغه اوگاچا با کی باسماقلار مین بوگه اورتاغی مسئله‌لر دلك کیمکه بوزن توسکه‌نده‌ری ده‌یار، "بوگون "توسب تورغانداری‌دا بار هم توسه‌مین دیسب تورغانداری‌دا بار. قازاقلارنا راسلی، سول مسئله‌لر قازاقلا تاوغه یا اورتاغی مسئله‌لر، سیاقلی ایمه‌س، یا کی قازاق توورالی یوقان مین، نه بولب، نه مین بتکنی تاقاقلر، یعنی، جاقسی بولسا، جاقسی بولدی دیب قوزانماین، جامان بولسا، جامان بولدی دیب کوزنه‌مین بیتنه "بر بولماغی نانا مسئله‌لر سیاقلی.

سیندیرمك کیمکه‌مین دیب اورتاغلنا، راق مین تورلی‌لی "اس - یه"! "مینك بولسا، مینك جاقسیدی اوزمنه‌ن آرتق هیچ نایسك بله‌میس" ملقان کیمگی مناق دیب، جای بار، اینی دوزس آدام آتاماسا! اوندای تورلکلك یوزدك قازاقلنا کوی بوگونگه دیین کوریه‌دی تور.

بوزن قازاقلنا تاوغه یا اورتاق مسئله‌لر تورغالمان کیرده، قازاق «اوی جقالنا» اوریلوغی اوزدك قازاقلنا گازیتا جوق؛ نه‌ایتسه‌ده، نه بولب ملقانلی‌یاوان مینسس؛ "ملب بوسا، قازاق دایلسه قالار مین قازاق چاتیه‌دی، جزیتیمین بلمیرو ایدی قون دیوغی ایدك. سلا، 1910، تجسی جلی چاتیلغی مکتبه‌ر توورالی دوماغا ایکیمی بولغانلنا مکتبه‌ده‌ر اوتو اورس "دلی مین کوریتیلسن: جامیمان بالالار اورس تلیمه ایوغیتسه، روسیانا قازاقلار باسما "تلدی جوزندار،" اور تدیرن ایوتیب، اورس تلیمه آتیب، اورس‌ین بوریکب سکیب، ایه‌ملسی دیگمن. سوید، جوق اولای ایمه‌س، هر ملی باسماتوغ کمتیده "اوزی‌دك آنا" تلی مین اوقیتو "تیبس دیب، اورسدان "دلی باسما جوزندار، اوزك ایمنه" بزدك توغای بارلرلار همز، قوس - تیمیمان ایله‌گرلامدی جاوترب جاقلاندا، قازاقی دیبس ایستلمه‌گمن.

قازاقلار تیگه، آوزینا سوز آتاماندای، اوزیمه‌ده‌ی اوتو دیگه‌نده‌گه، قازاقدا گازیتا جوق؛ "دوماغا" نه‌مسئله‌لر آلب ماتقا نرقازاق بله‌دی جاتیر؛ بوی ایدك. اولای دیب قازاقنی آنچه‌ین آتاتو اوچون غانا ایمه‌س، "اوزیمز سولاغه‌وی دیب اولاك عاندقدان آیتو مه‌ایدك؛ آنتلغه، گمان بناك جوقدیر؛ "تورمه‌باسه قوبه‌ن قازاق اوی‌دای کوزینه الماگه‌ن، قولاغینا ایستلگه‌سن مهز کیلنده "قدیریب تورلی‌نی خیر چی آلزیا بولسا، اوسی کیمه‌یلنگه‌ن قازاقدا بولماس ایدی. آو دیب، "قیتنی قازیاب، قازماقنی چاپماق مین بولب ایدك.

اولان گمین، بوینب اوتیرب، قازاق بدرت قازیاریا ایریب "اس ایته آلماس، هر اوزدك کوزی جوق جوقی، قولاغی جوق کیره‌ك، "ظل جوق ملقاو بولارا؟ آتیرار، یوقان‌گور، قولاق، "ظل نیماغا قازی تارسه ماسب دیب "کلن‌ی‌نا بعاریدی، آلزیا جقاسلن بیرلی قازاقنا نه کیره‌گن، اول آره‌گیمه تولی جیتو؟ اوچون نه کیره‌گن، هر کیمگه‌نده، قولیناز گیلمگه‌نده‌ده‌ر؛ تور، قولاغینا جالب جاتیر. قازاق تولوالی نه‌ای مسئله‌لر تورغالب جاتیر هم اورنه‌لاتیس، اوده، امیز بلی مین کازیا [illegible] جوق، متی مسئله‌سی [illegible] جاب جاتیرغه، یاك اوزگه [illegible] جاتیرغه، ایکی اورس مین [illegible] جاتیرغه، بازدا ایمه‌ل [illegible] جاتیرغه، قازاقی کوره‌ب [illegible]

اورتاقدار، متلك جوقلاغو "اوچون بالالار، گمی باسماتوغ کتمیده‌ده اورس "دلی مین اوقیتکلار دیب، بر ازباسقی اوزنه ملك توگل دنیانی باسما کوچیرو ایدی؛ دیمدی کیره‌ك طلیتین چالا مسلمان دیب اوتیرغان قازاقلار دیمجل بولب، آوزینا سوز آلماندای اوزنه‌مه‌ی اوتیرغان بالالار ییچه‌مین بولب، آوره‌سیزده‌ر بولس، قازاندی برله آتوگلمی ایدی! اول باسمالار بله‌مه‌سه‌ده، بر جاقسی نه‌مه، بر ایك تورالی قازاقلار قازاقلك دین اسیندن باسما دوناتوی، یعنی تورچیك اسدمی، شریعتدا قازاقلی‌نی ایك قازاق تاراتو کیره‌ك، اوچنکمی شریعت و بر آیتیب، تاس سیاقلی قانیب قالغان اوز کمره‌ده‌ن چوك، تورچیك کوتیلین اوز کمره‌ده‌ن بیتسه‌لر، سوندقدان تورچیك "اس "اوزی مه‌سس قازاق اوز کمره‌لب اوزنین جولدا بولارغا "نیس هیکمن "سوز آیتیب ایدی، شریعت تاس سیاقلی قانیب قالغان هیکمن سوزگه باسه‌لب، اوریسچا اوقیتلدی دیب جاین بله‌میگی دیب، بله‌میتیز دی‌یتیمز؛ باسب تالاق آداملار آچولاب، اسدمارنا خط یازدی. شریعت قالغان تاس سیاقلی دگه‌نگه جاین کوریلب، مطابرلر اوزنین قازاقلار، بوزك "اکمه‌سدی جوغارید آیتلغان مسئله‌لر بولماس چالما باتماین مسئله‌لر دیب اوزنه‌مه‌ی اوتیرلر! اوزنه مه‌ی‌سه‌ده‌ر باسقه‌ی دیمجو: اوریسچه بوزدن کوره قازاقلدك اوزمه‌دی آیرمه ملالار آرتق بله‌مه کیره‌ك. بر دین جاینان سوزلاسه‌لك: تورچیا اوقیتلدی دین جاین بله‌میدی دیب آلو آتیرماندی، جوریمه توسه‌لك دیب آلو آتیرماندی، سوندقدان و بر دین اسمیرین تورقاق قاپ آیتو‌ما بر تیمیز. قازاقلك بوز جوغا سالاب جوین بولارغا تورمك اوز جوغا سالاب جوین کوریمسیز تورتمان ملالار بیز آیمی جوق.

اوتیرب باسقالار مین قازار "اس ایته آلماینین آیتدی کوره‌مه‌دی. جوغارغی آیتلغان "تورت مسئله‌لك ایکه‌وی، قازاقنا بر ایك بین ایکی اورس "بر قازاق، قازاقنا هاسا تاوغه مسئله‌لر اولان باسما ایکه‌و، متلا مقتی‌لك بین مال باوزه دماغو، روسیاداغی بارما مسلمانلارغا اورتاق مسئله‌لر. قازاقدك باسقالار مین قازار چورتدی‌لا آلماینیمی اوگه‌ها مین قازار چورتدی‌لا آلماینیمی اوگه‌ها اورتاق مسئله‌لردن آنق کوریب تور. مقتی‌لك بین مال باوزدماغو تورلمندا باسقالار نه ایتمه جاتر؟ قازاق ایمه‌تسه جاتر؟ قازاقدك تورینه قازاقلاندا آیتلغان "تورت مسئله "نه بولسا، اول بولسن، بزگه "باری "بر" دیگه‌ن سیاقلی. قازاق جاین بله‌میتیمز قازاق سولای دیب اوتیر ایکه‌ن دیب هم اوغادی. قازاق چالا مسلمان؛ اولارغا مالدی باوزداغو، بازدماغو "بر ایسمه؛ سوندقدان اولارداك باسقالار دای کوریزه‌ك قوناماینین دیمیدی.

مالدی باوزداغو، باوزدماغو قازاقنا "بر ایمه‌س ایکه‌ن" بر بله‌میز؛ باسقالارداك قازاق بین آلالامس، جوق گه‌نده‌ری غاباریدی. قازاق داك قولسز، تورینه گه‌نده‌ر قازاق جاین آلمرك بار. قازاقلی آلمه‌سلدی آرام، آداقدی آیره‌ماین ملی دیسب دلقه‌ی جمعاریدا آیتلغان مسئله‌لر قازاق داق قانی بلمیا نانا قوماینین مسئله‌لر دیمه‌ده‌ر "نیتی کیره‌لس مسئله دیب آیتو بله‌گه‌گه‌ده‌ر. قازاقی کوره‌لك قلماغانداغی اوزنه‌مه‌ی اوریما؟ قازاق اوزنه‌مه‌ی کوره‌ل

"بز" دردیه‌دیسه‌ك: جاب ایتب بیتورده‌ن آلانمازلر کوپ. دین ایسه‌دی‌ی تورلی فسکون آیتب، جوبیا کورسه‌تو‌گه بره‌دی چوق، متی جاپیلان جازاننی قازاقلاره‌دا ملا جناحان سولق، توغلی ملاسی، جازت اوتر، «چی مایسه‌دا بولانین پیتر نوردیه‌ده‌ی مسلمان کیکه‌سینه قازاقلی قازاقدا قاندای بلا بار دیب سوراقلاشدا، هیچ ملای کورسه‌تو آلماغی اوتیرمز. اوزیکه‌دی اشکه جارالی قاندای ملا بار ایکه‌نی بلمیمز. اوندا قازاقلار ملا قازاندای قلب آوراقلار سالدیمز تو‌گه قازاقلاغه دین ایسه‌دی‌ی قای "جوندی‌ی" قای ترتیبتی بولو جاپیلان تولق معلومات بیرمگه قازاقدی. قازاقنی خلقدا تو‌نه‌گه‌دی بورکیمه قازاقنی‌لاب قوپ غریبت جوماغن ملالار قازاق آرالیسدا کوپ ایکه‌لن بلمز. براق "بلمز جازقا بیلمز کورسه‌تو‌گه‌ن سولق پیتر بورغ کیکه‌سینه قاپسه‌س جازاتینین بلمآلدی. بلمین جازقابیلمازلر جوزگه‌ن قازاقدا "بز" ایکی ملا بار ایکه‌ن‌ده بلمز. براق اولارداغی سوردن باسقا ملالار قوزاتلاندی تورغان سولق، کیکه‌سه‌دگی سوزنه قوزاتلاسلی دیب، اولارنی‌دا کورسه‌مه آلماغی.

سونیب، اؤلی "بز تورالی مسئله‌لر قوزغالاب جاتیر ایکه‌ن‌دیب، کوگلی میلت ایتکه‌ن قازاقلاردی کوره آلماق تورمز. ایسکی‌نی قازاق روماق اسمری منلو دیوندی‌ی مناوتر تیتی بولوغا متیس‌دیب جوبا جاساغان ملالاردی کوره‌آلماق تورمز هم قازاقدی روحاق اسمری قوزوراق بیتورتو‌ی کیکه‌سینه بار تیولی معلومات بیرمگه ملالاردی نابا آلدادی قازاقدی اوریه‌ده آرتاب جیکه مثلی‌ك بیره قالسا، خوتو‌غه جاتك یاخشا میکاتدوغا جازاغن مطلب مناز.

«دیندی‌ی هم علمت - مرفه‌زدی سا - قتاز "اوبوغن" بر آلتگن جلتان بیری قه بیرلاب "بولیاب اوز آلدیمدا جوزت بولاب اوتیرمز. «بز جاساکلرنا سوال ونتدا جاریب ایدك: "مسره‌دك کوچی مملکتنگز بیر آرلمزدا تاوا تربلاری جاسلاتیر. تیپ، براق تیس تاغی‌دا سریق اسمر میتیسترن "بزدك مظفر‌دی‌ی "مولیا - قول باسپیروغا جیمریب ایدك، اوچیمز اول جولیدا مقصودیدا ایریسه آلماق قاپتب کیلدی. ایندی بزل مطلبی بیرگه جولداب "اوریندك تاگیمیزدی "بلمز بر مز: "مسره‌دك خلق بیر "بزدك خلق‌دك آراسی دیوی بولب جاغنلسا ایکه‌ن، مونغولیادا جاتقان خلق‌دك حالی نابلیاغن، قالیلار جوبیرگه باسپ کریب، عبادت خانه‌مزدی اورتقب، آدامارا بیر - دی قریب، «الدار بیزدی آیداب، مو - لکه‌مز بیزدی جاوب آیلك قاندی. سو - نقدان ایکی مونغولیا آملسزدان قاتیاما باغقان کوریب، آسترین بزدمن جاریمم مونرایدی، ماکاندا "مسره‌دك "بر آناتش تورمگز اوزغاما کیلگنده‌ی "بزدی قوا - ندی: "مسره‌دك حکومت "بزدی، چیت کورسه‌مدی ایکه‌ن، "بر بیر جاغنلسو ایریدا بولب، ایکی مونغولیاغا تیمر جوادار جالب، "بزدك جوبیرگه نقد پلاردی کرگز دیکه، «کیکه جاریمم بیرو نمنده ایکه‌لسز. اول دوره "بزدك تو‌گیمزدی سزگه چیتکزو‌گه وعدا بیریب کیتب ایندی.

حال - جاپیمزدی بلدرگه‌نمن کیتیر، سزدمن اوتینیمز: بزگه جاریمم قلماسگز

آمریکانك سوفتس کیه‌سی، فلوی، کوتیلیك، کوتیگی چیر ازمتنده‌گی مملکت فلوتن جارسرماق، "او جنجی درجه‌دا. آمریکا فلوتینان آری فلوت آنگلیا هم گیرمانیادا. آق بولادی. آمریکا فلوتی‌نك "بر جلغی بیتین 233 میلیون سوم، فلوتن 200 آما کیه‌ه. مکسیکا فلوتن 10 جاقی جاپان تاجر کیه‌ه.

بولی سوفتس کی‌ی میه‌دایس آلمان آدمی کوروس ایمس، قاسقو مون اوز لاق تارتیسی بولی سوفتس بلتیرگی بر - مینیا بولاردی، جاوغاداندان آلماندا، آمایینلن آلماندای، آمریکادا "بر اوبات جاپوادی "آس. مکسیکا ساوده‌س‌نك "46 آمریکا بایلاریك توبلاندا، بزدا آمریکا بایلاریا آز تور. پنپ، مکسیکانی "آیدان‌قول قلب آلماق. بالقان مملکتینه قارزغا آقوا بیریب اوتر‌غان: آیتاتاپ بالقان مملکتین بیرینه «بزن فوست، تاغلاستیریب جیمریب، آقوا قارز آلاتن ازار تاپدان ایدی. بالقان سوفیسی آیاغی ملغدا جارا، یعنی: بؤزوریا بایلاریا اولیا بولب آیاتاپ کیلدی. او دیب - بو دیب تورلیاتنك بالقان جیرین اولمیب آلب اوتر، قارزغا آقوا بیرگه‌ن بولب، سربیا، کریك، بولغا - ریا قارزغا بؤجاغیلیان باندی.

خوتو‌غتا خطی

مونغولیادا‌دك راستیسی خوتو‌غتادك پاپوین اداماسیا جازغان "بر خط «ریچ» گالریتاسی باسپ چیقاردی. مونغولیا "اوز آلمیا جوزت بولو‌یا روسیادان کومه‌ك کوتو کوده‌ین "اوزتیب ایندی پاپوینلی پنالاماتی ایکه‌ن. بؤل تورالی متنی، قاسی آخون، امام بولاراق ملالار تابیلاریا "آلیه، دیوگه جارماساوا آزر چوگه جارایتین دوریس بره‌ا قاز آق ملالاری‌دی دا چارقا چیت. بیتی. "بؤزنی کورسه‌مه بؤی "تیپس چیمار، بیمز.

سر تقی خبرلار:

اوس آپریل بلمینان بیری آمریکا مین مکسیکا سوغیسیب جاتقان کازیرنا اوقوغی‌لاریغا بیلگیلی. بؤل 20 نچی صمردا سوغس بیلی باقاق بین بولادی. بایلق قازیمی مدنیت "بر بولسا، کس ایسه‌مه بیتمز تابیلادی.

مکسیکا هم آمریکا ایکه‌ن‌ده آمریکا آتشی چیقوده، ایکه‌ن‌دی‌نك مدنیتی "بر درجه‌دا.

اوس کوپ کس ایسه‌دی مناو:

آمریکا ... 85 میلیون 663 مك.

مکسیکا ... 17 میلیون.

آمریکا جمهوری مکسیکا چیرینین 48 ایسه کوب.

آمریکا سوغسه‌دا بیغراتین عسکری 100 مك نان آما، مکسیکا عسکری کوب بولسا (30 - 40) مك کس بولادی. چیر اوستنده آمریکادان آلماغا بای خلق چوق. اوس سوغسه‌دا دب آمریکا 500 میلیون دولار، بعض «بر ملیارد» سوم آقوا چیقاردی. مکسیکانك «بر جلسغی بار کریسی 100 میلیون سوم، مؤنك "/" 40 مملکت بورچیا تولاتمغن آقوا. «)

(۳ "/" 46 - سورین 46 میگان «سور تیدوریلها "/" 46 چیرتیسیت میسیه چیرو - نیسیه لاش «سوزی» هر چیرنی بوگلمن «سوز غیلاغلری "/" 40 چیر جاریلاغن. مثلا "/" 5 - جوبنی 5 بولب قوتیلاغن.

چیتی سؤز قازاقداری چاپیتیلن

11

مؤنان بؤرن جارب ایدك. چیتی - سؤزدی مکن ایتب جوگمن قازاقدا. ایسیلی‌م آتاغن "اوبیس، دایمان آتاغان ایکی ایلی دیب. تاپماریاز کوب ایل بولغان مین آدنك، «بر تلاپی قندی قول آستدا بولماغندان، «بر تلاپی بیمه‌دی اولوموسنا قازاقلاغندان چیتی سؤز دلغن نایمان‌نك 30 جاماق قولوسدای - آق ایکه‌ن‌ده آیتب، اقتب ایدك. آیتتی اوس چیتی سؤزدلغن اوریسون، دایما - تدارلاق "بری بریه آلاتیب سالیلی. بولب اوتیرغان چیری قاپلا، ایسیس دؤزاداری، آسرمه قاپلا دؤزاق بولادی. اوینکه قاپلما قازاندی ترح ؛ قولوس قازاقدك 16 قولوس نایمان بولادی. سونده قاناغان ؛ قولوس نایمان بولادی. سونده قندان «بز» قاپلا، ایسیس دؤزاداریا قازاقلاغن داؤیسون، تاپلاغاندك اوس تونگی تورمسالاری باسماك، چیتی سؤز - داغی بارلق داؤیسون، تاپلاغاندك اوس تونگی تورمسالاری تورالی "بر - آز «بلم آلماق بولامز.

بؤل ایکی دؤزاداغی قازاقداری‌دك اوس کوگگی تورمسالاری‌دك باسی مؤنان آلیس - جیتس مل بؤرن قاپلا قلاسی‌نك سالمق، قازاق اجنه اوریس جکس، اوریس داغی جاریم آلمغن کوسدی یاسلاندی. سوینه‌دان بزده سول وتندان باسقاب جازدی ماؤل کوره‌لك.

قای چیره بولسادا قازاقدار اوریسا باقیسیب، اوریس حکومتی‌ده قازاقدك چیر - سؤزینا نیمه‌دی ماقلر باسیلی قلب تؤریب عان بای مؤنینه قازاقدار اوریس قول آستدا کرؤزدمن قاپدا بولماسا، زیان قوردمدی. اوریسا قازاقلاغیمنا قازاق - دلك «اور آیتماغانی آتس، چاپس، بارمتاپلاندار، اوزاریمنین عاقلی جاناه‌ل اداری - بر آز بارلاماق سیکلدی بولامی. میوالمدار، باقشورت - اوستنده «بیتمك هیم قالاماغان مین بولدان قسان توگیسو، «بریلیسولاب هم سول جاناه‌ل، سوغسدار - سمتی قازاقداردك «بر چیره‌ده توقاتلاب «بر - بر رؤی، تاپداری» «اور آلدیریا «بر - بر قول سؤیلی، قاتك چیرك توسلدی مکن ایتب مال، ...

تاپلق جاپاماندی، قازاقدا مال ...

گوری جان، آدام مالی کوزگه کور ... الك دوچه‌ده آرتدی.

چیتی سؤزدا قاپلا هم باسقا قازا - سالیب، دالادا اوریس یکس جوزگ باسلاندی سولق مؤنسداداری قازاق «بالاقلاب «بر اوسون، تاپلاغاندارنا «بلمدی.

№ 60 جل 1914 سارسه‌مبه

نومر 60 آپریل 30

قازاق

قازاقتاسی اور تورغدا چیقی. سایین چاقادی.

جازیلو بهاسی:
بتاقدا 3 سوم، جازیلو جاقدا 1 سوم 75 تیین.
آیلیق آیغا 1 سوم، تومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بورزوت باسوغا 1 نچی بتنده پیتیت جولی 20 تیین، 4 نچی بتنده 15 تیین.
"مورزیتتن آرتق باسو بهاسی کیلسه‌ی ینچه.

آدریس آلارغا آدریس مثلی:
РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТЫ „КАЗАК".

آدریس آماسدرزچی‌لار 21 تیینددی مارکا جیبرو کیرهك.

Подписная плата:
на 1 годъ . . . 3 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 1 р. 75 к.
„ 1 мѣс. . . . 1 р. — к.

Объявленія по 3 квадрата:
первый текстъ за строку 20 к.
повтор. „ „ „ 15 к.

باسماغی دائماغی بورزوت دارلیغیدی.

Второй годъ изданія

ایکینچی جل چقاری.

باسیلیب چقادی

اوقوو قورالداری

1) قازاقوا « الفبا » بورینی ایکی "بولیس برگه توسیلب ینچی ریت باسلدی، 100 بت. چماریچی احمد بایتورسوناف. بهاسی 25 تیین ، یوموتا مین 30 تیین.

2) قازاقوا « قرلات کتابی » 138 بت. چماریچی میربعقوب دولاتوف. بهاسی 35 تیین، یوموتا مین 40 تیین .

اول کتابدار هیچ کمگه آتماسارما تاووجسز جیبرلمه‌یدی . "برلی چارم کتاب تاووج بین جیبرلسه" آلدیریوچیغا اوته قیماتنا توسه‌دی، سوندقدان "تیینس بهاسیغا لایقتاب مارکا جمه‌رو کیرهك . کتابچی‌لارغا هم 10 کتابدان آرتق آلدیروچی‌لارغا سومینان 30 تیین کیمیتیلیدی.

Оренбургъ, Редакція газеты „КАЗАКЪ".

آدریس:

احمد بایتورسوناف اکی میربعقوب دولاتوف ده.

دوکتور آبوبکر آلتیارف

قبول ایتدیدی: کیسب صاب قازاقین آورولاردی، کوزی آورولی آدامداری، سردتا جاراماغی بار آدامداردی هم ایکی ساراینداغی قاتقاسی بار آدامداردی.

دروسکی شهرنده، اول تورتیناغا توسلیدی کوچه‌سنده

قابلسابرتقاق ساعت 9 دان 10 غا چیین، کیچ ساعت 6 دان 8 گه‌چیین

نقست ایتدن کوری دروسکی شهرنك گوبرنسکی ایسپیتالیغی.

40 نچی آپریل

روسیا مملکتداری‌نك روماناف اسلدیری ، مکتب هم مدرسه‌لاری‌نی توقوراق پیتیرتوردا ایکی کیکمس بولاتی خیر. لارن اوتکمن تومر لاردة جازیب ایدك . ایکی کیکمس‌دك ' اری آیسکی ' اس مینیستری‌نك مکمکه‌سیندا آپیرولدك دیر تدا باسماغانمی ، اول کیکمس تورداری اوتکمن جل چاقاراغی دك دیدی تومرلاره آرای آیب "اوتب ایدك. اوندا آیتقاندا نیمز دك قیماس مناو ایمدی : مینیستر مکمکه‌سندا بولاتی کیکمس مسلمان قایدا. سن بن قازاقستیرلاری کیکمس بولسا، مسلمان قایدا سیدا " اس قلب جوقسکن اوتاست آدامداری جاغیر بلار؛ ار تدانی آدامدار چیقاغانلاری اورتیری‌نك قورق ساب ، چیقاغانلاری‌نده، چیقه‌کینه جولچیغ آدامدار. دی چاغیدا ، مسلمانداردان کیکمسکه آدام آلب ، سولار مین برگه اوزاتقانیمز اوچی دیب ، آیتتو آدوغیداغا چاغرغان بولادی، اوندای کیکمسه خلق قارالس دوریس قارالادی دیب آیتا غا بولمایدی. دوریس قارالادی دیب آیتا غا بولمایدی. دوری دیگمن فکر ایدی.

ماجرلی کیکمسه چاغرلغان آدامدار وی اوات قاردامیدا ، اس ایتب ، آن مای آسیعتاو بولاب، چاغیرلغان آدامدار دایارلاتب، دورت بین سوزلیسب، دورت تلگس ، فکری دیب، قولیتا " بو تارسه آلا بارولارینا ایتهی مای دیگمن نمرداو ایدی. ایندی علی دا آیتانیمزدی آیتا آلمای قالدق دیب، باراتندارداغی علی بین کیکمه سه آیاداق دیب ، باماغا بولارلی ایهمس، وقت جیتکیلیکتی . کیکمسکه چاغرلغان آدامدار آز. بارچاسی اورتردان آستام کس. آزدك دمو زی هم ماس کودیگی بولو " اوچون ، بارلن آز آدامدارك قولندا کوردك فکری، تلگس بولو تیینس. بول کیکمسکه روسیا مسلماندارینك هر تایندان آزدا بولسا، آدامدار چاغیر. لماق قالمایدی. قازاقندا ، ازج "دورت کس چاغرلماغین سوندقدان بارتین آدا. مداریما جورتدك آیتاری بولسا، آدب قولاغینا سالو " تیینس. آیتارین جورت گازیتا آرقیلی آیتاما ؟ آور آیتاما ؟ خط بین آیتاما؟ دوکلاد تورتسه جاریب تاپسیرلما ؟ اول جسورتدك " اوز اوتانو بنها .

کیکمسکه بارلن آدامغا تاپسیرو "اوچون قازاق ، ملالاری ، آماسالاری " اوز. آرا کیکمسب، قاولی قلمغان قازاق ایستین بو گه " عالم بولغانی آز رته ، روح آی ته جلیتین کیکمسب" نگه قاولی ایتسکه، تمرون قمقالاب آیتقاندا ساوو .

قازاق بولیك مغنی بولوما باسماغا قوسیلوما ؟ قوسلماغاندا قایسی میا هم قالاپما قوسیلو؟ مطبعا قانها ، اوی بو. لماق؟ اوزوم باسیما نیچه آموش بولماق ؟ ایهامدار ، آموندار ، قاضی‌لار قاندان آدامداردان بولماق؟ قازاقدك قاندان اسمدری باسما مسلماندار بهس بز که مثلی قازاقندا بولب، قاندان آیتمری قازاقدك آیرمیتی قازاقنا بیرلمه‌سکه، قازاق‌دك باماتوچ مکتبه‌رته اوقو نیچه حلقی بولماق، نه اوقماق هم کم آیتماق؟

اول مسئله‌لری قزوراق ایتسکمن قازاق لری مثلی: قازاق اورتدرغ مغنی ایکیسه قوسلماق ، اورتدرغ مغنی ایکیسه قازاق آندیلیسه‌می (" بولیس) آچلماق: اول آندیلیسه‌دی قازاقلاردان "اوچ قاضی بولماق، قاضی‌لاردی آموندار ایهامدار ، آموندار قازاق ایهامدار ، باماتوچ ، ایهامدار ، دی جمله اول سایلماق. مداریما قازاقنی آرالیغا بولماق. ایهامدار آناتی ملی. سه‌لاردین اوچ آلمان جوماندامه‌سی بار. جماقان آدامدار ایهمس. بولاردی جاقیر. زی کیکمس " اوچون ایهمس، مسلمان‌نان آدامدار چاغرماغدی دیهمس ، اوچون هانا، اسلب اوتر غان " اس سیاقتی کوریته. دی. توغاپلاردان جاریب اورغان آدامدار. دك "تورتی سوندك ؛ قازاقلان با تورت کسنداندن قالان چاغرلدی دیمب ، کاق بو کوکلگه چیین ایشدوق تورمن. چاغیر. لاما؟ جوقما؟ اوی هم لمه‌یمز ، باماتاب چاغرغان آدامدار اوی‌نك تورتیه قازاقلاغان آدامدار دیهمس ، اوچون هانا، دك "تورتی سوندك ؛ قازاقلان با تورت کسنداندن قالان چاغرلدی دیمب ، کاق بو کوکلگه چیین ایشدوق تورمن. چاغیر. لاما؟ جوقما؟ اوی هم لمه‌یمز ، باماتاب چاغرغان آدامدار اوی‌نك تورتیه قازاقلاغان آدامدار دیهمس ، اوچون هانا، قاندا، بول کیکمس خلقدك ایچ ایکیسه بولب، چارلس جازغانلاری جاغدی کیکمس بولار دیب آیتدی‌لن " آز آلس بن. غلی سانو گوبلك . آیتقاندای بولب بلا. بیلار ، تاماماس کیزتمه کوردم مز. مؤی اوسی کوریته‌دو تورته ایکنجی کیکمس تورلی‌لی ایستکمن باسکه بیمزدی آیتالق.

ایکنجی کیکمس دیگه‌بیمز ینچی ماپدا پیتیرتوردا ، بولادی دیب ، اوتکان تومرلاردة جازغان مسلمان کیکمسی، اول کیکمس ایندی ، نه چی سایدا ایهمس، ایوق ایمده بولماقمی . "وقت" باسماغامیدا تمکلاغمدی کیکمسدن تیلا. گرلدا، مسلمان کیکمس " ایوق ایمده جاماغدا رحمت الیم دیگمن ، تیمس. آدامداردان بولماق، آغوندار ، ماضی. لار تازا علقی، علمی، جاسی تولیسدی زور. مملوماتنی آدامداردان بولماق . قاضی‌لاردی آموندار ، اور آرالاریدان ساپلاماداد ، یا بوگمه آدامداردان ، ایلك. ساوا باری ، بر ، تیك جوماردا آیتقان شرطلا تولدی بولسن . ایهامدغا تازا. قدان باسما دیگنی مسلماندار ساپلاماداد بولادی دیگمن.

باسما مسلماندارداغی مثلی قازاقندا بولماق ایندیریمن ، قازاق تورلی آیرم بولب، مثلی قازاقوا بوراهدی قاز. زاقدك بیلری‌نك قازاقندا قالانسن ایندیر ، اینچی ، بیرك ، مالك‌لی ، جیسیر. چاپیتین چاغین مال دولاری . بولار. دان باسما مغنی قازاقوا " تیینس ایندیر. قازاقندا باسما مسلماندار مین بردی بولادی. هر مطبعا " بر باسماتوچ مکتب زاقدك بیلری‌نك قازاقندا قالانسن ایندیر : اینچی ، بیرك ، مالك‌لی ، جیسیر. چاپیتین چاغین مال دولاری . بولار. دان باسما مغنی قازاقوا " تیینس ایندیر. قازاقندا باسما مسلماندار مین بردی بولادی. هر مطبعا " بر باسماتوچ مکتب زاقدك بیلری : اول مکتبده اوقو آیتا غانه بولماق. ازج جل آدا ، ملی مین اوتکمنلاردان کیین یا جوماغانی مسلمان مدرسه‌لرینه اوقو ، یا اورس اشکولی‌لرینه اوقو. باماتوچ مکتب‌ده اوزیرتمن بلیدر؛ دیر علمی، اوتوجاری، قازاق "تیلی ، اولت تاریخی ، جغرافیا ، ایهمس ، دین علمی اوتیتغان اوقوم مندمه‌دی؛ باسما بلیدر. دی مثلم اوزیمدك . باماتوچ مکتب‌دی دین باسماکیتین ، مدرسه‌لرین باسما مسئله‌لرداغی قاندان بولسا قازاقندا بولماق. اوی بولماق.

بودجیت کیکمسی *)

بو نچی آپریلده دومادا بودجیت کیکمسی باشلاب ایدی. بودجیت کیکمه. سی‌نك باسی رومزچانغاندی بولدی اولای بولو سبی : دومادا بولو جیسی‌نك 14 نچی استانیاسندا دیپوتاتلار فکرون آیتقاندا "آمدان ایرکی دیگمن ایدی. اول استانیادك سوزیده‌لرای جمه‌یدیده‌دیگمن دیپوتاتلی‌دی، دومادا "سوبلگن " سوزی. "او بون، حکومت سوزدغا بیرمه‌کی دولماق. دومادا "سوبلگمن" سوز "اوچون سوزغا بیرمه‌جیلیر ، دیپوتات براوانسن کیمیتی. دومادك آمرومن نوکری ، مسلماندار لاری ، اول "اوچون حکومت بین قولماق کیلگانده‌دی آیتیسن ، نارازیسب فاقی " تیینس دیب ،

*) جاوبت ایتقانده ، دومادغا بر مثلی کوسترلمی ، رسمی اوچون .

حکومتکه فارس هر ترفی پارتیلار آیتلان. ۲. دوما آچلماقدان بری یاپدیغلری بوتون بوجیتی عل سایین دوما بیکیتدی. سوء تدفان حکومت بون پارتیسیدها دوماننك اوپس قوزانین فارق ایشت جوسیار ایتدیه بولب ، دیپوتاتلار دوماداغی جوسیار ایرکنی بولسن دیب ترفی لارکرگنمن جویا زالون بولب جفالیوا بوجیت کیکمن قولما آماری دیکه. اولکیلی دیپوتاتلار حکومتنك اولق فولی بولمقلاندان موندای فکرکه : آرینه « کرسیدیدی. قوسلیا، قوسیلار دیب دامه‌لی بولارلق دیپوتاتلار آوتاپر بسدم. اولار دوماداغی « سوز ایرکن بولاغی کیرمك دیکمن نکردی جاغلغان بولب جفالیوا رسمه‌ناق حکومتکه آتوا « سوری مایلین بوکه‌ده‌ده بولماغی ! بوده بیت بیکلب چوبوبا اولارلق دوماداغی بار جوقی « بر آیسب، کوب جاغی‌نك اولماغ تویتیها آوتده‌دی.

سولداغی دیپوتاتلار آرکوینه ثاقی بولنگمن. بوولاری، مثلا، س. دیموکرات عسم ترددوکك پارتیلاری‌نك دیپوتاتلاری، اولکی، آیتلغان قالیوا، بوده بیت کیکمن قولما آلب، سوویتمکه بیل بایلاغان. « بر سیرلاری، مثلا، کادمت عم ترفی پارتیلارلق دیپوتاتلاری بوده بیت کیکمه‌ده بولودی. اولایلاغان، حکومتنه آتوا اولارمردا بیریلدینه کوره، دمری چیکمن سولق ، ایندیکی قولما قالماغن دیپوتاتنی پرلاوی کیکه قوانین حرف ایشت جوسیاب قالودی. « نیس کورکمن. اولارلق ایندی قولماغن کیلمك «اسی بیالماق : علق آچماس راسخود تا آلاسدار، حلقما استب. اوترغمان چولسزه‌ندارلق سلاردیت حکومت طرابیدان استلکمن زورلق زومیلیدی بیتیمه‌ر. بنه باسب موتان بولای موی استمه‌ه.

سر تفی خبرلار:

تورك فلوتن کوچه‌یتب خانی، جانین آرادا ایکی مقتی کیه‌مسی کیلب تورك قولینا تیمه‌کی! اولمك « اری دریدنوت «سلطان بنه‌کی» مای آیلغندا کیلیدی ! ایکنجیسی « رشادیه » ایوین آیلغندا کیلیدی. استغنب جانغان ایکنجی میناس کیمه‌لری « آردان سولق تیلیه‌لی ، دریدنوت ساسینا قوریها پاپون تان آیسه‌ر آمیرماغی! سولگلوزو نایندارا خدمت ایتوگه فرانسیزدان « تورت » ایتیمه تمر، « تورت آیسه‌ر جاوزلغان . مونك اوستینه ثاقی « بر نچه کیمه‌لر استه‌ه تمك برافرماسس جاغانان.

تورك فلوتن کوچه‌یتب جاغنا بیا « روسکویه سلوزو » گلن‌تاسی « ایی کوبکمکوب ماسی‌ماردی: « تورکیا جا تلك غاناتیکز گه ایکی دوریاتزنی کیمه سالب ایدی، ایرغان قناعت ایتمه‌ی، ثاقی فلوتن کوچه‌یتوده. آداغی ایکی جلدك ایچنده فلوت کوچه‌یتوگه جاسغانان تورکیانك پیرا کرماسی بوینها، آنگلیا، فرانسیا عم آمیریکادا جاسلیاغنی کیمه‌لری : « بر « تاق در دیدنوت، ایکی کرپیسر سیگز مینا تورکیری، ایکی کیمه‌گیچی، « اوچ سوء نکوزر » قایق . ایوسیلاردی چاسلیاغلا آنگلیا ، فرانسیا ، آمیریکا رادیوسلاری مین سوویتسب جانی. یوغمن 100 میلیون آتوا کیمه‌لك ، آنگلیو گارپتلاری‌نی ندای آتوای تورکیا تاما آگاسی دیمیدی. تورکمه کیمه‌لك آتوا فرانسوز بانکسیتان تاریلاری، « یوده جانیور » « دریدنوت فرانسوز بانك‌مرکزی. بیرگمن آتوایی مین آلمان بودا ؟ جانین آرادا فرانسیادان آلمان فارزغا فویلمان شرط : سوغس کیمه‌لری‌نی تولوزیه بیرمه‌که ایدی ، تورکمدر فارز شرطین اورنینا کلتیرو ربت جاندار ملار کیاب اوچ بیسن معارفغن دوما . دوما بولغانی موندای زور جاجیلا بولمان ایدیمی.

چیتی سوز قارافماری جاینیان

III

موتان بورن جارب ایدم . چیتی سوز قارافماری ایلچولی بورن آسا باق بولسادا 25 جلدان بیری قارای قارادا اولدلق بورنیدان « آورب ، کوبه‌یوی توقتالی: چارو ! کیمیدی باشتادی ، آیمره‌سه سوگمن اون - جانتی چلدك اینته قارافدی اوته کیمه‌یلك ساسب کرتنی دیب. دنیادا جیسمز هیچ « بر نارسه جوق. باپلغانلاردا، کیمه‌یلك‌ده‌ده « بر جمی بار. ثاقی قاق تسب بولسادا اوتك آنگلیری باسلوق عسم قایدالی بولری « اوچون جیری‌نك، آوریق‌نك جارتلنسادا سول کسیکه قولای بولوق شرط. مثلا، ساوردا کسی‌نك آنگلیری کیتوی « اوچون سوز عم اوت - آز با بولدارین‌نك جانی بولوی. ایکن کسی‌نك آنگلیریلری « اوچون جیری‌نك تارا تورماغی بلکه آریق‌نك سول بولوی شرط. مثلا، ساوراسی « اوچون ده

اوچون بولای « آجس دلب اوتیر. فرا. تسدادان آلمان آتوادان چیتوی ایکه‌ر بنه، آیب - ارلرینه جالق ایتیه‌ر. بوده‌کلی اولار ایکی آیدك جالق ایتیمس ! آلمانی قلوت کو « بیتی بنه‌ده‌بنه‌ده‌رکه بیرمه‌کی. « سوویت آتوا آمریدا کیمه توارینه بوراسه‌ده ، یاسندا جالق ایتیمه‌ی بیرلنگمن سولق فارز طرفی اورتینا کیلدی. بلتر « بروده جلد بیرو » دریدنوتن آلماندانی‌دای. شمنا آسروکن کاوب آلب، جومساوغادا جاویز بیك قالق فولینان کیلدی . شمنا سوروکن فارز آب ، اول فارزدی جل آیقاندا فرانسیادان آلتن 110 میلیون سوم فارزدان توارمیدی. اول فارزدك شرطندا آلمان آتوادان جارتیسی تورك قارینیاسن قوز اتاندیرز « اوچون آلیادی دیمگمن. اولان یاسما آتاب آیب آیتدی « سوز جوق. سولای بولغان سولق اول فارزدك جارتیسین قسما سروکن. فارزدی اورتهو « اوچون جوماسا: فارزشرطن بوزیا - یدی. « سوویتمرفرانسیا تورك فلوتن کو. چه‌یتوگه فارز بیرمه‌کمن بولب تاریلادی، براق تورك فرانسیادان آلمان آتوا مین فلوتن کوچه‌یب آلادی . « مزی اورس ماقالی مین آیتیاق : « قولارلدا توگمل، قاسقارلاردا توی» دیگمن بولادی.

1918 نچی یلی بازا جاماآلمان کیمه. لیر فلوتینا کیلب فوسلاغانلا، تورکیا سوغس کیمه‌لری‌نك سالی مناز بولماغین، اورنغی ایسکی فیتکنی کیمه‌لرن قوییا. غلن! ناغز جاتیا توغلدان !! دریدنوت، 5 سلوتنی کرپیسر ، 8 مینا کرپیسری، 24 کانونیرکا (اوزاق کیمه) 10 فرغی کیمه عم 3 توگنگوزی قایق . سوندا اتورك فلوتنی کوراك فلوتن توگل، آرادیکزده‌گی اورس فلوتی ایکه‌ینه‌نه باسم بولادی. ایکه‌ی تیگیزی مینمن فارا تیگزده‌گی نوجالق تورك قولینا توزه‌ینه « بر نچه‌ی آی قالدی. اول نوجالق 1918 نچی جلدان سولغدا تورك قولیندا تلادی. ایچنده‌ی اوریدك فارا تیگزده‌گی جاماآلمان جاماغان « ازج ساوتنی کیمه‌سی فارز جارقی‌نك توسه‌ه.

قستاو « اوچون مالغا قولایلی، قای جیردك سوزی‌نك مالغا « چوی‌نك مالغا جوغمدی ایکه‌دیگن؟ قای « چویدی جیسه توتنی. بك « بری قالماق فاجب قوزدایتو غیبنیا چیپن سوندای جاغسی بزمدی. قایها نادان دوسه‌ك‌ده قارافدار بول تورلرلما آیتا چیتك. سوندغدان قاراق بالاسی ایگن « اوچون ایمیس، بالکی آنا بابك سیتان قالغان مال کسبی - مال جاروا اسی « اوچون قولایلی بولغان این «قالای»تاق، قوم‌دیب آتالماغا ایه‌مه‌ه‌ب، مکه‌ه‌ه‌تب کیل جاغنان « بر علق، چیتر، سوزقارلغن یاسغان کیمه‌یلك‌لاغه « زور سیبی قوتس، دلغ تاریاسه‌ادیمس. قوتس‌دلغ تاراویك منای « آلیس ، چیتس جل بورن بول چیرگه اوردمار کوب اوردماندن سولغ یاسلب داوداغی جاسل جاپراغاری بین بورکه‌ب، آدمه جاس کیلتوه‌کمه‌ر تاماچب تورغان اوردمان عم آغاچ‌ارادی ایگ ، ایتدغاغا ایگن جاوچی‌نی جارامس قوس اوچیب‌اوچیب قارای اوردماغا

ماردلق ایرکن قوتسدا آیت - جاپتسر ایمن - ایرکن اوردمچه جاپتلغنی شرط. بول کسه‌ه‌مردلق ایمیس‌می بولسادا شرطی تابلیلسا آنگلیری بامیاردی. مالچوا ، سی‌نك شرطی تابلیب : قوتس کیك ، جاپلیم‌مول بولسا قارغلدلق تابی‌ی قولاندی، توقتس‌نی قوزلاب جسل سایین توپیاغا توپاق قوسلب «تورت نولك مال » بر « بری مین قوتسمکه‌نه‌دی بولب جار. جالغر تاداندیمیدان کوری جولدی ایمه‌مه‌ر کیدی‌دلغ‌دلق اوك اولکنمن سیبی : مال کسی « اوچون کیرکتی بولغان بوجاردا بدا آیتلغان قیرغداردلق تسابلیلغاندیمی. قوتس، چیر ، سوزدلق تاراپلیادیمی. آیتمه‌ه قارای بورن « بلمدی ایگی مین باب ایندی تساداندیمیدان کیدیلیتب اوترمان چوق. مؤمیغدار آتق چاغر چیرداق جاپین قاندای بلسه، قارغداردا قاندای چیرداق کوکنم؟ کوزك، چالاق کیسلب ایرکمن ، تورداغرکه آرالب اوچاجلار، کیسلنگمن. ایندی بولاردن قالغان بار « الب - آلار جاغسی چیرلر اون - چاقتی جلدان بیری قارای ایکی روسیاداغی کوچب کیلنگمن مؤجغداردا بیریلب جاتر . ناغ آراسداغی قوزلرك جالیلارلار ، قارغداردلق ناغ عم ایتکه‌گی کوب قستاولاری، ماك آراب بین قارب چاغرلغن آرقداری ، ایکی‌نك « یهودنك چیرلری بارمی؟ « قولماق کیتدی. عاور قاپالی، ایمیس دوز ایندارلما تاراغلغن بار « تاور چیر آلیب « ندی دیوگه جارا. یندی. سوندادا ! « آی عم چیرگه آیلا چدار ناداب، تاسدار چوچاوتب بیلنگن « اب جوزگه‌ی جولای کیتمدی اوردمار قارای ایچنده جوب « چیر. چیرگه توره‌ینین‌جن جالغانی‌دار قارای اوردمار. بولار چیر « تورت » ایس جلدا ؟ بر قاپاداغلیمز کوبه‌یدی، چیرسز آرایده؟ چیرلر اوردمر بیسلاوچیرب کیتیرمه آلب توزادی. بولار قارای آتلاق‌نك

نومر 61 مای 31 جوما № 61 جل 1914

تازلق

گازیتاسی اوزبورغدا چیقیب ساین چغادی.

آدریس آدامسلرنی چیقارلار 21 تیندی مارتا جمعه‌دن کیچه‌ده.

Подписная плата:

на 1 год	3 р. — к.
„ ½ „	1 р. 75 к.
„ ¼ „	1 р. — к.

Отдельный № 5 копеекъ.

Второй годъ изданія

اکنچی جل چیقیری

جارلیق بهاسی:

بتون یاسوغا 1 نچی بتده‌دن بیشت 3 سوم جارلیق بتده 1 سوم 75 تیین.

یاریم یاسوغا 1 سوم. سوم جارلیق 5 تیین.

اعلان بهاسی:

بیت یاسوغا 1 نچی بتده‌دن بیشت اکنچیین، 1 نچی بتده‌دن 15 تیین.

بتدن آرتق بلسه بهاسی کیلیشیلیب.

ادیتور ولاری ایچون سوز

ادرس: Редакція газеты „КАЗАНЬ"

مرکز اداره‌سی: کازانکول کی اوینده.

باسیلیب چغادی

اوقوُ قوُرالداری

1) قازانوا « الفبا » دیریسی ایکی « بولیس برگه قیسیلیب یرنچی ریت باسلدی. 96 بیت. چمارتی بن احمد باتیرشوف. بهاسی 25 تیین، 10 یوزلیمین 20 تیین.

2) قازانوا « قرائت کتابی » 136 بیت. چمارتی میر یعقوب دولاتوف. بهاسی 35 تیین، یوزلیمین 30 تیین.

بول کتابلار هیچ کیمگه آیماسیزیا بالوجسز صدقه‌لاریدی. « برلی عالم » کتاب دالوح بن جمعه‌لسه « آلدیرو چما اوته فیماسا نوصه‌دی » سوندغانلر « تیینس » بیلسه‌لا لابتاب مارکا جمعه‌دن کیرهك. کتابچیلارغا هم 10 کتابدان آرتق آلسه‌لر بهاسی‌لارغا سومیتان 30 تیین کیمه‌لدی.

آدریس: Оренбургъ, Татарская слобода, КАЗАНЬ.

احمد بایتوُرسونوف باسی میر یعقوب دولاتوف قازانی.

باشلاوچی مکتب

قازانلی باشلاوچی مکتبی قازانلی بولارغا کیرهك؛ بول توررالی آجیلب مکتب آیتلانمیوق، بهتر بولرغا؛ بولاتین مسلمان کیچه‌ده مکتب مسئله‌لاری قازانلیغی؛ اوغان قازانلیان بارلیق آداملار قازانلا قازانلی مکتب کیرهك ایکه‌نگان « باب بارلیغا تیییس. سوندغانلان تقارقی » اوز فکرن آیتب، جوُرت قولاغیمنا سالمانیق.

اوس کیره‌ده قازانلی بالالاری اوقودی ایکی « تورلی باشلاب » جوز. بوندولری اوقودی آولانغی مکتبده‌ن باشلاندی، ایکنچی‌لری — ایسل ایچنده‌گی اوس مکتبلار. بان باشلاندی. مولای بولمان مولانا قازانلی ماعمرگی باشلاوچی مکتبده‌ری اوسیلار دیمیز. قازانلی باشلاوچی مکتبی قازانلی بولو کیرهك دیگمن مسئله‌لی چیچه‌ر. دین بوزن اوس کونگی تونیب اوتیر. غان باشلاوچی مکتبده‌رهك چارلاندی. حله رلسز دیغن تیکسه‌ر به‌ر سونسان مولا مولانا کیرهك مکتب‌نه « تورلی بولو جاین سوبلو » تییس.

آولی، آول مکتبیغن باشلاق. اوس کونگی آول مکتبیغن بن مکتب دیب آیتلار. لق ایچمس. اونوغا کیرهك قازانلی چوق، اوقیغا بلیتسن معلومدر آز، سوماداد قازانلا. بیك بالوملارلق پوریتسوش موجودکه‌ردین چیقارلی. اوس کونگی توك خط یازا بلیتن، واقعاً اوزان باشلاب گلریتا. مورتك، کتاب مقارن باشلاندا. رمزلق بارچه‌سه سوندغانی مکتبده‌ن اوقوب، خط ایله، یازو اوچون بوندان اوزه‌یدی. مولانی اوزیمیزده‌دی. اوس کونگی مکتبده‌ن اوقوب چیقاندار اوغلانمانیا جایسز، توبسز قالیبتا خلی آراسیدا اوقوب جازوزدی، مونچه‌کم آراسیندان کوری کوبرهك جایب جاتلانی، بول مکتبلنك ملقلماغاندیر، « بالالار » اندی آداملی‌مین اوزیرنگاندیگی.

آلاچی ایندی اوس اشکولارده‌ن. قازانلی آراسیدغی اوس اشکولاری آولنی، قولوسنوی، ایکی کلاسنی اشکولار. بولارده‌ن بشرکه‌ندر اشکوله‌ر اوقیماسا، اوزداداد بولمادا جوق. بوایچ چالا اوقو مین قلادی. ایلده « بر » ایکی جل تورسا، اوقیغان‌لق تو بیغنه آر بیلب، اوقیماغاندار مین بردمین بوایچ، اوقیمان ایکه‌نگه بوس کیتکن ایسه‌نده قلادی. بول کزنده ایکی کلاسنی اشکولا بر گه نیجه‌دن آولنی اوچیلا، بیس بوایچ چوره‌کندیری بار ایکنی واس، یراق یلتاوچ مکتبده اوزیرندن « بلم چوره‌ر قیرلق بارینه تیکس کیرهك « بلم چوره‌ر آداملا « تل، قولاق، تول قاندانی کیرهك بولسا، باشلاوچی مکتبده اوزیرمنن بلیدر. ده « وقدانی کیرهك. اوس و آماسدا خط یلمه‌گمن آداملر لق توریی: « تل، یا اولغنی یا قولی جوق آداملرلق کوبی مین بردمی؛ بولسان بولان خط بولولق کیرهکمی؟ اونلاردا آیتلمی، باشلاوچی مکتبده‌ن اوقیغانلار بیسر، اوچیلی دیمیلدر، آداملاکت، سوماداد، ایلده‌ندر، آر اوچیم بولار دیمه‌ی. « ایرك آولی » قازانلا توالی خط بولتسن توبسه‌دا بولوقون کیرهك کیرهك ایکنمی، باشلاوچی مکتبده‌ن آز بر نگمن « بلم » آری اوتیس دیگه‌نمی‌گه دیگر بولارنی یاغی کوردیم آیتلار.

باشلاوچی مکتب

قازانلی باشلاوچی مکتبی قازانلی بولارغا کیرهك؛ بول توررالی آجیلب مکتب آیتلانمیوق، بهتر بولرغا؛ بولاتین مسلمان کیچه‌ده مکتب مسئله‌لاری کیچه‌گه قازانلیغی؛ اوغان قازانلیان بارلیق آداملار قازانلا قازانلی مکتب کیرهك ایکه‌نگان « باب بارلیغا تیییس. سوندغانلان تقارقی » اوز فکرن آیتب، جوُرت قولاغیمنا سالمانیق.

اوس کیره‌ده قازانلی بالالاری اوقودی ایکی « تورلی باشلاب » جوز. بوندولری اوقودی آولانغی مکتبده‌ن باشلاندی، ایکنچی‌لری — ایسل ایچنده‌گی اوس مکتبلار. بان باشلاندی. مولای بولمان مولانا قازانلی ماعمرگی باشلاوچی مکتبده‌ری اوسیلار دیمیز. قازانلی باشلاوچی مکتبی قازانلی بولو کیرهك دیگمن مسئله‌لی چیچه‌ر. دین بوزن اوس کونگی تونیب اوتیر. غان باشلاوچی مکتبده‌رهك چارلاندی. حله رلسز دیغن تیکسه‌ر به‌ر سونسان مولا مولانا کیرهك مکتب‌نه « تورلی بولو جاین سوبلو » تییس.

آولی، آول مکتبیغن باشلاق. اوس کونگی آول مکتبیغن بن مکتب دیب آیتلار. لق ایچمس. اونوغا کیرهك قازانلی چوق، اوقیغا بلیتسن معلومدر آز، سوماداد قازانلا. بیك بالوملارلق پوریتسوش موجودکه‌ردین چیقارلی. اوس کونگی توك خط یازا بلیتن، واقعاً اوزان باشلاب گلریتا. مورتك، کتاب مقارن باشلاندا. رمزلق بارچه‌سه سوندغانی مکتبده‌ن اوقوب، خط ایله، یازو اوچون بوندان اوزه‌یدی. مولانی اوزیمیزده‌دی. اوس کونگی مکتبده‌ن اوقوب چیقاندار اوغلانمانیا جایسز، توبسز قالیبتا خلی آراسیدا اوقوب جازوزدی، مونچه‌کم آراسیندان کوری کوبرهك جایب جاتلانی، بول مکتبلنك ملقلماغاندیر، « بالالار » اندی آداملی‌مین اوزیرنگاندیگی.

آلاچی ایندی اوس اشکولارده‌ن. قازانلی آراسیدغی اوس اشکولاری آولنی، قولوسنوی، ایکی کلاسنی اشکوله‌ر. بولارده‌ن بشرکه‌ندر اشکوله‌ر اوقیماسا، اوزداداد بولمادا جوق. بوایچ چالا اوقو مین قلادی. ایلده « بر » ایکی جل تورسا، اوقیغان‌لق تو بیغنه آر بیلب، اوقیماغاندار مین بردمین بوایچ، اوقیمان ایکه‌نگه بوس کیتکن ایسه‌نده قلادی. بول کزنده ایکی کلاسنی اشکولا بر گه نیجه‌دن آولنی اوچیلا، بیس بوایچ چوره‌کندیری بار ایکنی واس، یراق یلتاوچ مکتبده اوزیرندن « بلم چوره‌ر قیرلق بارینه تیکس کیرهك « بلم چوره‌ر آداملا « تل، قولاق، تول قاندانی کیرهك بولسا، باشلاوچی مکتبده اوزیرمنن بلیدر. ده « وقدانی کیرهك. اوس و آماسدا خط یلمه‌گمن آداملر لق توریی: « تل، یا اولغنی یا قولی جوق آداملرلق کوبی مین بردمی؛ بولسان بولان خط بولولق کیرهکمی؟ اونلاردا آیتلمی، باشلاوچی مکتبده‌ن اوقیغانلار بیسر، اوچیلی دیمیلدر، آداملاکت، سوماداد، ایلده‌ندر، آر اوچیم بولار دیمه‌ی. « ایرك آولی » قازانلا توالی خط بولتسن توبسه‌دا بولوقون کیرهك کیرهك ایکنمی، باشلاوچی مکتبده‌ن آز بر نگمن « بلم » آری اوتیس دیگه‌نمی‌گه دیگر بولارنی یاغی کوردیم آیتلار.

آلیماس مین اوقیغاندی اوگنای کوردی دیب. اوی بوریچیل مینیستر‌ها جیتکر. گین مینیستر ایندی جارباتین بولو اج مکتبده اورس آلماسیلان باشلاب اوقیلا. تقدی بوك اوقیلدم، « بك کیلیش » اس ایکه‌نجه‌دیب سوبلیب جوزالاریلان بولو اج مثلی مین هم بولو اج آلماسی مین اوقیغانی، « بردمن اورس مثلی مین اورس آلماسی مین اوقیغا مینیستر باشلیس بورب اوتیر. باشلاپ ایکی طلدا آنا « تل مین اوقیغا » تییس دیگمن بر اولاملا قول قویوب‌دا مینیستر، اوستان این آنا « تل مین اوقیغان، « بردمن اورس مثلی مین اوقیغانی اوقاندی‌دا مینیستر. بول ایکی قانا « قانچی‌س اسکه آسب قوا « بولاتین؛ « قانچی‌س مکوتیکه جاتیغندی بولاسی‌س بیلمه‌گه اسه‌دمی. مکوتیکه ماعمرگه ماعمرگیس قول آستیغانی جوزندلق جازو « جوزی، « تل » دینی « بر بولو » بوسبا قول آستیدا « تورلی تلدی، « تورلی دینندی، « تورلی جازو - سوزدی تونیب اوتیرغان چیزدار بار. - سولارلق « بارلی » تلی، دینی، « جازو - سوزدن اوزماداز آداراسی مکوتیکه اوتان آرتق اوتامدی. « اس بولمایور سوندا؟ » 14 نچی اوینده مینیستر قول قویغان براولاملا 16 نچی نوبارده مینیستردلق جارغان قانلری میکده‌لی. اوندلی براولاملار اسکه آسبای تاثر « ایچن دیر مینیستر ایسکیتور جاز سابولغان: اوز آلماسی مین آنا تلی مین اوقیب اوتیر. سای، قابی وقتدا جازو - سوز « تل مین جوغالادی؛ ایکی بوغین جوزندار مثلی مین، جازو - سوزلاردن آیریلب، اوس مین بردمی بولب « مکیب » اوچون بردمن اوتیرس « تلی مین اوقیغا کیرهك دیب باشلاغان کیره‌ده آنا مثلی مین اوقیغا » تییس دیگمن « سوز 1906 نچی جلس ایچنده‌گی بر براولاملاندا باش ایچی. اوس کونگه مین آولنی تونیب‌دا، ایکی کلاسنی باشلاوچی مکتبده‌ره قازانلی آلماسی دیمس، قازانچا باشلاب اوقیغانی هیچ بیره ایسلامیدی‌مین، « براولاملا دوشما قازانلی « تلی مین قازانلی تیریمنان باشلاب اوقیغان » دب اوتیرغان بالالارلق آنا - آناسی بوق مقلقلق « اوز تلی مین جازو - سوز اوقیغانی حاله‌دمی. جاز تیریلمانی بولمان سولق، اوچ‌نجی‌دمی اوز تلی مین اوقیغانی حاله‌دمی. « اوز تلی مین اوقیغانی آنا تلی مین بالالار جوزندان باشلاب اوقیب بردمی. اوس کونگی مکتبده‌ن اوقیغان

پولاریلا قالماق جؤزئده باش بولماسادا ، اس جؤزئده جوق. بؤل آیتماق‌دان‌دا باریدئده حکومت ؛ اور فاداسی‌نی توزئده گه‌تکدن سونرا ، بلشاویک اسلام ، بلشاویک مکتبدار بالاقر حکومت‌دا باشلاسی ؛ اؤزجؤن یولداسی‌نئ‌ایلی فاداسی ؛ اؤزجؤن‌ده یولاریا ایدوک . حکومتگه کیره‌ک‌لی ، مکتبلرگه‌کی جؤرئدالا ؛ باری ؛ «یرتلمه» ، «یردیده» ، «تیز جاواب» بولو ، هر طلبا کیره‌گی «اوز دینی» ، «تیز جاواب» ساتماق‌لار . سولای یولمان سولاق باشلاتیق مکتب ، اؤلی ، مینیسونه‌لرک فکرجه‌سی ، پالینیکادان آلس یولاریا تیره‌لمه ، یعنی قاراماق دینی ، «دینی» جاوزی سؤیدئی فکر ، سؤزی قوداران تنسیخ یولاریا قیسره‌لر . قاراق دینیگه باغلار گؤرمه‌دن اونتکن ؛ آیدئی قاراقلی‌سی یاسلا دینگه آوداریس دیو تئز آوره‌جاق. قاراقدی‌نی دینیمدن آیریلما یولاسا، جاوزیدان؟ آیریلا بولماسین جؤمس. عرب حرفی‌اسلام دینی‌مین‌مرگه کیلیب‌دارالفنا اوزاناقدر. دینی‌مین بابلا سلاق جاوز دین‌موه‌الاسی جوقاماییدی. قاراقدا گلان‌دا، جؤرناق، کتابدار حوق کیرتله جوه‌الماقدان‌ائتی‌گاز، جاوزنا، جؤرناق جوب کتابداری یاسیلب، طلبان جلدا الگدری یاسیب کؤل، جاقلاندا قاراقی «تی قوداقلاس» .

اؤلای بولماسا، مکتب آوریلی قاراقدا دینمن ، «تلی» ، جاوزدین جوالاب، اورسچاغا آوداراماز دیگمن مکتبدارها حکومت بوریه‌جه‌سی یاخاریدا مکتب قاراقدا ؛ کؤرؤمؤ . سولاق اؤزاماندی‌مکتبدا «تؤرئی» میرداق اوریمچا منلؤ ؛ باشلاتیق مکتب‌دئر آیتوقو، قاراق جلدا بالالار کلاق آوریچا اوتو، مؤجاق اؤکی جلدا کلاق آوریچا اوتو، مؤجاق «جؤرئ مین قالا بولمان قاراقدار بار، قاراقلی‌دین‌مین‌بالا بولار، قاراقدارا بولار قاراقلاری‌جین قاراقدارا ؛ باری ، قاراق لاری میرداق قاراقدارا ؛ باری ، بولالار دئگ یاریته باشلاتیق مکتب قولایی بولوقدا «تیپس» ؛ «باری‌نئگلده اوتیس» دیگمن بالالاری مکتب جانقیلان قولاسوزدی یواب ، اولیس آلمان قالاق بولماسا «تیپس ، سؤزدئدئن» اؤلی ، قاراق باشلاتیق مکتبن ایکی‌گه بؤلمه‌گه: کیلب اوتیش ، جانب اوتیش مکتبده ؛ کیلب اوتیش مکتبدار قالا بولمان یاان قسناوی جیپن میرلرده بولو؛ جانب اوتیش مکتبدار ایلی میرداق اوتوقدان جیرلرده بولو. ایکیسی ، هر مکتبن هم قالا تکتین بولب بولماییرگه : قر مکتبن ؛ آزاق مکتبن ، قولوس مکتبن یواب ، آدا ایکی‌گه بؤلمه‌گه کلاق مکتبده کلاق سارلی ؛ تلی مین اوتیلان ، اؤچ جل‌اوتو اوتیلار؛ قالماق کلاق اوریچا اوتیلان ایکی جل ، قولوس مکتبده اوتیلار؛ قولوس مکتبده آزاق مکتبده بتره‌گه‌دیر آیتارلا. قالا مکتبی قالاقلی اوتکه‌دیر گیده‌جه‌قاراق. اؤچ جلدی، بیس جلدی اوتوقی بولارلا. جانب اوتیش آزاق مکتبن قولوس مکتبدن‌دیر بنه کیلب اوتیش آلمانلرین بالالاری‌دیر قالا جانب اوتیش آلمانلرین ایکیسی آزاق. بلشاویج [illegible] قاراقی بلده اوریه [illegible]

سلاطین اولی، جاوزی، دین، اولت [illegible] اولت تاریخی، آسیه‌نی، میرانیا، [illegible] کسب، مالرالس حاب، بلشاویج مکتب کلاق اوریچا اوتیش. ایکی جلدا اوتو. تؤیدن ، بلم کیمدار بارلاق باکی ، اولتی مکتبده‌دئگ تومه‌نگی کلاسلاریدا کوره‌لمز بولو ؛ تیپس، بلشاویج مکتبدئر اوستادلاری بولسا، بؤلادان ؛ آری‌مسلمانچا یا او میدا اوتیتو ، «اؤزون قاراق بالالاری» بلشاویج مکتبده اوزونگه‌دن ، بلمی بولوقدا یاراییدی.

سرتقی خبرلار:

تؤرکیا پارلامینتی آچیلدی

(نجی مادا تؤرکیا پارلامینتی آچیلدی . «روسکو سلوؤو» گازئتاسی‌نئ‌تلیغی‌مین پارلامینت آچیلماغین مناسؤبؤمده یازاردی : «کئچن ایسی جؤزؤلی سلطان سارایندان پارلامینت بینا جیمن قاز ، قاتار قورلدان ، جاکا تؤپ ، کیچکن عسکرلر ، آرکمسترلار ، [illegible] ریکا نارنؤچیلار) . کورؤرکه جیدی کوچه خلقی آز . داؤج ساماغا جاقدیلماماغا ساراینان قوی سالاتانلاسلاسلان بند جانجاغدا قورجاغان کیلیک آق کیمیدی کؤزؤمه‌یار . آرتدا جاباغ توکمز اوزاق آرتدا آتش عسکر ، تاماقدئنیک پار آت چیکنکدن ، اوکچه‌لیک جاکا قیز ، اینده‌ده تاماقدئنیک‌دئگ کیچکن ایسکره ، [illegible] آ کورگه [illegible] ، [illegible] ولا . بلا ، بلادا 197 دیپوتات، سیدلیق چلیشدیرده‌نؤ گه‌لمیشلیان ایکن . اولار دان باشدا اؤیلی کیره ، استانبولدان باشی آداماداری ، کاز بالالاردئگ تلیق‌لاری‌یار ایکن . چوغاری آورتما جانب ، سلطان پاشا سیکؤرتا، باشدانان آیتانی ؛ سؤزین جازیلان فالانین بیرده‌ی، سیکؤرتا قاراقدی‌نی آپ ، سؤیدی‌ده، منیگه جانب چؤرنا اوتیدی .

قاراقدا آرالدار تؤزؤرلی کؤتلمه‌گن دوی نؤرده ؛ «تم بولار دیگمن ؛ اؤمیت آیتماق . آیتاتولیاداغی اوزگه‌رؤگه «تیپس» اسمیدئگ چوجیلری کسورؤه‌لنگمن . تؤرکیا طولتین کؤمیتئ کیوکمیکی سؤیلنگمن. سؤزداد ، قاراداد تؤرکیا اؤگه‌جانب ، اولت تاسیس قورداراسی کؤدیده بولوبنا جؤرت کؤمه‌ک ایتب ، قاراداد‌نؤن قارگمن ، روسیا ، گیرمانیا هم یاسدا اولؤی ملت‌نئ‌هر ایتدیلمیش جاوزلیغین تؤزؤرلی کیلمگن‌دن اسمیر آرتاسدا اولؤلی جانب‌نئ‌ایتدیکی تولیماز دیگمن ؛ «اومیت آیتماق .

روسیا هم گیرمانیا

گیرمانیا ریوستاغدا (ریوستاغدا) اسمیتا قارالماقدا استرتلی « آمریمیتیس‌نی دون - یاگؤی‌دئگ روسیا مین گیرمانیا آراسی تؤزؤرلی آیتماق ؛ روسیا گازیلی لاری گیرمانیا مین روسیا آراسیدا اوت سالب ، «اوت بولار» مقصودا ایکه‌نئ‌کن کؤیدیمز - آی معلوم . کازیلاردئگ اوتیسن اوستاسلاریدا جاغلی‌جی‌لاردا روسیا‌دا جوق ایمیس، «آ» دیمه‌ک ، «ما» دیمه‌ک ، [illegible] دار ، دیگمن ؛ «بر قاراداسا»

آرتدا‌دی : براق، گیرمانیا گازیلاری‌نئ‌ایلا گازیلاری‌نئ سوریه‌نه قاراردان ؛ ا قاری‌نئ ؛ باری تؤگلی حکومت ، یونه جؤکدیمه‌یدی. مؤرداقدئ‌مقصدین جیب، بوس تؤرمان آیسه‌لر ایریز ، کوره‌ک «اؤزجؤن ساداقین سالدیر لاپساداه» ، کی اولتیمی لاپیز اولت نامیسی ، «یلی قالیبیان کوتمه‌زکن‌دئگ جوقلاق بیسی دیب جاجاسه‌رده‌ده سویلیه‌ده‌ده» ، بؤلاداسی ، جؤلؤلای تئزرا گیلدی .

«مرده کؤن جنجدان (روسیادان) ، کؤن باشدان (فرانسیادان) ، کیمده ، «دؤیؤنمن تورمن ، بزکه ، سور چالیمن بلارت ، قوقراقتاب ، کوز آلارتب ، یرقدئگ مؤرکورسه‌ده‌ده‌کور مانیدان جولاؤز ایستیسه‌گمن ، کورسه‌گمن ، ایسه‌گمن سیاقتی بولادی .

گیرمانیا میرؤرمیا آرازاداماداندا ، بولاشاداندا آرالارندا کورینه هیچ داغدا یوق . آدمزداغی آپتلا بیرمن یاداد . سیاست ایدمه‌رده ایکی جانی بیلن‌لاشیمن ، مؤنؤن ، مؤلیه‌ماماه‌ده مین ، اولی ، آمی ، همان اؤچ‌ماتلاب ، بؤلداغی جانیدا ؛ تیپس، قاجای بیرؤ، چارلی ، بدین ؛ آمی ، بزدگی رامانیمز ، تیمری مؤرلارب، قاجاوری کؤنه‌ره‌بتن زامان، رت بین اوریتاز، اوت بین اوریتاز مین دوی . آی‌نی بولاسا، آرالما اوت سالؤ، بالاردی ایکی جانی بردی نیز غاتره‌سا، [illegible] ، «ایتیم بار ، تانو [illegible]

جانس آمان [illegible] گؤره . قاجانتان بیرلی قوله جانقان قاتؤ قوکیسی‌لق قالیتی روسیادا بؤزیاماغا تورمیار دیب قوبولایمن .

گیرمانیا اؤچقوداریا پیرم سؤزی جار ؛ کیمکه‌نئ‌کی دالیلی نه ایکه‌نئ‌کن بوراب ، روسیا جوکؤمینه تیز جواب بیر دیب اوتوبرمز ؛ اوانی جواب آلماجاق. اول تؤرؤلی مالین دیب هیچ نارسه آپتایمن ، دیگمن .

قتلی

آپریل آیاندا قتلی جؤرئنما جاجاق کانستیتوسیا (را کون) بیغان . گازیتا جیسیرلاریا قاراقاندا قتلی « آس‌نئ‌ایاماداری‌نا‌لاریمیت قالدی ، جوب دیکتاتورلی (جالغر بؤلؤ) قالدا آپتالمان . قاری اسیمنه هیزدار آداماداریا بؤلاق بولمان تاگر قاراق « اس ایدمغس ، بولان . چیدای پریزیدئنت بولماسی قتلی بولاشیتریک تؤزؤلی کیلب ، قور آتی آیتمان . پریزیدئنت بولیس مین ، « بر آیدان سوتلؤ بولان . چیدای جالمسن بولوقده قاراقلی‌سی‌گؤ ، هیر ؛ « دان‌ده‌دیگمن قاتلیماغی زور پارتیلاق 300 دیپوتاتین قوؤدی . اولی لسته‌گه‌دئمن کیمین جانی چوق ، قورؤ‌ماقدیسی قالمان پارلامینتدا دیپوتاتلاری تارتاب کیلدی .

اؤزؤن اجلیغ سایلا بولدی. اول سالاؤ « کؤرمین » « دان‌ده پارتیاسینا جاغ غمیل ، بوراب ایدی ؛ بولان ، چیدای پارلامینتدن « جؤزا تارقاتاب ، کانستیتوسیا نسلی اوز گه‌رتؤگه جاغلی ندی .

اوسلاریلاق « بارن لسته‌گه‌دئگس منصوره بولان ، چیدایدان دیپ مودا ، چی‌لاریدئگ آنتورتیما ، بریتیؤیاکلاق قالیمی جوغالتاب، قاتیلاری‌نئ‌یاخدالاق قالیمنا تؤرمه‌مه‌ک یواسا کوره‌ک هر یؤل مقصودینا چیتمه‌مده‌ده تلیغان کورینه‌دی .

جاکا کانستیتوسیا یوریتما ، منکست بیلیگ بولان ، چیدایا تؤگلمل بیرلیگین دیب آتارلی ، بؤرن پریزیدئنت مینیستر لقا قالامان آداماداری بولاپمیت اوتانؤرنا ، ساؤچی آیدی ، یاخا یاردی‌لارنا چیه‌رمش ایلیق تؤزؤرلی‌دا سولای ایدی . یاخا یاردیلار مین وعدا قیرطاری جاساؤلا جاغی هم سولای ایدی ، آیدی جاکا کانستیتوسیا یوریتما ، سولاؤلاق « بارن » اوز اوتانؤرنا ایستمه‌گن . «تؤیتن، قتلی قارنا جابلان جؤرئنلاق نوای برؤوی بولماغن کورینه‌دی .

اچکی خبرلار:

هروسکیا قیمؤمؤسی « گازیتاسی جازاردی : روسیادا‌غی یاخا تیکلی ماقدار وداق مکتبدیری تؤزؤرلی قوراماق کیچه‌ک . سلاق زاپوسکاسی مینیستر ساؤیتینه تؤیه‌کده‌ده، اچکی « اس مینیستری‌نئ جازغان زاپوسکاس اولتایاغی دیمه.

اولتزاپسکادا‌کی مؤزری قسلیمان آپتاداما‌ماق : روسیادا‌غی ، دیدیدی ، تیکلی، دینی یاخا ماقدار حکومت‌داق ایکی‌لکده اشته‌گمن « اس» جاماعلیداما آپاداماداری. 1905 یلغی 17 جئی آیره‌ده [illegible]

آنتدا باشلاتیق هم [illegible] بیلیکین « اوز قوداریا آپ کیدی . جاکالاریمیزم جاماعلاردئگ کؤتلیده ماقمن ، قاتا « اوز اؤلتن « سؤیو قؤردی قوه‌دیریس، حکومت‌دا‌یاسیا فارسی یاخدار مین « اس جورگیر» باشلاداری دیدی.

سولی یاقدار‌مین بالا کمیر ، بیسیر ، « آرماقدار اینده‌ی مکتب آپ‌یی، نه اشته‌گه‌ده‌مین سویلیه‌ر، مسلمانلارنا کیلدی.

مسلمانلار ، دیدی ، دینی مکتب ، مدیرلاری آنی ماقلیپلاب ، دؤلتیاریلاق تؤریتیش، ملی مکتبدیری آپ جاپ جانور، حتی « اوز مکتبدیری طرلیسنی « اوز آداریلا‌ر‌نا اوقو مینیستر‌لیگی سیاقتی اوریس چیاق. اول « اؤزمؤن ایدی مسائل. تاماریلاق « یری وقت آیتب زور سوما جاماریقان دیدی.

قوجمس ساز دیپ ، بالالاردی قوزغاقلی‌سیاقتی « سور ، سولی سلاق قلب ، مسلمان مکتبدیری چیکمه‌نیه آپ ، سلاقی ، سب ماندان ماداداق یاریه جاماریا ؛ « اؤ‌نئ‌ده کورمزده.

** سمرقد پیریسیلیان یواب ماریمان لاتیش مم ایستوی دیگمن اورستان یو. تمن تیکتی جؤزغاریار بار ، سولار ، بالالا. رن یاغدانیی ایکی جل آتا « تلی مین اوقوتاریو یوزدمن اورس ؛ مل مین اوقوتو کیوچلاق دیگمن یؤریس واخلیق لاتیشدار هم ایستوندار یؤرتلی‌جا آتا « تلی مین اوقوتما یواب جاغر ، آتا « تلی مین اوقوتما، یوزدمن اورس « تلی مین اوقو. بیتو جاغس دیگمن یؤریق قاراق اوقوتو. گلندگی‌نی یؤزوا [illegible] ، اوقوتا

№ 62 جل 1914 سیمبه

نومر62 مای 17

قازاق

گازیتاسی اور نبورغدا چیقی ساین چغادی.

جازیلو بهاسی:
جلغا 3 سوم، جازیلو جلغا 1 سوم 75 تیین.
تُرکیه آلغا 1 سوم، اونو بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"بریریت باسقاندا 1 تجی بتده بیتیت جولی (20 تیین) و اونو بتده 15 تیین.
"بوریتده آرتقی باسقاندا بهاسی کیلسه بتده.

آدریس جازیلو یازغا آدریس ستاو:
ОРЕНБУРГЪ. РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТЫ „КАЗАК".

آدریس اورنبورغ "قازاق" گازیتاسی یازغانلارغا "قازاق" یازغانلارغا.

Второй годъ изданія

ایکنچی جل چغزی

آدریس آلماسوچونلار 21 تیینجی مارکا چیقرو کیرک.

Подписная плата:
на 1 годъ . . . 1 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 1 р. 75 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. — к.

Объявленія по 3 копѣйкѣ:
петитъ строка за строку 20 к.
повтори „ „ „ 15 к.

یاسالیغی قازان سوزیمی قازاق یازغانلاری.

ایرسکی اداره نیاز محمد سلیمانوف خلقلاغه سنده سلاغلادی.

"ترکی خطیملاره" ("برنجی جل) بهاسی 85 تیین بوجلغانین 3 سوم.
"ترکی خطیملاره" (ایکنچی جل) بهاسی 80 تیین بوجلغانین 3 سوم.
"ترکی نطقلاره" بهاسی 25 تیین بوجلغانین 30 تیین.

(کوب اوچه یازغا آلوارلی نظ کوینگلیگ قازاق ایسکه ساقلاغان).

اسلام دینی نظ حاله "مبارکه" هر "منبع نا" جنب "اجتهاد" نی نور بیتین قازاقلان هم اسلام نظ دیگری ملر ایکنین بلگیسی کیلسکان. "اوزی نظ دینی هم اولان سوگه‌لگه" دینی نظ هم اولنی نظ جاکلغا بیرگیسی ایسکی" ایرگی هم قاقلغان علمیت دارینان بیریمی هنرلی هم مارلی اولوغدی ذاکان "دینلار" "دینلار" ترلی بروز" هر "برسلمان بول کتابلاری آب اولو" اوقیت ایسه تیین هم بیلگیسی" لمی

بولارلان یلغا هر "اوزی ایسکی چه" جاکلغا اوقو کتابلری" قازاقچا اقدار" نصلار. زیاغلار جاکلغا ملر" برلی اوقو" جاس گازیتلرنظ چغارلغان قازاقلی تیینجی اوقیگیرو بار.

Оренбургъ, редакція газеты „КАЗАК".

آدریس ستاو:
Оренбургъ, Нижне-мухаметду Сулейманову.

ایرسکی اداره نیاز محمد سلیمانوف خلقلاغه سنده سلاغلادی.

"ترکی خطیملاره" ("برنجی جل) بهاسی 85 تیین بوجلغانین 3 سوم.
"ترکی خطیملاره" (ایکنچی جل) بهاسی 80 تیین بوجلغانین 3 سوم.
"ترکی نطقلاره" بهاسی 25 تیین بوجلغانین 30 تیین.

(کوب اوچه یازغا آلوارلی نظ کوینگلیگ قازاق ایسکه ساقلاغان).

اسلام دینی نظ حاله "مبارکه" هر "منبع نا" جنب "اجتهاد" نی نور بیتین قازاقلان هم اسلام نظ دیگری ملر ایکنین بلگیسی کیلسکان. "اوزی نظ دینی هم اولان سوگه‌لگه" دینی نظ هم اولنی نظ جاکلغا بیرگیسی ایسکی" ایرگی هم قاقلغان علمیت دارینان بیریمی هنرلی هم مارلی اولوغدی ذاکان "دینلار" "دینلار" ترلی بروز" هر "برسلمان بول کتابلاری آب اولو" اوقیت ایسه تیین هم بیلگیسی" لمی

بولارلان یلغا هر "اوزی ایسکی چه" جاکلغا اوقو کتابلری" قازاقچا اقدار" نصلار. زیاغلار جاکلغا ملر" برلی اوقو" جاس گازیتلرنظ چغارلغان قازاقلی تیینجی اوقیگیرو بار.

Оренбургъ, редакція газеты „КАЗАК".

جاکلغا باسلغان اولهلق کتابداری:

"آقا تولیارلر" (اولغا) هر نازلدن چغارلغان. بهاسی 15 تیین بوجلغانین 20 تیین.
"جیهان - تیرگلمن" (اولغا) بیکات ترلیلیوی چغارلغان. بهاسی 10 تیین بوجلغا بیرلگان 15 تیین.
"بالا تولیارلر" (اولغا) هر نازلدن چغارلغان. بهاسی 10 تیین بوجلغا بیر 12 تیین.
"طومچو" (اولغا) ع. مندلی چغارلغان. بهاسی 10 تیین بوجلغا بیر 12 تیین.
"اوریک" (نثر) هر نازلدن چغارلغان. اوچه قازاقلی سوزدمی کوپ. کتاب بهاسی 12 تیین. بوجلغا بیر 14 تیین.
"بختسز جمال" (اژدت رومان) م. دوستوفسکی چغارلغان. بهاسی 18 تیین. بوجلغانین 20 تیین.

بول کتابلار هیچ کیگه آلیوغیر یا تاپوسیز چغارلغاندی. "برلی علم" کتاب تاپوچ بیر چیت رامه" آدریسوغه اونه قیلنلی توسمی" سوتغندان" "تیینتی بهاسیغا لاقلاب ملاغا سوزو کیرک.

کتابچیلارغا هم 10 کتابدان آرتق آلسه‌لر جولارغا موینلی 30 تیین کیسیلیدی" سوزو یاسیدی اوچوننلق اورینی بولادی.

آدریس ستاو:

Оренбургъ, редакція газеты „КАЗАК".

مکتب کیرو کندیری

اونکمن نومره‌ده قازانغا قاندای باستاوچ مکتبه‌در کیروگن جانرب ایرلك "ایدیلی اول مکتبه‌ده" ده کیرهك "سول بایریان جازیلغانی‌مز.

قازان بالالارن آنا تلنده، توته جول مین، قولایلی قورالارمین، اوقیتو جاین جاسی بارلغن معلومدر "اوچ جل اوقیلغا ندا، "بر تلای "ملم اوزیرنو" که بولادی. آنا تلنده جازلغان کتابلار، گازیتلار، جورنالدار وغیری آنا تلنده‌گی جازو، سزو باستاوچی مکتبه‌دن چغغانلرنك ملکتنده بولادی، بعض "ولالرنك بارینمن ده فایدالانوغا قولیلغن کیلیتن بولادی.

"مزدك حاضرگی ایل امتنه‌گی مکتبه‌ر، بمزده "مدغارغی آیتلغان شرطلارنك برمه‌ی ذی-آی بار: اول بار دیگه‌نیمز آنا "تلی مین اوقیتلی. باسقا شرطلاری اورنیا کیلمه‌گن سوك، اوزیمزنك "بلم تلك کوبن تلمه‌دی، بالالار آرزغانا "ملب چغادی.

بزده حاضرده‌نه توته اوقو جولی مین اوقیتا بلغن پیدا "گوکیك" مینودیکندن خبردار معلومدر بمز جوق فامندا. باستاوچی مکتب که "کیرهك قورالارمیز سابلی ایمیس، کیسب یکمن پروگراماجوق. سوندغان قازانغا قاندای مکتب کیروکیگن "سویلا" گه‌نده، ازل مکتبکه نه‌کیرهك ایکه‌نلیگنه آیتیلا "تیینس.

مکتبنك جای ملم. معلم قاندای بولسا، مکتبن هم سوندای بولماغنی، یعنی معلم "ملمدی بولسا، بالالرمن "ملمن باسقانغا اوزیمزنه بلغن بولسا. اول مکتبنده بالالار کوریمزغا "ملم "ملب چغادی. سولای بولغان سوك، ایك اوکی مکتبك کیروگن "ملمدی" پیدا "گوکیك" مینودیکاد دلن خبردار ایتیلغا بلغن معلم. ایکنچی، اوقیتو "امینه کیرهك قورالار قولایلی هم سابلی بولوی: قورالسز "اس استه، لمه‌یدی هم قورال قاندای بولسا، استه، گمن "اس‌ده "سوندای بولماغنی، "لمه‌لك تولی جاسی بولوینا، قورالدك سابلی هم جاسی بولوی شرط. "اوچنچی، مکتبکه کیروگن بیلگیلرگمن پروگراما. هر "اس کوکلنده‌گی‌دی بولسه جقق "اوچنچی، اونك اوگاگیسی یا میرزه‌دی اولجدوی بولارغا کیرهك: اولگیسی، یا میرزه‌دی اولجدوی استولگمن "اس اولیی‌سولیی، یا آرتق، یا کیم چغانچی، کیروکسز نارسه‌لریدی اوزیوب بالالارنك اوزیمزنه‌گی "تیینتی "ملمدی کیم اوزیمز تیمس "اوچنچی، بالالارنك کوجی چیقنه یتن اونه آسلما سوریه‌کیتمه‌می "اوچنچی، باستاوچ مکتبه اوزیمزنه‌گی نارسه‌لرنك کیسیمی‌سیمی بولوی: بولماغ تیتیس. سول "بهم پروگراما دیب آتالادی.

اونکمن نومره‌ده "بز آیتب اونلنك قازاق "اوچنچی آیلغان اورس اشکولا، لارنك معلمدیری. اوقو قورالداری سابلی دیب. "بز دلك آنا تلمزده اوقیلا، تن مکتبلرمیز تلك قورالاری، معلمی سوندای سابلی بولوغا "تیینس. سوغدا، مکتب پروگراماسی اولگیمز، اوزیمز کیلتیره آلادی. مکتبکه کیرهك نارسه‌لك "بری سابلی بولماغا" مکتب آماسادی. پروگراما بوینچا اوستینچه آرتقان جوگدی دورس آیب "حورب، میرزه‌دی چیرینه میرگیلنده چیقیرو آماپادی. سوندغان مکتبکه کیرهك بولسا، مکتبکه نارسه‌لری، ده سابلی بولوی کیرهك.

معلم سابلی بولسا، "اوچنچی معلم‌لك کیرهك "ملمدی اوزیمزنه‌گن اوزیمزنك لوقب چغارغا "تیینس. اونداغی اورن قازاق نژ. گل، قازاندان بولوزاق نیماداب جانغان نوغای ناوزلار بیرزه‌دا جوق. قازاقلار، قالام قاغان، قازاق حیاء، ساوت، اونیورغا کیرهك نارسه‌لر یولما بالالرنی آلماسلار حاضرده‌ده یاماغا بلمیتین: قازاق مکتبنده قازاق تلنده اوقیتلی کیرهك کتابلار. اونکمن نومره‌ده قازاق باستاوچی مکتبنده اوزیمزنی‌ن نومره‌ده قازاق باستاوچی مکتبنده اوزیمزنی‌ن بلدیر متاو دیدك: اوقو، جازو، دین، اولت ملی، اولت تاریخی، ایسب، جازو، کسب، جغرافیا، حارالس جابی. اوسلالارنی آوریوتغه کیرهك کتابدار قازاق تلنده جوق. "مه حاضر ازمه‌دك آتماغا تابلماینس قورالار اوس. اوس‌لارنی دوغاغا بغار کیرهك.

"بز بولاری وقت جیتیوچه تولماآب ایتب جارمز. برای "بر جاغیمان یاماغا جوسس بین بالالانوی بولماغاندان. "بز جاغیمان باس آیچی مطمعمز بولماغاندن قدان تیز آلسگه‌ریلب بولآلماغن جانز.

بهاغا باستاغاندارینا اوکیمسی بار کی بروگاریس ناقلان بولب جانز. ساغاندا بروگاریس "تیتی قولینا آب قارامای، آیکنچی‌لری قارامادا تانیمای مسلب جانغان کوریندی. هر کم ساتو کیرهك "اوزی‌نك جانسی بلغن نارسه‌مین بلمه. یتن دارمین سایس دیب، قور "لری. نك بلمه‌گه‌نلیگن کورسه‌ندی. بروغه‌نك "بر تارسه‌لی بلغن بلمه‌ندیگی آسته. گه‌نده اینچه‌ن کوریندی، سویلی گه‌نده سوزیتین کوریندی. "آی قاب‌ه جوز، تاندا" اوقوغه‌ن اوقوغه‌ن ایسلی قازاق اقتصادی بین تاغب اوزیمزغانلار ساغا اصولاری بلمه‌ونسن آماندار. اول اقدا جازلغان ساغا اصولاری‌نك ایرلك جانسی‌ین اصول سوتیه جوق بین. اوز تاندارنی

کیلمه‌سه‌دی "اس ایمس.

معلم‌نان-وکس سابلی بولوغا "تیینتی نارسه اوقو قورالاری. اوقوغا کیرهك قالام قاغان، قازاق حیاء، ساوت، اونیورغا کیرهك نارسه‌لر یولما بالالرنی آلماسلار حاضرده‌ده یاماغا بلمیتین: قازاق مکتبنده قازاق تلنده اوقیتلی کیرهك کتابدار. اونکمن نومره‌ده قازاق باستاوچی مکتبنده اوزیمزنی‌ن نومره‌ده قازاق باستاوچی مکتبنده جازلغان. "بز جاغیمان باس آیچی مطمعمز بولماغاندن قدان تیز آلسگه‌ریلب بولآلماغن جانز.

بهاغا باستاغاندارینا اوکیمسی بار کی بروگاریس ناقلان بولب جانز. ساغاندا بروگاریس "تیتی قولینا آب قارامای، آیکنچی‌لری قارامادا تانیمای مسلب جانغان کوریندی. هر کم ساتو کیرهك "اوزی‌نك جانسی بلغن نارسه‌مین بلمه. یتن دارمین سایس دیب، قور "لری. نك بلمه‌گه‌نلیگن کورسه‌ندی. بروغه‌نك "بر تارسه‌لی بلغن بلمه‌ندیگی آسته. گه‌نده اینچه‌ن کوریندی، سویلی گه‌نده سوزیتین کوریندی. "آی قاب‌ه جوز، تاندا" اوقوغه‌ن اوقوغه‌ن ایسلی قازاق اقتصادی بین تاغب اوزیمزغانلار ساغا اصولاری‌نك ایرلك جانسی‌ین اصول سوتیه جوق بین. اوز تاندارنی

جاز بلاتی اوقیتا رلیتی ، اصولدار مین تاسیس مطبعه‌سی ، آوچون ، ماهسیتا هم باسقا قورالدار جاسالاتی سول ماهیتا قورالدارلاق تیتکن " بلب دایه‌للاتمن آدامدار آوچون . جوسانین بلمدی کتا قویو کوز لمرکه کتا قویسمان مایهل سیلفتی بولادی یا آوزی قیسق بولا تورسه ، آیناها اوتدیقلاگمن میاقتی بولادی. " بز اوغلو قورالداری تك پوچرقوتن آلب امتدت جانقلاینیز جوق . بزدیکی جامان دولت ، عاقبت‌سن چمارکدار . جاقسی چقسا جامان قلاتین .

بولاوقیتو دایی‌نك تالاسی آغرتده نه بولادی‌دیب تالاسو ایدمس، قارانی جیوری اولای یا بولای آلسا ، تـوزنده قالین بولادی‌دیب تالاسو ایدمس. اولار آلسه‌لر، قاچ‌ماه‌لر. اوغلنی چابن کم چاغس، کم جامان بولندیگن کورگه کوره‌تو. گه بولاتن نارسه پیدا گیکیتا، مینو. دیتکلاری کمال بلنن آدامدارلاق آلب ندا الفها چمارقوجی‌هم‌سن تاغوس، ایکی جاقی سنفا " توپسس ، توتنقان اصول بوینچه‌بالالارغا سالمای بیرب قورسن. تالا. صایتن آوردنا تالاسب، آوز آورتمای سولی آستغو کیرماه. آیتده‌سه، " بلب سن تاغلمدی، بلمه‌ین تاغلندی‌دی جورت قاپدان " بلسن دیب مقدمو ـ جورتدلاق ـ بسارق جـاقسی مین جامـاندی آیرمایتن آحمای دیب اولاغلان بولادی هوی. بز جانغن « آی قاپ » اولاغلر یا اولاغلاری‌ارین بیوتینیله "توسیتب جیته آلامین .

بیشیر نورغدا اوسی کوتگنی بولب جانقان کیچمسه روحلی آستغو مین قاتار مکتب سنتی‌ایری‌ده قارالب جانور: موکوا دوماداد: مولای قارالماقچی. آنا " تلی مین اوتیناز هیکمن فکر کلی اورسدان

بولب نارا باسی قاپیدا قالدی. توركیاد دان جامانلماسب آیرلمان آرناوودی‌دا تیز تیمدی، راحت تاپا قویانن کورنده‌ی تور .

اچکی خبرلار:

پیتیر بورغدا کیچکمس

" تیز آیرپلانه آچیلوغا آچیلغان مسلمان استعدی توزرلی حکومت کیچکمس (" تیز آیرپلانه باسلاندی. بول کیچکمکه جاقیرلمان تیز ورلاردین باسقا چیت آدامدار، " گلن پتانلغی‌لری توگلرخصت بولماغانلغندان، اوتدا نه بولب جانقان بول کوتگه چین توگه‌ل معلوم ایمس. سوئیتسچه " گلن پتانلاردلاق سوراشیب بلگمکن مناز .

" تیز ماپها چین " تورت مجلس بولب اوتکن، اوتدا قانی ملتمان تارماسلار: ( ) مسلمان دین مکتبلاری، ملتمنده‌تگی کس‌لر دلاق سانن آرتیرلر، هم جالوتیلالار کوپه‌یتو؛) اورنورغ دوغونوبه سوراییمس ایکی ایسه زور اوتیتو،) امامدار هم آخوندلاردلاق درجه‌سن تارا ملتمان آرتیرلری سانالب، تیکسرلیتن عیبی بولسا، حکم ایتلرهی قولوسنوی مکتبلار (بولس‌ی)، بولماغی، میروقوری سودیا یا کی زیمسکی (کر ـ پستیانسکی) تاماللیکلرنی تیز گلو،) مسلمان روحلی مکتب، مدرسه‌لری، آسرمسه مونیتالی علمداری اوغتیق تورلی‌لی آیرتها اوتو بیتسلر ایکی‌نك قلی اوزینداتسرلی مؤلاق ایتسنیه‌تورلری مسلمان مکتب، مدرسه‌لری بارلرده‌ی " چون ، " بز پروگرامدا ؛ بوتوین " تیپس کورگمن هم مسلمان مکتب‌لرنده سابالدار آناللغه‌لاؤلنگی ( ) چاقمان

حسن رضا بیك‌ندی " اولترتـ ، اسکوتله ریان ، اوس قولیتا آب ، آمرتدا قارا تاولغا بسیرگمن ایدی. اسعد پاهانك تورقیاها فارسی قلغان قاسقینا هم آرناوودی جسرب آیتوریه کومه‌لك پیرلری‌لر آوستریا مین ایتالیا مکو. مندیری ایدی، براق بولارداق دیمنده آلبانیان مسلمان ملکتی قلماق ایدمس، کتاغردقا تیمس پریتس ذیددی قوریی . اسعد پاشا بولغان تارامی بولمان سولق ، اولمان سوغس هم قارپنا مینستر لیگن بورت هم مملکت اسمیری اونك آقیلی مین باسقالر بولین وعـده ایتب کوکلن آلالغان ایدی. ذید تاقنا اوتیرب نمایت آلمانلر کین بولماچی سلاغی مین، آوستریانك کوچینه سوینمب، اسعدپاشانی اوریتیان "توسیب، آمردا آیتتیها جاوب آوستریا قولینا تاهسر دی. ذیددك تیمدی جالغن اسعد ایمس، باسقا مسلمان مینستراری تسلم " لی باسمان تاپیرز ایدی ، بول دسلاگه‌ده اوروپنا کوپ باسلاندی .

البانیا مسلمانلاری مملکت باسندا باسقا دیتکه‌گی کس‌نك توروینا رضا ایمس، قارا علی‌دلاق بول سرین سوگمن اسعد پاشا مسلمانلاردلاق کوکلینه جیل بیرب، خریستیانلارغا قارس ایچکتور سیاستن قوداولاردلاق " بر نچی مقصدی آرناوودغا " اوزی کتاز بولو " آوچون دیب آیتیلادی، سوناك " آوچون خوش دوشمانیتان قوتیلو " آوچون ذید اسعد پاشان موافقت تور .

اسعد پاشا توركیاها یاماز دی کورسه‌تب " اوز باسی‌نك خرجه‌سن مملکت دایدار سینان چوقاری توسب آرناوودی‌دلاق پولیتوینه دار کوچین جوماب ایدی ، آمردا نه ایکه‌لك ـ سوق اوراسن ، دیگه‌نده‌سی ، ایسکی جاقدا چیکتورن تیکن یاسما ، " لی باسما جوزندلاق " دار ی توزداقلیتن فکر . آنا " تلی مین اوتو بزگاده‌ده کورماك ایکه‌دیگنده هیچ تلاسی بولماسدا کورماك. دادارری کیکه‌سنده قارانغا آنا " تلی مین اوتوغا اوتو کتاب بداری جوق دیب، بزدین آورسچا اوتیتوی توزاندارین چینتوتیکلمز بو لغان. سوندای ـ سوردم بولماس " اوچون آنا دلنه اوتیتلان کتابدارینز بار دیب آیتوغا جارلرلی بولوبمز " تیپس .

سرتغی خبرلار:

آرناوتلغا بولتیچلك

جاکلاوا تورکیادان " بولیپ " اوز آدمیا ملکتک بولب تورغان آرناوودغا (آلبانیا) حاضر بولتیچلك بولب جاتن. سوغس مینیستری اسعد پاشا اوتوتیان " توسیریاپ آیتتیغا جاریدی. آرناوود دار توركیادك بسیلدینه رضا بولماغی ، توركیادغا قانها زیان ایتتیرب " برلیپ ایدی: ایندی بولتیچلك " اوز باسیتا کیلدی. آلبانیاداغی آزغاناتی ایتیر گوره یکه‌سی قانها جانماك بیماغرب تنین کیتر گمن اوتیتیه ، ایکنجو جاقدان اوتو تلغانی مسلمانلاردا جانماك چارقدی . مؤتلغانی ملی‌دلاق کوی مسلمان .

آیتتی‌ها جاپلمان اسعد پاشا بورن توركیادا قیرلی ، بر پاشا ایدی ، دیو حل مؤتلن بورن توركیا دؤلمسدا ایدی، سول مقصدمین اونکمن سوغس وقتدا توركیاغا نهایت ایتب ، اسکوتله ریاداغی عسکر باسقیس (کومه‌ندانت)

باشدلیق قیلتلر سالغان قارالی مرحوم توسریتك جاغی مانانی بولمان. اوشان حازر 35 جل . بیالکی جیتی سؤزدا مؤتلن بورن قرد ا قیلتلر سالغی‌ن‌دا اوتو بولماغاندا جهار، "مئی اوسی 35 جلدان بیری قارای تاو ـ اینتك قارالغاری آرسندا قیلتلر سالغی‌لر برته ـ برته کوریب، اوسی کوتده " باردی‌ده قس تاموقتاب، جار "بر ـ اکی آی تاوجاپلا یدی. تاو ـ اینتك قارالغاری‌نك مهرلری ایکنگه جارالماسی، آرقی‌ین سؤزغاه‌لاغن جیتی سؤز قارالغاری‌دا ایکن کسیته جیپ بولغاندا، مالآرابان قارالغار بلن چیوکه محتاج بولغان. تان چیوه تان تاو " اوچون جیتی سؤز قارالغاری‌دا ایکن کسیته کرمکدن: آرابالغان، آرقدار تارغان. توق بیلهوسدار ایکنگی " بر قاپدالی سؤزغارا آلماغان آماج سوغامین چیوقلق بیتن چرغلاب " تیرلی ـ جارم دیسیتیا ایکی ایکنکدن، مقامغا " تورت، بیرسی قاپ ـ آستی آلمان، مولایچا تاو ـ اینتك قارالغاری‌نی بول وقتدا چین یا مالی‌لغارا

تاغر کوچه‌لی ایمس، جا ایکن سالغان تاغر ایکنجی ایمس، ایکی آراد ایت ـ آورو بولب قالمکن. سوگلمی جاندارا دارای اوزیدارلاق اوستینه سوچکتر تاغی کیاب ، قارالغ جیری اوزدان: امرونداغا ـ موجیلب، اوته تاریلب کیتکن سولق قارالغار هیچ قاپدا، تیز اینته آلماتین بولدی: قوداغلی مال " بندی چارلرندان صندالب ایکن کسیته موین قویدی ، آیتیسا کیلمکنده ایکنجی ـ اوتیروپ بولوها بیتن تورمزدا ایسکی آغاچ ـ وما لاردی اوتها جاقب ، تیمر ـ تاپان ـ تیمر ـ سوجا مین چیوردی جرب ایکن سالوها کوریب، ایکنجی‌ده ـ تاور چارلاستا دی . سوندا " آلی " بر چاك قارالی بول کسمدین مؤیتکلار، یا کی قارالغ ـ اوزدار سیتلن دایب کوتهریلب کیله آلمایدی. اوتدا سیس مناو ، بر چه ایکنجیلر ایکی " تورلی، بوتوی ایندا آزمی ـ موتن مالی بار، اوستنده‌لری کوکمس بیر قارلار، کولاب ـ آرقه‌ده‌لری چیر ـ موجالاتب ایکنجی ایکتیرب بر مؤ قاشیپرلاری ، اوزی آرداغا قارلس‌مه " بر جاقدا کوپ ایندی ، داوی مین قارالب ایندیکمده ، " اوزی توکو آرتیلان بیلدیکمه جوغمده ، " اوزی توکو مین قارالب ایندیکمده ، " اوزی توکو آس قان کسیتمدن قیدالاغان (آمیه

قای ـ بر اس اوتالادی. " اوز کوزی بولماغاندغان مؤلتك ایکیس کوتلمه‌دی، باقیورلاندا ، سؤزیلندا ؟ کیم بولادی، جدای بیرب بوا قالسا " بر ـ بیلکن ـ ب آستی آلادی ، بیقاسا ایکیه‌گم آقتولا کیندی دیب تاغرا ـ ریچیه‌میدی. بولار باسقان آق ؛ " بقاسا آنه ، بقاسا آنه، تم کیتمدی، چورت قلب جاقان " اس‌قوه " دیگمن اوق مین سالغان قارالغار، مؤتدا ایلار اوتها کوب ایمس.

ایندی مؤزوع آلدیتلاب جاپلاؤنا آیاب چقان مالدان آیرمان ؛ اوستنده کی کوکمس‌نك کیچه‌گمس سب ایری توزمه، کوپ " جزب مال باقوردان ما " گلوگاه " آزمیت اوزکن قارالغار، بولار طبیعت‌لك " اوز جولی ، " اوز راکوی ، " اوز قولی مین اوتیرچیلغا دارلاغان قارالغاری، بولار ؛ " ایندی بر کاه ایکن سالب تاماق آمیرلاردان باشقا کون توبرماك جول دالاغی‌ین‌ده ایسکه کرمکدن مین ایکیچیر ـ ـ ـ

جازیلو بهاسی:
مادہ 3 شومر، چارلوغی مادہ 1 شومر 75 تیین،
مؤلی آیدا 1 شومر نومر بوغی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"اوریت بامونغا 1 دن بشده بیتیمز
چوق 20 تیین، 4 دن بشده 15 تیین.
"اوریتلاغن آرتق بامونغا بهاسی کاسلوبنغه.

Редакция газеты „КАЗАК".

Подписная плата:
на 1 год . . . . 3 р. — к.
„ 1/2 „ . . . . 1 р. 75 к.
„ 1/4 „ . . . . 1 р. — к.
Отдельные № 3 копейки:
Объявления за 3 копейки:
первая строка на строку 20 к.
повтор „ „ „ 15 к.

آدریس آلماسغه زوچی لار 21 تیینجی مارکا چیقرلر کیرک.

Второй годъ изданія
اکینجی یل چقزی

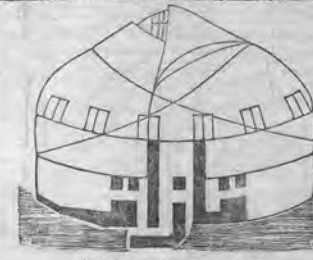

قازاقنیڭ اورنبورغدا چیقن یاڭین چقاری.

باسیلیب چقدی

اوقوغ قورالداری

1) فارانچا «الفبا»، بوزینی ایکی "بوئیمی برگه قوسیلب ژنچن ریت باسلدی، 90 بیت. چارلوغی احمد بایتورسونغی. بهاسی 25 تیین، پوچتا من 30 تیین.
2) فارانچا «قرائت کتابی» 136 بیت. چارلوغی میرسعیت دولاتوف.
بهاسی 35 تیین، پوچتا من 40 تیین.

بول کتابلار هیچ کیمگه آنچلیسزا تاقوسز چیقرلمایدی. "برلی جارم کتاب تالوچ بوین چیقرلسه" آلدیرچیلرغا اونه تیمانلا توسغدی. سوندغیدای "تیینسی بیلسنا لایتاب مارکا چیقرو کیرک. کتابچیلارغا هم 10 کتابدن آرتق آلدیرتی چیقارغا سومینلار 30 تیین کهینلادی.

Адресъ: Оренбургъ, Редакція газеты „КАЗАКЪ".
احمد بایتورسونغی. باسی میریعقوب دولاتوف نا.

دوکتور آبوبکر آلتیارف

نوول اینه‌دی: کیسب صاب فارایش آورولارنی، کوزی آورولری، آداملاردی، سرتدا خاراماتی بار آداملاردی هم اچکی ماریاندا ناتاشلی بار آداملاردی.

اورنبورغ شهرینه "اوز جورتنده" نومرنوی کوچه‌سنده.

قابلاشیرتلاق ساعت "9 دان 10 غه چیین، کیچ ساعت 6 دان 8 گه چیین

خاصه بله اوزی اورنبورغ شهرینگ کوروچی‌سی و ترجمانی.

اورنبورغ ۱ مای 24.

تورغای اوبلوسندا سوز بول توگه چین کوروش آیدی. کوروش سوز دیگه‌لیمز، حکومت طرفیدان قویلغان سوزلرگه‌لرنگ سوزی، یعنی شوشی کیرده بول اوبلوسدا پریسایش زامیدا. تیلغه سوزدی آچیلو مسئله‌سی قوزغالب کیلدی. پریسایش زامیدا تیلغه سوز بلار ایهمی، خلق آرسیاسی چاقیراغان وکیلغه. بولار اوکروژنی سوزدا "اس فارالماغانغا قیلب حکم آیتادی. پریسایش زامیدا تیلغه بولو مین اوکروژ جنی سوزدلرگ سوزیلاری جوق بولمایدی؛ اولار "اسدی بورنغیدای زاکون بوینچا بوینچا تیکه‌سوزدی. پریسایش زامیدا تیلغه برگه تکلیف، سطب اونیترب حکم آیتادی. آق بولسا - آق، قارا بولسا - قارا دیب. سوزدلار بولارگه مسکین مین زاکون بوینچا آمارتلاغن بوسسانت، قارارتلاندارینا لایقنی جزا سالادی.

پریسایش زامیدا تیلغه‌گه بوراگن بیلگه کوشی، دولار مکمدی زاکونگ قالین استانیاسی بوینچا دیب آیتیلدی هم زاکون استانیالارین بلوگه اولار مندیتدی‌ده ایهمیز. بولار بیرگن آنط. وعدلارین اورتنا کیلسترو "اوچون تارا جوزگی میر، اذیات - ازیاق بیگه اوبیارسا، سوق آیتقا "تیینسی. جالق آداملار علی آرامیتان مقاتما قارای، پریسایش زامیدا تیلغه‌ده علی وکیلده. ریتوالب علی بوین برگه صاب بیتدایاب کوتگه‌مین سولغ، "اوز ایلی‌نگ سوزی - ماداتین جانسی بلوزرنی اولارگه آدا - سیای "توزرو حکم آیتولارینا کوب سبب بولادی. سوزگه "اوچون عدلی صلکت. دارا پریسایش‌لار سوزدی کوردیدن بار هم کوروش سوزدان آرتق سالالادی. "بوزگه روحیادا "آد نگه ماداما.

چوق، قازاق اوبلوسندا آلدی 1910 نچی جلدان بیری‌غاتا بار (آقمولا، سیبدی هم اورال).

حکومت پریسایش‌لار سوزدن تورغای اوبلوسیدا آلدی "الفی 1015 نچی چل کرکوزگه لایق. بول توقورای کیرمه تی معلومات‌لار جیبلب، پریسایش زامیدا سوزدی کیچکرتو احتمالی بار کوریده. دی تورغای کیمگنی معلومات‌لاری ایسه‌گه تو نوقل - آنی جیناماغان، پریسایش زامیدا سیدانلاب‌کمه لایق آداملارنگ کوین، آسرمه قالای ماغان، ایسه‌که قوسمای قالدیرغای. نوتانما نولمدیرای دلیلی، "وال اوسی کیرده پریسایش‌لار سوزدی آچلسا، قازاق بین مؤچیق وکیلدیری بولولاریدی.

پریسایش‌لار سوزدی جوروشدگ بلوب آلا - آقیای، قولینا توسیره - آقیای جوروگین سوزدی؛ بول سوزدگ کوروشی سوزدان آرتق هم خلقدا سیمندی ایکه‌دن هیچ کم آنکسلار ایتمه‌ده، اوسی کیرده قازاق بین اوسی آراسی آیت بین مسق آراسندای بولو نورماندا، سوزدا بوسلا جنی‌لارگه کوین مؤچیدان بولب چلسا جوراب‌ماغی فکر دیده تورس جولگه بولولاریدی.

"گازیتا اوقوچی‌لارغا" گازیتادا آز تیماری، ایلنه توزوچی‌لارغا معلومات نیک مؤچیدان مال جوغالسا، قازاندان کوره تیین، کوروغ مین‌ده قویماق، قول "اس قلب - آیاقی کسی اولینیته چیته تیین. راس، "بردگ قازاق جگتده‌ی‌نگ خلقی چیته‌لگه قولی‌نگ ایلی دارایی؛ براق مال جوغالسا، آنی اوریدان کوره‌دی، "آد نه‌اندی کوردیرو اوسی کلی قول چیدارغا آدت بولب کیتدی. مؤچیق بالی آیاغ‌ان کیتسه‌ده، ملغو چیسه‌ده، بوزه سلمال یاسا اوزی آلسا، قازاقدان یاسا هیچ کم آلدی دیب اویلا مایدی، آندانا چاقرب کوریس آزادی یا چانیان "آزاقلاب اوتکمن آزادی کوریدیده. "سوزنب، ظالم‌نگ اوتینا اوبه‌گی مومن چلدانادی.

"وقت" هم "اوریبورغسکایا گازیتا" اوسی مکردی اورنبورغ اوکروژنی سوزدی‌نگ بریپسیدانلی باشکیرو‌ف‌نا قرا تدانیه تورغای اوبلوسندا پریسایش‌لار سوزدی کوزگوزگه فارس تورنی دیب جاریب ایدی. بول آراما آرای چاقلس بار کوریده‌دی.

تورغای اوبلوسندا "اوبه‌ر بار، مؤتگ "بری قوستانغای اوبه‌ری تورمه بیکی اوکروژنی مؤدیا قارایدی. قالغان اوچوق اوبلوسندا اوکروژنی سوزدیا قارایدی. بول 3 اوبه‌ردگ ایکه‌ویده (تورغای هم ارغیز) مؤچیق بوی، ماتگمن آنتوره اوبه‌ردگه‌غانا بار. "قازاق" باسلار ماسینا معلوم سیمندی آداملان آنغان معلوماتنا قارالماندا، اورنبورغ اوکروژنی سوزدی نگ پریسیدانلی باشکیرو‌ف، پریسایش‌لار سوزدی آچیلوغا قازاق بین اوریس اوچیگ آدل حکم آیتایدی دیب، فارسی تورماغان. اونگ سیمیتتر حکمه‌ده سینه قازاقلاریدن چوابی، فکری مالا؟ تورغای هم ارغیز اوبه‌ری‌نده‌ده پریسایش زامیدا تیلغه بولوغه چیقلکتی آداملار نابلب تورغی مکن بولماغانلغندان، اول ایکی اوبه‌ردگه خلص پریسایش‌لار سوزدی آچوغا بولماییدی، ماهیرلای آچوغا لایق بولماییدی، ماهیرلای آچوغا لایق آتوره اوبه‌ری دیب بلمدا باشکیرو‌ف‌دا آتوره اوبه‌ری‌نده پریسایش‌لار سوزدی آچلسا، مؤچیق بین قازاق‌نگ اولی‌نگ آیاغ‌ی مؤسسدار قوستنی بین قازاس دیب اویلاماندا، آخیر تدا "چیقماسی قازاق‌نگ اراضاری‌نگ بولو ایلی قوسلغانندا، مؤچیقلار اولار دان آرتیب کیته قویماس دیگن تگرگه قازاندی. آتوره اوبه‌ری‌نگ ایسه‌ینه قازاندا بول اوبه‌رده 85 مگ آدام اوتریغی هم 117 مگ کوچمای علی بار اکنده: آلتی 85 ملتدگ 15 مگی مالمز آتوره دیریغه کیلدی.

"مؤتگ پریسایش‌لار سوزدی تورمه علی اوبلوسیدا توگمل آچلمای، بولسا آتوره‌ده اوبه‌ر تیمغانا بولاتین "تورمی بار. پریسایش‌لار سوزدی آچیلا دالسا کوچمک اولغم مؤچیدان بولب کیته‌دی دیگه بولمایدی، قازاقدان بولمایدی. "اوز آلدینا، سوزدا کوچمک شیرخلقی تارتا بولماغی، آل بولارگه قازاقدا اوچیا اوچیگی بولماغانغدان تورغاق کورسه تیمین دیب سیمیتردگ قولغا اوریس جوق، آقتوره سیگلدی پریسایش‌لار سوزدی. بلی قازاق قاراغان اوبه‌ر دیره‌ده پریسایش‌لار سوزدی آچلسا، قازاقدان بولماس دیب اویلاماندا، آخیر تدا "چیقماسی قازاق‌نگ اراضاری‌نگ بولو ایلی قوسلغانندا، مؤچیقلار اولار دان آرتیب کیته قویماس دیگن تگرگه قازاندی. "بلی قازاق قوسلغانندا، مؤچیقلار اولار دان آرتیب کیته قویماس دیگن تگرگه قازاندی. آتوره اوبه‌ری‌نگ ایسه‌ینه قازاندا بول اوبه‌رده 85 مگ آدام اوتریغی هم 117 مگ کوچمای علی بار اکنده: آلتی 85 ملتدگ 15 مگی مالمز آتوره دیریغه کیلدی.

"مؤتگ پریسایش‌لار سوزدی تورمه علی اوبلوسیدا توگمل آچلمای، بولسا آتوره‌ده اوبه‌ر تیمغانا بولاتین "تورمی بار. پریسایش‌لار سوزدی آچلا دالسا کوچمک اولغم مؤچیدان بولب کیته‌دی دیگه بولمایدی، قازاقدان بولمایدی. "اوز آلدینا، سوزدا کوچمک شیرخلقی تارتا بولماغی، آل بولارگه قازاقدا اوچیا اوچیگی بولماغانغدان تورغاق کورسه تیمین دیب سیمیتردگ قولغا اوریس جوق، آقتوره سیگلدی پریسایش‌لار سوزدی. بلی قازاق قاراغان اوبه‌ر دیره‌ده پریسایش‌لار سوزدی آچلسا، قازاقدان بولماس دیب اویلاماندا، آخیر تدا "چیقماسی قازاق‌نگ اراضاری‌نگ بولو ایلی قوسلغانندا، مؤچیقلار اولار دان آرتیب کیته قویماس دیگن تگرگه قازاندی.

اورال قازاقلاری‌نگ تلگه‌سی

اورال اوبلوسی‌نگ قازاقلاری ژنچن مایدا مسلمان قرا کسیمینا توغه‌ده‌گی اونچه‌ده‌ین جمع کیتمین:

توغه‌ده جازلغان "باب طوغه‌ی گوسه‌غار ژنچنی دوماداغا قوراغلاری هم

«نیمیسی اورندارما چیقتیرۋدی مسلمان قرا کسیلمیسین کیمك بین سولاریمز.

۱۴ « بۇدانى تورجیلگەن، رینسم هم جوبرمۇدك جاڭیدا قازاق مال باغاتىندا كۇن كۇرۋىمىز مال اینى مین. سوندە - قالان ۴. دۇماغا ۵) دیوۋنات كۇرگەن مال باۋىرۋدا جىلدىغى از كەن جوباسىنا قاتىسى رىنجەيدك هم اول دیوۋناتىندارغا كىيىندك : اوبىتىكەن بۇل جوبا را كەن جوناپ جىلا قالسا، « بر تىنى حرام جوڭەك با آجەدان اولۋ كەلامز. جوباندا كوب - سەنلگەن رىتىمە مال باۋىرۋدا قىلىپ بىتما حرامدىمىز جاڭرۋدا حاجت جوق ، پول تۇرۋىن قرا كسىلمىك اورتەنە جوناپ رىك دىلىمىز بار جەلىز حالىن » بۇدانى ازگىز سولا، جوغارىدا آيتقانداى ازكەون جوباسى را كەن بولىمىنىا قرا كسىا بار كوجىن جوساسا ايكەن : زاكەون بولىپ جىلا قالمان كۇنەم رضا بولىپ قبول ايتە قوبىلىنىدى ، « نىيىتى اور ندارغا باسىپ رتىمە ايكەن.

۶) بۇل كۇنەك جىپىن « بۇدانى دىن اسەم بىر حكومت قورىلىپ كەلىپ بولىپ كەلدى. بۇرانى تورىلىپ شىرىعت حكمن حاتسى بلمەگەندىن، تۇرىسىدە دان خىردار بولماغاندىقتان حكومت ازىنە ، قازاق علمى ازىنە كەن بايىز جۇسىدار بولىپ قىلدى.

ايتىدى مۇنان كەين سوندای كوب كلىسىز ، جايسىز واقعالار بولماسى ؟ از - جۇن قازاق علمن اورىنىزىم علمى ايگەنە [illegible]

[illegible] قازاق بىرى قىلىمىن ايگەنە جوا [illegible]

مىز بولەندىقتان قازاق علمى مالىنىاغىن ترجىلك ايتەدى. بۇرانى سوڭكى جاندارا مۇجىشقارغا ايك جاتسى جىرىلار بىز كىسىپلىپ بىرلىك ، مال باغىپ مىز قىينىلىقما آيالدى، قازاق علمى غىبرايكەنە اورىل دى . سوندە « ازىنەن قازاق جىرىنە مۇجىشقار جىبىرۋدى آيىدى توقتاسا ايكەن .

۷) اورال اويىلىسى تك قازاقدارىدان كەى كولىدار تالا ساب اوتىرۋغا رضا بولماى ايدى . بۇرانى حكومت تورىجىرى اولارغا داڭكى اورىس - « بر ازاق بىر - لىسىز » دەگەن سياست جۇرگىزۋ باستادى . « بۇل سياستدىن دىن هم اولت ايدە رىبىرگە زيانىدى دىپ باعىپ سوندىقتان بۇل سياستىنان جوغالۋ مىن تۇرىپ .

۸) « بر مەنى تورىمىنا، اورىس هم باعىدا جاڭدار دىن قاتار تورىپلىك ايتىلما جاڭا آقىمالىلىك كەلىپ، سوندىك « اورىس بۇدانى دىن هم دۇنياغا جۇمىسىدا بىرىن دان كەيىپىلىكتەر بىر بىرك كوب. بۇل كىرەكتەر بىرىدى ملى وكىلدىر حكومىتا جىنتىكىر، حقىردى قورىلىپ هىچ كەيىپ جوق. سوندىك اۋەتون بىر ۷. دۇماغا دیوۋنات آشىنا ايكەن.

۹) بۇل كۇنەك جىپىن قازاق آرا - « بر جىرا اورىسما باستاۋ ايتكەندا، آجەدى، بىراق بۇل اتكەندارىدا دىن ، آنا تى هم اولت ادىيەتىنان هىچ قارىسىز اوتىنىماغاندىقتان، اتكەندىلىن اولت جەتە بالالارىمىز اوزىمىزدە اوقۇ - جازۋ بىلىپ ، دىن بىلىمىزىنەن « نىيىتى ناداق قالادى هم ملى آرىلىپ حزمت اتۋدەن محروم بولادى. سوندىقتان ملى مۇنداى اتكەندارىدى آرتىق جاراتىلىدى. « سول سەبىپ قازاق آرىسىنا آجەمان هم آجەلان اتكەندارىدا باستىنايدى « جل آنا تىلىنە اورىنىلۋدى. « سۇڭىن مالدارىدا لايىقىما دىن بىرىلۋدى قۇيىمىز.

۱۰) بۇل تۇنكەنە وكىل بولىپ قول تورىجىلار [illegible]

[illegible]

قازاقدارىدا باستىنايدى « جل آنا تىلىنە اورىنىلۋدى. « سۇڭىن مالدارىدا لايىقىما دىن بىرىلۋدى قۇيىمىز.

سرتقى خبرلار:

آرناۋدحقدا بۇلىنجىك

آرناۋدحقدا بۇلىنجىك كۇنەنەن كۇنگە زور اوب، حالىنى آسىانىدا اوچىب

پادشاقدار آراسىنداغى راق

1

اوسىمىزگەنە پادشاقدار آراسىنداغى خلق آراسىنداغى عرف سىكىلدى، راق قورىلا باستادى. اول راق بوينىما آراداغى غى « سوزدى ، داۋدى سوغىسىز ، جاناسىز تاۋلى بىن اوتىرىپ « بۇرى » سوغىس بولا قالماغاندا بولسادا، اول سوغىس راق نە « تۇرلى تەرىپىنى بولىپ آدال مىجىلىدان تىمارىنى ايزدەمو.

« بۇرىنى زامانىدا » بر خلق « بر خلقما جاڭ بولىپ ساناليتىن » بۇرى مىن هىچ دەت تىنج تۇرماغان ، كۇچىپىرەگى ناماىرىن جاڭىپ جانىپىمالىن اولما قلىپ، كىسىنىن توقتىن قالىپ، توقتىن بولماندار. بۇ دى قۇل قلىپ ساناليتىن مىنەن، بۇ زامانىدا « بر پادىشالىق باسىنا بىرەۋى مىن سوغىسىدا، تولە قازاقستىكتىن توقتىن داۋرىنى قۇرادىما آلۋ قالىدى : جاڭداغى مالىن كم بولسا، سونا اولما باۋ بىتىدى. بۇل راق

بوينە ساناق تاۋىما آيالدى. آدام بالاسى « بۇرى » بىرى قاسىرىپ قىلىپ بىتىدە كورۋ مىجىلىدار - بىكلىدى بولىپ تورىلاۋى ايەمسى : بىرىنە « بۇرى » اتىنداغى قوسىپ جاڭالاسۋدى قوسىپ بىرىكۋ « جون دۇگىمى اوى تارا. اۋىى، « بىرىنىڭ « بر خلق دىنى اوزىنە اورىپ، تۇر، اولىنگى آلۋ، علم « ملۋ كورەك ايكەنىنە. كىنە خلق تورىلاۋ كوزى جىتىدى.

« مىز، اوسى سىپ مىرىدك « بارى دنيا جوزىنەگى خلق دارىدك « بۇرى » مىن « بىرى آرالاسىپ جاڭداندا - لارىنا جول آيتى . « بر مىز جوزىنەك آدامى باسىنا « جوزىنەك اورىنىسىما بارىپ تورا قالماندارى بولسا ، اول آدام كىلىسىك اورىندا ساناليپ اوغان هىچ « بر ايراق ، اختيار بىرىلەۋى، نىلىمىنان تىمارىى بولانىپ ايەمى. ايتىدى اول زامانداردا « اوتىنىدا تۇرىپ « كلمە دانى خلق دىنى آدامى بولسادا ، دنياداغى قانى پادىشالىرما بارسادا، تۇرمىن خلق دىنى بىرىلەۋىدى بولىپ عرف - قورۋ

« آل » آدىمان بۇزىپ بكىپ عرف ايەمە بىنە كۇرەمىسەدە، « بر بول بولىپ تۇرىپ كەلىدى.

پادىشالىق زامانىدا آراسىنا بول - جورا بولۋىنا سىپىدىر كوب : « مۇنى سىپ سول : آدام راقدىق ايەرىك جاڭرىق جل ساپىن كورەمىدى. ايتىگەرگى وقتدا « بر « اوىلى جاق بارلىق نارىمەدن « اوزى اسەمىسە، « اوزى تۇرىپ ، كىرەك - مارالىق اورىندىن جەمانىن، اورىندىن بىتىماسا، آيىما، غىنان تاپىلاتىن . بىرىنىن اوىما قىلىپ آماناقىما نارىمە كىمەك قالاتىن بولماس ، چىتىمەگە آيىالمىس . كىمى « بر نارىمەدان تاپىلماسا بىرىمەن ، باسىنا خلق دىنى جەمانىن بولادى. اوسى سىپ بىن « بر خلق « بر خلق دىنى قول قلىپ ساناليتىن بولماس. بۇ تاپىلىپ اوتىرىپ « بىرى قالماندار قوزىمەدى.

اوتك اوتىنىدە علم اتكەرىپ باسىدى، خلق آرىسىنا ، علم تۇرالىپ آدام راقدىق اوىى تورەگىنىڭ « بۇرى » مىز ايەمە .

اولەك - جر

« نۇن

« نۇن بوىى نوقتالماستان كەيتىپ بارام، دىپ اولاپ ماڭلى جولىن دارىپ تارىما، جوزىنگە، قاپىدارا كەلىپ قالىپ كۇنگىلىپ - سوندا آياق باسىمىز آلما تامان . تىپ - تىنج جاتىپ تارىمە « بارى اوىىدا جاڭىراق جىر قوزدارى جىرلاندىلار. ايتىدا آرى، مۇنداما جوغىر، اوىىل جىرلار كىمى جىرەمە تۇما سوزى سىرلاندىلار. اوتكەنە اورىندارىكوب ، دىنى قىين - باتىدى بوب، سۇز ماۋىىب تارلاماغان - ماىال جىل كۇن باسىدان سوغىسىدىلىس قارا قىلىپ جەتىكەن حرلاماغان .

اوىىدى داۋىرىماما « ازاق « نۇن قوزغالىس، بىلىمىدى « ملكىتىڭ « اوىىن. مۇنىسىمە نوقتالماستان بىن بارلىمن.

« ازبىت رىز « بىرىدىما جاڭرىب كۇن. [illegible]

اچكى خبرلار:

باۋلوفدار - اۋتكەن تىس دىكىبر اچىدە

تىپلىگىرلىن بىن باسما جىرگە « بۇرىلدى، قوزىلگىدار دىگەن جىرىنىغا « ملىپ بىر قالمان ، كىمە سۇزىما باتىپ جوتەگىسكەن . قايى بىن ، باسىدا آمال بىن ، « بر جىرا جولاۋىن لار قوتىلىپ، 1000 آدام سۇزىما كىتكەن. بۇل كىمەدە تىپىپ بالىلار، عالم - دار ، سان بۇزداغىدار وقت بولدى.

آنۋار پاشا هم تۇركىيا عسكرى

آنۋار پاشا تۇركىيا عسكرى تك سەنەتىن ايكى جىلما قالىپ قالدى : بۇلاى ايتىۋىنك « ماتىيىسى، مىلىكىتىدا عسكرلىك « اسىن بىلىگەن كىسىلىرىدى تىز كەرەپتە ايكەن. ايكەرجىلىپ مولاۋەرى « اوتىپ جىل بولسا، قايىدىك جاڭرىاسىپىن كەمىپىلىك كەلىپ استەلىپىدا ايسكەرىگەن . جىن آلىگى ايكى جىلدىك اورىندە جىل ماىىن سالدا - ندارما ايكى آى اوىىلىپىنە باۋىب جاڭرۋدا لارن كۇزدەپ قايتما رىضىت بەرىلەدى.

« آناتىن آنۋار پاشا عسكرىدى اوىىەۋىنە قبول ايتىكەن جىگە جوغىن القاسىن مىن اوسى كۇنى سالدا تارىماغىن آيدا اوتو - جاڭرۋ آرىپوپ كەتەدى ايكەن. « مۇنىپىن سالدا ندار مەدىن بىرگەنىنە باستاتىرىپ مكتەب اوتىلاتىن بلىمدەرىدى آرىپوپ قالارلى. آنۋار پاشا عسكر راىىمىزدىن اوتىلىپ كەلىپ ماىىن 34 ميليون - سوم كەمىپىتىن بولماتن . راىىمىزدىدى كەمىپتۇ « اوچىن عسكرىدىك ماىىن "بر آز آرتىپىدا تىپ. آز آيىسىدىرىمىن كوب سالدات آيوىىتۇ جولىن تاپماتن. كەمىپىتىز سەنەتىدەر - دى، مايدىلىز عسكر بلىمىلارىن قالدىر - غان لايىق - آرتىق جالىۋىدا. آآ بىلەرىلەر جالىوۋىىنەلارىن كەمىتكەن. بۇرىنىز، اورىنىز جۇمىسالارىن آتقالاردى قىلارىمالاردى تارا اوستىناۋا، « قالداندارىدى اوقىپ جاتىس ترىبەلاۋما اوستىناتىن بولماتن .

تۇركىيانىڭ جولداغىن هم اوىىنا درجە مكتەبدەرىدا آرتىپ آيىسىرلىن جىمىرىپ عسكر اوىىندارىن اوىىەۋىندەرىپ جاتىر.

اچكى خبرلار:

باۋلوفدار - اۋتكەن تىس دىكىبر اچىدە

بىنە ساناق تاۋىما آيالدى. آدام بالاسى « بۇرى » بىرى قاسىرىپ قىلىپ بىتىدە كورۋ مىجىلىدار - بىكلىدى بولىپ تورىلاۋى ايەمسى : بىرىنە « بۇرى » اتىنداغى قوسىپ جاڭالاسۋدى قوسىپ بىرىكۋ « جون دۇگىمى اوى تارا. اۋىى، « بر خلق دىنى اوزىنە اورىپ، تۇر، اولىنگى آلۋ، علم « ملۋ كورەك ايكەنىنە. كىنە خلق تورىلاۋ كوزى جىتىدى.

« مىز، اوسى سىپ مىرىدك « بارى دنيا جوزىنەگى خلق دارىدك « بۇرى » مىن « بىرى آرالاسىپ جاڭداندا - لارىنا جول آيتى . « بر مىز جوزىنەك آدامى باسىنا « جوزىنەك اورىنىسىما بارىپ تورا قالماندارى بولسا ، اول آدام كىلىسىك اورىندا ساناليپ اوغان هىچ « بر ايراق ، اختيار بىرىلەۋى، نىلىمىنان تىمارىى بولانىپ ايەمى. ايتىدى اول زامانداردا « اوتىنىدا تۇرىپ « كلمە دانى خلق دىنى آدامى بولسادا ، دنياداغى قانى پادىشالىرما بارسادا، تۇرمىن خلق دىنى بىرىلەۋىدى بولىپ عرف - قورۋ

قازاق

گازیتاسی اور نبورغدا چیقی. سایین چغادی.

آدریس آلماسلر: ژچی لار 21 تیپندی
مارکا جمعرق کیرمك.

Подписная плата:

на 1 годъ	3 р. — к.
„ 1/2 „	1 р. 75 к.
„ 3 мѣс.	1 р. — к.

Объявленія на 3 квадрата:
впервые текста за строку 20 к.
повтор. „ „ „ 15 к.

جازیلو بهاسی:
جلدا 3 سوم، جازیلو جلدا 1 سوم 75 تیین.
توقوز آیدا 1 سوم، نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
* بورریت باسوغا 1 نچی بیتده پیتیت
جولی 20 تیین، 4 نچی بیتده 15 تیین،
* بورریتدن آرتق باسو بهاسی کیشی سوپنجه.

آلمورچی لارغا آدریس بیلو:
ОРЕНБургъ, Пушкинская ул., д. 64.
TELEGRAM ADRESS: „KAZAK".

آدریس: اورنبورغ، گرباکوفسکی اورلیسدا، بیشنجی اوینده، « قازاق » باسمخانه‌سی.

باسمالی قالغانلی سوزلر قازاقلی ایلیندی.

Второй годъ изданія — اکنچی جل چغزی

دوکتور آبوبکر آلدیاروف

قبول ایتدیرمی: کیسب سلب قازانین آزورلاری، کوزی آزورلی آدامداری سوندا جاراماغی بار آدامداری هم ایکی سارانداغی ناؤقاس بار آدامداری.

تروبسکی شهرینده « اور مورتدا » تولستوی کوچه‌سنده.

قابلاشیرغه‌لغ ساعت « دان 11 غا چیین، کیچ ساعت 5 دان » گه‌چیین

نفیسه ایتدیرمی اوری تروبسکی شهرینه‌لغ گوروددسکوی باشلیغی.

کووپیراتسیا

بیتی بریگ « اس جوقگیرو

قازاندا مال باغوده‌ان باسما کسب جوق. اونك اوزینده کوتکنده‌گیدی ایهمسی. نورس مال کوب، بیر ایرکن زاماندا کسب سوردك بلنده‌وچی ایدی. ایندی مال‌دك تولی‌نمی کوتب قول توقوسیرب اونیراندن میرگل اونیدی. قازاق بایلیغی جاو مین موندان ایهیگمن جوق، قانی چولغیمین بولساداغی کوپ‌نه‌و باسمالاردك قولیندا آیوسب کیتدی هم حاضرده‌ده سولای. موندان بولای تربیوك حاجتی اوتده‌گه، دالغان بایلیغه‌زدی ساندا‌غی، « اور هایدامزدی » اور آزامزدا قالت بریوا گریسه‌گه کیرمك، اونك « اوچون باسما کسیول هایدا. کوندم جوزدم‌ردان اوتده‌گه آلارغا کیرمك. زاؤود، فابریکا آچو، « ایری ساوداغا مین ما قازین ایهد. سی بولو چیکه. چیکه هر دایسی مزدك قولیندان کیلمه‌سه‌ده، بریگ قولاندان کیلیرك کیم ایکیکیم کده‌ایدالی جوقسنان دان باسمالارغا « بریك » موندای کوبکه هرنه‌ده هایدالیم. شمدیر کووپیراتسیا یعنی بریگ « اس جوقگیرو » دیکلدی.

اوزاق قازز سیر کمیگی ـ دیکلدی.

بریگ باسمالاراتن آسمه‌دك هسر « تراپیسی دولادی » بیز اوزاق قازز سیرکیگن آلاق. بولی قازاندا جاتقا ایستلگمن جات « سون ». موینسه‌ده اوزاق قازز‌دك « ماتیسی کازیلماز » بورس بولماب جاتلاق.

تورغای اوزیندس. آتوبه اوزیزده « بر جل ایتده‌دك اوزاق قازز سیرکمیگیه قازاق کریسکن جیرن ایستکمن سوالق. بولی توزیرالی معلومات آلارغا اوریندیرغ کیسو‌ندی ایستکمن بایلکنا اوزاق قازز ایستکن. بر مدار سالك مرزا بیتکه‌یمی که

امتحاب چققان نارسه‌مده‌ی شازاوه‌دك اوزینه قایتاندان قیمات بهاغا ساتیلادی.

ناقص ایرغز اوزیزده « آرال تیکزنده تانوا باقی آولاناندی. موندك بارنده، جوغاریدا آیتقانیمز سیکلدی، ساوداداگیزلر 2-3 ایسه کیم بهاغا آب، آیر باسما قیمات کیسب قالت، مای، اون سیکلدی بارسه‌لر بیرمدی.

« سوزدك قسقاسی: قازاقدی چیمه‌دم دیکمن‌دك « نمس‌سی‌سز. سوداقدان هیچ نا ثمر قازاق ایهمس. ایکمر بو کون مایلیمی نوغای ایرتك « ای ساوداگیر بولب ایشه پاکیمز مثلو حسیمن، بازدی هم باسمالار قازاق بین ساوداداقلب آزوقتدك اوچنه میلیون تیر بولماتیا.

کووپیراتسیا اسمدی بول کونکه چیین رومیاداگ کوب تارادی، یالیمزاق قازاق آراسیدا کرگمن ایهمس، ایندی کوپکتیرمی « موندا » « اس بلنارغا کیرمك. باسمالارغا جیم بولماس، اوچون، « اوز بایلیغی‌دك ساوداسین « اوزی کورب، اونمر کسکه اوپیرمنو « اوچون « برنهی کیرمك نارسه کووپیراتسیا، یعنی بریگب « اس جوزگیزی.

اوزاق قازز سیرکمیگی قازاق اچنده آچو قیین، اوزیتکی ایلده اوزیمان کوپکتیرمی « بلمدی آدامار سیرمك تورالدی، آمر سه نازا کسی خلقا جی نیمنی‌نی قازاندا کولتیرمین دیپش آدامدان نابیلوی اوته قیین، قازاقدك آنا مکمن « تاوز آدامی‌دك کوی بارنیاداغ قومالوانلب، دورسنده‌ی، تاجارغا قازاندی کوب ایسکیر معیدی، سوزه‌ندان قالاق جیردین آچو آرتق، مثلا: تورغای، اوغر، قازاق تورغای هم قالاردا، تولار دك هم قازیس، بیتا « بر نیچه قولیندان قازاقوغا بولادی. « قالاردا، قانچا آیتقان‌مین، لوغیمان تیوسکنی آدامدار بولمای قوبمایدی: « اوچیناده » معلومدی، چیتوقیلیکده، میسکی ساوداداگیزلر سوتکلی.

اوزاق قازز سیرکمیگن ترتیب‌دین چوزیگزیب قازاندان مولیزاق « توب سوداآلیم هم کیتوزه‌ن مقوینی باشلادا. قسقا سوزك بین قازاغا آنوا آلب باسما. کوب اسمادیلر « اس قلغما بولادی. آرتی کوب قازاندان ساوداگیزلر آب تورغای قازاندك کوبین سیرکمه‌دك کوریندی، بعض قازاندك اوزنده‌دك بیرز

هر قایسی‌سی‌نك اوزورونی بو میلیونلن آرتق. تورغای اوزیزده ایکنده‌ك چیر جوق. « بول. « مارم کده‌جیلر چیرمین سوزغارب، ایرکن چاچقان بولساداگ، کوینه، سه نوقیمن‌دا آلالماییدی.

ایرغز اوزیزده‌ك چیری 127 مك یارچی چاچیرم، قازاقی 14 ژولوس، آدام سانی 110 مك چامالی. بول اوزیز‌دك قازاقی‌دك تورمیس‌دا تورغای قازاغدان، چار نیچه « جوز چاچیرم چیرگه کوچه‌دی، حتی آقتوبه، نیمر اوزیزدری.

تك چیرینه چایلاب قازاندی. ایرغز قالاسندا جلدنا ایکی ریت چاریمکه بولادی: 25-30 ماینا هم 35 سوتنا بردان « نچی اوکتابرغا چیین. بول چاریمکه‌دك ایرولغا اوروندی 21 میلیون چامالسندا.

اوس ایکی اوزیزدگی چاریمکه‌لرگه تؤمه‌ش آیاتی مالی « اولی زات، ایریده قازاق دالاسینان کیلدی. آرتق مایدا کوروگس ساوداگیر آلیرلر، قازاق مالی‌دك « لوگه‌ینه کیرمك - چارغی الب قایتقانغا « مار، بول کوندره قازاق حقین نوغای ساوداگیرلر، قازاق‌دك چیم قولی اوراسان: « اوزگیرلر، تاؤرین قازاغا ساتقاندا « اور یهاسیان نیچه ایسه آرتق مایدا آلوی‌دك اوتسیتیغ کوبنده‌ده تاجار تاؤر ساتادی. نیمسه‌گه بیرو شرطماری‌نی‌نی انصافدان تسغاری. یهاسی کوب بورن کیسیلدی، بورهین تولوگه‌نده آنها مین ایهمس، تیری، « جلون - جانلی، مال بیرو‌گه مطمئنلی دلادی.

اوس ریت بین آلاتن ناوسه‌لاری. - تك بوامس مناداق بولادی: بوندی‌دا، 12 سومها آلمان « جوندی ارزاق تاراریت 12-13 سومها ساتادی، « ایری مارانك تیریسی 3 سومان « آری قازاق آلیاب تیریسی 3 سومان « آری قازاق آلیاب 5-6 سومان ساتیلادی. چیرمانی نوغای قالاسندا قاداغی آتولها 25 تیین قاهیین، قانت 10 غا چیین، بیدانی اونك بوندی: 1 سومها چیین ساتیلادی.

قازاق‌دك تورغای بکمدی، باسقورنی، باسمالار کیتیری، بیکمه‌مدی بارنده ایل ایچنده مناداق سرغاداب جولاندن نوغای ساوداگیرلك قولیندا ایکنده‌دی تورغای اوزیزده اوزاق مالاگیلنده‌ی قازاقلار آرا، تورغای « اوق آماق، ایر هم بارنا آرا، تورغای « اوق آماق، ایر هم بارنا سوداگی‌لار، ساوداگیر استیریی، دولاردا ساوداگیرلر چارتی، باسما سیرب آلاق، دولار، قازاقی تورکمندن کیین، اینده ایکی روسیا، قوکنده قالالاردا جولاندم. بیکمه‌دین آلگی ضررلك دورستیغن بیکیتب، اول سیرکده‌گه‌گه کرگمن قازاقلاب دلغرما بولب توزه‌غانغه‌لغ‌مین‌مه‌جا کلادان « اوز آلدیرا آچوها سوداتوچی‌لارغه‌لغ بارلیغین بوندی.

هدایت‌لنه مرادان: قازاق آراسندا اوزاق قازز سیرکدیگی آچوقامیکن‌مای؟ آچماندا دلاق هم قایدا؟ آچو قایدالی؟ آتوبه اوزیزده اوزاق قازز سیرکدیگن آچوچی‌لار اورس قالالاری. قازاق‌دك کوی سولارغا قوسیلب قایدالاب اوتو، « اوز آلدیرا آچقاداری آز، اورس آرالاسانان تورغای‌مین ایرغز اوزیزده‌ده قالای آچیق کیرمك؟ « دیب سوردم.

بیکمه‌دین مینم سوزاولارینا جواب اوروپیا تورغای هم ایرغز اوزیزده‌دین آرالاب اوزاق قازز سیرکدیگی آچوها جواب - جارماسلری مقدار ایکسه‌رب معلومات چیناغانغه‌مین سوریلدی. سونك « اوچوچی بردمین کووپیراتسیا « امن جاقسی بلنین هم « اور متدمین جاقسی آنقارب تورغان. ایکنچی تورغای هسم ایرغز اوزیزده‌مین آچمین « اوز کوزی مین کوریب آرالاب ساناغن کسی‌نك بیرگمن معلومانی هم فکری « بزدك قازاق‌دك غای چیریه‌نه بولساداغ تورورا کیلانین بولماندندان، بول آرادا توگمه ایرمك جازوری لایق کوردم.

بیکمه‌دین بیرگمن معلومات قسقارتب جازغاندا قازاق.

تورغای اوزیزدی‌نك چیری 147 مك یارچی چاچیرم، قازاقی 14 ژولوس، آدام سانی 100 مك 600 جارواسی کوچب - توب مال باغیز. آلتی جیرسی آلاتن جلدنا تورغای قالاسندا ایکی ریت چاریمکه بولادی: 25 تیین مایدان‌دا تیین اونوکه چیین هم 10-ده دیکزیا. بول چاریمکه‌لرگه « بر اوزیمز تیکمن کیلدی، آرسه‌مه، جارچیمیا. بول چاریمکه‌لردك

مەكەر: آلتەمەنۇلىك "بارى كۇكتاۋ" كەيدەى چەۋدەلىك "بۇرىق قىرىلى" ۇس باسىندەى كىسى لەردەلك تارا نەبت بىن مەر "بلت" ۇس جۇر گىيزۇلىرىندى .

ايلدى اوسىندەغى اۇشما ياستارلى، چارۋلىسىنا ايتىلىپ، بىرەكە ايتىدەر مەنلك اوزاندا دايىپلىپ، باسقالارغا اورندەك كورسەتىپ كوچكەندى ، ايى باسىندار دىگەن "اوبىت بىن" سوز قىسقارتىلدى .

م . ق

سىرتقى خبرلار:

آرناۋدەغا بولشەۋيك

آرناۋدەغا بولشەۋيك باسقاۋىن لار بول كۇنگەى چىين بۇرىق مەقسودداريندان ايتىلدى جوق، ۇلايدا بولسا ۇيلەگەن ۇيدەى " تۇسىرۋ ئەدىنده ، بولشەۋيك باسقاۋلارى جاقسى آكمارسا كىرەك، اۇلۋىم پادىشالاردەك بىرىنىڭ ۇىندەى فارۋ مەن قورغاسايتىن. اۇلۋىم پادىشا اعدارداى سالداتى قوبلىدان كوتىرۋلى كەلىپسىز دوراتىنوۋا آيگەر چىلىكتە دوجار ۇىلەك كەمەك بوىىنا ايمەس، كوتىرۋلى ۇىدەك كەمەك بوىىنا ايمەس، كوتىرۋلى كاپىتالىنا ۇىندەى بىرۋ سىىن، ۇيدە اۇلارداى " تلى آلماى جاتقالىن لارغا قارسى عسكر جىبەرگەندىگى . الدە، كەپىسىا آعمالارى مەن قاپىسىن ، اور پادىشالدارى مەىىن خىرلاسىاى " اس قاىىدى، سوندىقتان اوبلاۋغا بولادى، اۇلۋىم پادىشالار ۇىدە نە بولسادا " اوز ۇىنى نەن كورسىن دەگەن.

سوڭعى خبرلار بۇل قازاقستاندا آرناۋدار ايگى گە بولىگەن، ەرىستىان آرناۋدار ۇىدەك قارسى سوعىس آچماعىن، بىسار كوچىنەن جوعىسىپ ۇىندەى اورىنىن " تۇسىرىپ تاقتا مسلمان دان خان قوبىلا قىن، ۇيدە " اوز جاقىندا قالماعان خلقتا سوعىپ مسلماندارغا قارسى قورالداسىپ،

اچكى خبرلار:

قازاق تۇلەكەمدەرى

I

مال باۋىزداۋ مەسەلەسى حقىندا ـ تورى.

هر قاىسى سىن " اوزى دەگەن بەلگىلى كىپىن ، قورىن مەن ـ سوعىسۋ "تىىىن: آيلا " ، تاسىل اعتىبارلاردا اس " اس ، براق آق تۇزۇنىڭ آداۋى ، اوتىرىك كەرەمىس مەىىرۋ جولىسۋ ـ آداۋدا يوسىدان بوسىما جان قىناۋ ، ايدا ، قالاتى قورالداردى اوستاۋ عاىارلاماۋدى، سوعىس دەگەن مەسەنى جاۋىنداى كۇجىن اىتىرىپ جىگەۋ، جىگەگەندە كىمى كوپ " اولۋ مەىىن جىگەگەۋدى ، سەلەۋ دەگەن اۇعىن بەلگى اوجىنا اۇى جاقسىپ كەىىدى مۇىن ، جارالاتقان كەپ ، ولىپ ساۋ قالماعان آرالىعا، قارسىلىق قۇلىعا جاىا جاقىندا قىرا آرالىعا، قارسىلىق قۇلىعا جاىا جاقىندا قىرا تۇىكەن جارىعىسكەن بۇ گۇلدەنە اولتىرىمەدى ، جارالاتقان بولسا قۇىنا غاىىسا جاقىدا آياۋىپ ايىسىمىپ سلاماتقۇىنۇىنە مىىگىر بولادى .

1) ۇ دەرەۋ ـ ۇ دەرەۋ " دەپ تىرىلىستان تۇىلدىن قوىىنا (ۇىىى

آدریس آلماسدیرۋچیلار 21
تیپشنگ مارکا چیقرۋی کیرەك.

Подписная плата.

на 1 год.	4 р. — к.
„ 1/2 „	2 р. 50 к.
„ 3 мѣс.	1 р. 50 к.

Объявленія: на 3½ квадрата: впереди текста за строку 30 к. позади „ „ 15 к.

باسلمالر آلمان مودەرن قازاقلاریدی.

(آدریس اوزەرینده آیرۋی بار)

Оренбургъ, Гимназическая ул. д. Дмитриева редакція газеты „КАЗАК“

آدریس اوزەرینده کیتکوکسکی اورلیدا مودەرنیزم ازینده قازاق ، باشقالاری.

Второй годъ изданія

اکنجی جل چیقۋی

جاریلۋو بهاسی :

جاما 1 نومر ماری جاما 2 سومر 50 تیین
یا 1 آی 1 نومر 50 تیین
نومر بهاسی 5 تیین

اعلان بهاسی:

"بر رەت باسلۋی" 1 جی بتده پیتیت جولی 15 تیین ، 4 جی بتده 10 تیین.
"بر رەت" آرتق باسلۋی بهاسی کیدۋ تجه.

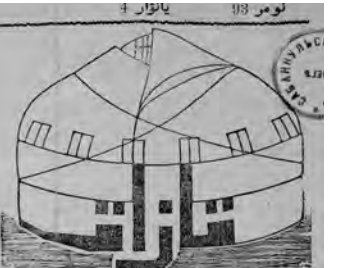

گازیتاسی اور نیورغیا جیتیسینه ایکی چیقادی.

„دین ومعیشت“ باسیا خانامی دم کتاب
تۋتەیتین • اۋیی

اورنەورغدا ۋوسیتکی کوچه • مدارس • اوی تیلیفون 1241 نلا

باسۋۋزدا قبول ایتەدی: نوتەیاۋ ، دارالفنون ، اورمچا تاشدەوگی کاتیاردی ، آسچودلاردی ، خط بلانکەلارن ، کاتۋرتەمەردی ، قۋرتۋتسی کرچەلارن هم یاسالادی .

فارلق املاسی • اۋچن آیرالی حرفدی بار .

جوسیزدی کورتسی کیلسەکدەر میرشرف آدمدی دالاقدا • ایتسەب قۋرالی • ن قۋرالی

بها آرزان . سمیتا • برنچی سۋرالۋدا جەدریدی .

Оренбургъ, типографія „Динъ ва Магишетъ“
آدریس خط • اۋچن • تیلیفۋن • اۋچن
Оренбургъ, „МАГИШЕТЪ“

جاکا ایسلب چقدی
قارا قیچاق
« قوبلاندی »
باشور

بهاسی جیکلاب 25 تیین ، بوتلین 29 تیین
تۋرسۋکیدە هاقیر کیتابتەدا ساتیلادی
کوچەدەدا آلۋ ، چیلارنا اورسکیدە کیتابتەدا
Адресъ: Оренб. губ. Тор. ул. д. 56 Ѳ.
Тор. 56

حرمتلی اوقۋچیلاریمز!

"مئی 1915 نجی جلدان ، امتیاز ، گازیتامزدی جیتیسینه ایکی چارۋۋدا کیردك . قازانما کاتیاتا چارۋۋ قیین چۋمسەلك بولدی . قیین ایکەنلیگن « قارلق » مقالەلەرن بیری « بلك اورنۋ » حاضرگی زامان ، تۋرلەمان چور ! تۋتەمان قالب ، کیرەك قورال ، حاضرگی کوپین خلقدا ، ماریدك ده جاقیتان گازیتا " من قیندەلەتان ، ریتەجر کوپ . زامان تار ، چور چولسز ، قالب تۋرتیسز ، " لس قۋرالسز ، خلق آکسز . زامان تاریخیتان گازیتا اسینه قاندای آدرلق بارلیمن اوقۋچیلارمز آیتیلدی ؟ بلیر دیمیز . چولسز دەدك گازیتا اسینه قولایسزدیمز . آچلمین توقلب ، گازیتامسز میرگلی مین آلب ، اوقب تۋرۋۋدا ، قارلق چیرنده پەرچنا چوق . تۋرتیسز دکمەن گازیتا اسینه پەمتن والیمز : قارلق ژورنالسزدی کیکەملەری اورس یا تۋماق ژورنالیدەلەرنی میاتلی قۋتلاقی بولسا ، قارلق چیرنده پەرچناك چوقلیغی ایل . تەمس ایدی . " لس قۋرالسز بولدك . مەجبورلان اسدك اۋکلی چیری قیینلری بین استلب . آرزان تاریخمس قیماتدا آیالب اوتن . قۋرالسز بولسا ، چەاره ، هان گازیتامز ، باشترمان کتابدەریمز بر کۋتسکی بەللاریتان آناقورلم

آرزان توسەر ایدی . خلق آکسی بولسا ، دۋنیا جاریسینا چارلەدی ، باسمالارك آیاغیك آستدا قالماس واقعەلەردان قۋ استلب آلتان ترجمەك ، شەتەرەنجان سۋزدەن بولۋی کیرەك قلۋچیلار کوب بولار ایدی . اوندای سالالاری آماسدر ، قارلق ، چقانلان بیرگی بایقاۋیمزجا ایکی مکتاب بر قەسەك ، آی دەسەك ، اونها اولانماسیل .

قارلق آلتی میلیون جاولی حلق ، سانلق جوزدە کورینەدی ؛ بار ایدك ، اۋی باسیا آدامن توکس بولسەکدە ، بر ایتکە آلتی آدامسان کولتیس . گازیتانك چەوز ، مقیاس ، کوچەلۋ ، کوچەبەمس تیپتیکنك " بر " اۋمی چەلەر رۋزۋچیلارد بولسا ، ایکنجی " اۋمی اوقۋچیلارد . بر چەلەر ، ایلەگەنلیگە مۋ ، یەدسە ، ایکنجی چلقی ، آقماها سۋیه ، ندی . ایکی چاغیدك بر نەمەن کیمسەنك بولسا ، گازیتا آماسادی .

بۋل چاغیدا کور مالب ، اوقۋچی کوبەیسە ، گازیتانك چەوزن کوبەیتۋ ، تیپس ایدی . " بر آلدیدك اول چو ، ایمان آتنا کیمراب ، " لس اوتب اوتیرمز . اۋلی ، " بردك اوقۋ ، بیر سان بلتریگەدان کوبەیگەن چوق ؛ ایکنجی ، چەوزی ، راسخودی ایکی ایسە کوبەیمین دیب تۋر ؛ اوی مین مازیلۋۋ آچاسی ایکی ایسە کوبەیمەدی ، بر - آی سوم قوبیلب تۋر . سۋیتسەدە بۋلای ایتکەنیمزدك " ماتیس . اۋلی " بردك گازیتادا کیرەك قلم قاندارلی ، " تیپس کوبەك قلمان جاپیلۋو ! کیرەك قلماندارنی چیتیسینه " بر چقانلیغا قاندالانان ، چیرەك چقسا ایکنجی دزب جاقیر . ایکنجی ، راسخا گازیتك لارداغی " بردك ، دامما خاندامر حوقی جوزت قاپیدان " بلسس ، دامس " تورت سومان آرتق ، قوبسز ، یاسدالارغا قارات ، آلۋ جیلار ، تمیات ستار قیدك .

گلمندادا قاتلانا سۋیەنب یاسالمان " لیس ایسەمس ایدی ، اۋلی ، اقماها سۋیەنب ، ایکنجی ، آلدیدك آرالمانیا سۋیەنب ، قوالما آلمان بۋسمس ایدی . بۋلا بول اقماها سیپیس ، آ . آماداریغا سۋیەنب ، استدەی ارتۋ اولان بونده ایکی مەمارۋۋدا " مالس سۋق . " ... الگەمری یاپیس " ... ایکی مەنه اودینا چیقۋۋچه ... آلچ ... قارلیرنا آیرۋم ... آیت ... تیپسیرا ... زیلمز . گازیتانك کیرەکسیز سیرەمسی چاتلان یاتورلارمزدا کیرەك ... بوده ... دیرب . اوقۋچیلاردی کوبەیتۋ چاغیدا آت ساتیسۋۋ . بۋل مۋسس بین جلدا پیارلارگاکاردی . آلاب " بر بیز جۋرۋۋچی ایدك ! ایندی گازیتا " جیس چەلەن بولمان سۋق . اوندای بۋسمسا مودین بۋرار بزده جاما چوق ؛ آپرۋها آیتب تاپسرماسادا ، بۋرۋم ؛ مۋندای " اس بین ایتکەك ایتمەن آلماندار . بۋرنمیك آلتسینه آدمی آتب تاپسر . هانیمزدی ، آذلب اوندك قیمت بولمان سیتیش ، آدولاماس دیمیز .

معلمدەر کورلیسی حقدا

گازیتالمزدك 69 نجی نومرنده اۋز چیتیل ایمام المیتکوف معلمدەر کورسی حقدا " بر مقاله ماتب اوقۋچیلاردك سینیا مالب ایدی . معلمدەر کورسی بۋرگه " برنجی سامت تاریخ ایتکەنینه هیچ کم میك کیلشرمەسه کیرەك . بزده ماکالمانا باسماغان اوقۋچی دا ژوندە چی معلمیتنا چیتکیلکنی معلمدەر چوقلیغی هم کیمگه بیلگیلی ؛ مۋنی چالیس چوزندان بۋرن اوقۋچی هم اوقیتۋچی چلاردك . اوندەمس کیرەکسینه باسماغانی . بۋل تۋرلی آز قاداغی مدرسه عالیدەنا اوتسب جاتقان کسلی قارلق ها کردەدری قول قوییسب . " بر مقاله طرحدای " ؛ " بر داور فکر نوقدی " گۋیان آیتیلغی بولسب منا مقالەنی باسمار . بۋل مسئلە مین اوقۋچی - اوقیتۋچی چولتلاغی آراماندارمز تاپسیب فکرلارن بلدیرور دیب اولیلار .

معلمدەر کورسنك کیرەکلیگی ، اول کورسکه آلتیمزدك اوته محتاج تۋرغانلیغی بیلگیلی " بر - سوز بولماغاندا ، اول تۋرادا " سوزدی ازارلب قورمای " اوریەدك کورس تۋرالسداغی فکرلر مۋدی اوقیتیمزغا ایتیلمز .

بیری ساغدا قورغان ایك کیرەکتی " بر مسئلەمۋدی ، ویلیو میرغانا اوقیتاب ، تاشلاماس ، اسکه آسیرۋۋغا تیریلسب ، ازدەمۋۋ ، آریه " بر - ب اوقیماغاندك منفعتی . " بر - اوقیماغاندك " اوز مەنفەتیمزدی آماۋۋغا تۋرسالی ایکەمز " تۋرب قالغین بیرەسك ، اوقیتیمزدك دیسی ، ویلیس اوپاب تیریسالی ؟

کورس تۋزلسندغی بۋرین پارلمان آلمیتکی بین تۋرغانلیغدك مودەرن بەمن کورسدك جازغی " بر - ایکی آیداغانا بولب تارقالۋی آماۋلادی . جلدی کورسدی آیتسادا ، آچماتك جوقلیغیمیز قۋرب تاپب چیادی . ه . ر - ایکی آیلق جازغی کورس آچۋۋ - سولدەر الارینەدك آیتقانلیسیکلری ، اوچماما قیین دلیس ایمەس ؛ اورتالغی تالالاردا تۋرغانلر اوریەوتۋچیل - ریمز " اوز آرا آنلدارن قوب برلاسمه ، قوبکه جالتیان - آی اسکه آسیرالرلی چۋمس . سوندەدان جازغی کورس آچۋۋدی قالادا تۋرالن ازیرەتۋۋ چیلار - مۋدك مەندەرینه تاپسیرب اوتەمز .

ازیرەتۋۋ چیلار یەرلدك علمی - مین یۋگه تریه جلدلەرنی ایتیلگیلی قانیا کوب بولسا ، اوقیتیمزدی تیز آیاغا باستیرب جۋرت ایسەینه کر پیزۋۋغەده موجا جلدلم یولاماغی . سوندەمدان کورس آراوقۋۋلی چاپان - یالاماپلار یەرلەر ، اوچن غانا ایمەس ، زور مکتەبەردی بیتۋکەن تامامداغی چیلارمز " اوچن ده کیرەك . اوقیتیمزدك اوس قۋنگی حالیما قارامادا ، ایسسالۋچ در چەسلەغانا کورسنده ، آلکەی جاغیمزدی زور " اوت بین قارالب هر اسکه تاپسالماق کریسۋیمز کیرەك . " اوریمز اورتا آزادا " بر سپیرا اورین آلب تۋرمان زور اولسنت بولا تورب ، اولسنلدا ، مۋنلدا کۋ . چیمز چەتەدەدی دیب تورنا بیرەسك دی نیدا جۋرت بولب کلن اینك آماماز قوی .

" اوریمز بین قانار اوسکەن نیرەم بر مر نیك اولتدارلدك " بارب ده نومه ملما دۋنیەسی ، شکتب دەلماماغانه ، چیتمەغانا ، دارالعلوم ، بکلدی اولیلر آیه .

معلمدەر کورسی

گازیتامزدك 69 نجی نومرنده اۋز چیتیل ایمام المیتکوف معلمدەر کورسی حقدا " بر مقاله ماتب اوقۋچیلاردك سینیا مالب ایدی . معلمدەر کورسی بۋرگه " برنجی سامت تاریخ ایتکەنینه هیچ کم میك کیلشرمەسه کیرەك . بزده ماکالمانا باسماغان اوقۋچی دا ژوندە چی معلمیتنا چیتکیلکنی معلمدەر چوقلیغی هم کیمگه بیلگیلی ؛ مۋنی چالیس چوزندان بۋرن اوقۋچی هم اوقیتۋچی چلاردك . اوندەمس کیرەکسینه باسماغانی . بۋل تۋرلی آز قاداغی مدرسه عالیدەنا اوتسب جاتقان کسلی قارلق ها کردەدری قول قوییسب . " بر مقاله طرحدای " ؛ " بر داور فکر نوقدی " گۋیان آیتیلغی بولسب منا مقالەنی باسمار . بۋل مسئلە مین اوقۋچی - اوقیتۋچی چولتلاغی آراماندارمز تاپسیب فکرلارن بلدیرور

سرتقی خبرلار:

ایڤروپا سوغیسی

(بو آ. ت.)

جوغرافیقی عسکر باسی اشتیقلی

ژیبلالاك مول جاغندا 28 نجی بردا ایکی، "نوئی نیمسه‌نمر" بردی ایدیرا آنقیلاب یاپوب ایدی، بارلار کوپن جابیرب تامامدی.

اسکیرمیدیرتیشدای کون بمس تامان سامینه دیگمن آولدك ماآلتی بولدان آنسدا، نیمسه‌نمر اورجیا سالدی: "آتیا گلمار". "اورمیز"، دیب موندای بورندا باسان بولدان، سوندك آلدی تمان جوق. جاقدی کوچی زیگیره‌ر مین فارس آلب، کوب چندانت فایریدی.

کالیتسیناداد جاو مین "نوریسب چیریمز بولسا"، اوزاقی، نوبه‌ك تو سدمن باسما جوق.

"کافکاز آرمیا اشتابینان - ف اوردنان اولکه‌مندك سوغس قزوق، دیگه‌یرا موندا" یازدك چای ایکی زیگیره‌گی آلدی اوزدان، مین هم تورك روسلاس آیمیسه‌لری مین "نوئیسدی. بامدا چیرلارنده اوز چوق.

جوغرافیقی عسکر باسی اشتیقلی

آدمب بوسوب کوتکان ریتوه، نیمسه‌نمر "بردك عسکرداك مالیمن آنقیلادی. سوئینده‌ده بولادی، "بز نیز قایریدی، قایتا اوزدمری کوب چندانب قالدی. نیمسه‌نمرداك عمارلاسکیراب فابریات طامان

"بر جلغی بمار، "بر جلغی مکه، مدینه استانبولدا دا! اوقسب قایتادار بیرمز دك یار، سولاردك "یاری ایلمك نوداییولاب، هر چیلاب، سارتچیلاب قایتب "جور". بولاردك سوبلیگمن سوزنده، چارغان خطدا چیت چوزندارداك "تلی آگقب تور. بولار ایلمك کیلب جاس بالالاردی اوقیتادی، "مونیتب چیت تلمیرایلمه‌گی جاس، الالارغا بوغادی. جاس، الالار کیلمه‌که‌گی، "بر بولون خلی، اوزیمزده چیتکایلیکنی اوقیتوبوی جوغدندان، ئاراق الالارن اوقیتب چوزگن نوغای مقلمدر آزیا." بر آز عربچا بلمه‌یتدیرمه‌داك آرسیدا تارات چوزگن‌قمه - چکالارداك "باری نوغایچا عربچا الالاس مال مین چارلاندن. اورسچا اوقیتمامار بیرداك کوی ایکی "سوداك بوزنه اورسچا فاتنامیتوزدی، اوبرمنس قلب آلمان. اوسیدان توبیچیلارغا بولادی، ئاراقیگمن ئاراق تلی‌ده، کون بورن ساتقالاریمامام قیلسانی، "بزنه، "بزنه بوزیلب کیتمیس. ئاراق "تلیك‌مدی ندای جول مین "بوزیلب کیتوبوین کوب سوز سوزیده قالام. اولای

* تل - قوزال

(ئاراق "تلیك" سوزی بلمه‌ك نوغایچا اوقیتیلماغان سوزدر.)

چاکاداماسا احمد بایتوروسنوف چیمارغان ئاراق دنلیك سوزی « تل - قوزال » ایشیلب چقدی.

« * تل - قوزال » نوزوزنی جاریوزدان بورن اولی ئاراق « تلی چاپیتان "بیر آ. "سوز آیتب " اوتوودی "نیسس قورومز. ئاراق « تلی چاپیتان گازیماغوزا بورن دا سان جاریلب ایدی. ئاراق « تلی بلی » تاتار، آرگمن چوت « تسلی دوب بار یازدره آیتامز. موی انکار قلا. تیلیمز چوق. براق قور باق، تاتار دونیه‌سی غاما « تلیمز آرزدیگنمن ساتقالاریمدا، اقدیا، تیمیر "اوروب کیته - آلارما؟ قای چوزندك "تلی بولسادا، تلی بامسادا بزدیکی سیکلنی تاراداما، بامدا بولمان، براق اولار، کورمی چوزندارداك "سوزی قوسیلا - قوسیلا، چوزه بولمان. "بزدك ئاراق "تلی بورن آلماسز تاراما چوزندار مین آرلاسا بول کیوزده بامسا چوزندار مین آرلاسا باسماغوز، بامسا چوزندارداك قوزوزن اوقیدی، بول کیوزده شهر سایی اوزماغی

ایکی جل مولمان بورن « ئاراق » گلاریقاسی بها باسماغوز. مین ئاراقچا جاریلب، " تل - سامسن قولیا آلا تلی غان اوسی « ئاراق » ایکه‌مین هیچ کم بیکدر دیب - آلماس. بول نه‌دمی؟ - آریته، بمارغوزچدان دیمیز. " تورت ملدان بیری « مه‌ئوزغان » آیقلب »، مقب تو. ئاتمان « ئاراقسان » بول جاغن چیته ایسکه‌گمن چوق، کم ملاغی جاریب جیبرمه. سول کوینده بامسا بیرگمنگه اوغمایدی. مونی دا ایسکه‌ر دیو چیلر کوب بولماس.

ئاراق « تل قولیا قالام اوستاماندان بیری چاغی ئاراقچا جاریا باسماغان بایتوز. سونوق ئاراق املاسی چمارلی، اوتوز قوزالماری جاریدی. اوسی ایکی جلداك آچدده « ئاراق » گلاریقاسیك « تل » املا نوزوزلی ملدان قزمغن کوزگه کوز. پیمرك بولمدی. ایکی جلداك آچدده‌لرنا ایسه‌سین 250 مك دانه‌ئاراق » نوزی تاراندی. جاکا املا 15 دمی کتاب چقدی، بولار 45 مك دانه‌دای بار. اوسیك « باری ئاراق آراسینا تاراق چاغن. بول املاس توسوغاب تلی - سمیدر، اوقی. - آلماغی دیگمن هیچ کیدی ایسته‌گمیز جوق، « ئاراق » املاسی

جیرن سوما دیگمن آول ما آلتیا بولدی، بولار " بردی اوتکن سونگده "نوری ریت آنقیلادی هم قیلوئاراق بر گیلاگمن جیرده ایکی ریت آنقیلادی، 29 نجی دیکابر. اردا داك آلدندا " بردك بابدانلك بیر سوئینده کوزنچیلار بیر نیمسه‌نمرداك اورلارینا اینیب بارب، گرانیسك آتب کوب چمن کیلتردی. سوگیان آلماغن خبر غا تاراغاندا، نیمسه‌نمر 28 نجی دیکابر. دا توسه‌ه " بردی ماتیسو ماآلتیدا آنقیلامامسدا، اوزدمری اولکمن بمغدا اوجیرالمن ایکمن، اورندارندا 500 دمی اوك قالدیرب کیتمیدی. بول بولمی نیمس بیتن قاراداروزوزغا کوب قاباداسی تیکمن دالا بوریمکتوری.

" بردك اوزگه اولکه‌لار بیرده آیتا. ردای اوگرمس چوق.

کوکده سوغس

پاریج - XII - 29. کیمانیا آیروپلان بیاری کیچه دوتیکیر مینده بومماك آستینا آلدی، بیسکس "اولدی. آیمین باسدا فرانسوز آیروپلانی نیمس آیروپلانی کیچه‌سی چیکیلب قاراسوزبنك آراسینا جیرگه "توشدی. بر نیمس اوچمچ آیمیسه، اولدی، باقی بوتون جاراندی. کیچه ایکی نیمس آیروپلانی بار بمدك اوستنه اوچب جور. "کمن کوریب، فرانسوز آیروپلانداری قاچردی.

* * *

سوغس سوات جانی. نوئیسوز اوزمی بوینداما موزنك کون باسمقاقی قاراماوره. غان اولکه‌مندگی قزوق سوغس بزگه " نیمیدی کیلب تسور. 29 نجی دیکابر کوی 29 نجی یولکس 11 آیمیسه‌ری مین،

لوزینا بردمه دام ملمان کس بارما؟ بولسا، اول کم ؟

مین « اوزم مارسه‌ده اوقیماغام »، 1904 نجی جلدان یاشاب نوغای ادبیاتن ازیرنوزوك آدمسدمه، سول جاداران یاشاب « ترجمان » گازیتاسن، اوزنان کوین جما یاشماغان اوزگه نوغای گازیتلارن هم کتابلارن آب اوقیدین بولدم. امت‌دان قارالب، کسیدمن سوراب نوغای "تلی، نوغای ادبیاتی مین تانیدم؛ بولار ملمان « کشمان، بالا کوینده اوقی - اوقی فریس یاشلمان ایسکی قصه‌لاردان یاسما قاراداما ؟ دامدی، معنالی کتاب بولماغان سوئك « اورسچای بولای قوزماندا». مین " آلگن اوزیرگنمن نوغای ادبیاتیناداك آلا باشادم. نوغای گازیتا، کتابلارندا کوب ازیرلیتن عرب « فارسچای مین ادبی " تل اوسی ایکمن دیب آگلادم. 1908 نجی جل « او. ق. » دی جاوب چوزگنده، " آلگن « ادبی "تل مه‌دمری نه قوزلم کوبیرك کرگنوزدی جانمن ایسکه‌رتوسز قالسرمادم. سول جلدارا آیلی کتاب هم « فرق مثال » چقدی. « فرق مثال » دی کوز گنده، ازمنمن " اوزم اوچالمم. " اوزمك هم " اوزم سایکلمندیرداك آدا... مونگه‌مین جوندا

اوقیچو عسوز: 102

* تل - قوزال

(ئاراق "تلیك" سوزی بلمه‌ك نوغایچا اوقیتیلماغان سوزدر.)

چاکاداماسا احمد بایتوروسنوف چیمارغان ئاراق دنلیك سوزی « تل - قوزال » ایشیلب چقدی.

« * تل - قوزال » نوزوزنی جاریوزدان بورن اولی ئاراق « تلی چاپیتان "بیر آ. "سوز آیتب " اوتوودی "نیسس قورومز. ئاراق « تلی چاپیتان گازیماغوزا بورن دا سان جاریلب ایدی. ئاراق « تلی بلی » تاتار، آرگمن چوت « تسلی دوب بار یازدره آیتامز. موی انکار قلا. تیلیمز چوق. براق قور باق، تاتار دونیه‌سی غاما « تلیمز آرزدیگنمن ساتقالاریمدا، اقدیا، تیمیر "اوروب کیته - آلارما؟ قای چوزندك "تلی بولسادا، تلی بامسادا بزدیکی سیکلنی تاراداما، بامدا بولمان، براق اولار، کورمی چوزندارداك "سوزی قوسیلا - قوسیلا، چوزه بولمان. "بزدك ئاراق "تلی بورن آلماسز تاراما چوزندار مین آرلاسا بول کیوزده بامسا چوزندار مین آرلاسا باسماغوز، بامسا چوزندارداك قوزوزن اوقیدی، بول کیوزده شهر سایی اوزماغی

№ 94 — 1915 چل — پیسه‌سیه

نومر 94 — یانوار 8

آدرس آلماسی‌ورؤزچیلار 21
تیپطی مارکا چیقرؤز کیرپك

Подписная плата:
на 1 мес. . . . 4 р. — к.
„ 3 „ . . . 2 р. 50 к.
„ 8 мес. . . . 1 р. 50 к.
Объявления по 3½ копейки
второная такая за строку 30 к.
письма „ „ „ 15 к.

باسلمالی قلمان سوزلر مزه قازانیلاجاق.

(اوروچیلار آدریسی مبلغ)

Оренбургъ, Гимназическая ул. д. Дмитриева редакція газеты „КАЗАН“

آدریسی اورنبورغ گیمنازیکی اوراماسی، دمیتریف نینکه « قازان » مسلمانلری.

Второй годъ изданія

جارپلقر بهاسی:
ایلیك 4 سوم، یاری ییلیك 2 سوم 50 تیین،
3 آیلیك 1 سوم 50 تیین.
تورکیه بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
بر دفعه یازیلوسی ایچون بر ساتیره بیتیرمك
اوچون 30 تیین، 2 دفعه ایچون 15 تیین.
بر ریسمی آرتی یازیلوسی بهاسی کیلشیلمك اوزره.

ایکنجی چل چقؤزی

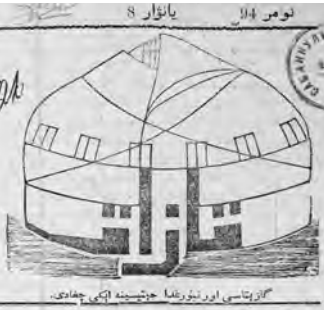

گازیتاسی اورنبورغدا حرتیسینه ایکی چقادی.

جاغلی باسیلیب چقادی

قازا قیچاق
« قوبلاندی »
باشمر

بهاسی بیر ییلیك 4 تیین، یاریسی ایچون 2 تیین
تورکیه‌یه 5 تیین، هاوالی ایچون 1 تیین
تورکیه‌نی آلوچیلارنی رابریك‌کیلا اعلانلاری.

آدریسی TROINSK, Orenb. rsp.
Т-ву М. Ф. Ф-ва

آچی خط.

« منی « قازاق » چیقی سابین ایکی بریت چقدی. گازیتا تاغلی اوروپانی بارؤوپانا ایکی « تؤرلی شرط » کیرمك. مؤنك « بری قازنا » « بری مقاله یازاتی قالام.

گازیتانی اوقؤرچی اوچون بولیسه، قازنا یولغانی، بؤل ایدیا سیاقلی، بالاها تانیس « سوز » مؤی قیصقارتایی. مؤنك تهیگی گازیتانك « اوز موینندا » مقالیسی کوز — چیر بولسا، بؤل گازیتانی چؤرت آلماییدی. ما گؤردی، عمر ثلا. گیمه تؤرانین، « کیستمی » گازیتا بابیساما. بؤل گازیتانی آقوا چیارب آلماکدار، « موندی اوچب آرام تیر بولما گلمار، بؤل « تؤرلی گازیتا بولسا، آدام مؤی آلماسا، « اوز اوماقی اوریه‌ه.

اوروپا گازیتالاریك تاریخیا کوز تاشلاسای، کوریه‌ه‌دی: « چؤرت نادان، گازیتا اوقؤرچی چوق بولسا، « یوغان کیچیکیر، نواستوخدا تؤلك آمال قلیا. یدی. اوراق گازیتا چقاروزدك شرطی. اوقؤروچیك باریلیس اوسی کؤی « یردك قازاندا اوقؤروچی بار دیه‌سك، گازیتانك باتی - کیچه‌لیگی، قازنانی بار - چوقی « اوز موینندا آلادی. « بز گازیتانما کرسکه‌نده اوسیتی موینما آلا کرسك. جانلاندا، « قازاق آیاب آلمان گازیتا همری، چارغیتورم آلاها مین چاتوب قورغانمان قار همری. بؤل قار آوریه‌ه‌ن « اوزی آیتیان ایرب قوریه‌ای قوریما؟ گازیتانك « بر تؤرلی قازنا چوق اوسی مین تؤرا، تورسن، اپدی قالاما کیلك.

قازنا گازیتانك سؤزی، چاپؤوی؛ قالام، مقاله‌سی. آدام چیمیرلیکی آرالاسب « اس قلماسا، تازه‌دای آلتن « بر « اوق قازنا » چیلیون ایدسی قازنا، قالاما یورتاق بولسا، مؤنك « اولی میلیونیا گازیتا چؤرته‌دی. گازیتانی کؤریلیب، چارلاتب بایگه‌ته قوتؤرؤدا، « اوز آلدینا چیمیر، یلگچ، چؤیرك کیرمك. بؤل عمر توپیا چاقرلماسا، کوب، « اوز اونفرینه » تیپیسی اورن آلمان چوق. گازیتانا باسمی بولؤز کم بولسا، مؤنك قولیتان کیلمه‌یدی. گازیتا « اسی « اؤی آچاچ بولسا، باسقارر، ماسی مؤنك تیز بولادی. باسقارماها باسیلام دیب، تلاشب کیلمگدن مقاله تیز باسسا آکیلب قاسلماهان آچاچ. تیز بولماسز مؤمه‌دای، بیه‌ه‌لدیم بولب، تیزچی راحتلاب باسادی: بؤتاقنی قیسیق آلماهدی قؤز کماسا، چولاب، ماربلب ازرنیتان سالتی، تیزچی سوی اینیتیدن آسیرب اؤلانیرلاتن. اوریسز، کیمنه‌سز چارلاهان مال باسقارماها تیز تاماملاناماس، بیرنیاسه کیلا زیه‌ه‌ن « اورن آلادی، تیزچی « اس آکیل، باسقارما « اسی اوروکه‌یسن دیه‌ه‌ك کوب قلب، باسقارماها چاقسی چارغان مقاله چیمر. « بر باسقارمامز آینؤولی چاقسی دیب ماقتالدای. سؤ یتمه‌ده ماباسینا قارای پیسه‌گی، « منسز چالقو عدای، « بیکیلسز چالچو کؤن، باسقارما چاپی اوقؤوچیلار سنار. « اؤی بوی قانیوا چیمیر بولسا، « اؤی آچاچ تیز قاماندا بولسا، « اسی بارقادان تاباماس. باسقارما « اوز آلتیمه قانیوا چاقسی قزمه‌ت قیلادا، مقاله کیلؤوی سار الله بولسا، باسقارمانك وکلکمسی قورور.

گازیتا چارؤوچیا قیمار. « تلغی « خبرچی گازیتا اوتیبی. مقاله چارؤو کیچ کیلمگندك قولیتان کیلمه‌یدی، « تؤ. غان اؤیونگدن، کونیس چیمیرلك کیرمك. مؤنی گازیتا اوقؤوچیلاردك باریمنی تاپمه‌یدی. مقالانی قالام « اوزی تاپاگه‌نده باسقارما هم باسقارماها چالماسلامی گازیتا کیتیلیرینك متقدمی. « کیرؤوشگه ایر - مقاله ایدك « کوچب یاق » دیگمن: گازیتا چارلانین یولمان سؤلك مقالیتی چارب یاق.

باسقارما، مقاله چارؤوچی اوسی مین باتا تورسن. گازیتانا « خبرچی « تلغی تاداش بولماق؟

گازیتانی چارغان اوروپا، گازیتانی گؤلدیرمگن اوروپا. اوروپادا کیستمی « سوز آلسنده گازیتا کؤچو بولس تاماملی بار. تاغن فردا آدام — مال قازیگمز، قیلمدیر بار. خط بلن تن قازاق قانیما! اوسیلار خبرچی — « تلغی بولسا، مین مؤی یازامیا؟ سیبالات آیالاما قول سیرمه‌دم، جاسلاردان ایرتیچه‌گی مین کورمه‌دم؛ « قازاق » « بار بلگه‌نی چارب تورسا، ایرتیچه‌گ « بزدك جاسلار مین دیرمیدم؟ قر بالاسی.

سر تقی خبولار:

اپؤروپا سوغیسی

(ایپ آ. ش)

چوغارلی عسکر باسی اشتاینغنما!

اونگدن سوغیشمه‌ده تیرمگنگ ؛ زیسلاندك اوك جاغدا! « بزدك قیپیلیمز « قاور بولادی. بؤل اولسکه‌ده جاوردك قیپیل قلب تورغان آتش عسکرون « بز کیمین سیبرب قاشاندای، مؤندا « بزدك آلدیگمی « بولم عسکرچی سوریشدی آلدی. باشدا « بزدك عسکر تورغان مایدانداردا آتسلار آریاسولاریوادی. زیسلاندك سول جاغندای کبی اوردنداردا نیمسه‌لر « بزدی آنقیلاب یاپماسا! « بز اؤکلیای بیتن قاپردی.

آمتریا مایدانداری کبی اوردنداردا آمتریا عسکری « بزدك عسکر - الیمن « اری اوغاری مین آتیلماسا! « بزدك عسکرداك کؤکلنه‌کیدی کورسه‌تکنن قاپراتینا یداداس تم. تورسن بولا قالدی.

کافکاز آرمیا اشتابیتان. — 1/3

سؤگمی کیرده « بزدك آدریاما. تداس حرکتمزدی تیرس اوغاق چیلار یولیاسن دیب، آرمیا آغدای منی یا. تداریدی: « بز آلدی مین اوزه‌گمن حومامؤزدی اسکه آیناك بؤؤی « اؤیس « عسکر بیمزدی تؤرغان اور تداریدا هم آدریاماها ایرتیشگه « بولاتی، تؤ بیمزدی اوز بیمزگه ماپرالی جول مین بیتیؤ حاجت بولماندیغان، چوبا اؤروپ تؤرغن تؤرغان اور تداریدك کبی ده‌ده‌ارین تا — ساتاؤی لاین کوردك. عسکردی بؤلاپوا توبنا بولؤلؤبیز جاردك قیسیدیتان داهان چوق، عسکرچیمزگه بیرگمن بلان بریتیا بولمان ایدی. عسکرچیمزدی ایکیمین چیر. لرگه آدارماماندا اوچماینیدا آلماگی قانارداو بولماق اوزاقی ته بیك ایدی.

اؤلؤم یاداتلمغك « بری دیب سوی - آمدی. بؤلسه‌نیلر گازیتانما بالای بتکمن؟ « بزدك آدریاداگازیتا - عمر آیلسی عمرداو ته بولسا، « بارلی گازیتادا کورینب آزاردی؟ گازیتانی اؤب چؤرت « اورن « اوزی کورمه‌دی، « اورن « اوزی یایدی. « بلم آرتیمی اورن تاپماق « آدمی - تاسل، بؤلار عمر چؤرته‌نه داللاس « دارتس صیاق. گازیتانا ایؤ - روپا عمردا بولغانی جسارادی: نه بولماندی هر آدام، هر سیاست پارتیاسی گازیتادان کورب « فارس مافیك آمالینا قارای « آدمی قلادی. « بز اپؤروپانك گازیتاسی آب، یوغان قازاق عمرینان نه تؤك جازیادی، نه قارسیادان تلگه، جا سار الله بولدی. مؤنیمز بالادی بوا جاریب، ایتیمز « ممدز ایتمیه؟ فردا ایل ایچنه چؤرگمن حط بلنن قازاق « بزدك گازیتانا « تلغی - خبرچی بولماندا، کم بولادی؟ « قازاق » گازیتاسی قازاق عمرینا آیما بولماسا، « قازاق « اوزین « اوزی قلاؤما راضیدی؟ عمر چؤرته‌نه گازیتانی قالاؤماییاد لادی؟ « قؤرلندم بؤته‌نه « چؤرؤك کون چماریدیب، « بولسا؟ بؤلت بؤرؤك جول قؤاریدیب « بار ماسیت آنتیلی دایما! « « قازاق » « تلغی - خبرچی بولاتن آزاماندار بار. میمن، چوقیمن؟ گازیتانك قاماسما قؤنلماییتن « بر « اس سیاست جولی. مؤنیمز حکومت بین چؤرت آرلاسی. چؤرت حکومت‌بین تاسیاسیای، آریاسه بای عمر سؤرمس. بؤله چؤرت چوغاما، حکومت چوغا؟ فردا بولماق سیاست اسینه « بزدك دقازاق » « تپتی سار الله. « بزده خبرچی چوق ؛ بؤ قال لاق، « بزدك فردا خط بلنن کسی چوغما؟

توغز اوبولوس. « بر گؤپورا قازاق چابلاؤ قلماق چیرده نیچه اوبلوسنوی مکمه، نیچه میروؤوی سؤخیا. نیچه کرستیانسکی، اؤیمدری ایمالیك محکمه‌سی بار. اوسیك هر قابیسیندا تم بولماسا « بر قازاق پیروؤودچیك بار. اوکؤرؤسی سؤد پیروؤودچیکنه‌ری عمر بویی قازاقلری آلادی. گازیتامار عمر آیناسیدا، آرسومه، کیرمك سؤد اوتیؤتی. سؤدما « عمر « اس بویاؤز - مدی. تولستویدك سؤد اوتیؤتی - ب رومان چاتیبی اوسی. « فانیا بولماسا، مقاله

کؤریلیب، چارلاتب بایگه‌ته قوتؤرؤدا، « اوز آلدینا چیمیر، یلگچ، چؤیرك کیرمك. بؤل عمر توپیا چاقرلماسا، کوب، « اوز اونفرینه » تیپیسی اورن آلمان چوق. گازیتانا باسمی بولؤز کم بولسا، مؤنك قولیتان کیلمه‌یدی. گازیتا « اسی « اؤی آچاچ بولسا، باسقارر، ماسی مؤنك تیز بولادی. باسقارماها باسیلام دیب، تلاشب کیلمگدن مقاله تیز باسسا آکیلب قاسلماهان آچاچ. تیز بولماسز مؤمه‌دای، بیه‌ه‌لدیم بولب، تیزچی راحتلاب باسادی: بؤتاقنی قیسیق آلماهدی قؤز کماسا، چولاب، ماربلب ازرنیتان سالتی، تیزچی سوی اینیتیدن آسیرب اؤلانیرلاتن. اوریسز، کیمنه‌سز چارلاهان مال باسقارماها تیز تاماملاناماس، بیرنیاسه کیلا زیه‌ه‌ن « اورن آلادی، تیزچی « اس آکیل، باسقارما « اسی اوروکه‌یسن دیه‌ه‌ك کوب قلب، باسقارماها چاقسی چارغان مقاله چیمر. « بر باسقارمامز آینؤولی چاقسی دیب ماقتالدای. سؤ یتمه‌ده ماباسینا قارای پیسه‌گی، « منسز چالقو عدای، « بیکیلسز چالچو کؤن، باسقارما چاپی اوقؤوچیلار سنار. « اؤی بوی قانیوا چیمیر بولسا، « اؤی آچاچ تیز قاماندا بولسا، « اسی بارقادان تاباماس. باسقارما « اوز آلتیمه قانیوا چاقسی قزمه‌ت قیلادا، مقاله کیلؤوی سار الله بولسا، باسقارمانك وکلکمسی قورور.

گازیتا چارؤوچیا قیمار. « تلغی « خبرچی گازیتا اوتیبی. مقاله چارؤو کیچ کیلمگندك قولیتان کیلمه‌یدی، « تؤ. غان اؤیونگدن، کونیس چیمیرلك کیرمك. مؤنی گازیتا اوقؤوچیلاردك باریمنی تاپمه‌یدی. مقالانی قالام « اوزی تاپاگه‌نده باسقارما هم باسقارماها چالماسلامی گازیتا کیتیلیرینك متقدمی. « کیرؤوشگه ایر - مقاله ایدك « کوچب یاق » دیگمن: گازیتا چارلانین یولمان سؤلك مقالیتی چارب یاق.

باسقارما، مقاله چارؤوچی اوسی مین باتا تورسن. گازیتانا « خبرچی « تلغی تاداش بولماق؟

گازیتانی چارغان اوروپا، گازیتانی گؤلدیرمگن اوروپا. اوروپادا کیستمی « سوز آلسنده گازیتا کؤچو

فاهسدان بلدها « لری سوپه دار بولمان- دا جوق.

« سؤیتب آذربایجاندی « بز جاڤاها بیرگه‌نیمیز جوق، نیك اوزبیرگه فابدالی جانمن تاراب عسکری کومه‌رلك.

قاهره - 1/1. مصر پچکنده تورك عسکری جیبلب « بتدی، آرق‌ی‌تولیگی کیلب جیتدی. تورك عسکری استانبو - لدان کومه‌لك کیلوبن قلیدی. بهسی آقیه‌رلری نیزرهك تورکیه‌مرلك ماڤها جاڤوزینا مصلحت بیردی، بولاردی اویی، آنگلیانك اوروپا سوغه‌سداغی قوبن « بولب، اوکلن آلاق قلیو.

جوغارغی عسکریاسی اشتانبیلدان-1/1.

جا گلیلغا فارسی نوزنده هم « نجی پانزاڤ کوی ماپدان بتکه‌نده سایلر بولدی، « ایشیق اولکه‌سنده نیه‌سه‌مر اوردای - « بتدای « بزدلك آلتی‌نجی مولم عسکرلك سایلمن آنقیلاسادا، بیوه‌ای هیچ بارسه ملا - آلمان جوق: اوزه‌مری چه‌ندانیب سالمدارینا فاتیشدی.

نومه‌نگی ژیسلانك اوك بیتنده ونجی پانزاڤ « بزدلك حاق جاڤوك آتنی عسکرن هم بوغان کومه‌کده‌مکدن جایلو عسکرکیمن فارای توڤالوسز تصریب اوتوردی. « بزدلك حاق سوریپ دیکمن جیردمن قوروب جنقان جاو عسکری سوی اوزه‌نیتك اوتکه‌لن آب ایدی، « بزدلك نوراقنای آلمادی، « بزدلك تنو « بوغا بارماغی سو « توسك فارای

ژیسلانك سول جاغندا ایسه‌سه‌مر « بزدلك عسکرلك کیم « بر سالغدارن آنقیلاغان ایدی، کوینده «ورجیوف - راوا اولکه‌سنده» براق هیچ جیرده جولی بولب قالیندی « لس کورسه‌نه - آیلادی.

اولدك - جر

« بز قالندق

« بزقالدی، جوزنداك « باری کیتدی آیاقداب، آغل مین بولاغانی کیتدی آقداب!

فای ربت، فاندای آدمت، فاندای جولمار الگمری جوز کیزمه‌دیب آلب تاقداب.

آیا آقداب، چیل باسب کیتب قالدی.

« بز سوروماك سؤندا بلسب یاقداق.

چیل نوزسه، یاندالیق بیلار فایدا؟

سؤگرکمن قابا فارای « بز » بز تاقداق.

« بزقالدی، جوزنداك « باری کیتدی جورتب،

قارا آقمی ناداندغان قاچدی قوریب،

ساوله مین بیك راحت قوزن کوریب،

یارقاقلب دزنیای چاتر سوریب،

کیمرگن میرکیلغه ناؤیب آلب.

کوچ بولسا چاتلر قاسدی، داوان جورتب.

تارانیای بیزدن چاتنا یاسدی آیناقلب،

داداندی آوریلب « جلور سؤگیلا ایزب.

« بزقالدی، جوزنداك « ارکیتدی جیلب،

هر « توری الگمریدن خبر گیلب!

اوزگه « توری ملزال جاداب کیتدی،

ایلکدن بالاسینا توزب بیرب.

اوزنی دا آرمه‌ن فارای بالا اوگه‌ایدی،

جارجه‌سی توریسینا ناؤب جیرای!

جاریلا فارای جاپغان اوراق نوبداك،

« بز جوزمر ایاك سؤگندا تیره‌ك تیریب.

« بزقالدی، جوزنداك « باری کیتدی « گوب،

اوزه‌مین « توری » توری آیلا ناؤب.

آتکه‌ای!... آنا « کیتب بارا جانم...

فایغ جوق، والیه جوق، هیچ « بر جاق.

فارامسا « ازب » آس کیتب قالدی،

چاك بیرسه‌مر « بر جیردمن آق‌ی، آق‌ی.

آداملق، فارا کیتدی؟ بلمه‌ی آلدی،

فارا آقمی آلیه‌زدی نومان جاتب.

« بزقالدی، جوزنداك « گوی کیتدی اوزب،

آیالاك آلتگمسی موینی سوزب،

کولمه‌ندن کیسه ناؤداق بوگه‌ندیره‌مین

توقتاق، اونه بندی چاریب - نوزب.

باسه‌الار کوچین قوسب، بایکه آب «جوز»

« بز جوزمر » بیتیمیز بین آزیه‌ندوزب.

اوسه‌ندی « توری » ناؤار « آسدی کوریب،

جاز بلسا توراسالاندم، آرقام لوزب.

شاهلان.

بیانانما

بلس 80 - 50 - 88 - 92 - 99 چیرو - ر.

سؤدا توراقلی کوپرك

« اوهین (دوکستان بولوجیلی - سه‌ید

دهر « داداه ») ایکر

کافکاز آرمیا اشتابنیان - 2/1

31/XII فارا اورغان اولکه‌سنده موسقوا بزگه « تیمیدی بولب تورز. بیتیمه‌یت موسقوا « بر 52 نجی تورك پولکین اوزران قلدی، بول پولکه‌دان آمسان قالماندارنی پولك کومه‌ندیره‌ری مین هسه « بر نجه آیه‌سه‌رلری مین قولدا « موسقو.

چیلگان تورك عسکری قاچب بار جاندان جولدا « بز سؤگینان « تیمیسه‌ر اوتیر - سؤ مگدای کس، 15 قورالا، کوپ آزی - اوك هم 10 مگدای مالن اولما لاندی.

تورکیه‌نیز تاؤیزدی آلؤزی

ثیفلس - « ساداد کؤه » غا چولغادان خبر گیلدی، تاؤیزدی تورکیه‌نیز تو دیکه‌ره‌ر دا آمدی، خبر باهم سالمادا نوچتی

اچکی خبرلار

اوریه :

ایگلیلیك کوچی

82 نجی نومر «فارای» ا- آقتوبه اوزه‌ری 2 نجی بوزه‌ك بورلوس، 5 نجی آوانداغ فارادداری رمان‌لك اکماغانیا فارای « لس فاماغین بولب « ساوله » آتنی مکتب آیدی دیب جارلمان ایدی. ایندی

کافکاز آرمیا اشتابنیان - 2/1

فارا اورغان اولکه‌سنده موسقوا بزگه « تیمیدی بولب تورز. بیتیمه‌یت موسقوا « بر 52 نجی تورك پولکین اوزران قلدی، بول پولکه‌دان آمسان قالماندارنی پولك کومه‌ندیره‌ری مین هسه « بر نجه آیه‌سه‌رلری مین قولدا « موسقو.

چیلگان تورك عسکری قاچب بار جاندان جولدا « بز سؤگینان « تیمیسه‌ر اوتیر - سؤ مگدای کس، 15 قورالا، کوپ آزی - اوك هم 10 مگدای مالن اولما لاندی.

تورکیه‌نیز تاؤیزدی آلؤزی

ثیفلس - « ساداد کؤه » غا چولغادان خبر گیلدی، تاؤیزدی تورکیه‌نیز تو دیکه‌ره‌ر دا آمدی، خبر باهم سالمادا نوچتی

اچکی خبرلار

اوریه :

ایگلیلیك کوچی

82 نجی نومر «فارای» ا- آقتوبه اوزه‌ری 2 نجی بوزه‌ك بورلوس، 5 نجی آوانداغ فارادداری رمان‌لك اکماغانیا فارای « لس فاماغین بولب « ساوله » آتنی مکتب آیدی دیب جارلمان ایدی. ایندی

ایندی، « اوجوق، فارا اوینای، جیر ساتوق. بولارك ریاض آیتب توتمه‌ك گه‌ك سؤگندا؟ « اوجوق میر، جیر ساتوزدی مؤ- نان کیمن استه‌مه‌یین بولب، « آیدین قالدی.

دی. ایندی فارنایی‌نی آقیوداب « تیریب کیلدی. یوزغی سوندالار مین آوره بولب جوزگه‌ن جگده‌ردن کیمن بر اوقوز جارلوز بلمه‌ینلر؟ « تم بولماسا جارلوز تاتب قالایق دیب، توتده « بر ساعات اوقوز اوقیتن بولا باساندی. جارلوز بلینده‌ر؟ جوماسندا؟ « بر بولان ایگیلك جیبلب‌ساداغی، « آنگ‌کیه‌لرگه قاناقلات ایتدی، اوردی‌دری آرتیا آلدیرب اوقی باساندی.

ایندی زامانها فارای جوسمی قلوز آنگ‌کیه‌سی قوروبلدی، کیاکه‌نده‌نیاناتاب کیلگه‌ن چیری مالو بولدی: « بر نجی- « نوزت آیاقتی مالدك بوزیاغی « آی کوتکه جیبن بولسادا، اوزك ایتن جیب، « سؤتن « اجیب، « جؤنن « قیریس‌سانیب، مندیتن « تب کیل یاقاغانن آرتق فایدالسن « کوره‌نیمز جوق. « آلتندك فولدا باردا قدری جوق « دیکمن « بوگلدی، « بر فایدالسن دره‌آیاقاندقدان، قدن ده‌نه بلو آلمایز. لوسی کوتده، بزده قاندار سیپیری‌ساز ادی‌دا؟ « سؤتن بالاکیسیریب، بیتینه توزغان قاربیچین « فایدای « دیب آب، اوق یاقیاب مای قلدان بولادی. اوق مین بارلی‌مایی‌سؤزندك اچنده کیتب، آیرا آیرا [illegible]

« یك آوزنا [illegible]

ساوغان بلدك « اوین « بر جارغا کوب بولسا 3 فارن مای آلادی، اوینیسی ماغتا- نماندا؟ 4 پوده بولیاما؟ 3 پوده چاملیندا؟ بولادی. ایگه‌ره « بز » بوتن آولیمز بولب 50-60 ماماغن « اوین‌ای‌ی‌ماغیدان آلدیرماق، اول وقتدا « بر سپیر بوزغك

جوایکه‌ر مین آیاغه‌ر اردی ژولوسنوی سیه‌ر گه کولتیروز لوازم ایسه‌میزگه منده‌ر گان غانا آیتغان. داؤگه‌ر لیر چاغرغانما کیلده‌ری قالسا، فایتده‌ك کیرك، آیله‌نه‌گه‌نده‌گی سیبی فولاتی آساریق - اسلیتی بولسا، فایتده‌ك کیرك سوزدان بیك آیتوزدا اوزدای اوردیداردا بولامه. بولماسا اول جاغن هیچ « بر آچیاغان - آزتیه‌گه‌ن ایکه‌ن دیب نول کیوه‌کسز بولاتن مسئله ایه‌مس. بول جاغن آچوزور حاجت. پارتیاچل ناروده‌ن سوه آیرلمق خلق بر سیپسی دیب جاماغان جولدار ریاسوه‌ب سوزدان بیك آیتوغه توگل « اسلیق فارالاتن کوبن چیماچگه‌ه بلدیره‌دی: « موتوب جوایکه‌ر « اوزن آقارلق، قوز- غارلق جاغیك مقدنان ماحروم قالادی. سوندای غیاندار بولمیس « اوین قاراق ایتده‌گی ساندار « اس ایکی ماغلدك آلدیدا فارالاوین منفعت ایتب ایدی. براق مؤنان دا هیچ نارسه اوزنه‌دی، مؤی « بلب آب، جامان اویی جوایکه‌ر لیر، « اس فارالاتن کوزده، « بر جاغدا کیتب قالاتن بولدی، « اسلیق کوی فارا و سر بتیدی جاغتن بولدی، زور لاب کیتیرم دار وزنی سؤدا دا جوق. مؤندان نارو- « سوله‌ك اس نیمیلدا [illegible]

تؤلار، « سوك مکتده‌ك اول جه‌ده‌نه زور فایدا بیره‌تین سوزك آرا سندا غانا فارغا جرتیس سیرجه‌ن انتلی‌مین قزمت نسادا، اوزك بیرمین چیمیسی، کیمنه جلسز بولماین بولغان سوك، اوغان چین بزده فزری آلغان جاندای، جا- یمزدان بلمه‌گه‌نیمز بولسا « باب، « چیمز چیتکن نارسه‌لری استه‌ن « بوزوزمر « نیمیس ایه‌مس‌یه؟ دیگن کو- نلمرن بلیرگن سوك، نومدانغان خلقك کوچین « توریب سنه‌وجیك دیب، بیه‌سه‌ماى « بزدانك توریسوزی آرقاسندا، « مناداى نارسه‌لری‌دی آلدینا قویب تورمز: هر بیه‌سه‌مه‌دك جؤماغا فارغان کیچینه چیلب « کیره‌گن سوزدمر سوویلیب، گلزیتا، جوزیاك، باسا داغی هر « توری گتا. « بدار اوقب، بولماساك کؤگنداك چیرن « نیمیس تارانتن هم اوینتلماس « اوین « بوزغن زاری ایت آندم، قوملب « اوك « جر قلب آیتیلب « ادبیات کیچن « ساداق، بول ایندی 5-6 ربت بولاسب « اوندی، بزغان جیبلگن اورن مکتده‌ك « اهمی. کیلگن جوزت آسا انتالی: « تیتی پارتیاغا سیمای توی نوره « قیلب تورادی. کیی وقتدا آیه‌لمه‌ره کیلب قاپیسادی، ملقدك قوماری گؤتنمن کؤگه آزیب، « بن ایگلدك دیب تای یاماغان سوك، « قوانچیر دار، مکتب راسه‌وزه‌ینان چاریب « قوی سوپیب قوزماندی قلب، ایت، چای بیه‌ب، آساغاندار دك یاتمن آب، تو- « ایتیمز دار، مکتب راسه‌وزه‌ینان چاریب « قوی سوپیب قوزماندی قلب، ایت، چای بیه‌ب، آساغاندار دك یاتمن آب، تو- « ایتیمز دار، [illegible]

آیه‌ه‌ب آب ارزولارن « جزیری - جوزتا جاریمین بوساتارلی سوردمر آیتوزغا کیچیرمین کیله‌مه‌ده، خلق، « آکزیتا « توسیلیب، قاداسین کوردیری مناداق ایلیندی: بول ایلك پایدا بولمان ایکی - « اوچ جامان آدمدمری بار

مین « اغلان بیکه توسوزگه حق بیرگن. ایکی « اغی امرالاسب، اسمیرن « بر بیکه‌ه‌یره آماغان اولکه‌ه‌ك کورسه‌ه‌تکن بیه‌نه جوگنه‌کین جوایکه‌ر ملتکه‌ردك قالاغان بیه‌نین ایکی « می جماریب تاتیاوغا حقتی. بول جول یارتیالی فاتیتوراى دوزمتی بین فایدالاسا « سوز اسیه‌نه کوب نوورالی کوایتیزین جول. براق‌ار- تیالی یولگی بول جولدا؟ ایگیلیگن جوغاغا جماردی. پارتیاسز ژیلوسدارد ا « ی جماراغین جوق « جماروق « مایینیه فارای جیره، هیچ نارسه آرتاماغان سوك، قوز « اسدی سوزوزغا سیب بولدی؛ آسوسه نوتدیالار ژیلوسنوی سیه‌ه‌زده کوب بولادی. پارتی آرسه‌ق آرالاغان ژیلو- سدا « می جماروق معاشر بولب جماوی؛ اوینکه‌ی جوایکه‌ر دلاماغان « بیدك اوریتیا اینکیچی سوندای پارتیا قولی‌ی دا ایاق تور. « اردون کیلدی « اسکه اینکی جاق کوریه « کور نوراغاندا غانا بیلك آیتوزغا حقی‌ما آیتمه‌سه سرندان بیلك آیتوزغا دا اعتباری‌ما زاکوتنه بول توزرالی توره‌سه‌تلگه‌ن بول جوق. توركستان پولوجینیه سینك 248 نجی استانیا - « سدا « دوکمر جاغیریلوز « تورامندا جوایکه‌ر « تکمن کیر « [illegible]

جوایکه‌ر مین آیاغه‌ر اردی ژولوسنوی سیه‌ر گه کولتیروز لوازم ایسه‌میزگه منده‌ر گان غانا آیتغان. داؤگه‌ر لیر چاغرغانما کیلده‌ری قالسا، فایتده‌ك کیرك، آیله‌نه‌گه‌نده‌گی سیبی فولاتی آساریق - اسلیتی بولسا، فایتده‌ك کیرك سوزدان بیك آیتوزغا اوزدای اوردیداردا بولامه. بولماسا اول جاغن هیچ « بر آچیاغان - آزتیه‌گه‌ن ایکه‌ن دیب نول کیوه‌کسز بولاتن مسئله ایه‌مس. بول جاغن آچوزور حاجت. پارتیاچل ناروده‌ن سوه آیرلمق خلق بر سیپسی دیب جاماغان جولدار ریاسوه‌ب سوزدان بیك آیتوغه توگل « اسلیق فارالاتن کوبن چیماچگه‌ه بلدیره‌دی: « موتوب جوایکه‌ر « اوزن آقارلق، قوز- غارلق جاغیك مقدنان ماحروم قالادی. سوندای غیاندار بولمیس « اوین قاراق ایتده‌گی ساندار « اس ایکی ماغلدك آلدیدا فارالاوین منفعت ایتب ایدی. براق مؤنان دا هیچ نارسه اوزنه‌دی، مؤی « بلب آب، جامان اویی جوایکه‌ر لیر، « اس فارالاتن کوزده، « بر جاغدا کیتب قالاتن بولدی، « اسلیق کوی فارا و سر بتیدی جاغتن بولدی، زور لاب کیتیرم دار وزنی سؤدا دا جوق. مؤندان نارو- « سوله‌ك اس نیمیلدا [illegible]

№ 95 جل 1915 جیکشەمبە

نومر 95 یانۋار 11

قازاق

گازیتاسی اورنبورغدا چیقیپ‌تۇرعانی چەتیندە ایکی چەتەدی.

آدریس آلماسەدیرۋوچیلار 21
تیپیندگی مارکا چەدرۋی کیرەدی.

Подписная плата:
на 1 год . . . . 4 р. — к.
„ 1/2 „ . . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія на 8½ квадратн: вершка текста за строку 30 к. поллая „ „ „ 15 к.

باسالعاندی قالعان سوزدەر قایتارىلمايدى.

جازىلۋ باعاسى:
بىلدا 4 سوم، ۋاقىتشا 2 سوم 50 تيين،
3 ايعا 1 سوم 50 تيين،
نومىر باعاسى 5 تيين.

اعلان باعاسى:
"بىر رەت باسىلۋعا 1 ساعى بىتىنە بىتىنشە
جولى 30 تيين، 1 ساعى بىتىنە 15 تيين،
"بىر رەتتىڭ "ۋاق باسىلۋ باعاسى كەلىسىلەدى.

اشىق چىققان سوزدەر قايتارىلمايدى.

آدریس چىققان ورىن:
Оренбургъ, Губернская ул. д. Дмитріева редакція газеты „КАЗАК"
آدریس: اورنبورغ، گۋبەرنسكايا ۋليتسا، دميترييەۋا ۋليتسا، "قازاق" گازيتاسى.

Второй годъ изданія

ایکىنچى جىل چىقۋى

„دین ومعیشت" باسىپ خانىسى ھم كتاب
تۇتىنەتىن اۋىز
اورنبورغدا قازىرگى كۇندە مەشھۇر "دين ومعيشت" N 296

باسىلۋعا قبول ايتەدى: نوعايعا، قازانعا، اورىمعا نامەدەگى كتابدارلارى، اىستەۋشىلەرى، خط بلانكەلەرىن، كانۋەرتەدەرى، ڭىرىتىنى كارتوچكالارىن ھم باسالارى.

قازاق املاسى، اۋىز آرىتۋى حرفدەر بار.

جوعارىدا كورسەتىلگەن ھەمە نەرسەلەر ارزان، سەپتا، ىرىمىن سىزۋلاردا جەتىرىلەدى.

بىا آرزان. سەپتا، ىرىمىن سىزۋلاردا جەتىرىلەدى.

Оренбургъ, типографія „Дѣло и Магнитъ"
آدریس: خط "اۋىز و ماگنيت"
Оренбургъ, „МАГНИТЪ"
تەلەگرام "اۋىز و ماگنيت"

چاتىلا، اىسپەلەر چەدى
قازا قىچىلى
«قوبلاندى»
باتىر
عاسى بىتكەن 25 تيين، پوچتامەن 29 تيين
تورەبەك، «قازاق» كەتەتىنىنە سالىنادى.
توبىسىنا آلۋ ۋەكىلدەرگە بىرىلەتىنى استەلەدى.
آدریس: Оренбургъ, ул. Дмитріева, д. 7-у
TROHLEB. Орен. губ.

معلمدەر كۇرىسى

معلم كورسى كەرەكتىگى جايىنىن باتىر. دان بىرى - سوۋىلىپ ماتىلدا ا كەرەكتىگى قانىعا ايكەنىگىن اوقۋ ۋەيلارىنا ايتىپ تاعى سالىپ اوتەمىز.

• بۇرىنعى مسلمانعا اوقىماندار ارىسىنداعى آراسىندا معلمدەگى علىن اوقىماق ھەم كۇرىپ، اوتكەنگە رەسمىدا! معلمدەگى جايىن اوبىرىنەتىن مەدرەسە جوق، معلمدەگى جوعىسى، ھەر جوعىسىندا "آدىسىن • بۇلۋ كەرەك. اول • آدىمدى • اورى بىلمەسە، اورگە • دەن كورىپ، اوبىرىنەگە كەرەك. • بۇ بالا اوقىتۋ • دىپ سوىلەگەندە جاتقا ترتىپ بەن اوقىتۋ دى آيتامىز. جارىقتى بۇرىنعى ملاللارىنا: بالالارىنا قوياتىن • بر • ەر • بر جايىرلى ناعىر ارىستانىپ • « الف، ى، ت، ث، . . . » دەگەنىنە، اولارىنى آيالىپ قوپ، ماناعا بىلەتىن بەتتى اتىنداپ، جولاتىپ دەپ • اورى آيالىپ قوپ اوتتاندىنى اوقىتۋ دىپ آتىۋىنا! بولمايدى. اوىن ھەر ايدىرى الاداعا اىستەۋدەگى معلمدەر جىبەلۋىنا اوگالىپىلى بولماس. مەن، استەۋ جاعىنان اوىنكەرىپ بولاتى قىپىن. مەرايەزدى الاداعا كورسى جاماراعى آدام تابىلا بەرەدى دەپ، آيتا آلامىن. • بۇرىنعى اوپىلاۋىنىڭ ا اورىنا شەرەدە كورسى آچۋ ولارىنا • ىس.

• بۇرىنعى روسىيادا معلمدەگىلەر مەدرەسەلەرى بار. از چىققاسىن ايتىستىنۋى، اوچىتىلىسكى سەمينار بار. از چىققاسىن امتىكولەدىگەندەر، اورىسدەگى معلمدەگى علىم، آز بەتتەنسىن مەدرەسەلەرى.

جوعارىدا آيتقانى • بۇرىنعى روسىيا مسلماندارىنا! معلمدەگى علىمن اوبىرىنەتىن مەدرەسەچوق دەپ. اوندايى مەدرەسە بولماعان سوڭ اوبىرىنۋى • آدىسىن جاتىس بولىسىن معلمدەر بەرەدە چوق. ايىس كۇنگى جاتقا ترتىپ بەن اوقىتۋ چىلارداڭ اوقىتۋىنى بۇرىنعى ملاللارداڭ اوقىتۋىنان توپ آرتق، ىراق ناعىر معلمدەگى علىمن اوبىرىنەپ جەتەن آداملاردان اوقىتۋىنان توپ تو. مەن. ايتەمىن. ىستا تۇزىماندارىنا بولماسا، كوبىسىنان اوقىتۋىندا! كەمىستىك توپ.

معلمدەگى علىمن اوبىرىنەتىن مەدرەسەچوق بولماسا، اوندايى مەدرەسە آچۋعا! كوپ سوما كەرەك بولماسا، معلمدەردەگى حاضىرگى اوقىتۋىندا! كەمىستىك كوپ بولماسا، علىمدا بالالارداڭ باسىن قاتىرماپتن ترتىپتىن اوقىتۋ كەرەك بولماسا، ماناپىندا كەرەك، مەنىڭ جالىس كەرەك بولماسا، معلمدەگى كورسى مەن تابىلادى دەپ بالىندرىن بەرىس سوۋىلىپ جاتىر. مونداي بەرىس كەرەك ايتىس دەپكەن ھىچ كىم بولمادى.

بۇل كەرەكتىگىنىڭ ايتىلىنى.

ايتەمىز سۇرۋ كەرەك نارسەگە قالاي ايتساڭ قولايلى جەتەتىن جاقىن سوۋىلىپ. كورسىدى بەرۋ ىلىم ھەر ايىرىق ۋالاداعا ماسىلا دەپ بەرىلەدى. بۇرىنعى اورتالىق شەرەدەمىزدەگى بەرىلەدى.

ھەر ايىرىق ۋالاداعا استەۋداڭ معلمدەر جىبەلۋىنا اوگالىپىلى بولماس. مەن، استەۋ جاعىنان اوىنكەرىپ بولاتى قىپىن. مەرايەزدى الاداعا كورسى جاماراعى آدام تابىلا بەرەدى دەپ، آيتا آلامىن. • بۇرىنعى اوپىلاۋىنىڭ ا اورىنا شەرەدە كورسى آچۋ ولارىنا • ىس.

بولايدى. سۇرىتكەندە، جول راسىندايدان بالما، كىمى باسىنا! • آتىن آيالى تولماتا! 80-100 سوم • اۋىز آيالى تولماتا! 40-50 سوم آتما كەرەك. جول راسىندايدى جىردەڭ ھەم جوعارىدا ريتىنە قارالى. اوسى اوسىپ بەن قارالعاندا! كورسى آچىلۋى • اۋىزىن معلمدەر ايتىڭ آرى (50 كىسى بولارىنا كەرەك. اۋزاڭ آرالارىن ساۋىن، كىمى باسىنا! راسىندى كورىپ، اوەمىپ بەرەدى. ۋاقىتكەنى ايتىپ، ايتا • بر ماڭ سوماسى اوىن كىسىگە بولماعان. تەمەن بۇرىن 50 كىسىگە بولماعاندى بولايدى.

جوعارىدا! آيتىلعان سوماڭى جۇرت چىدارما، مەيلىن • اۋىلى قارالعا • اۋىز باسىنا! • بۇرىنىنىڭ آى دەپ ايدى. اول استەۋگە بەتى، • اۋىز باسىنا! • بۇرىنىنىڭ بەرۋگە حاضىر كەلىسىپ جۇرت تولىنىن كىلىپ [illegible] بەرىلەگەن مەن، قارالىنا! تۇرىمىز. • اۋىز كورسى جۇرتقا قارالىپ دەمەلى، • اۋىزىمەن آچىلايدى. • آدەيمىز. كورسى مەيلىن جۇرتقا كەرەك نالاى جاڭا مەسەلەر بار، اونىڭ قايىسىن جۇرت بولىپ، بولاسىپ امتىپ اوتىر؟

سوندەقتان، • بۇرىنعى اوپىلاۋىمىزدا كورسى بولسا، ايلىنا آچىلىس مەن دە ايىمىس، بايلىقتا آچىلىس مەن دە ايىمىس، بايلىقتا آچىلىس مەن دە ايىمىس.

قازىرگىدى كەرەك جۇرتقا جاڭىرى مەن! اتلىس مەن بولار. كورسىدى كەرەك قاۋىرىلۋچىلارداڭ جاڭىرى مەن! اتلىس مەن بولار. كورسىدى كەرەك قاۋىرىلۋچىلار كورسىگە كەرەك سوماڭى تابارلىق جاڭىرى بولسا، ايلىنعەندە، بايلىقتا آلاماڭىزداردى كورى مەصودىنا جەتىڭىزگە بۇل ارالاقتا مىسالىن جول. آتىن آيالى قىپىن بولسا، • اۋىز آيالى كورس اۋزاڭ. اوعان كەرەك سوماڭى تابۋعا جاڭىرى جوق. معلمدەردەن كورسىگە بارالىن طلىسىدا تابىلادى.

• بۇل آيتىلعان • سوز كورسىگە كەرەك آتما ايلىنعەن، بايلاردان چىدامىنا معلمدەر اولارعا آلاڭ بولىپ، قارالىپ تۇرماسىنا • تىپىس دەپكەن • سوز.

آتاداڭ سوڭى كورسىگە كەرەك نارسە جاقىس ايتىلدى. اول ايتىلدى تۇر ايتىلدىداڭ باعارلى آلدان آدام بولماس ايتىلدىداڭ • اسى جاقىس بولىن آدام بولار عادەتىنىس معلمدەر اوقاندا آدەمىنىڭ اوىنەگە، اولگىن آلارلى آدام بولماق كەرەك. سوڭى • اۋىزدە آدەمىنى آيتىپ • مەزىر سوماڭ مالىپ اوتىرمىز. • ايتىلدى جاقىن جاقىس بالاڭداڭ استەمە قارالى اىلامىن. بىز، ىرىن جاقىس بولىن آدام بولارعا كەرەك. اوندايدا اوچىن تابىلدى.

سەنىم كورسى قولدان ايلىنە، آتىن آى بولۋىن آمىل! قولدان كىلمەگەندە • اۋىز آى. اوىن ارتىن اىستەۋبولسا، كورىپ كەن مەصودىنا جەتە آلمىز. • اوىنكەنى: كورسىكە كەلىپ، جۇلار • ءارى بوردى، • ءلىم • ءىن كىلەمەدى. • ىر سىرىلارىنا اوقىتۋ ترتىپىن قانا بالالارعا! اوبىرەمىز كەرەك بولسا، ايكەجىلار بەنە اوقىتۋىنا حاجەت بولار، تەگە دەسەڭىز: ايسكى ترتىپ بەن اوقىماندار، مەلال، ايسىپ عامىن بايەدىدى. اوىن. معلمدەرداڭ بلەم. بىتىندر بەنەن كورسەدەاوبىرەتىندى بولماىدى. سوندەقتان مىڭىن بولسا، كورسەداڭ اعلىمى آتىن آيالى، آماىسز بولسا، • اۋىز آيالى.

كورسى اوزاڭ بولسىن دەسا بولسىن، ايكەۋىندە آتما كەرەك: آتما كەرەك بو. كەلەندار! قاتىنا كەرەك! • ايرىك بولماڭىزدار! بولماڭىزدا كورسىنە تەمەسەلەر زاتى مىنداى سوما كەرەك دەپ آيتۋ قيىن: اوىنكەنى كورس قايدا بولارى، قاتىنا معلم جىبەلارى • مالىم ايمەس. اوز نوزدەداڭ. ۋرىسقا قارالىپ جالماڭىزدار! آتىن آيالى • اۋىز آيالى كورسىگە 100 يا 50 معلم كەلىپتى بولسا، مىنداى بولار دەپ مولجەرلەمەز: آتىن آيالى • اۋىز آيالى ك.

قاتىر 600 سوم
اوتىن 150 سوم
جام 25 سوم
ايكى اوچىتىل 1200 سوم
• بارى 2000 سوم
300 سوم
75 سوم
50 سوم
600 سوم
1000 سوم

• بۇلارداڭ باسىنا! كورسىگە كەرەك نو آلدارداڭ، نارسەلەرداڭ راسىندى ار! • بولار جاڭا ايلىنىپ كەلىپ نو راسىن نارسەلەر ايمەس، مثلا، استول، اوىندىق، تاقتاى وعىرى سوندايدى نوراسىلار • قاتىر ھم باسىلار.

بۇل كورسەتىلگەن سوما اوقىتىس اورنىنداعانا راسىندى. معلمدەرداڭ جاتىنان اورىنعارى مەن ناداسىرىمىز راسىندى مۇندا كەلگەن جوق. اوسى ايتىلعان سوما 100 معلم كەلسە، كورس آتىن آيالى بولسا، كىمى باسىنا! 20 سومنان كەلىدى • اۋىز آيالى بولسا، 10 سومنان كەلىدى. 50 معلم كەلسە، آتىن آيالى كورسىدە راسىندى كىمى باسىنا! 40 سومنان كەلىدى. • اۋىز آيالى بولسا، 20 سومنان كەلىدى. تاماڭى ھم ناتار آدەرى بولىدى. كورس آتىن آيالى بولسا، كىمى باسىنا! 60 سومنان، • اۋىز آيالى بولسا، 30 سومنان كەلىپ ماتىلۋدا

• بۇرىنعى روسىيادا معلمدەگىلەر مەدرەسەلەرى بار. از چىققاسىن ايتىستىنۋى، اوچىتىلىسكى سەمينار بار. از چىققاسىن امتىكولەدىگەندەر، اورىسدەگى معلمدەگى علىم، آز بەتتەنسىن مەدرەسەلەرى.

جوعارىدا آيتقانى • بۇرىنعى روسىيا مسلماندارىنا! معلمدەگى علىمن اوبىرىنەتىن مەدرەسەچوق دەپ. اوندايى مەدرەسە بولماعان سوڭ اوبىرىنۋى • آدىسىن جاتىس بولىسىن معلمدەر بەرەدە چوق. ايىس كۇنگى جاتقا ترتىپ بەن اوقىتۋ چىلارداڭ اوقىتۋىنى بۇرىنعى ملاللارداڭ اوقىتۋىنان توپ آرتق، ىراق ناعىر معلمدەگى علىمن اوبىرىنەپ جەتەن آداملاردان اوقىتۋىنان توپ تو. مەن. ايتەمىن. ىستا تۇزىماندارىنا بولماسا، كوبىسىنان اوقىتۋىندا! كەمىستىك توپ.

معلمدەگى علىمن اوبىرىنەتىن مەدرەسەچوق بولماسا، اوندايى مەدرەسە آچۋعا! كوپ سوما كەرەك بولماسا، معلمدەردەگى حاضىرگى اوقىتۋىندا! كەمىستىك كوپ بولماسا، علىمدا بالالارداڭ باسىن قاتىرماپتن ترتىپتىن اوقىتۋ كەرەك بولماسا، ماناپىندا كەرەك، مەنىڭ جالىس كەرەك بولماسا، معلمدەگى كورسى مەن تابىلادى دەپ بالىندرىن بەرىس سوۋىلىپ جاتىر. مونداي بەرىس كەرەك ايتىس دەپكەن ھىچ كىم بولمادى.

ايتەمىز سۇرۋ كەرەك نارسەگە قالاي ايتساڭ قولايلى جەتەتىن جاقىن سوۋىلىپ. كورسىدى بەرۋ ىلىم ھەر ايىرىق ۋالاداعا ماسىلا دەپ بەرىلەدى. بۇرىنعى اورتالىق شەرەدەمىزدەگى بەرىلەدى.

ھەر ايىرىق ۋالاداعا استەۋداڭ معلمدەر جىبەلۋىنا اوگالىپىلى بولماس. مەن، استەۋ جاعىنان اوىنكەرىپ بولاتى قىپىن. مەرايەزدى الاداعا كورسى جاماراعى آدام تابىلا بەرەدى دەپ، آيتا آلامىن. • بۇرىنعى اوپىلاۋىنىڭ ا اورىنا شەرەدە كورسى آچۋ ولارىنا • ىس.

کورس جاز بولسا، اونها چینین اولماس. کورس تس بولسا، اونداغی اوچینچل اوکالی تابلماس. دایم بولمایان کورس «لوجن تورغان اورین تاشلاب اوچینچلدمر کیلا» آماییدی. سوندغان « اوچ آیلق کورس بولسا، چاز بولماغی آماق چوق؛ آلتی آیلق کورس بولساغانا قس اسلمه. ایدی، ایندادا کورس جل ساین بولاتن بولسا، اوچینچل تابیلار.

چوغارغی کوب «سوردلق قورینتوغوی مانق» آتها جاهینلرداغی اوچینچل تابوغو جاهینلرداغی اوکالیی « اوچ آیلق کورس. چاز از تن، چام اورگی چوق؛ داییر تابوغو اوکالی: مدرسه هم اعکولدار بوسایش کیری. چالغر قولایسز چیری. بالا اوینلب چارگهن شاکردمر بارغی کورسکه کیل آماییدی. کورسدی کوروك فلانن هم آتها تارامز دیرتن معلومدمر کون بورن گلرتا آرمیلی بلدیرمرگه کیروك. سوندا کورینمدی، ناتوملمغلم میبلاتمدیمی. 50 چامالی بولسا، کورسکه آز اوچینچل قارالسه تیزیلادی. کورسدلق نانی اوزینه کیروك چوغارییدا آیتلمالی کسی باسینا کیلتن آتهاسن، یعنی 100 معلم بولسا، کسی باسینا بیرمتن اون سوماری، بولسا، کسی باسینا بیرمتن 20 سوماری کون بورن یاشارا سیاقتن « بر اورنغا تاسیرلرغا کیرملك. اوینیمه، آیارداغی کیلمز دیب آیتب، کوپله آتای قالسا آتهاسن تولایتن بولاسن. اوینمز دیب کوپ کیلمدی قالسا، کیلمگن آری کور- [illegible] آماییدی.

چینالماغی تورب اوچینچلرنه اورنلاشدی، قانیر مایلالماغا « نیپس.

بارلی بیك سرتتانوف»

اوسه - اوکر طبیعت، آدام اولاسی، اول یراق دایتب کیلب اوینالب - کولمس، جای بیتمس کیدمك آرمالان ».

«قارالدی دیب آت قوردی اوکلدی بلمس؛

بو کورومسکیم دیلام پوسوزدمتنوا » دکامن « بر اورنغا کردی - سول 1894 نجی یلی اوتك آغاسی توزلی بیك باغو - چاکیمن کیلب آماییدا ژورنس کوریر. تاتورما پورزودیك بولدی، سول 1894 نجی جلدان باشلاب 1905 نجی جلما چین (11 جل) «بارلی بیك» توزلی بیك « آتالب آماییدی ایکنوی آماییدا تورددی، چینی سوز اوینلوسینا قارالان قارالی - قرغز - بارلی بولارغا آغاین - توزغان بولب، بولارداغی اوزینه تو - بولاب ماناماندن کیری بولغان ایمس، تیکدنکه قولی چینه گه‌ندمر بارلی بیك، توزلی بیکدکه ملاب کیلب تیکدنك آلب ماتوق باسوزوچی ایدی، هیچ کیدی یا جلاتب یا جلاتو، یا بارلی بیك، توزلی، بیك سب بولغان ایمس، اولای بو، قانیسوك « توزتن » بر اوینلوس قارالی، قرغز بارلی بیك، توزلی بیکدك سو - زینتن هیچ وقتدا جلغان ایمس. سول زاماندارما هم اولان کوپن هر چیزه وایب هم آغاین - توزغاماندارن وایتغا، تاندارنی اورسما اوغیمان قارالی بالالا، ریتلنکوب کوردك هم کوردیه آوترمز. سوندا بارلی بیك، توزلی بیك بر وقت دمن « بر تیپن آلب کورگهن ایمس. هیچ بولی سوزیه چینی سوز اوینلوسیك قارالی - قرغیزی کوا: « بز موندای بولدی، قولیمز هیتدی دیب، کیده. سن کوتمرگن دیگه‌ندی بولار بلمس ایدی، آماییا سردار یا اوبلوسینان، سیه‌ده‌ی اوبلوسینان قارالمان قیلوچی ایدی؛ بارلی بیك، توزلی بیك توز - قاندا قاپدا بارب توسه‌دی: اولان چاین اولارما آغاین چوق؛ بولارنی آرما توزغانغان چینی سوزدا قارالی - قرغز قالغان چوق، اوینمان بالالارما « هنا - رقاندارم » اوغلدار، قارانگنی اولاب رگمان ناماندا گندار» دیب بارلی بیك، توزلی بیك آیتب اوتیرغوچی ایدی.

تاغیما بار.

محمد جان تنچیاوف

اولدك - جر

«تز »

یاسماق قرمغن کورمه‌مدمر « بز، کورمه‌ده‌دمر» موندی بها بیرمه‌مدمر « بز؛ یاقمیراق « اوزیمدن اوقوغو توزب، بوتلمگه قس، جرمت سیزیمدر « بز، سوزنه « بر سب اون چارلاتلیم » کم مادمن بولدی موندای؟ دیمه‌مدمز؛ بز، کوتمرب قولتیمنان دیمه‌دی توگل، تاباللاب اوزیه اوتیرب، دیمه‌مدمز « بز؛ «اوسیلار اوزیندی ایکمن تنج جرمه، اوزگه‌دمی آرتلماق - آی بردمی کورسه، ایکنجی آتادیا! « لسن استمب، اوبالمچوق؛ هرکشمرگه، جاتسلر توبسه‌ه

سوزنسه، قاتندا! اول « بز آلوچن؛ کورمه‌مدمز ایندمی جها، بندمی قسم. ماه بولدی، آدام بولسانی، « مون اوبه‌ه» آرالیدی، جارمه‌مدمز، اوینك کاچمن.

بیتماها

یاس 50 - 58 - 88 92-90-93 نجی نومرلرده

ایرمه‌جلمر

ایك اولی، ایرمه‌جر بزوچیلیی سیه‌دلك فاراوینا قاندای استمر متیستن بولماق جاغین قاراینمی. استدلك فاراوینا متیستن - متیستسزن آیرماندا، ایسکر - گمن - ایسکرمه‌گن چاغینا کون مالب آیراوی. « استدلك بولماینان کیمن کرب زامان اوتکمن بولسا، ایسکرگمن سیبش فاراماق قالمیراوی. بوتن توغرلق جاملا لمان ایرمه‌جلمرنی آلایی، « بر ایرمه‌جه کراچلاسکن بولسن، اوکولوغن بولسن. 10 جل بوتکن بولسا، ایسکرگه‌نگه سالدی. ایکی ایرمه‌جر بولا 10 جلدی ایسکر. وزودمن جیسر داوتن اوتوماغ چاراداوی. جیسر داوینك ایسکیروینه 20 جل گیمه‌دی. « اوچ ایرمه‌جه جیسر داوینا « تیتن ایسکیروغ بولماسن دیدی.

موذان « آری ایرمه‌جلمر هر « توری بلا ناستایدی. ایکی ایرمه‌جه اولی توزرار سندالغی داوغا ایسکیروز قرمنی 7 جلدی، جیسر داوینا 5 جلدی بولسن دیدی. « ایرمه‌جه اولی اینه ایسکیروز قرمنی 5 جلدی، آتی سولرلو داولارغا 6 جلدی بولسن دیدی. « بر ایرمه‌جه اوکولوغن اسمر توزراسلدغی اسمر گه ایکی داوغا قرما قویادی « مثلا، جوانکمر اولریمن قوربانیما 5 جلدان کیم بولماسا، اونی چارا بولماس، اگرقرلق اولاغان داینیك بیلمس توزلمس، قوربانلان بولماغانا چارا سالمس دیدی.

بول آیتلماندا: « قاندای » لس قانچا وقت اونمه ایسکرگه‌ندك سساناوز « نیپس » اول توزرالی رسمیك اوستاغان « بر چولی جوینی ایکه‌ندیگن کورسه‌ندی.

ایسکرگمن اسمدمری قارالماوزدان یاساماق توزراسلدغا ماسالمان ایرمه‌جلمر یار، مثلا « نورت ایرمه‌جه هر بر زوجلیی سیه‌ز آچلماق توزراسلدا اسپیسکا گه قرمه‌گن اسمر قارالمای قالسن قوی « بر ایرمه‌جه مونداغی اسمر دلك چوزرنغا « مالم بولماغاندری غانا ماراللاتن بولسن دیدی. « نورت ایرمه‌جه سیه‌ز جاغرماغانان سوك آچلماق اوزلی، تاناماغان مال توزراسلدا. غی اسمرمه سیه‌زده قارالاتوغا قیول ایتلسن دیدی، قاری آتاسالماغان مال قارالب بترگمن اسمرمری سیه‌زده قارالما. سن، فارسی داوغا اشترلی سالمسن دیب، آتی ایرمه‌جه آیتلماق.

قزن توزراسلدغی ایرمه‌جلمرده « بر چوندمن چغای بتیرلب کیتمه‌دی. « نورت ایرمه‌جه قزن توزراسلدغی اسمر سیه‌زده قارالسن دیدی: اوی « بر ایرمه‌جه قزن چاغن « مور تلماق، چیکمکن زیان چاغرغانا قارالو « نیپس دیدی: ایکی ایرمه‌جه قزن توزراسلدغی اسمدی ماکیتك رحمتی بیس قارالو « نیپس دیدی.

« اوکولمز مون آیماغلاری چاقو. رزق توزراسلدغی ایرمه‌جلمرده « بر چوندمن چغدیدی. ایکی ایرمه‌جه داوز. گولمز گه بوز؟ سکا حمدلیمن، قولو

№ 96 جل 1915 پیسەمبە

نومر 96 يانوار 15

تارلق

گازیتاسی اورنبورغدا حوتیسینه ایکی چغادی.

جاریلیور بهاسی:
جلغا 4 سوم، جاری جلغا 2 سوم 50 تیین.
" آیلیغا 1 سوم 50 تیین.
بوندن بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
کیر ریت بلەن 1 سوغا 1 تیین بیتده 1 تیین.
بولی (ال) تیین، 1 تیین بیتده 1 تیین.
بن رسمنی آرتی باسقاندا بهاسی کیتادا 1 سوم.

آدریس آلماسیدیر: ژورنالچیلار 21
تیپنیتسق مارکا چیدروق کیرەك

Подписная плата:
на 1 год . . . 4 р. — к.
" 1/2 . . . 2 р. 50 к.
" 3 мес. . . 1 р. 50 к.
Объявления на 1½ квадрата:
вперыой строке за строку 30 к.
позади " " " 15 к.
باسلیاق فالمان سوردەنی قایتارلمایدی.

(سوردی چیقارغان آدریسی بنا:)
Оренбургъ, Гренитская ул. д. Дмитриевой редакція газеты „НАЗАН"
آدریس: اورنبورغ، گرینیتسکوی اورلیسدا، دمیتریوا ایوینده، نازان ریداکسیاسی.

Второй годъ изданія
ایکنچی جل چغلوزی

جاڭا باسیلیپ چغدی
نازا قیچاق
« قو بلاندی »
باشور
بهاسی سیکلاب 25 تیین، پوچتا بلەن 28 تیین
ترویتسکی، ده، «نازان» کتابخانەسنا ماراجاعت قیلوب کیریس آلنور، ویلاقلارزاریکیتسا استەدەغی
ترویتسکی، ده، «نازان» کتابخانەسنا ماراجاعت قیلوب کیریس آلنور، ویلاقلارزاریکیتسا استەدەغی
آدریس: Оренб. губ.
Тор. 9 М. Ч.

ترویتسکوی ایکیسیاسی

پیترورگرادده فیلوسوف، پسیاتیلی، " یزدالق گازیتاسی اوروز ویلارنا یبلیگلی ب. دروبینسکوی چوزرنا ایکیسیاویدی. " بز نه فلسفای استانبولدی (آلوزهاطیز بولادی دیب. [1]) استانبول نه زاماندان بیری دنیا ساودالاسی توبەغن اوندەلی آوزندا. آلتما کم بیسیاسەغان، فای وقتدا بولسادا دانیما یادشالی استانبولدا کور سالب، کوندەس بولب، تالاسیتی اوس. " یزدالق اورس چوزن ایکەن، هر " بر چوزغن " یزدالق چوزندا 85-ی موجق. " بز دانیما میلیون - میلیارد یزد بوبدای، آون بوتەن چوزنا استانبول آرقیلی جیبەرمز، بزگە استانبول اوس سازدا دایلاس میوق،مین مقصد دیدی،

استانبولدا اورگە تیاپرگەنسەر دالدە، ارگەلی فکری اوس، بوغان هیچ کم قیسیسی دیب نالماسلاس. آدام بالاسی مال جولیما جانن سالادی غوی. براق مونم استانبولدی " بز آلامز دیپتن دلیلم اورگە پولیتیکا، یعنی سیاست، کیسیلری دلیلیندن بولاك. ماغان استانبولدا قارنا ایمەس، روسیا، مایدان تلاك " امی کورینەدی. " بز دیدی استانبول آرقیلی آلدق، اوس کوی دنیا جوزینه آتاقن بولغان " یزدالق ادبیات کیریلی همیشەدی چارغان الفبا آرقیلی بزگە پاردەلدی؛ اوس ایکەنگی " یزدالق الفبای تورەتکەن جگندەم، دین چاریمن جاقغان سوبیلار ایدی. " یزدالق استانبولدا اوغەنایتن روسیا - مایدان ایچیمز، موجەمز بار. " بز استانبولدی آلساق، دنیا جوزندەگی آدام بالاسینا سوسکەنچیلك، تانتوچاق، قورداسلق جول آچامز! اوستەلدی آدام بالاسینا بردەی آق جول چارلب، آدام بالاسینا " یزدالق اورس جوزن کوسەم بولادی. - آ. دیم، ژلاندیمیر مولوتوف.

(1) مریوه - نومر 338.

تارلق بیك سرتانوف

(باسی 95 نجی نومردە)

" ـ دیپتب چیقرگەنده 1905 نجی جل کرك جوتەلدی. تورلی بیك ـ اولدی. بارلی بیك ـ اغیر قالب، آغاسینك تابیسی موی بۆدا سوی میز گالده کوك جوتەلدی که « اندی: سوك کردە ـ آی بارلی بیك " تۆز مین جوتالب اوغلنمای. چاغن بولادی. قزمەتدی قوزب، قرغا چق دیب هر کم آیتسا آیتدی. تورلی بیك تۆزم قان ـ آذیدی کۆگلی قیماق ـ آی تودی: کرز آغاندا تورغاندای بولدی دا تۆردی. جاتا ژوینی گوبرناتور ایبونوف سول 1905 نجی جلی بارلی بیکدن « چیتۆز بیك اوسیویچ پروکوپیچ» قلب بۆرد، بیك اوندا اکوندب ـ تورتنیسا جیغاب آلدی. سول جلغی هم کولیر جلغی استەر کوب زاراقا بولگیلی. گوبرناتور ایسونوف تلاقی سوز دردەلدی آیتده بولب، ارقاغینا قارلی جیبلغان جلغا رضا بولب قایتدی.

1907 نجی جلی گوکتەنده گوبرناتور ایبونوف بارلی بیکدی جانوب آلب، «موندا سوزیکنه م» دب، جاتر. اونك آتن مسز کونەسی مەلب قرگنیدەن تارتب تور دیب ایستیم، اونیڭز قلاغی؟ » دیب سوراردی. « بزگە جامیرن آیتلمای ـ سوز رلس؛ مین هیچ کەمنەن اویمەدی ـ نکو مدی جاهوب ماهین، مونم سرم اوز ـ گزگەده یوقلیلی» دیب بارلی بیك جواب بیردی. موماتن کیین مول سوز ـ مول اوینا؛ قلا بیردی. 1907 نجی جلی بارلی بیك کوب ملمی مین مینی آلماتیدان ایکی استانیسیا چیرگە چیمن چغارب سالب، «ماراغما کوب جوزندك تاۆوبه کیتب بارا جاتورسن، مولك بولسن ـ ضدای بیك آتان تارلقاب، مرزەگەدن بیك قلسن» دیب، قوجاغاب کوب بیب باتاسن بیردی. سوماتن کیین غط آلماتیسیز بولماما، بارلی بیك، دنیا، کوره آلماده!» بارلی بیكدك دیلارن موناتن کیین " بر کوزۆگە غضبلی نعالی چارلغان ایکەن! بۆ تدالغی آیتقان سوزدەری، غلدایمز. کەن نیچیتن کیچەگی آیتقان سوزمز. کلمن قولاغندا توغا یا کۆتك سوندالغن سوبلەگەن دانیسین ایستب تورغان سیاسیتی سن....

تارقلی بیك ـ باسماندی. دوکتورلاردك، آغلین ـ تۆزغاندارلدك هم اوزگە جانن آلماندارلدك نلیته کوب، 1909 نجی جلی قزمەتدەن چقدی. 18 جل قزمەت قلب، بوۆدەن " بر جامان " سوز ایستەمەی، جاماندی کورمەی، آیروبی قایتدی، جیتی سۆز لوبلوسیك تارلق ـ قرغەنك " برنجی آردەلتی آدامی بولب، ایلینه قایتدی. قالالدان 75 جامیرم، آغەزۆ بیکەتیسك قاسلدا 12 جامیرم چیرەگی قستانوبا میکەندەتین بولدی. ایلیگە کیلگەن مین بارلی بیك قارالب تۆزا ـ آلماده، هرکم مین خط آیسب، خط جازیسب، مناق بولاق بولسن، مناق بولاق قلاگی دیگەن تۆزەلمەی ـ مین مناق بولاق قلاگی دیگەن ـ تۆزەلمەی ـ مین 1914 نجی جلی آلمانیا ـ بر سیریا قارلی، قرغەرسارت، نوغای جیبلب، بارلی بیکدی مایلاب پیترگرادا چیدرمی. " سوزیك ایسك بارب تورغان نیمین ـ بایاغی قارالدك جری. پیترگرادا ـ " بر قس تۆرب، قانتی تاۆغاس بولب، قان توکردی. سوندادا ایل ـ جۆرنەك چیدگەنه تیبەغان قایتیلدی. «لیبس اوزەمزنیك چیرن ـ آز ـ مان کتاب میدەن بۆرن باسیلب چغدی.

ایندی قابال هم جارکوست آزەمزدەن بك تورماسین آیرلق کوەمزنۆگە قولم چیتکی، علی ماناما جولیب، کوب سۆیلەمەك» دیب هم اوزگە سوندای سوز ـ دەردی آیتب، ماغان بط جازدی. جارـ قتی ـ قارلی ـ آدا. کین " بر قیتچلق چیرده «نازانچیلان» دیگەن " بر جامان سرك جغا کیلدی. آو ـ سوندای تاۆغاس بولب جانغاندا، جیب آرتقان جیدرمز دیگەن آمچلی آلمانیا قارلغان غلی جیب جەمزرگەگە آستەلیجانب آلدی. اوزرینك یاسیلا کوتەرب، تاۆغاس جەمزگەن بارلی بیگن اوغەتدارلی بولدی! سوندادا مینی سوزدا قلدی. دیب بارلی بیك هیچ ایگە آیتقان یوق. آغا جوق بولب، قیسلب، " اوزی کولك جوندەلدی قان توکیب، اوزینه آرتك چیتدی. اوزینه ایگەلگەن وقتدا حکومت بارلی بیكدك " اۆمین " نتب، هیچ نارسا تابالماس، موینیتا کنا سالا ـ آلماده. بارلی بیك اوستەدای کوبداك جولغا ایلەنەمب جوزگەندە، آدالتی ماندا آرتیتان چارغان اوسه ـ کەنده « ایستیدك !...

[1] مریوه - نومر 338.

[2] « ن ـ ق » ـ نومر 296.

قزان بۇرىك ده آدامدىن سالما (اثبات) جاوۋت «جۇرىقوى» كۇپكەتتاى مەن «ارا» ساتتاب.

قزان پەشما، تىلما جىندەرى،

اولارنا ايكى قۇسىن ايكى جاتتاب:

تارىقلاب، ناقرا قالماس آرت جاغىدان، كۇيكەتتارىدا اوسىندە جالتلاب. (۱)

پىشىرۋگەدەن كەلىسكەن سوڭ - آق بارلى بىتىك كۇتتەن كۇتكە جۇدەى باستادى. ايۇن جولدىزىندا جىمكىنت جاتقا دەپ ايتىپ جەلما ايالما كەلدى. سوندا سوۋىلىسىپ اوتىرىپ، آلىسىرىپ قالىپ، ماقان، «بۇر آۋز، مەوزىمارۋزۋعادا» دارمەنى كەلىمەدى. بۇل جىندى ايىتىپ، ايالما تىلىگرام سوقتىم، ايكى آيدان كەيىن (سەنتىابر دا) «آعام» اۋىلىنىڭ جازىپ «تاۋىر بولدى» دەپ اولىسكەن بالاسى - بۇردى قولىنىپ خط جازدى.

فايرانىدا كەلدى 2 تۇن (2) دەپ ايتىپ 48 ساعىتتا آتا - آناسىنىڭ، آعا - اۋ، بالا - جاقىنداريىنىڭ كوزىنە بولىپ اۋلاندان، ايتىدى.

بارلى بىتىك مەرحوم - آتى كەلىسكەنىنە قازاقتىڭ اتكەمى «ماسىنىر» ۋۋعا هم جان جاقدان قورەقىزىماكوب تۇرمەدى. جۇمىسىنا تىك آلدى، آمىرىمە، قازاقتىڭ جىرى ايتىدى. بۇل جۇمىس «اۋىن دىن ساۋ» ايتىن آياماى «جۇرىپ جۇتقان اۋلەتىنىپ آلدى». سول جولدا بارلى بىكدى آپ كەتىدى! ايماق جولداس بولسىن، قازاقتا كوبىرىمدە قاتىرنام دەپ اۋزەتىپ

بۇلۋىگەن قازاقتىڭ قازا جىرىنىڭ تورىمەن مەرحومدا بۇل بولسىن!...

عەسىرىمەن جوجىقى.

(۱) آياق تۇرىنىڭ.

2) بىر سوزىنىڭ باستى، بارلى بىتىك 26 تۇن تىرىلىرا وزىنە بولماق، باسقالارىنا تىلىگرام 2 تۇن مەكتەپ بىرىسىگەن. باسقارىما.

اولەڭ - جىر

عىنايتجى

«آى عىنايتجى! ايسەمىل بولىپ تۇرىڭ غوى، ماڭىكەرگە «قارىس تۇرا» قۇرىڭ غوى؟ قۇلاندى - سۇزىپ، بۇدىرىپ ماڭىز جۇرگۇزىپ، آۋرۋوى جوق «بىر ماڭگەدەك ماڭىڭ غوى!

تۇتقاڭ سالىپ، كەيىن قازان تارتاسىن، جاس ماڭىما «بىر آۋرۋى آرتاسىن»!

سوندەيىرىمىن جاندارىمان جۇرىگىن!

«قۇيىن قاتىپ، جىلما كۇۋلىپ قالتاسىن.

جازى - قىسىن «بۇر آتما» دەپ زارلاۋىنا!

ماتاسا - تورما، بۇل اۋىنىنان قالماۋىنا.

جارلىسۋدى كۇۋگە اۋىرىپ بايەۋىنا،

سەپەم «اوجىن جانىن باسما جالماۋىنا.

آلتى آيىن جاز بالا اۋىتىپ «بىر بايدا»،

بۇل كەسىپىن كەلىسە ايتقىم ! تىماما ؟

جارلىسىن دەپ «ماما قاراپ تۇرماماسىن:

ەندەتىن قورىقار ازاقتا تۇرمەت ماماۋىنا.

«بىر قۇرمەت قالاۋىن دەپ اوبا ايتىپ،

بۇل تۇرىڭ جىن ايىندى بوبا آپ!

سەرتتىگى خىبىلار:

ابۇروپا سوغىسى

(ا - ۳ - ۹)

«قازاق آرمىا اشتابىنان - ۱

6 تۇن باتىرلار كۇنى آماليك، ۱۱ تۇن هم قاتان ايكەۋىنىڭ تۇرىك عسكەرى مەن «بىر تۇپە ريت سوغىس بولدى. تۇرىك عسكەرىنىڭ قالماس نىز جىگىدى. «بىر كۇپ تۇتقىن تۇسىرىلدى هم تۇرىك سالىپىن آلدىق.

5/1 «بىر آردالىنىڭ آلدىق.

جىگەدەردىن تورىزۋعا جىمرگان سوڭ، تورىمىز آرماندا 12 جولا كەمىدى. ۱ تىرىدى. اوزگە اورىستاردا آپتارىلىپ آۋىر تەرىس جوق.

جوقارغى عسكەر باسى اشتابىنان - 7

اوتكەن 6/1 كۇنى «بۇرىك قوراندان جىرلىرىنىڭ مەرحەم آرىتى اوزگەرىسىدەر بولماق جوق، آدەتتەگى اوزاق - تىنىش اۋىتىسىرلار غانا بولدىق.

راۋاتىك سول تۇستىك اولكەسىندە تىنىسىدەر ايكى ريت بۇرگە فارىس جاق ماڭىپ بولدى، ايكەۋىندەدە ىشتى قالىپتار دى، جاق جىگىدى، 6 تۇن جىلىنا اوزىنە كەمىندە تىنىسىدەر ۋىتكوۋىتىنە آۋىتىك ماڭىندا «بۇرىك سالقا فارىس جاقىدى، پروجەكتورلارىن ماقدى مەن «ماۋج سوز» قاداماداي ھىچ كەم اوت جاقىپ ماڭىندى چارىق قالدى، مۇندادا «بۇرىك جىلىق كەمىن قالىپتار ۋاستادى.

ايتىدا كۇن كەمىن تىنىسىدەر رادىوماق اولىق توستىكتەگى مۇرىنىڭ ايكەمىن اورىنىزىنا ۋىكىرىك آندى، «بۇرىك آرت جاغىسىرىدان ايكى آدالما «اورت سالدى، بارلىق مەن جىنالىپ بۇرگە جاۋىپ سىم تارتقان بوگەۋىمەن، جىنىن جىنىدى، بۇرىق «بۇرىك عسكەرلەر جىلارىمان جىنىم اورىنىا جىلىماس جىگىنىپ جاپىرالىق قاتىپ جىلىماقىن ماڭىندى، مەنىڭىندى جىمىرەمىدى - تۇپ ايتقىمىن بابلاتىپ.

«آى مەنىڭىندى، ماڭىنىمىن؟ دەپ ايتىپىرىپ، كەمىرگەندى بىرىمەدىڭ دەپ ساۋى قىلىپ؟ جىگەرى قۇم بولماتىنىن سولاق توقتاپدى، بوينىندا قىلىنىنان آپرىلىپ.

«مۇحەمەد مايلين

بىناندا

پىلىس 80-36-88-90-92-93 تۇن بىرىمە ايرەمەدە آياقتارىنى جىمارىپ جاتىپ، اسىنە آياقتى سالۋۋعىن جاقىپ، آياقتارىن ايتىلىپ قالىپ تۇرىپ، ايكى قالدىرىن آياقتارىنىڭ ايكەندىگىن بولىپ، ايكى قالدىرىن آياقتارىنىڭ كورسەتۋگە مەندەتكەمىز. اۋىتىمەسە، آياقتىڭ قىلىپ قىسىۋ ايتىلەمىدى. ايماقتان تۇرىلىستىڭىن ايرەمەدەدە ايرەمەدە بىر ايرەمەدە كەلىپتىن جاتىلاندار كوب. جاقىرىپ، «بىر جىنىنىڭ ناۋىلانىن جىرىپ آيتىپ، ايتىلىپ ايىمىن قىلىپ تۇرالىقىن بار آندار! بولۋۋ «تىنىس دىگەن.

اۋىرلى تۇرۋىستىلار اسكەرىنە آياقتىلار! ماماۋا ايتىلىپ ايىمىن آماماتى آتىن «بىر ۋەدى» «اسىلىق آقىنا جىنىتۋگە «بىر ۋەم سالاتىن جول قازاقتا - جاتقا سالىپ.

ايرەمەدە ايرەمەدە ايرەمەدە

№ 97 جل 1915 سیمشنبه

آدریس آلماسدیرژوچیلار 21
تیشنق مارکا جیغرژو کیرهك

Подписная цѣна:
на 1 годъ . . . 4 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія по 3½ копѣйкѣ
впередъ текста за строку 30 к.
послѣ „ „ 15 к.

جاریلق بهاسی:
طاغا 4 سوم، جاری جلدا 2 سوم 50 تیین
آلتی آیلیغا 2 سوم 50 تیین
سنه‌لیغی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
بر رت باسلوغنا 3½ تیین، بنه‌نیك آلدینا 15 تیین.
بر رتنك آرقاسنا باسلمق اوچون آلدینا توله.

باسلدی قازان سوزدمر قازانلیلیغی.

آدریس اوچون یازیلدی: „Казань, Грачевская ул. д. Дмитріева редакція газеты „КАЗАН“.

Второй годъ изданія

اکنجی جل چیقوژی

قازان

گازیتاسی اور نیورینا حرتیسینه اکی چیقری.

„دین ومعیشت“ باسما خانامی هم کتاب

اورنیورینا قازیمسکی اوزام، مدارس، ۱۰ نچی بنایدن 180 №

باسوژغا قبول ایتدی: نوماهلر، قازاقلیا، اورسیا تلغه‌دوگی کتابلاری، اسوجنداری، خط بلانکلارن، کاغذ یزدیرمه‌دی، ژیرنیتس کرتکه‌لارنی هم باسدلاژری.

ژورنلوسنوی اورنی بتدیرگه ایسکه‌رتمیز

بزده باسلی بلمدی‌نی آت نامانی (Образцовый почтъ) بار 100 دانه‌سی 70 تیین یوبوا بیر جاریمز.

بها آرتق سمیتنا ۱۰ پرچیقی صورلیدر و جیدریلدی.

Оренбургъ, типографія „Дѣлъ въ Мѣгнцѣ“.
Оренбургъ, „МАГНИТЪ“ ۱۰ نچی

جاغا باسمایلیر چقری

قازا قیچماق

«قوبلاندی»

مانسور

بهاسی بیشکه‌لاب 25 تیین، یوچوملیسی 20 تیین
تورنیتک یرنده، قازان، تیلیفونلاشدا جاریلدی
کوپیسی آلوز چاغلارنا ایسکه‌رتمه‌لیدر.
آدریس: Тау ул 3 № 6.

سوغشدلق حاضرگی چاغی

دالاغا چاغلان اوت سیاقنی، ۱۰ بر اولادی، ۱۰ بر بولای اویغنده‌ن سوغشدلق اوسی کوتیلگن ۱۰ اسیتك تورینه قاراب، بوگونگی مناق بولب توره. ایرتنك آیلی بولادی دیب بولاراق اینامی. سوغشی مایداندا بولب چاغلان اریلی، اوزاقلی واقعه‌لارگه سوگلی توزده اوتوا کوره‌ك نوسه‌رلیگی بولیامان سولق، بوگونگی غیر کوچه‌گیله، کیچه‌گی غیر آرغی کونگیگه اوتساب، اوتوزچیلاردی جاغرغانلری بولب توز. سوغشدلق سوغلی کوبین کوره‌مه‌دن بولای، بولای عسکرلاردان باشقا، ۱۰ ایدك ایکی مناسه‌ی سوندا آندا ـ سانداغا آیتب توپیلیسور کوره‌سز بولب تاپلدی.

بول سوغشدا کوپسه‌نه گوچ کوره‌سه‌نب جاغلان ۱۰ مؤدلك روسیا مین گیرمانیا سوغشدلگ ۱۰ توین آخیرندا روسیا مین گیرمانیا آراسنداغی مایدان آیدی. ۱۰ مؤدلك روسیا مین سوغیسب جاغلان ۱۰ اوق یاغدی: گیرمانیا، آمتریا، تورکیه کبا. آمتریا سوغشدلگ باسیان ـ آی تاپارلیغن کوره‌نب کیلدی. تورکیا یالغان سوغیسدا تاپارلاغ قاغان ـ اوا اونها ـ کوچ کوره‌نه آمادیدی. تورکیا کیلدلگ سوغشدا کوره‌سزده روسیالگ، آنگلیانك، یمی فرانسیانك کوره‌سی دیولوژیسنا مناسلغی، سوغشدقدان سوڭ غنی یالن آیب بیرلن روسیامین گیرمانیا آراسنداغی پایدان.

ازتوغرولاریمزغا ۱۰ چاغی ده‌ر صیاحت گیرمانیا آراسنداغی دون قیمی مایدان ـ نیمك سوغشدیاری کوپسه‌لا ارزه‌نیك اولکه‌سنده بولب چاغلی. موندا گیرمانیا عسکری ژارداغی آلام دیوده، روسیا بیرمه‌ده، گیرمانیانك ژارداغی ـ ایکا کور قاتاوزدا ایکی مناسه‌ی بار:

۱) گیرمانیانك آمتریا مین بیکلنمی چاغندا ـ میلیونلا دیگن جوی بار. آمتریا ـ اس تاپار بولدان سوڭ، روسیانا عسکری سول جاغیلی گیرمانیا میریله کرمه‌سه دیگن خوفی بار. بول کوره‌سه گازیلاردك غیری، ژارامادا گیرمانیا میلیونلاردا بتاب بیکلنمی یاساب جاتسا کیرهك.

۲) ژارداغی آلا توپسا، اول مین روسیانی مولاشب، چیکنه تلتاماغانمین اولی، عسکریك کوکلی کوتارلمك ایکنجی، یانی «سوزینب رضا بولماغی اولمیچی، بیلا کیمه‌رك کوزیمه کورینب، اولیلارن بولماغی، متورنجی، ژارداغا کوب تیمیر جولداق توپیلدن توزیلمه‌گی بولماغندان چوریس چیکلمك.

سول داژیمده ویلکه‌لم ژارداغی کیلیلی آلوز کیرهك دیب بوزیری یانمان عوی، حتی جاتا بلماندن ۱۰ آری کیتیمی آلسن دیب، آمریك آرقاسنا کیتکن عوی. اول آمریك ۱۰ اوندی، آمریك اوشه‌ده نیمسه‌رده‌ك کوزی، ۱۰ آی ژارداغا ژارداغلی آلوز اوکلی ایسه‌سیزگه نیمسه‌رده بلدی، براق، اولان باسما چیره‌گه کوچ ۱۰ الوزدا مناسبت جوق بولدان سول آمالسردان ژارماغاغا مناداب اولدی.

عسکرده‌ك کوپسی مین ۱۰ مبای مؤداغا آلماینسلرنا نیمسه‌رده‌ك کوزی چیقدی. قارن چارمه، باشیرا ـ داغیا سوغمه‌دا اوزمدی. ایرانا آلماینسنا کوزدمری چیقدی. نیمسه‌رده‌ك ایندی امنیت اوتوغلی‌جیه‌رك خیمیه، ۱۰ مراب عسکر کوپی مین آیماس، قاروژکوپی مین قاچدی، کوپی بعض ماوداندا غی گیرمانیا عسکریك اوستنده‌گی باسینچی فیلمه ـ ایشال گینه‌نیوزو آیتغان غوی: بول سوغمه‌دا قاچیدیتن، چاماسدی چیکدیتن، قاپیلماسلا کیلگنده‌ه بزدمن آیاس جوزت جوق دیب. نیمسه‌رده‌ك لی ـ کوکنگی امتیب ایتریلمی اسدیری سول ایسه‌مینه توزرا کیلتیروم دیگنه‌ك. عسکرن اوریا چاپیریب، قاروز ملفن آسیریب جاوبك جوره‌کن چاپدی، تیکمن جوین ایکی جارم سارماتدی اوگنگر لیمن آتلیمان ریگیسه‌کمرن، حتی سوژوداغی کیمه‌لمه‌دی آلله فلانن میتلانرن قوردا اغی موغسا جوسمایتن آمان قاتیب، بار اوتمرن آیماق ماتسا کیرهك، بولای استه‌لاریری ژارماژان آلماسلاندا، میلیونلا چاغلدی روسیسا چاغلیتن روسیا عسکری کوچیسه، گیرمانیا عسکریك شیرتن آیلدوزی اشتلی. سرتن آیتالیا، عسکرتامیری کیملگن اقاچ سیاقنی بولماغی. سول سیمین زیسلا اوکمکنده‌گی اس دیمس مقلت مؤداماغی، تمایتن اس.

جاژوژ مسئله‌سی

بوره‌ی ده‌ده نوژ یازلماسی

«تنل ـ نورالما» ماقاله‌سی هم باسدلارغا ده‌ده مؤده‌ی جاینده بیرلگن «بر مذرا» دیگن ایدی. سول سوزلرنا «بوداك ایتلیتیلیر مناق: «ده‌ده جرقن داژاغدك جاتا املامیدا «کلا» دیمیسا، آلتوشلی «ده» (ز) «لا» دیمیسا آلیب ایدی. («ده» (ز) مناداغی سوزدمرده باشلدلارغا «جوزدی»: قوز، بوز، چوز، قوز، ...). بوزدك داژاغی تلغه‌ده بولای هم ضماغا «ده» سیلداری بولماغندان (مثلا مناداغی سوزدمرده: بوز، بوز، چوز، قوز، ... آز، باز، قاز، آزول، ...). اولاردی «بز، بو، بو» آلتوشلی «ده» (ز) مین جارلنمی بولادی. بودان باسما بزده آوزن ایستیلغن «ده» بار. اولی «ـ تل ـ قوران ـ ه» قازاغاندا، ایکی «ده» مین جاژوژ «تیین بولدی، بولای جاژوژدك کوب تیینچیلیغی هم فولایسزدمین بار. فولایسزدمین مناق: عرب کتابدارلغا «ده» آلمی آوزن ایستیلغن جوره‌ده جارلاغی؛ نسخا هم جولای ایستیلغن جیره‌ده «ده» جارلاغی. بزده بولای بولماغی توز.

قیمچیلیق جارلغاندا هم بالالاردی عرب کتابدارنا توسه‌رگه‌نده‌ی بزده‌دی. جاژوژدا حرفه‌دك اوکلی بولوژی «تیین. اوکلی بولسا تیز جارلامز. تیز جاژوژ وقت ـ اقتاغا هم کوب جاه. دوژغا سیمیز، بولای، حاضر تیز جاژوژغا آلماملی بولسا، بزدك اولاك عان اویلارینه توغدی. اولای بولسا، «بر اولاك بروژیه‌ن توژغانی، یغلای، اولاردك آراسنداغی بالالاماری کو. ریب توردی. بول اونه کیرهك تارمه. ایکمردا حرفه‌ر جاژوژدا تیین بولسا، جوغارغی آژنداغدای بولمایدی. اولاك سیمی ملاه «بز اولالاردا تیز اویلاژ» مز؛ سولك «اوچن تیز جاژوژ کیرهك. تیز جاژالماسای، جاژوژیمز اویداغی آلینیلن داب فوریادی. «توینب، یاد زوژ «اوچن قاپیلاویلماق کیرهك بولادی. ملانا اولالانغن اوی بزم نیمسه‌نای بولا. ماپدی هم آرتق وقت آلدی.

بول آیتلغان سوزدمرگه کیده بولسا توسیمدر دیمیز.

بزدك «ده‌مریزدی جاژوژ تیین. جولای «ده» مین قسما «ده‌ده» جارلغاندا، ایکی «ده‌دان، آوزن ایستیلغن «ده‌دی جارلغاندا «تورت «ه» دان جارلاب اوتیرژی اوته فولایسز. جاماداً بزدك قازاق تلنده بول دیسدار اوته کوب جیلیغادی. کیمده «اوچ «ده» قازاق‌ینادا آیتلغان چیرلار بار.

بالالاردا عرب کتابدارنا توکه‌نده قازاندای قیمچیلق جارلاتیس کمگه بولسادا بیلگیلی. سولك «اوچن اوتك چاپیلغن توب «سوز آیتماسادا بولادی.

ایندی آیتلدیمز مناق: «بزدك اوریمیزچا، اکنرنی «ده‌دك اوریمیزدا، تورسز «ده‌دی آلوز دیریس. موندا اول جولای هم قسما «ده‌دك اوریندارندا اولاردی «بز، بو، بو» آلتوشلی «ده» (ز) مین جارلنمی بولادی. بودان باسما بزده آوزن ایستیلغن «ده» بار. اولی «ـ تل ـ قوران ـ ه» قازاغاندا، ایکی «ده» مین جاژوژ «تیین بولدی، بولای جاژوژدك کوب تیینچیلیغی هم فولایسزدمین بار. فولایسزدمین مناق: عرب کتابدارنا «ده» آلمی آوزن ایستیلغن جوره‌ده جارلاغی؛ نسخا هم جولای ایستیلغن جیره‌ده «ده» جارلاغی. بزده بولای بولماغی توز.

قیمچیلیق جارلغاندا هم بالالاردی عرب کتابدارنا توسه‌رگه‌نده‌ی بزده‌دی. جاژوژدا حرفه‌دك اوکلی بولوژی «تیین. اوکلی بولسا تیز جارلامز. تیز جاژوژ وقت ـ اقتاغا هم کوب جاه. دوژغا سیمیز، بولای، حاضر تیز جاژوژغا آلماملی بولسا، «بزدك اولاك عان اویلارینه توغدی. اولای بولسا، «بز اولاك بروژیه‌ن توژغانی، یغلای، اولاردك آراسنداغی بالالاماری کو. ریب توردی. بول اونه کیرهك تارمه. ایکمردا حرفه‌ر جاژوژدا تیین بولسا، جوغارغی آژنداغدای بولمایدی. اولاك سیمی ملاه «بز اولالاردا تیز اویلاژ» مز؛ سولك «اوچن تیز جاژوژ کیرهك. تیز جاژالماسای، جاژوژیمز اویداغی آلینیلن داب فوریادی. «توینب، یاد زوژ «اوچن قاپیلاویلماق کیرهك بولادی. ملانا اولالانغن اوی بزم نیمسه‌نای بولا. ماپدی هم آرتق وقت آلدی.

بول آیتلغان سوزدمرگه کیده بولسا توسیمدر دیمیز.

بزدك «ده‌مریزدی جاژوژ تیین. جولای «ده» مین قسما «ده‌ده» جارلغاندا، ایکی «ده‌دان، آوزن ایستیلغن «ده‌دی جارلغاندا «تورت «ه» دان جارلاب اوتیرژی اوته فولایسز. جاماداً بزدك قازاق تلنده بول دیسدار اوته کوب جیلیغادی. کیمده «اوچ «ده» قازاق‌ینادا آیتلغان چیرلار بار.

بالالاردا عرب کتابدارنا توکه‌نده قازاندای قیمچیلق جارلاتیس کمگه بولسادا بیلگیلی. سولك «اوچن اوتك چاپیلغن توب «سوز آیتماسادا بولادی.

ایندی آیتلدیمز مناق: «بزدك اوریمیزچا، اکنرنی «ده‌دك اوریمیزدا، تورسز «ده‌دی آلوز دیریس. موندا اول جولای هم قسما «ده‌دك اوریندارندا

«بر بر دمن، اوزن «زه»دك اوریندا ایکیمین جارلاندی، "بر بوینکمن وقتدا «ز» حرفی یوزنی غریداس معلمیندا "جزرب، بالالارغا عرب کتابدارینا نوسکه‌نده اوکتای بولادی، بالالارغا معلم آیتادی: «بزدك فاراق سوزمرنده جولای «ز» مین قمقا «ز» بوتمن حرفمرگه «تریلاب جارلاین ایدی، عرب سوزمرنده تزلمه‌ی، اوستینه قوریلاین غیریده بولادی. اول وقتدا اوی «اوزن دیب آتایدی. اوزن ایستیلمن «ز» دیسی نزه «فاتار «ز» مین جارلاوچی ایدی، عربدا "بری "بریناك اوستینه جارلادی، "دیب ...» یوزدان باسدا «ز»دك چاغی جوری - تیز جارلاوی.

بولی «ز» (Y) دان باسدا بزه «ز» (o) بار. اوچان "بر "اوترلی «ز» (ذ) دی آلمز. اوتك «مانیس متای: اوترلی «ز» بوتمن حرفمرمین آرالاسیایدی. یاندا "بزدك فاراق "سوزمرده «ز» (o) دیسی آز جولیادی. سونك از - چن "اوترلی «ز» دی آلماندا. اول کوب جارلاندی، اولای بولسا یوزنی یاملمان فاعازدادی تزتوزگه‌ده اوچا قیین ایدمس.

ایندی اوسی آیتمان سوزمرمیز - دك قوریتوزینا تامه‌یك. «بزدك فاراق علفی، فاعاندا بولسا، جانسیدان آلشیدان فاعاینیتین کورسه‌تیم کیك جانی. اوزن آهمه مزاتك چماریغان اطلاس یوزنی اولاتای جانسی بولمان - دك تیز قاباندا ایدی، یمدی سول املایك آز - مؤز تؤزمنلگه‌نیمنده‌ده اوبلس دیب اوبلایمز. املا سول «فاتك "اوز فایداسی "اوچون توزه‌تیلدی، بول توز - زه‌توزدی استه‌مه‌یز دیب "بزدك اوز فیماندارینداز فارمیلاسیایز: قیین، بولمایدی دیه‌مس، دیب اوبلایمز. «آز وقت اوتکمن سوق: جاگا املاك «دماد تیندا ایکی - آی چل بولدی غوی ماه نادا "مه‌جمن کیچ جانسی "دیگمن ماهدادا بار. جازوچیا حرفدمز بار، اوگای بولسون دیب یازدمن باسدا «ز» دارمدا حرفدمزن اوزگه‌تکمن. آماسور غان. مثلاً: نیمس خلقی اوز دمز بك حرفدمزی قیین بولمان سوك. اوزن حرفدمزن آلمان: اوزمی خلقی یوزنی الفانسن تاتاب، اوسی کوکلی حرفدمزن آلمان.

اوسی «بزدك آیتمان سوزمرگه بوتمن اوقیماندا اوریمز تدمز بکنی؟ سولار اوزه‌ریمك فکرلارین گاپیا آرقلی بزگه بلدرسه‌ر ایکمن دییز. بالکی «بزدك نؤزه‌دیمزده‌ده اوزاته آلماریا نؤزه‌ده یاندا‌ندا‌ریما بولار... ایدی...

معلم آ. بوك مه‌ذوق.

یاسقلرما: جازوچی مرزبك «ز» اوستینه "اوترلی قوریوقیینچلی قیلیمزدی دیگه‌نینه بزده قول قویامز. سونك "اوچرده بول مسئله «ز» نك قوزرالماسی» قیالمالری اوچی قوریلمان. جالمز. آق غطارلای اوتکلی چیری قیارلای نقیمه اوزن «ز» (y) بار دیگمن. اوزان نقیمه اوزن «و» و «جوق، ایکی «و» "تاتار کیلگه‌نده‌نما اوزن ایستیلمه‌دی.

سوتقی خبرلار:

ایوروپا سوغیسی

(۲ - صح)

جوطارغی عسکر یاسی اشتیاینان.

11 نجی یانواردن کون ویسلا هم ملاؤا تیمر جولیك آراسندا آرتسی اوزگه‌رس بولمان جوق، اوز اوی‌نؤرمك آندارماغا بولادی.

آفتستریا - گیرمانیا عسکرلری

بوخارپیست - 13/1. آفستریا - گیرمانیانك سوریاغا کرگزه‌نی عسکرلری اوروقوس مالاؤ ایتدافی الی آفستریا گیرمانیا هم ایکیگز نیمسه‌در یوقاداایکمن. گیرمانیا عسکرلری تانیوبوغا بیت آلب یاراداری.

مؤن باتس مایدانندا

پاریج - 14/1. کیچه تؤنده آکلیا عسکری جوزانتس هم لاباسسه‌گه جقفان جولدك اوزنده نیمسه‌در 300 اولك تامنلب کیتدی. کیچه‌گن کیچکی قاتتر سوغسدا نیمسه‌در کرانتك کزن‌ایتندا اوپیوپر هم بولون اورمانیتك آراسندا‌ندا آیدا م بزدك بیتکدمن‌پلامزدی تاریخ‌ده‌ر اولار اولی تراتك‌پلاریی تاریخ‌ده‌ر تامنلاندا. سونکی خبرغا قاراغاندا بولون اورمانیتك ماکابندا «بزدك جلی جاودی آتیلاب، بؤرن اوریمزدمن آلمان "بر ساقدی قاتتلب آلدی. آر گون آتوزیندا "بزدك عسکر ایکی ربت سهنیم هم فوتقن - مادام چاغینا قارای آتیلاب، بؤرن آیرلمان تراتسه‌ر بلارغا اوریتیب، جاودك "بر دیمه اولارنی بؤزدی. فارسی کیلگه‌ن جاق بیتی قاتتارلدی. آ آیمی یانؤزاغا بار المان توغده ایلراس هم ؤزیمزده تونؤغه بولدی. یلمدا اولکه‌لرده هیچ "بر اوز گمرسی جوق.

ریم - 13/1. بیتوگراد آگینستؤلا بیك خبر چیسیا گیتدیقی متای آرتقان: مینم ریمه‌گی جوزیسم ملاکتدار آراك بیتك حالی مین تاپسوزدی دیب. بولمار - یانك یلای تؤزارلی سر آغیسی کیلمه‌گمن، "دیتیمده آیتقان: بولمار یاغا ایپیراتورسکویه رؤؤسکویه گیگرافیچسکویه اوبشیستؤوك ایمسکی - دگی کؤن یانك - سیپر "بولیمی اوتیمده‌دی.

سوگمی کیزده "بزدك ولایتدا بولب تورغان کؤگلمز خالدارغا ایپیراتورسکویه گیگرافیچسکویه اوبشیستؤو کوز سالیای اوته - آلماریدی، بول کؤگلمز حالیبز - ایسکیدمیز - ساقتالب کیلمه جاتغان نارسه‌لر، دی هم آتام زاماندان یالمان بیلگیلیدی خلق دلالی بولسا، - مولای توتیه‌وی، بؤزؤؤی.

"جؤز جلمدار، ملك جلمداردان، بری ولایتنؤدا قوریغاندار، اولالار، قالالار، هم "تؤرلی تاندان یاسالمان زاندار - مولالار، بیلگی - تاندار، "تاس کیمیرلر» هم یاندا سوندای نارسه‌لر، "دای تیمه‌ی تؤرغان ایدی. ایسکی قالالاردا، "بزدك کوز آلدینؤزدا یاتان تؤرسادا، کیمگی تؤغدارلیمزدا کوب عبرت بولارلی اوریس یوتریتك ایسکیدمیز یالمان بیلگیلیدی بولی ایدی، اوسیلارغا "بارک» هیچ کم اوزب کوتیه‌گمن - ولی، زامان اوزکمن سانین «بر جاغینان ارزه، دیگینان یؤزیلب، "بر جاغینان یؤ - زیلؤؤسا علق، آمر همه کیلسه‌کلر، اوزباك مؤکمن - اولن تانؤو امینتو - زامه‌سنه‌نی زیان کوتمه‌دی، "بر یؤزلمان - دك ایسکیدمن قالمان بیلگیلر نؤزاماق، کوب بیره‌دی، تاغمان نارسه‌لرین قایدالانؤوما قرغیلی مؤزمیلرگه تاپسیرادی، مؤندا اول نارسه‌لر کینگلی توتم "اوچون ساقتالاق» هر کمنك قورؤؤینه، تاپسوزؤینا آلماندا بولسا، دایار تؤرادی.

گیگرافیچسکی اوبشیستؤوك کؤن پاتس - سیپر "بولیمی خلقدان اوتینه‌دی، ایسکیده، قالمان بیلگیلر نؤزاماق، ساقتالماق "یؤکمن دیب. "جون یلمن آداملار اوزکمن، تاغمان بیلگیلری تؤرالر، بار دیه‌گمن نیمسه‌گه‌ن مسؤولی قاغان» اوینیما جسر آلمرسا ایکمن(1). جوطارغا

1) Передача дела о пожаре на 1 верф Нового судостроительного и судоремонтного завода Черноморского флота ПРЕДСЕДАТЕЛЬ Ревкомвоенсовета Сидоров заявил, что пожар произошел по вине рабочих. Уверен, что виновные будут наказаны. Ремонт, на 15 дней сдвинут. Ответственность возлагается Ревкомвоенсовет. БЕЗПАРТИЙНЫЙ.

زاماندا‌ندا‌ریما بولادی. اولالاردی‌غاراندی، کوب - سیکمز بولادی. اولالاردی‌غاراندی، ایسکی مولالاردی آغادی، بیلگیلر دی بؤزاردی، اوچمن تاغماندارن تارالتیب آلب کیتدمدی یا کی "تیش امدمن چماریب تاماشلادی. تاماشادان امدمگمن زاندار (کمبیرلر)، دی آت باغلاپلن دگگه‌ك قلب آلادی یا سقریب ماتادی؟ تیمر نارسه‌لردی آلوی "اوچینك کیچه‌گیتدو. تیمادی، سارداغان سوغان (اخرسیکلمی) نارسه‌لادی، کیچه‌گزگه ساتاب، (کوبنده سوگرت، جازوق بارلیمیا بارلمای) تارالب آلب کیتب. "اوچینك بیگؤینه فلادی، کوبوگه سالادی هم اوزگه "اؤی بارولمیسا جوسماب جیه‌ردی.

"سونیب علم هم کیتیگی نؤقمیز "اوچون قیمات نارسه‌لر تیکیمه‌غور بولب جوغلادی؛ بؤلار قولدا تؤرغاندا، ولا - یتمزدك اوتینکمن زامانی مخلدا کوب نارسه بلوؤگه بولار ایدی: بزمن بؤرن قاندای نیمزدا قایدا هم قاچان تؤرغان، اولارك کیسه‌لمری‌نه بولمان بریسه‌مری، خلقداری قاندای بولمان.

کیچه - کم تؤوب اوستکمن چیرن - ایلن سؤیسه، سول آداملك ایسته بولار» کیچك، ایسکیدمن قالمان بیلگیلیدی بولای تؤرؤمین، اول

اولك - جر

دنیانك قزیغنده‌سم؟

ایرکن اوچار جاغیمسز

سوغمان، تؤزغن، قارغالار؛

کوسمك بولسا - سؤگاندی،

مماللانی توردان زارغالار.

قزیغندا دنیانك

ساناسز، اوپسز جانداری؛

میچ تارسه‌مدن خبرسز،

سالگلاری جوق داناداری.

جسرتنده دنیانك

جانسی یتکمن جؤزه‌دی؛

تارچیلق بیین تؤرتدنی

فایدا بولسن کوردی؛

ایلم - اوچین تؤیدم دیب،

نیگه بولسن توغه‌دی.

اوستدایین راندارغاق،

"اوزی - اوچون تؤؤدی دیب.

"بزدك - اوچون کؤینی دیب،

قدرن قاچان بلدی!؟

محمد یار تؤرکه‌تؤق

№ 98 جل 1915 جوما

نومر 98 پانژار 23

آدرس آلماسدیرؤژچیلار 21
تیپیندق مارکا جیرؤژو کیرهك

Подписная плата:
на 1 годъ . . . 4 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія на 3-й страницѣ вперемѣ текста за строку 30 к. обыкн. . . . 15 к.
باسلمای قالمان سوزلر، قایتارلمایدی.

جازیلؤژ بهسی:
بتا 4 سوم، جاری ساده 2 سوم 50 تیین.
3 ای آیلیق 1 سوم 50 تیین.
بر نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهسی:
بر ریت باسلؤژی 1 تیین بیتنه بیتیز
صوف قاتی تیین، قاتلی بیتنه 15 تیین.
بیتمه آرتق باسلؤژ بهاسی کیتشؤ قوه.

آلیر 13 چیلارغا آدریس بیرؤ.

Орскъ, Гимназическая ул. д. Дмитріева редакція газеты „КАЗАН"

آدریس: اورسك، گیمنازیك اوروندا، دمیتریؤو اؤیندا، «قازان» قازیتاسی تحریرخانه‌سی.

Второй годъ изданія

ایکنچی جل چیقؤژی

گازیتاسی اورنیؤرغدا چیقیسینه ایکی چیقادی.

جا آلنا بایلیق جدی
قازا قیچاق
« قو بلاندی »
باسمر
باسمی میکتاب 25 تیین، پوچتاسی 29 تیین
قیمتی بیرلیك، طقسان تیین بیتنه 15 تیین
آدریس: اورسك، گیمنازیك اوروندا، دمیتریؤو اؤیندا، «قازان» قازیتاسی تحریرخانه‌سی.
TPEBHATЬ. Орскъ, гим. ул. Д. Д. 29
Тел. 29

23 نچی پانژار

گ. دؤمانك مجلیسی آچؤژی قاپاغمانك جارلیقی بولغانی اونکمن تومره‌ده عارب ایدك. اوك پارتیلار جاقینی دؤمانك مجلیسی آچماق کیرك، دؤمانك مجلیسی چای وقتدا بولماب، دؤندای کیرده قولایسز بولادی. مملکتدك بتنه چارا چیر - لارن آچیب، کوبك کورسه‌تیب، خلقدك قولاغینا چیتکیرب قاپیلی اوی توسیرمدی دیه‌سکن. ترقی پارتیلار جاقی دؤما مجلیسینك آچیلؤژ جاقین قؤزاتقانلار. آخرندا ترقی پارتیلارداق دیه‌کن بولب، اوك پارتیلارنك «سوزی تکدأسز» قالغان. مسئول نؤتؤرلی. ر. ژ. - گازیتاسی جازادی. (*)

«دا کون جارلؤژچی عسکه‌ملارداق مجلیس آچیلؤژی تؤزراسندا جارلی بولا - دی. مجلس اذرای بولمایدی: پادشالق بؤدجه‌تن هم پادشالق اورندارداق اسمه‌تلس قارلب، اؤنانلغانن آیتب کورسه‌تیلمه‌کن؛ پادشالق قازانمینك مسئللری اوسی مجلسده‌ده قارالب، خلق ویکیلمه‌رینك آلدیندا ایتیلب، سینان اوتکه‌کن. مؤندای دافدیدان تسغاری جؤمسئی بولغان کبره، پادشالق قازنامی پادشالغاق تاغر جاندی چیری؛ خلقدك خاطرگی، هم بولاجاق اومرینك قاندای کؤیده بولؤژی تیکیگی اوسی پادشالق قازنامندا، زاقون جارلؤژچی عکه‌ملار ملکتندك آلماغی جارلؤژچیك بلان، قولیتان اونکه‌مین دیب اوتیر. دؤل ملکتن تؤرچیلیگینه زور کؤچ، قابرات بولب تابلمانمی.

زاکون جارلؤژچی عسکه‌ملارداق مجلیس جابیلغاندا اولؤژ « تیپس-سوعسی کیرده اورنؤزسدغاری میں جؤرتدك اوین بؤژؤژدان باسما، هیچ قاپداسی بولماس دیؤچیلرده بولدی. مؤندای

(*) 16 پانژار 11 نچی نومر

سؤزدمر تگدأسز دالادا قالیس. قالمان جاقسی بولدی؛ آیتدمه، « اسلدك بایس یاسما بولاندی ایدی، زاکون جارلؤژچی جیبینك سالؤژدان قاپب آورؤه‌ی سؤزدا چارامسز « بر تارسه باغردی دیه‌کن اویماغالؤژ جیلار بولار ایدی. « بؤیؤك سؤزؤ سؤیلمه‌ینك اوزؤ قوه‌تی، وقتی کلاماغان ایدی. تؤزغیرار ایدی کاستیتؤ تیپاداك آلب، تداقی زاماندی ایسکه آلب، اوس میانتن کیرده « اسلدك جاری تؤمتؤس بؤرؤسز اسلدگه‌ده‌ده، عاقلدك قانسه‌داق کؤریب بولماینا قارالب کیتیرب، « دؤل استه‌ملس دیب سؤزغان « اسلدك بعضلری سؤندا غانا دؤرس ازغؤزؤغا بولادی. ایندی غوغیاق بؤی: « بؤرؤداق سئینان قاهرقارلق، تقدارلق هیچ نارسه جوق.

آورینه پادشالق قابداسی « اؤچین جؤرتها چاچیای ساقلاریتن اسدمر بارؤ آولار جاق « ملب، قابداسینا بارانلیمس دیه‌کن سانتق بین جاملغانین سرلار. براق جؤرتدان جاسمرلاب، بؤژؤرتدالؤ کؤلتینه‌ده‌ونینج، اوزکینج تؤسؤگه‌ده‌ندی حاضر هیچ نارسه جوق. راقلی بعدار زؤچی عکه‌ملارداق مسئله‌سمرین آیتؤ؛ « بین جؤرت « ؤورگی بیتب ایندی اورینا توسه‌کمی.

اوسی کؤنده دؤمانك بؤدجه‌سی کمیب، سیلینك « جلسه‌سی بولب جاتؤر، بؤل « جلسه‌ده‌گی آیتلغان « سوز، کیسم جؤمرمر جؤژندك قولاغینا تیمیس. « اؤچین « مجلسدك ایسکی جاقی بولؤرغا کیرك دیؤچیلر بولدی، بؤل آیتقاندارینا باسماب، « مس جاتر. آیتقانلاری « بارؤ جؤرت قولاغینا توکدل تیمه‌کن میں « اگزؤدلاری « عالم بولب جاتر. بؤلان بولؤژندا « سما کوب. جؤژندك اوین بؤرب، اوناماسز کؤرینؤژداك تؤرتیناچی هیچ ارسه « آل یوق. اوی دیؤلیؤژؤ « اؤنده « مؤدمن جاملؤر، اوزاق داره‌ده، اؤتیرك نارسه آتکارا بولؤژدان قورقادی. راستی بؤژرغا جاچیلؤژدان قورقادی. اوس « قدری بؤژمت کاپیسیاسدا ؟ . دؤ - ماتك جاقلی آ. ش. یوسه‌کؤف سؤیلدی، ازؤماغان « اسن سنا ماماسما کیرك؛ سنا ماسلماق، روسیانك بتؤ جارالارن آیب، « آلن کیتیمدمر دیه‌کن اوسندا سؤزدمر بولدیلادی. مین اولاماین « مر کم پادشالق قازنامسینك دیه‌تینده‌

(ایسکیتکن) کورب روسیا قازنامینك حالی واپدمدی ایکمن دیب اوغار ایدی؛ « بؤرؤك سنما آلب ماتینس آیب پیاد - ماماسیمردان کؤری، اول قازنا روسیانك جانین چؤرت کؤرینه کؤیسز کورسه‌تدر ایدی » دیه‌کن.

آنکارا بولسر، چؤرت سنیانالنس دیؤ چاقلی میکتب جدیدی، ایندی خؤفیلاؤغا اورن چی، قازنا یادداشلاداق، جؤرتداق تر چیلیگینك تیپانالغی نمایب، تیمه‌قاغا آیتا - لمانی. بنما سالؤژدان، آچی سؤیلؤژ - دین قاچانین ایسکی داغدیدان چمب، « کالمؤیکه بیت آلماناتك بؤل « مؤرتسالس بولار دیه‌کن » آزمتدمز. « بؤرؤداق چؤرت کیکمس مین استه‌ینین یالیمز یادداشلاداق تؤزؤی، بولاتینیا لهندی میك قالماس » دیب « سوزدی آیاتیدی. »

« آرامات » سیرکه‌ده‌رینك چالیی جیبلیسی.

« آرامات » سیرکدیگی چلیندمرینك چالدی حالیی جیبلیسی ؛ وس یانؤراداق 700 نداا بولؤژدا لایقاتلی « قاپروؤ » داغار چیمرلکمن ایدی. (2) نچی پانژارداا بؤل جیبلس بولغان چؤژ. سینی، « حیرتلیك شرطلارینك یاؤنچی بای بؤینها داراق جیبلس چالغان جاقادان جاغیر بولادی. ایکنچی جؤل کیلمکن چلیندرؤداق، آ - کؤینه قارامالی، باری مین جالین جیبلسینی آیؤژؤا بولادی. (بؤزدا سیرکدك شرطلارینك سؤل 9 نچی بایی بؤینها).

« بؤزؤداق « آرامات » سیرکدیگی چلیندرمك کؤپ چیندمه، کاپاؤژك چیر - لری چالغای، « سؤاك » ازمن اورنؤزغا کؤن کؤل. « آماپتین بیکلیگی. ایندی آلدیمؤزداغی قؤزار. جولیؤزینك « بر کؤنی چیکلیگی » سیرکدمر که نانغی داغ چاغیرؤژ قاغاز جیمرلیدی « سؤل کؤپ اورنؤزغدا بولغان سیرکدمر » قاغا بولسادا، سیرکدك اسدمرین قارایدی.

قارالانن مسئللار:

1) اونکمن خلقدك اوسف - حسابن قارالؤژ هم اون بیکیتؤژ.

2) کؤپ خلقدك اسمینی بیکیتؤژ.

سوتقی خبرلار:

ایؤروپا سوغیسی

(پ. آ. ش)

جوغارغی عسکریاسی اشتابینان 16/I

اونکمن 15 نچی پانژار کؤی کؤن چمس پروتسیداداا هسم ژیسلاك ایکی پیتمه‌ده آیتارداق اور تمرس بولغان چوق.

پیلماکاین هم گرمینیداك سول توت - گنده‌گی اوریاندار اولکه‌سنده « موغدار بولؤژی.

بورجیوس اولکه‌سنده تیمیسمر تاغیدا قاینا جاوب ایدی، براق کوب چمس مین قاپارتب تاسغادی. « بؤزداق بؤل یولغی فارسی فیلیمز دیگه‌نده‌سی بولدی. جاؤدی « بر کبی » بر اورلارینان داپرالاب توؤیب چلدی، « بر ایچه بؤژمه‌تن اولماغانمدی.

گالیتسیادا دؤ انیتسی‌دین دؤیشکؤژ - سگی‌گه قارالی تؤرغین آسؤژدا « بؤزداق عسکر، آمترلرا عسکریك قارمیلا - سؤژیا قارامای، جاماق آلگمری باسب یارادی؛ چاغیرادی بؤزکیك اولکه‌سنده، جاق عسکری کؤچه‌یب کیتکه‌ندکمین، « بؤزداق آلماگس بولامه‌گی عسکرلر کؤن بؤرن داپرالاب قویمان اورنغا چیکندی.

سرگمن « اؤچ کؤنده جوغارپدا آیتلغان اورندارداق بارنده ماؤدان « بر 60 آیسمر، 2 ملك 400 سالدات، « آؤچ ؤورال مسم 10 بؤلامه‌ت قولغا توغمردك.

ماکاکار آرمیا اشتابینان - 16/I.

زامبوروج ماکاندا بانکا آیلانؤن کؤپن سیرپیس تامانالاؤن جاق آمغس چیکیب یارادی. ماری قامس اولکه - سنده کؤزگه کؤرینه‌رده‌ی آوزکیرس، جوق. 15 نچی پانژار کؤنی تؤکمیر « بؤزداق عسکر سالیمن بار کؤپس سالب ریکه‌مه‌کداق آسنیا آلمن، براق اونچا زیان سالا - آلمادی. الاکمر سالامندا جاق مین تاغیست قالب تؤمؤژ « بؤزداق « بر کولؤنامز سوغیاندی آلمن، « بر تؤژ « بر قولالن هم آزق - تؤلیگن آلمن، جاق تاؤریزگه قارای چیکندی، « بر ایچه « بؤژ اولك قالمیرب کیتدی.

15/I. تاؤریز قامندغی - سوغسدا.

اولاق - جر

مسلمانلق بیلگیسی

بن مسلمان ، بر براق قازاق بالاسی ، حقیقت بین تق بالالانمان آراسی : ایسه‌بنه‌مالق نیچه ملك یوز بولارلاق ، حقا آیتقان حمد بیمین ثناسی .

طاعتینا کیمدك قلماس ، سراندا ، قولدق چوندنمن باتاق ایهمس کناها : بهس نمارولق جالغیزن ، آی اوتب آیه ، کملدك بین یاغب ، جورهوی ، خدایا .

بین جانما جاغیلدی جورب تور ، بارازجماعدی بیرمدی سرتقا قورب تور ، قالانیمها قازاق نادان دیسکندر ، حاجی ، صوق ایل آیندی نوایب تور .

مالی بارلار مکه بارلر جلاقتاب ، زکقی صوق ، کرمز قازا مالی آیدای ؟ یار ، مزدهاس ایز گی چیرکه بارب کیب ، سوزی سیلی ، جوزندی آوزینا قارانلق .

تسبیح آب ، صوفیلارد ا زارلایدی ، سرتی ، نوروز ، اچمه ریا قالمایدی ؛ داوازلق مول ، بایلاو چیرکه بارماغاندا ، من - صیافت ملاما دیب اویلایدی .

بابلارداغی نوزرا باسماق کیلدی ، قاشندده اوجماع تیمرینه سیندی ؛ ناوالك تورهان ملامینا زکات دیب ، کوتیرم تاق ، اوتر قویدی بیردی .

ایزگی‌لکنکه ایکمدملدمس بابلاندا ، غیرمقدر آلماسترب اوینماق ! دوالانوه بابی زکات ایرگمن ایکمن » دیب ، آیتسن دیگمن » مزددامس بابر اویندا .

فارا قازاق قانی . بالا آسیراب ، « بن خدایدان کیتی . قوی مال سوراب ؛ فرق - اولوگه کیلسه‌دلغی جامدارن ، بالغ ایهمس ، عدالتدا جامیراق .

مالی جوقدك ایکمس بار خدایما ، بایدی کورسه ، چین جانی چدامما ؟ الکمگی مین قوبماغان سوك تیك قلب ، قورجارما کماب قرانی قلوز اوتانما ! مزل کیك قب جارلی‌دا « جور جاینما ، دیگمن جوق قوی اوغان هیچ کم بابیما ، بهرگمنیه رضا بوب ایتماك ، « بر تیگکوبمس سجدمغا باس آینا .

« من قازاق عدالتك اوستندای ، بر من ، ساران ایز گی نوزمن فیسلمای ؛ « تام عبادت ماپاسندا طاعتدك ، اوجماع ایسیگی قالا توبماس آولمای .

ایزگی‌لکنکه اوه‌ملك سوزدم ایرمدمن ، کوب ظالمدارا ، جماعدمی دلغار ، کومدمن ؛ کلی قازاق ایدیلنی اوجماعدی ، باسقالارغا اورن قالمای جورمدمن . . .

بی محمد مایلین

قرم ٔ سوزی .

(ترجمه ناظم کمال)

پیغمبرغا خط .

قاندی بای قازاقدار کوب آلادی ، سنی پیغمبر دك دیب آلادی :

. . . . . .

. . . . . .

بوغون دایمیوه دیب ترمه‌لار ، یالا « ازمن ایکنجنی جاندا آلار ؛ آلادی « اوتونچینی قزمت «اوتون ، ایسه‌ی کوك اوریندا بالالار .

م . ه .

1

ناظرلار سوریلدی : عمر آیدالغان ناپرنی دوکسکندك ، کم «اوز قایدامینا آیتالدیرا بلسه » سوغان قول .

جاکقاوی آغاجیتك کولی کمکه سسندم بیوزدمن ، ناتنی تامغی ، پیسریب اوتیرب ، عبدالغنی قانیلی فاطمه آچمی اویما قالدی .

کلیمکه نیکه‌نیمه « اوتج جل آتق بولماندا جوق .

جاکما « پیسب کول جاندان اوزکسی ، قوریدا !) مؤنان سوزلوز قر جوق اوردی . آلغان جاری قوزی اولکه‌میتك ایك یابی ایدی . جیسه‌لك ، آلتن مین کیسته‌لك گمن بابسلر آرتقان کیلمه‌لك کوچن ، جوز آما چکت چمارب مالغان ایدی . قویرق - جالق جیمك بین آو - رمه‌گمن قرم تاوریك چپل جیتیمس

1) قوریدا سه سوغاندمن 13 چاقیرم نلتر اوزی ، 20 ، 30 اوزی . بکیری - دوغاندا ، رمغان ، دیدار .

رمغان عسکریتك اوستنگی یاسـ ـیلق اشتابینان .

عسکرلرك اوستنگی یاسلیقیك بوبریمی چچا 7 نجی پانتوردا 13 نومرلی رمغان جاریقی جوزندك نیگس قولا جنما سالیناندی .

جارلق .

« بزدك جاولاریمز سوقلی کیزده ، عکرلر آرامینا هم سوغس ماردانیك اندلغی جورده‌گی ایلگه سوغسدی ، « ناتوزلاوز کیرمك دیگمن قاغارلر ارانا باشندای ، بو جاغیمان آصنریا « ساقلق نوبه ، نتوریك دیارن آرتدا « دی آصنریا عسکریك قاغارتارا . « آدمن آدمی چماریغان ماساندارنی « دك عسکرك آراسینا یاشدا عضریك آ ـ ن سوندای قاغارتارنیب « جنر . « شاهما آنق نوزوز آدامك ماری « بندی ؛ روسیادا عسکردك اوستدگی « یغان بامندات ، « هر سالدات جالغر ـ ـنا یاشدا عضریی امریه موین اوسیناك « سی هم سوغسدی قوتوز ـ قویماس « امز یاشدارنك غانا قولینان کولیتین .

« بزدك چاویمز قارتوز مین قارات « سه ماندان آیریمز آلاتین یولمان سوك ، « رام جولما ؟ ترسب ، پولوگ اسقب « آردان آیریلب ، آدال جول مین « ـنا چیکه آلماسینا کوزی چیکمن « دك اسقب اوترمان بزرقیمن بلکمز . « آ ـ ـ ـ

№ 99 جل 1915 سيشنبه

Адрес Редакціи: Оренбургъ, Гимназическая ул. д. Дмитріева редакція газеты „КАЗАНЬ"

Второй годъ изданія

جاز پلوژ بهاسی:
جاغا 4 سوم 2 جاری جاغا 2 سوم 50 تیین.
* اوقوچیلار ایچون 1 سوم 50 تیین.
بر نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
* بر دورت باسقوغا 1 تیین اینده بیشنجی
جوغی اوچون تیین و اینی اینده 15 تیین.
* بر سطر اوچون باسقوغا بهاسی کیتاده توجه.

136

آدریس آلماسه‌دیر ژورنال چیقاریلا 21
تیینشق مارکا چیقاریلمی کیرهك.

Подписная плата:
на 1 год . . . 4 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія на 3½ квадрата:
первый разъ строка 30 к.
повтор. „ „ 15 к.
باسلمالی قالمان سوزلر هر قاتیرلماییدی.

توركچه نومر 99 یانوار 27 1915

تازه

گازیتاسی اوزنی تورغیدا چیقیشینه ایکی چاغدی.

„دین ومعیشت"

ناسیا خاناسی هم کتابخانه‌سی
توبتیشین * ازلی.

ماسؤژنا قبول ایتدی: توماچوا، فارانیا، اوزیچا نامه‌دیگی کتابلاردی، آسهوندلاردی، خط بلانکلارین، کاتوبرندیردی، ویزیتنی کارتچالاری هم باسمالاری.

بها آرتان سمپتا * برنجی سؤزراندا چیقریلدی.

ژوراوستوی اوریاؤینده‌گی اسکمرنومر

بر نومرلر باسقوغا آلت قازانی (Прогрессивный листъ) بر 100 تیین 70 تیین بوچنا بر چیقریر.

Оренбургъ, типографія „Дитъ на Магишетъ"
Оренбургъ. „МАГИШЕТЪ"

آدریس نمره * ایچون
تیلگرام * ایچون

27 نچی یانوار

مکتب آچوژ تورلرندافی زاکون

جولان سؤزلرافدن هر چیردن خط کوله‌دی. اولارداغی یاس، دیسانیتا چوپ قاییریب اوتیریز: غاوغاچیتسه‌یدی، بؤلدؤرؤلرلی آیتلمان زاکون مولی. بلکه‌ایسترسه جوزت تولاغینا ساقلیر. قازانی مکتب، مدرسه‌سی تورلرندافی زاکوندعوم، تورلرنار 1868 نچی یلی 21 اکتابرده چقان وقتها پولوچینه‌میدن باسلاغان، مولیوم، اوچینچی یلدا 559 نچی استانیاسندا آیتلمان: قازانی بالالرن اوقیتوغانا، مسجد یانداغی مکتب آچوغنا ملالار، اوچه‌نی نامالیم، گلدین رخصت آلوغ * تیینس دیب، 260 نچی استانیاسندا آیتلمان: مسجدداغی، مکتبداغی راسخودین، ملالاغی آیتسین آلوغ، مدت کوته‌ره‌دی دیب. ونقوا پولوچینه‌ساقلاب، استانیونوه پولوچینه چغدی اوندا قازانی مکتب، مدرسه‌سی باینین * نچی آز آیتلمان، یالقوزغانا 90 نچی استانیاسندا مسعودداغی هم اولك جاننداغی مکتبداغی راسخودین اولاومت کوته‌ره‌دی دیگمن.

* سوبتب، قازانی مکتب، مدرسه‌لرن آچوژ تورلرندا راسخودین آلوومت کوته‌ره‌دی دیگمندین باشقا شرط قویلا، فان. 1874 نچی یلی 20 نچی نومیرده یاندا بیکتکن گ ساؤیتلی اوزلرندا قازانی مکتب، مدرسه‌لرن هم خصوصی بیللا اوقیتوچیلار اوقوغ مییستریلی، قازانی بالالاری اوقیتوغانا، مسجد یانداغی مکتب، اوچه‌نی نامالیم، گلدین رخصت آلوغ * تیینس دیب شرط قویلان بولسه‌ده، قازانی بالالارن اوقیتوغانا، مسجد یانداغی مکتب، مدرسه‌لرنی تورلرندا راسخودین بولسالار، اولارغا بالاسن اوقیتوغ مییستریلی، قازانی بالالاری

اولدك - جر

تلگم .

قازانده « براقن ساما قرگن کورسەم، قازاقلاسى خلقدار مین قورگن کورسەم؛ « بلمەرب دنیادا بار ایەلەر، چیپتەین اوەرسەم قلمگن کورسەم؛ جاس بالا - آلما اوسیرەم قاتار، قازار آرداغا کتاب قاین الگن کورسەم؛ « تزیلب اول - قزی تیکیسینەن، — اوینە دەرسە قرگن کورسەم؛ بلدگنیم سارالگندی، سارالتاس، دیب، سوبلیسب جاس بالالار تولگن کورسەم؛ آرالمات آلاچ اولی آتاغی مین علدەدك تولیارینا مشلەن کورسەم؛ آزیروگەن « یلم - اوزەم آرقاسندا راحت - تیچ داور مین قورگن کورسەم، آتولغان اوسیلارندك « بارن کورب، خدایدا آرمانم نە ، سوگوق اولسەم .

احمد ماهیتوف .

بیانلاما

آرەسە داولی صنتی بیلگندك بو - زیلوقوزدا سب بولاتن « آسا بیلك » بر سپراسی نوركستان بولوچینەسینك 219 نجی استانیاسندا آتلغان مولچەردەن تسغاری جازا کیسوزدی آسا بیلگندە مالاندیدی ؛ « بر سپیرالاری سوددك قو - ر بیلسەدا اوسی ترتیبەمرین اورینا کیلتر » مەگەنین آسا بیلگندە مالاندیدی . بولی سوگیسی اینگردیرك « سوەدینی اوستاغی بوبەجادا سوز قوریلیسینك ترتیبی بو - زوز دانیتی بیگیمین یلقاندا مالالادی . براق، سوزدینی اوستاغدك جولی، قازاق تودینا تودورا کوردی دیوگە بیلمایدی . اول نوركستان بولوچینەسینك 218 نجی استانیاسینا اورالیالماس آیدی اوندا سوددك بوزرلاتن سەمەرینك اچندە سوددك قوریلیسی تودورانستاغی تو - ترتیبەمرینی اورینا کیلتیرەمز دەمار دیمەیدی، قازاق سوزدی خلق رسیمیی بوینچا قو - ریلادی دیدی (210 نجی استانیا). 218 نجی استانیانی داکون چارلوزنجی سوددك قوریلیسی جاغین سوددك قالای

اوزەتیلگندە اوز اختیارینا بیرلگەن ایکەن دەپ تومەندەگی بولامادی. اوزینك بیلگندە تومەندەگی بولامادی، اوزینك اقلاندارینا اوز اختیارینا قاتی سوددا قالاندای اسدەر مەنوسی، قالاندای جازا ساتوی، مالەدای، مالەدای، ساتاوز یلقەسەر، سوز قوریلیسی کوب کورسەتەمەز دیا بولوزی. بوزدیریزوزغا ازدەسوز اسرەکەمەری تودورامیدان آیتب بول جولمار قالوب کورسەتەدی. « دونیا تودورا کولدی دیوگە بولمایدی . بولی سوگیسی اینگردیرك « سوەدینی اوستاغی بوبەجادا سوز قوریلیسینك ترتیبی بو - زوز دانیتی بیگیمین یلقاندا مالالادی . براق، سوزدینی اوستاغدك جولی، قازاق تودینا تودورا کولدی دیوگە بولمایدی . اول نوركستان بولوچینەسینك 218 نجی استانیاسینا اورالیالماس آیدی اوندا سوددك بوزرلاتن سەمەرینك اچندە سوددك قوریلیسی تودورانستاغی تو - ترتیبەمرینی اورینا کیلتیرەمز دەمار دیمەیدی، قازاق سوزدی خلق رسیمیی بوینچا قو - ریلادی دیدی (210 نجی استانیا). 218 نجی استانیانی داکون چارلوزنجی سوددك قوریلیسی جاغین سوددك قالای

تومەندەگی کولدایلدك جای - جاپسارن کازە - ناتا « قازاق » آرقیلی حورت قولاغینا سالالغاندی مندەت کورەدم .

آلتی آلاپداغی آرامالدار ! هر قاپان ایسەمگر کلمە بولسن ؛ قاندیگی کیلسان قازاندا جالغر بولاتن، اولیولسی - سەمەدی، اویەمری - راپسان ، ژولومین - چورغا ، روزی - تایمان بولاتن. کولدایلدا « اوزی بر دە توگەسوی، بردە تولیگنوزدی مین دیب چورتین، - سەبین، تولیگنوزدی کولدایلدك چەچەمینك آتالغی بلین - کولدان دنیادا کیلەمەسدەن ، دیب ایکی جل بوزن وقات تولماندی، تولیگنوزدە « اوادی، ایندی مۆن یلغب - قاندار کم بار دیب، کولدایلدك چەچەمسن آتای قاندالس تورکینی قالماندار کیلب آلب، اپاتینین دیب جاتسا، تولیگنوزدك آغلیپتی تورکینی، قیرلی، بای آدام، قالماندارغا قاتتی آیریب : « قازاندا ایری اولسەدە، قاتن ایلدەن کەتەپتین، چیرەمدەچو مسافرلاغ بولاسن » دیب، قاتندی اوتندەدای باس دالەدی مین تورکینی بای کوجریب قورسینا توندیریب آلمان ایکەن . « آرداغدای آیاغدا قوی باتیرغان غدایلا » ، دیب ، غاندادای مریەدی کولدایا قوەدای ندایا، آملی دە نیین ! - « سۆزتب « جوریب چەچەمینەن « اوزیمدك قاندیگی اوسی کولدایلدك جاسی جاس بولماندان مین، بیست آزەردەدای تۆگەمری ساتماندی بولماندان ، اوزین، تورگەن آدامدار اوغان اوتزدان آرتق جاس بەرەمەدی مین. سرت تۆمەنگس کولدایلدك : کیلەمتین ، اوزین بویلی، اوردی، سۆگەماندار کیلب، قول - آیاقداری جای قازاندان آز توای بولاتن ؟ اورنا بلستی، ماکەدایی، چیکەلی، موینی اوزین ، قولاقتی ، چەچتی ، مۆزدەدی ، اورندی، ایکی قوزی اوینا آجۆزدا ایمەس، قسۆزدا ایمەس - اورتادا ! سیمەسردە بولاب ، کوبینە ، کولیسیریب ، کوبیرەك

اوکروژدی سۆددار ھم پروکوروزلار اسندە بولماندی اقلاری آیتب کورسەم، تەدی ، داروندی سۆددار جازا کیسەردە بار جاریەن قاندانتاب « بر جازا کیسۆز دیگەن جولدی دیتب ایسکەرمەدی ایکەن ھەم اول جولدی ایسکەرمەس آتلغان بیلك آیا بلك بولب ، اوز بلارغا « ایس ایدی، اولای ایلەمەدی ایکەن دیگەن. آمریکادی آپەسەندارلاردك آرساندا ایکی پرگەوزور مین 20 آیا جازا کیسگەن مالالاندی، دیگەندی تاپقان ! اوق ملوردنی سۆد « بر پرگەوزورمین « نیرت آیما، ایکینچی پرگەوزور مین 16 آیما بار جاس ایتب آیما اوزیمدی زۆزا بیلك آیتقان ایکەن . تورمە ناچالینگی مۆددی بولاندار جاسر ماو - لاەدلی ایەمس، کوب بولادی دیگەن . پروکوروزلارداغی کورسەمسکەن جولی بو - یتما تورکستاندای تورەن ایلدك آدام « قارن تورمە » اوزیمدی زۆزا جازا کیسگەن قاتما بر پرگوزور بولسا، سونچا وبت اوزیمدە جازالی زیلاقلاری ایکەن دا اوینما داروندی سۆد 18 آیمان آرتق جازا سالا آلماسما « نیس . بولماندی تورە نیت سوندەلمی سۆد آدامدارلدك بیلا -

سرتقی خبولار:

ابوروزا سوغیسی

(بیر آ. ۵)

کاسکار - ریمە اشتابیتان - 1971.

18 نجی یانوار کوی مایدان تەکەندە آیتار. لق سوغس بولماندی حوق .

17/I دا جایلدی سوغس بولدی، ایکی ماوزدا قزوز قیمالدادی. بارلندە « بردك جولچیر بولدی.

بیرەمە کولگەنە بیمایدی. بۆ کولیاق دە تۆگۆس یلماندك بالغر مرزاس دا بولدی، ازۆیۆ بر سینیدە بۆرگەن آتاتی آداؤا کات دا بولدی، اشتیلدی کراپدا فای بیرەمە فاتتی جازلی قازاندار سود آلمندا بولدی . قازاقدا چین قو - تقارۆزدی بامدا ، بۆلاقدی چین قو - آچاپلی سیگلدی، ازیۆزمتیەندی چین « تیرەمە » چن آز اتلاشاغب، جن بر یەسینی پوۆزیرینگی بولسا بولدادی، مقتار آرتیا - سی « وقت » دارلی چوزیلی « آیاب » بیتدەرندە « قازاندان بەقلن زور آتاتی آداؤا کات کولدای مرزا توگەسوی اولار - دی آغارندە ، دیب جازیلب ، « وقت » بین « آیاب » کولایلدا جازلدارن حاوەسە گلمەرین پاوەلن کیرەدی بولماندن یکلدی ایدی . آ .

بۆل کولدای، آرەسە، « آیاب » دك ایسەنگە بار چەار، قایلدا آدما بولماندن کوندە بولماندن . . .

— سۆزتکەن قاتیگی کولدای ایدی... مۆنك ، قایتا. قیرغاغدا یارب قیرغندە بولماندانیا، جورت ، آؤ ، بر ایسەدەمین آی مۆزیدی، آماتوپلتی کولك توچارلدی کولدەمدك تارتب جاسلاندانی کوب بولماس ایدی .

ق .

اولك - جر

تلگم .

قازاندە « براقن ساما قرگن کورسەم، قازاقلاسى خلقدار مین قورگن کورسەم؛ « بلمەرب دنیادا بار ایەلەر، چیپتەین اوەرسەم قلمگن کورسەم؛ جاس بالا - آلما اوسیرەم قاتار، قازار آرداغا کتاب قاین الگن کورسەم؛ « تزیلب اول - قزی تیکیسینەن، — اوینە دەرسە قرگن کورسەم؛ بلدگنیم سارالگندی، سارالتاس، دیب، سوبلیسب جاس بالالار تولگن کورسەم؛ آرالمات آلاچ اولی آتاغی مین علدەدك تولیارینا مشلەن کورسەم؛ آزیروگەن « یلم - اوزەم آرقاسندا راحت - تیچ داور مین قورگن کورسەم، آتولغان اوسیلارندك « بارن کورب، خدایدا آرمانم نە ، سوگوق اولسەم .

احمد ماهیتوف .

№ 100 جل 1915 جوما

نومر 100 یانوار 30

جاریلوق بهاسی :
جلدا 4 سوم، طاری جلدا 2 سوم 50 تیین.
۱ آیلیق اچون 1 سوم 50 تیین.
تک نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
"مر ریت باسلوغی ا نجی بتکه بشیت
جولی 30 تیین، 4 نجی بتکه 15 تیین.
"مر ریتدن آرتق باسلوغ بهاسی کیتلوق تعیین.

آدریس آلماسه‌دیر قوزوچیلار 21
تیپشدی مارکا جیقوزق کیرهك.

Подписная плата:
на 1 год . . . 4 р. — к.
„ 1/2 „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мес. . . . 1 р. 50 к.
Объявления на 3½ страница:
впервые текста за строку 30 к.
повтор „ „ „ 15 к.
باسلمالی قالمان یازوسز قایتارلمایدی.

آدریس: اورنبورغ، گرنیتسکوی اوراملاری، "مسجد" نشریه‌سی باسلمالری.

Оренбургъ Гренитская ул. д. Джиатрова редакція газеты „КАЗАН"

Второй годъ изданія

اکنجی جل چقوزی

قازان

گازیتاسی اورنبورغدا هر جیمعه اکی چقادی.

30 نجی یانوار

گ. دوما مجلیسی 27 نجی یانوارداً آچلدی. مجلس " اوچ کون بولب ، 1915 نجی طقدلق بودجه‌نی اکیتلب دوما تارلادی. یانوار باشیندا بیری بودجه کامیسیاسی قورولب بودجه‌نی جوییس قارادا.

بیللی بودجه کامیسیاسی بورا ، ملاکلرداق ایمه‌سی، تورن بودجه‌ندی‌جه‌الغر کامیسیا غا، قارارچی ایدی . حکومت کسیلیری دیپوتاتلار اچون کوریسب ، داو آیتوزغا اکیلو ایدی. بیللی بودجه کامیسیاسیندك مطبسنه مینیستراندك "باری کیلب ، دیپوتاتلارمین جلی سویلیسب اوتور. حکومت گ. دوماندك چته‌کینه چورمش سیافتی کوریندی. دوماندك سول جاغی کوسمه‌بولاتین سوالنی، بورن اول آماده‌لا کوییب ، کوجلدیب، کودروب کوییسنه سیمایتن اولاق جاق اقتیمه‌سدین قالب تور. لوسی اپوزوپا سوغیسی تاغریش جلسالغان جوزت بین حکومت برلیکیندن ، اصبابی " لس دمادی. آو دیگان ، اوتمت بار.

مؤتك آتق " بر بهلیگیسی منان ، 17 نجی یانوارداوبودجه کامیسیاسی اوتوز مینیستر بندلغارلان " امدی موز قلدی. جا کلاداین بولغان اوتوز مینیستر ی گراف ایگناتییف‌مثلی سویلدی: روسیانی تیگس اوتوز، یعنی مکتبچ گورمه‌گن بالا بولماینن، جولیا توییرمه دیدی، بول 3 نجی مم 4 نجی دومالار مین حکومت آراسنده داوا تورغان جول اردی. دوما جوزنا علم . بلم جولی تیگس آچام دیتین، حکومت اوشان بولماغی تارتیب ، چیگنوه‌کتدی بیرمتن. اورنا مکتب (ریوالنی اوچیلیشچه " کیمنار بالار) اسمغرنده کیمچیلکه‌نر کوب. اولاردی توزوتدمن! اوستاق، اوتمی مکتبدیری (اورچا تیمنیسکی اوچیلیشچه‌دیگمن اسکولدار) آز! بولاردی کوره‌بتمن دیدی. بؤدا دوماندك سول جاغیدك چته‌کی آلمان جوزگمن مقصودیدك " بری اردی. اوزیوم‌سیتغه اوستاق چاغلیلاین ، توزوتمن دیدی. بول اوزیوم‌سیتغه اوستاق 2 نجی دوماندك زامانیندن بیری حکومت دوماغا سان گریزب، سانریت قایتارب آلمان اردی.

نولان بورن " مؤتك مینیستراری، آرسه‌سیا، اوتوز مینیستراری دوما دیونلاغ نیاری مین " بوریتب ساییلا کوریلسب، امرالاسب سویلیسکن ایمه‌سی. گرانی اچگانلیغی ، سوزن آیاقلانماغا، مین گ. دوما مین برگه مؤمس قلامن دیسب تندردی.

اول آیتقان ، سوز چتداب آسکه آیتالما، بولان کوب قاغیلی سالالمی کوریندی.

قر بلاسی

جازوق مسلمانی

" ایراقی جلدی " دا " تل - قرالغلق " مقاله‌سی " اوچون جازغان یازلمالاسدا: جازی داوشی " و " دیسی " سوزدك باس نوزیندالغانا کیلب، ایکی " تورلی " و " دی آلمزما؟ بولماساداوتورلی " و " دیسیمیا " اوزنسز " و " دی آلب آلمزما؟ دیگمن سوزگه آیتانده، بورن " و " دیسیمیا " اوزنسز " و " دی آلب آلمزما؟ دیگمن سوزگه آیتانده، بورن " و " دك ایکی تورینده " اورتلی " و " آلمزمی ایدك. " و " دیسی " سوزدك باس نوزیندالغانا کیلب، ایکی " تورلی " و " فای نوزیندادا بولسا کیلب، " و " دان " و " قازاق سوزنده ایکی ایسه، " اوچ ایسه‌کی‌یرمك کیلدی. " اورتلی " و " دان " اوزنسز " و " دی جازوق چیگلرمك.

سولای بولغان سوزك کوب کیلتینده چیگلرمك جازیلانین ایکی، آز کیلتینده آورن آلتو قولایلی ایدی. یراق ایك باسدا قازاق املاسی هم توغای املاسی " و " اورتینا " اوزنسز " و " دی آلسه، بول املا مین گازیتا چپ ، کتابدار اسلیب، جوزندك کوزی ایروب " و " اورتینا چوماسالب قالدی. ایمدی اول آداوب، توگکه‌رب، قایتا توزارماق، جازی داوشی " و " اورتینا اوزنسز " و " دی آلسه، اوتورلی " و " دی قلغا آیتیلاتین " و " اوچون آلسای ، سوندا جازوچاغی " رسیزیا چیگلمه‌ندا ایدی، " املادا بوپارلیب، قایتا آداوغان بولب کوریتمیس ایدی. " و " مون " و " دك دیمدار بنك آراسی آلس بولماغانان، " بریتك حرفین بریته آلماسس ، اوته سریلیدی. ایکی " و " دك دیمدار بنك آراسی جامن بولماغانغا هم ، " ایکی " و " دیسی داوشی دیمدارغان " ، " کوله . تنگیکنین اونك حرفین اوزه‌ریب بورن " و " غا جارب جوزگمن حرفنی " آلماغدا، اول " سوزله‌ده‌دی. سیبی " و " دیسی قازاق تلنده هیچ بیره داوشی دیمدار سوزك کیلمه‌یدی. سولای بولغان سوزك " و " حرفی قوبسنك ، آلماسز " و " دیسی قاب اوقیبدی. هر نداك اوزنده‌ده " و " دیسی " بوزدك جازیلی داوشی دیمدر. این نانی بردمی دیس " اوچون جازیلا دی. سوندغان سوئی جازتی داوشی " و " ایمی، یا کنی " و " اوچون آلتوز ماغان نولایلی کوریندی.

دوما نمسه‌سی کوییلی

سرتقی خبرلار:

ایوروپا سوغیسی

(ب. آ. ت.)

جوغارغی عسکر باسی اشتابینان 23/1.

بزتور همراهك بویندا سوغس 21 نجی یانوارداً بزوق بولدی. " بزدك عسکر انگمری اوستاب بزوردك ساه‌اسپانن " اونب، چاو سالغانرینك " بر آز " بولیمن آلدی.

" داخودا " بزدك چاق جاوزی بیکیتب چاتغان اورنینان چارقدی.

بورجوف، گرمین هم قولی‌شیدب لوفسکی‌دا اکی جاق کیرهك داملر آتیسوزدا.

ویسلانك سول جاغاسی هم اسکوب نیوینس، قارشاوا تیمر مولیك اولق نوشتکنده‌کی ماریدالدا، چیرمك آتدار بولب تور.

شیرنیکی آولیك فاسدا جاو تیب سوؤینا کوبر سالغان ایکن، بزبوزوق. نید بویندا ریمگوف هم دوتاینشا ماغن چیرده‌ده بزگه قارسی ، ایلیاقیی بولسادا، بیتن قایتارغو.

کارپاندا سول نوشتك کون یانس داغدا آزوکسلان " آری قاراق بزدك عسکر انگمری آوستیاب بارادی.

جاودان 3 ماك کس توردك. او " جوکاغلی اولق نوشتك کون جمس " غدا " جاوزدك ناوبرکا چتی عسکر انگمری چیرده‌ده بزدك سوسترب تورمز.

کاکلار آرمیا اشتابینان - 23/1.

22 نجی یانوار دا سوغس مایداندا آتارلی اورگمرس بولغان چوق.

جوغارغی عسکر باسی استابینان 24/1.

کون جمس پوزیسیادا ایستمر هم دشتیوا آگمارلارنا سوغس فرزوق بولدی.

ویسلانك سول داغدا آتیدار بولب تور. نیمه‌ده دلق باریمن قاروز - ویا قارلمان ، بزدك جاق بزوزا ساغا - سیتان ، اونب، جاوزدك " بر بوك اوزنی آلدی.

گومبودسکی دوزرم بورجیودك ماکاپندانی ویشکوزیتس دیگمن آولدك مول نوشتکنده " بزجاوزدك جولن کب - اولارنی آلدی. آلتی پؤیه‌سنی اولما - لاندی ، بور جیوق اولسکنده‌ده ساز جاغی " اوچ ریت زیگیبوك آندی، براق اوزینه کیلتر گمن قارداسی بولمادی.

کارپاندا قاشدیراق سوغسدار اوزو - ر - استرو پوسه‌بزو - لاورج بولدار بنك مول نوشتکنده بولب تور ، مؤندا " بز الگمری ، اسب بارامز. بیسکد آتوزیندا چاوزی الگمری باشرماق توقاتلدی.

ویشکوف آتوزیندا هم نادوزوریها قاری چغانن مولداغا جاوزدك بیتن قایتا - ردی.

کارپاندا " بز جا کلدان یا مالسکر توتغن قلدی.

کاکلار آرمیا اشتابینان 24/1.

23 نجی یانوار کوی آیتوزلی - سوغس بولمادی.

توکیو - 23/1. " اوچمچی کوی، بهون کوریسیری " آساما " سوز آتندانی تاسما سوقیتب اوریان بولدی. آداملا - ری توتغارلدی.

جوغارغی عسکر باسی اشتابینان 25/1.

کلر باندا ماپدان بتکه‌ده سوغس بولب جاتر. " بزدك عسکر مزو هم لاورج ماکاپندا " اوچ چیرده تارسیلا - مغان جاوزدك داوین چاقدی ، " بز توپه ، اچیرم چیرگه توقریب ناستاب، ایکی قوران ، بیس پولیمغن اولملالت ، " بر پولك کماندیری ، 47 آیسرین هم 5 نك 516 سالدانی توتغن قلدی.

لوتوفیسکو ماکاپندا اوجوك آو - ، ویك سول نوشتکنده ماز کیین بیققدی. جاوزدك اولارنی آلمان عسکریمز، مؤندا اوچ پولیمغن هم کوب سالدانلی‌دا بولما توپردی. 23 یانوارا فارسی قاروز تلمان جاز توغولسکا هم بیسکد آتوزلاریدن بیققدی ، کوب چغدی بولب قالدی.

نادوزوری بزکوتوبا جولدا " بزدك عسکر جاوزدك قارغین باسب قیین تاو - لاردان برته - برته کیین سوزیلب قایتب یاتی.

فارا تۆگۆرده ، بردانڭ مینۆیۆمدار خوردی آنغلاڭدی. «بریسلاۋ» قریسیسی 24/1 دا ماتۆماغا جاوق کیلدی. « بردانڭ مینۆیۆمدارغا نارسی (20 اوق آندی ، براق تیڭمی جوق، قورغانغا ایکی اوق آتتی» «بریسلاۋ» غازیتی کیتدی.

اچکی خبرلار

I

ایلدیز:

قازغارلی اوریزنده

دارغارلی اوریزنده قس جاسس بولیب، یاشالمس. جاهیرلق آمونا مونی بو آدملی بولومدارلرنا دارلانڭ جاوابی بو: تورت تۆلك مالغا بیك قیمن بولدی. بۆل ایکی بولوس جیردنه قار جلغیك باوریتان کیلدی، بۆلار مالارنی اورگه ایلدیرگه تارتیب جیدرسه، اولکمن تورتیق بوق. بیك قارغارلی اوریزنده قاسر کوب. قاسقر توب - توی مین " جوب ، حاقنا اولکمن اورال غلب تۆر. قاسقر مین آیسوزغا سایمان جوق، بیرغوگه اوز جوق، قووغا بارلیغدای آت جوق. قارلغدنڭ قولغدانی چیتیلردی سیریب آغان. وحدا اوزیغدای ایمس: اۆتۆلیق. بین بیرمهیدی هم کوب آدام سۆراب آلۆزدی یامیدی، اوس کیردنه قاسقر. دلن والای قوتیلدۆزغا آمالی تارلا آغای ساندالیب اوتۆر.

قوباس بۆلارنڭا هر جیردنه جوجڭ بلینه باسالب ایدی، اوس کیردنه یاسا. دارلی بولدی.

5 نجی باغۆزاردا میلیه ماوودی آرته بنان قار جاوا بوراب چاقا موزدی

اوچیرب آ کیتدی. ی آ

ریسان قوندیزی

سیمه‌ی اولومینیا قارلغان زاپسان قالمیشدا ایکی جاهیرم جیردنه نار راهانای تاویشان چیب ایرتسکه قارلی آغانی « اوریدنده » دیسگن تۆلاق بار. اوس سۆزدی جالالاب قالغا کیل ماتغان قارلی قدار بۆلانغان قاغان موزی اوستنده قاسب بارا ماتغان «برق تغردی» نردیدی اوستاب آب یامنا " بر آز سایاب قاتیمغانا بایلارلی آلادی . بولاۋ بیلار قوتغان اوریدنه قوندیزدی کیسه‌کنه سالب. موغانغا اون ایکی کمی اون ایکی سومها بیلاب آرالاریغا بر دنی قاسب بارا ماتغان «برق تغردی» نردیدی اوستاب آب یامنا " بر آز سایاب قاتیمغانا بایلارلی آلادی . بولاۋ بیلار قوتغان اوریدنه قوندیزدی کیسه‌کنه سالب. موغانغا اون ایکی کمی اون ایکی سومها بیلاب آرالاریغا بر دنی قاسب بارا ماتغان «برق تغردی» نردیدی اوستاب آب یامنا " بر آز سایاب قاتیمغانا بایلارلی آلادی . ایرتەگینه قوندیزدگه تورپسن " بر آلسانارغا 30 سومها ساتغان؛ آلب، سانار زاپسانڭغی طلیل اوریزین ماگاد زینیا 45 سومها ساتدی، اوریزین ایندی مۆنی 65 گه بیر مهی تور.

زاپسان ـ بۆلارنڭ قوندیز اوستا. اوزۆدنڭ بۆل توگیمی. آلدی تاوارینڭ کمی « بر جیرلارنده بولادی ایکمن. آلمگ قوندیزدگه آتۆریق 33 قیرغولده، اینی « بر جاغیمان 6 قیرغولده. بۆل قوندیزدی بۆرن کوب آوستان. آمای بۆرگه‌تغدره بار ایکمن. سۆل آرالار دا 4 - 5 قوندیز کوزۆکین‌ایرده بار ایکمن. کمی « بر آماناقلار » قوندیز قزن اوزاتغانا؛ آسنا اوزاتمای، بۆل قوندیز تارلغانا تاش تاویشان آلتای تاوارنا قزن آرواتیب قارلغان کوزگه « تۆز » قولما توکمکس تورده تیمدی.

تاغدن قیلیکوف.

اولۆك - جر

نه استب " جۆر؟

توپلیا مرکم یوشتی چالا آب " جۆر ، کیگه کم اطلاس‌بین دانا ـ آب " جۆر؛ جول تۆب " جوق کیلسه موقتیر یامدیب، کورنگمن " بر ایراق باش آب " جۆر.

اولتیا بن قزمت قانۆ « اوین کم یاسن قرینداغا چالا ـ آب جۆر ؟ قول هیچ ایرمزده بوسای ـ آلمای ، تۆماغا قارا آغیلین قامالب " جۆر.

آتینك یاسن " تۆزۆز جۆرگیره ـ آب، کوسیلب قم اوزان مین باغلاب آب " جۆر؛ کوبینك کومه‌کسیس کوریتیب قاب ، آزینه " تۆب جاری یام آب " جۆر.

قاپوغا جا آگماراماندان قاغلان سۆیمك کومه‌یگه کولده‌ماندب قالالب " جۆر؛ یاسدا قیم ملا بده‌گمن سۆلۆ ، کم جواب قاداماغن آلا ـ آب جۆر.

بولغانن مۆنك ندمین یاغلای ـ آلیای، مومنلان طالم تیگن جان آب " جۆر. قالماندان بوی‌کورگمن سۆلۆ تۆکیلسب، سۆزیمه کم " تۆیتیب قاندا آب جۆر. کسی آلمان سۆزگه ایلاب " بر آدام جوق، کیگه قارلاب سۆزدی ـ آل آب جۆر.

ـ یوسف بیك چیمنیکوف.

ایکی جول.

بۆرنس ایسکی تاریخدی اوتیغاندار بۆدی: آدام " الاس بریله " بری اوم کیمده ، بریله " بری قولیا؛ بولماق قرآندا " بر ایر قزی ایکی آیلی قز ؛ کسی آلتونگمن آدام " بر قولدی آزاد قلسن دیدی. ایکنجی قاغن اوروتیا قاغن قرجمندا آیلی آدامی، آت چالدیرۆز « اوغس کوك آل دیگمن. بۆرنس آدام یالاس قارنا، مال ایسه‌بنده بۆلگمن ؛ بۆرك قارلی تورماری ، آناغنی باس آغاماداری بالامیتك قالك مالینا، قزینك اوتاریغا قول ، کوك ترلب بیرکین. اوسلدك دۆورباندارغا 1861 نجی جلغا جیین موجودلاردی مال ایسه‌بنده ، بۆزیم ایسه‌بنده تۆتغان .

هر زامانڭك " اوز ریسمه " ، « اوز سالتی بار ، آدام یالاس قول قۆزنده سالتندا حق " اوچین یالاس. تارتیسی بولمایدی. حق " اوچین یالاس ـ قۆل ـ تارتیسۆز اوزندا جلاق بولادی .

بۆل " بر جول.

هر سفری قانها چنیق کیلتیرمین چاپان بولغان مین بیتی ترقی جولندا. جاکنا تاریخدا کوز مالغاندار بۆدی ؛ قوادی چوقالدی ، آدام قوزدلمیس تیگۆلدی. تۆرمس جۆزنده قوادی ایسی مۆتکمک تۆرسادا، (مثلا سفری تۆیمه‌کور گلنده مالغاندین مۆجدار دلك قۆزادی) دلغه تورادی چوقالدی.

جازلغان ، زاکون بۆزندا آدام یالاس ، قۆرداس. بۆرنك زامانداغی حالت : هر کم جلینا تالاشۆر ، جلینا تارتیشۆر بولادی . جلاق سالتی آزندا قالمی. ایلدیرگگ بریسم بغی " اوچین جلاق ایسه‌بنده ، حقن تالاس ـ تارتیس بین قورغ ، .

مین بۆل ایکنجی جول .

« زامانیا قارلی آمالی » دیگمن ، بۆل زامانداغ جلاب موزداغا چیقمین دیو آج تۆیه‌نك کوسه‌ای بولادی . آتیملدك آسیمی توگمل دیگمن . تالاس ، تارتیس ، آقل مین چیچمن " سۆز بین ، کولده ـ زمندین کیلگمن ایك آتتی قولاغینا تاغارلق دایل مین ، جاریس ، کوریس ، تاریبلق باریگه ، مۆتك تۆلی حق . قوردایتیغن آلتن اوزگه جول جوق .

ایرتسکه « بردانڭ قارلی قورکستاندی قاپیا کیلگمن 18 نجی عصردنڭ باشی چاغندا ، بۆل " آق ـ تاپان چاریرغدی، آما قول سۆلاماندان " کیمین بولادر. قاپیا کولدی دیگه‌دم " قارلی بنغس خان چو، ریمنا ایرتسکدك کۆن بمس چاغیدان تورکستان ، ایهل ، جاینی اوتسکمن . آرغن، قیماق ، آرواق ، کیرمی آیتیب چوز کمن تاریخ سۆزینه قارلسای ، ایرتسکه آلدی مین قاجماق، یامه‌تنین آیماق کیلگمن. بۆل قارلی آیتیب چوزگمن " سۆز ق ـ آ ، شریبنا ایکیشیدینیا ـ سینك کتابیدا ماغاقیین مۆجدار دلك قۆزادی ، دلغه تورادی چوقالدی .

ایهانیایق ـ تورغای آرپولوس توستانای اوریدنده . " ارز کوچ مین اوینیدی. 2) مۆقیع بوچتیلیق ـ سیمه‌ی آرپولوس ، پاۆلودار اوریدنده . « ارز کوچ مین اوینیدی. 3) بارلریای ماهیتوف « جیق سۆز آرپولوس ، ایپسی آوریدنده . سۆل جاساغان پرچکوزوری بوینیا بکلمکمن ریسکی استیه‌ندیا آلتیغای. 4) شفقت بیکمتیوف ـ آسترخان کوبیرتیاسی ـ ایسکی آوکوزگدان . « آرز " اوز کوچ مین اوینیدی، کولیر جسل یادنا حضرلهری تاقا منکمن مرمشنه آطلغان قارلی استیه‌نیاسن آلۆرنیا اوتمکتب " جۆر.

ایکی استۆدینت میدیتسینسکی ده کولنه نده اوقیدی. 1) عیسی قاچیقایف ـ اورال‌اولیپس، ایشن آوریدنده کولیر. سۆی قارلی استیه‌نیاسن آلادی. (اورال اولیپسدا استیه‌ندیا چیقۆ، اوقوچی استۆدینت اوچ ایدی. ایکنجی بیتل زاوریا ـ قراچ بولیب چیدی). 2) عیسی قیسیقوف ـ تورغای اولیپس ، ارغار آوریدنده . کرجانوسکی آتینا آطلغان استیه‌نیاسن‌دنك بوزین آلادی

بۆلارنڭ یاسا قارلغانی استۆدینت‌در

[illegible] آتی قارلی [illegible] تورغوی [illegible] ایتریچکی [illegible] 1) ابو بکر

1) « تورغی، تنگ » ، ۲ - سیر 321.

اوتیرب ـ اوتیمیدلغی زاپادی سیریگمه. راك ـ کوبیرتاتورنك مکمه‌سیدلغی آرچیدی (ایسکی قاه زادا دی) قارلسترر. غان ؛ یاتانیس سیسوندا قرای تاریخی تۆرلی تاغانان کۆرل ریتنۆدك « آز یاه » دیگمن کتابیدا توسیاغاب یاسالمن. اوس « آز یاه » قیمت ـ قیماق تورغاب تۆرلی. بای ـ تۆر 1753 نجی جلی ایتیسدا کون چیسدلغی رۆغاردی اوپ آوریدنده اوتکیزۆ ـ آلتی تاون آسیا قوزغان . قوجاز ایلدی ماتاغان " سۆز اوس کۆنگه مین اوپ اوزن بوینا آلتان تاوندا اوزس موچیغی آمه اوس تلقه سوریاغب " جۆر. توغلغان اوپ پای اوسی اوریدی، چارلای دلامیك آوزندا قارا اوزماك دیگمن جیرده، آنیولا اوکۆگلینه آما سلطان بولغان ایران آتلس مایدان توجه‌دار بابوا کیلب بیلاغان ایسلاگه قارا اوزۆگدمن آزغان ماقدغرت بولار. قارلغدنڭ ایرایدی ایستمك دۆته. قیرینده سونان.

18 نجی عصردان بیری قارلی ایرتسدی کۆن بیمسینا اوته چاپلاب ، میکمن قلغان . مارانڭ اوریدنده کاپو ـ نغدنمن ایتیمی آلغان قوس آیدار چیماق. مارنك کوچیس ایسه‌تیمین میل کیده اوپ اوزمینه باریب قالغان جوزت . ایرتسدك آق بلیسی قارلی قوتیس بولغان. 6 نجی مارتدا 1802 نجی جلی « بردانڭ یاغدا یاسه‌تیمین. تو ـ ـ

№ 101 جل 1915 — ١٣٣٣ جل — ربيع الاخر ٣ — نومر101 يانوار 5

آدرس آماسيه‌يه‌دن ژورنجيلار 21
تيپندق مارتا چيفتژو كيرمك

Подписная плата:
на 1 год . . . 4 р. — к.
„ ½ . . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія: за 3½ столбца: [illegible]
[illegible] 15 к.
باسيلماى قاعده‌سى مورده‌مز قايناناملودر.

Оренбургъ. Гимназическая ул. д. Дмитріева редакція газеты „НАЗАН“
آدرس: [illegible] „ناز“ [illegible]

جارىلوق بهاسى:
بتون 4 سوم، يارى 2 سوم 50 قپيك
[illegible]
[illegible] 5 قپيك.

اعلان بهاسى:
[illegible] 13 قپيك،
[illegible] 15 قپيك.

Третій годъ изданія — اوچنجى جل چقمقده‌در

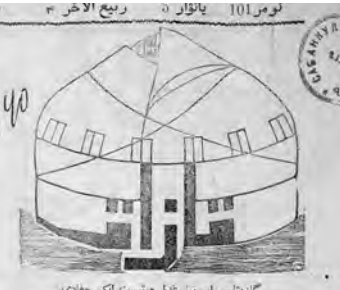

گازيتاسى اورنبورغدا توپلنيور، ايكى چقاردى.

№ 515 — 1915 جل

2 نجى فيوراك

2 نجى «يوراك» «قازانى» ايكينجى اوچكه چقدى. بلكا گازيتا جلس بالا سياقتى. بالا باسيلديغى كبى قدر آناى، مناوزدى ايلمكچ كيلخدر. بر - ايكى جلدى آرتدا سالب آلمان سولطه، يوزينى بيكب، بوغاسلى دانا باسيلديدى. آنا - آناسى متعوض « باب، سنن ثابت » سرنى، توبه باسيلديدى. گازيتا نورولدا دانى سولاى.

آناو - مناوزدى ايلمكچ دارك كوبن اونكيزب، گازيتاسز اوچكه قازانى. آيرقپا « بر آمانلا اوجيراملماه. آز - مز تارسه‌دى ايلمه‌دى اوتدر دنكمن دل « ازمت زور. گازيتا بشن جماولاغان نور دالمان ايلمه‌س ، جوريتيا مرمدت ايشتوزس اولتيك اولى ايكه‌دنيكن ماكلاه‌ستردار بولمالدا. صاغلى قازانى تاندى. اول تابيه‌لنديغى اوسى اونكمن چل كورسه‌ندى. « تاگرى آميرلغان توتنيق » بورى چمه‌س » دنكمن. تاگريدن سوكمن كوبش خاق غوى ، خلق تولماغان « اس آناو - مناوزدى قاسنيغى مين اوچه‌ه‌تنين كوز بين كوريب، قول مين اوستاغاندا‌ى بولدى. جورت جوميسنك نگه‌رمه‌مين النگرى آيتالما، اولى چيق ساقب توتنانمن دنكه‌ندر فور آرام تير بولوز ماهلانغان آق بار تارسه. آرام تير بولماندار. بولا بيرسن. احمد بولماما، ميرب يعقوب مهاراز! اول بولمالما، اونان باسما چماراز. براق قازاق گازيتاسز نورميس كيلمه‌ه‌تنين بلدك. سوملى كوزى چيقب، « كوچيتكه سينيسالغ خدامالسين دنكمن اولى. خدامالا سينيب، ايكنجى، خدايدان سوكمن كوبش ملغما سوه‌ديب. « قازاق » آلداغن ماسينا آياق باسدى. بيرلى بولسن!

جاپون هم قتاى

عسكرى كوب، هدلمقلى يادشاهلار آولالاغى تاپلر كورجى. لكن بعضدا بولاردالغ تولمرگه‌لى ترق جولينان بوس قالمان سورلى قتاى مؤلى سر تيقلى تاپب اولما كورگان جاپون، فرانسيا، آنگليا، آمريكا هم اورلغه آتى نيوسه‌در. مثلا اپوروپا سوغيسى بورغه‌لى كوتدمه‌تك تلاشدى قاكتاردى. قتايدان كاين كورگان مثلا مقتيلار كوتدمه‌تيگى ايدى. اورگه - اورده اپوروپا سوغيسى قولى بالاب ، آمريكا جورى چقدى. قتايدان آس، جاپون كون دمه‌ه‌لمالغر ، ايرى مش بولب قالمس.

قوريق سورب اورمق « جور ، تولكن مرزا چورتب « جور ، « جدالى آمان ساقلا » ديب، قوى مين تاتق قورتب « جور.

* *

جوان آكلب مسق « جور ، آلماب كوزى قيسب « جور. « آن ياماماى ساري جولاق، سورلى سامب « يمب « جور. ١)

اپوروپا گازيتالارى باسماغن سوزكه قارالماق، جاپون قتايما اول سوغان كوريمدى. جاپون قتايما قدى چيرلرن آتاغان، بول چيرلر: 1904 - 1905 ده جلدان بورن بزماغ ار - س فولاتيما بولمان سول نوستك ماتجوريا ، 1905 يلى بل ياتدان جاپون تارب آلمان مرز موز آرالى آيلاسى. اوسى چيرلرده قتاى جاپون سازداميتا بوستاندى. بول آمادى، آزغن جاپونما توتاتوز جو بيردى: (جاپونلك « اور چيرى اوز آز : « جاپون جاغرم چيزه 110 كن كلردى.) جاپون چيرتب آلمن جو بوستاندى بولادى. چير آستى قاره - كيدى « جون » زادى. تيمر چول « دو حلى جاپون ياپماغندا بولادى. « سوداك قمالاس كون چمس محيط ذاتى - تاتى جاپون يرلمه‌ندا، قايدالاتاق ، قازانى آلما، تيمر چرل، اونلو مينيستر كورى عكمه‌سندا جاپون آلتى كس اوستاغاندى، قتاى « عسكرى، قتاى طوتن اوروپه‌لن جاپون بولادى، قتاى لشكولندا جاپون « تلى اوولادى. قتاى جاپونلن اختيارى اورگه بورغه‌ا تيمر چول ساقلر ايدى. جاپونلنك قتايدان ماصرگى دلمه تاسير تورغه‌ا‌ندا‌رى اوسيلار.

جاپونلنك اوس مقصودى آيتاغندا‌ى تورگملى اورتينا كيلمه‌ه. قتاى جاپون يادشاهيمنك « پرولايتى هانا » دلت قالدى. قتايما جاپونلنك آيتاغندى: « سون مهم تلى گمدى اورتينا كيلمه‌ستك » مين سوبى اورگه دوه‌ندانلن نورغه‌ايمن ديوتت. مونيسس، سين - قتاى ماغان سياسيت جولغما بروبكتورات آرتيق قول بولا. سن ديگمن.

سياست « اس اوتمر فلمان گازيتما جازولورلدك بورغه‌ا قارالماق ، جاپونلنك بول « اس آمسنتى، آرتاغولى

١) نايت قازانى « نومر 80.

بولسا آيرمك ، بوغان قتاى قانچا نوغان عسكرلما بولسا‌دا، كوبه توبماس. قتاى تورى تم توب - قازانلى، قتايما تهلمر « ماهدوه كوب. آنگليا، فرانسيا چيونما بورتك قتاى ديز. « بزدى دالغا ماسلماغانما ديز. اپوروپا سوغيسى بوردى بالغانلن مين، « بز « اى « تريمز ديز، ديدى بلگه‌دى. آمريكا تورورا قتاى ميرى، قتاى قازانسى « اونجن قازوز تارتوزدان تاماس، بورتك اوروس دمونى « جون كوز مقس دب بازادى بلگه‌دى. جاپون قارسى « دنى جيتيگنمن اوپروپا سوغيسى اينمن ايرسه، اوز تورگه آيتاغنوزدا بولماندن « اس ايمس. ١)

قى بالاسى

سوزكه

« ... »

27 نجى يانوار (7 ، دوما مجلسى اچيلب، 29 نجى يانوار دا ماليدى. حل - موده جورتملك كوزده. سوزى ده - اوچى دا ايكى « اس ايمس مونى اسده‌ه گه‌ندى. بول نوزرلى سوبلب ، ايكى اسده‌ه‌دى. سوزلب آچاى « اوندى. سوزلمه‌لن بزده سوزنى سياست جاپون سوزلگن سوزنى « اس مينيستريتك « سوزى مين ملحقلغ كوگلن « بلمه‌يز ، « اوجين سوبلگن حالى كيلمه‌ر بلك سوزدمن عارا چارلمه‌يز.

سوزكى « اس مينيستريتك سوبلمه‌لغى

دوما جلى بكزاداللا ساقلى با - سيمزدان كوپرب اوتركن زامانجو تاريخ جورتمه‌ه‌ا‌ولى زامان بولماندان اوس كوتگن سياست « اسينك مالى كوبن جورت آلدينا چلب ، كورسه‌تنوز كه يادما حضرتينك رضنتن آلوزدى او - زيمه بورج كورسه - آمندرا مين كيرمه مانيا سيريا مين بلگه‌ندك يادمالى آنن اوجرده دب سوتلمان كيزنمه روسيانا تاگارلى نوتان باسما حول « الماقان اوس متمه‌دمن مسوبلى كتيمه ، آى بولدى. آياغا ساسلب بارا جاتغان جورتملك خلى تورماغ « اونجن ايراك اپب يادماسى جاغرلمانما روسيا تمب تيگس « بر آلماسلى بوركب ، « الى - گمن جازدى موتاتوغما چارلى آمندى. وطن قاس « اونجن اولت جاپونما قارسى

١) قى. ق. « نومر 18

جاپون كوتمه‌ه‌ا‌ندا، ايرى مش بولب قالمس.

قوريق سورب اورمق « جور ، تولكن مرزا چورتب « جور ، « جدالى آمان ساقلا » ديب، قوى مين تاتق قورتب « جور.

* *

جوان آكلب مسق « جور ، آلماب كوزى قيسب « جور. « آن ياماماى ساري جولاق، سورلى سامب « يمب « جور. ١)

اپوروپا گازيتالارى باسماغن سوزكه قارالماق، جاپون قتايما اول سوزغان كوريمدى. جاپون قتايما قدى چيرلرن آتاغان، بول چيرلر: 1904 - 1905 ده جلدان بورن بزماغ ار - س فولاتيما بولمان سول نوستك ماتجوريا ، 1905 يلى بل ياتدان جاپون تارب آلمان مرز موز آرالى آيلاسى. اوسى چيرلرده قتاى جاپون سازداميتا بوستاندى. بول آمادى، آزغن جاپونما توتاتوز جو بيردى: (جاپونلك « اور چيرى اوز آز : « جاپون جاغرم چيزه 110 كن كلردى.) جاپون چيرتب آلمن جو بوستاندى بولادى. چير آستى قاره - كيدى « جون » زادى. تيمر چول « دو حلى جاپون ياپماغندا بولادى. « سوداك قمالاس كون چمس محيط ذاتى - تاتى جاپون يرلمه‌ندا، قايدالاتاق ، قازانى آلما، تيمر چرل، اونلو مينيستر كورى عكمه‌سندا جاپون آلتى كس اوستاغاندى، قتاى « عسكرى، قتاى طوتن اوروپه‌لن جاپون بولادى، قتاى لشكولندا جاپون « تلى اوولادى. قتاى جاپونلن اختيارى اورگه بورغه‌ا تيمر چول ساقلر ايدى. جاپونلنك قتايدان ماصرگى دلمه تاسير تورغه‌ا‌ندا‌رى اوسيلار.

جاپونلنك اوس مقصودى آيتاغندا‌ى تورگملى اورتينا كيلمه‌ه. قتاى جاپون يادشاهيمنك « پرولايتى هانا » دلت قالدى. قتايما جاپونلنك آيتاغندى: « سون مهم تلى گمدى اورتينا كيلمه‌ستك » مين سوبى اورگه دوه‌ندانلن نورغه‌ايمن ديوتت. مونيسس، سين - قتاى ماغان سياسيت جولغما بروبكتورات آرتيق قول بولا. سن ديگمن.

سياست « اس اوتمر فلمان گازيتما جازولورلدك بورغه‌ا قارالماق ، جاپونلنك بول « اس آمسنتى، آرتاغولى

١) نايت قازانى « نومر 80.

لارینا ، بزدی جاو کورسه‌تیب روسیاغا سیندمتك اوی گرکیزه باماندی. کالیته سیاغا آتولغا «الیاب آرغیر» زوجلار جنجرب ، اؤزلرینی مسلمان کوبه‌تیب اورس چیزورلن «اریتب» ، اوزلرینی‌غا توفولغی جاسلی باماندی. روسیانیان آزغیریب ، مقصود ، «ایلدامزدلغ » جوین قاتیق اورتاداغی اسمه «بایدی» تاریخ بوزنده قاندی برکه توگیب ، قاماندی برکه جیب ، ایت باوز ایچه‌لگه چمیزدی‌نی بولمان بالمارنی آرغیریب ، اوزینه بوز مالاری باماندی . آرسمه قاسقیق تورکیداغی اسمه «بایدی» بیرلمه «بز بیر سوندی» نظر مین سوویلسه‌کن سیلقنی بولب ، ایرته‌گیه تورکیدلك استامبولداغی عسکر جوینین قولینا آلا باماندی . سونان سولغ - آی تورکیداون بیلك ایتیب «بیرماندا اوزینیا کره باماندی» . بولی تورولی پاپوتاب ، باماندا اوردا تاغی سوویلیدی. بولی جیزده مؤنی «سوز تلغانم» «بیرماندالك ایوزو» یاداوجیزدی جانجلیجیزدان قاداغا اوبلا غان نیمنی کورسه‌تدی «اؤجین آزاداداغا سول نیمنه بولدی . ایران اسمه‌نه یودستلدا جاسلغان اراغا علاقی کوتل کورسه‌تیب ، روسیا مین آنکیلالنك کوزده‌گن مقصودینا کولدیلی تورا باماندی . تقاریداغا «پاپوتاداغا برکه قاسقی کوتل کورسه‌تیب ، اولازدی آز - غیریب» بز بین جاولاستیرو نو نیمنی بلدیر ... [illegible]

ایکی چول.

باس 100 نجی نومر

1904 نجی جلی 31 نجی ماید باشدا ایکنکغی گیز ساوغتدلغ اؤزغارزودا یاراماغان ایدی. فاراقدار اورکه ساتسه بین اینجی جیر آغاداغا فارقلی اورساغا آقوا قولاب ، اوغرامدا اوتیرا بیردی. بیراق تولاب اورتوغانی آچلیس اورآغرامیدی دیب. اوسی اؤکار جاروا بولماندا ، فاراقلنی فالا غلب جیرگه اورناغاتیرو ، تیپیس دیب ایکی «اس میتیرتیا» تاپسیراماغان ایدی. بولی تورولی سیدمدی اولوندوی پراولی‌نیمسه‌نه، اوبیدا گیده زال گوبیراتور آلمدا مجلس جاسالب ایدی.1909 نجی جلی اوبیلسه‌ند استپنوی اولی یاسیچی گیندرك گوبیراتور آلمدا پیرسیلین عکه‌مینك یاسیقی کلینکیاریا اون چامغرم فارقلی نوورالی تاغی « سوز بولدی. ایدی. آنقاداغی اون چامغرمدا فاراقداری ایرتاسیراتین جیر چوق ، « سیر فارقلی اورساداریك اوزینده 300 مگمل آستام دیمه‌تیدا جیر کیم بولب تور. سولغی بولماغان سولغ فاراقدار - دی اون چامغرمدا نالدیرلمین دیگمن « سوز ایدمس ، اون چامغرم فارقلین اورناسیراتین و دیاز؛ اولاغاغر فارقلینك چیرینده اینجی آب بیرزو دیگمن. گیمرلر گوبیراتور آلمدا سیمیده سوگمی بولمان مجلسه ارسیس اوناماغان. اون چامغرم فارقلین اورناسیرتوزاریا مین مثال استعمال بولدی :

1) بول فاراقدار « اور ایرکی مین قالا بولؤزدی الاسا» موجق بین فاتلر قردان 5: دیمه‌تیدانان نامدلی آب ، اورتیغی بولادی .

2) بول « برنجی باب آلمن اوناماغان فاراقدار » اوز ژوژوسینان، اؤزیمزدن قسنلولی جیر آلادی ؛ « اوز ژولومن « اوز آزیمزدنه جیر چوق بولسا» یاغدان آلادی. اوسی کیزده آرتق جیر کیزه‌تؤز اؤزیمزدنه آتولو ، چانمان، آسکیلن ، آیکسه‌ی هم بایلن - آول قولیمدا زاندارلار.

3) 1 نجی 2 نجی بابدالغی آغدنی آلماغان فاراقدار 31 نجی مای 1904 نجی جلغی « تاکون جوق بولماغان سولغ «تیپیس» حکومتنه جارلیغی آرغیلی اوز ژولوسینا کوچوزگه متدعتلی. اون چا - فرمدالغی فاراقدار اوسی آیتلغان کوب آقلاغلی «ایسیس» ارناتلین. اوسی چار - دامالی آب ، فاراقدنی آرلاغان فارقلی اورس مکه‌مینك نورسینه «بلدیرسن» مؤنلگیلمندا اسیمه‌نی اولیوسینك ماکدمرنی طرفینان وکیل تورمنی بولسین. آیتمه‌سه قرداغی بیرسیلین تورمانیریه «بلدیرسن» «میرفاراق اور سینك ژوبیکوزاق خوزایسته‌ژینی پراولی نیمسه‌نك پریسیدنتی تیلی کیمه‌راق مایور ژولوگودمکن.

« منی اوسی چارناماداغ 1909 نجی جلی «اپول باسدا» یغلان. مؤندا 9 نجی «اپول 1909 نجی جلی تصمیت بو برقداغ «اپیس آگلب» نوغانلن اولدو جیلا آنلار. [illegible] اینجه فارقلی اورتاغان

آیتقاندار جیتمرلك بیلار دیمیس. ماریلی جاو مین تورجاوغا [illegible] توفولی ماسالاری، روسیانی جاوب [illegible] جاو دانیوسه‌غر «اوزی توفولی جا [illegible] بلوز گه‌گیرمانیانك سوویتسایی دیگمن [illegible] ایدك « سوتغنلان سولغ سوویتسه‌نی [illegible] دیوزده نیگزیمز. اونك نیگزیمز [illegible] قیرگی ماغن آرادا جاریا ایتلیکن فاق [illegible] فارقلی دا کوریتب تور.

گیرمانیانك بیلاریب اوزیدان [illegible] گیلنك « بری : اورس عسکری ایا [illegible] روبیلرداغ اوزلرینی قیراتیب آداما [illegible] قردی دیگمن . بولی روسیانی [illegible] « اؤجین جاوب اوتوغان اوسه‌گی [illegible] روبیز سوغس مایدانداغی جیزده او [illegible] تیریب : زیان کورسه‌ه، اون سوغسه‌ندی [illegible] زیانی : سوغس زیانی جالغر اوزیمزی [illegible] ایمس، سوغس مایدانیداغلان جیزده [illegible] جاو تردلغ ماریزده « تیپیس جانتر [illegible] زاغلنی قیلیزدی‌نی کوزیمن کوری [illegible] دمرنگ آیتوزغا آمتیریا مین کیز [illegible] آسرمسه اوسی میناتی اوسه‌گدیردی [illegible] نیمسه‌نی آمریکا جولوتیا جاوب جاغ [illegible] اینداغی مقصودی روسیاغا آمریکا [illegible] کوکلان سوویتیاغ. ایتکنکمین آمر [illegible] میناتی ایسنی جؤرت بول میناتی او [illegible] رقمنز اوترکه ایرمه‌سه کیرمك . کیر [illegible] ماریانك « بز بین کوره‌مکه‌ده، اینتلب [illegible] جاغان » آدیمنك تاغی بیرون [illegible] امرالغی یاغدالاردك آرامینك [illegible] « زوق « اؤجین » بر [illegible] اوسه فرانسیا [illegible]

پیرلمی. مؤندا اونرغان فارقلی اورگه‌تور - مین اورناغانها، توابب اوترغان آقوا اوزگه‌رمسن دوگمن زاکون بولماغی. اوس کیمنگی اون بلدك اهمیته فارقلنك جوره‌گه تولینین آقوالی « تورت ایسه کوبیدی. 1857 نجی جلی شیریدا جاز - غاندا فارقی « اؤی باسینا فارقلی اورسما 10 سوم جلیا توقاوجی ایدی . ایتمی اوسی 10 سوم 20 - 40 سوم بولدی . فایدالاغان جیر پایلغی اون چامغرم، بر اوسیدن فارماغی ایرتسی بوینیدا اوزیمز. 40 سوم « اؤی باسمی تولاز اوتاغی ایمدی، بارار جیر چوق؛ قاش توگسه، کز چوزب، کندك کیمکن آتا بولسیمز ایرتسی « مؤنلن کیتمه‌ك، مؤنلن بوجه ایسه بقتیزدغا کیز بولوزمز آسیق. بیل برگه ژولوگوتسکن جار قاب اوتو: اوزنسدن 250-400 جامغرم فرداغی آیچی، قاماغانلن 15 جیمه‌نیاغان جیر آیلماك، کیچی‌بین ایرتسه‌دن ژوبلاسن دیب. « بزدك تورمز سلطان هاجارغا بیرگن گرامزداغا یاداماز آیتقان جوغا ایدی: منا بیر آکن بیرمه‌ده « اون فاراقدك بین اوتو دیب، ایلیمك زاماندا؟ مین سیمیرگه اوتوغانمس دیمه‌ا برگه آغر زامان اوتو نوددی بولدم؛ 150 جل تورو - غان جیرده‌ن « بزدی کیت دیدی. اوس جیر « اوچین » بز قانیا جل قارغاناداغی فارقلی اورسما آقوا تولگان چوغری؛ « بؤل جیرگه بوجه آداغی بیری فارقلی بالالار - مؤدك. « اوریمزداغ ایشمه‌گیمز، نیریمز، کریمز میگمن بوغیا؟ « بز مایمزدی

چیتی ماغرگی زاماناغان آمب، آلماغی زاماناداری فارماینی، بلمن آرادا جاسلغان سلطانك فارغانی مین بولوا . بی‌تؤزرگی اشتیاقداریا جاریدی. آیدان مؤنلانی توقاماغا آمتگن میراسه م سوغس جولنیا زور معالی « اس ره‌یالی « دیب قیل چام‌لغان) .

آیاغی بار.

نیمرتقی خبولارغ

اپؤروپا سوغیسی

ایپ ۱۰۵۰

جوقارغی عسکریاسی اشتیانیان 27/1

نومسمر برنجه « برنجه اون چمس پروسیه‌داون سالداب هم جاگا کوچ قوبلیب، سوگمی گؤنده‌ده « بزدی فاتش توریدی هم 25 نجی یانوداداغ کورچیلدمین اپؤکانسیورگ آراسنا کوچلی عسکری مین فارسی چایدی. مؤنی مین قسانار بوسمنجر اون چمس اولکه‌مسه‌نه قاپرات کورسه‌ندی. مؤندا « بز جاوغا فارسی تورب « بر داناپیون ایوران قلنی، ریچین جولدا « بزدك آتش عسکر سیرپنتکه قاراغی چول داریدی.

ژیسلاتك سول جاغنا 26 نجی اؤنگر کوی جاو اونوغا قاپرات قلغان چوق. مایداندا قاغیر قاغان اولکه‌دیه‌نه قاراغاندا، نیمسه‌نی آتش کوتدی دیو.

چیرده‌ك مالغا جاپلیب کیرکؤز اوزدنده. ایرتسدی میکمن ایتکه‌ن قاراغانك کوزده اوس آویدنده . کوکؤز قاراغی بؤل چارناداغا آیتلغان کوب آملا تاغمت قلغادی. ایرتسدن کوبیدی، حکومتگه جاین آیتمه « ایرتسنده جیر سوزندگی « قاپلیکه سؤیوب، جیر آغالی بولدی. یاداداغا، مینیستر « ساوتینك اینیا توزیه تنی میتیرتیا آتلی. آلتی بؤزت بولب، راکون چیرلیا « تیپیستی جول مین پر - جاوغا زاندار آنگلیا مین فرانسیاداك « لیدنده « رضا ی اشاراتین ایتدی) ، کیمره‌گی بریلمکن جانتیمیرداك

ایرتسدی. بیکمن ایتکه‌ن قاراغانك کوزده اوس آویدنده . کوکؤز قاراغی بؤل چارناداغا آیتلغان کوب آملا تاغمت قلغادی. ایرتسدن کوبیدی، حکومتگه جاین آیتمه « ایرتسنده جیر سوزندگی « قاپلیکه سؤیوب، جیر آغالی بولدی. یاداداغا، مینیستر « ساوتینك اینیا توزیه تنی میتیرتیا آتلی. آلتی بؤزت بولب، راکون چیرلیا « تیپیستی جول مین پر - جاوغا زاندار آنگلیا مین فرانسیاداك « لیدنده « رضا ی اشاراتین ایتدی) ، کیمره‌گی بریلمکن جانتیمیرداك

ایرتسدی. مؤندا اونرغان فارقلی اورگه‌تور - مین اورناغانها، توابب اوترغان آقوا اوزگه‌رمسن دوگمن زاکون بولماغی. اوس کیمنگی اون بلدك اهمیته فارقلنك جوره‌گه تولینین آقوالی « تورت ایسه کوبیدی. 1857 نجی جلی شیریدا جاز - غاندا فارقی « اؤی باسینا فارقلی اورسما 10 سوم جلیا توقاوجی ایدی . ایتمی اوسی 10 سوم 20 - 40 سوم بولدی . فایدالاغان جیر پایلغی اون چامغرم، بر اوسیدن فارماغی ایرتسی بوینیدا اوزیمز. 40 سوم « اؤی باسمی تولاز اوتاغی ایمدی، بارار جیر چوق؛ قاش توگسه، کز چوزب، کندك کیمکن آتا بولسیمز ایرتسی « مؤنلن کیتمه‌ك، مؤنلن بوجه ایسه بقتیزدغا کیز بولوزمز آسیق. بیل برگه ژولوگوتسکن جار قاب اوتو: اوزنسدن 250-400 جامغرم فرداغی آیچی، قاماغانلن 15 جیمه‌نیاغان جیر آیلماك، کیچی‌بین ایرتسه‌دن ژوبلاسن دیب. « بزدك تورمز سلطان هاجارغا بیرگن گرامزداغا یاداماز آیتقان جوغا ایدی: منا بیر آکن بیرمه‌ده « اون فاراقدك بین اوتو دیب، ایلیمك زاماندا؟ مین سیمیرگه اوتوغانمس دیمه‌ا برگه آغر زامان اوتو نوددی بولدم؛ 150 جل تورو - غان جیرده‌ن « بزدی کیت دیدی. اوس جیر « اوچین » بز قانیا جل قارغاناداغی فارقلی اورسما آقوا تولگان چوغری؛ « بؤل جیرگه بوجه آداغی بیری فارقلی بالالار - مؤدك. « اوریمزداغ ایشمه‌گیمز، نیریمز، کریمز میگمن بوغیا؟ « بز مایمزدی

№ 102 جل 1915 — ۱۳۳۳ جل — رجب ۱۳۳۴ — ربيع الآخر ٦ — فيورال 8 — نومر 102

آدرس آلماسى: ژورنال 21
تيليفون ماركا جيرلرى كيرمك

Подписная плата
за 1 год . . . 4 р. — к.
„ ½ „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.
Объявленія на 3-й страницѣ
впереди текста за строку 30 к.
позади „ „ 15 к.

جاريلوق بهاسى:
بر ايل 4 سوم، يارى ايل 2 سوم 50 تيين.
اوچ ايل 1 سوم 50 تيين.
بر نومر بهاسى 5 تيين.

اعلان بهاسى:
آز دريت باسيلوقدا 1 تيين يتيه بيتيرى
سونى (30 تيين)، ۱ تيين يتيه 15 تيين.
بر دريتين آرى باسيلوق بهاسى كاسيلمه تيهر.

آدرس يازيلارغا آدريس منلى:
Оренбургъ, Гренкинская ул. д. Дмитріева издательская газета „НАЗАН“
آدريس: اورنبورغ، گرينكينسكى اورلمسى، ديمتريفوك ايزدات «نازان» ياشلارى نشرياتى

Третій годъ изданія
اوچنچى جل چيقوزى

گازيتاسى اورنبورغدا هيتسيمه ايكى چغادى.

„دين ومعيشت“ باسما خاناسى هم كتابه نوتسيتين «اڭى»

اورنبورغدا اورام ملاردى، اڭى تيليفون № 248

باسوڭغا قبول ايتدەدى: دوغاچلا، فارانيا، اورمچا تلدەرىگى كتابلاردى، اسچورلاردى، خط بلانكلارى، كاتۋ يرتەمردى، ڤيزيتنى كيرتچلاردى هم باسمالاردى.

بها آرزان سمپتا • برنچى سورلاردا چيدريلدى.

گرولوسندى اوپرلۋتلەدىرگه ايسكەرتمەز

يۋز، ماپلر باسوۋى آنى قاتلى (Прописный листъ) بر 100 باسما 70 تيين.

يوچا چين چيزلر.

Оренбургъ, типографія „Дѣлъ да Магнитъ“
تيلگرام • اوچن „МАГНИТЪ“ Оренбургъ

آلتى آى سوڭى

19 نچى يانۋارنا نيمس بين ميرداڭ روسيا سوڭيسى باسقالانينا آلتى آى براسى اوچن 48 نچى نومرلى «برچ» گازيتاسى آلتى آيدا ايۋروپا سوڭيسى نيه استقب تور دپ، دەپ ماراڭدى:

اورس بين آستريا آرالىقدا گاليسيا ماپدانينك سوڭيسى آستريا چيرەده بولۋ چاغى، يۋزدەنا آستريالدان اورس آلمان چير 68 مك 100 چارچى چاڭيرم. كۆن بەس ماپدانندا كۆن بەس پروگسيادان، يۋزدڭ اورس عسكرى نيمسەدەن آلمان چير 13 مك 100 چارچى چاڭيرم. تۆن بەس ماپدانندا نيمسەدەن فرانسيا آلمان چير 500 چارچى چاڭيرم.

«بريتانيا چير اوستندەگى تنلمام كولونيا سيدان آيرلدى، فرانسيا هم آنگلىا آلمان آمريكادان كيرمسانيا چيرى 2 ميليون 697 مك 300 چارچى چاڭيرم. بۆل بار قازاق جايلاردان نيفير اوتىلوس، مير كۆچير نيدان آرتق بولادى. گيرمانيا مۆتۆن باسقا، متاپدان 99 جاغا جالىدلر آلدم قلب. آلب اورتغان كۆپ، چاوران 552 چارچى چاڭيرم چاپوغا آلغردى. مۆتۆن اورڭگه گيرمانيا، مەطلقانى بارلق آرالىن آنگلىا مين چاپوغا آلغردى. بۆل چير 2 ميليون 245 مك 252 چارچى چاڭيرم.

اوس آلتى آيدا گيرمانيا آلدىرمان كولونيا 2 ميليون 912 مك 924 چارچى چاڭيرم، آداس 12 ميليون 279 مك، يۋزدڭ اچمەده 28 مك 74 ى ايۋروپا آداسى.

گيرمانيا آلدىرمان ايۋروپا مين اوزاڭه چيرەده بارى 2 ميليون 959 مك 524 چارچى چاڭيرم.

اينوى گيرمانيا آلمان چيرگەچلى اك گيرمانيا آلدى لوكسمبورغدى، 2 مك 275 چارچى چاڭيرم، بلگيانى، 21 مك 200 چارچى چاڭيرم، فرانسيادان آلب اورتغان چيرى 13 مك 50 چارچى چاڭيرم، يۋزدڭ بولشاندان آلمانى 17 مك 74 چارچى چاڭيرم.

گيرمانيانڭ بارلق آلمان چيرى 76 مك 947 چارچى چاڭيرم. بۆل آنا چو. غاريبا جارلمان گيرمانيا هم آستريا آلدىرغانلى هر چيرمكا 23 داناپولادى. براق بيمس آلمان چير مدنيت كورلىپ چۆرلىپ تۆرەلەن، آصل چير.

تۆرك آنگلىاغا مصرى آلدىرۋى. 920 مك چارچى چاڭيرم.

كانادا ماپدانندا سوڭسى چرك آرالدا بولۋ چۆتۆن.

آلتى آيدا ايكى جاندان چيقغا جاندان كسى 5 مك 6 ميليون بولار. بۆلار يرمه بيرگه پورتوغاليا يادەلىمىشلەر، گولاند، دەپا يادەلىمىشلەر، بىلا، بۆزدڭ دارلى فارانيادا آوسه. گيرمانياڭ جيكه سالدات چيقى 2 ميليون بولار، بىۆل گيرمانياڭ اوز آداميڭ جۆردەمين آزچەدى. بۆغا قولدى بولغان گيرمانيا سالدانى 240 مك، آستريا سالدانى 260 مك، تۆرك سالدانى 20 مك چاماسى سندا. آنگلىا هم فرانسيا قولغا توشكەن سالدانى بۆلارداڭى آسا كيرەك. ايكى جاندان قولغا توشكەن سالدات، بر ميليوندان آرتتم بولار.

آلتى آى سوڭىدا جوق بولغان دوغس كيمەلەرى «فارانى» دا يۆرن جارلغان.

قو بالاسى.

۳. دۆما.

سورتقى • اس مينيستريڭ سوۆالى

باسى 101 نچى نومر.

تۆركيا من سوغيسلارڭ آلدندا بوسەدەلى بولغان • امداڭ جاى • ماسى نيمس جانى آرادا جارا ايتكەن • او. راتيچۆى كيمەگەدەن (*) • بلنگۆدەن. بۆل تۆرگەلدا گيرمانياڭ اولغانلى آرامدىلرى سوردەگه ايتىپ اوتمين.

تۆركيا • گيرمانيادان اۆلى عسكر آوپرەتۆچيلر آلغرغانلى، اوتان سوڭڭ گيتمەر الدى اوين - ساندىرىدى جاغرغانلى، عسكرى كوچەيتۆ • اوچۆنلانا سوڭلى استعب ايدى. تۆركيانا رچىا طوتىنلى بولارلى فورقينچى كوبەيتىپ، گيرمانيا بىلاسىسىنىڭ راقى عسكرى كوچەيتۆ تۆركياڭ ايسمن تۆرغانلرا استەگەن دامى ايدى. تۆركيا عسكرياڭ اسىلە كريب آلمان سوڭڭ، گيرمانيا تۆر - كياڭ • اوز مقصودينا يەتىپ ايكەندەده بولدى. «گيمن» هم «ىن» بلاڭ • كيمەلەر لرى تۆرك سوۆيتنا كرگەن سوڭڭ، تۆركيا گيرمانيا اۆروپا آرالىغا بولغان تۆركياڭ ايسمن تۆرغانلرا استەگەن اسدىرى گيرمانيا چگونىنىڭ استەگەنمن اسدىرى.

تۆركياڭ كيمەلەرى • بزدڭ • يانا. لازما كيلب سوغتقانى گيرمانياداڭ تۆر. تۆرى من بولغان راقمه. گيرمانيا • بر تۆرب. تۆرمالاتىپ چيقرگەن سوڭڭ، تۆركيا اوپا قارانى دومالاڭ مين بولماى، روسيا من تۆركيا چيك آرالغدا بولغان داعملر گيرمانيا • اسيلىنۆتۆرغانلا جاغىدىر، آلمانيا آلب بارا جاتغان • اس ايكەن كورۆگه تۆركمەرداڭ اوزن آچا كيمەك. بۆل داعملر روسيا فارۆڭ ايمرەين زورايتۆزمين غانا يتمەى آق تىڭزگه چيقۆزغا آدمچەردى آرچىسا كيمەك (*پاى اه دب آيدا بلاب، كۆكلەه - نب • بارى قول بۆلماغانلارى).

آلتى • اوراتچۆى كيمەگەدەن • روسيا كۆچمىشلى سۆگمى ايچەده كوزدە. گەن مقصودى تۆركيا قول آستىغا آلمالىدا بولۋ ايچۆنلۆده بولغان. بۆلاى ايتۆو قاچاتلى بيرى سياست چولغا ملەكتىمەرىنا قاچدا. سى • اوچن، آدامچيلىمز جولدا آيرى • اوچن توتيپ كيل جاتغان جولىمز

(*) سرتقى سياست جلىسى غير بيرىن غلب

آرەمدا مسلىمىن چدلب قولغا آلابلىغان غانيمردى بايغان سوڭڭ • گيرمانيا • بزدڭ مۆتىمردى ازاتغان بولب • بزگه قوسيلب، اينەمۆرىمىز، چۆ - ميسيۆردى كيچكتيره ايرۆگگه قۆزلى چاغادى. 1914 نچى جل 36 نچى يانۋاردا روسيا مين تۆركيا آرالىغدا جاغالغان ملميل روسياڭ آرەمدا مسلىمىنەدا آيرغوا اورن آلۆرنا تۆركيانى مۆيه - ماتلانيك بيلگىسى. سوغس بتكەن سوڭڭ، آرەمدا مسلىمىنداڭى اوزىنه نيگەن آيرغوا اورن ايمپراتور حكومتى آرەمدا باغا جاغدىس تۆرده فايدالانسا كيمەك (*پاى اه دگەن داۆىدار).

روسياڭ سوپرىلى فورماڭا قاچ سۆزىرۆزدە آغاين جۆرتينا بولىسىن آتا جولىڭ آداملىغى، سوپرىلى جۆرتا ايرلگن اوس سوغىدا تورسەندى هم اورس بين سيوب آراسىن تۆرنيدان بيتمر جداسۆردى (*پاى اه دپ قول چاپاتلار).

اسلاۆلى اۆرانيا قوسيلب، اولت ايمىسىا ماتوب ياتغان دارا تاۆلغدا! رصلمز. (قول چاپاتلار). سوپرىا اودا - غىزدڭ دوسى گرەك جۆرتى مين ده كۆگلىمز ياغن. تۆرك قول آستىغاغى. بالاۆلرن تۆرك قامىنيدان بوسەلمز دىگەن مقصودداى • بز تاڭگەسى بو - لارلى • اس، اوتكەن ايۆنده ايمپىرا - تور حضرى كۆنستانتىس شىرىنده بولغانلى بيرى، روميىا مينەده كۆگلىمز اوته ياغن. كۆزدمن بيرگى روميىادا روسيا تۆزرالى اعلاس اما - زلارى بزگه دوشمنى • آستريالا فلىتىكۆتال بولىگىسى بولادى. (*پاى اه دگەن داۆىدار).

مۆز بيكزالار، مينەن ايستۆرگه - نيەتلەب اوتۆرغانلارڭ سوغىدا • بر بين بزگه كرمەگه • جوق بولا تۆرب، كرمىدى اوتۆرغان يادەلەرڭ حالى چار. بۆل يادەلەرڭ ايچنده اوتىنىك چار. بۆل يادەلەرڭ ايچنده اوتىنىك فامن چيقۆبلر كۆبەمدى - آق • بز بين بزگه سوغىدا اوزۆدى قولايلى كورە - تلمەرى راس: براق حكومتچرى بۆل بابلار، كيب، بيچەمن • اس جوق. طلمرغا اوڭ تۆرانىا قالانۆن حكومت بولغانلىغان، قولايلى مۆرگلىرى جۆرت يادەلىمز • اۆچن قولداراا آلماى، جۆرت اۆرانيا بالا، قالانۆن داۆر حكومتچرى بولغانلىغان هم جاغادا اول يادەلارمين

آرامزدا دوستق کؤزل بولماغندان ، اول جاهینان مزدرگه آهب مزدراسه آنونوزی فولایسز کورمه‌ین (هدوس! دوس ؟ » دیگمن داؤسدار هم قول چاپاقاق) .

« بی طرف پادشالار جاینان سؤیله ، گئدنده جاو جیردنده‌گی مزدرلق وطنلرده ـ داریمزدی پاسیسیا آلمان ایتالیا مین ایسپانیا پادشالارینا بن کؤکلدن آلمس آیتلمز (قول چاپاقاق) . گیرمانیادان زورلی کورگمن جولاؤ چیلاریمزنا آیرولا املاسی کورسه‌تکمن اشؤیله غلغلدا کؤکلدنك رسالیمن آیتلمیا بولماییدی (قول چاپاقاق) . بارما اشؤیله آقریلی کیلگمن اوریسدار اشؤیله غلغلدك تورسه‌تکمن املاسس آیتالماق کیلدی . بؤل ایکی غلغلدك آراسس بؤرنیدن بیتمز جاهلدلاسیمزدؤغا سب بولار دیگمن ؟ اؤیمیزدیار !

جاو جیردنده قالب قویدان وطنلرده ـ داریمزدلق حالیلیق آدریلمن چیخالؤز « اوچون ایمپراتور حکومتی نام قلب جانن . اولار کچیکده‌ی وطنیمزغا تاپشا کیرمك . سوفسدا نوغا تؤکمن وطـ ـ فیلسداریمزدلغدا حالن تاؤزلی « اوچون هم اولار آراسدانی سوفسدا جارامیس بیهده بولب جاناندارن « ایرؤزغادا نام قلب جانترمز .

ایران مین تورکیا آراسغاغی چیك آرا داوا ـ ـ ـ

№ 103 سارسه‌مبه ۱۳۳۳ جل 1915جل

نومر103 فیڤرال 11 ربیع‌الاخر ۹

قازان

Казань

Орынборгъ, Грешновская ул. д. Дмитриева редакция газеты „КАЗАН“

Третий годъ изданія

قازانلی اورنبورغدا چیقیرلور

Подписная плата:
на 1 год. . . . 4 р. — к.
„ ½ „ . . . 2 р. 50 к.
„ 3 мѣс. . . . 1 р. 50 к.

Объявленія: на 3½ квадратн. вершка текста за строку 30 к.
повтор. „ „ „ 15 к.

آدریس آلماسدیرلور: 21 تیپیلنیق ماریا چیمرزوغو کیروفك

جازیلوز بهاسی:
یلدا 4 سوم، یاریم یلدا 2 سوم 50 تیین.
۳ آیلیغا 1 سوم 50 تیین.
بر نومر بهاسی 5 تیین.

اعلان بهاسی:
بر رت باشوغدا 1 تیپ‌لیك بیتیمی جوغی 10 تیین، 4 تیپ‌لیك بیتیمی جوغی بر رتیمیز آرتق باشوغا بهاسی کیندیرلور.

آدریس چیقارنلار آدریسی مثلو:
Оренбургъ, Грешновская ул. д. Дмитриева редакція газеты „КАЗАНЪ“

قازانلی اورنبورغدا چیقاریلور.

„دین ومعیشت“

باسیلا خانسی جم کتاب
قوتیتین * آلتی.

اورنبورغدا ڤوزنیسکی اوراملر * صادق * آلتی تیلیفون 256 نومر

باسوغوغا قبول ایتمه‌دی: نوغایلر، قازقلر، اورنبور ملله‌مردگی قازیلاردی، اسچوتلاردی، خط بلانکه‌لارن، کاتوریتمه‌ردی، ڤیزیتنی کارته‌لاردی هم باسه‌لاردی.

بها آرلان. سمپتا * برنچی سوزلردا جیبریله‌دی.

قوولوسنوی اوریاؤیتله‌رگه اسکیدر تمر

بزده دایمل بلوغه آلت قاغذی (Проживочный листъ) یك 100 باسی 70 تیین.

بوجنا بین جوجومزه

Оренбургъ, типографія „Дмъ ва Магнишетъ“
Оренбургъ, „МАГНИШЕТЪ“ تیلیگرام * آلتی

14 نچی فیڤرال

سونغی سیاست توکرگنده بوات بورنفیدان گوریده قالکندانبرو، نوری یاپ. سوڤیت نیل گرامدارلرنگ قازیلارلرنگ حوزیمه ماریاندا، کی طوق نوغرلن * اریلی - اوزاقنی یاپدالارلرنگ دیوینك سوغسلا کریسوگه جاقندالغان * نوری کوریله‌دی. چاپون قنایدی * تورتیب اوتر: اولی آمریکا هم اپروپا یاپدا، لارینك کوپ یاقترماریلن کوریله‌دی. چاپونك نیل بایلاغی * سوز چماریلن مدنریه ماراغاندا. اول آناق چاقترماپدی، ماق چاقترماپدی دیب، یاشاغان آسیه‌نی باس تارتا قوبادی دیب آیتوغما بولماي. قدی سوندقدان سوغسی کوپ جمدا اورن تیوغوی احتمال.

کوپ باتمدا سوغس اندالغانلر بیری اوسی قایتدی دیب نوغرلن یاپدالار. اینگلیزلر دیپدا، مالیارنا ایدی. بولارنی داغدا سوڤیتی کیره‌ده استیب‌جانلن اسدیرینلن، سوڤیت‌جانلن، سوزده‌رینده قاراب تورمایلن، قام قاماندی کوریله‌دی. مالیارلاغان گیمدیدی اینگلیا مالیاریوی، اینگلیاداغی حکومت ٭مل - جاغی ایسه‌بده‌گی * اینگلیا چیروبالی * دیگمن گازیتاسدا یاشاغان * موزدلغ سیتی، روسیه‌داغی روسیا اولمن ن بوکلیفمك کوریلن بتیرو گرادنا کیلیب ایگه‌سوزی، اومیسلارنك * باری، سیاست بولنی قالکندانغن کوریله‌دی.

ایندیگی چوماق: کم کریوب - وغس اولالمار ایدمس، قالای کریسر توگرگه آیالمان.

گیمدیدیی اینگلیا یاریغن جومیس نورالی ر. ژ. گازیتلسیك ریه‌دگی «تلیجس ماراقی» (*)

*) 3 نچی، ۱۲ نچی، 26 نچی نومرگه توسیا

کیمدیدیمدك ریمگه کیلگنمن جومیس، سوزینه قاراغاندا، دیگمز کوریله‌دی. اینگلیاداما، بولب، سیاست باسچیلارن مین کوریسب، یالغیز یاغما داغیلغن * دیگز بین قانیتوغما قاسدا برگه کیلگنمن قانیتی آوزولن بولغن سیتی آمریکا آرلیل قانیتلغن. یاریغن جومیسنك مانیسن تیریس بورینمس * اوچن، ڤیتلغا توتالمالدن کیته‌دی. یالغیز یاغما قانیتلن * سولغ میلیستر بولاتی چاره.

آریه، یاریغن جومیسنك * مانیسن آمپ آیتان جوق، براق جوام بولدی دیدی. اینگلیامین یالغارنك کوزده‌گن قاراداسنك اگلمانیك بولیگی، ایروپادك جوقتیمی اپروپا سوغیس اولاماغن کوته‌ده، اپروپا * تیم سوریاسکه کیره‌ده، ایکی یاقدا، بر جوته‌ن تاپولوغ * اوچن امرالاسوزیا زور سب بولغن.

کوریتلار گیمدیدیی اینگلیاغا یاریغن کوریتلر جاراماد، جومیسنك یاپریمی، گیمدیدیی سوریمین چالالوما، اینگلیا مین یاغان یاداولارنك آراسیدا چاتگا - دان اوز گرگمی هیچ تارسمس چوق سیاقتی. جومیسنك ماکیری اپروپا یاك بولاجاق * یتیم کیگمه‌ده، الماقی سیر بولتانلغانا کوته‌یوزینه رضا بولماسلغا، یاغارغا ماکو - دونیای بیرمه‌دی، سیر یاغما * الماتسیای بیرمه‌سك ایتالیادا. * سوز آماق کوره - دی. ایگه‌ده سیر بیا لوجمیس، اینگلیاغا خوفنی سیلالمس بولسا، یاغارنا اینگلیاد نك کوته‌گنده بولوغما وعده بیرگمن. قصاغی بول جومیسنك * ایسی حاضر - نده سوغسما قانیتسوزوما ایمس، آلدامی بولاماغانلغی مانی بولسا اریاق دیدی. گیمدیدیی آیتدی: اینگلیانك سوغسما کریسیوی یاغان یاداولارنك سیاستینك کوریتك نومیین بیره‌دی. دیب * میرالی یاغارنا قاره‌ملامز دیسلا، دونیانك نه بولماسی مین جومیسیمز جوق دیب، اوز آوزیمین * اوز بیزدی اولی یاداولارداغی قانارنان یاغارب قاسانغانلغی بولار ایدی. اوسی کوپده قالوز: چیگگمن یاداولارنا مبنی نه قلسانك اوغل دیب قوله آیاغیمزدی، اوزیمز بایلاب، اغتیار - سیا پیروز بولادی، چیگگمن یاداولارنك اوچیمیده قالوز بولادی. اولی اینگلیا استه‌مس، استه‌گه هم جوزده جوق، اپروپا * سوغیسیا اینگلیا ترکه‌نده‌فای عاقتی بولب کریسه‌گه کیرمك دیگمن بورنغی تالاشدی قانداغان جاگمزنوك حاجتی جوق، علقداغی اوریاك ترلی حکومت موینداد. سوغسما قالای کریسوزوك ایرکن حکومتداغی اوزینه پیروز کیرمك، غلی حکومت [illegible] * اوچن قانداغی قورباندغا رضا بولاز - ندیمن، قانداغی قیتیملغان یاس تارتما - ندیمن، قانداغی قیتیملغان یاس تارتما - آرغیمین حکومت * اوزی استه‌دی. سوغسما کیرمك آتماس، آماسیمز دایر. ایندیگیسی علقداغی روحی داین بولوز ندا. اوسی کیره‌گی کیره‌گیزدی آنق نومیمیز، آیتب اوزیمزنی موز بیز، الالغدی جوریب، عاقبالیرنك روح کریتیب، آتوقوزدی بوجیریب، تاپساغانلغی تاساتار دیمیز. هر آزلامات تیره‌گینمن اولاب، * نیتسی اوریتیا ایه بولاس کیز جیتدی، طلبیمز قاداسی بردمن یاندلغدی، باغیرلغدی، قانداغی وضعه بولسادا، داین تورزوز - دی کوته‌دی دیدی.

رومینیانك حاضرگی سیاستی جاریمان * ریچ * گازیتاسیا * قراغن * دیگمن آت بین برچو جازدی: (*)

رومینیانك باس میینستر یاك نوغرلن باوپر فردیناندنی برانیا نوه اولتساغا بناء دیگمن کتاب چاریب تارتیب اوتر: اول کاندیدا باس میینستر برانیاندك سیاست جولیه‌لغی توتنغان پروگرامیسی مین کوره‌گن نیسالاسن توسنجیریدی. برانیاندك آیتوچیا رومینیانك اولتیجلیسیا هموطنلرنك کوره‌گن فاریدسیا توریه‌گنی، رومینیا سوغسما کریسب قاین توگه‌گن بولسا، گیمدیدیی کوچمی موقاتوزدی مقصود قورمش اوداغی یاداولار - اوچن ایدمس یا کی اولاردك جولاریی کیمدیا مسم آشتیریسا، اوچن ایدمس * اوز

(*) [illegible]

کوره‌ده قالامز دیسلا، دونیانك نه بولماسی مین جومیسیمز جوق دیب، اوز آوزیمین * اوز بیزدی اولی یاداولارداغی قانارنان یاغارب قاسانغانلغی بولار ایدی. اوسی کوپده قالوز: چیگگمن یاداولارنا مبنی نه قلسانك اوغل دیب قوله آیاغیمزدی، اوزیمز بایلاب، اغتیار - سیا پیروز بولادی، چیگگمن یاداولارنك اوچیمیده قالوز بولادی. اولی اینگلیا استه‌مس، استه‌گه هم جوزده جوق، اپروپا * سوغیسیا اینگلیا ترکه‌نده‌فای عاقتی بولب کریسه‌گه کیرمك دیگمن بورنغی تالاشدی قانداغان جاگمزنوك حاجتی جوق، علقداغی اوریاك ترلی حکومت موینداد. سوغسما قالای کریسوزوك ایرکن حکومتداغی اوزینه پیروز کیرمك، غلی حکومت [illegible] * اوچن قانداغی قورباندغا رضا بولاز - ندیمن، قانداغی قیتیملغان یاس تارتما - آرغیمین حکومت * اوزی استه‌دی. سوغسما کیرمك آتماس، آماسیمز دایر. ایندیگیسی علقداغی روحی داین بولوز ندا. اوسی کیره‌گی کیره‌گیزدی آنق نومیمیز، آیتب اوزیمزنی موز بیز، الالغدی جوریب، عاقبالیرنك روح کریتیب، آتوقوزدی بوجیریب، تاپساغانلغی تاساتار دیمیز. هر آزلامات تیره‌گینمن اولاب، * نیتسی اوریتیا ایه بولاس کیز جیتدی، طلبیمز قاداسی بردمن یاندلغدی، باغیرلغدی، قانداغی وضعه بولسادا، داین تورزوز - دی کوته‌دی دیدی.

رومینیانك باس میینستر یاك نوغرلن باوپر فردیناندنی برانیا نوه اولتساغا بناء دیگمن کتاب چاریب تارتیب اوتر: اول کاندیدا باس میینستر برانیاندك سیاست جولیه‌لغی توتنغان پروگرامیسی مین کوره‌گن نیسالاسن توسنجیریدی. برانیاندك آیتوچیا رومینیانك اولتیجلیسیا هموطنلرنك کوره‌گن فاریدسیا توریه‌گنی، رومینیا سوغسما کریسب قاین توگه‌گن بولسا، گیمدیدیی کوچمی موقاتوزدی مقصود قورمش اوداغی یاداولار - اوچن ایدمس یا کی اولاردك جولاریی کیمدیا مسم آشتیریسا، اوچن ایدمس * اوز

(*) [illegible]

ТӨРТІНШІ БӨЛІМ

ҒЫЛЫМИ ТҮСІНІК

ҒЫЛЫМИ ТҮСІНІК

«Оқу құралы. Қазақша алфбаға байаншы» мектеп мұғаліміне әдістемелік нұсқаулық 1921 жылы Түркістан мемлекеттік баспа істерін басқару мекемесі қолдауымен Ташкенте жарық көрген. Әдістемелік көмекші құрал Ұлт ұстазының ұстанымына сүйенсек, «мектептің жаны – мұғалім»-ге арналған. Мұнда қарапайымнан күрделіге қарай баланы баулу оқуға үшін неден бастап, қалай үйретуі керектігі жатық жазылған.

Нұсқаулықта қазақ әріптері төте жазу жолымен ретретмен беріледі де, әрбір харіптің тұсына таңбасы және сол таңбаның атауы жазылады. Және төменгі жағына оқытушыға түсінік, йағни, нұсқаулығы қатар ұсынылады. Сонымен қатар, соңына қазіргідей шұбыртпалы ұзынан-ұзын мәтіндер емес, қысқа әрі нұсқа оқушының ұғымына сай, түсінігіне лайық мәселен: Туысқан-туған атаулары, тұрмысқа қажетті киім, үй саймандары, ыдыс-аяқ, мал мен хайуандар атаулары және ас-тағамдармен қатар дене мүшелерінің атаулары т.б. қамтылады.

Бұл әдістемелік құрал әдіскер-ұстаздың қазақ мұғалімдері үшін жазған нұсқаулығы ағартушы ұстаз өзінің 14 жыл бойы бала оқытқан тәжірибесіне сүйене отырып, заман талабымен келген жаңа оқу жолын (усул сотие) қалай оқыту керектігіне мектеп оқытушыларына «Қазақ тіліндегі дыбыстар һәм олардың жазылу белгілері», «Дыбыспен жаттығу» деген аңдатулық мағлұмат береді. Кітаптың басты мақсаты – баланы сауатты сөйлеуге, оқуға, жазуға, жаңа емлені қиындықсыз қабылдауға дағдыландыру. Йағни, сөйлеу, оқу, жазу тілін жұмыс тәжірибесі арқылы таныту, үйрету. Бұл кітаптың 1-ші бөлімінде көбінесе, әріптер мен әріп таңбаларын түрлі орында жұмсалатын сөз бен сөйлем белгілерін жаза білуге үйрету болса, 2-ші бөлімінде осы өткендердің ауқымын кеңейте отырып, пысықтау мен бақылау жұмыстарын қатар атқару қарастырылған. Кітап көлемі шағын, 15 параграфтан тұрады.

«Сауат ашқыш. Сауатсыз үлкендер үшін». Кітаптың түпнұсқасында алғаш 1926-шы жылы Семейдің баспасынан жарияланғандығы айтылады. Негізінен, бұл кітап 1924-ші жылы Орынбор баспаханасынан 114-бетпен жарық көрген Оқулық ересек үлкендерге арнап жазылғандықтан дыбыс әдіс жолымен тәртіптелгені оқулықтың өн бойынан байқалады. Мұнда әрбір харіптің тұсына атау сөз беріледі де, соңына осы сөздерге арнайы сөз тіркестерін қоса береді. Бір ғажабы, бұл кітапта да «Қырық мысал» жинағындағыдай қырық тақырып қарастырылған. Тақырып «Торайғыр бидің тақпақтарынан» өріліп, «Қуанышты күн» деген Ғ.Сұлтанұлының шағын әңгімесімен аяқталады. Кітапқа Абайдың «Шырылдауық шегерткесі», Шорман жинағынан төрт танымдық әңгіме, Ы.Алтынсарин кітабынан: «Үш мерген», «Жәнібек батыр», «Қыпшақ Сейітқұл», Елдес Омаровтың «Қазақ салты» және «Дағдылы жол мен айлалы жол», Телжан Шонанұлының «Күн» (Толстойдан), «Тамшының тарихы» атты аудармалары, Қыр баласының (Әлихан Бөкейхан) «Дүние қандай?» т.б. ауқымды тақырыптағы түрлі әңгімелер мен алуан тақырыптағы шағын өлеңдер топтастырылған. Жалпы саны – 40 мәтін, оның ішінде 7 өлең, 2 аударма-тақпақ, 4 мысал-өлең, 25 әңгіме, 2 көркем аударма қамтылған. Оқулықтың 1926-шы жылғы басылымы «Тіл тағылымы» жинағына енген (Б.91–138).

А.Байтұрсынұлының көсемсөз шебері болғандығына, оның қаламынан шыққан сан алуан тақырыптағы мақалалары айғақ. Ал 1913–1918 жылдар аралығында Орынборда шыққан «Қазақ» газетіне басшылық етуі, онда: «Әуелі, газет – халықтың көзі, құлағы әм тілі» деп бар күш жігерін жұрт жұмысыны арнағаны тарихтан белгілі. Және бұл төртінші билік саналып жүрген үлкен ілімге жататын сала. Ғалымның публицистикадағы ұлан-ғайыр еңбегін жинап, сұрыптап, жүйелеп, игеру – бүгінгі ұрпақтың келелі міндеті. Өйткені, ғасыр басындағы қазақ зиялылары көтерген өзекті тақырыптар әлі күнге маңызы зор. Қазақ жұрты-

ның ылқым заманнан арманы – ел басқару жүйесіндегі құжатнамадағы іс қағаздары тілін қазақшалау болатын. Бұл әлі күнге шешімін таппаған даулы тақырып күйінде қалып отыр...

Тарихи тұлғаның аяулы есімі ақталғаннан кейін 1989 жылы «Шығармалары (өлеңдер, аудармалар, зерттеулер)», 1991 жылы «Ақ жол (өлеңдер мен тәржімелер, публицистикалық мақалар және әдеби зерттеу)», 1992 жылы «Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқуағартуға қатысты еңбектері)» атты таңдаулы жинақтары мен 1995 жылы «Айқап» журналы, 1998 жылы «Қазақ» газеті кітап болып қайта басылды. Бұл жинақтардың барлығы дерлік А.Байтұрсынұлының төл туындыларын төте жазудан қазіргі әріпке түсірумен құнды. Сондай-ақ осы кітаптар кейінгі басылымдарға бағыт-бағдар болғаны да анық. Мәселен, 1996 жылы «Жеті жарғы» баспасынан қаламгердің әр жылдары жазылған қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді көтерген Заң тақырыбындағы мақалалары топтастырылып, «Жаңа низам» деген атпен кітап болып шықты. Құрастырушысы З.Қыстаубайұлы, алғысөзі С.Өзбекұлынікі. Осы кітапқа енген 21 мақаланың барлығы дерлік 1991 жылғы жинақтың «Көсем сөз» бөліміне кірген 43 мақаладан сұрыпталып алынғаны байқалады. 2001 жылы «Қазақ прозасы: Хрестоматиясының» 2-томына да көсемсөздерінің «32»-сі енген. 2005 жылы «Раритет» баспасынан жарық көрген «Маса» жинағы ұлы тұлғаның ескірмейтін елшілдік ұран сөздерін топтастыра, 21 мақаланы қайта басқан. Кітаптың аңдатпасында: «Жинақ бұған дейін жарық көрген басылдармен салыстырылып, кезінде кеткен мәтіндік қателіктер түзетілді» деген ақпарат берілген. Кітапты 1991 жылғы басылыммен салыстырғанда айтарлықтай өзгерістер байқалмады, тек орналастыру реті ғана біршама мақала мазмұнына қарай топтастырылған.

1913 жылы көсемсөзшінің «Қазақ» газетінен бөлек, «Қазақша сөз жазушыларға» атты мақаласы «Шура» жур-

налына басылған. А.Байтұрсынұлы қалам ұстаған, қазақ оқығандарына өзінің тіл туралы, оның шығу тарихы туралы танымын ортаға салады. «Біздің түрік тілі әуелде бір тіл болып, сонан соң ел бұтақтап, өскенде, тіл де бұтақтаған. Түбірі бір болса да, түрі басқаланып түрік тілі арасына тарау-тарау жік түскен. Сондықтан бұл күнде неше бұтақ түрік тұқымынан ел болса, сонша тарау тілінде басқалық бар. Тілдің басқалануына себеп болған – әр түрлі бөтен жұрттармен сыбайлас болып араласқандықтан» деп шұбарлана бастаған қазақ тілінің өткенін, бүгінін, келешегін сөз етеді. Осылай тіл табиғатына қарай емлені ыңғайлау керек пе, әлде, емле түріне қарай тілді ыңғайлау керек пе дейді де өз ойын: «Емле – жазу үшін шығарған нәрсе. Олай болса тілді бұзып емлеге ыңғайлау емес, емлені тілге ыңғайлай керек» деп қорытады.

Бұл мақала мәтіні ғалымның қайта жарық көрген «Тіл тағылымы» (Б.395–399) және Қазақ прозасы (Б.465–467) атты жинақтарға енген.

Райхан Имаханбет,
Ахмет Байтұрсынұлы музей-үйі жетекшісі,
«Тіл – құрал» оқу-әдістемелік, ғылыми-зерттеу
орталығының директоры

ҚОСЫМША ДЕРЕК

آ. بایتورسونوف.

سارادسزدقتی جویاتن قازاقدڭ کندك تغز کامیسیاسی.

اوقوو قورالی

حاڭا جول مین ءتارتب ایتلگدن

قازاقچا آلفبا

ءبرنچی کتاب

اولکەندەر ءاوچن

Издание Киргизской Центральной Чрезвычайной Комиссии по ликвидации безграмотности.

1921 год.

г. Семипалатинск, вторая Государственная типография

Р. В. Ц. Тираж 120000 экз.

ایسکەرتوو:

باسبا خانامزدا سوزدك باس بوونندا قوییلاتن قابات نوقتا (ء) بولماغاندقدان اونك اورنینا منادای (ت) بیلگی قوییلدی.

23–7072

آ - ر - ز (*)

آ	آ	آ	آ
ر	ز	ر	ز	زار
		ا	ا	آزار
آر	آز	آرا	آزا	آراز

آر. آرا. آراز. آز. آزا. آزار. زار.

(*) بۆل اوچ حرفدی اوقوو چیلارغا اۆیره‌تۆۆ اۆچن آوه‌لی هر بُرن بوله‌ك ـ بوله‌ك بُر ـ بر جا پراق كاغزغا اۆلكه‌ن ایتب جازۆۆ ـ سونان سوك «آ» دان باستاب هر بُرن اوقوو چیلارغا بوله‌ك ـ بوله‌ك كورسه‌تۆۆ. اوقوو چیلار هر بُرن جا كلمایتن بولب بلگه‌ن سوك آلفباغا قاراتب اوقیتۆۆ. بو رمین جازاتن اۆلكه‌ن تاقتای بولسا، هر بُرن بوله‌ك ـ بوله‌ك تاقتایغا جازب كۆرسه‌تسه‌ده بولادی.

ل لا ل (*)

آ	آ	آلار	آر	زار
ل	لا	آرا	آرلا	زارلا
آل	آلا	آرال	آرلار	زارلار

آل. آلا. آلار. آر. آرا. آرال. آرلا. آرلار. آز. آزا. آزار. زار. زارلا. زارلا.

س سـ ـس

آس	سنال	ساس	راس
آسا	سالا	ساسار	سارا
آسار	آسار	ساز	آرلاس

ساز. آز. آس. آسار. آلسا آلار. سالسا سالار. آزسا آزار.

(*) بول جیرده آیتو کیره‌ك: گیی خرف‌لر کیله‌سی خرف‌لارمین جالغاسادی. کیی خرف‌لار جالغاسبایدی. «آ»، «ر»، «ز» جالغاسبایتن خرف‌لار. «ل» جالغاساتن خرف. بؤغان خرف جالغاردا قؤیریغن کیسب قسقارتامز. مؤنان باسقا کیینگی جالغاساتن خرف‌لار تؤؤراسندادا اوسینن آیتارغا.

ت ت ت

آت	تازا	تاس	ساتار
آتا	تار	تاتار	آرتار
تاز	تارا	سات	تارتار

آت سات. تال تارت. آس آسات. آلا آت. تاس تازا. آرال تار. تاتار آت ساتار. سارت آلار.

(*)

و و

اور	سور	زورلا	تور
اوت	سورار	اول	تورلا
اوتار	زور	اولار	تورلار

آت اوزار. تور توزار. اورتا تولار. اولار آرتار. اول تارتار. اوراز اوسال. اورال اورار.

(*) «و» سوز باسندا کیلسه آلدینا تایاق قوییلادی: بول تایاق اوقلمایدی: سویه‌ؤ بولؤؤ اؤچن قوییلادی دیمه‌لك کیره‌ك.

ن ذ ت

اون	تانا	سان	سونا
تون	نان	سانا	اوننان
آنا	نار	سانار	تونان

نان آز. نار زور. آتان آرزان. اون تانا. آت آزار. تون توزار. آسان آتار. آتانان نار زور. آسانان اوسان اوزار.

ق ق ق

آق	تاقا	ساقال	قولقا
اوق	ساق	قاتار	قالقا
تاق	ساقا	قول	قالقان

قار آق. قارت ساق. قازان قارا. قازانی توق. قوس آلاسا. قوناق قونار. آق قارا آرالاس. قازاق تاتار قارالاس.

ب ب ب

اوب	بالا	بور	آزبار
اوبال	ساب	بوران	قان
بال	سابان	بار	قانباس

آت آلبار. نار بوتا. بولان بالتا. نان قلتا. قار بورار. بوران بولار. بوقان باقان آلار. قوقان سابان سالار.

(*)

و و

آروو	تاسوو	اول	قول
آلوو	قورقوو	اون	قولا
تابوو	اور	سور	قولان

آت آرؤو. تون توزؤو. قازان آسؤو. آس سالؤو. آت قؤلا. باقان قؤلار. قؤنان آتتان آرزان. قار بوراسا بؤرقاق بولار.

(*) «و» تؤوراسندا آیتقاندی مؤنداداا آیتارغا کیره‌ك. یعنی «ؤ» آلدندا تایاق سؤیه‌ؤ 'اؤچن قوییلادی دیب.

ج ج ج

جان	آجار	جول	جاتاق
جانار	جول	جولقوو	آلجوو
جار	جولاق	جات	اولجا

اوت جانار. آت جاتار. قار جوق. قانجار قارۇۋ. جاتقان. جاتاق. جاتاق آتاق. جۇرت جاتقان. جانجاقتا اوت جوق.

چ چ چ

آچ	چالاچ	قاچ	چورتان
آچار	آلاچ	قاچوو	چولاق
چال	آراچا	قاچان	چوچاق

آچۇۋ باس. چاچۇۋ چاچ. چولاق چاچ. جولاق آلاچا. چال چارچار. چابان آت. قارا چانا. اون قۇلاچ آرقان. اون قۇچاق آرچا. بۇل آق چاباق. اول چورتان.

ی (*)

آری	قانی	جرتق	ارس
آرق	آلتی	اق	قن
آزق	سالتی	اس	قنی

اول بالچی. آسق آلچی. جلقی آرق. اوت جاق. بالچی بال آچار. بالقچی بالق آلار. قاتن قابق آرچر. قس جاقسی، آستق آرزان.

م

تام	چامالی	مول	آلماس
تاماق	ماسا	مولی	موز
چام	ماساق	آلما	مورت

مال آمان. ماس جامان. تامچی تامار. مالتا آچچی. آلتن سالماقتی. مامق جومساق. سرماق قاتتی. بالق قارماق قابار.

(*) «ی» سوزدك باسقی بوغونندا جازلمایدی. اونك سویه‌نج تایاغی‌غانا جازیلادی. تایاق «ی» جازلماسادا اونك بارلغن کورسه‌تدی دیب اوقو وچیلارغا توسندروق.

غ غ غ

آغا	چاغم	تارغل	جالغز
آغاچ	آغن	آلغر	قالغان
تاغا	ساغم	چالغر	جالغان

آت تاغالات. جورغا جورغالات. اوغان قاراما، ماغان قرا. اوغان اون جاس، بوغان توغز. اول اولاق. بول جازغچ.

د د

آدام	آدر	جلدام	باردی
آدال	آدم	آلدی	بالداق
آداس	دوغا	قالدی	ساندق

آدر آدام. دابل جول. جلدام جارزق. اولار آداس. بیلار قوزداس. مادی مالچی باغادی. بالا قارماق سالدی، آلتی بالق آلدی.

پ پ پ

آپا	آرپا	توپر	تارپوو
آپان	پارا	پول	آقپان
اوپالا	دوپ	پود	بالاپان

آققوز آپپاق. چاپاق چاپچاق. آسپان آچق. قورا باتپاق. جاس چاپراق.
قارا توپراق. آسپان زور. قاپاچ آلاسا. آرپا آستق. سورپا تاماق.

ڭ ڭ ڭ ق

آڭ	اوڭ	سوڭغی	چاڭداق
تاڭ	اوڭدی	چاڭ	موڭدی
تاڭدا	سوڭی	چاڭی	موڭداس

قاسقر آڭ. دالا چاڭ. بالا توڭدی. ماتا اوڭدی. آت ماڭقا.
آسق اوڭقا. چاپان جاڭا. اونڭ آتی اوڭغار. مۇنڭ آتی مڭ جاسار.

ی ی ی

آی	تایا	بویی	قی
آیاز	اوی	بویا	قیسق
تای	اویلا	آیوو	قیین

آی جارق. آیاز مقتی. چایی سۆیق قایچی قۆرال. توغای تولغان جلقی. سای مالغا سایا بولادی. قۆم جیلب تاس بولماس. آیۆۆ آغاج سایالایدی.

(*)

و و و

آو	جاو	تایاو	سوور
آور	جاون	بووار	اووق
باور	جاوغان	اووالق	اووس

آساو تای. جوۆان قاراغای. آسقار ناۆ. جاون جاوب تۆر. تازدان بۆلاق آغادی ساۆلق ساۆن بولادی. قالاۆن تابسا قار جاماز.

(*) داوستی دبستۀ اردلۆ سوگندە «ۆ» جارتی داوستی بولادی مثلا: ساۆلا دیگان سرزدە اوچ بۆۆن ایمەس ایکی بۆۆن.

ئو ئۇ ئى ئا

اور	سوز	توس	ئآن
ئاور	ئسوز	ئتوس	ئآنم
اون	توز	توری	ئآل
ئاون	ئتوز	ئتوری	ئسانی
اول	اور	ئسوت	ئسان
ئاول	ئاور	ئسوتی	ئسانم
اوت	اون	ئتور	ئسانك
ئاوت	ئاون	ئتوری	ئسانیمز
	توز	ئتورلی	ئسانیگز
	ئتوز	ئتوزپی	

قامس اور. قامچی ئاور. اوك آیاق. جاقسی ئاوك. وز آت. آق ئوز. دوپتی اور. اوتتی ئاور. آق اون. آچق ئاون. مالچی مال باغب ئجور. آتك ـ توری. ئاویدك ئتوری. توغانك ئتلی بولادی. قاسقر ـ ئآلدی. بویدای ئداندی. قویان ئآلسز. ئآلمپای ئتورت قاپ اون آلدی.

بول جكچكه‌لك بیلگیسی دایه‌كچی: سوز آلدندا دایه‌كچی توزسا، اول سوزدك حرفله‌ری جكچكه آیتیلادی دیب اوقووچیلارغا توسندرو كیره‌ك.

ي ـ ه ـ ه

ايل	ايله‌ك	مينده
اير	ايرته	سينده
ايز	ايزبه	تيره‌ك
زير	زيرله	جيرده
بير	بيرمه	آوه
جيم	جيمه	آوره

مين، مينده، مينچه، اوره، توره، ايس، ايسه‌ر، چيسچ، چيچه‌
چيچه‌ن، ديم، ديمه‌ڤ، بيت، بيس، ايب، تيب، نوبه‌ت. بوته‌ن، توه‌ن،
تيبن، جيبر، ميس، ميسه‌ل، ميچه‌ل، ايسه‌ب، ايسه‌ن، سيه‌سه‌ر.

ديم آل. آتيگا جيم آل. جيرده قار جۆقا. تيره‌زه تيرله‌ب تۆر.
'اۆچ جيتى جيمرما 'بر. آلتى بيس اوز. 'تورت جيرده 'تورته‌ڤ ـ
نسيچه‌ڤ بولادى؟

ك ك ك

ايك	تيكه	كيز	كيره‌ك
بيك	كيل	كيت	كيزه‌ك
بيكن	كير	كيم	كورگه

كۆن چقدی. تۆمان سیرلدی. آكه‌م كینتكه كیتدی، كیچكه كیله‌ر. سیركه سیكره‌دی. كیلنچه‌ك تیزه‌ك تیره‌دی. كییك اورغییدی. تیكه قارغییدی. كیمه جوزه‌دی. كۆیكه‌نتای اۆچادی. كیسه‌رتكی جورغالایدی.

گ گ گ

كوك	تۆگی	ایگه	جیگه‌ر
كوگی	ایك	ایگه‌ر	جیگه‌ن
توك	ایگوو	ایگن	جیگوو

كوب جۆرگه‌ن بلمه‌س، كوب كورگه‌ن بلار. ٭تۆبی برگه تۆتبه‌یدی، ایكسه‌ك ایگن، اچه‌رسن تیگن. بۆلنگه‌ن ایلده‌ن، بۆلدرگه آلما. جۆرگه‌ن آیاققا جورگه‌م ٭الینه‌دی. ٭بر كورگه‌ن ٭بلس، ایكی كورگه‌ن تانس. توسه‌گیكه قاراب آیاغكدی كوسل.

خ خ خ

خان	خالق	خوُدای	خادام
خانم	خوُات	خایوُان	خاکم
خاوُف	خورمەت	خابار	خازرەت

خاننڭ كۆچى خالقدا. قارا گفيدا خاوُف كوب باسقانى خۆرمەتتەسەڭ اوزگدى خۆرمەتتەر. جير جۆزنده تۆرلى خالق بار. آخمەت، خامزا، حاميت آدام آتتارى.

ف ف ف

آفات	كافر	غوُرف	موُفتى
اوفات	سافار	فايدا	موُسافر
فل	فكر	فارسى	فاتوُا

قاف تاوى ايرتيگيده كوب سويلەنەدى. آباقتينڭ زورى فل. فاقرغادا قارا سۆز كيرەك. سافارڭ اوڭ بولسن. فيدا قلۆز ديگەن - قۆربان قلۆز ديگەن سوز.

ھ - ھ - ه

ھار	فاھم	توھمات
ھام	زاھار	گاوھار
باھا	جاھید	موھم
ھاواس	جاھاز	جاھل
جیھان	جاھاننام	اجتیھاد
ھامان	جاھانکەز	

ھار ئاسدك ئادیسی باسقا. کتاب باھاسی قمبات ایمەس. جاقسی سوزدی جاتتاب آلوغا جاھید ایت. اویدك ھاواسی آور. مین ھامان ایرته تورامن. زاھار دیب اووودی آیتادی. گاوھار - آسل تاس. فاھملەب قاراغانده دورس کورینەدی. جاھانکەز دیب دونیا کیزووچمفی آیتادی. جاھاز - بویم دیگەن سوز.

КНИЖНАЯ ПАЛАТА

قازاق تلنده جۇمسالاتن خارفده‌ر هام بیلگیله‌ر:

آ. ا. ب. پ. ت. ج. چ. خ. د. ر. ز. س. غ. ف. ق. ك. ل. م. ن. و. ۇ. ه. ی. یۇ. ه. ۇ. گ. ڭ.

قازاق تلنده جۇمسالمایتن خارفده‌ر هام بیلگیاه‌ر:

ث. ح. ذ. ش. ص. ض. ط. ظ. ع.

خ، ف. ه. قازاقدڭ اوز ،تلنده بولماغان مین اوزگه تلده‌ن تازاقفا ،آبدان سڭسکه‌ن سوزده‌رده بولغاندقدان قازاق تلنده جۇمسالاتن خارفده‌ر تابینا قوییلادی.

داوستی دبسداردڭ تاڭبالاری: آ. و. ۇ. ی. یۇ. ه. ه.

داوسسز دبسداردڭ تاڭبالاری: ب. پ. ت. ج. چ. د. ر. ز. س. غ. ق. ك. گ. ڭ. ل. م. ن.

دبسز تاڭبالار: ا. ۇ. (ه‌ۇ، جڭچکه‌لك دایه‌کچیسی آتالادی).

غ. ق. — الفی جۇۋان آیتیلادی.

ك. گ. یۇ. ه. ه. الفی جڭچکه آیتیلادی.

باسقالاری جۇمساق بیلگی تۇرمسا جۇۋان آیتیلب، جۇمساق بیلگی تۇرغاندا جڭچکه آیتیلادی.

24–7072

جرچی سرزده‌ری.

I

آرغیماق جابی کورینه‌ر،
آسا چاۋب بۋلانسا؛
آیقن کول باتباق آتانار،
آیدینی قۋرب سۋۋالسا:
بایته‌ره‌ك ساباۋ کورینه‌ر،
جاپیراغی ئۆسب قۋۋارسا.
ئبر آزغانا سویله‌ین،
جاقسیلار سزگه اۋناسا.

II

آرغیماق جایلاب نه کیره‌ك؟
آرتینان جابی جیتـکه‌ن سوك:
آغاین تۋۋغان نه کیره‌ك؟
آگدیسب کۋنی اوتـگه‌ن سوك:
قزل ئتلم، سویله‌ب قال!
قزیغـگدی جیر کوره‌ر،
آجال قۋۋب جیتـکه‌ن سوك؛
آیت دییتن آغا ئسز قایدا؟
آیتاتن آونی ئبز قایدا؟
ئبر توبه‌نك باسینا
تغا سالب کیتـکه‌ن سوك.

III

جاقسی‌دان جامان تۋۋادی
ئبر آیاق آسقا آلغیسز.
جامانان جاقسی تۋۋادی
آدام آیتسا نانغیسز.

فاقر دادا فاقر بار
بایغا کوکلن بیرگیسز.
بالاردادا بایلار بار
فاقرلارغا آلغیسز.
چنك مینەن آیت دیسەك،
اوسندای سوزدەن سویلەین
قولاغکنان قالغیسز.

IV

جالپ - جالپ ایتکەن جاپالاق
چوقی جیرگە قونبابدی.
آدام دیگەن جگتدك
داولەتی تایسا باسینان
آرواغی بولمایدی
آقیلك بولسا جر تکدا!
جر چك نە دیب تولغایدی؟

ءجون سوراو.

کوب اچندە سویلەگەن
جاس جگت ساغان قاراسام،
قارا - لاچن تویغسن.
آسلیکا کوز سالسام،
قوس آلاتن قرغیسن.
قزل تلگە کیلگەندە
سار - ساداقدك اوغندای
کولدەنەندەب زرغیسن
کورمەگەننەن سورایمن

رۇۋگدى بلدرچى؟
زامانك برگه قۇربىسى.

تاقباق سوزدەر.

اۇلىكەن كىرسەك قالدى‌دا!
آس قويلدى تىكەچكە؛
اۇلىكەن بىلەر قالدى‌دا،
كوبەك كردى كىكەسكە؛
كىكەسكەنده نه ديسدى؟
ترنادای موينن تىكەسدى؛
بر ـ برينه سىرت قلدى:
اۇيكەـ كىدەى كىلىكەنده،
بر آياق آس بىرمەسكە
بۇلبلدان چىچەن بر قۇس جوق
بارەاقدای ـ آق قاراسى؛
ملتقدان تىز آجال جوق
ترناقدای ـ آق جاراسى:
كوكلك قالسا جاقنغا
آلسديغن آيتاين
جىر مىن كوكدك آراسى.

ايكى تزكن جوق بولسا،
آندك موينن بۇرا آلمايدى:
اۇزەنكى ـ باۋ جوق بولسا،
ايركه كسى منه آلمايدى؛
ايكى تارتبا جوق بولسا،
آت اۇستنده ايرتۇرا آلمايدى؛

قامچی قانات،
قۇيسقان قۇۋات
ايكى قانجيغا تون ساقتايدى؛
تون جان ساقتايدى.

مولدا مين سييردڭ آيتسقانى.

مولدا.

سابانغا كيله بيردڭ قاسقا سيير!
دالادا جاييلب ءجۇر باسقا سيير.
جونسكدى تۇرغان جيرده تله‌ين ـ به؟
باسينب اۇرماغان سوك بولدڭ ءاۇير.

سيير.

سابانغا كيلب تۇرمن قاسقا سيير؛
جاييلب جورگه‌نى راس باسقا سيير؛
نه‌سينه ايتارچى بوب قورب تۇرسن؟
سابانندڭ تاريسى جوق جالغز ءتۇير.

مولدا.

قاراچى مۇنڭ سوگب تۇرغانينا!
ءاوزينڭ كوز سالمايدى قلغانينا.
سابانغا جالغز قۇچاق تيلمرگه‌نچه،
بارسايچى ايگنچينڭ قرمانينا!

سيير.

جاى ـ ويلەب قاراين مين آۇانيكا،
تالاس جوق دۇرس آيتساڭ جوابيكا؛
بيرگه‌ندى ساۇاب ـ آق ديب قاقساۇچى ايدڭ
بۇل جيرده نه بوب قالدى ساۇابيكا؟

مولدا.

قاراچی خایوان‌نك آ ڭگیمه‌سن!
بۇل ٬سوزدی قسقارتالق ارته‌ر بیسن.
٬اوزم‌ده میرگه‌نبابدان آلدم سۇراب
بیره‌ین ساۋاب ٬اۋچن اونك نه‌سن؟

سییر.

آلسدان آك آتقاننك ٬باری میرگه‌ن؛
آتادی میرگه‌ن آ ڭدی کوزی کورگه‌ن؛
بیرۇۇگه بولمایتن بۇل نارسه بولسا،
قالایچا اول میرگه‌نبای ساغان بیرگه‌ن؟

مولدا.

بیره‌ین مین‌ده ساغان سارقت دیسه‌ك؛
آز - آزداب تاماغڭدی تارتب جیسه‌ك؛
٬اۋچ قاداق جارتی چیره‌ك جه سابانان!
بیره‌سن آخرتده آرتق جیسه‌ك.

سییر.

کوب ایکه‌ن کورگه‌نمنه‌ن کورمه‌گه‌نم؛
قییغا قاندای تاۋب سیرمه‌گه‌نك
دیمه‌سه‌ك بیردم دیگه‌ن قۇر آتاغی،
اوناندا جاقسی ایمه‌س - به بیرمه‌گه‌نك؟

اوساق آڭگیمه‌له‌ر.

آرسز ٬ایت.

کۇن اسسی ایدی. آت جۇك تارتب کیله جاتدی. آربانك کوله‌ڭکه‌سنده ٬ایت کیله جاتر ایدی. ٬تلن سالاقتاب ٬ اینتیمگب، سولقتاب، آیتادی: «جۇك تم آۇر، جول آلس، ٬تلم چقدی ٬بر قارس».

(اوزگه‌نك ٬اسن اوزینه جورۇۇ)

اوتیرکچی تچقان.

تچقان ایت اۋیگه کردی. جیۋگه هیچ نارسه تابالمادی. چاگراقدا ئالۋۋلی جال، جایا قازی، قارتالار تۋر ایی. اولاردی جیۋگه چاگراققا چغا ـ آلمادی. ئسۋیتب تۋرغاندا باسقا ئبر تچقان کیلدی: نه تساندك؟ دیب سۋرادی. باستابقی تچقان آیتدی: «ایتدك ئباری ئاری جاسق، ئآری ساسق؛ اونی کم جیسن؟»

(قولی جیتبه‌گەن قورلاۋچل)

جرتق چیلەك جیگلەرك.

ئبر قاتن قۋدقدان سۋۋ آلب کیله جاتدی. چیله‌گی جرتق ایکەن. سۋۋ آغب تاۋسلغان ساین کوته‌رۋۋگه جیگل بولدی. اوغان قاتن قۋۋاندی. ئاۋیینه کیلب قاراسا، چیله‌کده ئبر قاسقدای سۋۋ قالبدی.

(ایکبەك آزدان ـ اونبەك آز)

اویقیچل.

ئبر قازاق توغایغا ئچوب چابا کیلب اۋیقداب قالدی. باق دۋنیانی آرالاب ئجۋرب قازاقدك قاسینا کیلسه، اول ترایب اۋیقتاب جاتر. سوندا باق تۋرب آیتبدی: «ئمنی اوگبایتننك ئاسی! کۋن آچقدا ئچوبن اورب، جیمب آلۋۋغا باسقالار آسیغب جاتر؛ بۋل مناۋ اۋیقتاب جاتقانی. سۋیته‌دی‌ده: «خۋدای، قۋراماییدی، باق قاراماییدی دیب، خۋدای مین ماغان کنا قویادی».

(دیسه خۋدای قۋراسن ـ ایکبەك ایتب سۋراسن)

قازاقدار مین قاسقر.

ئبر قاسقر ئتۋن ایولسا قوراغا جاۋب مازا بیرمه‌دی. تالای قوزی، تالای اۋلاقداردی آلب کیتب، جیمب ئجۋرەدی. قازاقدار تالای قۋۋسادا

سوقترمـای جۆرەتن. ٭بر کۆنی قاقبانغا ٭تۆسب قـالبدی. قولغا تۆسکەن سوك قازاقدار اۆرا باستابدی. سۆندا قاسقر آیتبدی: «نیگه اۆراسندار؟ مینك جازیغم سۆرلیغم با؟» دیب. ـ قازاقدار آیتبدی: «جوق، قاسقیرم سینك جازیغك سۆرلیغك ایمەس اۆرلیغك».

(اۆرلق ٭توبی قورلق)

قارغا مین قومرچا.

قارغا چولدەب سۆۆ ازدەدی. دالادا سۆۆی مین قۆمرچا تۆر ایکەن. سۆۆی اولقی ایکەن. قارغانك مویغی جیتبەیدی. قارغا قۆمرچاغا تاسدار-دی تیرب ٭اۆستی ـ اۆستینە سالا بیردی. ناس کوتەرب، سۆۆ بیتینە چقدی. قارغا ٭اچب سۆۆسینن قاندردی.

(٭آر ٭اسدك ٭آدیسن ٭باۆۆ کیرەك)

تالاس.

سار-تچقان مین کور-تچقان جانجالداسبدی. ایکەۆی ٭بر تومپەنك باسینا چقب، تالاسب جاتر ایدی، بۆلاردی قارچیغا کوردی. جوغاریدا قالقتاب قاراب تۆردی. تالاس قزب، ایسدەری چققان کیزدە، قارچیغا کیلب ایکەۆندە باس ـ سالدی.

(جاقن تالاسسا جاتقا جیم بولادی.)

ایکی بالقچی.

ایکی بالقچی بالق ٭سۆزدی. سۆیرەب-چغارۆۆغا تایانغاندا سۆزەکی آۆرلای باستادی. ٭بر بالقچی تۆرب: «سۆزەکی جامان» دیدی. ایکنچی بالقچو: «سۆزەکی جاقسی، سین ٭ارزك بوس تارتاسن» دیدی.

٭سۆیتب ایکەۆی کیرسکە ٭تۆسدی. اولار کیریسب تۆرغانـدا، سۆزەکیدەگی بالقدار کیتب قالدی.

(کیرسکەننك کیسیری ٭یلەسینی کیترەر.)

آقلدی سوقر.

سوقر تۇنده ئاۋیمنه کیله جاتدی. قولندا اۋستاغان جاریغی (فاناری) بار ایدی؛ برەۋ قاسیناڭ ئاوتب بارا جاتب: «منی آخماق! ئاوزی سوقر، قولندا جارق. سوقرغا جارقدڭ خاجەتی نه؟» دیدی، سوقر آخماق ایمەس ایسدی جارق آلغانی: قاراڭغیدا برەۋ ئاوزن قاغب کیتبەس ئاۋچن ایدی.

(اوزگەگە جارق قل اوزیکه قاتتقباس)

کور-تچقان مین کرپی.

کور-تچقاننڭ انیسەن کرپی کیلب آز کۇنگه قونس سۇرادی. کورتچقان قونس بیردی. تچقاننڭ بالالارینا کرپینڭ قلقانی قادالب ئابدان باله بولدی. ئبر کۇنی تچقان کرپیگه آیتدی: «بر آز تۇردڭ غوی ایندی ئانیمزدی بوساتسڭ ایکەن: قلقان قادالب، بالالاریمزدڭ مازاسی کیتب بولدی». سوندا کرپینڭ آیتقانی: «ۋل اورن ماغان جایلی، باسقا اورننڭ کیرەگی جوق. ساغان جایسز بولسا، جابلی اورن ازده!»

(قوناق مقتی بولسا قوجاسن بیلەر.)

جبەك قورتی مین اورمەکچی.

جبەك قۇرتی جبەگن ئاییردی. اورمەکچی اورمەگن ئاییردی. اورمەکچی جبەك قۇرتینا جۇمسدی سلبر استەبسن دیب کۇلدی: بیری قارا! مین قانچا ئاییردم؟ مینڭ اورمەگم سینڭ اورمەگڭەن نیچه مارتابا اۋزن، دیدی. جبەك قۇرتی آیتدی: «اورمەگڭ راس اۋزن؛ اوغان تالاسمایین، براق اورمەگڭدی تیکڭەده آلمایدی، جبەگیمه آلتن تولەیدی غوی» دیب.

(جاسقدڭ کوبینەن آلدڭ آزی آرتق.)

ساوسقان مین قوزغن.

آلا ساوسقان بوناقدان بوتاققا قونب چقلقتای بیربدی. قاسغداغی قوزغن اوندەمەی جای اوتیربدی. سوندا ساوسقان قوزغنغا آیتبدی: «مین نیگه اوندەمەی اوترسن؟ آلده مینك سوزدەریمه نانبای اوترسنبا؟» دیب. قوزغن آیتبدی اوغان: «ایه سوزیگه اونچا نازالمای اوترمن: کوب سویلایتندەردك چن سوزدەری آز بولوقچی ایدی».

باقسی.

بر قازاقدك آقچاسی اورلانبدی. کم آلغانن بله آلمای باقسینی چاقیربدی. باقسی اول آدامینك برن قالدرمای جیغزبدی. ایتکدەرن چیچکیزب، جالاك آیاق قویب، آیتبدی: «مین جنمدی چاقیرآمن: اول جلان بولب کیلب آقچانی آلغان اورینك آیاغن چاغدی» دیب. سونان سوك قوبیزن آلب، سارناب-سارناب اوتیرب «آل چاقدی!» دیگەن ایکەن، اوری سیکرب کیب توسبدی.

(سیزکتی سیکیرەر.)

بالقچی مین بالق.

بالقچی بالق اوستابدی. بالق، سوقوغا قویا بیر دیب جالیبدی: «مین خازر کچکەنەمن، مینی آلغان مین ساغان توسەر فایدا آز. جیسەك آوزك جاریمایدی: ساتساك پولغا جاریمایسن قویا بیرسەك مین اوسەمن، اولکەن بالق بولامن. سوندا اوستاساك، جیسەك تویاسن، ساتساك پولغا مولیغاسن» دیبدی. بالقچی سوندا: «جوق. بالیغم! اول ایسەب بین مین سینی جبەرە آلمایمن. کوب فایدادان دامه ایتب، آز فایدادان ایریلوو آقلدینك اسی ایمەس» دیبدی.

سیرکه مین تولکی.

سیرکه چولده‌ب سۆۆ اچکیسی کیلمدی. سۆۆ جاغالاب ئجۆرب، سۆۆات تاۆبدی. سۆۆات تك، جارلاۆ آیکه‌ن. سیرکه تومه‌ن ئتۆسب، سۆۆدی ئاچب، ئآمدان قانب، قارنی چغب، قامپیدی. قایتاین دیسه، ئاچی تم تولب کیتکه‌ن اورگه چغا آلمایدی. چغا آلمای ماگراب تۆرغان داۆسن ایستب، قاسیما تۆلکی کیلب: «سین آخماققا سول کیره‌ك؛ ساقالك اۆزن، آقیلك چولاق. چولاق آقل اویغا اولاق: ئتۆسۆۆدی بلگه‌نسن، ئاچۆۆدی بلگه‌نسن، چغارگدی اویلاماغانسن» دیبدی.

قویان زاری.

ایکی قویان کیزده‌سب، موگداسبدی: «بزده‌ن سورلی دنیادا جان بارما؟ آدامدا، آگدا، ایتده، قۆرس‌دا باری‌ده بزگه مقتی، بارینه‌ن‌ده قورقامز. تیمینچا آغاچقا چغا آلمایمز؛ تچقانچا ئان قازا آلمایمز. ئتسیمز اوتکر، تسته‌ۆگه باتا آلمایمز. کوبینه جیم بولاتینیمز اوسی قورقاقتیغیمز؛ مۆنان بۆلای اوسی قورقاقتقدی قوبالقچی، دیسبدی.

سولای دیب تۆرغاندا قامس سلدر ایته قالادی. قورقۆۆدی قویامز دیب تۆرغان باترلار، تراغایلاب ایکه‌ۆی ایکی جانقا قاچا جونه‌له‌دی.

(قورقاقتقدا تابان جوق، تابانسزدان جامان جوق.)

آرستان تیریسن کیگه‌ن ایسه‌ك.

ئبر ایسه‌ك باسقالاردی قورقتباق ئاۆچن آرستان تیریسن کیبدی. آدامداردا، مالداردا، آگداردا ـ باری‌ده آنادایدان قاراسن گورسه، زره‌سی اۆچب، بیت بیتینه قاچب، مازالاری کیتب جۆربدی. ئبر کۆنی جیل ئاۆرب، ایسه‌ك اۆستینه‌ن تیری ئتۆسب قالادی. ایسه‌ك ایکه‌نن جۆرت ایندی کورمه‌سنبه؟ ازاسی ئاوتب مازاسی کیتب، جۆرگه‌ن، جۆرت جیلب

کیلب، ایسه‌کتی اؤرب سباغاسن بیرمه‌سنمه؟ ایسه‌کتی اؤرب اولتیره‌تن بولغان سوڭ برده‌ؤ آیتبدی: «قویڭدار! اؤرب ناغلاسندار آخماقدی: ایستی بولسا، اول ایسه‌ك بولارما ایدی».

تورغای مین قارلیغاچ.

تورغای جلاننڭ جؤمرتقاسن تاؤب آلب، اؤیاسینا سالب، باسب جؤربدی. بؤلای استه‌ب جؤرگه‌نن قارلیغاچ. کورب، تورغایغا آیتبدی: «مؤناڭ نه، بیچاراؤ! آقیلڭ آلماسقان‌با؟ مؤنان نه خایر، نه جافسیلق کؤتب، آؤره‌له‌نب ٬جؤرسن؟ اوسکه‌ن سوڭ جاماندیغی ایك ٬آوه‌لی اوزیگه تیه‌دی. آیتبادی دیمه! باسیگا تیگه‌نده بله‌رسن» تورغای قارلیغاچ ٬سوزن تکداملی، جلان جؤمرتقاسن باسا بیربدی. کؤنی تولغان سوڭ جؤمرتقادان جلان بالاسی چغبدی. ٬اوسب، اؤلکه‌یب جلان برلب آلب ٬آوه‌لی باستاب تورغایدڭ ٬اوزن چاغب، ٬ارلتیربدی.

سوندا قارلیغاچ کورب آیتبدی: آیتقانم کیلمه‌دی قالماس، کیرباققان ٬تلمدی آلماس» دیب

جلاننڭ باسی مین قویریغی.

جلاننڭ باسی مین قؤیریغی تالاسبدی: آلدا ٬جؤرؤؤ قایسیمزغا ٬تییس دیب. باسی آیتبدی: «سین قالای آلدا جؤره‌سن؟ کوزڭ چوق کورؤؤگه، قؤلاغڭ چوق ایستؤؤگه. ساغان ایرسه‌ك ٬بز نه اوڭامز؟» دیب. قؤیریغی آیتبدی: «کورم چوق، قؤلاغم چوق بولغان مین کؤچ میندره غوی، آغاچقا اورالب جاتب آلسام، سین قایدا باراسن؟ اورنکنان‌دا جلجی آلماس‌سن» دیب. مقتی بولساڭدا مین ساغان ایره آلمایمن دیب، باس آیتبدی، مین‌ده ساغان ایرمه‌یمن دیب، قؤیرق آیتبدی. ایسکه‌ؤی آیریلب بیت بیتینه کیتبدی. قؤیرق کوبکه بارمایاق ٬بر جارققا ٬تؤسب، چغا آلمای سوندا قالب، ساسب ٬چرب، جوغالبدی

(میغا کوبکه‌ن دینه آزباس، میلیغا ایرگه‌ن ایل آزباس.)

اُوله‌سکه اوستالق.

ایکی سارت ءبر قازاق قوس آتوغا چغبدی. اوچه‌وی هر ءتورلی قوس آتب آلب، اوله‌سبه‌کچی بولبدی. قازاق اوله‌ستیروو چولدی سارتدارغا بیرگه‌ن ایکه‌ن، قوسدار ءار ءتورلی بولغان سوك ءجونن تاوب سارتدار اوله‌ستیره آلمابدی. اولای‌دا، بولای‌دا آینالدیرب، بوله آلمای اوله‌ستیروو جولن قازاقنا بیربدی. قازاق: «بسملدا بیزگله‌ك!» دیب، بیزگه‌له‌کدی آلب جانینا قویبدی. «بولای جاتسن دوواداق!» دیب، اونی‌دا آلب جانینا قویبدی. «سباغاما قوکر قاز» دیب، قازدی ءاوز آلدینا قویبدی. «اوله‌سیمه ءاوج اویره‌ك» دیب، اونی‌دا ءاوز آلدینا قویبدی. «ایکی سارتقا ءبر تارتار» دیب، ءبر اویره‌کدی ایکی سارتدك آلدینا سالبدی. «آق ـ قووودی باقر ایکه‌ك ءرتار» دیب، آق ـ قووودی ایمغینا سالب آلبدی.

سوندا سارتدار: «آتاب، آتاب آلدی؛ باتچاغاردك اوله‌سی آدال ایکه‌ن» دیبدی.

МАЗМҰНЫ

БІРІНШІ БӨЛІМ
Байаншы 3

ЕКІНШІ БӨЛІМ
Сауат ашқыш 35

ҮШІНШІ БӨЛІМ
Мақалалар 195
«Қазақша сөз жазушылар дықатна» сөз жазушыға ...196
Орынборг. 9-ншы иәнуар 208
«Аңдаспаған мәселе» турасында 209
«Айқап» жорналы 211
Губернатор өзгерілуі 212
Досмайыл қажыға ашық хат 214
Наурыз 221
Наурыз құтты болсын! 221
«Ел» газетасына ыштраф 223
Шарғи мәселе хақында 225
Қазақ һәм түрлі мәселелер 227
Бастауыш мектеп 231
Мектеп керектері 237
Бұ заманның соғысы 246
Алашқа 250
Бұ қалай? 253
2-нші феурал 253
«-ов» туралы 254
В.Л. Буртсев 256
Оренбург, 25-нші феурал 256
Жәрдем комитеті 260
Орынбор, 9-ншы март 261

Добавления к тезисам тов. В.И. Ленина по национальному и колониальному вопросу 281
Записка к тезисам по национальному вопросу В.И.Ленина 288
Тезисы партийно-советских руководителей киргизии по национальному вопросу 292

ТӨРТІНШІ БӨЛІМ
Ғылыми түсінік 347
Қосымша дерек 352

ISBN 978-601-337-719-3
9 786013 377193

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Он екі томдық шығармалар жинағы

Қазақ және орыс тілдерінде

Бесінші том

БАЙАНШЫ САУАТ АШҚЫШ

Жауапты редакторы: *Райхан Сахыбекқызы*
Жауапты шығарушы: *Сұлтан Хан Аққұлы*
Редакторы: *Сағымбай Жұмағұл*
Корректоры: *Жансая Құрманәлі*
Техникалық редакторы: *Әділ Бауыржанұлы*
Көркемдеуші редактор: *Жәмила Айдос*
Суретші: *Дархан Айтжан*

ИБ №269
Теруге 15.03.2022 ж. берілді.
Басуға 06.10.2022 ж. қол қойылды.
Пішімі 84x108 $^{1}/_{32}$.
Қаріп түрі «Times New Roman».
Басылымы офсеттік. Шартты баспа табағы 20.
Таралымы 3000 дана. Тапсырыс №7072.

Тапсырыс берушінің файлдарынан
Қазақстан Республикасы «Полиграфкомбинат»
ЖШС-нде басылды.
050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

Бұл тапсырыстың мазмұнына баспахана жауап бермейді.